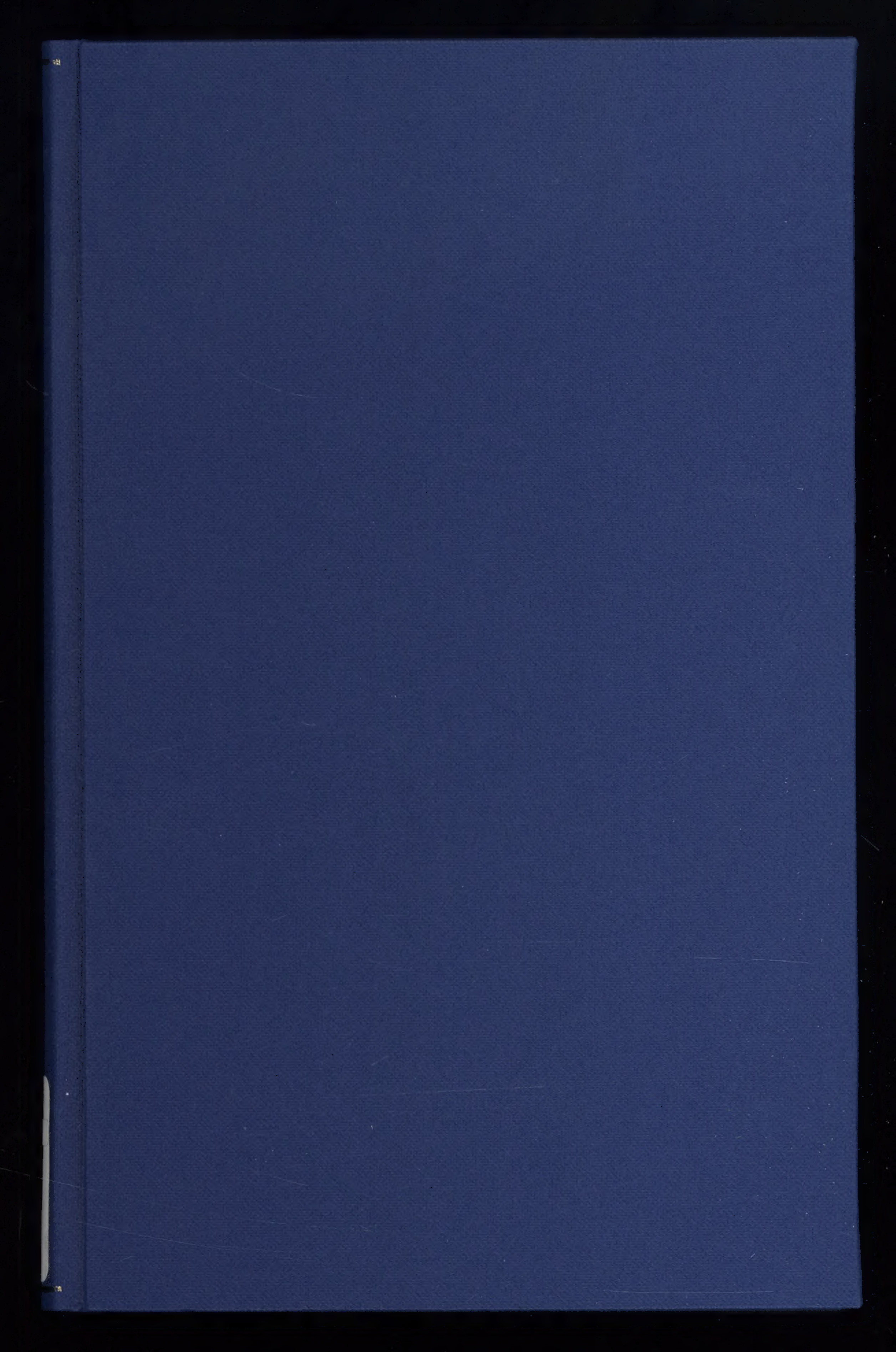
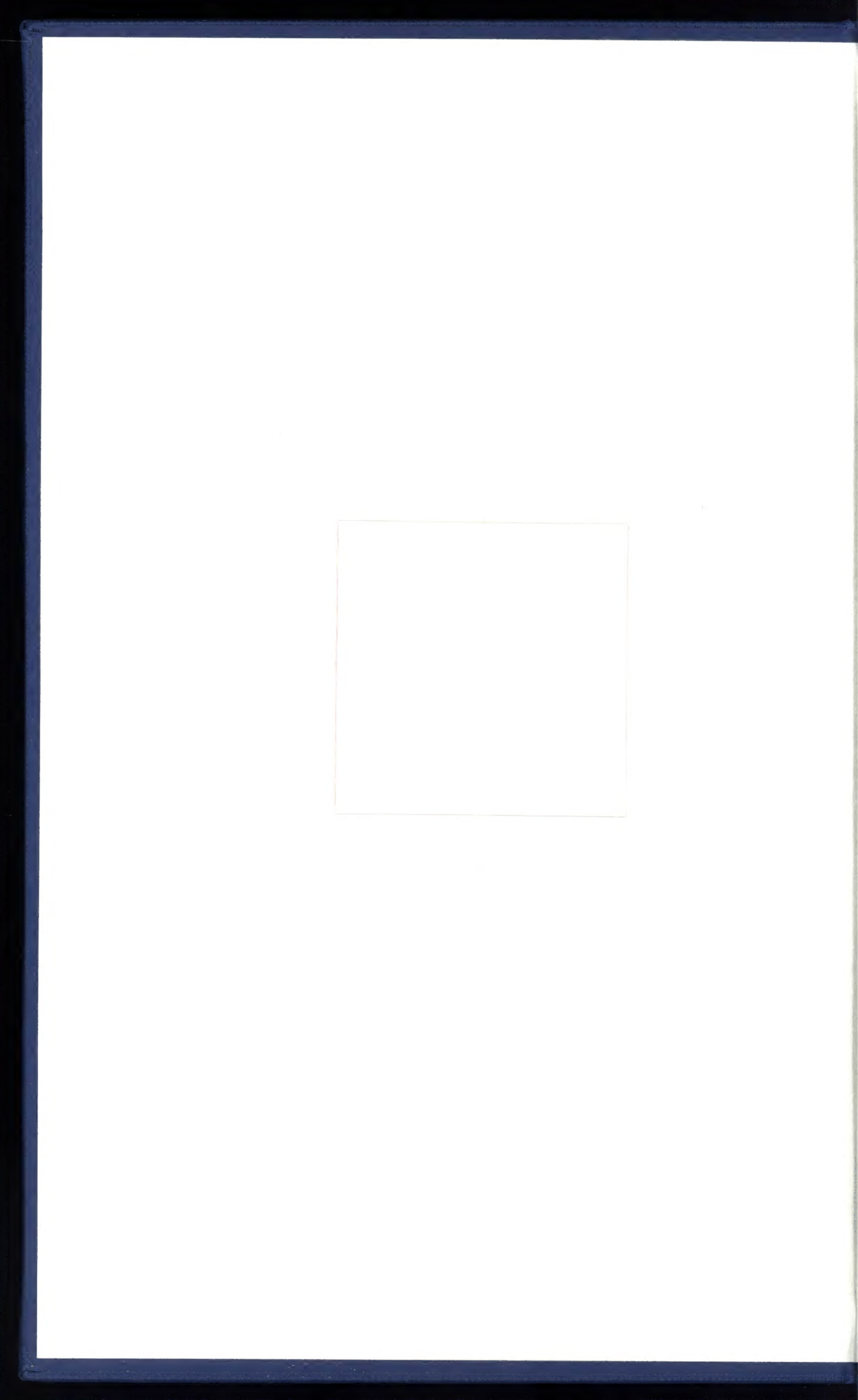

ČASOPIS

MATICE MORAVSKÉ.

REDAKTOR:

FRANTIŠEK KAMENÍČEK.

HLAVNÍ SPOLUPRACOVNÍCI:

FRANT. A. SLAVÍK. — FR. JAR. RYPÁČEK.

ROČNÍK TŘICÁTÝ PRVÝ.

V BRNĚ, 1907.

TISKEM MORAVSKÉ AKCIOVÉ KNIHTISKÁRNY. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

Obsah ročníku XXXI.
(1907.)

A. Článků.

B. Umělecké a vědecké zprávy.

C. Literatura.

Hýsek Miloslav: Geschichte der russischen Literatur. Napsal Dr. A. Brückner, 1905. I., str. 106—111. — „Jarosław“, poemat staroczeski z Królodworskiego rękopisu z punktu widzenia historycznego. Edw. Bogusławski, 1907. III., str. 354—356. — Karel Hynek Mácha. Napsal Jan Voborník. — IV., str. 465—466.

Kapras Jan, JUDr.: Řády selské a instrukce hospodářské 1627—1698. Vydal Josef Kalousek v Arch. Čes. XXIII., 1906. I., str. 94—95. — Dějep. čítanka pro lid slezský. Napsali Pospíšil-Hauer. III., str. 352—354. — Die Uebertragung liegenden Gutes in der mittelalterlichen und neuzeitlichen Stadt Breslau. Napsal Goerlitz, 1906. — III., str. 364—365. — Das Reich des Slavenfürsten Samo. Napsal O. Němeček, 1906. III., str. 365—366.

Pešek Jos., Dr.: Sborník prací historických. K 60tým narozeninám dv. r. prof. dra. J. Golla vydali žáci jeho. II., str. 247—251. — Jindřich a Rudolf II. Napsal Vlast. Kybal, 1907. III., str. 350—352. — Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490—1582. Napsal dr. K. Chytil. IV., str. 463—465. — Zlaté mince s domnělým opisem ΠΕΓΝΑΖΕ. Napsal J. Smolík. IV., str. 466—467.

Polák Ant., Dr.: Die aelteren Beziehungen der Slawen zu Turkotataren und Germanen und ihre sozialgeschichtliche Bedeutung. Napsal J. Peisker, 1905. — II., str. 259—264. — Die Ermordung Koenig Ladislaws. Napsal E. W. Kanter, 1906. — III., str. 366—367. — Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století. Sepsal Z. Winter. — Handel und Handelsrecht in Boehmen bis zur hussitischen Revolution. Napsal Jiří Juritsch. IV., str. 445—452.

Rypáček Fr. Jaroslav: Dějiny markrabství Moravského. Stručné vydání. Napsal Rud. Dvořák, 1906. II., str. 251—258. — Ivančice býv. král. město na Moravě. Podává Aug. Kratochvil, 1906. III., str. 347—350.

Slavík Fr. Aug.: Zprávy zem. arch. král. Českého. Sv. I. Pořádá řed. arch. Dr. V. J. Nováček, 1906. II., str. 242—247.

Tenora Jan: Studie Cyrillomethodějské. Napsal Fr. Snopek. IV., str. 452—460.

Traub Hugo, Dr.: Bulletin historique. Bohême (1899—1904). Napsal J. Goll, 1905 a 1906. — I., str. 84—94. — Katalog čes. rukopisův c. k. veř. univ. knihovny pražské, napsal J. Truhlář, 1906. II., str. 258—259. — K historii židů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 906—1620. K vydání upravil Fr. Dvorský. III., str. 341—347. — Bohemica v Lipsku. Napsal Dr. J. V. Šimák. IV., str. 460—463.

D. Nová díla.

I., str. 111—112. — II., str. 264—266. — III., str. 367—368. — IV., str. 468.

E. Časopisy.

I., str. 112. — II., str. 266. — III., str. 368—370. — IV., str. 468—470.

F. Zpráva o činnosti Matice Moravské

za správní rok 1906, přednesená o valné hromadě, konané dne 13. února 1907. II., str. 1—8 na konci sešitu. — Účetní zpráva za rok 1906. II., str. 9—10.

O významu vědecké práce Fr. Bartoše.

Napsal Leander Čech.

Práce Fr. Bartoše jest tak rozsáhlá a rozmanitá, význam jeho proto tak veliký a stručnými slovy ne tak snadno vystižitelný, že pravé jeho a kritické ocenění, kterým mu Morava z vděčnosti jest povinna, bude drahocenným příspěvkem na pochopení a osvětlení národního života a rozvoje na Moravě za celé téměř půlstoletí. Bude to zajímavé studium, kterým jeho životopisci se bude obírati. Bartoš jako spisovatel vědecký, Bartoš jako učitel a vychovatel, Bartoš jako vlastenec, Bartoš jako člověk, jeho život citový i myšlenkový, jeho názor světový či filosofický — to vše jeho životopisec musí vystihnouti.

Rozprava tato přihlíží jen k Bartošově práci vědecké. S mravenčí, neúmornou a vytrvalou pilností Fr. Bartoš pracoval na čtverém poli. Filologie, lidověda, praktická methodika jazyka českého jsou vědy, ku kterým přilnul s pravým nadšením, ale oddával se rád i poetice a kritice. A ač-li práce jeho na poli posledním, vždy úctyhodné pro určité přesvědčení z nich plynoucí, nebudou všechny patřiti k trvalým pomníkům jeho slávy, v praktické methodice jazyka českého vždy na poli čítankovém bude mu přiznávána zásluha reformatorská, značící pokrok a důležité období, ve filologii a lidovědě vykazuje práce zcela nové bez předchůdcův a vzorů ceny trvalé, ba posledním odborem již za živa si zjednal jméno zakladatele moravské lidovědy.

Bartoš nepěstoval vědy jen pro vědu, nikoli tedy jen pro theoretické poznatky. Jeho vědní předměty, jeho vědecká dráha i směr byly určeny jistým základním snažením celé jeho bytosti, o kterém možno říci slovy básníkovými, že v něm jako v centru měňaví pableskové všech dnů jeho žití tleli. Různými vlivy, domácím prostředím, školou, studiemi, četbou a jinými okolnostmi vzbuzená v něm láska k národu, vyvrcholená v houževnatou pracovitost pro národ a nesobeckou obětavost sama

sebe, záhy v něm utužila přesvědčení, že jen v samosvojnosti a slovanskočeské rázovitosti spočívá naše národní záchrana, a že bychom utonuli v moři germanském, kdybychom úplně se sebe svlekli slovanskou svoji rázovitost. Toto přesvědčení jest kořenem života Bartošova, z něho vyplývá též vědecké jeho působení, jedno proplétá druhé, takto pojaté české vlastenectví zrodilo jeho dráhu vědeckou, a tato novými důvody a prameny obohatila národní jeho smýšlení a snažení. V tomto přesvědčení jest původ jeho pokrokovosti i jeho konservatismu, jeho předností i jeho omylův.

Duch národa a jeho veškera kultura nejmocněji se jeví v jazyku. Toto z počátku snad ne v plné jasnosti a uvědomělosti na mysli tanoucí přesvědčení a vliv oblíbeného professora slovanských jazyků na universitě ve Vídni Miklosiće vedly Bartoše ke studiu jazyka českého a hlavně ke studiu skladby. Od r. 1868 počínají vycházeti výsledky jeho studia jednak jakožto vědecké rozpravy ve školských programech ústavů, na kterých od r. 1866 působil jako skutečný učitel, v Těšíně a v Brně, jednak od r. 1869 v různých časopisech: Časopisu Matice Moravské, Komenském, Listech filologických a paedagogických, Obzoru, i samostatně jako r. 1874 v Urbánkově Bibliotéce paedagogické. Nebudeme tu jmenovati znovu jednotlivých těch rozprav, odkazujíce na chronologický přehled literární činnosti Fr. Bartoše, který sestavil v posledním čísle minulého ročníku Č. M. M. Jos. Bartocha. Veškeré tyto menší práce týkají se skladby ve smyslu užším, tedy nauky o funkci slovních druhův a tvarů, o shodě a o vazbách jednotlivých slov a tvarů ve větě. Nejvíce se obíral naukou o pádech, a to pádů prostých i předložkových. Především zaujímala ho funkce českého instrumentalu, jehož modalnímu významu věnována první jeho vědecká německá práce v programu 1. státního gymnasia v Těšíně r. 1868 a jehož význam hmotný (instrumentál hmoty) vyličuje v první české své práci r. 1869 v Časopise Matice Moravské. Po instrumentále přišel na řadu genitiv r. 1869, 1872 a 1873, konečně r. 1877 dativ. O akkusativě kolikosti promluvil již r. 1870 v Příspěvcích k české skladbě. Od r. 1874 začínají vycházeti jeho rozpravy o předložkách, a jsou to předložky *od*, *do* a *z*, *za* a *na* (dvě rozpravy r. 1875 a 1876), *o* a *ob*, *po*, dále *v, nad, pod, před,* kterým věnoval samostatné rozpravy. R. 1870 v Příspěvcích k české skladbě promluvil o infinitivě časoslov přechodných zá-

vislém na časoslově, jméně podstatném nebo přídavném, r. 1874 pojednal v Komenském o kondicionále a ještě některé jiné partie skladby spracoval v samostatných rozpravách, jako n. p. o adjektivech (r. 1874), o attrakci čili assimilaci syntaktické (r. 1875), o ellipse (r. 1875).

Spisy tyto, jejichž tituly zní tak nelákavě, jsou však výsledkem práce nejen velmi bedlivé, ale i samostatné. Methodicky počínal si Bartoš empiricky a induktivně. Zkušeností byly mu především spisy přednějších spisovatelů českých doby nové, středni i staré. — Josef Bartocha praví, že n. p. v rozpravě O instrumentále vybral příklady z 56 pramenů, — ale již i řeč národních písní, pohádek i pověstí, přísloví, ba i mluvená živá řeč lidu. Pravíť sám v rozpravě „O genitivě závislém na časoslovech“: „Skladba taková (totiž důkladná skladba česká) stopovati musí rozvoj ducha národního v celé rozsáhlosti od nejstarších památek literárních až po dobu naši, ona nesmí ustrnouti na jedné době, ba vlastně řečeno, jen na některých úkazech doby jedné. Skladba česká musí sobě neméně bedlivě všímati neporušené řeči lidu jak nynější tak i té, která jest v národních písních z dob minulých nás došlých.“ (Str. 4.) Na písně národní jakožto zvláště důležité zřídlo neporušené mluvy národní klade váhu nejdůležitější, neboť verše a rýmy písní národních jsou nám jistou zárukou, že na nich od sběratelů mnoho měněno býti nemohlo, jak se při pověstech namnoze stalo. (Tamtéž v poznámce.) Hojnost empirického materialu byla mu proto první podmínkou ku zdárnému zbudování důkladné skladby české. „Kdo pak tuto úlohu na se vezme, ten vydati se musí na sbírání potřebného k tomu staviva beze vší předpojatosti, ten musí statisticky věrně a svědomitě zaznamenávati všecky vazby a obraty řeči, které se mu naskytnou.“ Nasbírav takto hojný a správný materiál, zkoumal nyní abstrakcí rozmanitou platnost tvarů pádových a konečně hleděl se dopátrati i základního významu funkce pádové. Jednotlivé rozpravy, o kterých jsme tuto se zmínili, nepodávají vždy již celého ukončeného zkoumání, nýbrž představují většinou jen druhou fasi jeho vědeckého zkoumání a pojednávají jen o jednom nebo několika druzích toho kterého pádu. Toliko rozprava O instrumentále vydaná r. 1874 ukazuje nám práci a výsledky badání o instrumentále jakožto věc hotovou a dovršenou. Konečné její podání děje se ovšem opačnou cestou, než se dospělo k výsledkům. Základní význam funkce

pádové vysvětluje se na místě prvém, dle jistého logického kriteria stanoví se zvláštní druhy a dokládají se hojnými příklady přesně označenými, odkud vzaty. A příklady tyto, jak praví ve studii o instrumentále (str. 24.), nebyly mu pouhými doklady pravidel jím vymyšlených, nýbrž stavivem, z něhož soustavu své theorie vybudoval. Vypadala tedy n. p. konečná soustavná nauka o českém instrumentále takto: Všeobecnou funkci instrumentalu vymezuje Bartoš v tom smyslu, že čeština a jazyky slovanské užívají instrumentálu k naznačení těch prostředků, jimiž různé stavy a činnosti podmětu jsou podmíněny. Dle různé povahy těchto podmiňujících prostředků rozeznává nyní 11 druhů různých instrumentálův, a to instrumentál spůsoby nominalné, k němuž počítá instrumentál porovnávací a přísudkový, instrumentál jakosti, instrumentál spůsoby verbálné, instrumentál hmoty, a to vnější a vniterné, instrumentál prostředku a nástroje, instrumentál ceny, instrumentál míry, instrumentál příčiny, instrumentál vztahu, instrumentál prostoru a instrumentál času. Při každém pak druhu ukázáno ve zvláštních rozdílech, se kterými druhy slovními (slovesy, adjektivy) se ten který instrumentál pojí, a vše doloženo hojnými příklady.

Před Bartošem dvě syntaktické práce jsou většího významu: r. 1857 vydaná Martina Hattaly Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského, dále pak r. 1863 vydaná Václava Zikmunda Skladba jazyka českého. Od obou se Bartoš liší. Zikmund položil své skladbě za základ jazyk, kterým se během 16. století mluvilo, dobu, která dle něho základem a vzorem zůstati musí i novověké prose české, nechceme-li otcovský svůj jazyk z české své povahy a barvy vyzouti a v barbarství uvésti. (Srv. úvod k jeho skladbě.) Stál tedy na stanovisku úplně nesprávném, což jest tím podivuhodnější, že Hattala již r. 1857 ve své předmluvě (na str. XII.) ku Skladbě správně vytkl význam soustavy historické, že tedy grammatikovi jest sbírati všecky výjevy jazykové, buďtež ony patrny v přítomnosti anebo v minulosti, ve vzdělané čili spisovné anebo v obecné mluvě, a že již sám doklady čerpá z národní mluvy a dobrých spisovatelů (str. XVIII.). Přes to však i Hattalův empirický materiál jest dosti úzký. V tom tedy záleží skutečná zásluha Bartošova, že studia svá opřel o materiál tak rozsáhlý, jako před ním se nestalo. Zikmundovi pak přiblížil se Bartoš tím, že nespokojil se, abych tak řekl, jen pouhým seřa-

zením a rozdělením materiálu, nýbrž i spracováním jeho, to jest i výkladem syntaktických zjevů jazyka českého, že se tedy bral skutečnou cestou vědeckou, která vždy jevy nejen stanoviti, ale i vysvětliti se snaží. Uvážíme-li, že na této cestě aspoň pro češtinu neměl ani mnoho předchůdcův ani mnoho vzorů — Miklosićova Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen vycházela od r. 1868 —, uznati musíme opravdovost, svědomitost a vážnost Bartošovy vědecké snahy. Ale jinak nemohu se osměliti pronésti nějaký platný a konečný soud o vědecké správnosti jeho theoretických výsledků; i myslím, že v této věci teprve budoucí pracovníci pronesou slovo rozhodující.

Bartoš stál na správném stanovisku, že snaha rozeznávati tvarem rozdílné funkce je přirozena, a správně přisuzoval syntaktické jevy činnosti duševní, jakož i správně mluvu pokládal za jev společenský, pravě, že mluva národní jest právě tak jako básnictvo a báje národní výkvětem a plodem ducha celého národa. O jeho porozumění a sledování historické soustavy jsme se již také zmínili; odtud také pocházelo jeho horlení proti nakládání s jazykem českým jako s jazykem mrtvým a proti přeceňování tak řečeného středověkého klassicismu. (O genitivě závislém na časoslovech str. 2.) Nebyly mu neznámy ani práce Steinthalovy. Překvapuje tedy dosti, mluví-li v téže předmluvě na str. 3. o tom, že duch národní jeví se v lidu tvořivým dle přesných zákonů národní logiky ovšem neuvědomělých a že v jisté době počínají mizeti tyto neuvědomělé zákony logické z lidu. Jazyk neřídí se přesně logikou, kategorie logické a grammatické nejsou tytéž. A to tuším měl i Bartoš na mysli, nemluvil o logice jako nauce o správném myšlení, proto užil výrazu národní logika, mysle při tom duševní pochody, které se při mluvení a slyšení vykonávají a jejichž vzláštnostem hoví také to, co nazýváme duchem jazyka. I nemůžeme z tohoto výroku o národní logice nikterak vyvozovati, že by Bartoš byl stál na stanovisku filosofické jazykovědy Beckrovy, která již za jeho doby pokládána byla za stanovisko překonané.

Bartoš měl s počátku úmysl, pojednati o celé české skladbě v zevrubných monografiích (srv. předmluvu k Skladbě z r. 1878 str. VI.) a po té zajisté byl by přikročil k vydání veliké vědecké skladby jazyka českého. Ale jsa, jak dále vyznává, nejedněmi váženými hlasy povzbuzován, sepsal pro školní potřebu stručnější

českou skladbu, která nákladem Karla Winikra vyšla v Brně r. 1878 jakožto druhý díl Mluvnice jazyka českého pro školy střední a ústavy učitelské, jejíž díl první napsal Matiáš Blažek. Jakkoli tato skladba vykonala důležité poslání a jakkoli jí přísluší veliký význam nejen v rozvoji jazykového studia ale i v praktických následcích: s vědeckého stanoviska jest vlastně litovati, že Bartoš povolil oněm váženým hlasům, neb aspoň že když už se odhodlal vyhověti hned praktické potřebě, nesetrval přece při svém úmysle napsati velikou vědeckou skladbu českou. Tím rozhodně naše vědecká literatura utrpěla ztrátu, ba veliká část Bartošovy práce přišla na zmar. Z dvojího důvodu. Z důvodů zajisté oekonomických ve školní knize Bartoš nemohl zevrubně citovati vybrané příklady, to jest nemohl udávati, z kterých pramenův uvedené příklady vzal. To jest rozhodná škoda. Se stanoviska vědeckého úplné udání pramene, odkud příklad vzat, jest nevyhnutelno; při jazykových jevech jest nutno znáti také dobu, ve kterých se ten onen jev vyskytl. Pouhý příklad jazykového jevu bez udání pramene a času jeho se vyskytování pozbývá valně své vědecké ceny. Pouhé odkázání na různé články a monografie, jež dosud tiskem uveřejnil, nestačí. Bartoš arci v zásobě měl dokonalé citáty a nemoha jich užiti zplna, sám můžeme přímo říci obětoval záslužnou a velikou část práce své potřebě školní. Neboť tyto příklady zůstanou i při svém neúplném citování pravou ozdobou a zásluhou skladby jeho. S druhé strany však Bartoš přihlížeje již jen ke školské a zároveň praktické potřebě, byl nucen zříci se úplně samostatného zpracování nasbíraného materiálu a svého induktivního počínání, nýbrž jak již učinil r. 1874 v rozpravě „O infinitivě,“ vzal si za základ Niederlovu mluvnici jazyka řeckého a dle theoretické její soustavy psal i svoji českou skladbu. Jakkoli jej k tomu vedla didaktická zásada v podstatě své správná[1]), se stanoviska theoretického nemožno jí schvalovati. Všeobecné zákony jazykovědné nemohou býti stanoveny jen z jazyků klassických, k tomu ještě skutečně mrtvých, nýbrž ze studia jazyků mnohých methodou srovnávací. Vzíti však hotovou soustavu jazyka kteréhokoli a dle ní již předem řaditi a tříditi jevy jazyka

---

[1]) Upozorňuji na Hornemannovy snahy o parallelní mluvnici řečí školských. Srv. Hornemann, Über Namengebung und Anordnung einer Parallelgrammatik der Schulsprachen, 20. a 22. svazek časopisu: Lehrproben und Lehrgänge aus der Praxis der Gymnasien und Realschulen. Halle.

druhého, nemožno tedy vědecky pokládati za oprávněné. Nedá se počínání takové odůvodniti ani poukazem na to, že jazyk náš hojností tvarův a vyvinutou i přesnou skladbou dostihuje namnoze jazyků klassických, ano v nejedné příčině i nad ně předčí. (V úvodě ku článku O infinitivě v Komenském 1874 a v úvodě ku Skladbě z r. 1878). Již okolnost, že tedy jazyk český předčí nad jazyky klassické, byla by Bartoše zdržela od methody, ku které ho svedla praktická potřeba, a byl by více si všímal nejhlavnějšího rozdílu, že čeština jest jazyk živý.

Jinak Bartoš v syntaktických svých studiích změn jevů syntaktických v jazyku českém nevšímal si tolik, aby změny ty nejen pouze konstatoval, ale i zároveň příčiny změn těch vyložil. I jeho veliká skladba byla by bývala sotva historickou skladbou jazyka českého.

Bartošovu Skladbu nelze tedy posuzovati jakožto dílo theoreticky vědecké, ale jakožto školskou učebnici. Od předchůdkyň svých liší se značně a vyniká nad ně v četných věcech. Hojnost krásných příkladů, vazeb a rčení ryze českých, čerpaných z pramenů nejlepších, zůstane vždy její ozdobou. Spracování mnohých oddílů, zvláště nauky o pádech, nauky o předložkách, infinitivě, kondicionále a j. vždy bude svědectvím samostatného vědeckého badání Bartošova. Vyhovovala dobře i tehdejším požadavkům osnovy, jak jich „Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich“ na str. 174. vyžaduje, „aby vyučováním skladby vědomí jazykové se vzbudilo a postavil se základ, na kterém by spočívalo vyučování jazykům cizím, ale že tu jest i vystoupiti proti nesprávnosti a libovůli, která se v mnohých slovanských jazycích jim na škodu ve vazby a složení vět vloudila, a tak i očistiti i zušlechtiti řeč dorůstající generace“. A přece ani jako školská učebnice nemohla kniha ta pokládána býti za vzornou. Již hned r. 1878 při malých ještě zkušenostech didakticko-methodických i při svém velikém nadšení pro spisovatele i dílo nazval jsem ji v Lindnerově Paedagogiu 1880, str. 39. a 40., jen v nejdůležitějších věcech za úplně dokonalou a poukázal jsem na velikou její rozsáhlost, na to upozorniv, že při nauce o pádech musí panovati dobrý výběr, že výměry některé těžší na školách nižších úplně musí býti vynechány a že nauka o předložkách jest rozsáhlá a obtížná, tak že pro vydání druhé bude s prospěchem, aby přiměřeně nauka ta byla změněna i zkrácena; ani nauka

o vedlejších větách mne neuspokojila úplně. Ano kniha byla pro školy příliš rozsáhlá, obtížná a těžká. Mimo to — což později se stalo jasnější — učením se z paměti pravidlům, vypočítáváním sloves, která se pojí s tím oním pádem atd., nenaučíme se správně mluviti žádnému jazyku, ani mrtvému, u jazyka mateřského podobným grammatisováním spíše nechuť se vzbudí. A tak Skladbu Bartošovu, dílo veliké píle, stihl osud zvláštní: není ani přísným dílem vědeckým, ani úplně vhodnou knihou učebnou. Poslední poznal i Bartoš sám, již druhé vydání bylo značně pozměněno a od vydání k vydání potřebám školským vhodněji přizpůsobováno. Ale změny tyto již se vymykají z rámce této rozpravy.

A přece skladba Bartošova nebyla napsána nadarmo, přece měla zdárné následky, nezanikla bez účinku, zrovna tak jako ostatní syntaktické práce Bartošovy působily vlivně. Studium starších pramenů českých, mluvy lidové zachované v literatuře tradicionální i řeči živé ukázalo mu, že současný jazyk spisovný značně se odchyluje od toho, co nazýváme duchem jazyka, že jest pln jevů, které do něho byly vneseny uměle, ale neorganicky, bez znalosti jazykových pravidel a zákonů, že jazyk pozbývá své čistoty a ryzosti, ano že do jazyka českého vnáší se duch přímo cizí. Poznával, že jsme Čechy a Slovany jen pouhým slovanským hlaholem slov, a že jako veškera kultura česká jest prosáklá živly cizími, jako do veškerých zvykův a spůsobů života ve třídě vzdělané jsme na dobro přijali zvyky cizí, že i duch našeho jazyka se příčí ryzosti a čistotě slovanské. Již slavný německý jazykozpytec Schleicher, který z mluvnice se naučil češtině, hrozil se prý nad chybami, které proti češtině páše vzdělaná společnost česká a samo spisovatelstvo české, které čistoty jazykové mělo býti nejpřednějším strážcem. V tomto porušování čistoty jazykové Bartoš viděl národní nebezpečí. Obrátil proto výsledky svého syntaktického studia také na stránku praktickou, přímo bojovnou, na očišťování jazyka českého ode všech vlivův a jevů cizích, které duchu jazyka českého odporovaly, češtinu hyzdily a kazily. Stal se brusičem jazyka českého. Již r. 1871 vydal v tomto časopise na str. 85—92. rozpravu: Jakou zkázu béře náš druhdy přesný, správný i určitý jazyk skrze novináře a mladší spisovatele české. Důležitější v té příčině jest úvod k rozpravě r. 1872 rovněž v tomto časopise uveřejněné: O genitivě závislém na časoslovech, kterážto rozprava vyšla též o sobě téhož roku v Brně nákladem

K. Winikra. Tam již odůvodňuje vědecky potřebu broušení a ukazuje i methodu svého počínání. Pro theoretické odůvodnění snah brusičských jest také důležit článek, uveřejněný r. 1880 v Paedagogiu: Slovo o broušení jazyka českého, ve kterém některé podstatné důvody svoje z r. 1872 opakuje a doplňuje. Písemnictví naše vzniklo pod rozhodným vlivem osvěty cizí, památky samorostlého ducha českého z dob dávných nás dochovalé jsou bohužel velmi skrovné. S křesťanstvím šířena u nás řeč latinská, pozdější spisovatelé středověcí byli skoro všichni vykojeni ve školách duchem osvěty latinské. Již latina nemohla zůstati bez rušivého vlivu na původní slovanský ráz češtiny. Mnohem škodlivěji však působila ode dávna němčina jednak přímým stykem s obyvatelstvem německým, jednak překlady z němčiny pořizovanými i prostředkem původních spisův českých, sepsaných od spisovatelů, kteří za příčinou svého vyznání náboženského na universitách německých a ve spisech německých hledali vzdělání a poučení. Po osudné katastrofě bělohorské veškera činnost duševní zastavena téměř na dlouhou dobu dvou set let. První naši křisitelé třeba vyšli z chaloupek vesnických, z neporušeného cizotou jádra lidu českého, ale jsouce vychováváni od normálky až do škol vysokých ve školách německých a probouzejíce se k vědomí národnímu teprve, když se byli stáli říkajíc hotovými Němci: jakož se byli naučili mysliti a vyjadřovati po německu, tak potom dávajíce se na spisování české nemohli ihned psáti ryzím jazykem českým. A i současní spisovatelé v oněch letech jsou ještě odchovanci škol německých a nemají všichni té snahy jako vynikající buditelé naši, kteří znajíce se ve své nedostatečnosti, co nejsnažněji o to stáli, aby si osvojili správný jazyk český, aby poznali slovanský ráz řeči české a naučili se mysliti a cítiti česky, čítajíce za tou příčinou spisy nejlepších spisovatelů starých, majíce pilné zření k neporušené řeči lidu a studujíce horlivě příbuzné jazyky slovanské. Vysvětliv takto historicky příčiny poruchy jazykové, dokládá nyní, že již ode dávna faktum samo bylo konstatováno a že dávno již snahy brusičské u nás byly. Cituje především výrok Husův: „A kto by mohl vše vypraviti, co sú řeč českú již změtli? tak že kdy pravý Čech slyší, ani tak mluvie, nerozumie jim, co mluvie.“ (Erb. I. str. 134.), dovolává se Blahoslava, Daniele z Veleslavína. Konečně ukazuje i na podobné zjevy u národů jiných. „U kteréhokoli národu se probudí vědomí národní, kdekoli

vzplane horoucí láska k národu, tam všude probudí se a vzplane zároveň horoucí láska k jazyku mateřskému, tam všude usilují o to, by co nejdříve napraveno bylo, čím netečnost časů dřívějších nebo nedostatečná znalost zákonů mluvnických se prohřešila proti pouhosti jazyka národního." I připomíná Vlachy, Francouze, Maďary, Poláky i Němce.

Správnost argumentace Bartošovy zajisté nepopře nikdo. I mladogrammatická škola jest proti útvarům, které vznikly proti duchu jazyka, a hlásá, že strážcem jazykovým má býti brus, vědecké měřítko jazykové správnosti. (Srv. Em. Kovář: O škole mladogrammatické. V Praze 1885, str. 41. a 42.)

A Bartoš se skutečně snažil o takové vědecké měřítko. Kterak si při tom počínal, naznačuje již ve své rozpravě: „O genitivě" (str. 4. a 5.). „Co se nenaskytne ani v nejstarších památkách ani v literatuře středověké ani v neporušené řeči lidu, co se zdravému rozumu příčí, to za nečeské považovati oprávněn jest. Kde pozná nějaké kolísání vazby tím k. p. spůsobem, že jedno a též časoslovo v nejstarších památkách a v neporušené řeči lidu jen s akkusativem se váže, v střední pak literatuře tu s akkusativem tu zase s genitivem, zaznamená ovšem i to, pravidlem však položí akkusativ, tím spíše, nemá-li genitiv žádné logické oprávněnosti. Kde ve všech periodách rozvoje jazykového dvě vazby aneb i více jich vedle sebe nalezne, neodepře žádné z nich oprávněnosti, ale vynasnaží se, aby z logických zákonů ducha národního vyložil, kdy se té či oné vazby užívati má, jaký jest význam a jaký rozdíl vazeb takových. Na základě tak sebraného materiálu bude pak možná odvozovati pravidla vůbec platná a závazná, takovým spůsobem oživnou zákony, kterými kdys tvůrčí duch národní neuvědoměle sice ale přísně a důsledně se řídil a spravoval."

Nechme zatím stranou, je-li zásada tato úplně správna. Tolik však lze stanoviti, že Bartoš brusičské svoje práce nekonal na základě libovůle, ale na určitém vědeckém podkladě. Brusičských jeho prací jest značná řada. V Komenském i v Obzoru velmi bedlivě stál na stráži pro čistotu jazykovou. Těmto snahám brusičským obětoval také vědeckou svoji skladbu, a napsal svoji skladbu pro školy. Nechť již jisto, že pouhým učením se skladbě žáci správně mluviti se nenaučí, že daleko významnější a vlivuplnější jest správná mluva učitelova a správná mluva v knihách,

jež žák čte: skladba Bartošova skutečně značně k tomu přispěla, že se začalo správněji mluviti i psáti. Nechať i brusičské snahy — více snad jiných, nepovolaných brusičů, proti kterým i Bartoš psal sám — stihl smích a posměch: varovná, důtklivá i ostrá slova Bartošova přece jen padla na půdu úrodnou, žactvo přece si jen mnohé věci a hlavně příklady z jeho skladby pamatovalo, učitelstvo ji studovalo a všichni, nevyjímaje ani těch lidí, kteří se snad některým věcem smáli, otvírali tu knihu velmi často a nahlíželi do ní, aby se poučili o správnosti nebo nesprávnosti té které vazby. A stejně tomu bylo i s ostatními rozpravami a spisy brusičskými. Neboť Bartoš do svých brusičských studií nepojal pouze jevů syntaktických, ale mluvil i o zjevech tvaroslovných a lexikálních. I není divu, že souborně a k praktickému užívání účelně sestavená jeho kniha: Rukovět správné češtiny (v Telči, nákladem Em. Šolce) vydaná r. 1891 záhy rozprodána, tak že r. 1893 uspořádáno nové vydání a že r. 1901 vyšla kniha ta nově spracovaná s názvem: Nová rukovět správné češtiny.

Brusičská zásada Bartošova jest arci trochu úzka. Co se nenalezne ani ve staročeských památkách ani ve správné řeči lidu a vyskytne se nově v jazyce spisovném, nemusí vždy býti špatné. Jazyk spisovný se musí bez úmyslu i úmyslně obohacovati, pokračují vědy, mění se psychologický proces myšlení, tím vyskytují se též nové a nové způsoby vyjádření myšlenkových vztahův. Nelze tedy všechno nové vymýtati a nelze všechno staré přijímati. Novoty vzniklé cizím vlivem nutno odstraňovati z jazyka bezohledně, ale není dobře užívati toho, co se již všeobecně užívati přestalo, novoty pak, které vznikly bez cizího vlivu, lze trpěti i ve spisovném jazyce. Ostatně i zde rozhoduje jazyková ekonomie i praktický vkus. Pohl tvořil slova špatně, a přece z nich některá se v jazyce zakotvila. Sebe větší horlení pro měkké souhlásky na konci podstatných jmen ženského rodu dle vzoru kost měkkosti této nezachránilo. V jednotlivostech mohl se Bartoš mýliti, ale v podstatě zůstala jeho myšlenka správna, a jako Dobrovský učinil konec libovolnému tvoření nových slov českých, Bartoš zadržel mocnou hrází syntaktické divočení našeho jazyka. A v této příčině nebyla marně napsána jeho Skladba, ani nebyly zbytečny jeho práce brusičské.

Bartoš vycházeje ze zásady, že „spisovný náš jazyk, nemá-li za nedlouho zcela pozbýti svého původního rázu slovanského a

osáknouti v kalu cizoty, musí se opírati o pevnou půdu neporušené řeči lidu“, záhy byl nucen všímati si živé řeči lidu a tím byl uveden do studia moravských dialektův. Lidovou mluvou byl nadšen. „Kolik v našich nářečích krásných a případných slov, kolik přesných terminů, kolik úsečných a jadrných úsloví, bez nichž řeč spisovná všelijak se obchodí nebo je z ciziny vypůjčenými nahrazuje!“ (Dialektologie I., str. II.) Snaha sehnati co nejhojnější materiál jakožto základ vědeckého studia vlastní neúmornou pílí jest i tu krásnou jeho vlastností a jeho vědeckou ozdobou. O své nemalé práci vypravuje sám takto: „Nabyv munificencí vysokého c. k. ministerstva dvouleté dovolené, putoval jsem dědinu od dědiny, sbíraje nejen materiál dialektický, nýbrž i ostatní plody ducha národního: písně, říkadla, zvyky a obyčeje, pověry atd. Co se týče dialektů samých, nespoléhal jsem nikde na lidi grammaticky vzdělané — neboť nic se tak snadno nezapomíná jako nářečí tak příbuzné celkem jazyku spisovnému —, nýbrž od lidu samého, hlavně od starcův a babiček vyptával jsem se větami na každý jednotlivý tvar, pozoroval výslovnost jednotlivých hlásek a vyzvídal dle hotového rejstříku názvy rozmanitých věcí. Tak vznikl slovník věcný, jak se domnívám dosti úplný; slova ostatní bylo zachycovati z hovoru souvislého, jejž jsem o rozmanitých věcech rozpřádal. Z hovoru souvislého doplňoval jsem si též zákony hláskoslovné jednotlivým nářečím vlastní. Každý nový zjev bylo mi pak sledovati všemi možnými analogiemi, jichž na místě vyhledati také nebylo vždy bez obtíže. Všecko to zapisoval jsem si do sešitů, „jak stádo běží“. Abych s tím mohl volně manipulovati, bylo každý tvar, každé slovo na zvláštní cedulku přepsati, tyto pak tisíce a tisíce cedulek bezpočtukráte překládati a rovnati, nežli konečné uspořádání celého materiálu hotovo bylo.“ (Dialektologie I., str. III.) Vedle toho měl celou řadu obětavých spolupracovníků, kteří sebraný svůj materiál dialektologický mu laskavě propůjčili, nebo nový mu sbírali; mezi těmito spolupracovníky byli kněží, učitelé, professoři, bohoslovci i studující středních škol. Nuže výsledek této bedlivé činnosti sběratelské ve vědeckém zpracování uložen jest ve dvou velevzácných spisech, které svojí vědeckou cenou a vahou došly spravedlivého ocenění již za života Bartošova a které navždy zůstanou ozdobou jazykovědné činnosti Bartošovy i trvalým pomníkem jeho slávy. Jest to na prvém místě jeho Dialekto-

logie moravská, jejíž první díl vyšel v Brně nákladem Matice Moravské r. 1886, díl druhý r. 1895. Nuže jaký jest výsledek patnáctileté houževnaté práce, jaký jest obsah Dialektologie a v čem spočívá její vědecká cena? Jest to především přesné stanovení počtu moravských nářečí se všemi podřečími a různořečími, jakož i podrobné až na každou vesnici vymezení hranic oblasti jejich. Ještě r. 1886 vydávaje první díl Dialektologie Bartoš rozeznával sedmero hlavních nářečí moravských: slovenské, dolské, valašské, lašské (— o nich pojednával díl první —), hanácké, horácké a české, která sliboval vypsati v díle druhém. Ale v díle druhém ukazuje, že hledě k řeči samé máme na Moravě toliko čtvero hlavních nářečí, a to: slovenské, lašské, hanácké a české. Dolský a valašský jazyk objevil se jako podřečí nářečí slovenského, což ostatně již pověděl v I. díle řka, že se neliší podstatně nářečí valašské od slovenského (str. 59.), a mezi Horáky a Hanáky nebylo mu lze také stanoviti podstatného rozdílu dialektického. Nářečí slovenské má tedy dvoje podřečí valašské a dolské. Vlastní nářečí slovenské se rozstupuje ve čtvero různořečí, a to záhorské (farní osady Ořechová, Březolupy, Provodov, Horní Lhota, Pozlovice, Luhačovice, Uh. Brod, Hradčovice, Dolní Újezd, Nezdenice, Šumice, Vlčnov, Sudice, Slavičín, Pitín, Bojkovice, Komna, Bánov, Nivnice, Horní a Dolní Němčí), pomoravské (počínajíc od Napajedel na celém levém břehu Moravy, od Rohatce pak na sever na pravém břehu podél hranic farních osad Ratiškovic, Milotic, mimo přifařené Skoronice, Mistřína, Hovoran, Prušánek a Podivína až po hranice uherské), různořečí uhersko-slovenská, a to alenkovské, radějovské, blatnické, boršické, bystřické, stráňské, lipovské, velické, javornické, súchovské, hrozenkovské, březovské a lhotecké (jest to 18 dědin moravského Slovenska, z nichž nejdále posunuta jest dědina Alenkovice, se čtyři kilometry cesty západně Napajedel, značně v kraj postrčeny jsou osady Bystřice, Blatnička a Boršice, ostatních čtrnáct většinou zastrčeno jest v hluboké úvaly a na strmé stráně jihovýchodního pohoří moravskouherského: jsou to osady Radějov, Kuželové, Malá Vrbka, Velká Vrbka, Lípov, Louka, Velká, Javorník, Nové Lhotky s kolonií Vápenkami, Súchov, Strání, Březová s blízkým Olšovcem a s pasekou Lopeníkem, Starý Hrozenkov s kopanicemi — rozptýlenými po kopcích samotami — Žídková, Vápenice a Výškovec) a různořečí přechodná na bývalém panství malenovském (osady

Lhota, Karlovice, Ondřichovice, Pohořelice, Komárov, podřečí osad Luk, Malenovic, Lhotky a Tečovic, podřečí ojedinělé dědiny Sazovic, mluva osad Kvítkovic, Otrokovic a Napajedel, osamělá dědina Nová Ves na Napajedelsku na pravém břehu Moravy a stejná mluva v sousedních Žlutavách, osady na Kroměřížsku: Kvasice, Vrbka, Lubná, Bělov, Střížovice, Trávník). Podřečí valašské, jež zaujímá krajiny moravské s předními městy: Zlín, Vizovice, Vsetín, Val. Klobouky, Karlovice, Rožnov, Meziříčí, má hlavní své sídlo na panství zlínském ve Zlíně i v osmi dědinách kolem města rozložených (Prštné, Mlatcova = rodiště Bartošovo, Příluky, Loužkovice, Želechovice, Jaroslavice, Kudlov a Březnice), a v těchto pohraničních farních osadách: Štítná, Vlachovice, H. Újezd, Zádveřice, Hvozdná, Štípa, Fryšták, Rúsava, Rajnochovice, Loučka (mimo přifařené osady Kunovice a M. Lhotu), Branky, Choryň, Leštná, Meziříčí, Rožnov, H. Bečva, Karlovice, odtud podél hranic uherských až po Brumov a Štítnou; jeho různořečí jsou: hranické (ve farních osadách lipenské, jezerské, drahotoušské, hranické a černotské na pravém břehu řeky Bečvy, na levý břeh Bečvy přestupuje toliko v dědiny Ústí a Zbrašov), starojické (oblastí jeho jsou farní osady Hustopeče, Starý Jičín, Bernatice, Hodslavice, Moškov a Věřovice) a kelecké (v městě Kelči a v osadách přifařených mimo Ústí, pak ve Všechovicích a přifařené tam obci Komárném; v Kunovicích a v Malé Lhotě, přifařených do Loučky, v Osíčku, přifařeném do Horního Újezda a ve Špičkách). Různořečí dolské jest jazykem kmene, který jest usazen jihozápadně Napajedel na pravém břehu Moravy, počínajíc osadou Spytinovem až po Klobouky brněnské. Více krojem nežli nářečím rozděluje se obyvatelstvo této krajiny na Doláky kroje slovenského a Doláky kroje polohanáckého. Obyvatelstvo kroje slovenského tvoří tři skupiny: první jest osazena v dědinách Spytínově, Kudlovicích, Jalubí a Sušicích, ke druhé skupině náležejí dědiny Babice, Huštěnovice, Traplice, Kostelany, pak farní osady Velehrad, Boršice, Polešovice, ke třetí skupině farní osady Domanín, Syrovín, Žeravice, Osvětimany, Buchlovice. Kroj polohanácký panuje ve farních osadách Vracově, Skoronicích (přifařených do Milotic), Vlkoši, Ježově, Bohuslavicích, Kostelci, Kyjově, Želeticích (mimo Dražůvky), v Násedlovicích, v Krumvíři, Brumovicích, Němčičkách, Starovičkách, Rakvicích, Bilovicích, Pavlovicích, Bořeticích, Kobylí, Čejkovicích, Šardicích.

Nářečí lašské dle slova Lach, ač vůbec není ujato a lid sám nářečím tímto mluvící řeč svou nazývá moravskou, mluví se na Opavsku, v úzkém pruhu západního Těšínska, v pruském Slezsku až po Bavorov a Ratiboř a v severovýchodním klíně Moravy, vtěsnaném mezi obojím knížetstvím slezským, v okolí měst Frenštáta, Štramberka, Příbora, Brušperka, Moravské Ostravy, Místka a Frydlanta. Odlišné jeho znaky jsou hlavně polský přízvuk na slabice předposlední a krátkost všech slabik. V nářečí tomto některými zajímavými zvláštnostmi značně se liší od ostatní laštiny různořečí severoopavské v několika málo osadách severovýchodně Opavy: v Hlavnici a v Cholticích v našem Slezsku a v Boboluskách a Branicích v pruském Slezsku. O zvláštnostech na pruské straně Bartoš mnoho pověděti nemohl, poněvadž tu badání jeho přerušeno bylo způsobem nemilým, jím nezaviněným (Lid a národ II., str. 321.).

Hanácké nářečí Bartoš rozdělil na dvanáctero podřečí. Počítá totiž k nářečí tomuto nejen jazyk obyvatelů na vlastní Hané, ale i jazyk západní Moravy. Nazval totiž jako Slováci a Valaši každého Hanákem, kdo samohlásky *e*, *é*, *i*, *í*, *y*, *ý*, *u*, *ú* zvláštním způsobem přezvukuje neboli moutí, ať všecky, ať jenom některé z nich. Rozdělení hanáckého nářečí učinil dle rozmanitého přezvukování těchto hlásek a dle některých jiných znaků (přehlasování samohlásky *a*, přídechu *v* a *h* a j.). Podřečí pojmenoval většinou dle okresních měst a všude vytkl osady pohraničné. K podřečí prvému patří mluva na Holešovsku, Kroměřížsku, Přerovsku a na tak řečeném Záhoří lipenském, t. j. v krajině severně Lipníka, zároveň vytýká zvláštnosti řeči města Holešova, dědiny Žeranovic a města Bystřice pod Hostýnem, dále řeč města Přerova s předměstím Dlážkou, konečně několika osad na Kroměřížsku. Druhé podřečí se vyskytuje v ostatních osadách na Přerovsku a na Kojetsku, kde na jižním Kojetsku infinitiv má na konci tvrdé *t*, kdežto v krajině první se vyskytuje měkké *ť*. Třetím podřečím se mluví na Olomoucku, Šternbersku, Prostějovsku a Vyškovsku, a jsou tu patrna různořečí olomoucko-prostějovské, bystřicko-šternberské, týnecko-nezamyslické, vyškovské. Čtvrté podřečí jest mluva na vysočině Drahanské, páté v okolí Letovic, kde se vyskytuje zvláštnost, že náleží sem jen východní polovice (30 čísel) osady Vranové, jež slušela pod panství kdysi letovské, kdežto polovice západní, jež poddána byla Křetínu, má

nářečí křecké (kunštátské). Na Litovelsku, Konicku a Jevíčsku jest šesté podřečí, kdežto mluva na Zábřežsku tvoří skupinu sedmou, nemá však všecka jednotného rázu, tak že osady na Zábřežsku skupiti lze v šestero větších, menších celků dialektických, jež se hlavně od sebe odlišují svým samohlásenstvím. Osmé podřečí tvoří řeč na Slavkovsku, Bučovsku a Ždánsku, zvláštní jest tu řeč osady Letonic, která se odchyluje od podřečí slavkovského a přichyluje se k rousinovskému. Devátým podřečím mluví se na Blansku, Brněnsku, Židlochovsku, Kloboucku a Rousinovsku, kdežto podřečí tišnovské jest v řadě desáté. Skupinu jedenáctou tvoří svojí řečí Ivančice, Krumlov, Znojmo, Meziříčí, Třebíč a Mor. Budějovice, mluva však města Třebíče podstatně se liší od podřečí osad okolních, majíc do sebe ráz obecné češtiny. Řeč na Kunštátsku jakožto dvanácté podřečí ukončuje oblast nářečí hanáckého.

Čtvrté a poslední nářečí moravské jest nářečí české. Jím mluví obyvatelé na západní Moravě, kteří po způsobě českém vyslovují dvojhlásku *ou* a *ej*. Jest tu patrno troje podřečí. Žďársko, Novoměstsko a Bystřicko tvoří oblast podřečí prvního, druhým podřečím mluví se na Jemnicku, kdežto na Dačicku, Telecku a Třeštsku vládne podřečí třetí.

Tak tedy mimo sebe nepatrnější vesničku určeny rozdíly nářečí moravských na základě bedlivého studia na místě samém vykonaného. Přední zřetel obrácen všude k zákonům hláskovým, jimiž podstatné rozdíly mezi jednotlivými nářečími a různořečími nejjasněji probleskují. Každé nářečí, podřečí i různořečí zpracováno nyní přesně grammaticky dle mluvnice Miklosićovy a Gebaurovy. Hláskosloví a tvarosloví každého nářečí, podřečí i různořečí popsáno o sobě tu zevrubněji, tu stručněji, jak se kde toho jevila potřeba. V prvním díle na konci, v druhém díle po každém různořečí přidáno několik příkladův a ukázek souvislé mluvy, hlavně pohádky. Po hláskosloví a tvarosloví všech nářečí následuje v každém díle společná nauka o tvoření slov a skladba. Dále jest v každém díle slovník abecední, konečně pak přidán dosti obšírný slovník věcný, v prvním díle část první (pole a polní práce, obilí a strava, sadivo-makota, píce-obrok, plevel v obilí, ovoce, plody složené a bobulovité, domácí zvířata, žúžel, hmyz, jak se volá na zvířata, lichotná jména zvířat, hlasy zvířat, plemenění, dojivo, špižírny, nádobí, oruží-řád-řezivo, ožehy, plachty, správa na prádlo, nadávky-přezdívky a slova obhroublá,

slova lichotná, příměry a podobenstva), část druhá v díle druhém (stavení, dvůr a hospodářská stavení na něm, stodola, zahrada-ploty, vinohrad, len-konopě-zelí, hospodářské nářadí a náčiní, tkalcovský stav, rodina, oděv, jídlo, nemoci, ptáci, ryby, rostliny, houby). K druhému dílu přidána jest zajímavá krátká rozprava o cizích slovech v nářečích a na konec ukázka švihačiny neboli řeči švihařské, řeči totiž miškařů (nunvářů) z okolí Uh. Brodu a Val. Klobouk, což jest moravština propletaná zvláštními slovy, kterou miškaři mluví ve světě, doma mluvíce mezi sebou jazykem cizím, kterému se naučili ve světě.

Tak tedy bohatý materiál uspořádán a vědecky zpracován. Bartoš sám pokládal dialektologii moravskou dílem svým v základních a hlavních rysech za hotovu. Měl za to, že hrubých chyb se uvaroval a že pouze v jednotlivostech bude lze všelicos ještě doplniti. Veliký význam Dialektologie moravské prof. dr. Gebauer vystihl těmito slovy: „V grammatické literatuře české neznám díla tak obsažného a spolu obsahem pravdivého, jako jest Dialektologie Bartošova."

Již v předmluvě k druhému dílu své Dialektologie Bartoš projevil přání, že by jmenovitě rád i budoucně vyzdvihoval nepřebrané poklady lexikalní a frastické lidové řeči moravské. I sbíral Bartoš i po r. 1895 látku dialektickou, zvláště slovníkovou, přijímal nová slova od svých dřevních i nových přispěvatelů, čerpal z tištěných rozprav o nářečích moravských, ze sbírek lidových písní a pohádek moravských a z povídek o sobě vydaných i v časopisech uveřejňovaných, pokud jsou psány buď nářečím nebo z úst lidu čerpány a vydavatelem na jazyk spisovný převedeny. Takto rozmnožil si hojně materiál slovníkový, a pojav také některá příjmení a jména tratí a p. formou neb obsahem důležitá i přidav k látce nové oba slovníky — abecední i věcný — z obou dílů Dialektologie moravské, vydal v Praze nákladem České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění Dialektický slovník moravský, jehož část první vydána r. 1905, část druhá r. 1906 položena mu na smrtelné lože. I toto dílo plno znamenitých filologických vědomostí zajišťuje — jak pověděl prof. dr. Pastrnek v pohřební své řeči — navždy slávu jménu Bartošovu v národě i v české vědě. A tak podařilo se Bartošovi jeden z hlavních životních úkolů dokončiti plně a zcela, důkladně a vědecky cenně. (Příště ostatek.)

Úvahy o Zrcadle Paprockého.

Sepsal Aug. Sedláček.

Paprockého Zrcadlo slavného markrabství Moravského, leta 1593 sepsané a v Olomouci u dědicův Milichtálerovských vytištěné, jest obrazem moravské společnosti, jaká byla ke sklonku 16. století. Dílo to pracně a pilně sestavené obsahuje bohatou snůšku jak rodovou tak i místopisnou, mnoho památek a pamětí, z nichž část již zahynula. Proto jest bohatou studnicí, kteréž za poslední doby (pokud mi vědomo) bylo málo užito. Badání topografické usnadňuje nemálo, protože na mnohých místech poskytuje kostry šlechtických vývodův, do nichž lze zařaditi místopisné paměti a tak oboje sloučiti v souvislý celek.

Paprocký napsal díla svá v duchu katolickém a slovanském. Onen jej vedl k tomu, že každému stavu napsal naučení pobožné, které vážil, latinsky položil a česky vyložil ze starých latinských spisovatelův. Části ty, jakož i úvahy jeho o počátcích stavů nemají více ceny, nežli kterákoli snůška moudrých a učených průpovědí.

Dílo je rozvrženo na šest částí. První obsahuje úvahu o počátku a dávnosti králův, výsad domu Rakouského, o starožitnosti Markomanův anebo Moravanův, pořádek králův českých, chatrný seznam markrabí a pořádek všech hejtmanův jakožto zástupců královských. Druhá část obsahuje dějiny a vývody rodin panských, pokud o nich nebylo mluveno při hejtmanech. V třetí části jest vypsání počátku starobylosti stavu prelátského. Na titulním listě jest vyobrazen erb Stanislava biskupa nahoře, dole biskup zakladatel kostela sv. Václava v Olomouci; téhož (kostela) malý obraz opakuje se ve velkém na listě 185. Po stranách titulního listu jsou obrazy svatých Václava, Stanislava, Crhy a Strachoty. Následuje pak pořádek biskupův s patřičnými k tomu vývody, význam oděvu biskupského a ozdob kostelních, statuta sjezdu prelátského, popis synodu, pořádek církevních hodnostářův olomouckých a zprávy o klášteřích a kolleji Olomoucké. Ve čtvrté části jest vypsání rodin rytířských, pokud spisovateli bylo možno sebrati o nich paměti. Pátá část obsahuje vypsání měst. Zajímavý je její titulní list. V rozích jsou erby městské Olomouce, Brna, Znojma a Jihlavy. V pravém (herald.) sloupci po kraji jest řítící se věž. Nejzajímavější částí jest levý sloupec, rozdělený na 8 polí,

na nichž jsou drobná, ale pěkná vyobrazení měst. Jsou to (kladouc shora dolů) Starý Jičín se Štramberkem, Hranice, Lipník s Helfštejnem, Přerov, Vyškov, Prostějov, Litovel a Třebová. Obratnému a pilnému umělci podařilo by se jistě podle nich zdělati obraz, jak které z těchto měst vypadalo l. 1593. Města tu popsána Olomouc, Brno, Znojmo, Jihlava, Hradiště a Kroměříž, a při každém popise jest obraz města. Poslední část jest sepsání panského a rytířského stavu v knížectví Opavském a na konci obraz a popis města Opavy.

Kniha jest hojně ozdobena obrazy. U každé rodiny jest její erb, a skoro u každé osoby domnělý její obraz a u každé podobizny erb buď po straně aneb na prsou. Aby se ušetřilo štočků, užíval se dvojí způsob. U některých štočků jest na prsou vyříznut čtverhran, do něhož se vrážel stejně veliký štoček s libovolným erbem. Poprsí tedy bylo užito několikráte v díle a jen měněn čtverhran, na němž byl erb. Jinde zase byl spodek, který potřebován několikráte, a svršek (hlava s erbem) přidán jen jednou. Mnoho erbův opakuje se též v textu. Kdykoliv se jen vyskytuje jméno nějaké cizí rodiny, přidán jest hned její erb.

Heraldická část díla jest na ty doby velmi rozsáhlá a dobře propracovaná; též jest s podivením, že placen na ni tak veliký náklad, jako se v díle spatřuje. Všude přihlíží Paprocký k tomu, aby vysvětlil počátek a původ erbu. Hned na počátku popisuje erb zemský; praví, že má býti orel (vlastně orlice) bílý na červené šachovnici a štítě modrém, na znamení toho, že předkové těchto krajin vyšli z Charvátské země a erb svůj otcovský s nabytým erbem orlem složili v jedno. Z téže snahy pocházejí také erbovní pověsti u něho se vyskytující, zejména pp. z Pernštejna (l. 28), z Ludanic (35), Hradeckých (36), z Vrbna (61), z Boskovic (97), Slavatů (104), Osovských (110), z Veitmíle (160), Sirakovských (268), Kobylkův (284), Petržvaldských (315), Nekšův (316), Zoubkův (318), Gogevských (334), Bítovských ze Slavíkovic (345), Stanovských (367), Bravantských (421), Rotemberkův (430) a Bítovských z Bítova (435), z nichž některé jsou plny poesie. Některé slyšel bezpochyby vypravovati na zámcích aneb četl v rodinných pamětech, část jich přinesl z vlasti své Polské, buď že se týkaly rodin prvotně polských, aneb že se vypravovaly v Polsku o rodině téhož erbu. Sem na př. patří pověst o erbu Osovských, Sedlnických a Tvorkovských. Paprocký nazval jej

podle polského Odřivousem, avšak v našich starých pamětech nazývá se zavinutou střelou a tak se spatřuje vyobrazený ve dskách zemských na knize pana Petra z Kravař (1412) a v Reichenthalově popise sboru Kostnického.

Snaha vyložiti původ erbův vedla i k několika nejapnostem. Proč si nejstarší rodové volili jisté znamení, snad se nevyloží nikdy, a vše, co pro to bylo psáno, jest jen domysl. Paprocký vykládá každý pruh jako cestu nebo brod, kudy předkové vojska vedli, buď nepřátelům ucházejíce aneb je stíhajíce (l. 286). Jinde je vykládá na bahna, přes která knížata přepravovali (297). Hradbu v erbu Horeckých z Horky ovšem snadno bylo vyložiti „vskakováním na zdi“ (l. 294), ale toho nedělal jen jeden, nýbrž mnozí. Podobné výklady jsou na l. 341, 347, 354, 364, 366, 394, 431 a 438.

Paprocký si několikráte v Zrcadle zabásnil, ale básně jeho nesou se obyčejně jen k erbům. Básně ty jsou na orlici (l. 1), na císaře Rudolfa, na erb biskupský, pak rodiny: Valdštejny, Slavaty, z Kunovic, Krajíře, Lichtenštejny, Podstatské a Koňasy (l. 39, 78, 104, 119, 122, 143, 162, 274 a 293).

K vypsání svému užil rozmanitých zřídel. Vděčně uznává podporu biskupa Stanislava, jenž mu ukázati poručil vzácné a staré paměti kostelní (l. 51). Také měl velikou přízeň u některých rodin panských a vládyckých, jejichž staré paměti si vypisoval. Prohlížel památnosti na zámcích a kostelích, poznamenával si, co těm kterým osobám o rodině jejich bylo známo, bezpochyby si také půjčoval některé písemnosti. Jak lze znáti z podrobností, přivezl si snůšku rozmanitých pamětí a řkouc všechny svoje sbírky z Polska, procestoval Moravu, přišel mezitím bezpochyby i do Čech a do Slezska. Kroniky Polské, jichž se dokládá, bezpochyby si přivezl z domova. Z domácích užil života Karla IV. (od Reynecia), Pulkavy, Hájka (tohoto bohužel velmi podrobně), Doubravy. Kromě toho měl před rukama výpisy svobod zemských, výpisy z desk zemských, knihy Ctibora z Cimburka, tituláře z l. 1534—1589, kalendář hist. K dějinám Valdštejnským užil spisu neznámého, který napsal Mathaeus Philomates (l. 79). Bezpochyby jej viděl na Brtnici.

Vypisujíce níže, odkud Paprocký měl své paměti, nechceme tvrditi, že byl všude; neb jest i možnost, že na některých zámcích dostal opisy náhrobkův a jiných pamětí v místech

vzdálených. Lze i za to míti, že v l. 1588—1593 tak podrobně procestoval Moravu, jak se to spatřuje v díle jeho.

Nejvíce mu poskytla Olomouc. Dokládaje se „pamětí kostela olomouckého", měl před sebou listy, které jsou nyní v listovně kapitulní. Nejstaršího listu dokládá se 1063, kdež Vratislav, kníže České potvrzoval svobody téhož kostela za Jana biskupa, a připomíná svědka Nedamíra (98). Toho listu nenacházím v tištěných sbírkách. Listu 1180 (CDM. I. 303) se dokládá, ale jména svědkův jsou zcela jiná a osob, které asi 100 let žily později (l. 84, 98, 107). Listu 1207 (CDM. II. 38) dokládá se několikráte (l. 90, 98, 107, 298). Kromě toho má list datovaný r. 1208 (l. 98, 107), který tuším spletl s předešlým. Mimo to se vyskytují u něho listy 1209 (CDM. II. 51 na l. 291, 294), 1232 (CDM. III. 240, na l. 99), 1248 (na l. 298), 1250, 21. Decb. (na l. 37), 1251, 16. Maj. (na l. 107, 295, 307), 1266, 1. Novb. (na l. 405), 1268 (na l. 286), 1272, 25. Jun. (l. 99), 1284 (l. 307), 1295, 10. Maj. (l. 298), 1297, 3. Febr. (l. 405), 1309 (l. 331), 1310, 22. Jun. (405) 1340, 21. Febr. (l. 416), 1341 (má býti 1322, na l. 274).

Na l. 329 připomíná list 1341, kterým Crh z Kokor a Vyknan z Majetína prodali dva lány rolí v Bystřici vikářům kostela Olomouckého u přítomnosti Ješka z Kravař, komorníka, a Licka z Čech, sudího. Ze svědkův onen se k tomu roku hodí dobře, ale zaráží, že v tak staré době píše se Crh seděním na Lískovicích a Viknan na Lhotě. K l. 1347 (na l. 331) připomíná, že Buz z Buzova prodal dvůr v Sněhoticích kapitole Olomoucké a že rukojmími při tom byli Podiva, Ješitbor a Martin z Drahanovic. Podobného obsahu jest list v CDM. VI. 306, ale okolnosti jsou jiné. Obou předešlých listův nenacházím v pamětech ani nemám prozatím příčiny aspoň o částečné pravosti jich pochybovati.

Z listův pozdější doby vyskytují se paměti 1352 (l. 84), 1361 (na l. 331), 1364 (na l. 407), 1404 (na l. 400), 1423 (na l. 263), 1440 a 1446 (na l. 436), 1452 (na l. 108), 1462 (na l. 329), 1493 (l. 293), 1495 (l. 299), 1501 (l. 330), 1504 (l. 346), 1508 (l. 436), 1510 (l. 330 a 437), 1517 (l. 332), 1526 (l. 126), 1536 (l. 368) a 1560 (l. 330).

U kapitoly Olomoucké prohlédl Paprocký též některé knihy, zejména pořádek biskupův čili tak zvané Granum, jehož se dokládá na listech 75, 84, 85, 168 atd. a 419. Vypisoval si též z jiných knih, z nichž sebral paměti z l. 1267—1493 (l. 37, 84,

85, 92, 108, 168 atd., 225 atd., 400, 407) a sestavil pořádek arcijáhnův, proboštův a děkanův. Tam také prohlédl nějaké opisy půhonův a nálezův soudních, a jak se zdá, kanovníci někteří mu poskytli písemností o svých rodinách.

Bedlivě prohlédl velký kostel sv. Václava, kterýž také na l. 195 titulním stavu prelátského dal vyobraziti. Zde viděl tabule malované, jednu vládyk z Radovesic prý z l. 1390 (l. 280), jinou vzpomínající na smrt kněze Smila z Víckova a Jana odtudž (l. 298, 299) a třetí, na níž bylo poznamenáno úmrtí dvou kanovníkův z rodu Pavlátův (l. 374). Z téhož kostela připomíná i náhrobky, totiž biskupa Bohuše ze Zvole † 1457 (l. 420), též Duchka z Kunovic, Bítovského a Plonknára z l. 1485 (l. 120, 345 a 425), Kateřiny Zvolské z Lideřova † 1503 (l. 420) a Hanuše Haugvice † 1526.

V kostele u P. M. Sněžné neb tehda jesuitském viděl velikou tabuli malovanou, na níž bylo poznamenáno úmrtí dvaceti osob rodu Šternberského, a dvě korouhve pp. z Vrbna (l. 23, 66), památné tabule, malované, na nichž poznamenáno bylo úmrtí Zoubkův ze Zdětína (319). Také si povšiml náhrobkův zejména Nikodema z Bílkova † 1463 (428), p. z Lipého, Haugvice (69, 126) a Gabriele Majláta † 1577 (27). Také se zmiňuje o náhrobku biskupa Viléma z Víckova († 1572).

V kostele sv. Petra na Předhradí viděl tabuli Markvarta ze Zvole † 1434 (l. 419) a jinou tabuli Zvolských, na níž byl vymalován vývod rodu s erby manželek (l. 420). Tam si také vypsal nápisy na náhrobcích Heleny z Bítova † 1495, některých Zvolských a Jindřicha Drahanovského z Penčína † 1547 (l. 331, 420, 436). V kostele sv. Mořice viděl náhrobky Vlkův z Konecchlumí a jeden Oderských z Lideřova (434, 440).

V kostele sv. Michala viděl náhrobek Kateřiny z Víckova († 1549), manželky Jaroslava z Kunovic (l. 300). V klášteře vypisoval si z listův starých, z nichž připomíná list 1255, 18. Febr. (CDM. III. 191) a jiný z r. 1269, není-li v tom mýlka (l. 37 a 264).

Městu Olomouci věnoval na l. 381 obraz a rozsáhlý popis, v němž připomíná také několik pamětí kláštera u sv. Jakuba. Jak se zdá, vypisoval si i něco málo na radnici, neměl-li opisův odjinud. Připomíná totiž potvrzení svobod králem Matiášem a list 1261, 13. Octob., který klade mylně mezi listy kostelní (l. 144, 363).

Kroměříž se mu líbila velmi, protože tu zůstaly katolické řády nerušené. Popisuje ji zkrátka, ale přidal obraz, v němž se dobře spatřuje hrad s několika věžemi. Prohlédl si i soudnici manskou v zámku (l. 368).

V Holešově prohlédl si kostel a popisuje odtud čtyři náhrobky Šternberské (l. 23—24), náhrobek Lichtenburský (l. 73), Žofie Žerotínské (l. 95) a dva Krsovských (l. 370).

Město Hradiště prohlédl si, popsal zkrátka a dal vyobraziti (l. 389). Doslova otiskl potvrzení svobod z l. 1472 (na l. 265 klade do r. 1471). Prohlédl také klášter zpuštěný, vypisoval si z knih téhož kláštera (l. 120) a v kostele prohlédl náhrobek 1507 slečny z rodu pp. z Kunovic (l. 120). Patří-li sem nápisy připomenuté na l. 148 a 245 aneb do jiného Hradiště, nelze již rozhodnouti.

Paprocký dostal dobré zprávy od pánův z Kunovic. Náhrobky v Uherském Brodě Elišky Kunovské z Žerotína † 1558 a Majdaleny z Kunovic † 1564 (l. 121) buď seznal od nich neb viděl sám. Jak se zdá, byl také v Ostroze, kdež si poznamenal nápisy na zámku a v kostele a též náhrobek Mandaleny Kunovské z Boskovic † 1551. Také asi viděl Louku, zámek velmi pěkně vystavěný (l. 120—122). Souditi lze, že byl i na Velehradě, ale nedokládá se z pamětí klášterních ničím. Na blízkém Buchlově pracoval pilně a vypisoval si mnohé listy pp. ze Zástřizl. (Viz přídavek 1.) Vývod téhož rodu podrobný, zejména o dětech Jaroše Morkovského ze Zástřizl (l. 311—312) zdělal z poznámek psaných a z ústních zpráv.

Ve Veselí nad Moravou viděl v kostele sv. Bartoloměje náhrobky Hynka z Kornic † 1551 a neznámé osoby † 1519 (l. 148—149). Na l. 96 popisuje malovaný vývod Jana z Žerotína do 8 štítů, který patrně opsal na zámku Strážnici.

Na Broumově pobyl nějaký čas. Zde si všiml nové brány a pokojův, které dal Adam z Lomnice vystavěti, viděl tu děla litá l. 1500 a 1541 pro Ladislava a Václava z Boskovic (l. 87—103). Snad tu také vypsal list l. 1519 (viz přídavek 12). Zde bezpochyby slyšel i žertovnou příhodu (viz příd. 14), jestli mu o tom nepovídali v Uher. Brodě. Ze Zdounek měl nápis náhrobku Jana Jiřího Zoubka ze Zdětína † 1586 (l. 321). V Rokytnici opsal si dva hrobové nápisy pp. z Ludanic (l. 36) a v Přerově na předměstí viděl kostel (sv. Michala?), na němž byly

erby čtyř rodin, odkudž soudil, že jimi byl založen (l. 307). Z Drahotouš má nápis hrobní Hanuše z Petržvalda † 1540. V Hranicích viděl památky Kropáčův z Nevědomí, kteří před tím vymřeli po meči, zejména termináty neboli knihy mezní (l. 126) a tabuli, na níž malován byl vývod Anny Kropáčovny (l. 159). V kostele viděl několik náhrobkův téhož rodu, zejména posledního († 1572), a tabuli, na níž život jeho byl vypsán v latinských verších (l. 158). Tam viděl i náhrobek Kašpara Posadovského († 1542) a jeho manželky (l. 353). Na Potštátě zdržel se u Jetřicha z Prusinovic, jenž mu dovolil prohlédnouti staré paměti (viz přídavek 2).

V Bystřici pod Hostýnem byl, hledal tam náhrobek posledního vládyky z Hustopeče, viděl náhrobek Přemka z Víckova († 1584) a tuším i Jana Dembinského † 1575 (l. 301, 348). V Prusinovicích viděl náhrobky pp. z Víckova z l. 1538—1587 (l. 300). Ve Fulnece prohlížel paměti klášterní jen povrchně (l. 251, 400), opsal si tu náhrobky Lacka z Kravař † 1416, Miloty z Tvorkova † 1490 a Jiříka z Žerotína † 1507 (l. 92, 400, 404). V Staré Vsi viděl náhrobky Sirakovských, slyšel tu hezkou pověst o jejich počátku, a ukázán mu list Zikmunda, krále polského (1553, 1. Jul.) o řádném zplození Jeronyma Sirakovského, který otiskl celý (l. 271). Zdali byl v Novém Jičíně (l. 81 a 299), není zřejmo. V Ostravě viděl náhrobek Beneše z Boskovic † 1550 (l. 103). Zdá se, že byl na Hukvaldech, kdež popisuje studni a čtyři štíty Jeronyma Sirakovského, jenž tu býval úředníkem (l. 245, 271).

Z Olomouce snadno se dostal do kláštera Hradiště, z jehož pamětí si vypisoval hojně. Měl před sebou pořádek opatův (l. 246), zmiňuje se o knihách památných, tuším týchž, které nazývá libri beneficiorum (l. 91, 295). Dokládá se listů 1272, 19. Dec. (l. 263, CDM. IV. 101; jak se zdá, viděl originál). Mluví též o listě 1287, 27. Jun. (l. 294, CDM. IV. 337) velmi starém, ale tuším neviděl již originálu, protože otiskl český překlad. V nějaké sbírce našel pamět z r. 1276 (l. 329). Tři svědkové tamže shodují se s třemi v l. 1272, Lidéř z Kokor (1276) shoduje se s Lidéřem, sudím práva olomouckého (1272).

Ve Velké Bystřici u Olomouce viděl starý zpěvník, kterýž dali psáti Ondřej Bystřický z Studnice a Václav, syn jeho, asi l. 1437 neb nedlouho před tím. Tam také viděl náhrobek

Markety, manželky Ondřejovy † 1454 (l. 361, 362). Jak se zdá, byl Paprocký také v Prostějově, odkudž má hrobové nápisy pp. z Kravař (l. 401). V Plumlově poznamenal si nápis hrobový Anny Újezdecké z Rokytníka † 1579 (l. 372). Z blízkých Mostkovic pochází nápis hrobový Mikuláše, úředníka plumlovského († 1576, l. 341) z rodu Buchlovických z Domamyslic, po nichž zůstalo několik listů (Viz přídavek 10). Ty bezpochyby si vypsal u Kateřiny Gagevské, dcery Mikulášovy, jejíž manželské ctnosti chválí velice.

V klášteře Šternberském vypisoval si z pořádku proboštův a z pamětních knih (l. 250). Tam také viděl prastarý náhrobek Petra ze Šternberka, kterýž klade mylně do r. 1500 (zemřel 1397, l. 23). Tam viděl též několik náhrobkův Berkovských z l. 1503—1536 (l. 76, 93), jeden Žerotínský (l. 93), dva Pňovských ze Sovince (l. 152), Arnošta Folknhona z Glosku † 1551 a Jana Horeckého † 1557. Na Zábřeze prohlédl Paprocký zámek, zmiňuje se o bývalém kostelíku a náhrobku biskupa Beneše z Valdštejna, jehož nápis již tehdá byl hrubě porušen (l. 80). Obšírný a podrobný vývod Pergerův z Pergu (l. 322) viděl bezpochyby v Buzově.

V Brně pobyl Paprocký bydle bezpochyby po klášteřích. Město vyobrazil a popisuje je stručně (l. 386). Z obyvatelstva neměl veliké radosti (l. 387). U sv. Jakuba viděl krásný náhrobek Haugvicovský posud stojící (l. 127). V klášteře sv. Anny vypsal si hrobové nápisy pp. z Lomnice (l. 86, 87). U sv. Tomáše byl tehda náhrobek nějakého pána ze Zástřizl (l. 313), a u sv. Michala byl starý náhrobek prý z r. 1360 (l. 367). Dva staré náhrobky viděl Paprocký u sv. Majdaleny (l. 85, 367). Nejvíce viděl v kostele Františkánském u sv. Jana. Tu si vypsal pohřby pp. z Boskovic, zejména Markéty z Letovic († 1362), manž. Oldřichovy, Jana († 1363) a Kateřiny z Kunštatu († 1450), manž. Jindřichovy, Václava, komorníka práva olomouckého († 1480), a Alberta († 1569, l. 100—104. — Tím se doplňuje, co bylo vytištěno v Zeitschriftu DVM. I. a opravuje se chyba na str. 79.). V témž kostele byl i náhrobek Zikmunda Znaty Pňovského z Sovince † 1542 (l. 152).

Klášter Rajhradský popisuje stručně na l. 251 a zmiňuje se, jak jeho stavení zpustlé před tím opraveno. Tu také viděl čtvero erbův pp. z Lipého, z Boskovic, z Víckova a ještě jeden

s dvěma křídly. V Pustiměři, jak se zdá, byl také a připomíná náhrobní kámen abatyše Anny († 1412) po rodu z Lideřova (l. 438). Ve Slavkově viděl v kostele nápis o smrti Jana z Valdštejna † 1467 (l. 80). Ve sboře neb bývalém klášteře viděl náhrobní nápisy pp. z Kounic ze 16. stol. Bezpochyby tu mu ukázán list l. 1545 o přijímání počtu od Petra Šišky z Kounic (l. 417). V Židlochovicích viděl náhrobek Mandaleny Žerotínské ze Zástřizl † 1566 (l. 95 a 310), a tu snad mu pověděno mnoho, co má při erbu pp. z Žerotína. V Kounicích prohlédl klášter, který se již obracel v niveč, odtud také měl náhrobní nápisy Stošův z Kounic a pp. z Zástřizl (l. 310, 411, 412). Z Říčan má nápisy hrobové pp. z Lomnice, totiž Přibíka † 1570, Znaty † 1587, manželky tohoto † 1585, a Markety (l. 87). Poněvadž má mnoho nápisův hrobových téhož rodu, lze za to míti, že se o nich dověděl z pamětí rodinných. Z Rosic má náhrobek Dobeše Černohorského z Boskovic, který mylně klade do r. 1240 (l. 99). V Tišnovském klášteře byl Paprocký, zvěděl tu jeho založení a popisuje náhrobní kameny abatyší (l. 244—245). Zde viděl též vývod Konstancie, zakladatelky, s erby moravským, českým, uherským a ještě jedním, jejž mylně připisuje Heltům z Kementu (l. 77). Zde viděl náhrobky Lomnických z l. 1482, 1486, 1503 a 1540 (l. 86, 102, 152) a Adama Sadovského ze Sloupna † 1557 (l. 373). V Rájci viděl rozmanité staré náhrobky (jeden i z r. 1460), též náhrobek Vojtěcha z Drnovic † 1523 (l. 263, 342). Tu také zvěděl obšírný vývod Drnovských z Drnovic. V Doubravici byl a popisuje náhrobek Půty ze Sovince † 1474 (l. 151).

Z Velké Bíteše má několik náhrobkův Lomnických (l. 85 atd.), též Praxedy z Boskovic † 1431 a Markety Meziřické z Boskovic † 1510 (l. 101, 103). Ve Valči viděl náhrobky Osovských z Doubravice z l. 1537—1555 (l. 114). Rozsáhlé paměti pp. z Náchoda (l. 132) a listy jejich (viz přídavek 6) zvěděl bezpochyby na Horních Dunajovicích. Město Znojmo prohlédl a vyobrazil na l. 387 tak, že lze viděti i Louku a Hradiště. Zmiňuje se o pamětech kostelních, z nichž chybně vyvozuje, že l. 1230 žil Pertolt z Lipého (l. 69). V kostele sv. Mikuláše viděl náhrobek Markvarta Talafousa z Říčan † 1494 (l. 156). V klášteře Kazatelském viděl starožitné náhrobky pp. z Veitmíle, předních dobrodincův téhož kláštera (l. 160). V kostele Františkánském viděl starý náhrobek

s lilií a s nápisem 1249 (l. 307). Jestli to nebyl náhrobek pana Ruta (1255—1259, komorníka Bítovského, snad to byl náhrobek Vernéře, děkana znojemského, jenž pečetil s lilií (1283, 31. Mart.). V Znojmě viděl též náhrobek Adama Lva z Rožmitála († 1564) a jeho manželky (l. 41). Z klášterních listů připomíná jeden (1222 na l. 99), kterýž tuším byl v Louce.

Není pochyby, že si zašel ze Znojma do kláštera Louky, jehož osudy vypisuje dosti podrobně (l. 248). Z pořádku opatův vybral zmínku, že se Znojmo stavěti začalo na místě od krále a opata ukázaném, s čímž se srovnává starý list v CDM. II., 172. Navštívil též proboštství na Hradišti, kdež si vypsal nejpotřebnější z pořádku proboštův. K tomu přidal tabuli Ukřižování Páně s erby všech rytěřujících řádův (l. 252). V Jemnici viděl pustý klášter a náhrobky Koňasův z Vydří již tak odřené, že na nich nápisův nemohl přečísti (l. 293). Buď zde aneb v kostele viděl náhrobek Půty Bítovského z Lichtemburka † 1551 (l. 73). V Dačicích viděl náhrobky rodu Krajířovského a buď v kostele neb na zámku malovaný vývod Albrechta Krajíře † 1564 (l. 124).

V Telči viděl náhrobky Arnošta Koňase z Vydří († 1493?); též Elišky, Františka a Doroty († 1497), též Kateřiny Hradecké z Valdštejna † 1571 a Menharta Lva z Hradce † 1579 (l. 37, 293). Zde si tuším opsal list daný 1508 farářům a kněžím na panství Hradeckém, Teleckém a Slavonickém (l. 39). Na Brtnici zvěděl podrobný vývod pp. z Valdštejna (l. 81—83). V Jihlavě byl l. 1591. Město popsal dosti podrobně a vyobrazil. Podrobně popisuje, co viděl v klášteře p. M., kamž jej vedl Jan Kergel, představený školy z poručení městského úřadu. Nejvíce upoutaly zrak jeho zázračný kříž a tabule na památku přepadení města l. 1402. Z pamětí klášterních dověděl se, že klášter byl založen l. 1191 nějakým pánem erbu kohouta. Erb ten měli na Moravě Beránkové neb Višňovští z Petrovic, a bezpochyby nějaký dobrodinec kláštera tu pochován ok. l. 1491. Také tu viděl náhrobek s erbem růže prý z l. 1327. O klášteře druhém, kazatelském, praví, že jej založili páni z Rukštejna a z Valdštejna, ale domýšlel se toho bezpochyby proto, že tu někteří z nich byli pochováni. Prohlédl všechny kostely a viděl též památný kámen na pomezí (l. 388).

Z Třebíče měl Paprocký památky Osovských z l. 1558, 1563, 1567 (l. 114). Ve Velkém Meziříčí viděl náhrobky

Heltův z Kementu a zvěděl jejich vývod (l. 159). Byl-li v klášteře Žďárském, není zřejmo; nezmiňuje se o něm ani povrchně a má odtud jen dva náhrobky Fulštejnské (l. 408, 409). V Křižanově viděl malovaný vývod Lhotských ze Ptení (l. 333) a v Bitéšce Osovské náhrobek Markvarta Rájeckého z Mírova † 1589 a jeho manželky † 1590. Tím jsou vyjmenována všechna místa na Moravě, kdež byl aneb býti mohl, aneb odkudž mu zprávy poslány.

Knížectví Opavské, jež Paprocký pokládal za část Moravy, procestoval také a výsledky svého sbírání vypisuje v posledním oddělení Zrcadla. Město Opavu popsal a vyobrazil na l. 448. Ve farním kostele viděl malované vývody Oderských z Lideřova a náhrobní kameny týchž z l. 1537 a 1543 (l. 438—439). V klášteře sv. Václava u kazatelův viděl náhrobek Jindřicha Šípa z Bránice † 1553 (l. 447). Mnoho náhrobkův bylo tehda v klášteře sv. Ducha. Kamenův Bítovských z Bítova bylo tolik, že zastoupily třetí částku kostelní; ale málokterý bylo lze přečísti (436). Kromě toho tu byly hroby Bzenců, Tvorkovských, Stošů a Mošovských (l. 399, 403, 414, 432, 436).

V Bránicích viděl památky po Stoších z Kounic (l. 415). Paměti rodiny té prohlédl podrobně a vypisuje i v Zrcadle i v Diadochu. Mezi jiným zachoval tu rýmovanou kroniku, tuším padělek z 15. neb 16. století, jež se tvary minulých časův zdánlivě přikloňuje k velmi starým pamětem (l. 410, Diadochus o st. pam. 286). V Lenhartovech sebral některé paměti Haugvicův (l. 128). Ze Sudic má nápis hrobový Petra Oderského z Lideřova † 1571 (l. 440). V Opavici viděl některé náhrobky pp. z Fulštejna (l. 410).

V moravské části za Krnovem navštívil Osoblahu a tu viděl náhrobky Jana ze Zvole † 1472 a Žofky, jeho manželky, † 1466 (l. 420). Na Fulštejně prohlédl si starý hrad a v kostele viděl náhrobky Supův z Fulštejna (l. 409) a náhrobek a prapor Sedlnických (l. 117). Buď tu aneb na nějakém blízkém statku zvěděl mnoho zpráv o pánech z Fulštejna, mezi jiným opsal a vytiskl celý list (viz přídavek 9), a vypravováno mu o podivínství Ekryka Supa (viz přídavek 14).

V Bruntále prohlédl staré listy pp. z Vrbna (viz přídavek 4) a viděl náhrobky pp. z Vrbna z l. 1477, 1559, 1560 a 1582 (l. 64. — Na l. 68 též jeden z Proudníka). Jiné náhrobky

Bruntálských má z Heraltic, totiž Bernarta † 1529, Štěpána † 1542, Albrechta, Jana † 1572 a Viléma † 1590 (l. 65 atd.). Ve Slavkově u Opavy viděl náhrobek Mošovských z l. 1566 a Vlkův z Konecchlumí z l. 1566—1572 (l. 432, 434).

V Bílovci viděl náhrobek Mikuláše z Fulštejna † 1476 a starý malovaný vývod téhož rodu (l. 409). Tu také viděl náhrobky Pražmův z Bílkova a vypisoval si ze starých listův (l. 427—429), bohužel však méně správně, než na jiných místech. (Viz přídavek 5.) Z Oder má náhrobky Šťastné ze Zvole † 1512 a Bohuše Hynka ze Zvole † 1561 (l. 421). V Klimkovicích a v Třebovici poznal staré památky Bzencův z Markvartovic, viděl některé jejich náhrobky (l. 397, 398), sebral zprávy na podrobný vývod a mezi nimi také mnoho listův. (Viz přídavek 8.)

V Hlučíně vypsal si hrobové nápisy Bernarta ze Zvole † 1536 a Kryštofa odtudž † 1542 a Štěpána z Vrbna † 1567 a Marty, manželky jeho, † 1573 (l. 66, 420). Ve Vladislavi zvěděl rodové paměti Planknárův z Kynšperka, vypsal si tu vývod a náhrobní nápisy v kostele (l. 425, 426). Také si tu vypsal hrobový nápis Viléma Oderského z Lideřova † 1585 (l. 441). Z Benešova má náhrobní nápis Markety, vdovy z Drahotouš † 1573 (l. 440). Ve Vladeníně viděl náhrobky Bítovských z Bítova. Zmiňuje se také o malované tabuli téhož rodu se týkající, ale nepraví, kde byla (l. 436, 437).

Jak se zdá, poohlédl se též v knížetství Těšínském. Z Polské Ostravy má několik náhrobních nápisův Sedlnických z Choltic (l. 114—117), z Karvína vývod a náhrobky Laryšův (l. 442) a z Fryštáta náhrobky Cikánův z Slupska (l. 326, 327) a tuším odtud opisy listův. (Viz přídavek 11.)

V ostatních slezských knížetstvích badal již před vydáním Zrcadla. Svůj Štambuch Slezský vydal sice teprve l. 1609, ale mnoho pamětí měl již po ruce, když pracoval o Zrcadle. Dotýká se pořádku biskupův Vratislavských, listův klášterův Svídnického a Lehnického, znal vývod knížat Minstrberských (l. 18 a 73) a ve stati o Bzencích z Markvartovic připomíná několik starých listův (l. 394 a 395).

Má se obyčejně za to, že do Čech přišel teprve po smrti Stanislava biskupa. Co popisuje v kostele u sv. Víta (l. 161 b), mohl zvěděti od Jana Krabice z Veitmíle, jenž bydlel na Moravě, ač se tuším rodil v Čechách. Na l. 126 popisuje náhrobky Haug-

vicův u sv. Jakuba, ale o nich mohl se dověděti u Jáchyma Haugvice. Ze Sedleckého kláštera má hrobový nápis Jana Nekše z Landeka † 1503 (l. 317) a z Litoměřic z kláštera sv. Michala nápis Johanky Koutské z Duban (l. 361). Ačkoliv z těchto chudých zpráv nejde na jevo, viděl-li věci popsané, není přece vyloučena možnost, že l. 1591 zaměřil z Jihlavy do Prahy a v Čechách se poohlédl tu a tam. (Příště ostatek.)

Leopold Hansmann.

Napsal Jan Kabelík.

Roku 1859 objevily se v Nerudových „Obrazech Života" dopisy o literárním životě moravském od J. Ž., jejichž úvodem byl tento stesk: „Mrtvé ticho ovládá nyní pole literatury moravské. Po několik let už nevyšlo na Moravě ani jediné knihy větší důležitosti neb vyššího významu a i osobní svazky mezi přáteli naší řeči a literatury staly se volnějšími a budou brzy tak skrovné, že na veřejnost ani nejmenšího vplyvu míti nebudou".[1])

Na Moravě těžce nesli tuto výtku, tož tím tíže, ježto poznali pisatele, patrně Jana Ohérala Žalkovského,[2]) jenž sám neovládaje do smrti mateřského jazyka svého písmem, za doby dlouhého pobytu v rodné zemi sám jenom nepatrnou měrou přispěl k rozvoji českého písemnictví tamního, a „Moravské Noviny"[3]) neopominuly na obranu vyčísti, co vše té doby vydáno na Moravě. Ale tento výčet literární produkce moravské jen dokázal plnou pravdu výtky dopisovatelovy; poznamenalať redakce „Obrazů Života" odvetou správně, že „knihy uvedené většinou nepatří mezi takové, které by literaturu skutečně povznesly a dokázaly, že v myšlenkovém oboru skutečný pokrok učiněn".[4]) A ještě léta potom bylo význačnějších plodů literárních na Moravě poskrovnu.

Ovšem je nám milá i literatura kalendářová a náboženská, protože byla přece jakýmsi projevem národního života české Moravy, a vděčně vzpomínáme těch, kdo v suchopáru tehdejšího

---

[1]) „Obrazy Života" 1859, str. 230.
[2]) Viz: K. Šmídek, „Vzpomínka z mladého věku" v „Besedě" 1875.
[3]) „Mor. Nov." 1859, čís. 63.
[4]) „Obrazy Živ." 1859, str. 318.

národního i literárního života snadno se vyznamenávali činností svou, tím vděčněji pak nečetných autorů, jejichž díla nesloužila jen potřebám denním, nýbrž líbí se až podnes.

Z nich jest také Leopold Hansmann, jenž dílem vinou své životní dráhy, dílem pro nesoustředěnost naši literární na Moravě a nedostatek tradice upadl záhy v zapomenutí tak dokonalé, že posléze nejlepší díla jeho přiřčena spisovateli jinému. I nebude od místa obnoviti zde památku jeho.

Leopold Josef Hansmann narodil se dne 17. února 1824 v Kvasicích na Kroměřížsku[1]) jako druhorozený syn tamního purkrabího Františka Hansmanna a jeho choti Karoliny, rozené Binerové. O rok starší bratr Leopolda Hansmanna, Rudolf, věnoval se lékařství a zemřel jako c. a k. plukovní lékař v Mehadii r. 1880. Dědeček jeho Josef Biner byl správcem městských statků kroměřížských, a tak po brzké smrti otcově přestěhovala se rodina z Kvasic do Kroměříže, kde oba hoši nabývali potřebného dalšího vzdělání. Leopold Hansmann studoval na gymnasiu tamním v letech 1836—1840, absolvovav čtyři třídy grammatikální a jednu humanitní s prospěchem veskrz dobrým.[2])

Okolnost, že byl otec jeho ve službách panských, rozhodla patrně také o životní dráze Hansmannově; měl se státi, čím dříve, tím lépe, rovněž úředníkem, tož na statcích arcibiskupských, kde kynulo mu jisté a dobré zaopatření. A tak vstoupil do praxe úřední na Hukvaldech dne 17. září 1841, kde pobyl necelá 4 léta, neboť 1. červnem 1845 jmenován byl písařem důchodenského úřadu arcibiskupského na Mírově.[3])

Pořídku, velmi pořídku asi bylo na celé Moravě tehdejší panských úředníků toho rázu, jak Hansmann vylíčen pamětnicí té doby; byl velice lidumilný, mluvil výhradně česky, byl milovníkem zpěvu a oblíbené tehdy kytary a ctitelem českých knih, jež nejen plnily na podiv okolí knihovnu jeho, ale také šířeny

---

[1]) Výpisem z matriky kvasické ochotně mi posloužil dp. P. Ant. Dokoupil, kooperator tamní; vzdávám tímto jemu, jakož i všem ostatním pánům, dále jmenovaným, kteří mi byli zprávami svými nápomocni, srdečný dík.

[2]) Výpis z katalogů gymn. pořídil mi p. prof. Jiří Malovaný.

[3]) Výpis z matriky úředníkův arcibiskupských v Kroměříži za ochotného přispění p. archiváře Fr. Snopka obstaral mi dp. P. Dr. K. Kubík, prefekt arcibiskupského semináře v Kroměříži.

jím mezi lid.[1]) Není pozůstalosti rukopisné, ani korrespondence, ani vzpomínek rodinných, zkrátka ničeho, co by nám vysvětlovalo, kterak se Hansmann stal tím uvědomělým vlastencem, kterým se jeví na Mírově. Gymnasium kroměřížské nevychovávalo národně; měl-li Fr. Sušil dávno před Hansmannem na témže gymnasiu (1819—1821) živé vědomí slovanské, přinesl si silný jeho zárodek již z domova a živil je stykem s českým řemeslnictvem kroměřížským.[2]) Toho všeho nebylo u Hansmanna, který, pocházeje z úřednické rodiny asi německého původu, vyrůstal stále v ovzduší panského úřednictva tehdejšího, které právě bylo nejhorlivější záštitou němčiny i v krajích nejčeštějších, jakým bylo Kroměřížsko. Nechybíme asi soudíce, že probuzen byl národně Kollárovou „Slávy dcerou“, která měla na Moravě hojné vroucí ctitele. Jí také osladil poslední chvíle ubohého Slovince Martina Kuralta, který pro podezření z karbonarství 28 let vězněn v pevnosti mírovské; vzrušen jsa básnickým dílem Kollárovým, nešťastný trpitel prohlásil s radostnými slzami: „Nyní rád umírám, neboť spasena je vševiast slovanská svým velkým prorokem.“ A vskutku brzo potom zemřel v náručí L. Hansmanna, jenž se mu také postaral o kamenný pomník s tímto pěkným nápisem:

M. K. † $^{31}/_{12}$ 1845
„Fatis jactatus variis constanter amator
Pacis, apum, hominum, Pieridumque fuit.“[3])

Ústraní venkovské neuspokojovalo mladého nadšeného muže, jenž nejspíše pod dojmem událostí březnových zatoužil také činně se zúčastniti národního a literárního života. Nijak jinak nelze na ten čas vysvětliti suchého data zmíněné úřednické matriky kroměřížské, že byl koncem roku 1848 sproštěn služby na Mírově. Hned potom vidíme Hansmanna v Brně, kde se rozvíjela nebývalá činnost literární. „Týdenník“ Ohéralův, vlastně Klácelův, neudržel se sice déle roku, ale zbyly tu přece „Moravské Noviny“,

---

[1]) Zachována kniha od něho darovaná s tímto důtklivým věnováním: „Kdo nemiluje mateřský svůj jazyk, nezasluhuje slouti člověkem. Slavomil Hansmann“. — Za knihu i tyto zprávy vděčím p. J. Sauerovi v Praze.

[2]) P. Vychodil: „František Sušil“, str. 17.

[3]) Jan Eraz. Sojka „Naši mužové“, str. 139. Pomníku nyní již na hřbitově nebylo lze zjistit.

redigované Mat. Fr. Klácelem, které se jevily zabezpečeny, na čas se k nim přidružily Ohéralovy „Moravské Národní Noviny“ s „Besedníkem“ (1849), Moravská Národní Jednota se chystala k rozsáhlé práci — všecko slibovalo dosti příležitosti k činnosti mladého muže, zaníceného touhou v tomto závodě dle sil svých se uplatniti.

V Brně se Hansmann přichýlil k družině spisovatelů směru národněliberálního, v níž byli zejména Mat. F. Klácel, Al. V. Šembera, dr. Jan Helcelet, J. Chytil a j., a tak se sblížil i s těmi, kdo náleželi ke kroužku Klácelových přátel mimo Brno, s B. Němcovou a s drem Ig. J. Hanušem. Odtud se účastnil také všech podniků literárních, které jimi uvedeny v život.

Stal se předně pomocníkem Mat. Fr. Klácela v pořádání „Moravských Novin“, jež z usnesení sněmovního vydávány jako denník pro českou většinu obyvatelstva moravského. Vedl totiž po Al. V. Šemberovi oznamovatele a úřední část listu, staraje se zároveň o věci hospodářské. Ale novinám se nedařilo podle očekávání, protože byly drahé, a redakce, jakkoli Klácel si vedl opatrně, obmezována vrchností duchovní i světskou. Rozmrzelému nad tím Klácelovi znechucovalo se víc a více vésti za těch okolností list,[1]) což bylo patrno i na obsahu jeho, jenž neušel proto výtek i se strany přátelské.[2]) Strana pak vášnivých Němců, které „Mor. Noviny“ od počátku byly solí v očích, usilovala stále o jejich potlačení, udávajíc, že jsou protidynastické a pod.[3]) Od 1. července 1851 staly se „Moravské Noviny“ listem vládním, převzaty jsouce místodržitelstvím od moravského výboru zemského[4]) i s Klácelem jako redaktorem. Reakce zatím vůčihledě přitužovala. Zamýšlené zrušení ústavy vrhalo již těžké stíny: Havlíček internován, a Klácel soudil, že po novinách jeho bude veta. „Chudák, teď bude zase více zavřený v tom žaláři“, psala Božena Němcová dru. J. Helceletovi[5]) (myslíc žalářem klášter); „ale

---

[1]) Klácel Al. V. Šemberovi 16. září 1849, 25. března 1850. Tyto jakož i všecky úryvky listů dole citovaných jsou vyňaty z neuveřejněné dosud korrespondence, chované v Museu království Českého.

[2]) K. Havlíček ve „Slovanu“ ze dne 15. ledna 1851, „Spisy politické“ III, str. 1245.

[3]) Klácel Al. V. Šemberovi 10. dubna 1850 a 11. května 1850.

[4]) „Morav. Nov.“ 1851, č. 148.

[5]) V. Vávra v „Čas. Čes. Mus.“ 1896, str. 553.

ten nebohý Hansmann!“ A právem litovala Hansmanna, jehož celá existence byla ohrožena, tak že nezbylo mu, leč hledati si jakéhos takéhos opatření jinde, které našel, stav se roku 1851 diurnistou u okresního úřadu v Brně.

Tím nastoupil znova dráhu úřednickou, na níž už setrval; roku 1855 jmenován byl okresním kancelistou. Literární a žurnalistické práce byly mu odtud jen zaměstnáním vedlejším a zároveň prostředkem, aby snáze opatřoval potřeby své rodiny.

Z manželství jeho s Marií Nitschovou vzešlo v letech 1852—1862 šest dítek, z nichž na živu jest ještě syn Stanislav, nyní sochař na St. Brně, a dcera Olga. Ostatní vesměs pomřely za mládí; bylyť stále churavy. Při skrovném platě Hansmannově (do r. 1850 měl 350 zl., potom 367 zl. ročně) živořila rodina jeho jako většina rodin drobných úředníků tehdejších, jakkoli Hansmann plnil své úřední povinnosti vzorně a vykonával i práce konceptního úředníka.[1])

Sklonkem r. 1851 zanikly „Moravské Noviny“ foliového formátu. V nové éře absolutismu neměl místa list, vyrostlý z hnutí revolučního, ačkoliv místodržitel hr. L. Lažanský prý je chtěl udržeti. Začátkem r. 1852 objevil se přičiněním komitétu několika přátel českého listu na Moravě (mezi nimi byl P. ryt. Chlumecký, hrabě L. Lažanský)[2]) místo nich nový časopis, vydávaný každého čtvrtka po archu čtvercového formátu nákladem K. Winikra. Tak vláda měla naň vliv, aniž vlastně byl listem vládním. Titul jeho byl „Moravský Národní List“, a jenom ten spolu se jménem redaktorovým, totiž Klácelovým, připomínal souvislost jeho s bývalými „Moravskými Novinami“; bylť list tohoto jména částí „Mor. Novin“ z roku 1851, kde uveřejňovány zprávy Moravsko-slezské společnosti na zvelebování orby, jiné zprávy hospodářské a poučení, směřující na prospěch správy obecní.

Hansmann ochotně a bez platu pomáhal Klácelovi v redakci a pečoval také o správné rozesílání listu, jehož personál nakladatelův nebyl valně dbalý;[3]) ba šetře Klácela dělal více než

---

[1]) Zprávy tyto mám od p. c. k. místodržitelského rady Vil. Voříkovského rytíře z Kunratic prostřednictvím p. JUDra. Oldř. Dostála a od p. Stanislava Hansmanna v Brně.

[2]) M. Klácel A. V. Šemberovi 31. ledna 1852.

[3]) M. Klácel Al. V. Šemberovi 31. ledna 1852.

tento,[1]) neboť doufal, že časem přece bude práce jeho odměněna. Ale nakladatel[2]) neplatil honorářů, komitét vydavatelský zhostil se své povinnosti k listu subvencí 300 zl. (prý jednou pro vždy),[3]) o niž se bylo Klácelovi s Hansmannem poděliti, a tak Klácel odstoupil sklonkem r. 1852 z redakce, třebas i potom ještě zůstával hlavním přispěvatelem „Moravského Národního Listu".[4])

V prvém čísle z r. 1853 objevuje se již jmenovaným pořadatelem Hansmann, jenž nastoupil takto dráhu samostatného redaktora.

Ujal se práce své s plným ohněm, což novinám jen prospělo. „Mor. Nár. List" byl rozšířen a vydáván dvakrát týdně, a Hansmann dbal, aby obsah byl hodně rozmanitý a zajímavý. Vedle zpráv politických, obchodních, průmyslových a hospodářských podával vhodné články a zprávy z „Lumíra", „Slovenských Novin", „Živy", „Pražských Novin" i výňatky z knih právě vydaných, zvláště Kodymových; zavedl také pravidelnější hlídku literární, ne bez značných nesnází, ježto dostával málo spisů na ukázku. Poněvadž na Moravě nebylo listu belletristického, věnována pozornost i belletrii. Vedle poetických pohádek Andersenových, jež Hansmann ve svých překladech (asi z němčiny) mezi prvními uváděl ve známost našeho obecenstva, objevila se tu 1853, sotva vydána knižně, proslulá „Chatrč strýce Toma" (Beecher-Stowe) v překladě Klácelově; zálibě lidu v dobrodružných příbězích hověl román Gabriela Ferryho „Obrazy z pouští mexikánských" (1854) a touze po čtení veselejším oddíly „Z Veselíčka a Vtipkova" i „Rozmluvy Ondry a Jury".

Al. V. Šembera, který z Vídně stále sledoval věci moravské a radou i skutkem působil na prospěch národního pokroku na Moravě, přátelsky a ovšem právem vytýkal listu zvláště, že jest v něm málo článků původních, po žurnalisticku řečeno, že redaktor více pracoval nůžkami nežli hlavou. Hansmann sám dobře znal nedostatky svého listu a věděl, jak by měl jediný časopis na Moravě býti veden. Bylť „hlava šikovná",[5]) ale nemohl vyvi-

---

[1]) Týž Šemberovi 15. dubna 1852.

[2]) Nebudiž stotožňován s nynějším majitelem podniku téže firmy.

[3]) Klácel Šemberovi 13. července 1852.

[4]) Týž Šemberovi 14. srpna 1853.

[5]) Božena Němcová Č. Bendlovi 4. března 1859 (?) podle laskavého výpisu sl. M. Gebauerové.

nouti žádoucí činnosti, sklíčen jsa těžkými starostmi hmotnými, o nichž výmluvnou zprávu podává sám v obšírném listě Al. V. Šemberovi ze dne 4. ledna 1857.

Podle zprávy té mimo skrovný plat úřednický měl za redakci pouze 200 zl.[1]) ročně, z čehož si opatřoval také posla, knihy a pod. potřeby, tak že na potřeby rostoucí rodiny nezbývalo z tohoto platu skoro nic, a bylo mu tedy přivydělávati si hodinami vlašskými a českými. Vysílen jsa 13hodinnou prací denní, věnoval pak večery redakci, při níž měl k disposici pouze trojí noviny. Není divu, že za těch okolností po dvakráte vzdával se redakce, z níž mu vyplývaly nad to četné nepříjemnosti s censurou;[2]) sám oznamuje Šemberovi, že jediné za rok 1856 byl 173krát citován před policii. Ale resignace jeho nebyla přijata; jako podřízený úředník byl morálně nucen žurnalisticky pracovati dále, a rodina jeho trpěla tísnivým nedostatkem.

Byla možnost vyváznouti z neblahých těchto poměrův. List pokládán byl za neodvislý, ač ve skutečnosti byl redaktor tak málo samostatný, že nemohl dovésti ani toho, aby z novin jeho byl odstraněn švabach jako „cejch, že Lístek není panslavisch". Proto si Hansmann přál, aby noviny byly raději vládními, jak se o to již dříve snažil M. Fr. Klácel;[3]) tak by byla mohla vláda zprostiti ho prací úřednických, aby se výhradně věnoval novinám. Ale tohoto postavení Hansmann nedosáhl nikdy.

Obecenstvo mimo kroužek nejbližší nevědělo o těchto trampotách redaktorových a bylo se svým listem zcela spokojeno; byltʼ „Morav. Nár. List" nejlacinějším politickým časopisem slovanským[4]) (za 2 zl. ročně), a také obsah jeho docházel obliby větší a větší. Proto r. 1858 vydavatelstvo rozšířilo list značně. Zatím nejtužší absolutismus již se zvolna vysiloval, a tak povolena při tom změna titulu novin v bývalé „Moravské Noviny", které opět v prvotním foliovém formátě vydávány dvakrát týdně, v úterý a v pátek, po archu.

---

[1]) Teprve později, když list rozšířen a počet odběratelstva vzrostl, měl prý 500 zl. (Moravan 1862, č. 44.). Honorářů přispěvatelům z toho ovšem platiti nemohl, odkud častější naň stesky.

[2]) Dr. J. Bílý Al. V. Šemberovi ve 4. neděli postní 1860.

[3]) F. M. Klácel Al. V. Šemberovi 13. července 1852.

[4]) „Lumír" 1857, str. 43.

Všecky rubriky „Moravského Nár. Listu“ byly tu zastoupeny, ovšem ve větším rozsahu nežli dříve; přibylo také zpráv politických, pro které byly „Moravské Noviny“ jako jediný nevládní politický list československý hojně čítány, zvláště když přinášely zprávy z bojiště italského, kde se v krvi našich vojsk topila zpuchřelá soustava vlády Bachovy.

Pořadatel dbal prostého slohu, srozumitelného venkovanům, a klestil novinám svým víc a více dráhu mezi obyvatelstvo venkovské. Poutal je i jinak. Pobízením a vlastním příkladem získával si nové a nové dopisovatele z venkova;[1]) bylo to dobré svědectví, že se lid i ve svých nejnižších třídách budí a připravuje k životu občanskému za nové éry konstituční.[2]) „Moravské Noviny“ se vskutku stávaly „hlasovým vtělením ducha moravského“,[3]) což bylo tužbou také redaktorovou. Na pochvalu jeho budiž řečeno, že hlavně on naučil venkov moravský sdíleti se veřejně o své potřeby, stesky i radosti, aby takto lid v celku sebe poznávaje veden byl k větši dokonalosti a tím také celý národ k lepšímu přišti. Rozšíření „Mor. Nov.“ napomáhalo dle vlastního doznání[4]) redakce také to, že přinášely hádanky a vypisovaly odměny na jejich rozluštění, věc tehdy ještě řídká. R. 1859 oznamuje redakce s radostnou pýchou, že „Mor. Nov.“ mají okolo 1500 odběratelů — čislo tehdy jistě slušné — ale na 10.000 čtenářů, ježto namnoze byly odbírány obecními úřady a hojně čítány po obcích.[5])

Z intelligentů, kteří se účastnili zvláště horlivě práce buditelské a osvětné v „Mor. Nár. Listě“ a potom v „Nár. Novinách“, na prvním místě jest uvésti Mat. Fr. Klácela. Přirozeně.

Vždyť se Hansmann u něho žurnalisticky vyškolil a od té doby podléhal stále mocnému vlivu tohoto neobyčejného muže, který jak širokým rozhledem svým, tak i talentem vychovávacím

---

[1]) Poučný na tehdejší poměry moravské je tento výčet dopisovatelů „Mor. Nov.“: podle stavu bylo z nich „22 panáčkův, 1 doktor písma, 2 doktoři práv, 8 úředníků, 4 professoři, 6 studujících, 11 učitelů, 42 sedláků, 7 řemeslníků, 14 domkářů, 9 nádenníků, 5 žen“. („Mor. Nov.“ 1859, čís. 21.; viz i tamtéž čís. 39. a 40.)

[2]) „Hvězda“ 1860, str. 572.

[3]) „Lumír“ 1860, str. 161.

[4]) „Mor. Nov.“ 1860, čís. 1.

[5]) „Mor. Nov.“ 1859, č. 83.

a vzdělávacím měl nemnoho sobě rovných.[1]) Když pak Klácel, vzdáliv se z veřejného života, víc a více se osamocoval v ústraní klášterním, zůstávala mu věrna jen malá obec jeho ctitelů, mezi nimiž byl i Hansmann. Víme, že o abrahamovinách mistrových on právě[2]) básní oslavil zapomínaného muže, který kdysi v rušných dnech roku 1848 hýbal českým Brnem.[3]) A Klácel zase ochotně mu radou i skutkem byl nápomocen při novinách.

Z celé řady často rozsáhlých kritik „Morav. Nár. Listu" mluví k nám Klácel (třeba nepodepsán), který na činnost kritickou kladl vždy velikou váhu. Kritisoval „Ladu Niolu" („Mor. Nár. List" 1854, č. 102—104), „Perly české" („Mor. Nár. List" 1855, čís. 67—72), „Koledu" z r. 1857 („Mor. Nár. List" 1856, čís. 90—92), „Bibliotéku českých původních románů" („Mor. Nár. List" 1856, čís. 50 a nn.), „Dumky" G. Pflegra (tamtéž 1857, čís. 36) a j. v.

Klácel zajisté sepsal i báseň na oslavu sv. Cyrilla a Metoděje k 9. březnu 1858. Také aforismy psané prósou i poetická „Zrnka", která po všecka léta Hansmannova redaktorování tu ve větším počtu, tu po jednom, po dvou roztroušena jsou po feuilletonech jeho časopisů, jsou rázu Klácelových z let předchozích. Vyrůstala z obliby tehdejší doby v didaktice takové, jaká se šířila v Německu Rückertovým zpracováním „Divanu" a „Mesneví" Dželal-ud dína i Rückertovou tvorbou původní, v Rakousku pak duchaplnými verši Betty Paoli. Střídají se v nich reflexe a poučení se satirickými šlehy, ale často se ztrácí poesie v malichernostech; některé jsou tak banální, že připomínají nápisy na pokroutkách. Nelze však s naprostou určitostí rozhodnouti, jsou-li všecky prací samého Klácela, či některé také Hansmannovy, vytvořené nejen v duchu Klácelově, nýbrž i se zvláštnostmi jeho formálními, slovníkovými i frastickými.

Z laiků dále přispívali do listů Hansmannových Jos. Chytil, Petr ryt. Chlumecký, později také V. Brandl a j. Ale tito spolupracovníci nestačili redaktorovi, a tak bylo mu hledati podpory také v druhém z táborů, na něž se nečetná obec spisovatelů moravských rozštěpila r. 1850, ač k němu nenáležel sám.

---

[1]) V. Brandl: „Příspěvky k životopisu Matouše Františka Klácela". „Čas. Mat. Mor." 1881.

[2]) „Lumír" 1858, str. 455.

[3]) K. Havlíček „Nár. Nov." 1848, č. 455 podle „Politických spisů" II. 1, str. 194.

Tehdy totiž kněžstvo katolické vystoupilo z „Moravské Národní Jednoty“, která dokonce biskupem A. Schaffgotschem vyhlášena za spolek s intencemi škodlivými,[1]) tak že nemohla plniti rozsáhlého úkolu, který si původně vytkla a k němuž i síly veškerého spisovatelstva moravského byly dosti sláby. Měla býti vydávána „Domácí pokladnice zábavného čtení“ i „Domácí pokladnice nauk“. Této vůbec nevydán ani sešitek, a pro první číslo oné nenašlo se práce původní, tak že bylo je vyplniti překladem, měl-li se ukázati aspoň začátek nějaké činnosti.

Proslulé tehdy básně Betty Paoli obrátily pozornost také na sbírku novell jejích „Die Welt und mein Auge“ (1844), z nichž první „Die Ehre des Hauses“ přeložil Hansmann, a vydána tedy jako první a poslední číslo „Domácí pokladnice zábavného čtení“ s titulem „Čest rodinná“ r. 1852. Toho roku i v letech následujících Hansmann byl členem výboru „Mor. Nár. Jednoty“, tedy také r. 1853, kdy provedena změna stanov i jméno Jednoty v „Matici Moravskou“ s úkolem jediným: vydávati dobré spisy neb přispívati k vydávání jich.

Rozpor mezi stranami klerikální a národně liberální však mimo některé vůdčí osoby nebyl tak ostrý, že by se nebyli mohli členové jejich sejíti na půdě neutrální, a tak podařilo se Hansmannovi získati za spolupracovníky svých časopisů mnohé kněze. Nejpilnější a nejzdatnější z nich byl Dr. Jan E. Bílý (1819—1888), jenž obrázky cestopisnými z vlasti moravské budil zájem o domovinu, přispíval také články kulturně historickými a ostře bojoval proti kořalečnímu moru. Fr. Dědek psal sem „Listy z dávnověkosti moravské“, různé referáty, články z oboru školství i drobnou belletrii, J. Sankot, kaplan kunštátský, články z oboru živnostenského a j. v.

Tutéž snahu, soustřediti pracovníky literární na Moravě na prospěch širokých vrstev lidových, měl Hansmann i jako redaktor kalendáře „Nejnovějšího moravsko-slezského domácího přítele“.

Na poli kalendářní literatury Morava octla se v popředí mezi všemi zeměmi rakouskými; Karel Josef Jurende (1780—1842) svým „Mährischer Wanderer“ (1809—1813) a pokračovatelem jeho „Vaterländischer Pilger“ (1814—1833) stal se refor-

---

[1]) „Brünner Ztg.“ 1851, č. 235.

matorem veškerého kalendářnictví u nás. Také čeští spisovatelé šli za jeho příkladem; Al. V. Šembera, J. Ohéral, M. Mikšíček, dr. J. Helcelet, B. M. Kulda, I. Wurm se svými spolupracovníky v kalendářích svých, třeba směrů různých, vyvinuli činnost, která pro důležitost svou bedlivě stopována a oceňována kritikou domácí i českou. Pochopilať kritika, že za tehdejšího stavu národa našeho na Moravě nutno lákati nejširší vrstvy lidové na čtení lacinou a populární literaturou, po přednosti kalendářní; za jisté stálosti redakce, která v kalendářích moravských byla skutečně, mohl se pak upravovati obsah jejich tak, aby obecenstvo mělo ve svém kalendáři jakés kompendium ze všelikých oborů pro ně důležitých, zejména z hospodářství, průmyslu, národních dějin, a ovšem také dostatek živného čtení zábavného.

Z moravských kalendářů doby pobřeznové největšího významu nabyly „Koleda“, za pořadatelství dra. J. Helceleta vydávaná Mor. Nár. Jednotou a potom Maticí Moravskou 1851—1858, nejlepší tehdejší kalendář český, svým pečlivým zřetelem k soustavnému vzdělávání čtenářstva vzorný až podnes, a „Moravan“, založený Dědictvím sv. Cyrilla a Metoděje r. 1852, jehož redakci s počátku vedli B. M. Kulda a Ign. Wurm. Onen byl určen k důkladnějšímu poučování ve všelikých oborech, nejen ve vědách přírodních a v dějepise, ale i v jazykozpytě a filosofii, předpokládal tedy větší míru obecného vzdělání a měl odběratele hlavně mezi intelligencí; tento, který měl v belletrii jakož i ve čtení poučném především na mysli stránku náboženskou, tož ve smyslu přísně katolickém, obracel se pomocí svých hlavních kolportérů, kněží, k nejširším vrstvám lidovým.

Hansmann přispíval zprvu do „Koledy“ drobnými články životopisnými, kulturně historickými i zábavnými. Pokud lze zjistiti z plného podpisu nebo ze začátečních písmen jeho, jsou od Hansmanna tyto články: R. 1852 „Děje volného zednictví“, „Původ Marsellaisy“ (!) z polského, „Trappisté“, „Mohyly Poláků“ (volný překlad z němčiny, jímž chtěl vzbuditi soucit s nešťastnými Poláky, ale vynechal „vše vášnivé narážení na mohutného našeho souseda a bratra Rusa“), „Kurpík Lojko“ z Fr. Chmielińského a posléze drobná povídka „Sirky“, první samostatná práce Hansmannova.

Vypravuje se v ní o řadě podivných náhod, jimiž kalkuleční komisař ztratil nevěstu, dědictví, úřad a posléze i zdraví —

vše vinou sirek. Spisovateli vadí soucit s ubohým vypravěčem, že nedovedl ho vystaviti posměchu čtenářstva tak, jak se dělo ve velké části toho druhu vypravování kalendářních, mezi něž se jinak pracička ta řadí rázem svým.

Ročník 1853 přinesl od něho články: „Mohamed", „Zkáza města Pompejův", „Děvčátko se sirkami" podle Andersena, pak živě, ale ne věrně podle podání lidového vypravovanou pověst valašskou „Ondráš" a posléze opět belletristickou pracičku „Jak trest polepšuje", v níž zajisté na základě cizích předloh, jež neoznačeny, příběhy polepšeného trestance se ukazuje na rozdíl mezi trestnicemi evropskými, jež lidi kazí, a americkou, která je napravuje. Z látky zvolené lze viděti už sociální smysl Hansmannův. V ročníku 1854 je označena jako jeho práce „Czucz, vězeň státní" podle polského; kromě toho zajisté Hansmannův je nepodepsaný článek „Portáši", který již v ročníku předešlém ohlášen v pověsti o Ondrášovi, a snad i překlad Andersenovy „Jedle".

Rokem 1854 Hansmann odstoupil od „Koledy", stav se po Mikšíčkovi pořadatelem „Nejnovějšího moravsko-slezského domácího přítele" a vedl jej až do smrti; pořádal tedy ročníky 1854—1864.

Ježto spisovatelstvo moravské ani nestačilo zásobovati „Koledu" a „Moravana", Hansmann byl odkázán hlavně na příspěvky vlastní, vybíraje kromě toho četné články ze svých časopisův. Hleděl kalendářem svým jednak šířiti užitečné vědomosti pro život všední, jednak podávati v něm cenné čtení zábavné i povznesl jej tak, že se „Domácí přítel" dobře přiřazoval ke „Koledě" i k „Moravanu", jsa jaksi uprostřed obou.

Zábavná část je význačnější. Hansmann sám uveřejnil tu r. 1854 povídku „Hanu" dle B. K. Je-li fabule cizí — vypravuje se, kterak se milenec opět vrátil k svedené dívce, když ji vysvobodil od vlků, mezi něž upadla, jdouc pro lék nemocnému dítěti — dějiště její umístil zpracovatel na Valašsko, které Hansmannovi zůstalo milým z doby jeho pobytu na Hukvaldech, jakož vidno z nadšené chvály pohraničních lesů moravských i nezkaženého jejich lidu, a z vypravování ozývají se různé lidové názory naše, tak že celek nabývá rázu moravského. R. 1855 přinesl kalendář od Hansmanna pouze překlady „Slibu" od B. Paoli a Andersenova „Kamaráda na cestě". Pěkná prósa let následujících,

anonymní i převzatá odjinud, je mimo „Zefku“ Kar. Světlé a Bož. Němcové „Obrazy ze života slovenského“ v ročníku 1860 stále slabší až do roku 1862. V tomto ročníku však a dále v 1863 i 1864 vysoko vynikají povídky s pseudonymem Antoše Dohnala. Ale o nich bude řeč později.

Z veršů vzpomenutá již „Zrnka“ otiskována v různých ročnících „Nejnověj. morav.-slezsk. domácího přítele“ z „Moravských Novin“. Nejvíc básniček je v ročníku 1854. Další původní básně otiskl „Nejnovější mor.-slez. domácí přítel“ r. 1857, r. 1858 přinesl řadu písní lidových, r. 1863 známý moravský „Kde domov můj“, k slavnostem velehradským se odnášející, r. 1864 (také ještě Hansmannem uspořádaný) novou řadu písní lidových i znárodnělých, které se tehdy po Moravě rozléhaly při pořádání besed a j. vlasteneckých zábav.

Básně v kalendáři z r. 1854 jsou jistě od Hansmanna samého. Formálně nejdokonalejší jsou z nich znělky „Přání“, „Chlouba Slovana“, „Večer“, „Každému“ a j., jimiž se Hansmann přiřadil k četným básníkům tohoto poetického útvaru, který hojně u nás pěstěn za vlivu Kollárovy „Slávy dcery“. Měl jich asi v rukopise větší množství, jak lze souditi ze vzpomenutého již listu B. Němcové, která rovněž nejvíce chválí jejich formu.

Kromě znělek Hansmann se zálibou básnil ballady a pověsti. Zde z nich uveřejněna „Panna Hukvaldská“ a „Závěda“, v „Perlách českých“, r. 1855 vydaných na počest mladistvé císařovny Alžběty, pak rozsáhlá „Tanečnice“. Bož. Němcová kromě toho připomíná se zvláštní chválou „Kněhyni“, jež zůstala nevydána. Látku čerpal básník z luhů moravských, ale nestačil státi se moravským Erbenem, za jehož příkladem spěl. Kritika moravská pohřešovala při „Tanečnici“ dialektické zbarvení,[1]) které tak dobře svědčí „Karle“ Bož. Němcové v témže almanachu („Perlách českých“); ale spisovatel se omlouval, že „Tanečnice“ domácího kroje zbavena byla až v Praze.[2])

Bož. Němcová, která Hansmannovi přátelsky byla nakloněna a pilně si s ním dopisovala — byliť oba společníky stejné bolesti, nouze — zmiňuje se v uvedeném listě ještě o „hodném balíku“ jiných básní Hansmannových, které jí poslal na ukázku,

[1]) „Mor. Nár. List“ 1855, č. 72.
[2]) Tamtéž.

jež se však pro myšlenkovou smělost v tehdejší době nedočkaly tisku a potom ztraceny. Nejvýše po znělkách klade ballady Hansmannovy.

Že Hansmann v sobě cítil básnické nadání značné, vidno ze smělého a dosti úspěšného jeho pokusu o tvorbu dramatickou, tož o drama historické.

Záliba jeho v historii byla podporována příznivým prostředím, v němž působil. V letech padesátých stol. 19. vyvinul moravský výbor zemský zásluhou několika vroucích pracovníků takovou péči o pěstění domácího dějepisu a vlastivědy, že i v Čechách uznávána byla za vzornou.[1]) Roku 1857 byl přijat návrh, aby v každém politickém okrese moravském zvolen byl konservator materiálu historického ve svém obvodě, jenž by se jmenoval dopisovatelem moravského archivu zemského. Sestavena instrukce těmto čestným činovníkům,[2]) mezi něž povolán také L. Hansmann diplomem ze dne 11. března 1859, patrně za ochotnou podporu, kterou poskytoval všem těmto pracím ve svých časopisech.

Moment vnější pak připudil jej k pokusu o dramatické zpracování některých látek z dějin domácích; r. 1857 totiž vypsány Ferdinandem Náprstkem ceny za nejlepší dramata z dějin slovanských. K první soutěži o tyto ceny r. 1859 Hansmann zadal pětiaktové drama „Jaroslav Šternberk aneb Porážka Mongolů u Holomouce“.

Výsledek konkursu byl na začátečníka jistě čestný; neboť soudcové přiřkli mu ze zaslaných kusů první akcessit 100 zl. stř.

Podle zprávy jejich[3]) Hansmann osvědčil ze všech konkurrentů nejvíce způsobilosti v rozvržení scénickém a nejvíce samostatnosti v dramatickém vzdělání zvolené látky. Přes vady, které zjistila, porota doporučila kus jeho po některých opravách, jež měly býti vykonány, k tisku i ku provozování.

K tisku nedošlo, a není ovšem čeho litovati, jak vidíme z rukopisu provozovaného dramatu, jenž zachován v zemském

---

[1]) Lumír 1853, č. 8.

[2]) „Mor. Nov.“ 1859, č. 16 a 17.

[3]) „Zprávy soudců o dramatech z dějin slovanských, ježto k dosažení premie, Pražským měšťanem p. Ferd. Fingerhutem ustanovené, v letech 1859 a 1860 byly zaslány“. Praha 1860. Str. 12., 13.

archivě divadelním dvojmo pod čís. 174 a 175;[1]) ale jako dokument na poznání doby je kus jistě zajímavý.

Postup dějový je v „Jaroslavu“ tento.

I. Před vpádem Tatarů Vítek z Hradce, kastelán olomoucký, zpevnil město a připravil vše k rozhodnému boji; již však se blíží pomocné vojsko české, vedené Jaroslavem, jenž má převzíti velení. Vítek to nese těžce, neboť nemaje mužských potomků, chtěl by aspoň zachovati památku svého jména slávou vojevůdcovskou. Němec Talmberk chce jeho míti vůdcem a rozdmychuje v něm záští proti Jaroslavovi, aby získal jeho přízeň a ruku dcery jeho Zdeňky.

II. Talmberk se snaží vzbuditi rozbroj mezi Čechy a Moravany, prozrazuje Žerotínům, že Moravané podle úmyslů vůdcových nemají bojovati proti Tatarům venku, před hradbami městskými, nýbrž jen hájiti města, což se jim zdá potupno. Přicházející posel tatarský děsí se těch, před nimiž je varovali zpytáci, ale vybízí přece Jaroslava, aby se vzdal. Ve shromáždění vůdcův ustanoví Jaroslav, že Čechové stanou před městem, Moravané pak v rozhodné chvíli jim přitrhnou na pomoc (ač jim ustanovení vůdcovo není vhod); poslu pak odevzdává meč pro Pajdara se vzkazem, že si proň přijde v boji.

III. Zdeňka marně žádá Talmberka, aby nebrojil proti Jaroslavovi a byl mu v boji ochráncem, slibujíc mu za to svou ruku. Talmberk nepřál by vůbec Čechům vítězství, nýbrž pádu, tím spíše Jaroslavovi, v němž tuší svého soka v srdci Zdeňčině. Hradisko již hoří, a Talmberk popouzí Moravany proti Jaroslavovi s úspěchem tím větším, když jediný zachráněný, Bohuš, podává strašné zprávy o sveřeposti Tatarův. Jaroslav sice získává pro sebe Žerotíny, oznamuje jim, že ihned vytrhne proti Tatarům, jakmile ukolébáni budou v bezpečnost, ale v očích lidu je pro svou liknavost pokládán za zrádce; vzbouření Olomučané chtí jej usmrtiti. Jaroslav chystá se brannou mocí pokořiti vzpouru, ale Zdeňka, přestrojená za bojovníka Svojana, stane mu vstříc; on „ustoupí jako před viděním, meč klesá mu z rukou“ (!).

IV. Jaroslav děkuje Žerotínovi a Vítkovi, že upokojili lid. Vítek se stydí, že to učinil ne tak o své újmě, nýbrž až na po-

[1]) Byl mi přístupný laskavostí intendance král. zemského českého divadla v Praze.

bídku Zdeňčinu, a jásá nad zvěstí, že Jaroslav chce pojmouti za choť Zdeňku, která mu zabránila vkročiti mezi lid, kde prý naň číhá zrada. Talmberk zuří, vida je smířené. Marně ho Vítek usiluje uvésti na cestu dobrou; nechce mu sice dáti Zdeňku za choť, ježto prý ho tato nemiluje, ale míní ji svěřiti mu v ochranu po čas boje s Tatary. — Talmberk hledaje společníky smluví se se Svojanem (Zdeňkou), že vstoupí za hojnou odměnu do jeho služeb. Oba ubírají se do tábora Tatarů, kteří pijí krev pobitých křesťanův a jásají; jen meč Jaroslavův, spadlý se stěny stanu, budí zlé jejich tušení, jež Pajdar konejší. Pajdar se umlouvá s Talmberkem, že tento zradí město, bude-li mu ponechána Zdeňka. Dva dni před tím, než vytrhnou křesťané v boj, slibuje poslati po Svojanovi zvěst; sám prý potom zapálí hrad a Svojan město, aby uvedl obležené v dokonalý zmatek. Tataři se radují nad úspěchem, který jim kyne.

V. Jaroslav je pobouřen listem neznámého pisatele, jenž mu oznamuje, že se chystá zrada, a velí téže noci vyraziti na nepřipravené Tatary. Vůdce důvěřuje plně tomuto listu a řídí se zcela podle pokynů pisatelových. O půlnoci vojsko přistupuje ke stolu Páně, a vše se chystá k boji. Talmberk tím překvapen chce zdržeti Jaroslava nadějí na brzkou novou posilu; když nepořídil, míní dáti s věže Pajdarovi znamení, zatím co by Svojan zapálil chrám. Ve hradě nikde nenalezl Zdeňky, jíž má býti ochráncem, ale z listu od ní se dovídá, jak zmařila v přestrojení za Svojana jeho plány. Rozlícen probodává Zdeňku, právě když se tato modlí za šťastný výsledek boje, ale sám jest měšťany ubit, nedočkav se touženého vítězství Tatarův. Měšťan Vlk popisuje boj a úplnou porážku Tatarů; vítězný Jaroslav vraceje se pokleká u mrtvoly Zdeňčiny, která padla jako obět, jakých si žádá vždy veliké dílo. Nad mrtvolou její Žerotín slibuje jménem Moravanů pevný svazek Moravy s Čechami.

Z obšírné a důkladné kritiky v Lumíru 1860 (str. 20. a 21.), podepsané šifrou -a, dovídáme se, že úprava, ve které bylo drama provozováno, byla poněkud jiná nežli původní autorova, a to na p r o s p ě c h kusu. Přes tyto výhodné změny kritik „Jaroslavovi“ vytýká řadu chyb a poklesků, vesměs plným právem. Nejdůležitější jsou: nedostatek děje — vada to ostatně začátečníkům vlastní —, povahy mlhavé a málo činné, nevyjímajíc ani Talmberka, jenž je hlavní zpružinou děje, jakož i, že chybí veskrz

historická pravdivost ideji vlastenecké, smíření Čechů s Moravany, boji a vítězství Slovanů nejen nad Tatary, nýbrž i nad cizáctvím.

Ale to nevadilo obecenstvu, jež přišlo v počtu do té doby nikdy nevídaném v neděli dne 23. října 1859 do Novoměstského divadla, protože to bylo benefiční představení oblíbené Elišky Peškové, která hrála Zdeňku-Svojana; patrně bylo ze značné míry její zásluhou, že kus přijat neobyčejně příznivě.[1])

Ostatně vkusu širokého obecenstva odpovídalo i samo drama. V době tehdejší hluboké pokleslosti národního života našeho diváci rádi se opájeli dramaty historickými, jež předváděla jim skvělou minulost národa za řinkotu lesklé zbroje v rušných scénách ensemblových a za přívalu vlasteneckých tirád.

„Jaroslav“ Hansmannův pak má mnoho rhetoriky, zřejmě prozrazující vliv Schillerův, a ensemblové scény jeho se autorovi podařily nejlépe.

A mohl-li spisovatel předvésti obecenstvu velikolepější moment dějinný nad ten, kterým se Čechové dle všeobecného přesvědčení tehdejšího stali ochránci celé západní Evropy od nátisku sveřepých hord asijských? Nad to roku 1859! Bylo to po útocích na RK učiněných D. Kuhem v „Tagesbotu“ a Maxem Büdingrem v Sybelově „Histor. Zeitschrift“, v nichž spatřován především výraz záští německého proti všemu českému, kdy tedy zájem o RK. byl všeobecný.[2]) A tu se objevil na jevišti sám hrdina RK. Jaroslav, charakterisovaný slovy RK., že „chrabrost, udatenství pojí s velebystrým věhlasem“; tu autor odsuzuje zradu slovy Vratislavovými z RK.: „Mrzkost jest poroba Hospodinu,“ tu pěje se slovy žalmu RK.: „Vstaň, ó Hospodine!“ a posléze, když pod hradbami olomouckými zuří boj rozhodný, líčí jej měšťan Vlk podle vzoru zbrojnoše, vypravujícího o konečném boji v Schillerově „Panně Orleánské“ opět zcela slovy RK. od „Vzezvučely hlasy rohů“ až po spokojený oddech závěrečný, dle něhož „Hana prosta Tatar vrahův“. To vše bylo tehdy tak přirozeno, že se těchto zvláštností nedotkla kritika a n i s l o v e m, ba tato místa právě pomáhala autorovi k úspěchu.

---

[1]) „Lumír“ 1859, str. 1026., „Hvězda“ 1859, str. 308.; po druhé již nedáván, osud to mnohých jiných tehdejších kusův.

[2]) J. Hanuš: „Padesátiletá diskusse o Rukopisy“. „Listy filol.“ 1906, str. 124.

Ten pak ještě zvyšován ideami, jež ovšem jsou anachronismem při roce 1241, ale za to tím akutnější r. 1859; je to myšlenka jednoty velikého světa slovanského, kterou hlásá spisovatel slovy I. jedn., 7. výst., pravě, že

„Zkusil Slovan muky nejstrašnější vrahův
Tatarských a Slovan zas je pomstil strašně,“

a pak idea vzájemnosti českomoravské, která vítězí nejen nad nepřítelem vnějším, Tatary, nýbrž i vnitřním, nad cizáctvím, rozsévajícím símě sváru mezi obě země. Odtud i motto kusu „Milujme se!“ Již Tyl ve své drobné historické povídce „Tataři u Olomouce“ hlásal, že Čechové a Moravané jsou jedno; tu vycházelo totéž volání od básníka moravského, tím hlučněji tudíž přivítalo obecenstvo místa této jednotě věnovaná. Buďte zde uvedena dvě z nich ukázkou Hansmannovy dikce i jeho veršův.

Vítek:

Nepojí nás jedna řeč a jedna
Víra? Nesdílíme osudy vždy stejné?
Bojiště mi jmenuj, na němž Moravan
Bez Čecha kdy krvácel? Jen ďábel zlostný
Hledat rozdíly tam může, Bůh kde žádných
Nechce. Běda nám, když ním se svésti dáme...
Nesvornost nás brzy k úpadku přivede...

(Jedn. I. výst. 7.)

A závěrečná řeč Viktora z Žerotína (V. 10.) zní:

Neprocedili jsme ale Moravané
Za svou nešťastnou vlast krev svou sami,
Po smrtných kde polích chladný větřík vane,
Leží bratři Češi mrtví mezi námi!
Krví novou nově jsme se zasvětili,
Pro věčnost že chceme pevně spolu státi,
A když svornost v ňadrech našich bude pláti,
Nezlomeny budou svorné naše síly!
Ano, věčným písmem na nebi nechť plane:
„V slávě Čechů slavní budou Moravané!“

Správná mluva spisovatelova, jen velmi zřídka moravsky zbarvená (zlý větr, oštádám se a pod.), doznala zasloužené pochvaly poroty i kritiky, jež ještě zvýšena při posudku druhého dramatu Hansmannova.

Byla to pětiaktová tragedie „Zdirad“, kterou opět Hansmann soutěžil o cenu Náprstkovu r. 1860, ale zůstal až na místě sedmém, třeba porota[1]) výslovně poznamenala o něm, že cenou znamenitě převyšuje „Jaroslava“. Prvenství odnesl tehdy již V. Hálek.

Látka ke „Zdiradovi“ vzata opět z dějin domácích. Palacký vypravuje příběh, jenž tu zpracován, při roce 1090 (Kn. III. čl. 6.), a sloup Zderadův u Brna živě připomínal Hansmannovi tragický osud milce Vratislavova, jenž zvábil ho ke zpracování poetickému. O způsobě tohoto zpracování mimo stručnou zprávu poroty[2]) nevíme ničeho, ježto kus nebyl provozován ani se nezachoval v rukopise. Ale jazyku jeho soudce jistě kompetentní, K. J. Erben, vzdal tuto pochvalu[3]): „Jazyk, ač není bez vad, však v celku lepší jest než ve všech ostatních kusech. Zdirad totiž psán jest na Moravě, kdež mladí spisovatelé se ještě jazyku ze starých pramenův učí; mladé spisovatelstvo však se domnívá, že mu toho potřeba není, aby se dobré češtině učilo; a když se mu obratu nějakého v jazyku českém nedostává, obohacuje jej, vědouc nevědouc, obraty novými, z němčiny přenesenými“. Na doklad čistoty jazykové uveřejněna ze „Zdirada“ ukázka, z níž tuto budiž zlomek uveden:

Jednání II., výstup 7.

Zdirad:

Hříchem jmenuješ, že věrně
Sloužím králi, proti odboji
Hrdé šlechty když se opírá?
Vážnost svou a moc když upevňuje,
Aby rozum jeden povolaný
Boží milostí bděl nad životem
Lidu dobrého, by lámal pouta,
Do nichž libovůle pánův mnohých
Zaklíná jej, a jen proto žehrá
Proti moci tomu bránící? —
Císařskou že přízeň vyhledává,
Ozdobou to jeho, vděčnosť krásná.
Královskou kdo korunu mu vložil
Na hlavu? Kdo podporou jest mocnou
Ušlechtilých jeho záměrův?
Císař Jindřich jest to — A tak jmenuj
Toho hříšníkem, kdo nevděk hnusný
Obouzí a na ctnost zapomíná
Nebeskou. — Že z říše lid sem volám
Umělý a nad nás osvícený,
Toho dobrota všem patrná,
Kteří citem nezkaleným soudí.
Od nich Čech se učí poznávati
Cenu života a netrmácí
Sobě neznámý se po světě;
Sám již toho dobývá, oč dříve
Prosil jako žebrák milosť panskou.

[1]) Zprávy, str. 19.
[2]) Tamtéž, str. 61. nn.
[3]) Tamtéž, str. 62.

Božetěch:

Oh, že v tobě šlechetnost se pojí
s bludem.

Zdirad:

Posviť mně, ať poznám jej.

Božetěch:

Odboj proti králi porážej,
Pokoř pýchu šlechty zkažené,
Hodnost stejnou lidstva všeho hlásej,
Vděčnost ku císaři třeba krví
Naší osvědčuj, a dobrý kdo,
Blahořečí tobě; — ale nedus,
Nedus v lidu českém jiskry svaté,
Blaha všeho původ jediný!

Zdirad:

Řeči tvé mi nelze posoudit.

Božetěch:

Za své jméno Čech se stydět učí,
Čest a sláva z cizinství jen kyne;
Touhy tělné jenom v něm se budí,
Za peníz svou duši prodává,
Slávou předků pohrdá a víry
Činorodné spouští se, že sám
Svou má budoucnost.
atd.

Za to nedoceněna jiná přednost obou kusů, která již z našich ukázek je patrna; je to pěkný, celkem velmi správný verš přízvučný. Třeba také Hansmannovým hlavním vzorem byl Shakespear, spisovatel nenásledoval ho do té míry, aby jako jiní naši básníci těžce zápasil o blanc vers, nýbrž volil zaň přirozenější a snazší verš trochejský šestistopý a pětistopý. Přesné formy prosodické pak dbal tak, že mu to porota neporozuměním doby vytkla jako chybu,[1]) žádajíc dokonce za opravení „tvrdostí metrických". Kritik „Lumíra" v té věci byl prozíravější, chvále „Jaroslava", že „bezúhonností verše" vyniká nad „Svatopluka" (Jeřábkova).[2])

Po „Zdiradovi" Hansmann od dramatu obrátil se na pole jiné. A třeba význam jeho v oboru dramatické tvorby nebyl valný, zasluhuje větší pozornosti naší již proto, že byl mimo Furcha jediný ze spisovatelů moravských — Pflegra jest řaditi mezi spisovatele pražské —, jenž se té doby s jakýmsi čestným úspěchem pokusil o tento druh básnický.

Zatím nastoupila v životních osudech Hansmannových proměna, která hlavně byla příčinou jeho dokonalého zapomenutí.

Neodvolatelný diplom říjnový z r. 1860 sliboval lepší dobu Rakousku a volal národ český k novému konstitučnímu životu

[1]) „P. spisovatel zachovával až příliš svědomitě verš přízvučný. Pravidla ta, jakož je utvořil Dobrovský, nenalézají se ani v poezii národní — staré i nové —, a toť již příčiny dost o neomylnosti jejich pochybovati. Však sám Puchmír, tento mistr verše přízvučného, první tuhá jeho pravidla zase uvolnil." Zprávy, str. 12.

[2]) Jos. Král: „O prosodii české". „Listy filol." 1896, str. 12. a 13.

za heslem rovného práva všem národům říšským. Moravou zavál svěžejší ruch, také „Mor. Noviny“ jakoby omladly. Přinášely články o školství, o národnosti (podle Klácela), o zřízení krajském, pěkný katechismus politický pro mládež moravskou a pod. Tím trpčí bylo zklamání, jež přinesla ústava únorová; na říšské radě i na sněmu domácím zahájeny tuhé boje mezi německými centralisty a českou stranou národní. Centralisté, aby ve svém smyslu zpracovávali také české obyvatelstvo Moravy, tož jako již roku 1848 chytrým rozplameňováním provinciální nevraživosti proti Čechům, získali „Moravské Noviny“. R. 1861 převzali nakladatelství od K. Winikra dědicové R. Rohrera a družina liberálních předáků, mezi nimiž uváděni byli Giskra, Skéne, hr. Vlad. Mitrovský, Petr ryt. Chlumecký, bar. Widmann a j., zabezpečila si rozhodující vliv na redakci, aby list byl veden po rozumu jejich.

A český úředníček, vyslouživ už jednu smutnou éru, ve které ukrčenému úřednictvu netrpěny ani plnovousy a nápadnější klobouky, natož pak projevy volného přesvědčení, zajisté vzhledem k rostoucí rodině, nad to stíhané stále chorobami, neprojevil té pevnosti, jako za týchž okolností redaktor „Pražských Novin“ Josef Šesták,[1]) a vedl i dále list směrem centralistickým, který byl ovšem na škodu naší národnosti, zejména na Moravě. Obrat, který byl už tušen a zase popírán dříve, rozhodně se projevil článkem „Celost říše“ v čís. 55. r. 1861 „Mor. Novin“. Bylo zajisté nejvýš trapno čísti ostré útoky proti „jistým odrodilcům, kteří chtí učiniti Moravu krajem českým“[2]) a proti národní „vrtohlavosti“ za odpovědné redakce L. Hansmanna, kdysi básníka „Jaroslava ze Šternberka“ a vroucího hlasatele Kollárovy vzájemnosti slovanské, třeba list za něho se nikdy nesnížil na stanovisko pozdějšího Crhova „Moravana“. S úspěchem působiti v tomto směru ovšem se „Moravským Novinám“ trvale nepodařilo ani mezi nejméně uvědomělým venkovským čtenářstvem. I toto cítilo, jak neprávem se velebí směr, za něhož přes hladká slova o dobré vůli ke všem národnostem na Moravě ani prstem se nehnulo na prospěch jazyka ohromné většiny obyvatelstva ani

---

[1]) „Pozor“ 1861, čís. 59.

[2]) „Mor. Nov.“ 1862, čís. 40.

v úřadech, ani ve školách, ba ani v církvi, jež stále byla ochotným nástrojem germanisačním.[1])

Národní myšlenka česká byla na Moravě na postupu tak rozhodném a zápal pro dobrou věc tak čistý, že Hansmann osiřel, pozbyv nejen skoro všech dřívějších spolupracovníků z kruhův intelligence, ale také dopisovatelů venkovských; klesl i počet předplatitelův a čtenářův. Ani „Besídka hospodářská,[2]) která byla k „Moravským Novinám“ od r. 1861 přikládána za podpory Moravsko-slezské hospodářské společnosti, ani doporučování úřadů nezastavilo jejich úpadku. R. 1862 založen proti nim v Olomouci Fr. Slavíkem „Moravan“ za spolupracovnictví Fr. J. Kubíčka a V. Žirovnického, jenž vydáván ještě r. 1863, a dnem 11. března 1863 „Moravská Orlice“, která trvá podnes.

Tak přibývalo protivníků; zvláště v „Pozoru“ pražském se ostře útočilo proti Hansmannovi samému,[3]) kdežto na Moravě útoky více se obracely proti inspiratorům „Mor. Novin“, z nichž hlavním označen Petr ryt. Chlumecký;[4]) právem-li, nevíme.

Osamocený Hansmann hledal útěchy ve studiu literatury domácí i cizí, zejména anglické.[5]) Neblahé poměry tyto podporovaly zajisté jeho chorobu plicní, jíž posléze podlehl dne 7. července 1863, do poslední chvíle jsa činný jako spisovatel i redaktor. Bylo to právě uprostřed slavností velehradských, které hýbaly celou českou Moravou, a tak mimo vlastní list[6]) jen kratičké zprávy se objevily v novinách, oznamujíce Hansmannův skon.[7])

---

[1]) „Pozor“ 1862, str. 54., „Moravan“ 1862, čís. 1., „Moravan“ 1863. čís. 124. a j. v.

[2]) První ročník formátu 4⁰ měl 10 archových čísel, druhý, v němž příloha od čís. 6. vydávána týdně, čísel již 33, třetí a další po 48 čís. Po smrti Hansmannově skutečným redaktorem se stal asi Klácel, jak lze souditi z veršovaných „Lístků“ jeho, jež se tam vyskytují, a ze zprávy v americkém „Svojanu“ z r. 1895, čís. 80.

[3]) „Pozor“ 1862, č. 91., 183., 201., 209. a j.

[4]) „Moravan“, 1863, čís. 418.; Chlumeckého proslulé dílo „Karl v. Zierotin und seine Zeit“ vydáváno bylo v českém překladě (zkráceně) ve feuilletonech „Mor. Nov.“ r. 1862 a 1863.

[5]) „Mor. Nov.“ 1863, čís. 56.

[6]) Tamtéž a také v čís. 55.; nekrolog z „Mor. Nov.“ opakován pak ještě v „Nejnovějším mor.-slez. domácím příteli“ 1864.

[7]) „Brünner Ztg.“ 1863, čís. 154., „Mor. Orlice“ 1863, čís. 101., z níž otisk v „Moravanu“.

Choť a pozůstalých jeho pět dítek mimo nepatrnou pensi se strany státní opatřeny na snazší obživu ještě trafikou. Pozůstalé rukopisy zemřelého vzal si do kláštera starobrněnského P. Anselm Rambousek, později prelát téhož kláštera, chtě je v celku vydati na prospěch pozůstalé rodiny Hansmannovy, jíž byl přátelsky oddán. Tak prý se dostaly do rukou Mat. F. Klácela, jenž snad je vzal s sebou do Ameriky, z části prý jako makulatura nabízeny na prodej i v trafice vdovy po Hansmannovi.[1]) Mezi nimi byly také pozůstatky činnosti Hansmannovy, která byla nejcennější, tož v oboru belletristickém.

Bylo již svrchu podotčeno, kterak Hansmann vybízel a vlastním příkladem vychovával si dopisovatele do novin, aby probouzel po Moravě účast v životě občanském. Příkladem však nemohl úspěšně předcházeti, vystupuje jako člověk „od péra", nýbrž jako by byl jedním z prostých venkovanů, tož z rodné Hané.

Dne 17. prosince 1856 objevil se první dopis v „Mor. Nár. Listu" č. 101, podepsaný Antošem Dohnalem, Hanákem a radním (pozdější šifrou A. D.), v němž se tento prostými, ale srdečnými a pěknými slovy zastával lidového kroje proti jeho tupitelům. A od obnovení „Morav. Novin" množí se dopisy. Dvakrát Antoš Dohnal vypsal a také přisoudil — zajisté unicum „sedláka" tehdejšího! — cenu za píseň cyrillometodějskou k 9. březnu 1858 a 1859 („Mor. Nov." 1858, č. 3. a 20., 1859, č. 15. a 41.), dotazuje se po scelování pozemkův (1858, č. 33.) a oznamuje výsledek pokusův o ně (1858, č. 48.), píše o nových penězích (1858, č. 93.), horlí proti kořalce (1859, č. 41. a 71.), vybízí krajany, aby si nade všecko vážili „krásné řeči moravské" (1859, č. 71.), poučuje o mateřštině na školách (1859, č. 74.), chválí národní působení duchovenstva na Moravě (1859, č. 76.), vybízí k volbě rozumných starostů (1860, č. 102.), poučuje o důležitosti voleb (1861, č. 6.), varuje rolníky, aby nevolili samých sedláků (1861, č. 20), podává zprávu o sedění zemského sněmu (1861, č. 35.), vybízí studenty, aby přespříliš nepolitisovali (1861, č. 44.), a vysvětluje podstatu centralismu i federalismu (1861, č. 81.). Některé z dopisů jeho byly rázu belletristického, zvláště srdečný dopis o oslavě narození korunního prince Rudolfa (1858,

[1]) Podle zprávy p. St. Hansmanna. — Mezi Klácelovou pozůstalostí literární v Americe podle zprávy tamější prý není rukopisů Hansmannových.

č. 72., otištěn v Lumíru 1858, str. 911.), a všecky docházely veliké obliby zejména mezi rolnictvem.[1])

R. 1860 přinesl první povídkové práce Antoše Dohnala a po nich další ve feuilletonu „Morav. Novin“. Vedle humoresek o „Veselém študentovi“ a „Čí byla?“ vydán tam r. 1860 „Jak jsem dostal půllán“. V čísle 91. tamtéž spisovatel slibuje poslati dvě další práce „Jak jsem se oženil“ a „Hanáckou rekrutýrku“. Tato vydávána r. 1861 a 1862 se změněným titulem „Franta na vojně“, r. 1862 a 1863 tamtéž vycházela povídka „Na pazderně“ a po ní „Tonek“, jenž přestává neukončen v čís. 41. (snad je to slíbená povídka „Jak jsem se oženil“). V čís. 76. „Mor. Nov.“ 1862 oznamuje redakce, že p. A. D. odevzdal jí povídky: „Však je Matěj na světě, ať poví!“ „Moja první pouť na sv. Hostýn“, „Francouzi v Kroměříži“ a „Jak jsem ztratil půllán,“ z nichž poslední, dvacetiarchovou, vydavatelstvo chtělo vydati samostatně jako prémii odběratelům „Mor. Novin“. Ale nevydána již žádná z těchto prací. Z feuilletonů byly povídky po druhé otiskovány v „Nejnovějším morav.-slez. domácím příteli“, a to „O veselém študentovi“ a „Jak jsem dostal půllán“ r. 1862, „Franta na vojně“ 1863 a 1864, „Čí byla?“ 1864. Fr. Vymazal, jenž nepouštěl „Franty na vojně“ s paměti, upozornil naň redakci „Hlasu“, kdež otiskovali jej po třetí r. 1885 (čís. 85. a nn.) a r. 1886, ale neúplně a přestali jen na 11 kapitolách.

„O veselém študentovi“[2]) a „Čí byla?“ jsou humoresky obvyklého kalendářního rázu. Chtějí čtenáře jen pobaviti prostým vypravováním poutavého smyšleného příběhu, neohlížejíce se na to, že jest pramálo pravděpodobný.

Za to povídky hanácké překvapily i sujety i zpracováním a uchvátily široké čtenářstvo, v němž mnoho hádáno, kdo jest asi jejich autorem. Mnozí venkované byli pevně přesvědčeni, že je to rolník,[3]) a byli jím nemálo hrdi, prozíravější tušili v něm vzdělance,[4]) a hádáno zvláště na Mat. Klácela, pod jehož jménem

---

[1]) „Mor. Nov.“ 1858, č. 24., 1859, č. 78., „Moravan“ 1862, č. 52. a 55.

[2]) Znova otištěna v Šolcově „Rodinném kalendáři“ XX. století, VII. ročn. na rok 1907.

[3]) „Moravan“ 1862, č. 52. a 55.

[4]) Tamtéž č. 55.

také nejlepší povídka Antoše Dohnala vydána r. 1896 v Brně,[1]) a to na základě zprávy dra. J. Helceleta.[2]) A všichni ti, kdož neznali pravého stavu věcí, divili se proto, že tento „chrabrý národovec“ neopouští nepřátelského tábora centralistických „Mor. Novin“ a nepřidává se „k bojovníkům pro práva koruny svatováclavské“.[3])

Ovšem nebylo to možno, protože Antoš Dohnal a jeho „milý pan redaktor“, jehož tak často oslovoval v dopisech, byla osoba táž. O autorství jeho věděla jeho rodina i její nejbližší přátelé, nekrolog „Mor. Orlice“ uctívá v Hansmannovi „nadaného spisovatele prostonárodního“, „Mor. Nov.“ praví výslovně, že byl ten Ant. Dohnal „z většího dílu Hansmann sám“, a proto také „Tonek“ zůstal smrtí jeho neukončen.

Ubohý povídkář, osamocený ve svém povolání úřednickém i u stolku redakčního, nad čarou kryl sice svojí osobou své

[1]) Vydání toto jest rovněž neúplné; obsahuje také pouze 11 kapitol místo 15 a přestává právě kulminačním bodem děje. Kromě toho zcela libovolně v něm měněny dialektické zvláštnosti dikce spisovatelovy, a vynechána všecka poněkud drastičtější místa povídky. Přes to potkalo se s takovou oblibou, že tento „hanácký románek“ (tak byl vydavatelem označen) je již zcela rozebrán.

[2]) Podle sdělení dra. Ctibora Helceleta, jak mi laskavě oznámil p. Fr. Vymazal. Myslím, že dr. Jan Helcelet vyslovil pouze domněnku, že autorem „Franty na vojně“ je Klácel. V bohaté korrespondenci Jana Helceleta s nejdůvěrnějším jeho přítelem Ig. J. Hanušem, není nikde o tom zpráv. Podle zmínky v dopise ze dne 27. března 1853 J. Helcelet nesmýšlel o Hansmannovi, tehdy ovšem literárním začátečníkovi, příznivě. Ale pisatel, muž jinak vysoce vzdělaný a neobyčejně sčetlý, přiznával sám, že úsudky jeho nejsou veskrze správné, neboť podobně „náladově“ odsuzuje i jiné spisovatele, ani B. Němcové nevyjímaje. Že by dr. J. Helcelet býval měl zprávu tu od Klácela samého, není pravděpodobno; v letech šedesátých oba tito mužové, kdysi členové bratrstva Klácelova, již byli si odcizeni značnou měrou, málokdy se stýkajíce. Ani v korrespondenci Klácelově, pokud je mi známa, nehlásí se Klácel jako autor k povídkám Antoše Dohnala. Ani V. Brandl, Klácelovi zajisté velmi blízký, v článku výše zmíněném mezi pracemi Klácelovými jich neuvádí. Ve „Slovanu Americkém“, jehož redakcí Klácel 1870—1872 zahájil žurnalistickou činnost svou v Novém světě, redaktor uveřejňoval různé práce své ze staré vlasti; hlásil se tam i k drobnostem málo cenným jako ke svým plodům, ale povídek hanáckých není tam opět. Ostatně i sám způsob tvorby od Klácela zcela různý, látka i jazyková forma povídek poukazují na autora jiného, rodáka z Hané, t. j. právě na Hansmanna; dialektický kolorit Klácelova „Feriny Lišáka“ jest slabounký a ne pouze hanácký.

[3]) „Moravan“ 1862, č. 55., „Pozor“ 1862, č. 135.

šlechtické patrony a přijímal za ně rány, ale pod čarou s láskou stopoval rozvoj svého národa a podle svých sil se snažil také k němu přispěti. Bystrým pozorovatelům nezůstala utajena ta „dvojakost“ jeho novin.[1])

A za tohoto vnitřního rozdvojení, v čoudu továrního města tím mocněji se v něm ozvaly vzpomínky na zašlé doby dětství a na rodný kraj. Viděl před sebou širé lány šelestícího obilí, budící místo moře tuchu nekonečnosti, tu i tam s ostrovy listnatých lesů, prorývané volným tokem Moravy a jejích pobočných řek; zurčivé potůčky v bujných lučinách pod korunami „hanáckých palem“; kraj na jedné straně lemovaný modrými horami Hřiběcími, za nimiž leží ukryt Velehrad, na druhé pod stráží bílého kostelíka hory Hostýnské, jenž daleko do širé roviny svítí jako maják zbožným poutníčkům; kraj, který se zdá příchozímu odjinud, snad příliš prostým, ale jehož dojímavého půvabu děti jeho nezapomínají nikde a nikdy. „Až bude mysl lidu tak úrodná jako jeho kraj, který kraj světa se jim vyrovná?“ pravil o Hané Hálek („Mariška“). A Hansmann znal lépe lid této černé, žírné země. Třeba ve střízlivém jeho životě i v charakteru není tolik poesie, jako u sousedních Slováků, tož zase jeho klidná houževnatost a v jádře dobrota plnila spisovatele i za trudných poměrů, jichž byl sám obětí, důvěrou v lepší příští národa, kteréhož lid tento byl z části podkladem.

Co žilo v jeho vzpomínkách, svérázný kmenový život hanácký, jednotlivé příběhy z něho i typy, pokusil se zachytiti ve svých povídkách, jimiž se přiřadil k četným pěstitelům povídky vesnické.

Nenásledoval Immermanna, jehož vzdělanému čtenářstvu byly scény ze života vesnického v „Oberhofu“ vítaným osvěžením po parfumovaných a přepiatých společnostech salonních románů, nýbrž Gotthelfa-Bitziusa, který chtěl svým krajanům, horalům bernským, poskytovati vhodnou četbu zábavnou, nestaraje se o vrstvy a kraje jiné. U Hansmanna přimknutí ke Gotthelfovi bylo diktováno poměry: v zemi, kde všecko obyvatelstvo vyšších vrstev bylo odnárodněno, kde města byla germanisačními stroji, byly noviny i kalendáře hlavně určeny čtenářstvu venkovskému, z něhož měl zase jednou vyrůsti veškeren vyšší život národní na

---

[1]) „Pozor“ 1862, str. 242.

Moravě. V polemickém úvodě k povídce „Na pazderně“ praví výslovně, že vypisuje život venkovanů jim samým, podobně jak ohlásil Bitzius v předmluvě k prvému vydání svého románu „Bauernspiegel“ z r. 1837. Z českých předchůdců byl mu učitelem Fr. Pravda. Ale tam, kde spisovatel-kněz, kresle nám patriarchální způsob života v české vesnici první polovice 19. stol., jako by to byl „svět positivních ctností a účinných dokonalostí“,[1]) vidí v různých novotách pouze jeho porušování a stává se takto mimoděk „laudator temporis acti“, Hansmann jest názoru jiného. Nenadarmo byl pod vlivem Hegelovce Klácela; i jemu jest v dějinstvu jenom jediný pohyb: pokrok k lepšímu. Co v minulosti dobrého, trvá, co špatného, zaniklo, a to plným právem. Na tyto špatné stránky života vesnického neopomíjí důrazně upozorňovati, líče jednoduchý život vesničanů s jeho šťastným klidem a drobnými radostmi; varuje výslovně, aby se nevolalo zpět po „starých, lepších časech“.[2]) Kromě toho Pravda podává ve svých povídkách obraz českého lidu vůbec, Hansmann omezil se však na jediný kmen jeho.

Také Hansmannovy povídky mají sice tendenci ušlechtilou, představiti čtenářstvu jako v zrcadle mravní zdatnost širokých vrstev lidových a vzpružiti v něm sebevědomí i důvěru v lepší budoucnost národní,[3]) jakož i vésti je k čistému lidství. Širokých digressí filosofických v povídkách není, a také na štěstí chybí jim ono velmi důrazné moralisování, jež je tak význačnou vlastností Gotthelfovou, Pravdovou a potom zase Kosmákovou, úděl to jejich kněžského stavu. V té příčině spisovatel náš se druží k Boženě Němcové, která opět a opět uctívána jako vzorná spisovatelka vesnických povídek v „Mor. Nár. Listu“ i v „Mor. Nov.“. Ale nedovedl se s touž uměleckou jemností jako Bož. Němcová vystříci všude drsností, jež jsou stejně zlým úskalím vesnické povídky jako sentimentálnost. Proto se mu dostalo také výtky „sprostoty“,[4]) jež ostatně vyslovena hlavně pro jeho vylíčení života farského, na onu dobu zajisté neobyčejně smělého. Dnes

---

[1]) Arne Novák „František Pravda“. „Listy filol.“ 1904, str. 115.

[2]) Úvod k „Frantovi na vojně“.

[3]) Úvod k povídce „Na pazderně“, kde dí: „Ten selský lid, k němuž i já patřím, je velice hodný a dobrý a zaručuje Slovanům krásnou budoucnost.“

[4]) „Pozor“ 1862, č. 68. a 250.

ovšem, po periodě naturalismu, tato vada méně nám vadí nežli sentimentálnost a falešné idealisování, jež vidíme na příklad v současných povídkách Hálkových; od těchto se Hansmannova tvorba na svůj prospěch odlišuje také tím, že nepopřáno v ní tak širokého místa erotice.

Nebylo již možno zjistiti, do jaké míry jsou děje a osoby povídek jeho výmyslem spisovatelovým. Dle vlastního doznání Hansmannova v úvodě k „Frantovi na vojně" bylo by jich málo; i příběhy jednotlivé a zejména listy nesou na sobě pečeť skutečnosti, což jim ovšem neujímá ceny, když uspokojuje nás jen spisovatelova forma podání.

Způsob jeho vypravování je nejjednodušší a nejpohodlnější; Hansmann osnuje poutavé příběhy, jako by to byly úryvky vlastního života a zkušenosti, a nedovede podati díla neosobního. Vystupuje sám do popředí uprostřed vypravování, jak bývalo u starých povídkářův obecně, když na př. prostředkuje vypravování dvou příběhů po sobě způsobem nyní nepřípustným: „Pozdrželi jsme se hezkou chvilku u Doležalův, podívejme se nyní zase k Odehnalům" a pod. Ale také jinak. Má příliš mnoho sympathie nebo antipathie k osobám svých povídek, sdílí se o své mínění se čtenářstvem a určuje mu zorný úhel, pod kterým by chtěl, aby na ně patřilo. Jdeť mu nejen o zábavu, útěchu, nýbrž také o umravnění čtenářstva.

Hrdinkou první povídky „Jak jsem dostal půllán" je krásná, silná a zmužilá Rozárka, žena hajného Jiřího Dohnala, o níž spisovatel vypravuje, jako by to byla jeho matka. Aby zachránila peníze, jež u nich v hájence ztratil hrabě, host arcibiskupův, podstoupila směle boj s pytláky, kteří se tam dobývali pro ně. Vzrušující scény tohoto boje s „raubčíky" i nemoci, do níž hajná následkem jeho upadla, poutaly zajisté u veliké míře zájem čtenářstva venkovského, chtivého podobných příběhův. Ale vrcholem vypravování je scéna, v níž se tato žena z lidu ocítá ve skvělém shromáždění panstva a dvořanstva arcibiskupského. Je to situace ještě choulostivější, nežli ve které jest babička B. Němcové na návštěvě u paní kněžny, neboť zde prostou, zbožnou ženu, která leckdy nebere hrubé slovo na vážky, přímo udolává lesk a elegance duchovního knížete a jeho družiny. A přece dovedl také Hansmann pěkně naznačiti, jak pravá aristokracie rodová i duševní pochopila, kolik vzácné ušlechtilosti je

ve smýšlení prosté ženy, která odmítá nabízenou odměnu peněžitou, aby si nemyslil nikdo, že byla hodná za peníze. Smích, který vzbudila tato prostota ve shromáždění, byl pokárán arcibiskupem, jenž s pravou noblessou dovedl se přece postarati o příslušnou jí odměnu, tak že Rozára musela ji potom s povděkem přijmouti. Dal nejen hajnému plné výslužné, ale spolu s hrabětem koupil a zařídil mu statek, kterému se dlouho potom říkalo „knížecí grunt“.

Rozárčina odvaha — „nebojí se leč Pána Boha“ —, její soucit s chuďasy, její právě křesťanská láska, s kterou odpouští Pavlovi, když vidí ho v poutech za zločinný úklad, proti ní nastrojený, vše to vylíčeno s největší vroucností, aby bylo patrno, že právě lidé takoví toho druhu znamenají „požehnání budoucnosti“.

A týž pěkný smysl sociální jeví také další povídky, umělečtější již formy, z nichž zvláště druhá došla veliké obliby čtenářstva. Je to „F r a n t a n a v o j n ě“.

Spisovatel velmi šťastně uvádí nás in medias res, líče, kterak Franta, syn bohatého sedláka Odehnala, zamilován jest do Maryše, krásné a hodné dcery chudičkého „hofera“ Cyrilla Doležala. Pyšný Odehnal nechce přivoliti k sňatku a je odhodlán raději Frantovi nepostoupiti gruntu, tak že Franta by potom byl odveden na vojnu. Nastává konflikt stále prudčí, který spisovatel živě rozvíjí až k romaneskními vrcholu dějovému a posléze k pěknému, tklivému zakončení.

Proti Frantovi mimo autoritu otcovskou, jež sílena jest selskými předsudky rodovými, staví se zejména zištný a hrubý Havel, ženich sestry jeho Poleny, který osnuje stále nové a nové intriky, aby se sám zmocnil gruntu Odehnalova. Na straně Frantově od počátku je mírná, dobrá a rozšafná jeho matka Lenora, která za pomoci farářovy již již by byla zvítězila nad pyšným, prudkým, ale v jádře nezlým Odehnalem. Tu Havel nastrojiv, že Cyrill prozrazen jako pytlák, zmařil chystané povolení Odehnalovo; dceru p y t l á k o v u není už možná přijmouti mezi selskou aristokracii, soudí Odehnal. A když Franta přes to nedovedl přemoci lásky k hodnému děvčeti, Odehnal váhal dotud dáti připsati mu grunt, až nenadálá vojna způsobila, že Franta byl na ni vypsán a působením Havlovým také odveden. Ale tento neužil ovoce svých úkladů, neboť ho Franta zastřelil v zápase, bráně

proti němu Maryše. Cyrill, nahodiv se k tomu, vzal vinu jeho na sebe a způsobil, že i Franta tomu uvěřil a odhodlaně snášel útrapy služby vojenské v daleké cizině s nadějí, že dojde spojení s milovanou dívkou, jemuž již nic nestálo v cestě. Odehnal, hluboce jsa dojat mravní hodnotou Cyrillovou, choval Maryšu jako vlastní, ba připsal jí i část statku, aby jen osladil Cyrillovi vězení a jeho skon v něm. Maryša získala si dobrotou svojí srdce nejen Lenořino, nýbrž i Odehnalovo; všichni čekali jen návratu Frantova, aby žili pohromadě klidně a šťastně. Ale válečné tažení, třeba bylo málo krvavých bojů v něm, se prodlužovalo, a Franta psával z dálné Italie dlouhé listy své, plné stesku po domově i zpráv o vojně, jež patrně až do podrobností jsou opsány ze skutečných předloh, listů nějakého hanáckého vojáčka. Situaci před bojem a za vřavy válečné Hansmann nelíčí v nich nikterak v růžových barvách hrdinského opojení, nýbrž v drobném podobně naturalisticky, jako Zola ve „Zkáze".

Zatím Lenora i Odehnal zemřeli steskem po synovi, jehož posléze měli za mrtvého. Maryša jako bohatá dědička rázem se povznesla v očích všech, kdož jindy na ní neviděli nic dobrého, a byla by vítanou nevěstou ve všech selských statcích, neboť Franta obecně pokládán za mrtvého. Ale ona zachovávala mu věrnost, jež přece se dočkala odměny. Když na hřbitově jednou vila věnce na hrobech rodičů Frantových, objevil se tento, přicházeje z vojny, a pomodliv se za zesnulé, šel s milovanou dívkou — na faru.

Zajímavý děj povídky vypravován jest živě, poutavě, bez rozvláčných reflexí, popisů jednajících osob anebo přírody; vše to výplývá ze zřetele spisovatelova k čtenářstvu venkovskému, jemuž k vůli na počátku neváhal dokonce doprovoditi slovný popis hlavního dějiště grafickým jeho znázorněním; věc jistě neslýchaná. Proto ani erotických míst příliš široce nerozpřádá věda, že to nebývá po chuti venkovanům, v jejichž životě erotika nezaujímá místa tak význačného jako jinde.

Za to tím větší péči věnuje podrobné a přesné charakteristice osob jednajících; kreslí je tak jasně, že jsou zároveň typické i individuální. Poznáváme je hlavně z jejich konání, bez širokých analys psychologických, jež neměly by ovšem ani smyslu u osob tak prostých, jako jsou naše. Na charakteristice jejich

nejlépe lze změřiti veliký pokrok, který učinil Hansmann od svých dramat.

Nebyl z básníků, jichž fantasie, neznajíc hrází času a prostoru, z každého prostředí vytváří životné postavy i děje. Malý jeho talent stačil jenom na živou reprodukci toho, co sám poznal, viděl a slyšel; jakmile se obmezil na tuto, osoby jeho povídek přestaly býti loutkami bez masa a krve, a příběhy jeho vypravování nabyly rázem životnosti. On sám pak, živě cítě boly a radosti svých hrdin, dovedl, jak už bylo řečeno, tím snáze vzbuditi zájem pro ně u svých čtenářův.

Spisovatel toho rázu snadno je sváděn k charakteristice jednostranné, ke zkreslování svých figur. Hansmann se toho vyvaroval šťastně. Třeba se jeho srdce hlavně kloní k chudým, potlačovaným lidem, nezastírá ani jejich vad a celkem spravedlivě odměřuje světlé i stinné stránky v líčení života selského. Stínu je dosti, zvláště líčí-li stavovskou pýchu a tvrdý egoismus sedlákův. Mužnost, s kterou to učinil, zasluhuje jistě býti vzpomenuta, pomyslíme-li, že právě sedláci byli hlavními sloupy jeho časopisu, a uvážíme-li, jaké ohledy na odběratele bývají i za šťastnějších okolností a u národů velikých.[1])

Ale s druhé strany ovšem Hansmann nezapomněl ani vlastností stavu selského, které jsou mu právě bezpečnou zárukou jeho lepšího rozvoje. Zástupcové tohoto dobrého jádra selského jsou vyobrazeni vedle těch hoferů, hajných a j. drobných lidí tak, že čtenář mohl by zvolati s Fritzem Reuterem: „Bohudíky, ten druh lidí žije ještě u nás, a ten právě bylo úkolem zde popsati.“[2])

V obrazech z vesnického života hanáckého nemohl pominut býti mlčením stav kněžský, který váhou svého posvěcení v očích zbožných Hanáků zaujímal vždy místo první a zasahoval účinně do veškerého života rodinného i obecního. Živá úcta k „panáčkům“ beze zření na soukromé slabůstky a vady jejich je věrně zde vylíčena a vysvítá zejména ze zprávy Frantovy, kterak je ochoten raději podstoupiti smrt, než by se dal zařaditi mezi vojáky, kteří na rozkaz velitelův mají zastřeliti kněze, jenž se postavil proti vojsku rakouskému. Farář naší povídky je typem intelligenta venkovského, který neměl dosti pevné vůle, uchovati si zájem

---

[1]) „Liter. Echo“ I., str. 977. Kretzer „Vom Familienblatt-Roman“.
[2]) Ad. Wilbrandt: „Reuter“, str. 139.

pro vyšší ideje. Dobré jídlo, připravované pečlivou hospodyní, blahý klid, taročky jsou mu věcí nejdůležitější. Blahobytník. V tom ústraní zajímají ho nepatrné i významnější příběhy jeho osadníků, s nimiž ve všedním životě jedná podle míry jejich pozornosti k farské pokladně a kuchyni; jinak neopomíjí účastniti se obvyklých slavností ani zábav, jako jeho vesničané, nepozastavuje se nad tím, jsou-li rázu hrubšího, jako na př. stínání berana. Kázání jeho živě připomínají, že stojí ještě pod vlivem „Věčného pekelného žaláře". Ale ti, kdož byli uraženi tímto vylíčením vesnického kněze, zapomněli, že spisovatel protiváhou přidal k němu také zástupce kněžstva osvícenějšího, P. Josefa, jenž nesestupuje na úroveň lidu, ale snaží se spíše jej k sobě povznášeti, jsa pečliv i časného jeho blaha. Jestliže při stínání berana nezakročuje proti surovému zvyku s energií jako v případě podobném Jiráskův Havlovický, lze to vysvětliti ne tak měkčí, „moravskou" jeho povahou, jako spíše podřízeným jeho postavením.

Jinak ovšem Hansmann se zálibou líčí význačnou měkkost, passivnost hanáckých lidí; bylť sám z nich. Proto jsou jeho miláčky ten „poškrabek" Maryša, Franta, Odehnalka, Matouš Vymětal a j., a vidno, jak rád jim dává dotrpěti se žádaného štěstí. Sám při své měkkosti nebyl tak šťasten. Ale tím cennější je jasný názor životní, který vyzařuje z jeho povídek, třeba neuspěl při něm zachytiti také humoristické stránky typův a života hanáckého, které tak hojnou měrou věnovali pozornost jeho následovníci.

Příkřejší je spisovatel v líčení panských úředníkův. Znal dobře jejich poměr k lidu, jejž většinou pokládali jen za vydatný pramen svých příjmů, nemajíce k němu srdce; že ani tu nepřestřeloval, vidno z některých míst povídky naší i dalších. Ani vesnického žida moravského, jakkoli do ostrého světla postavil jeho lakotu po penězích, nevykreslil tak tendenčně zlomyslně jako hojní jiní spisovatelé kalendářoví.

Pravdivost a životnost v kresbě charakterů se v díle spisovatelově nejvíce líbila již vrstevníkům jeho a jest předností také dalších prací Hansmannových, jakkoli v nich přibývalo typů velmi rozmanitých.

Povídkami dalšími Dohnal-Hansmann snažil se jako přítel venkovského lidu podati mu četbu, z níž by si mimo zábavu

„pozorlivý čtenář mohl něco jiného vybrat“ — tož poučení pro život.

Taková jest povídka „Na pazderně“.

V časopisech tehdejších častěji pojednáváno u nás o otázce výměnkářské, která, bohužel, posud nepozbyla palčivosti. Ani v belletrii nezůstala nepovšimnuta. Hálek již v jedné ze svých prvních povídek, „Náš dědeček“, se dotkl smutného osudu výměnkářova a důkladněji obíral se týmž thematem později v povídce „Na výminku“. A týmž způsobem jako tuto Hálek, vede si Hansmann v povídce „Na pazderně“ ukazuje, kterak se z milujícího syna stává zvolna hospodář, jemuž jsou rodiče-výměnkáři největším zlem a obtíží.

Povolný a mírný Josef Vymětal, popichován jsa svými známými a rostoucí touhou po větším majetku, zatvrzoval se v srdci tak, že pomýšlel otráviti starou tetu, aby se zmocnil peněz, které prý měla, kazil sestře sňatek, aby jen nemusel vypláceti jí věna, utrhoval starým rodičům z výměnku dotud, až se trápeni jsouce nedostatkem, odhodlali opustiti statek, který stvořili prací rukou svých a který jim měl zabezpečiti klidné stáří. Měli sice ještě jiné dítě, u něhož se jim sliboval spokojený život, ale starý Matouš volil raději ve světě mezi dobrými lidmi vydělávati si chleba housličkami, než žíti z milosti, když byl už zklamán synem, který mu odepíral i to, co bylo jeho právem a čeho se výměnkář styděl domáhati soudem.

Slyše posléze líčiti útrapy rodičův, i kterak šlechetně se k němu mínili zachovati jak oni tak sestra, Josef byl zdrcen vědomím své viny. Pozdě vzpomínal čtvrtého přikázání božího, jež důtklivě na pamět uváděl svým dětem, a chtěl všecko zlo napraviti; hledal rodičův, ale nalezl je zmrzlé a v zoufalství se oběsil.

Řešiti otázky výměnkářské spisovatel nemínil povídkou svou. Projevuje jen mimochodem, jak by snad bylo lze vyhnouti se nesnázím, plynoucím z poměru výměnkářů k hospodářům: „Já myslím, že hospodář nemá pouštěti grunt z ruky, dokud cítí v sobě kapku síly, a když už nemože, tak ať se obec postará, aby mohl v pokoji a bez starosti si odpočívat až do skonání. Ať se v každé obci postaví špitál pro staré hospodáře a hospodyně, na ten špitál ať každý grunt podlé svého rozměru nakládá tak, aby ti staří tam dokonale se vším mohli býti zaopatřeni, a

pominou ty neblahé hádky a různice, které včil z většího dílu jsou příčinou všech zločinův a nemravností na venkově.“

Úkolem Hansmannovým zde bylo působivým příběhem, k tomu cíli vybraným, ukázati rozvrat, vznikající v rodině z takového nelaskavého chování k výměnkářům, jež se stává osudným nejen jim, nýbrž vede i ke zkáze vinníkově. Spisovatel bojuje proti surovému sobectví selskému ukazuje, kterak hynou sluhové mamonu bez paprsku radosti, jež tak hojnou měrou zjasňuje život dobrých, třeba chudých lidí. Staví též na pranýř úzkoprsou morálku venkovskou, vypravuje, kterak ti, kteří byli spoluvinni jeho zkázou, štvouce Josefa proti autoritě otcovské, zatvrzele odpírali samovrahu, když byl vyhoštěn ze hřbitova, místo na obecním pozemku. Vyšší názor má zkušený a rozšafný hostinský Kohout, který dříve také jediný Josefovi nezatajoval svých výtek. „Tak ať leží na mém kousku,“ praví. „Věřím, že není zatracen, že už tady vytrpěl svůj trest! Odpočívej v pokoji!“ Zcela jinaký to obraz vlivu „světa“ na život venkovský; nepřináší tam rozvratu, jako vídáme u Pravdy a později u Kosmáka, nýbrž pokrok, i když jinak Kohout ještě příliš důvěřuje ve výchovnou moc býkovce.

A také poslední povídka Hansmannova, „Tonek“, bojuje proti úzkoprsým názorům života vesnického.

Již v „Haně“ předvedl nám mlaďušku, „která není pannou, není ženou, není vdovou, ale přece jest matkou,“ a pln jsa soucitu s obvyklým osudem padlých dívek, „že jen na ně zanevře obecné smýšlení,“ dává jí vybojovati si hodnotou toho, jenž jest otcem jejího dítěte. Thema ještě smělejší vybral si v „Tonkovi“.

Vypravuje, kterak bohatý selský synek Tonek, typ furianta převahou dobrého jádra, odchýlil se od dcerky mlynáře Panovského, kterou mu namlouvali, k „zmrhalce“ Markytě. Krásné této dívce, když již byla v požehnaném stavu, zastřelen byl ženich její, hajný, tak že se jí narodilo robátko jako nemanželský pohrobek. Když se dověděli ve mlýně, že příčinou náhlého ochladnutí Tonkova je „děvče s propáleným fěrtochem“, rozpoutala se proti němu veliká bouře. Mlynář, nechtě ztratiti ženicha s dvěma lány, mínil se ujmouti dítěte, ale Markyta měla býti odstraněna z kraje, aby přestal vliv jejího půvabu na Tonka.

V tomto zauzlení dějovém právě povídka přestává smrtí autorovou, tak že nelze říci, k jakému konci směřoval spisovatel.

Ale jisto je, že se staví na stranu padlé dívky, jež zůstala přes svůj poklesek vnitřně čistši než mnozí z „nejzachovalejších“, a že se staví jednak proti těm, kdož z mrzkého sobectví klidně se odhodlávaji, zničiti mateřské štěsti Marketino a třebas uvaliti na ni novou hanbu (postrkem), jednak proti plytké morálce lidí, kteří, veřejně Marketce spílajíce nevěstek, potají upírají žádostivé oči na její krásu.

Příběhy povídek našich podle narážek na správu vrchnostenských úřadův odehrávají se vesměs v době předbřeznové. Josef Merkl, připomínaný jako kancléř arcibiskupský v povídce „Jak jsem dostal půllán“, zastával tuto hodnost ještě roku 1830,[1] i byl by podle toho arcibiskupem tam vystupujícím Rudolf Jan, arcikníže rakouský (1819—1831). Děj „Franty na vojně“ jest určitě datován zmínkou, že Franta byl s vojskem rakouským na Sicilii, táhna na pomoc tamějšímu králi, ohroženému povstalci. Míněn tu král Ferdinand I., proti jehož tuhé reakční vládě vypukla revoluce, ale jenž za přispění Rakouska r. 1821 zavedl v Neapolsku i na Sicilii opět tuhý absolutismus.

Také dějiště jest označeno přesně. Nikde není fingovaných jmen místních, tak zhusta oblíbených v povídkách vesnických. Hlavní místo děje sice naznačeno je začátečním pouze písmenem, jiná často plně jmenována; i vysvítá z toho, že se děj všech povídek Hansmannových odehrává v rodném jeho kraji, na Kroměřížsku. Zobrazen tu tedy hanácký kraj i s osobitým půvabem jeho obyvatelstva.[2])

S látkou povídek Hansmannových dobře shoduje se i řeč. Spisovatel i v té věci šel za vzorem Gotthelfovým. Zbarvuje dialekticky nejen přímé řeči uváděných osob, nýbrž i vlastní vypravování, ač nikoli v té míře jako švýcarský pastor, jehož díla německému čtenářstvu mimošvýcarskému byla předkládána pouze ve zpracování spisovnou němčinou, ježto by jinak byla mnohá místa z nich nesrozumitelná.[3]) Z kritik časopisů Hansmannových vidno, že se mu líbilo na literárních plodech slovenských s látkou z rodné země jejich dialektické roucho slovesné,

---

[1]) Zpráva p. archiváře P. Fr. Snopka.

[2]) I Hálkova „Mariška“ se odehrává na Hané, ale nemá hanáckého rázu.

[3]) Teprve nynější vydání vracejí se k textu původnímu, ovšem s hojnými vysvětlivkami jazykovými. Viz na př. výborné vydání „Uli der Knecht“ od Ferd. Vettra ve sbírce Reclamově.

ale nechtěl se za nimi odchýliti od spisovné češtiny a porušovati jednoty jazykové, proto se spokojil pouze vtroušenými tu i tam idiomatickými výrazy[1]) i dialektickými tvary, zvláště tam, kde mluví o věcech denního života,[2]) ne důsledně, nýbrž asi tou měrou, jak se na Moravě vůbec povoluje v životě domácímu dialektu i tam, kde se jinak mluví spisovnou češtinou. Moravským jeho čtenářům byl tento způsob vypravování zcela přirozený. Čtenář z Čech se ovšem tu i tam zarazí nad některým slovem, ale hanácký slovník autorův je celkem nehojný. Také užívá Hansmann běžných vyrazů mezi lidem, z němčiny převzatých (šmakovat, kver, okoštovat a pod.), a neštítí se ani jiných vulgarismův. Vypravování jeho je prosté, nestrojené, přiměřené venkovským čtenářům, kterým je v první řadě určeno, a oživené hojnými dialogy.

Tak látkou i formou Hansmann vnesl do literatury české něco nového. Je prvním pěstitelem vesnické povídky, kterou zobrazil kmenový život hanácký za první polovice století 19. způsobem po Gotthelfovi naturalistickým,[3]) třeba ovšem zůstal za svým velikým vzorem. Také u Hansmanna lze viděti co možná nejvěrnější líčení hanáckých venkovanů, jejich zvykův a obyčejův; ani on se neleká zobrazovati věci hrubé, ba sprosté, a užíti pro ně náležitého výrazu; také u něho shledáváme tendenci sociální a co do formy malou péči o podání ryze umělecké. Chtěl patrně vylíčiti všecky význačné chvíle ze života hanáckého venkova, tehdy ještě vzácně zachovalého, čímž by byl podal nám obraz kulturně i folkloristicky zajisté velmi zajímavý, jak vidno i ze zachovaných částí zamýšleného díla.

Srovnáme-li dochované jeho povídky s tehdejší belletristickou produkcí v kalendáři „Moravanu“, jak oceněna byla posuzovatelem jistě velmi shovívavým,[4]) ve „Hvězdě“ olomoucké i v kalendáři „Koledě“, bez rozpaku lze je vyhlásiti za vrchol všeho, co v oboru

---

[1]) Jeho lidé „merči“, „dávaji se do prošáka“, nemohou zlých ani „čut“ atd.

[2]) Chodí na mš*u* sv.; sv. Trojic*a*; večeř*u*; viděl j*u*; m*o*že atd.

[3]) Adolf Bartels „Jeremias Gotthelf“.

[4]) Fr. V. Autrata „Spisovatelská družina kalendáře ‚Moravana‘ za let 1852—1864 v básnictví a povídkářství.“ Program zem. reálky v Uh. Brodě 1898/1899.

belletrie vytvořeno na Moravě až po „kukátkáře“; ony jediné mají životní sílu až podnes.[1])

Nemýlíme se zajisté soudíce, že V. Kosmák, při úmrtí Hansmannově dvacítiletý, z novin a kalendářů znal povídkářskou činnost svého předchůdce a že měla tato též vliv na ráz tvorby jeho, třeba následoval mimo své vzory německé hlavně Fr. Pravdy a B. Němcové; to aspoň je jisto, že Kosmák získal si zálibu moravského čtenářstva lidového týmiž vlastnostmi svých povídek a románů, které jsou příznačné již Hansmannovi; ovšem má více poesie a také vzácný pro spisovatele dar — kouzlo humoru.

Za doby naší česká literatura krásná spěje za cílem vysokým a smělým, aby se národ náš jako rovný k rovným přiřadil k národům ostatním a ozval svou strunou v literatuře světové. Nevyhovuje nám už ani ledacos z tvorby Kosmákovy, natož pak z Hansmannovy. Ale s druhé strany bylo by zajisté nespravedlivo, kdybychom za revise literární práce minulého století zapomínali těch, kdo slovesnou tvorbou svou pomáhali čtenářstvo povznášeti na takový stupeň, aby dovedlo vnímati také plody r y z e u m ě l e c k é. A z nich jest i Leopold Hansmann, jinak Antoš Dohnal, jehož oblíbené svým časem povídky hanácké až podnes jsou tím, čím je spisovatel míti chtěl: zdravou a živnou četbou lidovou.

Proto také vylíčena tu životní činnost Leopolda Hansmanna, která dosud úplně zůstala nepovšimnuta. Že neprávem, vysvitlo snad z rozboru hořejšího, jehož vývody závěrkem buďte stručně shrnuty:

V žurnalistice Leopold Hansmann dlouhá léta pracoval o mravním, hmotném i národním povznesení moravského čtenářstva, najmě venkovského, velmi úspěšně. Dramatická jeho díla jsou hodna zmínky pro značnou svou dokonalost jazykovou i veršovou. Na poli belletristickém posléze Hansmann svými povídkami hanáckými je prvním zástupcem naturalistické povídky vesnické na Moravě a opatřil jimi čtenářstvu moravskému vhodnou a cennou četbu, které tehdy na Moravě bylo velice pořídku.

---

[1]) Viděti lze to z nevšedního úspěchu „Franty na vojně“, třeba neceléno, ve vydání z r. 1896. Vydán právě znova úplný (pisatelem těchto řádků) s povídkami „Jak jsem dostal půllán“ a „Na pazderně“ nákladem Em. Šolce.

Moravané roku 1848 po říšský sněm ve Vídni se zvláštním zřetelem na poměr Moravy k Čechám.[1])

Podává dr. H. Traub.

Přes to, že tu již od let působili blahodárně někteří jednotlivci k politickému probuzení a národnímu uvědomění moravského lidu — počátky svěžejšího života národního jeví se nám r. 1847 prvními „besedami“ po venkově moravském, v Brně již roku předešlého přednáškami Dudíkovými na filosofickém ústavě a v Olomouci, zvláště v působení professorů Hanuše a Helceleta — bylo postavení Čechů moravských přímo žalostné, ježto čeština (či, jak se tehdy říkalo obecně, moravština) byla v opovržení. Protože úřady, soudy a všechny téměř školy byly německé, ano i kněžstvo ještě namnoze smýšlelo německy, nebylo divu, že měšťané se chápali řeči německé, kterou viděli ve větší vážnosti, a naopak pohrdali řečí moravskou, kterou mluví i každé dítě i každý pohunek.[2])

Pěkně vystihují poměry na Moravě slova jiného pisatele, dí-li: My jsme v životě pohodlném zvykali na jho cizí a vidouce, že „každý pán“ je Němec a jen německy mluví, zanedbávali jsme naši řeč, tak že myslili mnozí, že Němec a úředník je z jiného těsta, že je od Boha vyvolený národ.[3])

A proto když 11. března probuzený a cíle vědomý národ v Čechách se hlásil o svá práva, domáhaje se vedle jiných naléhavých potřeb sjednocení všech zemí koruny České, Morava země, kde dle německého sčítání napočteno bylo 1,250.472 Slovanů vedle 443.523 Němců, tedy země ze tří čtvrtin česká, vypadala na venek jako země německá.[4]) Počet vlastenců byl nad

---

[1]) Přepracovaná přednáška, jež konána byla ve filolog.-hist. odboru věd. Františkova musea zemského v Brně dne 13. listopadu 1905.

[2]) Týdenník, str. 136.

[3]) Tamže, str. 287. O češtině před r. 1848 viz Národní Noviny, str. 271., a Brandlovy Vzpominky v Obzoru r. 1888.

[4]) Schmidt v Moravii r. 1840, str. 71.; sčítání toto však pěkně osvětlil Šembera (Týdenník, str. 133): „A při tom ještě připočetl Schmidt polovici obyvatelstva všech těch míst slovanských k obyvatelstvu německému, kteráž se v tabulkách za smíšená vydávají, mezi nimiž jsou i místa taková, kde krom

míru skromný, a mimo nè nestaral se nikdo o naši řeč ani o národ, jako by ho tu ani nebylo.[1]) A můžeme se tomu diviti, když mimo robotující sedláky, kteří vlastně neznali ničeho kromě svých denních potřeb hmotných, nebylo tu nikoho, kdo by představoval národ česky myslící a cítící?[2])

„Nedivme se lidu; aby pro zachování národnosti hledal v Čechách sílu, není tolik vzdělán, aby svou národnost cítil, a proto více lpí na užitku a dobrém, hmotném než duševním.“[3]) Kdo z Čechů na Moravě studovali, odnárodnili se nebo v nejlepším případě dosáhli zaopatření mimo Moravu. Jaký tedy div, že tu nebylo literárního ani osvětového hnutí českého, že tu nebylo českého střediska? Českému obyvatelstvu na Moravě zůstávala obě hlavní města, Olomouc i Brno, naprosto cizí, neboť žádné v něm nebudilo významných vzpomínek, a měšťanstvo jejich buď německé nebo poněmčilé bylo klínem uprostřed venkovského lidu českého. Mohl proto Tebeldi[4]) ve svém pamfletě napsati: Co k sobě připoutalo město, zgermanisovalo aneb jest na nejlepší cestě zgermanisovati. Jedině sedlák jest ještě ryzí Slovan.

Přece však našlo se několik opravdových a česky cítících vlastenců — celá družina nazývala se „přátelé jazyka národního“ — v Brně, z nichž ještě někteří byli z Čech. Vedle Moravanův Ohérala,[5]) JUDra. Kutticha, Vinarského a MUDra. Otty byli Kampelík,[6])

---

duchovních a úředníků jen někteří měšťané neb osadníci vedle svého jazyka mateřského němčině třeba dost málo se přiučili, jako Třešť, Telč, Dačice, Třebíč, Nové Město, Slavkov, Vyškov atd.“ Šembera ve spise „O rovnosti českého jazyka s německým na Moravě“ napočítal r. 1846 1,337.930 Slovanův a 456.675 Němcův.

[1]) Týdenník, str. 176.

[2]) Národní Noviny, str. 271.

[3]) Tamže, str. 246.

[4]) Tebeldi: die Slaven im Kaiserthume Oesterreich“, str. 6. Tebeldi byl pseudonym K. Beidtla, auskultanta zem. práva v Brně. (Brünner Zeit, str. 950.)

[5]) Jan Ohéral vedl do r. 1848 redakci německé Moravie, potom stal se redaktorem „Týdenníka“, později zvolen byl jako český poslanec do rady říšské, ale brzy paktoval se s Němci a šel s nejkrajnější levicí.

[6]) Kampelíkovi náležejí veliké zásluhy o probuzení Moravy. O něm psali: Šmídek v Květech 1848, Brandl ve Vzpomínkách, Komárek: „Kampelík na Moravě“ v Hlídce 1900.

Šembera[1]) a Klácel[2]) rodem Čechové; k této družině třeba připočísti též jediného, s věcí českou vřele smýšlejícího šlechtice Bedřicha hraběte Sylvu-Taroucca.[3]) Z jejich středu vyšel též první a jediný český list brněnský: „Týdenník, listy ponaučné a zábavné,“ vydávaný od ledna 1848 nákladem Frant. Wimmra — první číslo vyšlo 6. ledna — za redakce Ohéralovy, vůdčím duchem listu byl však Klácel, ač nebýval na listě jmenován. K tomu vycházely od 11. května dvakrát týdně jako příloha „Moravské Noviny“, které počátkem července měly se proměniti na samostatné „Národní Moravské Noviny“, ale z nedostatků hmotných jakož i vlivem smutných událostí pražských nestalo se tak.

Když nadešlo bouřlivé hnutí roku 1848, vzbudilo přirozeně ohlas i na Moravě, ale nalezlo ji, zvláště českou Moravu, naprosto nepřipravenou. Ráz projevů moravských byl německý, když zájem pro život veřejný udržován byl toliko v městech německých a zněmčených, kdežto lid, ničím nedotčený lid český, nerozuměl novému hnutí, nemaje pro ně zájmu ani pochopení. O hříšné přímo neuvědomělosti lidu českého svědčí, že si na př. v Přerově zavedla národní garda velení německé,[4]) na Vsetíně dokonce ozdobila se velkoněmeckou trikolorou![5])

Nečetní vlastenci moravští usilovali o probuzení národní prostředkem nejúčinnějším — novinami. V Brně, jak již řečeno, vycházel od ledna Týdenník, jemuž dostalo se srdečného uvítání na Moravě i ve Slezsku „jako předzvěsti lepší budoucnosti“.[6])

---

[1]) Buditelského rázu byla Šemberova činnost literární, učitelská i společenská jak v Olomouci tak v Brně. Šmídek: „Literární ruch na Moravě v novější době“ Č. M. M. 1870, Čenský: A. V. Šembera v Osvětě 1882, Bartocha: Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci.“

[2]) Byl rodem z Č. Třebové, kdežto Rieger v Osvětě 1898, str. 862., nazývá jej mylně Moravanem. Brandl: „Vzpomínky“ v Obzoru 1888, Brandl: „Příspěvky k životopisu F. Klácela“ Č. M. M. 1881, Souček v Listech filologických 1905.

[3]) Matka jeho byla dcerou Františka ze Šternberka, která po otci jsouc vlastenkou vštěpovala lásku k vlasti také svým synům. Brandl: „Bedřich Sylva-Tarouca“ Č. M. M. 1881, Halouzka: „Kněz mecenáš hr. de Sylva-Tarouca“ Obzor 1898.

[4]) Týdenník, str. 136., 140.

[5]) Týdenník, str. 159. „Na otázku, proč německou, dostal za odpověď, že patříme k Německu, od druhého, že jak Olomouc a Brno, tak on dělá také, a zas od jiného, že toho žádá vrchnost.“

[6]) Týdenník, str. 54. a 96.

V březnu objevily se v Olomouci „Selské noviny“, které vydával Hölzel a redigoval professor Helcelet, ale zanikly záhy.[1]) Mimo to počala v Olomouci od 29. března vycházeti „Die neue Zeit, Blätter für nationale Interessen“, jejímž redaktorem byl professor Hanuš.[2]) List tento, ač německy psaný, veden byl směrem spravedlivým a českému snažení příznivým, ale již po šestém čísle (19. dubna) vzdal se prof. Hanuš redakce, nemoha přece souhlasiti s nacionálně německým směrem, který listu vtiskl nakladatel, a tak dostal se list do rukou prof. Jeittelesa, předního z mluvčích velkoněmeckých na universitě olomoucké, jenž z Zeitu učinil záhy zuřivý list frankfurtský.

Dne 7. dubna počaly ještě vycházeti „Holomoucké noviny“ s přílohou „Konstituční posel“, které redigoval z počátku Helcelet a později Hanuš.

Dne 15. března vyhlášena byla císařským manifestem „konstituce vlasti“ — svoboda tisku, zřizování národních gard a svolání poslanců na říšský sněm do Vídně —, jež měla býti publikována všude. V Brně oznámena byla 16. března vicepresidentem hrabětem Lažanským, téhož dne čtena též starostou s balkonu radničního v Olomouci. Několik krajských úřadů však jí neuveřejnilo přece, z obavy, aby lid klamným výkladem jejím nedal se svésti a nezneužil svobody, než opatření to nezabránilo přece nesprávným výkladům. Úmysl úřadův, aby nezneužilo se svobody konstituční, utajováním nedošel výsledku, naopak k úřadům počala se proto roditi nedůvěra, která věci více uškodila nežli prospěla.[3])

Kroužek vlastenců brněnských nepřihlížel nikterak nečinně k vídeňským a pražským událostem březnovým, a chtěje zabrániti mylným výkladům o konstituci, vydal již 16. března zásluhou Klácelovou a Šemberovou provolání k spoluobčanům o významu konstituce, mimo to poděkování

---

[1]) Bartocha: „Čeština na bývalé universitě,“ str. 43., praví: První číslo vyšlo 24. března, třetí 8. dubna; zdali potom ještě a jak dlouho vycházely, nemohl jsem se dopátrati, protože v universitní knihovně (olomoucké) více čísel není. Toužimský: „Na úsvitě nové doby“, str. 429., má za to, že vydavatel list zastavil vlivem nátlaku, jelikož prý „pobuřuje lid“.

[2]) Vávra: „dr. Ignác Hanuš a dr. Jan Helcelet“ v Hlídce 1899.

[3]) Týdenník, str. 95. O ohlášení konstituce v Brně: Moravia, str. 134.

vysokým školám vídeňským jako „přeslavným hrdinům“ [1]) a zároveň zvláštní projev panovníkovi: díkůčinění Jeho Milosti Královské.[2]) Poděkovací adresa sepsaná řečí českou, stává se významnou dvěma okolnostmi: mluví ke „králi“, nikoli jako bývalo zvykem do té doby, k císaři, a mluví jménem „větve národu československého, kmene Moravského“. Již pouhé faktum, že adresa byla česká, způsobilo mezi moravskými Němci veliké pohoršení.

„Jakož každé i sebe nevinnější podniknutí z naší strany, potkala se i tato adresa u protivníků našich v Brně i jinde s nemalým odporem a záštím. Jedni vinili nás z rozkolnictví, že podáváme adresu moravskou, an prý se můžeme připojiti k německé města Brna, jiní pravili i psali, že prý nám nepřísluší děkovati vůbec, a zvláště česky, aby to ponechali stavům“.[3]) A přece potkala se adresa u veřejnosti české na Moravě s výsledkem netušeně příznivým, když i „vysoce postavení a šlechticové předsudkami nepodjatí, jakož páni prelátové Svatotomský a Rajhradský, hrabata Mitrovský a Bukuvka, baron Vojtěch Widtmann, rytířové Karel a Ignác Vojkovský, Štěpán z Holle, někteří guberniální a appellační radové spolupodepsali“.[4]) Podpisů sešlo se celkem (adresa tato byla vyložena veřejně a obecně podpisována) z rozličných obcí moravských i slezských — Slezsko bylo tehdy administrativně spojeno s Moravou —, když k tomu připojili podpisy své též Moravané ve Vídni žijící, okolo 3800, nejhojněji „krom Brna z Prostějova, Jihlavy, z Opavy, z Těšína, z Ivančic, z Ivanovic, z Hodonína, ze Strážnice, z Boskovic, z Telče atd.“ [5]) Poděkovací adresu odevzdal 1. května dr. Dvo-

---

[1]) Moravia, str. 147. Studentstvo vídeňské vyslovilo pak zajímavým listem své sympathie „na studenty Brněnské“ (Týdenník, str. 135.), kde praví: Vy bratří moravští dokázali jste nám ochotnost společně s námi bojovati neb i zahynouti, dokud ještě ona vláda temnosti (Metternichova) zkázou hrozila všem protivníkům svým. Naše srdce radostí plesá, jelikož vidíme, že svoboda a osvěta v mladistvých vašich prsou ozvěnu nalezly. Však ale, bratří milí, pravá svoboda a osvěta nemá pevného základu než ve volném a všestranném vyvinutí národnosti. Mládeži, horlící pro svobodu národní, kyne nejkrásnější budoucnost.“

[2]) Týdenník, str. 89., Moravia, str. 147.

[3]) Tamže, str. 152. a 214.

[4]) Týdenník, str. 215.

[5]) Tamže.

řáček do rukou arciknížete Františka Karla, „známého záštitníka národnosti české“,[1]) za přítomnosti četných vyslanců venkovských,[2]) a král dal zalíbení své zvláštním dekretem na jevo.[3])

Jaký život jevila obě hlavní města? V Brně zvolen byl 150 voliči koncem března t. r. repraesentační komitét měšťanský o třicíti členech, jenž neměl sice vůdčí úlohy politické, ale účastnil se horlivě agitací protičeských. Vůbec lze říci, že „Brno jevilo se více co předměstí vídeňské než co město samostatné“.[4]) Universitní město Olomouc projevovalo od počátku bouřlivého hnutí neobyčejnou činnost. Sotva došly první zprávy o úspěšné revoluci vídeňské, stanula Olomouc v čele nacionálních výstředníkův. První velkoněmecké prapory zavlály s radnice a s university, jejíž professoři a největším dílem i studentstvo — celkem tu studovalo přes 600 posluchačův —, ač někteří čeští studenti jakožto členové nově zřízené národní gardy neostýchali se nositi české odznaky,[5]) sympathisovali okázale s vůdci vídeňských bouří. „Všecko tam nosí — čteme o Olomouci — německé kokardy, a dříve s tím začali nežli ve Vídni. Kdož jsou upřímně s námi stejného (vlasteneckého) smýšlení, nemají smělost vystoupiti“.[6]) Že však i v Olomouci probouzelo se vědomí české, poznáváme zřejmě z činnosti university olomoucké. Bylo tu již několik kollegií českých, tak na fakultě filosofické prof. Hanuš, prof. Helcelet, Mošner a Monc přednášeli česky i německy. Největším úspěchem české věci byla však r. 1848 založená stolice jazyka českého, svěřená Helceletovi.[7]) Dne 19. března shromáždilo se měšťanstvo olomoucké, aby schválilo adresu na panovníka, v níž se žádá

---

[1]) Týdenník, str. 152. Měšťanstvo brněnské poslalo totiž 29. března císaři děkovnou adresu. (Brünner Zeitung, str. 761.)

[2]) Tamže. Přítomni byli „vyslancové“ z Břesta, Hulína, Přestavlk, Jarohňovic, Troubek, Pravčic, Loučky v Přerovsku, z Budkova, Luk v Jihlavsku, z Trávník v Hradištsku a z Břeclavě v Brněnsku.

[3]) Týdenník, str. 215.: J. M. císař pán nařídil ministerstvu záležitostí domácích, by dalo Moravanům nejvyšší zalíbení zvláštním dekretem na jevo. Ministerský list datován 14. května.

[4]) Národní Noviny, str. 262., Moravia, str. 179. O stanovách a jednáních jeho viz v Moravii, str. 250., 257., 260., 276.

[5]) Týdenník, str. 184.

[6]) Národní Noviny, str. 17.

[7]) Doležil: „Politické a kulturní dějiny král. hlav. města Olomouce“ ve výroční zprávě reálky olom. 1904/5.

přímo „připojení k interesům německým k povšechné veliké vlasti.“ Proto překvapuje tím více petice studentská, když na veliké schůzi 21. března žádala mimo jiné: Vyučování v oněch zemích, kdež kromě systemisované němčiny mluví se též jiným jazykem zemským, budiž i tímto jazykem umožněno“.[1]) Ale již stilisace žádosti — mluvíť všeobecně o jiném jazyce zemském a nepraví jasně ani přímo, který míní — a zvláště události, jež následovaly, mohou nás poučiti s dostatek, že požadavek tento byl spíše okamžitým výronem svobodomyslné a smířlivé nálady březnové než důkazem pravého porozumění a upřímného citu pro spravedlnost. O duchu a smýšlení v Olomouci vypravuje Havlíček[2]) jako svědek očitý: „Duch zde panuje strašlivý, největší část studentů nosí německý trikolor, a to ještě ne z horlivosti pro Německo, nýbrž z pouhé apathie, z nedbalosti o všechno politické smýšlení, zrovna jen proto, že olomoučtí čepičáři takové čepice prodávali. Jen malý počet studentů, probuzení vlastenci, nosí barvy slovanské, totiž modrou čepici s červeným a bílým páskem. Ostatně ale zde zcela žádný politický život nepanuje, a kdo z Prahy zrovna do Olomouce zajede, myslí si ustavičně, že přejel ruské hranice“.

Podobná nálada smířlivá, arciť jen chvilková, jako jsme nalezli v petici studentův olomouckých, jeví se též v „osvědčení“ Slezanů těšínských[3]) ze dne 28. března, jež vydáno bylo za odpověď na leták Svatováclavského výboru, vybízející k svornosti. V projevě tomto, který podepsali svorně Němci s Čechy, čteme: . . . Ano, jednota, upřímná jednota nechť jest naším heslem! . . . Veliké události v naší vlasti a výtěžky jich jsou nám rukojmím svobodného národního vývinu veškerých pod žezlem rakouským sbratřených národů. Pročež nechť národ národu jako bratr bratru ruku podá.“

Agitace proti vlastenecké práci buditelské několika jednotlivců na Moravě, hlavně v Brně a v Olomouci, jakož i proti Čechům vůbec ujala se hned od počátku obě hlavní města, a jejich příkladu následovala potom též jiná, jež si vedla neméně horlivě. Státoprávní požadavek český za spojení zemí

---

[1]) Neue Zeit, č. 2., v českém překladě Černý: Boj za právo, I., str. 41.
[2]) Národní Noviny, str. 104.
[3]) Květy r. 1848, str. 183.

koruny Svatováclavské vzrušoval Němce na Moravě tím více, čím byl spravedlivější a přirozenější.

Požadavek tento formuloval nejdříve dr. Brauner,[1]) a sotva že byla prohlášena ústavnost, rokoval výbor měšťanův a obyvatelů pražských o nutnosti slavného protestu proti konstituci, bylo-li by jejím účelem zavésti pouze říšský sněm ve Vídni a při tom snad rozhodovati o připojení Rakouského císařství k Německu.

„My nesmíme opustiti — prohlašovali energicky — historickou půdu naši, koruna česká (Čechy, Morava a Slezsko) nesmí se rozpadnouti v pouhé departementy, a ve spojení se zamýšlenou říší německou, jak jí Němci rozumějí, hrozí naši národnosti nevyhnutelná smrt“.[2])

První poselstvo české s peticí Pinkasovou vzbudilo na Moravě velikou pozornost. „S tou samou vděčností a slávou jako na všech štacích v Čechách uvítali nás též v Třebovicích až do Olomouce. Na moravském pomezí stál obelisk, s kterého vlál národní praporec. U obelisku se zastavilo, celá deputace vystoupla, i volalo se s nadšením „Sláva!“ na úzké vnitřní spojení mezi Čechami a Moravou. Jásání nemělo konce, když jsme na pevné spojení Moravy s Čechami hlasné: sláva pronesli. Z Běchovic až do Olomouce nalezli jsme na všech stanovištích tisíce sedláků, deputací pohraničných měst, všude plesání, které se viděti musí, nemohouc popsáno býti. V Olomouci, kde jsme přenocovali, byli jsme od studentů uvítáni, kteří děkana Fišera a studentského deputovaného (oba členy pražské deputace) s hořícími pochodněmi pěšky provázeli a nás mnohonásobným: Sláva vyvoláváním poctili“.[3]) Jen magistrát a část měšťanstva nepřišly

---

[1]) Jak k tomu asi byl přiveden, vypravuje prof. Rieger v Osvětě 1898, str. 862.: „Již před událostmi toho roku (1848) někteří Moravané s Ohéralem v čele přišli zvláště do Prahy, aby se zde dovolali bratrské podpory; za branami města konána s nimi zvláštní schůze, které mimo jiné vlastence české zúčastnil se i Brauner, i možno, že tato „konspirace“ s Moravany byla právě Braunerovi spolu podnětem k tomu, že do březnových peticí pojímal také státoprávní požadavky pro celou korunu.“ Proto má Rieger za to, že spíše z Moravy samé než z Čech vyšel podnět ke snahám o obnovení svazku celé koruny České.

[2]) Dle Černého: Boj za právo, I., str. 19. V témže smysle vyslovil se Havlíček v Pražských Novinách ze dne 19 března.

[3]) Týdenník, str. 104. a 136., Bohemia, 22. března německy i česky.

na nádraží, radíce se právě o žádosti proti spojení Moravy s Čechami. Nejsrdečnějšího pozdravení dostalo se poslům pražským na Hané, za to v jižní Moravě panovaly chlad a zdrželivost. A v pravdě triumfální byl též návrat českých poslů z Vídně. Jakmile se octl vlak na moravské půdě, neminula stanice, aby nebyla přeplněna zvědavými a nedočkavými, aby nebyla okrášlena prapory a národními barvami, nápisy a znaky, sloupy a oblouky. Hřměly hmoždíře, hrály hudby, rachotily salvy měšťanských gard a daleko v krajině bylo lze slyšeti výkřiky jásajících a rozradostněných.[1]) Podstatný prospěch české národnosti žádal obnovení svazku koruny České, aby národ český v Čechách jako na Moravě i ve Slezsku měl společný, nerozdílný byt a tím jednotný život národní i politický.

První petici pražské, v níž redakcí Pinkasovou byly otázky státoprávní i jazykové posunuty do pozadí, dostalo se králem Ferdinandem vyhýbavé odpovědi: „Povolení společného sněmu pro Čechy a Moravu odporovalo by zřízení zemskému obou zemí, i může jen na vyhledávání stavů obou zemí dáno býti; pročež se tito vybízejí, aby se o tom pronesli.“ Měšťanstvo pražské, nespokojeno nepříznivým vyřízením první své žádosti, i pokud bělo o otázky jiné, týkající se dělnictva a studentstva, vynutilo si hned v následujících dnech petici novou, v níž zdůrazněny byly podle návrhu Braunerova náležitým způsobem požadavky státoprávní.

Čechové předvídajíce, jak by mohlo vyzníti rozhodnutí téměř úplně německého stavovského sněmu moravského, a neuznávajíce vůbec autority jeho v takové věci, žádali v druhé petici své panovníka přímo, aby spojení zemí koruny České vykonal prostě nejvyšším rozhodnutím ze své vlastní moci jako král český, a toliko „o způsobu praktického vyvedení zásady ať by nová konstituční národní representace těchto zemí učinila uzavření“.[2]) Na

---

[1]) Týdenník, str. 119. Ano v Zábřehu podána byla vyslancům Pivodova báseň: Slovo Moravanů k vyslancům Pražským.

[2]) Květy, str. 171. Odstavec tento zněl: Obnovení nezrušitelného svazku mezi všemi zeměmi ke koruně České patřícími, a neškodné obzvláštním provinciálním prospěchem jich sjednocení, prostředkem obecného česko-moravsko-slezského národního zastoupení a vlastních centrálních úřadů pod zvláštním odpovědným ministerium vnitřních záležitostí, zjevuje se dle pragmaticko-historického, národního a

druhou žádost českou odpověděl král Ferdinand kabinetním listem dne 8. dubna, prohlašuje žádost o spojení zemí českých se společným sněmem a pod společnou správou za předmět rokování říšského sněmu nejblíže příštího. Mezi tím, co druhá deputace česká meškala ve Vídni, roznesla se po Brně pověst, že tam přijede 8. dubna několik set studentů z Prahy a také deputace na cestě k domovu že „vtáhnou s korouhví českou do města a budou chtít získati Brno pro spojení s Čechami".[1])

A jakého srdečného přivítání by se jim bylo dostalo! „Na sta Němců s korouhví německou očekávalo českou deputaci u nádraží, aby ji vypiskali, zbili, zmlátili, poněvadž ale nepřišli, řekli: Sie haben Wind bekommen."[2]) Rozšířila se i pověst, že prý se též řeholníci augustiniánského kláštera na St. Brně účastnili příprav k slavnostnímu uvítání českých hostí, a následek toho byl, že řád obávaje se zlých následků dal „satisfakci" prohlášením v novinách, že nikdo z nich neměl ani tušení o očekávané deputaci pražské.[3]) Ano Čechové předvoláváni na presidium, a kladeno jim na srdce, aby se vystříhali všeho, co by mohlo považováno býti za českou demonstraci.

Čím méně, a jak se záhy ukázalo, vším právem, spoléhali v Praze na stavy moravské, tím více nadějí kladli v lid, o jehož pravém stavu a politické vyspělosti měli nad míru optimistické názory. Za tím účelem podnikány jsou hned od počátku všemožné kroky, aby vysvětlováním a úkazem na prospěchy národní i hospodářské byl získán lid zdravé myšlence sjednocení zemí koruny České. Proto vydáno bylo z Prahy 30. března provolání k „bratřím Moravanům a Slezanům od upřím-

---

zeměpisného sjednocení těchto zemí a jejich rozsáhlosti co státní zřízení, kteréž jak svobodnou ústavu těchto zemí, tak konstituční trůn V. c. k. M. i celost veškerého státu Rakouského ubezpečuje.

[1]) Národní Noviny, str. 21. Podle Moravie, str. 182., očekávána byla deputace pražských měšťanů v čele dvou set studentů, aby docíleno bylo „připtělení" Moravy.

[2]) Národní Noviny, str. 29. Podle Brünner Zeitungu, str. 838., vytáhla též národní garda, ano vicepresident hr. Lažanský telegrafoval do Břeclavi, aby tam studenti byli zadrženi, což se také stalo. Nikde jinde však o ničem podobném neslyšíme.

[3]) Moravia, str. 179.

ných bratří Čechů",[1]) čelící především proti petici měšťanův olomouckých, jíž žádáno bylo za přivtělení Moravy k německému spolku. A dále se praví: Považte, že lnouce k německému živlu sílu svou rozdrobujete, národnosti své a tomu nejdražšímu dědictví po praotcích, svému mateřskému jazyku se odcizujete . . . Pohrdnete-li spolkem naším, jako jednotlivé pruty cizím návalem zlámáni, překonáni, ba pohlceni budete; národnost potratíte, a toho nejdražšího pokladu, jazyka mateřského, se zbavíte. Spojivše se pak s námi, s naší staroslavnou korunou, zmůžete se, a bude kvésti blaho a národnost vlasti vaší! Pročež sejděte se vespolek v poradu, nedadouce se žádným zlomyslných a bezectných odrodilců odporem másti; oberte ze svého prostředku 6 moudrých a smělých mužů, pošlete je do Vídně k J. C. M., aby mu vaši jednomyslnou předložili žádost, že vy, jakožto zdravé jádro celého národu, užívajíce sobě dané volnosti, chcete spolčeni býti s vaší sestrou, korunou Českou."

Vlastenci moravští, ač nečetní počtem, nelenili také, a tak došlo opravdu již počátkem měsíce dubna k žádosti Moravanů na krále. Je to „ozvání Moravského lidu" o 13 láncích,[2]) kde čteme mimo jiné: 1. . . . . hájíme národnost svou slovanskou, a sice chceme státi pevně při kmenu neroztrženém českomoravském. Odporujeme tedy těm, ježto by chtěli odloupnout moravský národ od českého. 2. Ale i osobnost svou Moravskou hájíme; chceme totiž státi věrně při Čechách, ale nepominouti v nich, nerozplynouti, aby Morava mohla sama ostati na právu svém, kdyby Čechové odpadli někdy od svobody, ač toho bohdá svět neuvidí. 3. Žádáme tedy, aby vedle společného sněmu v Praze byl i zvláštní v Moravě, jímž by se řídilo i vlastní hospodářství zemské. 4. Jazyk český budiž jazykem obecním, anť jest v Moravě čtyrykráte[3]) mocnější nežli jiný, však ale německému přejeme

---

[1]) Národní Noviny, str. 10., Týdenník z 13. dubna a s názvem „bratří Moravané a Slezané".

[2]) Týdenník z 6. dubna, Národní Noviny, str. 21. Průdek (v Národních Novinách, str. 29.) vypravuje z Brna, že „ozvání lidu Moravského" čtlo se po vydání na filosofii od vlastenců toho ústavu. Němci počali zuřiti a přetrhli další čtení. Hádky povstaly, Dudík přišel a řekl, že Němci mohou mezi čtenim odejíti, což se i stalo."

[3]) Tak v Národních Novinách, str. 21., kdežto v Týdenníku, str. 111., čteme „třikráte".

rovné právo tam, kde rovný jest našemu . . . . . Na úřady a důstojnosti připuštěni buďtež jen občané spojeného království česko-moravsko-slezského. Konečně shodujeme se se žádostmi české země, pokud nejsou na odpor předeslaným článkům našim.

Zároveň vyzýval Havlíček[1]) bratry moravské, aby se připojili k Čechám: „Proti čemu mluví a píší nepříznivcové naši, to nám zajisté užitečné. Držme se dohromady! Co Bůh spojil, člověk ať nerozlučuje! Toto spojení jest naše právo, o které nemusíme prositi, nýbrž kterého co práva svého požadovati můžeme.

Vyložte, vy našincové, méně vzdělaným krajanům svým, že spojení Moravy a Čech v jednu korunu nebude nějaké pokoření a zahubení Moravy, nýbrž že tak jako posavad samostatnost svou udrží, jenom že budeme napřed my Čechoslované v jeden přirozený celek spojeni, a pak teprve co takoví budeme část císařství Rakouského“. Ano i vídeňský list,[2]) jenž byl ozvěnou smýšlení u vlády panujícího, napsal: „Nechte odloučiti se, co se nedá držeti. Pusťte, co nechce s námi býti z celého srdce, a co přirozeným způsobem s sebou souvisí. Odděltež se národnosti, nechtež se jim jich vůle, neboť není možná v posavadním spojení je udržeti. Proto ale nemusí býti po monarchii veta. Země rakouské sestuptež se ve spolek státní. Tento spolek záležel by ze států německého, českého, polského, vlašského, maďarského a illyrského.“

Ale zatím moravští Němci horečně pracovali a agitovali v novinách i letáky proti zamýšlenému spojení českých zemí. Hlavou odpůrcův olomouckých, jimž čeští professorové Helcelet a Hanuš byli trnem v očích, byl professor náboženství Zeibig, jenž 9. dubna vydal hanlivý pamflet,[3]) popouzeje jím Němce a německou mládež universitní proti Čechům, že chtějí zabrati Moravu a počeštiti universitu olomouckou. Na doklad, jak si vedl, buď zde ukázka z jeho hanopisu: „Mají Moravané právo rozhodnouti budoucnost Moravy? Nemají. Proč? Poněvadž Čechy byly tak mnohodobrotivy a budoucnost Moravy již určily. Jakým způsobem? Morava má zajíti v Čechách. Na jakém úmyslu zakládá se toto snažení? Čechy chtějí býti dobrodinci Moravy. Jakých dobrodiní poskytují nám? 1. Že bychom měli vládu místo v blízkém

---

[1]) V Pražských Novinách z 2. dubna.

[2]) Oesterreichische Zeitung z 2. dubna v článku: Die Völker Oesterreichs. Cituji zde z českého překladu v Národních Novinách, str. 9.

[3]) Týdenník, str. 143.

Brně v daleké Praze, v též Praze, která se chová nepovolaně a pouštějíc strach na dobře smýšlející, v též Praze, jež jest nyní v moci fanatické přemrštěné frakce (míněn jest Národní výbor), v též Praze, kteráž žádá svobodu na věrtele pro sebe, jiným ale ji odměřuje náprstkem. 2. Že by se při společném sněmě, jenž se co captatio benevolentiae držeti má v Praze, v Brně a Olomouci — tak dlouho totiž, až by Čechové byli pány, třetina poslů moravských dvěma třetinami českých stala neškodnou, tak že by Morava pak měla čest a musela tancovati podle píšťalky velkého českého lapače německých myší. 3. Že by si Čechové, kteří bez toho, chtějíce se uživiti, musejí se vystěhovati ze země, a poctivě to činí, všeliké jen poněkud znamenitější úřady za kořist vyhledali a terrorismem, pouštěním hrůzy, v nich se udrželi, jakož to dělali až po tu dobu v celém mocnářství."

Chystajíce se k návratu do vlasti s kabinetním listem, obrátili se 9. dubna vyslancové čeští a s nimi někteří ve Vídni žijící Moravané (Dvořáček, Terebelský, Furch, Bilka a Slováci Štúr a Hurban) provoláním k bratrům Moravanům, vyzývajíce je ku svornosti s Čechy. V provolání z péra Riegrova, nadepsaném „Slovo k Moravanům"[1]) čteme: Co Bůh a příroda spojily, člověk nerozlučuj! Jsmeť oba synové jedné matky, jejížto nejsvětější dědictví nám oběma společný jazyk, i vlasti naše jsou dvě rodné sestry. Čech v Moravě a Moravan v Čechách nebyl nikdy cizincem, osudové obou byli vždy stejní. Blahobyt náš, sláva a štěstí naše, slovem všecka budoucnost naše na jednom základu spočívá: všecky naše světské i duševní prospěchy požadují co nejužšího spojení. Česká země vám otvírá své náručí a zove vás důvěrně k věčnému sjednocení. Ve spojení síla naše i vaše; v rozdvojení slabost obou nás, ale ztráta vaše větší! Spravujmež své společné záležitosti na společném sněmu: domácí, jako posavad, každý ve své vlasti, toliko v nejvyšších úřadech při vládě samé mějmež společné zastoupení co pojištění národní naší jednoty. Pozdvihnětež důvěrně a rázně hlasu svého o užší spojení vaše s námi ke trůnu císaře a krále našeho, onť dobrotiv, onť vás neoslyší." Hnutí, směřující k spojení zemí českých, podporované novými projevy,[2])

---

[1]) Národní Noviny, str. 29., Květy, č. 45.

[2]) Když vyšlo toto provolání, napsal Kollár z Pešti dne 24. dubna článek „Slavočeský svazek" (Národní Noviny, str. 90.) — s ním podepsáno jest 14 Čechů, Moravanů a Slezáků z Pešti, v němž volá: Tak Čechové a

potkávalo se s odporem vždy rostoucím na straně německé:[1]) Němci z Čech, Moravy a Slezska[2]) založili si ve Vídni spolek, mající za účel „překaziti spojení Moravy a Slezska s Čechami a působiti k připojení těchto zemí k říši německé čili an deutsche Interessen“.[3]) Dne 9. dubna podali ministrovi vnitra protest[4]) proti kabinetnímu listu z 8. dubna, jímž se ohrazují: 1. proti jakémukoliv odloučení Čech, Moravy a Slezska od Německa, ano žádají spíše užší připojení (Anschluß) českých zemí k Německu, 2. proti poškozování a zkracování německé národnosti, 3. proti zavedení slovanského jazyka na obecných školách v německých místech, 4. proti zavedení slovanského jazyka jako jazyka vyučovacího v řádných předmětech a 5. proti každému výhradnému obsazování veřejných úřadů domácími. Kromě toho žádají „němečtí obyvatelé českých zemí korunních“: 1. aby německý živel byl na pražské vysoké škole zachován, 2. aby zastupitelstvo lidové českých zemí korunních užívalo jazyka německého a 3. aby v krajinách, které obývají jen Němci, také osoby byly zaměstnány, které nejsou mocny slovanského jazyka.

Aby mohli zdárně tomuto německému spolku čeliti, sdružili se ve Vídni žijící vynikající Čechové společně s Moravany a Slezany, a tak uvedena byla do života jednota česko-moravsko-slezská.[5]) Spolek tento vytkl si za účel: 1. dosažení rovnosti obou národností v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 2. dosáhnutí týchž práv pro Moravu a Slezsko, které Čechy už byly obdržely, 3. stran spojení korunních zemí českých se soustátím německým odvolává se jednota na sněm český.

Moravané! To je krásně, to rozumně myšleno a mluveno. Bratří Moravané, to jsou i naše prosby a žádosti k vám: spojme se, sjednoťme se, držme se pospolu! A tyto žádosti a prosby o jednotě my nejen potvrzujeme, my je chceme ještě rozšířené míti, vztahujíce je ne pouze na Čechy a Moravany, ale i na jiné tohoto národa bratry, totiž i na Slováky, Slezáky a Lužičany; to my jmenujeme „Slavočeský spolek“, aneb „Slavočeskou jednotu“, tak jako Němci deutscher Bund“. Praha buď naším Frankobrodem! Ve smyslu příznivém vyjádřil se též kanovník bar. Königsbrunn v listě „Einige Worte zum Frieden und zur Verständigung“ (Malý: Naše znovuzrození, str. 52.).

[1]) Moravia, str. 165., 173., 181., 185., 190.

[2]) „Böhmen, Mährer und Schlesier deutscher Zunge.“

[3]) Květy, str. 217.

[4]) Tebeldi: „Die Slaven im Kaiserthume Oesterreich“ r. 1848, str. 28., a Brünner Zeitung, str. 828.

[5]) Národní Noviny, str. 91. a Týdenník, str. 139.

Již 14. dubna vystoupila jednota po prvé na veřejnost, a to „Otevřeným listem studujícím moravským a slezským“ od Petra Bílky.[1])

Z dokumentu tohoto, i na dnešní poměry nad jiné poučného, vybíráme: „. . . Každý pravý vlastenec, který poctivě smýšlí o dobro zemské, ocení zajisté bratrské smýšlení Čechů a připojí se k nim co nejoužeji; vždyť se tak provincii naší dostane všech těch znamenitých práv a svobod, které J. M. C. svým věrným Čechům již udělil. Ale s potměšilou zlomyslností podkládají naši nepřátelé svrchu jmenované žádosti Čechů (aby totiž prostředkem společného sněmu spojeny byly Čechy, Morava a Slezsko) nejnesmyslnější rozum, zrazují od spojení a chtějí je všemi možnými prostředky a způsoby překaziti. Oni křičí o „české usurpaci,“ oni — vlci v ovčím rouše! Bylo to vlídné a poctivé, že jazyk náš národní vypudili ze všech veřejných úřadů? Bylo to vlídné a poctivé, že jej nejen ze všech vysokých škol vyloučili, ba na žádném našem gymnasium, na žádné naší hlavní škole k nějaké platnosti nepropustili? Bylo to vlídné a poctivé, že naše upřímné vlastence nejen u jejich krajanů „co sprosté buřiče“ v podezření uváděli, ba u zemských úřadů za „zakuklené panslavisty“ udávali? Ba arci, jen vám platí práva, nám otrokům je jen z milosti vaší dovoleno vléci se životem!“ (Příště ostatek.)

Umělecké a vědecké zprávy.

Listy biskupův olomouckých Příborským. 1. Biskup Stanislav I. uděluje Příborským frejunk. V Olomouci, 8. srpna 1540.

My Stanislav, z Boží milosti biskup Olomucký, oznamujeme tímto listem všem vuobec, kdož jej uzří anebo čtoucí slyšeti budou, že jsou k Nám vyslali opatrný purkmistr a konšelé i všecka obec, poddaní Naši Příborští, věrní milí, předkládajíce nám, že jest při tej obci toho městečka našeho nedostatek a soužení, že frejunku svobodného nejmají, aby řezníci z jiných měst a městeček a dědin okolních v deu trhový maso tu do městečka Příbora na frejunk voziti a prodávati mohli, prosíce Nás pokornými a poníženými prosbami jakožto pána svého dědičného, abychom jim z naší zvláščí milosti tu svobodu pustiti račili, aby v tom městečku na časy budoucí v den sobotní frejunk svobodný k prodávání masa od přespolních masařův

---

[1]) Národní Noviny, str. 56. a 75. Vlastně je to překlad německého originálu: „Offenes Handschreiben an die Studierenden in Mähren und Schlesien.“

jmíti mohli. Kdež My vážíc jejich slušnú žádost i také na to prohlédajíc, že se v tom městečku a při tej osadě všelijací řemeslníci množí a osazují, a když budou moci k svým potřebám skrze takový frejunk masa a jiné potřeby k strávě jmíti, že se tím lépe tu živiti moci budou, s Naším dobrým rozmyslem svrchu psaným purkmistru a konšelům a obci městečka Příbora, nynějším i jejich budoucím potomkům, dopustili jsme a z Naší zvláštní milosti dopouštíme, aby každý týden v den sobotní ku prodávání a vezení masa od řezníkův přespolních na časy budoucí svobodný frejunk jměli, a všickni řezníci přespolní, kteříž by se tím řemeslem masařským obírali, aby měli svobodu maso na frejunk voziti a prodávati bez všelijakej překážky. Však tak, kterýžbykoli masař toho frejunku užívati chtěl, aby se v tom ve všem tak zachoval, jakž tito dole psaní artikulové v sobě zní: Item předkem všickni přespolní masaři, kteřížby toho frejunku užiti chtěli, ti aby se Velikou sobotu na frejunk purkmistru a radě a cechmistrům toho řemesla ukázal a zapsati aby se dal, a kteříž by zapsáni byli, aby jměli svobodu toho celého roku maso na frejunk voziti; pakli by který nemohl Velikú sobotu masa tu do městečka přivésti, ale aby se proto na frejunku okázal, jak svrchu dotčeno jest, a štok sobě postavil a zapsati se dal. Item maso aby v celosti na frejunk vozili s svíčkovými pečeněmi, s lojem, s dršťkami bez všelijakého opravování a změnění i s kůžemi velikého i malého dobytku; pakli by kto jináč nalezen byl, aby jemu to maso bylo pobráno do špitále. Item vepřové maso aby mohlo celý rok na kusy prodáváno býti i také špek, tak dobře od přespolních jako domácích, a sádlo od těch vepřů aby také na frejunk bylo přivezeno, a žádný svinského masa neřezaný svině ani uhřivého aby na frejunk nevozil. A dvě neděle před sv. Martinem ovčí maso aby bylo zapovědíno, aby se dále v zimě neprodávalo. Také žádný přespolní masař aby pokoutně masa neprodával, nežli na svobodném trhu; pakli by který byl jináč nalezen, ten aby byl od starších trestán. Item pacholci, kteříž by se tomu řemeslu učili a žen nejměli ani usedlí byli, ti aby tak jměli svobodu maso prodávati na frejunku, jako přespolní masaři. Item k tomu ke všemu aby se jednomu každému zároveň a spravedlivě dílo, aby byli zřízeni dva domácí masaři, a k nim konšel jeden aby přidán byl, a ti aby každý trhový den maso přehledávali, a jestliže by co ne čistého a nehodného bylo najděno, to aby do špitále pobrali. A ti, kteříž toho jmají ohledávati, aby byli zavázáni túto dole psanou přísahou: „Přisaháme Bohu a ctnej radě, že v tomto úřadu přehledávání masa, k čemuž jsme zvoleni, věrni býti a tomu dosti činiti chceme a pilně přehledávati vedle nejlepší naší možnosti, aby se nižádnému neublížilo, chudému ani bohatému, hostem ani domácím, toho nám dopomáhaj Pán Bůh i všichni svatí!“ Item od přespolních masařův, kteříž by na ten frejunk maso na prodej vezli, aby k obecní věci toho městečka z všelijakého hovada toto bráno bylo od jednoho z konšelův, jakž těď dole položeno jest: Item od každého vola neb krávě tři peníze, od telete jeden peníz, od vepře dva peníze, od škopa neb ovce jeden peníz, od berance neb kozlete půl peníze. Než ten plat, kterýž nám od

masařův našich Příborských vychází, ten aby na každý rok podle obyčeje starého Nám a potomkům Našim, biskupům Olomuckým, bez ujmy z městečka Příbora vycházel.

A protož My nahoře psaný Stanislav biskup, chtíc, aby při tom při všem, jakž nahoře psáno jest, zachováno bylo, ty svrchu psané artikule nahoře psaným purkmistru a konšelům i vší obci napřed psanýho městečka Našeho Příbora jsme dopustili a mocí tohoto listu dopouštíme a je ve všem jejich znění potvrzujeme.

Tomu na svědomí a na potvrzení pečet Naši rozkázali jsme přivěsiti k tomuto listu, jenž jest psán a dán v Olomúci, v neděli před sv. Tyburcím [8. srpna], léta Páně tisícího pětistého čtyřicátého počítajíce.

2. Biskup Stanislav II. Pavlovský uděluje Příborským vybírání mostného. V Kroměříži, 13. prosince 1589.

My Stanislav Pavlovský, z Boží milosti biskup Olomoucký, kníže, královské kaply české hrabě a Jeho milosti Římského císaře, Uherského a Českého krále rada, známo činíme tímto listem obecně přede všemi, kdež čten neb čtoucí slyšán bude, že jsou před Nás předstoupili opatrní purkmistr a starší i na místě vší obce města Našeho Příbora, poddaní naši, věrní milí, a Nám předložili, kterak přes řeku Sedlnickou most nemalým nákladem dělati, opravovati, k tomu na silnici obecní cestu od téhož mostu až k městu, na předměstí i přes město, kterážto cesta od města Nového Jičína z markrabství tohoto Moravského, tudy až zase do země Slezské k městu Frýdku i v jiná místa jde, nemajíce k tomu žádných úplatkův ani pomoci, opravovati i při městě a na předměstí kamením dlážditi přidržováni a stěžováni bejvají, a tudy na živnostech svých že nemalé skrácení trpěti a čeleď svou i s koňmi na roboty opravování i dláždění takových cest tolikéž dělání a opravování toho mostu vypravovati a nemalé náklady činiti musejí, čím měli-li by dále obtěžováni býti, že by s to nijakž býti nemohli, prosíce Nás ve vší poníženosti a pokoře, abychom jim z tej mocnosti a milosti knížecí, která předkům Našim, Nám, též i budoucím potomkům Našim, biskupům Olomouckým, od císařův Římských a králův Českých, slavné a svaté paměti, obzvláštně udělena a majestáty na to vyšlejmi nadána jest, ku pomoci dělání tohož mostu a opravování takových cest clo neb mostní nadati a na to list a vejsadu dáti ráčili.

Kdež majíce My to jejich předložení s věrnými Našimi milými v bedlivém uvážení a vzhlednouce na jejich pokornou prosbu, z již dotčené mocnosti knížecí a příkladem předkův Našich dobré paměti jsouce žádostivi, aby obyvatelé v týmž městě poddaní naši, věrní milí, tím lépe se vzdělávati, živností svých hleděti, most ten a cesty opravovati a je tím snázeji stavěti mohli, uznávajíc to za slušné a spravedlivé, kdežkoli se takoví mostové dělají a hatě i cesty opravují, za takové pohodlí, které se domácím i přespolním po živnostech svých přes svět pracujícím lidem činí a činiti se bude, aby ti, kteříž na to náklady činí, také nějaké pomoci oučastni byli, tímto listem Naším a vejsadú knížecí jako biskup Olomoucký dotčeným Příborským, poddaným

Našim, tuto milost činiti a jim nadávati ráčíme, aby z příčin nahoře dotčených k těm opravám mostního bráti mohli a moc měli, z každého vozu, když se tudy vína, obilí (kromě volného trhu), soli, ryby, mědi, herynky, krámské věci, sukna a jiné všelijaké náklady a orkafy vezou, i z prázdného takového vozu po třech penězích bílých, a mimo toto vyměření aby lidi výše nešacovali a neobtěžovali. Však kteří by cedule nad mejta od osob stavu panskýho, prelátskýho a rytířskýho, zvláště z tohoto markrabství Moravského pod pečetmi neb sekrety jejich měli, s tím doložením, že takové věci se k jejich vlastním potřebám a ne k nějakým handlům a prodajům vezou, aby takovýho mostného z nich nebrali a nežádali. A oni proti tomu mají a povinni budou, jakž vejš dotčeno, most ten přes říku Sedlnici tak, jakž od starodávna, dělati a opravovati a od toho mostu až k městu, též na předměstí i přes město silnici a cesty opravovati a spravovati, i také sic jinší tu při městě cesty.

Tomu na svědomí pečet Naši k tomu listu jsme přivěsiti poručiti ráčili, jenž jest dán a psán na zámku Našem Kroměříži, v středu den sv. Lucie, to jest třináctého dne měsíce Decembris, léta od narození Syna Božího, Pána a Spasitele našeho, tisícího pětistého osmdesátého devátého počítajíc.

Stanislaus. Joannes Jerge, J. V. D. Olomucen^{s} et Brun^{s} Can^{cus} Illmi Principis Cancell^{rius}.

Ant. Klvaňa.

Literatura.

Bulletin historique. Bohéme (1899—1904). Otisk z „Revue historique“ na rok 1905 a 1906. Napsal Jaroslav Goll. (Referát se zvl. zřením na Moravu.)

V tomto bulletinu, jímž navazuje na poslední svůj přehled, uveřejněný r. 1899 a objímající léta 1895—1898, podává prof. Goll studii o literární produkci let 1899—1901; neomeziv se při tom toliko na literaturu psanou jazykem českým, přihlíží též k pracím německých spisovatelů domácích i z části cizích, pokud pojednávají o dějinách českých. Práce tato rozdělena jest na dvě části: prvá (str. 1—27) věnována jest publikacím rázu všeobecného, edicím pramenův jakož i studiím o nich, v části druhé obírá se Goll podrobným zpracováním jednotlivých partií a otázek z dějin českých, od dob praehistorických po dobu nejnovější.

Zmíniv se úvodem o spise německé university pražské, vydaném na oslavu panovnického jubilea (r. 1899) ukazuje k utrakvistickému rázu university do jejího rozdělení. K literatuře o Fr. Palackém přibyly některé nové věci: Palackého spisů drobných II., jeho autobiografie a korrespondence, vydané No-

váčkem, a instruktivní článek Pekařův (v Ottově Slovníku), jemuž se tu dostává vřelého ocenění. Soud Gollův o Zíbrtově „Bibliografii", které vedle zasloužené chvály se dostává též výtek oprávněných, jest čtenářům ČČH znám s dostatek.

Dotknuv se stručně Gebauerova „Slovníku staročeského II.." promlouvá obšírněji o historickém badání vatikánském, jehož výsledkem jest široce založená sbírka Klicmanova-Kroftova: Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia. Se zadostučiněním, jež každý historik český bude sdíleti, vypravuje Goll o I. části Friedrichova: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, upozorniv též na záslužné starší jeho práce diplomatickopalaeografické (jako „O zakládací listině kapituly Litoměřické" a „Monumenta palaeographica Bohemiae et Moraviae"). Pochvalně vyslovuje se o studii Novákově: „Henricus Italicus und Henricus ab Isernia", poukazuje též k jiným pracím jeho (jako Codex epistolaris Primislai Ottocari II.). Delší stať věnována jest „Codexu diplomaticus et epistolaris Moraviae". Vytknuv zvláště zásluhy Brandlovy o odhalení fals Bočkových konstatuje, že ani za doby nynější nemůžeme revisi práce Bočkovy pokládati za skončenou, neboť „knihy Bočkem vydané zůstávají nejistou půdou, na níž nemůžeme pokračovati bez nebezpečí". Brandla vystřídal Bretholz, jenž vydal od poslední zprávy Gollovy sv. XIV. a XV. Prof. Goll ukazuje, jakého přijetí se jim dostalo: první byl přijat příznivě, druhý vzbudil živou polemiku vlivem nepříznivého posudku Praskova. Dokázalo se, praví Goll, že by edice Bretholzova měla obsahovati netoliko dodatky k svazkům předešlým, nýbrž také mnoho z nich vypustiti, a že by bylo bývalo třeba opraviti četné chyby, i v části vydané Brandlem. „Měli jsme právo", pokračuje Goll, „doufati, že se nám dostane seznamu padělků, tak že bychom byli mohli od nynějška poznati pravé listiny". Nám zvláště důležita jest otázka Gollova: Ostatně můžeme se tázati, mají-li budoucně knihy následující obsahovati všechny dokumenty týkající se dějepisu moravského, což bylo plánem prvotním, později opuštěným, nebo jen část dokladův a v jakém pořádku?

V dalším pojednává Goll podle nepříznivých posudkův o edici Schubertově (Urkundenregesten aus den ehemaligen Archiven von K. Joseph II. aufgehobenen Klöster Böhmens), a dotýká se — tu stručněji, tu obšírněji — publikací o klášteřích,

městech a rodech českých, jako Tadrovy („Listy kláštera Zbraslavského“), Legerovy („L'Evangéliaire slavon de Reims..“), Hemlingovy-Horčičkovy („Das vollständige Registrum Slavorum“), Köplovy (Urkundenbuch des Stadt Budweis“), Sieglovy („das Achtbuch des Egerers Schöffengerichtes“), Schmidtovy („Beiträge zur Agrar- und Colonisationsgeschichte Südböhmens“), Klimeschových („Die Herren von Rosenberg in der Geschichtsschreibung“, „N. Heermanns Rosenbergsche Chronik“ a „Urkunden- und Regestenbuch des ehemaligen Klarissinenklosters zu Krummau“) a konečně Marešovy („N. Heermann a Václav Březan“).

Mluvě s pochvalou a s uznáním o Archivě Českém vypočítává Goll sv. XVII., věnovaný Vilémovi z Pernštejna, sv. XVIII. o registrech král. kanceláře za l. 1498—1592, a korrespondence synů páně Vilémových v XX. Dopisy Karla z Žerotína 1591—1610 obsaženy jsou ve sv. XXVII., a této části věnuje Goll plnou pozornost. Ukazuje, jak důležitou úlohu měl Žerotín nětoliko v dějinách své vlasti moravské, nýbrž i v dějinách všech zemí habsburských jakožto hlava koalice katolicko-protestantské proti Rudolfovi II., a zdůrazňuje styky jeho s celým světem protestantským. Zároveň připomíná starší vydání části českých spisů Žerotínových i korrespondence (Brandlem) a před tím již části dopisův jinojazyčných (Chlumecký: Karl von Zierotin und seine Zeit). Cenu nové knihy vidí Goll v lepší reprodukci dokumentův jinojazyčných a ve vysvětlujících zprávách dosud nevydaných.

Zmíniv se o Tomkově: Dějepise města Prahy (díl XII. l. 1547—1608) a charakterisovav jeho „Paměti z mého života I.,“ vypravuje o publikacích Wintrových („O životě na vysokých školách. Kulturní obraz XV. a XVI. století“ a „Život a učení na partikulárních školách v XV. a XVI. stol.“), s pochvalou promlouvá o Sedláčkových „Hradech, zámcích a tvrzích král. Českého“ a upozorňuje též na práce Doerrovu („Der Adel des böhm. Kronlandes“), Kadichovu-Blažkovu („Der mährische Adel“) a Práškovu („Dějiny Čech a Moravy nové doby“ VIII.—IX.). Kolářovu-Sedláčkovu „Českomoravskou heraldiku“ nazývá nejlepším pojednáním o erbovnictví.

Bachmannově: „Geschichte Böhmens I.“ i studiím jeho pramenným věnováno jest — a zajisté plným právem při významě a tendenci práce německého historika — místa nejvíce.

Některé části nazývá Goll přímo znamenité, ale v dalším ukazuje, jak vysoko vyniká stále ještě Palacký nad Bachmanna. Komu známo jest zevrubné ocenění práce Bachmannovy z péra V. Novotného, pochopí, že soud Gollův nemůže zníti příznivě. Odkazuje k četným referátům staví proti Bachmannovi výrok Bretholzův, že dílo Palackého jest ve svém celku „un de ces livres, qui ne vieillissent pas“.

Přistupuje k historii moravské zabývá se Goll nejdříve Dvořákovými: „Dějinami Moravy“. Správně připomíná, že neměli jsme dosud díla, jež by nám podávalo dějiny moravské až do prostřed 19. stol., ale lituje zároveň, že nebylo v práci pokračováno. Víme však, že prof. Dvořák měl a má dosud v úmyslu podati nám dějiny Moravy do doby nejnovější.

Kritika Gollova zdá se mi příliš přísnou, praví-li: „Dvořák nemá vůbec programu . . . On měl za účel shromážditi výsledky práce v oboru dějepisu moravského dosud poskytnuté, a jednalo se mu mnohem méně o to, aby věda činila pokroky“. Vždyť sám potom připomíná, že „účelem jeho (Dvořákovým) bylo psáti knihu populární, určenou většímu kruhu čtenářů, knihu beze všeho „caractére doctrinal“. Poslední část Dvořákových Dějin, jak připomíná Goll, obsahuje nejvíce zpráv dosud nevydaných. Ovšem proti výtce, kterou opakovali svorně všichni recensenti, že spisovatel neměl některé události vypravovati podrobně „takořka s pečlivostí kronikářovou“, nelze namítati ničeho. Zásluhu Dvořákovu vidí prof. Goll ve vydání listin rukopisných, jichž užil při své práci, „s dobrým úvodem“, a to: „Jednání sněmů moravských 1792—1835“ a „Finanční břemena Moravy za císaře Františka I.“. Plného uznání a pochvaly dostalo se Kameníčkovým: Zemským sněmům a sjezdům I.—II. Představují nám — praví Goll — jednu z nejdůležitějších knih, které za posledních let o dějepise moravském byly vydány. Sloh této knihy jest stejně znamenitý a řadí ji k nejlépe psaným dílům, jež má historická literatura česká. . . . Dr. Kameníček — čteme dále — nespokojil se podáním složení sněmu a jeho dějin, nýbrž vysvětluje také kompetenci jeho a zároveň styky jeho s knížetem. Nelze-li dílo považovati za úplný obraz ústavy moravské v naznačené době, nejdůležitější kapitoly jsou v něm. Praví-li Goll, že „by bylo žádoucno, aby docílené výsledky byly formulovány s větší přesností“, nebo poukazuje-li k tomu, že nebylo potřebí věnovati

tolik místa účastenství Moravy na válkách tureckých, nepadá to na váhu v celkovém nad míru příznivém soudě Gollově. Při tom neopominul prof. Goll upozorniti též na „Čas. M. M.“, časopis redigovaný dr. Kameníčkem, který „každým rokem stává se důležitějším“. Myslím, že příliš přísně chová se Goll k ostatním pracím z Vlastivědy — jmenuje toliko ještě Š u j a n ů v: Dějepis města Brna —, neboť je odbývá: „Nejsem nucen se omlouvati, že jsem se pronesl příliš krátce v oboru místopisném, jenž jest skoro výhradně přenechán dilletantům“. Za to s uznáním mluví o dvou topografických pracích českých, o Š i m á k o v ě („Příběhy města Turnova n. Jizerou“) a N e j e d l é h o („Dějiny města Litomyšle a okolí“). První část studie Gollovy zakončena jest vřelým oceněním A r n o š t a D e n i s a. K velkým dvěma starším publikacím („Hus a války husitské“ a „Konec samostatnosti české“) přistoupilo třetí dílo, nejrozsáhlejší a nejdůležitější: Čechy po Bílé Hoře. Kdo zná pěkný posudek Gollův v ČČH (X. r.) — Goll o tom přednášel též v musejní společnosti brněnské — ví s dostatek, jaké chvály se dostalo Denisovi.

V části druhé, jak jsem se již zmínil, obírá se Goll podrobným zpracováním jednotlivých partií dějin českých od praehistorie až po naše časy, a zde je látka ještě hojnější a pestřejší. Archaeologií zabývá se P í č (Starožitnosti země české I.—II.), jehož zásluhu vidí Goll v části popisné; historické vývody jeho narazily na odpor, „ačkoliv — jak praví Goll — dotýkají se otázek, v nichž shoda jest takořka nemožna. Přehled dosavadního archaeologického badání na Moravě podal Č e r v i n k a („Morava za pravěku“). Sympathicky pronáší se Goll o publikacích N i e d e r l o v ý c h („Slovanské starožitnosti“ a „Starověké zprávy o zeměpisu východní Evropy“). Otázkou markomanskou zabýval se mimo Niederla též P a p á č e k („Keltové a Němci či Slované?“).

Prof. Goll snaží se čtenáře francouzské informovati též o otázce příchodu Slovanů do zemí českých, o knížeti Samovi, o českém poplatku říši francké (polemisuje s Bachmannem) a polemisuje proti tendenční práci S c h r e u e r o v ě („Untersuchungen zur Verfassungsgeschichte der böhmischen Sagenzeit“). Přistupuje k vypsání stol. IX., zabývá se v kapitole obšírné a výstižné slovanskými věrověsty sv. Cyrillem a Mehtodem a ukazuje, „kterak učenému badání jest rozřešiti těžké záhady, jejichž osudem jest, že nikdy nemohou býti rozhodnuty bez odporu“. Práce

Pastrnkova („Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda") „nemůže nás uspokojiti, protože nepřináší definitivní odpovědi na každou otázku". Otázku pokřtění knížete Bořivoje sv. Methodějem zodpovídá Goll ve smysle Pekařově kladně. Kalouskovu: „Obranu knížete Václava Svatého" nazývá fundamentálním dílem pro dějiny Čech 10. stol. Časově blízka thematu Kalouskovu jest Pekařova: „Nejstarší kronika česká". Vytýká-li se s některé strany (jako Novotný v Hlídce Času č. 6.), že Goll věnoval poměrně příliš mnoho místa „názorům Pekařovým", nemohu s tím souhlasiti. Neběží tu přece o prof. Pekaře, jako o kroniku samu, která jest pro nás zajisté takového významu a důležitosti, že jest v zájmu české historie seznámiti s celým sporem — a to nestranně, jak také činí Goll — širší veřejnost, zvláště francouzskou. Goll vyloživ genesi názorův o kronice Kristianově, poukazuje k prof. Pekařovi, jenž proti negativní hyperkritice Dobrovského postavil svou kritiku positivní, a referuje svědomitě o polemice vyvolané vystoupením Pekařovým. Celkem lze říci, že se vyjadřuje o práci Pekařově velmi sympathicky a že se snaží poukazy k rozličným legendám získati jí sympathie, jinak však nečteme nikde, že by důkaz o pravosti kroniky Kristianovy, podaný prof. Pekařem, pokládal za úplně zdařený. — Otázkou založení biskupství pražského zabývají se Uhlirz („die Errichtung des Prager Bistums"), Dvořák („O listině papeže Jana XIII.") a Spangenberg (die Gründung des Bistums Prag). S tím souvisí otázka rozsahu biskupství českého, kterou Goll stilisuje takto: Když se záležitost tato na sněmě mohučském vyšetřovala r. 1085, předložil biskup pražský Jaromír starou listinu právně platnou, která skutečně přisuzovala českému biskupství tak veliký rozsah? Odpověď dává Goll poukazem ke Kalouskovi, Pekařovi, Potkaňskému a Westbergovi. Canapariovi, kronikáři sv. Vojtěcha, věnována jest důkladná a cenná práce Voigtova („der Verfasser der Roemischen Vita des h. Adalbert"). Válečných tažení německých do Čech a dějin českých v 10., 11. a 12. stol. týkají se práce: Uhlirzova (Die Kriegszüge Kaisers Otto II. nach Böhmen) a Klímova (Břetislav). K bulle Bedřicha II. z r. 1212 vrací se Goll — polemisuje s Bachmannem — svou prací: „K výkladu privilegia Fridricha II. pro království České" a studií Bretholzovou: „Mocran et Mocran", jenž, jak známo, ukázal, že místo porušeného textu třeba čísti „marchionatum Moraviae".

Proti Eislerově názoru o Brunonovi, biskupovi olomouckém, trvá Goll na stanovisku, jež vyložil ve vídeňských Mittheilungách, že totiž budoucím císařem, o kterém Bruno píše papeži, není míněn král český Přemysl II. Otakar, nýbrž Alfons Kastilský. Brunonem zabýval se též Lechner („Die ältesten Belehnungs- und Lehengsgerichtsbücher des Bistums Olmütz“), jenž ukazuje, kterak Bruno zavedl manství ve svém biskupství podle vzoru magdeburského. O Václavovi II. i jeho synovi psali Pfeifer („Die böhmische Politik unter Koenig Wenzel II.“) a Graebner („Böhmische Politik vom Tode Ottokars II. bis zum Aussterben der Přemysliden“), a téže době náleží „Chronicon aulae regiae“, jejíž český překlad („Kronika Zbraslavská“) s historickým úvodem V. Novotného pořídil Novák. O Václavovi IV. jedná práce Polákova („Církevní politika Václava IV.“).

Delší stať věnována jest českým dějinám právním. Jsou to práce Jirečkovy („Právnický život v Čechách a na Moravě“ a „Prove. Historický slovar slovanského práva“), Čelakovského („Povšechné dějiny právní“), Praskova („Organisace práv magdeburských na sev. Moravě“), Fischlova („Die Olmützer Gerichtsordnung“), Brünneckova (Das Heimfallsrecht und die Gütervereinigung im älteren böhmisch-mährischen Recht) a Vackova („Vývoj society a práva slovanského v Čechách“).

Dějin agrárních a sociálních týkají se publikace Jasiňského („Očerki i izlědovanija po socialnoj i ekonomičeskoj istorii Čechii v srednie věka“), článek Šustův („Otroctví a velkostatek v Čechách“) a Klierův o bernictví. Praskově „Selskému archivu“ věnováno bohužel jen několik slov v poznámce: snad by byl zasluhoval více místa.

O dějinách horního práva v zemích českých pojednal v záslužné práci Zycha („Das böhmische Bergrecht des Mittelalters auf Grundlage des Bergrechts von Iglau“). Vhodně tu prof. Goll připomíná, že české právo horní má původ svůj na Moravě (v Jihlavě) a poukazuje k tomu, že stopy českého práva horního lze sledovati až za moře, a tak se to má také s Freiberkem v Míšeňsku, jehož horní právo nebylo pramenem pro Jihlavu, jak se myslelo dříve. Právo horní Václava II. přeložil do němčiny Jan z Gelnhaus. Kontroversy o něm a jeho významě pokládá nyní prof. Goll zásluhou Bretholzovou („Johannes von Gelnhausen“) za skončené.

Otázkou církevní zabývají se Krofta („Kurie a církevní správa zemí českých“) a Breitenbach („Die Besetzung der Bistümer Prag und Olmütz . . . .“).

Z literatury o Husovi a husitství jmenuje Goll vedle českého překladu práce Bezoldovy („Zur Geschichte des Hussitentums“) — sem zařadil též Truhlářův: „Catalogus Codicum manuscriptorum Latinorum“ — zvláště Flajšhansa („Literární činnost Mistra Jana Husi“, ačkoli Novotný — Listy filologické 1900 — posoudil tuto práci nepříznivě, a „Mistr Jan řečený Hus z Husince“). Proti Loserthovi hájí Husa i předchůdce jeho proti upřílišněnému wyclifismu. Téže době patří pojednání Fikerlovo („Čechové na koncilu Kostnickém“), Kalouskovo („Zášti ve východních Čechách a přepadení kláštera Opatovického“), Juritschovo („Der dritte Kreuzzug gegen die Hussiten“) a Bindrova („Die Hegemonie der Prager im Hussitenkriege“ a „Zur Geschichte des Hussitenkrieges“), a konečně připomíná kontroversu mezi Kuffnerem a Pinskrem o bitvě lipanské.

Doby Zikmundovy a jeho osoby týkají se práce Nováčkova („Sigismundi regis Bohemiae litterae donationum regalium“), Marešova („Jan ze Srlína“) a Hofmanova („Husité a koncilium basilejské“), jemuž věnuje za této příležitosti vřelou vzpomínku posmrtnou, oceniv jeho význam, „un jeune historien de grand talent et d'une culture très étendue“.

O době utrakvistické a českobratrství jednají Nejedlý („Mládí Jana z Rokycan“ a „Prameny k synodám strany Pražské a Táborské“), Krofta (o Rokycanovi a Příbramovi), Thudichum („Papstum und Reformation im Mittelalter“), jehož názor o původě Jednoty prohlašuje za neudržitelný, Jastrebov („O trojiem lidu rzec“), Smetánka („Postilla“ Chelčického), Lenz („Soustava učení Petra Chelčického“), Palmov („Česskie bratja v svoich konfessijach“) a Jastrebov („Zur Brüdergeschichte des Blahoslav“).

Osudy pronásledování Českých bratří vypsal Bidlo („Jednota bratrská v prvním vyhnanství“ a „Bratr Jan Rokyta u cara Ivana Hrozného“).

Dějin českých po katastrofě bělohorské dotýkají se práce Koepplova, Winterova (Braunau im 30jährigen Kriege), publikace Riezlerova, Wolkanova (Deutsche Lieder auf den Winterkönig), Schulzovy („Markgraf Johann Georg“ a listy

Valdštejnovy), Tuskanyové („Francie a české povstání"), Schweizrovy („Wallenstein als Gestalt der deutschen Dichtung" a „Wallensteinsfrage in der Geschichte und im Drama"), o Valdštejnovi jednají také Michael a Siegel. Příspěvky k dějinám protireformace podali Šimák, Podlaha a Dengel. Z literatury o Komenském uvádí Goll Kvacsalu („Korrespondence Komenského" a „Die paedagogische Reform des Comenius") a Lützowa („The Labyrinth of the world and the Paradise of the heart").

O událostech po smrti Karla VI. až po válku 7letou psali: Růžička („Spor o český hlas" při volbě Karla Alberta Bavorského), Frensdorff („Münchhausen's Berichte über die Kaiserwahl 1742"), F. A. Slavík („Národnost a náboženství") a Weber.

Událostem stol. 19., zvláště roku 1848, věnovány jsou publikace: Tobolkova („Slovanský sjezd v Praze r. 1848" a „Politické spisy K. Havlíčka"), Helfertova („Erlebnisse und Erinnerungen"), Masarykova („K. Havlíček," vyd. 2.), Quisova („Korrespondence K. Havlíčka") a Eisenmannova („Le Compromis austro-hongrois 1867"). Postavení obou zemských jazyků vedle sebe ve veřejném životě zemí českých platí dvě sbírky památných listin A. Fischla („Das oesterreichische Sprachenrecht" a „Materialien zur Sprachenfrage in Oesterreich"), které, ač obracejí se k politikům, přece budou moci, praví Goll, býti také užitečnými dějepiscům.

Posledních několik stran věnoval prof. Goll „nejvýznačnějším" zjevům české historie literární a dějin umění hudebního a výtvarného. Jsou zde zaznamenány na prvém místě studie Sauerovy („Ausgewählte Werke des Grafen Kaspar von Sternberg. I. Briefwechsel zwischen J. W. von Goethe und K. Graf von Sternberg" a „Graf Kaspar von Sternberg und sein Einfluss auf das geistige Leben in Böhmen"), Vlček (Literatura č. devatenáctého století I.—II.) a Lützowova („A history of Bohemian literature").

Rukopisů týkají se pojednání: Jirečkovo (báseň „Jaroslav"), Máchalovo („Hankovy ohlasy písní ruských"), Hanušovo (o Lindovi) a Francevovo („Očerki po istorii českago vozroždĕnija").

Otázce, pokud se shledáváme v německé literatuře s českými dějinami, věnována jest práce Krausova („Stará historie česká

v německé literatuře") a Redlichova („Grillparzers Verhältniss zur Geschichte"), pokud běží o vystoupení Libuše a Přemysla II. V oboru dějin umění vypočítává Goll tyto práce: „Soupis památek historických a uměleckých v království českém", Podlaha-Šittler („Chrámový poklad v Praze"), nad jiné cenné publikace Lehnerovy („Dějiny umění národa českého" a „Česká škola malířská") a A. Prokopa („Die Markgrafschaft Maehren in kunstgeschichtlicher Beziehung"). Zde nám nelze úplně souhlasiti s pochvalným posudkem Gollovým, když na př. Houdek (Č. M. M. 1905) zjistil, že práce Prokopova jest vadná, poněvadž nestejná a mezerovitá. O umění za doby Karla IV. psali Neuwirth a zvláště Dvořák („K dějinám českého malířství doby Karlovy", „Knihovna August. kláštera v Roudnici" a „Die Illuminatoren des Johann von Neumarkt"), k dějinám umění v nejširším slovním smysle podává cenné příspěvky Chytil („O Junkerech Pražských", „Dějiny českého knihařství" a „Umění v Praze za Rudolfa II."). Příspěvky k dějinám stavitelským přinášejí Schmerber („Beiträge zur Geschichte des Dintzenhofer") a Pazourek („F. A. Spork, ein Maecen der Barokzeit und seine Lieblingsschöpfung Kukus"). Zachování starých památek pražských, jejichž horlivým zastáncem je prof. Goll v klubu „za Starou Prahu", slouží studie Herainovy-Teigovy („Stará Praha" a „Pražské Ghetto") a Jeřábkova („Starý židovský hřbitov Pražský").

Poslední odstavec věnován je hudbě, kde seznamuje prof. Goll s publikacemi Nejedlého („Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách" a „Poměr husitského zpěvu k hudbě předhusitské") a se studiemi, věnovanými hudebnímu trojhvězdí, Hostinského („Smetana a jeho boj o moderní českou hudbu") a Nejedlého („Zd. Fibich").

Studii svou končí prof. Goll, jako vždy, seznamem ztrát, které utrpěl dějepis český v období uvedeném. K dvěma výše jmenovaným (Lenz a Hofman) jmenuje T. Bílka a V. Brandla, „dějepisce nejznamenitějšího na Moravě v druhé polovici 19. stol.," a oceňuje literární zásluhy jeho. Za té příležitosti vzpomíná nekrologu Navrátilova.

Při materiálu tak obsáhlém, jak jsem zde naznačil, nemohl se Goll ovšem pouštěti do podrobností, a proto zpravidla shrnuje soud svůj stručnými slovy, odkazuje při tom velmi zhusta k podrobnějším studiím a referátům. A právě tyto četné poznámky, ač

nejsou připojeny všude, a okolnost, že si všímá též článkův uveřejněných v programech školních, cením si v bulletinu Gollově nejvýše. Zásluha jeho spočívá ovšem též v tom, že se neomezil na práce, věnované historii v užším slovním smysle, nýbrž že shledáváme se tu se všemi význačnějšími zjevy české historie literární i dějin umění, hudebního jako výtvarného.

Zároveň třeba upozorniti, kterak si vede i jinak účelně: obšírnější zmínky platí zpravidla dílům psaným jazykem českým, protože jsou nepřístupny cizímu světu vědeckému, při pracích publikovaných německy nečiní tak, leda kde nutno zastaviti se polemicky.

Lze si jenom přáti, aby nebyly vypouštěny názvy prací — stalo se to několikráte, jak z recense patrno —, i jsou-li citovány časopisy a publikace, v nichž dotčená pojednání uveřejněna.

Že studie Gollova dovede i čtenáře českého, věci znalého, plně upoutati, a to nejen svým plným obsahem, nýbrž též svým vybroušeným slohem, rozumí se při Gollovi samo sebou.

Dr. H. Traub.

Řády selské a instrukce hospodářské 1627—1698. Vydal Josef Kalousek (Archiv Český, díl XXIII.). V Praze 1906. Stran 600.

Prof. Kalousek velmi pilně pokračuje ve vydávání materiálu pro dějiny a poměry stavu selského. Po roce podává veřejnosti druhý díl těchto pramenů (Srov. Čas. Mat. Mor. XXX., str. 286), kterým sbírka dochází ke konci XVII. století. Celkový rozvrh i úprava zůstávají stejné. Jako v prvním svazku i v tomto opatřeny jsou jednotlivé kusy velmi instruktivními a spolehlivými úvody vydavatelovými. Ráz pramenů je charakteristický pro celou dobu. Jsou to téměř vesměs instrukce vrchností o všem možném, pravý pendant k podobným nařízením vládním, úřadům v téže době vydávaným v míře rozsáhlé.

Důležito jest, že Archiv Český omezený dosud časově na dobu do roku 1526 oběma svazky Kalouskovými překročuje tuto mez, a tím i pro budoucnost otvírá se pramenům novější historie české, o které nebylo vlastně dosud nikterak postaráno.

Celkem obsah druhého dílu týká se věcí podobných jako díl první. Tak máme i tu hojně příspěvků k dějinám poddanství, selského stavu vůbec, k dějinám ústavy patrimoniální, správy velkostatků, tehdejší techniky hospodářské i na velkostatcích i na

malých hospodářstvích; dále je tu mnoho materiálu pro selské právo soukromé i pro smlouvy, právo dědické, rodinné a poručenské a j. Podrobný rejstřík věcný ku konci dílu připojený podává o bohatosti obsahu zprávu nejlepší.

Jako číslo 246 (str. 286) podáno jest neobyčejně zájímavé „Zřízení o poddanství a volnosti lidu obecného vydané 1. října 1652 knížaty a stavy slezskými“. Dle programu sbírky Kalouskem v úvodě k prvnímu svazku uveřejněného (str. IX.) má býti přihlíženo i k důležitějším ustanovením moravským a slezským, proto bylo by bývalo s výhodou uveřejniti i ustanovení o lidu poddaném obsažená ve zřízení Těšínském (z r. 1592) a snad i ze zřízení Opolsko-Ratibořského (z r. 1562). Musiť territorium Horního Slezska od polovice století patnáctého až do počátku století osmnáctého býti považováno za zemi českého práva a českých právních poměrů, na základě recepce, která se tam spolu s úředním jazykem českým v té době byla stala. Zřízení Opolsko-Ratibořské je pro poměry selského lidu poddaného i proto důležito, že na rozdíl od ostatních territorií českých, kde stížnosti a žaloby poddaných proti pánům šly ke králi (v Čechách) aneb k hejtmanovi (roky selské na Moravě a na Opavsku), kde stížnosti toho druhu šly k stavovskému soudu zemskému v XVI. století vyvinulému.

Z praxe byly by zajímavy zápisky krajských hejtmanů, jestli se ovšem někde v archivech šlechtických zachovaly. Vykonávaliť krajští hejtmané důležitou agendu ve věcech poddanských již ve století XVII.

To co nám Kalousek podává ve svých dvou sbírkách, ukazuje zároveň také jasně, že naprosto nesprávný je názor starší, který se u nás ještě tu a tam vyskytuje, jako by poddaný nebyl státním občanem, a že i pro naše poměry platí názor dnes všeobecně v Německu uznávaný, že poddaný je právě tak občanem státním jako jeho vrchnost, jenže vrchnosti náleží t. zv. stupňované státní občanství.

Přejeme p. spisovateli, aby nám v době nejkratší mohl podati pokračování svého záslužného a neobyčejně významného díla. *Dr. J. Kapras.*

Literatura česká XIX. století. Dílu třetího část první. Od K. H. Máchy ke K. Havlíčkovi. Se 44 vyobrazeními. Napsali: Josef Hanuš, Jan Jakubec, Jan Kabelík, Jaroslav

Kamper, Arne Novák, Josef Pekař, Zdeněk Tobolka, Jaroslav Vlček. V Praze. Nákladem J. Laichtera 1905. Str. 764. (Dokončení.)[1])

Hlava VI. věnována Fr. Jar. Rubšovi a počátkům české literatury humoristické (212—233); napsal ji rovněž Arne Novák. V I. stati stručnými rysy líčí život Rubšův, vznik a obsah „Palečka", v II. oceňuje Rubše jako básníka a novellistu. Rozbíraje břitce cizí vlivy a básnickou tvorbu Rubšovu, klade hlavní jeho význam do „Deklamovánek". Potom přechází k Rubšově průpravě novellistické (k rytířské povídce a strašidelným hrůzám banální romantiky, k sentimentální povídce „Harfenice") a k Rubšovým humoreskám, jimiž ukázal svou osobitost a jimiž žije dosud. S velkým rozhledem po cizích literaturách rozbírá formy Rubšovy humoristiky (podrobněji zabývá se jen s „Panem amanuensem") a prameny její a srovnává jej s Langrem. V III. stati stručně popisuje a oceňuje činnost Hajnišovu a Filípkovu. Článek Novákův proti ostatním obšírným hlavám zdá se poněkud stručným.

Jan Pravoslav Koubek vyplňuje hlavu sedmou (234—283), napsanou Jos. Hanušem. Spisovatel vytknuv značné zásluhy a význam Koubkův, ač nebyl Koubek ani velkým učencem ani básníkem, ale ovšem ideálním vlastencem, charakterem a vědomým průkopníkem byronismu v naší literatuře, líčí v I. stati jeho mládí, studie, vliv Jungmannův a Sedláčkův na básnický směr i životní cíl Koubkův, účinek pražské vlastenecké družiny na jeho rozhodnutí státi se českým básníkem, neodolatelný vliv poesie Kollárovy jak na formu tak na vnitřní obsah jeho poesie, střízlivě rozumové to vlasteneckoslovanské rhetoriky a didaktiky, podobný vliv Čelakovského; za to bez praktického účinu zůstala poesie lidová i byronismus, ač obou theoreticky velmi si vážil a mladým básníkům českým je doporučoval. V stati II. popisuje šestiletý pobyt Koubkův v Haliči, kam jej vyvábilo polonofilství, a vystřízlivění z tohoto polonofilského idealismu, jeho slovanské snažení mezi Poláky, jeho studie ruské (přeložil 200 rusínských písní) a polské poesie jak lidové tak umělé a snahu jimi poesii českou jak slovansky tak básnicky obroditi (246). V stati III. posuzuje Koubka jakožto professora české řeči a literatury na

[1]) Viz ročník XXX., sešit 3., str. 288—294.

pražské universitě (plných 15 let) a učence; vzdává čest jeho zásluhám národně buditelským a průkopnictví pro novou fasi české poesie (J. V. Frič a Neruda byli jeho žáci), ale konstatuje, že Koubek neměl pochopení pro úkoly vědecké, jak dokazují jeho nečetné rozpravy dilettantské (na př. O rukopise Králodvorském, O panslavismu a j.); takové bývaly také jeho přednášky universitní. Stať IV. předvádí Koubka jakožto básníka s ustrnulým konservatismem a s nedostatkem vývoje; mělať professura nepříznivý vliv jak na rozsah tak na obsah jeho básní. Verše příležitostné bez básnické ceny; čestnou výjimku činí „Rokoko". Vytýkají se vady skladeb satirických, uvádějí se světlé i stinné stránky posledních básní větších („Hroby básníků slovanských", „Krotké znělky", „Básníkova cesta do pekel"), rozbírají se intimní jejich podněty ze života soukromého i veřejného, politické smýšlení básníkovo (s jeho politickými články), podává se obsah i tendence jejich (vřele se ujímal Máchy), však upírá se básnická síla. Hanuš dle těch rozborů dospívá k úsudku, že Koubek jako básník patří dnes pouze historii (281).

Hlava osmá, napsaná též Hanušem, jedná o Václavu Bolemíru Nebeském (282—353). Nejprvé nastiňuje příbuznost ve snahách Koubkových a Nebeského, ale naprostou rozdílnost v jejich provádění; neboť Nebeský kráčí ve stopách Máchových, rozšiřuje těsný obzor české poesie v evropský a smiřuje veřejné mínění s Máchou, stávaje se předchůdcem a otcem moderní poesie české. Potom líčí mládí a studie Nebeského, náchylnost k samotě, snivosti a citlivosti z prostředí krajinného, rodinného a studijního, národní a slovanské uvědomění v Praze, mocný vliv Kollárův a ještě mocnější Sabinův, romantika to a byronisty u nás předního, Máchův, německé romantiky a „Mladého Německa", Herderův, Lenauův, Mickiewiczův a Byronův, vlivy české, vlastní povahy básníkovy a neblahých jeho poměrův osobních, které určily jeho poesii základní tón — bolný, očišťující jeho duši a vrcholící v resignaci smírnou. V stati II. charakterisuje jeho drobné básně milostné, přírodní a vlastenecké (nejasné pro nepřízeň doby) a reflexivní (K novému roku). V III. stati podrobně rozbírá hlavní dílo Nebeského „Protichůdce", uvádí vzory jeho, ideu (podati kus dějin lidského ducha), nedostatky (nejasnost) a přednosti (básnickou sílu a plastiku), obsah, komposici; potom pátrá po příčinách, proč N. přestal

básniti (pro neúspěch a autokritiku, poznání své slabosti). Stať IV. podává přehled jeho činnosti kritické a publicistické: zavrhoval pseudoklassicismus a časomíru, půtky pravopisné, manii nesmyslného napodobení lidové poesie. Přešed na studium mediciny do Vídně, pomýšlel na uvědomování Čechů vídeňských, ochladl k německému liberalismu, staral se o vzdělávání celého národu, zvláště vrstev lidových a pokoušel se s nezdarem získati Židy snahám českým; na konec nechal mediciny a oddal se úplně studiím literárně historickým, jež líčí stať V. Jimi chtěl rozšířiti obzor literatury české na evropský a povznesl u nás literární historii dle nejmodernějších historikův evropských. Hanuš stopuje tu zevrubně vlivy něm. literární historie romantické na Nebeského, vliv Hegelův, Lachmannův a zvláště Gervinův na methodické reformy Nebeského, jimiž naši literární historii přivedl do prostřed evropského proudu přes jakousi svou duchaplnou povrchnost a zanedbávání filologické stránky (přízniv studiím těm byl vychovatelský úřad v domě rytíře Neuberka); podává přehled a ocenění četných článkův Nebeského o starší literatuře naší, jež napsal r. 1846—1848. V stati VI. dovídáme se o politické činnosti jeho r. 1848, o přípravě k docentuře řeckého jazyka, o redakci Č. Č. M., již zastával r. 1850—1861, o sekretariátě musejním, o těžkých jeho poměrech za neblahého vlivu reakce na museum a matici po r. 1849, o jeho snahách redakčních (šířiti vědecký obzor); ve stati VII. vykládá se o jeho studiích a rozpravách z české historie literární (od r. 1849—61), o záhadném poměru jeho k Hankovi a nesnázích z toho vzniklých a obojetných obranách RK a Hanky. V VIII. stati probírají se studie a překlady Nebeského řeckých a římských dramat, studie o Shakespearovi a Calderonovi, studie a překlady španělských romancí a novořeckých písní, Dějiny Musea království českého a poslední plány literární.

Lyrika a didaktika předbřeznová v rukách epigonů jest předmětem hlavy IX. napsané Arnem Novákem (354—390). Nejprv nastiňuje povšechnou charakteristiku této poesie, která se snaží opakovati ideje opěvané Kollárem, Čelakovským a Vocelem neb i cizími vzory a přispěla k formálnímu zdokonalení českého verše; vyhledává s odbornou znalostí vzory jejich v cizině i doma a konstatuje rozvoj hlavně dvojího směru: lyrického sentimentalismu a moralisující didaktiky. Potom

přechází v I. stati k jednotlivým básníkům: k zapomenutému Herzogovi a Kociánovi (vrstevníkům Kollárovým a Čelakovského) a podobně zapadlému romantikovi Václavu Rábovi, sentimentalnímu krajináři pochmurných scenerií a skladateli romantických ballad; ke šťastnějšímu Fr. Turinskému, skladateli nesnadných a temných ód časoměrných i procítěných „Elegií polabských“ a romantické básně vlastenecké „Jedna toliko vlast“, a K. Š. Macháčkovi. Stať II. věnována klášterní sentimentálnosti, pěstované u nás Marií Antonií (třemi drobnými povídkami) a Boleslavem Jablonským (367—374), jehož „Básně“, zvláště erotické „Písně milosti“ se rozbírají s uznáním. V stati III. posuzuje se Jablonský jakožto básník didaktický moralisující, jemuž je „krajinářství pouhým prostředkem k účelu mravního poučení“ a jenž poesii dopřál tu velmi skrovného místa, hlásaje tu bolzanismus: evangelium nedogmatického theismu, společenské humanity, aestheticky přizdobeného náboženství s konvenčním vlastenectvím (372). Stať IV. věnována bajce; uvádějí se příčiny, proč bajkařství bylo tak oblíbeno v literatuře německé i naší, vysvětluje se Lessingova reforma bajky a posuzuje hlavní stoupenec její u nás — ušlechtilý filosof Vinc. Zahradník, jenž skládal bajky své dospělým, nikoli dětem; podává se rozbor jeho theorie, a uvádějí se přednosti jeho bajek (hojná rozmanitost, vynalézavost, duchaplnost, dramatičnost). V stati V. líčí se literární činnost K. Vinařického a V. Štulce jakožto zpátečnická a nebezpečná novým směrům duchovním. Vzdává se čest mnohým vlasteneckým zásluhám Vinařického, ale káře se jeho umělý formalismus, hájení časoměrné prosodie jakožto nebezpečné literárnímu rozvoji a nepřátelský projev proti novým směrům kulturním a literárním, jež neobratně persifloval ve „Sněmech zvířat“; básnické ceny nemají ani sbírky „Varito a lyra“ ani „Vlast“. Podobným směrem se nese i poesie Štulcova, zaníceného vyznavače ideje slovanské a horlivého udržovatele styků českopolských, z jehož poesie po prvé zaznívá uvědomělý klerikalism.

Na Slovensko zavádí nás rozsáhlá hlava desátá napsaná Jaroslavem Vlčkem: Štúrova škola na Slovensku (391—501), která ve svých 16 kapitolách podává potřebný a vítaný přehled o literatuře slovenské v druhé čtvrti XIX. století. Líčí v I. stati čilý literární ruch, který z prešpurské

Jednoty studentské se šířil po evangelických učilištích dle příkladu studentských jednot cizozemských, podává obsah i ráz tištěných „Plodů sboru učenců“, jež jsou věrným ohlasem Kollára i Hollého, opěvujíce národní vzdělanost, slovanskou vzájemnost a jednotu spisovného jazyka, jak dokazuje také Hodžova „Řeč“ a Kuzmányho časopis „Hronka“ (v II. stati). Redaktor Kuzmány zavrhoval písemné Kollárovy novoty hláskoslovné a tvaroslovné a hájil jednoty jazyka spisovného. V stati III. dovídáme se o působení studentské Jednoty literární v Levoči a o duchu „Slávy Dcery“ vanoucím z její „Jitřenky“. Stať IV. popisuje působení Ludevíta Štúra v Prešpurku do r. 1838; Štúr byl duší tehdejšího života tamější mládeže slovenské; líčí se účinek domácího prostředí na jeho povahu a vychování, vliv Pecův na slovanské jeho uvědomění, jeho další duševní vývoj v Prešpurku, jak obratně a vlastenecky organisoval „Společnost literární“ a řídil rozmanité schůze studentské ideami Kollárovými a Šafaříkovými a veškeru mládež slovenskou neodolatelně vedl ke krásným ideálům (důkazem toho přerod Hurbanův a výslovné svědectví Bohuslavy Rajské), jež také hlásal svými básněmi. Po jeho odchodě vedli studentstvo slovenské Červenák a po něm Jos. Miloslav Hurban, jenž veškery životní snahy své duchem školy Štúrovy se nesoucí vyslovil v „Cestě Slováka ku bratrům slovenským na Moravě a v Čechách“ (424—429), v básni „Osudové Nitry“ a v prosaické „Svatbě krále velkomoravského“. Štúr zatím (dle stati VI.) na studiích v Halle vlivem idealistické filosofie Heglovy (její podstata stručně a jasně vylíčena na str. 433—434) změnil své názory a vrátiv se do Prešpurka (stať VII.) hlásal tam své nové názory o podstatě budoucí poesie slovanské založené na písni lidové, ale vládou odstraněn jakožto překážka postupující maďarisace. Tu rozhodl se Štúr na rozhraní r. 1843 a 1844 odloučiti se od společného jazyka spisovného, aby tak odňal příčinu námitkám politiky maďarské, aby získal odrodilé zemanstvo slovenské a nižší vrstvy lidu, aby sloučil katolické a evangelické Slováky, ba dokonce aby dle svého mínění odstranil překážku budoucí slovanské jednoty jazykové (440—442). V Čechách a na Moravě narazil arci na odpor i na samém Slovensku (stať VIII.); spor vedený charakterisován tu se strany obhájců jazyka spisovného „Hlasy o potřebě jednoty spis. jazyka“, hlavně vášnivým hlasem Kollárovým a umírněným

Šafaříkovým, se strany odpůrcův této jednoty obranou Hurbanovou a zevrubnější Hodžovou (446—455). V stati IX. stopuje Vlček publicistickou (Slovenské Národnie Noviny, Orol Tatránský) a politickou činnost Štúrovu a uvádí hlavní požadavky jeho (458). Stať X. vyplňuje rozbor Hurbanových „Slovenských Pohladů na vedi, umĕnja a literaturu“, jeho názorů romanticko-mystických, jeho almanachů „Nitry“ (se silným sklonem k lidovosti). Stati XI.—XV. věnovány předním básníkům slovenským těchto let: Ondřejovi Sládkoviči, Samovi Chalúpkovi, Janku Královi, Janu Bottovi a Janu Kalinčákovi, kteří všichni se napájeli z hojného zdroje poesie lidové. Nastíniv osudy životní a vlivy školních studií a jiných prostředí přechází k rozborům hlavních děl básnických, oceňuje přednosti a uvádí nedostatky jejich, jako při Sládkovičově „Maríně“, imitaci to „Slávy Dcery“. Ještě podrobněji rozbírá velkou báseň Sládkovičovu „Dětvan“, jímž chtěl básník umělecky zachytiti slovenskou přírodu a lid, jakož i vysloviti touhy a ideály „Mladého Slovenska“ (sny o velké budoucnosti lidové), charakterisuje povahu jeho idealisticky romantické poesie a umělé formy. Potom vysvětluje populárnost básní Chalúpkových dokonalým napodobením prostonárodního zpěvu (rozbírá zejména jeho symbolickou báseň o Jánošíkovi). Jasně charakterisuje podivínskou osobnost a povahu Janka Krále, jehož improvisovaná poesie (ballady a písně) za svou časovost a lidovost došla značné obliby. Vliv Máchův — patrný v celé škole Štúrově — zvláště jasně vystupuje v Bottově „Piesni Jánošíkovĕ“, jež se tu rozbírá jakožto nejtypičtější a nejobšírnější báseň Bottova. Jan Kalinčák uvádí se tu jakožto hlavní repraesentant tehdejší novellistiky slovenské, jenž výrazně tlumočil ideály svého věku a stvořil nový realistický genre literatury slovenské svými proslulými povídkami „Svatý Duch“ a „Reštavrácia“. Celá tato hlava, která dává nám tak jasně nahlédnouti do čilého a slibného ruchu tehdejší literatury slovenské a duševního života na Slovensku, končí přehledem revolučního ruchu r. 1848 a přehledem i oceněním tehdejší poesie politické, časového tisku, jakož i pronásledování spisovatelů slovenských; přispěje nemálo k poznání a ocenění slovenské literatury a k lepšímu porozumění slovenských snah.

K hlavě předchozí přimyká se těsně hlava XI. o českém hnutí revolučním r. 1848—9 a jeho vlivu na sou-

časnou literaturu naši; napsal ji Zdeněk V. Tobolka (str. 502—537). Nejprve nastiňuje povahu českého hnutí revolučního a shledává v něm ráz liberální a republikánský tříd buržoasních, národní (protiněmecký) a slovanský s význačnou otázkou osvobození lidu selského, bez pochopení otázky dělnické (jen radikální politikové jeví sympathie s dělnictvem): program historicko-státoprávní byl sice vytčen, ale záhy opuštěn (509), program oprav církevních neměl zvláštního rázu náboženského. V stati II. rozbírá politické proudy českého hnutí revolučního; stopuje poměr mezi Čechy a Němci, mezi politickými stranami českými (národně liberální a radikálně demokratickou). vytýká hlavní rozdíly mezi nimi a líčí vznik strany konservativní. V III. stati sleduje se poměr vlády k revolučnímu hnutí rakouskému a zvláště českému, počátek reakce a návrat k absolutismu; IV. stať jedná o tiskové svobodě za českého hnutí revolučního. Stať V. vypisuje vliv tohoto hnutí na českou literaturu, jež nabývá rázu převahou politického; stať VI. zabývá se tehdejším časopisectvem politickým, všímajíc si především důležitějších listů všech stran politických, posuzujíc jejich vznik, směr, vliv a trvání a podávajíc i přehled žurnalistiky venkovské. V novinářstvě moravském arci jsou některé mezery; tak na př. ani zmínky není (na str. 535—536) o českých časopisech českého směru v Olomouci vycházevších (vycházely zde čtyři!).

Hlava dvanáctá velmi rozsáhlá (538—670) věnována K. Havlíčkovi; napsal ji také Zdeněk V. Tobolka, známý svými studiemi o Havlíčkovi a vydáváním jeho spisův. Spisovatel dle nejlepších a nejnovějších pramenů kriticky líčí Havlíčkovo mládí a studie v Něm. Brodě (1831—1838), různé vlivy na mladistvého Karla (v Borové faráře Brůžka, v Něm. Brodě P. V. Divok vzbudil v něm touhu po sebevzdělání), jeho další vývoj na filosofických studiích v Praze a vliv pražského prostředí na jeho uvědomění národní (544), jak z osvícenského racionalismu obrátil se v českého národovce a všeslovana, jak už tehdy se rozhodl, že život svůj věnuje službám národa. Aby tak mohl činiti s největším úspěchem, vstoupil do bohosloví a pěstoval i tam horlivě studie slavistické. Ale již po roce pro své volné zásady propuštěn z bohosloví, z něhož byl už sám odhodlán vystoupiti. Potom zanášel se plány literárními a vedle kratších cest po Čechách, Moravě, Slovensku a záp. Haliči podnikl známou

cestu na Rus r. 1842 a 1843 za úřadem vychovatelským. Tobolka zevrubně stopuje a líčí všechny dojmy ruského okolí a života na Havlíčka, podrobně rozbírá všechny jeho studie tamější, jak jeho sympathie k Rusku mění se tam v antipathii a vzmáhá se láska k vlasti české a s jakými pocity v červenci 1844 opouští Rusko; rozbírá a oceňuje Havlíčkovy překlady z Gogoľa, vznik jeho epigramů (zvl. „Jehelníčku“ 571), vznik a myšlenkový obsah „Obrazů z Rus“ s intencí a formou jejich (tendenčnost v nich vítězí nad uměleckou stránkou), jeho organisatorskou a buditelskou činnost po návratě z Ruska v Něm. Brodě, vznik, ráz a účel kritiky Tylova „Posledního Čecha“, jíž prolomil soustavu osobního kamarádství v literatuře, „odsoudil lkavé, bezmocné vlastenectví Tylovo a proti němu postavil vlastenectví činu a vytrvalé práce“ (581), jímž sám tak skvěle vynikl v dalším svém působení publicistickém a politickém. Jakožto redaktor „Pražských Novin“ a „České včely“ (od r. 1846) vedle vnějších oprav zavedl do nich i nového ducha, snažil se zvýšiti úroveň českého vlastenectví, seznámiti české čtenářstvo se světem slovanským informacemi vybíranými z listů slovanských, s houževnatou odvahou pracoval proti rak. absolutismu jako politický liberál (589), odsuzoval špatné a nabádal k dobrému, chtěje býti rádcem a vůdcem vrstvám nejširším. Tuto činnost Havlíčkovu líčí Tobolka zevrubně, uvádí zásady Havlíčkovy, spolupracovníky, prameny, vliv jeho novin (Měšťanské Besedy, Čtenářské Spolky) a poměr vlády k nim. Ve stati XI. stopuje Havlíčkovu praxi politickou (od 13. března 1848 do 27. března 1849), jeho řeči, činnost organisatorskou, agitační (austroslavistické stanovisko) a poslaneckou; zajímavo, že H. v „Slovanské Lípě“ bojoval proti snahám českého radikalismu (598). Stať XII. věnována „Národním Novinám“ Havlíčkovým; líčí se jejich založení jakožto nezávislého denníku českého, úkol (tlumočiti nacionální českou politiku) a ráz, uspořádání (rubrika „Z Moravy“) a pečlivé řízení jejich, spolupracovníci (Palacký, Tomek, Brauner, Trojan), nepřátelský poměr „Nár. Novin“ k vládě a vlády k nim. Stručná stať XIII. seznamuje nás s humoristickosatirickým týdenníkem „Šotkem“ (vycházel od 7. ledna do 1. dubna 1849), stať XIV. se „Slovanem“ založeným (1850) po zastavení „Nár. Novin“; stanoví jeho úkol (zadržovati kroky reakční vlády), vnější ráz a způsob Havlíčkova psaní. Stať XV. zabývá se „Duchem Nár.

Novin“ věnovaným Palackému a „Epištolami kutnohorskými“, příčinou a účelem jejich vydání, obsahem a oceněním jejich; ve stati XVI. přechází Tobolka k politickým zásadám Havlíčkovým; stopuje bedlivě vývoj politických zásad jeho s počátku (1846—1849) ještě kolísavých; bylť politický program jeho v „Praž. Novinách“ protiabsolutistický, liberalistický, v „Nár. Novinách“ také demokratický, v „Slovanu“ protihierarchický, ale ve všech národní. Bojoval proti romantismu v politice, stavě se na půdu reální; stát si představoval podle zásad liberálních. Dále probírá a posuzuje Tobolka jeho názory o obci, volebním právu, jeho agitaci buditelskou, mínění o odluce Slovákův od nás, odpor proti Kollárově povrchní vzájemnosti všeslovanské a horlení pro austroslavismus, hájení federalistického programu Palackého, Havlíčkovy názory o českém státním právu a otázkách církevních (zejména o reformě církve katolické, o zrušení coelibátu, o rovnoprávnosti všech církví a j.), o vojsku, o poddanství lidu selského a povznesení jeho, o národohospodářských a sociálních poměrech (neměl pro ně dosti smyslu 642, jsa zprvu merkantilistou, později oekonomickým liberálem), o otázce židovské, o spojení liberální šlechty s českými liberály za určitých podmínek, o revolučním násilí (byl jeho odpůrcem a proto též odpůrcem českého radikalismu 645, proti reakci schvaloval odpor zákonný), o vnitřním sesílení národa jakožto nezbytné podmínce jeho svobody založeném na dobrém školství, o školské reformě, o potřebné organisaci politických stran a jejich žurnalistice co možná nejlepší. V stručné stati XVII. líči se Havlíčkův boj s reakční vládou, pronásledování jeho vládou a zastavení „Slovana“ r. 1851, za nějž náhradou vydal překlad některých (11) povèstí Voltairových, aby působil proti snahám hierarchickým (653) v Čechách. V stati XIX. popisují se další záměry a osudy Havlíčkovy do odvezení jeho do Brixena a ve XX. pobyt v Brixeně, ráz jeho literární činnosti v zajetí, četba, studium ruských dějin, jež zamýšlel sepsati a tiskem vydati, jeho utrpení (za milost nechtěl žádati), duševní muka z přemýšlení o budoucnosti, jeho propuštění (na jaře 1855), a v XXI. stati stručně vylíčeny smutné jeho dni poslední a smrt (24. května 1856) zaviněná tuberkulosou v krku, a naznačen jeho význam. „Ne politický program Havlíčkův, ne jeho politické theorie, nýbrž jeho skutky, jeho vytrvalá, poctivá a neohrožená práce proti

vítězně postupující reakci, jeho mravní hodnota a jeho koruna mučednická . . . . . svedly za tuhé reakce u mrtvoly Havlíčkovy oba politické směry (stranu národně liberální a radikálně demokratickou) kračející . . . . tak často cestou různou" (669). Zajímavo jest, že Tobolka na některých místech líčí nám Havlíčka jinak než professor Masaryk; na str. 539 výslovně podotýká, že Masaryk „začasté na úkor historické skutečnosti, přičítá Havlíčkovi názory, jichž hlasatelem Havlíček nebyl".

V hlavě XIII. (str. 670—720) posuzuje Jan Jakubec Havlíčka jakožto básníka, začínaje jeho plynnými německými verši z doby gymnasijní (duchem a směrem tehdejší školní četby německé a latinské) a prvními neobratnými pokusy českými z doby gymnasijní a filosofické, jakož i z pobytu v semináři. Skládal bojovné básně vlastenecké s nejpříkřejším nacionalismem („Zdvihni se, zdvihni, starý český lve"). Na Rusi však projevila se význačná náchylnost jeho k satiře četnými epigramy podnícenými studiem Lessinga, Martiala, Logaua, Čelakovského a Puškina; v II. stati rozebírá Jakubec důkladně původ, účel (vystihnouti snahy a duševní život národní), podstatu, obsah i formu epigramů Havlíčkových, pokládaje Havlíčka za typ českého vtipu (678), vytýká význačné vlastnosti (uměleckou charakteristiku, formu lidové písně, parodistický tón) a řadí Havlíčka mezi nejpřednější epigrammatiky světové. V III. stati stopuje Havlíčkovu přípravu k povolání spisovatelskému (prostudoval četné spisy aesthetické a celý slovník Jungmannův), jeho názory o básnictví a kritice a jeho známé vystoupení proti běžnému, přecitlivělému a neplodnému vlastenčení, stanoví u něho vliv Lessingův a Mladého Německa (klade důraz na tendenci, v poesii chce míti projevenu životní pravdu, realismus), jako nejvyšší vzor uznával poesii lidovou (692) a tendenci vlasteneckou za nejvyšší ideál. Ve IV. stati probírá Havlíčkovy veršované práce z let 1846—1848, zvláště jeho politické parodie („Šuselka nám píše"); „Křtu sv. Vladimíra" věnoval celou stať V. Základní jeho ideu shledává ve filosofickém názoru náboženském rationalistův a v básnickém i filosofickém hellenismu, že náboženství jest nejmocnějším prostředkem politické moci a že nejmocnější strážci zájmů náboženských nemají hlubšího základu víry; bojuje tak proti absolutismu. V VI. stati obírá se jeho dalšími záměry lite-

rárními, básnickými pracemi v Brixeně: líčí vznik a podává pěkný a důkladný rozbor „Tyrolských elegií“ a „Krále Lávry“ a zlomku „O posledních věcech člověka“. Ve stati VII. oceňuje Havlíčkův význam básnický v naší literatuře a dokazuje, že jej nyní mnozí přeceňují; chybí mu hloubka básnická, k básnění pudí jej tendence, básní více hlavou než srdcem (713), formou pracnou spíše jako vědecký pořadatel než básník, vyhýbaje se lyrismu. Největší přednost záleží v mistrné charakteristice osob. Jakubec charakterisuje také podrobně básnickou řeč Havlíčkovu (lidovost úmyslnou), jednostrannost, typičnost (představuje typ člověka Čecha), popírá právem velikost Havlíčkova vlivu na českou poesii (719); působiť Havlíček kouzlem svého velikého a hlubokého ducha, jakož i tragikou osobních osudův.

I tento svazek jako předešle vyzdoben četnými případnými illustracemi: podobiznami, autografy, četnými ukázkami tisku některých knih a mnohých novin, pohledy na rodiště spisovatelův a pod. V zadu zase připojen podrobný rejstřík abecedně sestavený, který znamenitě ulehčuje přehled zpracovaného materiálu, přehled životních osudův a literární činnosti všech spisovatelův. Všem, kdož se zabývají studiem české literatury, stává se dílo toto nezbytnou pomůckou. *Josef Bartocha.*

Geschichte der russischen Literatur. Von Dr. A. Brückner. Leipzig, C. F. Amelangs Verlag 1905.

Přední slavista, berlínský professor Alex. Brückner po výtečných „Dějinách literatury polské“, již i na češtinu přeložených, vydal — rovněž německy — nyní knihu neméně cennou. Horečná činnost autorova je podivuhodna, horlení jeho proti slovanské lenosti (slavische Lässigkeit, bierność i lenistwo), známé z jeho knih a neustále opakované i v jeho universitních přednáškách, vyplývá z lásky k velikým činům, z nadšení pro pokrok a krásu. Myšlenka tato jest vůdčí také v jeho dějinách. Prof. Brückner důkladně prostudoval staré doby slovanských literatur, o kulturních poměrech ve starém Rusku vydal před lety několik monografií, takže je mu snadno mluviti o literatuře každé doby v poměru k současnému životu s ní. První kapitoly knihy jeho mají jen orientovati — učenec, jenž neopominul propátrati každý starý rukopis s jazykového hlediska, pomíjí všech, má-li mluviti o dějinách literatury, poněvadž tu chce sledovati ducha, nikoli literu. Líčí s počátku lid a zemi se vzácnou znalostí a výmluvností; názor

jeho na zavedení slovanské liturgie svatými Cyrillem a Methodem je znám. Dobu do Petra Velikého líčí jen dvěma kapitolami, prodlévaje déle jen u nešťastného mnicha Maxima a zabývaje se hlavně všeobecnými poměry v tehdejším Rusku. Výtečné jsou kapitoly o Petrovi Velikém a Kateřině II. — nejsou mu objeviteli, nýbrž radikálními vyvrcholiteli toho, co před nimi zrálo pomalu a skrytě. Jejich poměr charakterisuje slovy: „Sie (Kateřina) war der Gegensatz zu Peter; diesem lag an der Sache, ihr an dem Schein" (str. 86.). Vnitřní bohatství těchto partií — mluví zde o církvi, vojsku, divadle, vědě, universitě, akademii atd. duchaplným, oslňujícím slohem — jest jedinečné. O literatuře se rozepisuje šíře: vybírá jména význačná, pomíjí všeho, co sebrati a čeho znalost ukázati by mnohý pokládal nutným, sleduje pouze vývoj ducha, to, co jej charakterisuje. Práce Kateřininy, satira, bajka a zednáři, zastoupeni vždy jen význačnými lidmi, při nichž však užívá moderního měřítka. Pro nešťastného Radiščeva má slova plná vřelosti. A tak pokračuje dále, nevěnuje ani Karamzinovi ani Žukovskému samostatných kapitol: Karamzina nepokládá za genia, jímž počíná se nová doba, nýbrž končí se jím dobu dosavadní. Až šestá kapitola je věnována Puškinovi; jest mistrným příkladem rozboru, pomíjejíc podrobnosti životopisné. Nový názor na Puškina, jenž cení nejvýše pozdější dobu tvoření básníkova a staví „Eugena Oněgina" proti Bělinskému do pravého světla, jest zde vyjádřen vřele a přesvědčivě; zvl. se zastává Taťány. Prosa Puškinova jest jen zlomkovitá. Básníkem Kavkazu jest až Lermontov, o němž autor mluví mezi romantickými básníky. Ruská romantika se liší docela od západní, nemá její hloubky — nezavinil toho ruský temperament, ale Mikulášova vláda (str. 200.). Od Byrona se naučili plivati, nikoli bojovati za svobodu. Více méně stručně mluví o Delvigovi, Jazykovovi, Barjatinském, Venevitinovovi, Poležajevovi; vlastním ruským romantikem jest Lermontov, nikoli Puškin. Mluví hlavně o jeho básních — „koho bozi milují, toho brzy berou k sobě: tak Puškina, tak Lermontova". Svého díla nevyvrcholil nikdo z obou — vyvrcholili by je? Otázku tu nechává nerozřešenou. Dále probírá začátky ruského románu (satirický a historický), Lermontovem již se hlásila nová doba prosy, prvním umělcem romanopiscem je Gogol, jenž jak v dramatě tak v románě chybil ve volbě látky, ale to zavinila censura, jež nedovolila mluviti otevřeně. — Gogol jako osobnost

je zajímavější nežli jeho dílo (str. 234.): má vysoké ponětí o umělci, nechce se jen smát, chce i positivně tvořit, nám stačí Čičikov prvního dílu jeho románu, jemu nestačil. Brückner zamítá myšlenku, že spálil druhý díl jeho z nespokojenosti — naopak, v dopisech se z něho těší, bylo to asi z okamžitého záchvatu nálad, jež vyplnily konec jeho života. Dosud několikráte citoval Bělinského; počínaje novou dobu ruského románu, rozebírá dosavadní ruskou kritiku, spravedlivě oceňuje Bělinského, jenž má pro Rusko větší význam nežli všichni ministři a bezvýznamní časové dohromady (str. 258.), líčí současné ustrnutí ducha, osud Petraševců, poměr slavjanofilův a západníkův a nejvýše staví memoiry Hercenovy, s nimiž srovnává protichůdnou, ale podstatou stejně naladěnou Rodinnou kroniku Aksakovovu: rušné době šedesátých let věnuje následující kapitolu, v níž oceňuje současné kritiky Černyševského, Dobroljubova a Pisemského, kritisuje jejich směr, uvádí je v poměr k organické kritice Grigorjevově a Strachovově, k aestheticko-idealistické Volyňského a Merežkovského. Končí přehledem ruské literární historie až do našich dnův.

Další kapitola je věnována Turgeněvovi a Gončarovovi. Souvislost jejich díla s životem je příčinou, že neustále sleduje poměry v Rusku, jsa nadšen pro myšlenku svobody, která se tam uplatňuje, ale odsuzuje zlo, jež zavinili lidé, kteří jí vyžitkovali. Pro Turgeněvovo umění má slova uznání, zvláště pro jeho nádherné figury a situace, nezapomíná však chyb ani koketování se slavjanofily, ani na všecko, v čem se jeví fantastické jeho cizozemství. Dílem nehynoucí krásy jsou však „Otcové a děti", jež rozebírá. Jeho ideálem byla vždy humanita, jíž se nikdy nezpronevěřil, byl liberálem starého střihu, odpůrcem revoluce, ctitelem umění; jeho dílo je zdravé, poněvadž umělecké. Protivou k jeho produktivnosti je Gončarov (jenž psal zřídka), tvůrce Oblomova, jehož psychologická analysa je výborná; ale vyčerpal se brzy. S Turgeněvem volil příbuzné látky, neměl však jeho rozhledu, miloval detaily. Samostatné kapitoly s duchaplným rozborem věnoval autor ještě jen Tolstému a Dostojevskému. První je mu typem Rusa, básníkem života, jenž zamítá vše nadzemské, ale v mezích toho omezení je souverenním umělcem, upřímným, jenž od počátku bojuje proti lži životní — příčina jeho ironie, často se stupňující v rozhořčení, kde přestává býti umělcem, jsa pouze člověkem. Když přestává býti umělcem a stává se kazatelem,

jsou jeho postavy bez krve — proto době od r. 1883 věnuje Brückner jen několik málo stránek; „Vláda tmy“ jest z nejvýznačnějších dramat rolnických na světě, ze spisů jeho v této době nejlepší. Dostojevský je v protivě k velikým realistům mystik a prorok, jehož první spisy od „Zápisků z mrtvého domu“ nedají tušiti pozdější vývoj. V jeho hlavních pracích je mnoho, co se dá umělci vytknouti — k současným směrům (v „Běsích“ na př.) je nespravedliv, nemá politického smyslu, ale není ve světové literatuře člověka, jenž by měl vřelejší srdce, více prožil a procítil. Jeho orthodoxní maska je ryze vnější; to, co je démonické v ženě, lásce, kráse, nadčlověctví — to vše jest už u Dostojevského, u něhož se nikdy nejedná o erotiku, ale vše jest jí plno, až smyslnost hraničí s perversí — „Nicht im Faust, wohl aber in „Schuld und Strafe“ erfasst uns der Menschheit ganzer Jammer“ (str. 390.). Ostatní spisovatelé jsou autorovi belletristy druhého stupně. Rozebírá nejvýznačnější z nich, Grigoroviče a Pisemského, charakterisuje pokrokovce a konservativce, „národníky“, kritisuje moderní belletristiku Dančenkovu, historický román, který zatím jen živořil, a dle svého způsobu si všímá žen spisovatelek: Kateřina II. a kněžna Dašková jsou dlouho osamoceny, později se píší romány po vzoru Friederiky Bremerové, a ani nyní ještě v Rusku není ženy významu Orzeszkové nebo Sandové; „in der neuesten Zeit finden wir dann, wie bei den deutschen Schwestern, einen derartigen Realismus in der Darstellung erotischer Sachen, dass die Brüder vom Fach besiegt zurücktreten müssten“ (str. 423.). Nejzajímavější jsou Soňa Kovalevská a Maria Baškircevová, ač jejich práce téměř nesouvisí s belletristikou.

Důkladněji ještě Brückner probírá vývoj satiry a Saltykova, jenž jest jejím vrcholem (zastává se jeho originality v humoru a myšlenkách, s jakou líčil ruský rodinný život) a vývoj dramatu od nejplodnějšího Ostrovského, jenž přivádí na jeviště chmurný obraz života ziskuchtivých kupců moskevských, a jemuž věnuje několik stran (447—461) své knihy: zde znal Ostrovský prostředí a dovedl je zachytit, historická jeho dramata se neopírají o realitu a jsou prosycena slavjanofilskou fantastikou. K jeho škole náleží Solovjev a významnější Potěchin. Pozdějších dramatiků je celá řada. Alexej Tolstoj píše hlavně dramata historická. Ruské drama však nedosáhlo významu románu. V době rozkvětu dramatu a románu umlkla lyrika, nebyla čtena, ač bylo několik talentovaných

básníků: tak vrstevník Puškinův Tjutčev, lyrik, Majkov, Fet, Polonskij, jež Br. stručně probírá, a nejčtenější Někrasov, lidoví básníci Nikitin a Surikov. Jejich počet vzrůstá v 80tých letech, nejpopulárnější je záhy zemřelý Nadson, předzvěst moderních. Půda nebyla přízniva dekadentům, byli stíháni posměchem; dosud není vynikajícího talentu mezi nimi, ženy mají zde ještě menší význam než v románě. Překladatelů z cizích literatur je hojně, dokonalých překladů jest dosti.

Pro naši dobu je ruská literatura dle Brücknera docela vyčerpána, převahy nabývají drobné formy, spisovatelé mladí umírají souchotinami, často i delirio tremente. Garšina udělala válka spisovatelem, jest melancholik, skončil samovraždou; dosud žije důsledný Malorus Korolenko; talent velmi produktivního Potapenka nezplnil nadějí, jež vzbudil, rovněž zklamal Jazinskij. Vysoko nade všemi stojí „umělec z boží milosti“ Čechov, přísný realista, i líčí-li psychické stavy, jehož práce jsou plny vzácně kreslených nejrozmanitějších postav, formově žák Turgeněvův, přísně objektivní — Gorkij proti němu stělesňuje protest proti ruskému světu. Je žákem Korolenkovým, knihy jeho jsou revolučnímu proklamacemi. Na tom však stroskotalo jeho umění; jako dramatik je slabší než Čechov. V cizině způsobil rozruch, ale již asi pozbyl přitažlivosti: motivy jeho jsou omezené, líčí vždy pouze bosáka. „Gorkij ist mir interessant als russischer „Protestant“, nicht als Künstler; durch seinen Stoff, nicht durch die Form; durch den Ton, nicht durch die Melodie“, praví o něm autor (str. 500.). Od Gorkého se liší moderním, impressionistickým stylem Andrejev, jenž vidí předměty fantasticky osvětlené, ale vězí vždy v každodenní prose.

Brückner končí stručným vylíčením současných ruských poměrův. „So lässt es sich weiter nicht leben!“ Literatura ruská za krátké doby vykonala mnoho. Šla vlastní cestou — ale tam, kde stojí nyní, je pokraj propasti. „Bleibe diese (Literatur) auch in Zukunft den humanen und ästhetischen Traditionen ihrer glorreichen Vergangenheit getreu! Die Welt kann ihrer nicht mehr entbehren.“ (Str. 505.)

Zakončení knihy vzbudilo leckde nelibost; zdá se však, že Brückner pro svůj úsudek má dosti příčin. Celá kniha ho jeví jako vášnivého přítele svobody, jenž však nenávidí Heineových „otroků svobody“. A všude stojí na půdě vědecké, která jest jediné pevna, pojí-li se k ní správný aesthetický instinkt, o němž u Brücknera nelze pochybovati. Neboť Brückner je pilný pracovník vědecký — známy jsou jeho knihy a články o starých

literaturách, jež prostudoval důkladně, nalezl a vydal český rukopis Bavorovský, napsal mnoho pojednání mluvnických — ze staré polštiny, češtiny, ruštiny, litevštiny atd. a dosud jest z filologů, jak si je představuje prof. Minor: kteří pracují v celém oboru své vědy, nespecialisujíce se. Na berlínské universitě přednáší na př. o moderní literatuře polské a o slovanských starožitnostech. To již jeví ho jako člověka, který nelpí na liteře, který nepůsobí výčtem podrobností (Srovn. zde str. 313.), nýbrž jemuž jde o ducha věcí, o nichž mluví. Svědčí o tom duchaplný stil jeho, plný obrazů, vybraných slov; všechny partie jsou jako essaye, nikoli jako kapitoly literární historie, jak jsme jim zvyklí. Ač jest vždy objektivní, pokud je možno člověku ducha jeho a vzdělání, přece je často v jeho větách skryta kritika, ironie. Jeho úsudky jsou samostatné, pokud je možno — užíval ovšem též pramenů, hl. Srezněvského, Solovjeva (sr. str. 315.), cituje často hl. Bělinského. Jeho samostatnost, odlišnost od většiny lit. historiků však přece mohla připustiti v uvedení použitých pramenů pod čarou — těm, kteří by rádi užili jeho materiálu. Kniha je psána hl. Němcům — odtud upozorňování na německé překlady, jež ovšem nám nemají tak veliké důležitosti. Každý z četby má prospěch — začátečník se může zde informovati o jménech důležitých, o proudech literárních, o prostředí; kdo zná ruskou literaturu, může srovnávati úsudky a čte mimo to mistrné charakteristiky prostředí, jehož studium, zvláště cizinci, je velmi znesnadněno, jakož i jednotlivých autorův. Oba však cítí, že mají v rukou nejen ryze vědecké, ale zároveň i ryze umělecké dílo.

Miloslav Hýsek.

Nová díla.

Bibliografie české historie. Sestavil Dr. Čeněk Zibrt. Dílu III. svazek 3. Obsahuje politickou historii od r. 1591—1600. Potom třicetiletou válku. Strany 481—737 s úvodem k dílu III. Další svazky této vynikající práce budou vydávány po 15 arších ročně nákladem České akademie.

Katalog českých rukopisů c. k. veřejné a universitní knihovny pražské. Sepsal Josef Truhlář. Vydaly I. a III. třída české akademie. 1906. Stran XI a 196.

Dodatek ke spisu „Šek ve vědě a v zákonodárství“. Napsal Dr. Ant. Pavlíček. Nákladem České akademie 1906. Stran 44.

Zlaté mince s domnělým opisem *HEI'NAZE.* Napsal Josef Smolík. Nákladem České akademie 1906. Stran 20.

Hrad Pražský a majetková práva k němu do r. 1526. Píše prof. Dr. J. Čelakovský. Otištěno ze Sborníku příspěvků k dějinám král. hl. města Prahy. Uveřejněno jako rukopis. V Praze 1906. Nákladem obce král. hl. m. Prahy, 1906. Stran 60.

Vlastivědy Moravské vydán byl redakcí Dr. Fr. Dvorského Jihlavského kraje Třebický okres. Dílu II. běžná čísla sešitů 186—199. Napsal Dr. Fr. Dvorský. Vydává Musejní spolek v Brně, 1906. Stran VIII a 449 s mapkou soudního okresu třebíčského.

Archiv Pravlova a Prostoměřic, městeček na Moravě. Podává Aug. Kratochvíl. Nákladem vlastním, 1906. Stran 60. Věnováno prof. Frant. Jarosl. Rypáčkovi.

Eucharistické traktaty Stanislava ze Znojma. Napsal Dr. Jan Sedlák. Otisk z Hlídky. V Brně 1906. Stran 48. Práce velmi pečlivá.

Řecké starožitnosti. Sepsal Tomáš Šílený. II. rozmnožené vydání s 32 obrazy. Nákladem vlastním, 1906. Stran 128. Cena výtisku nevázaného K 1·60, vázaného K 1·80. Velmi pěkná a praktická knížka jak pro učitele středních škol tak pro žáky.

Z pamětí a života Františka Bartoše. Napsal Jos. Bartocha. Sešit 1., cena 30 h. — V Telči u Šolce, 1906.

Uherské ústavní dějiny. Do Ottova Slovníku naučného napsal prof. Dr. K. Kadlec. Stran 39.

O vydávání Archivu Českého (1840—1906). Napsal prof. Dr. Josef Kalousek. Stran 22. Práce informační.

Kubata dal hlavu za Blaha. (Kubata Kozinou?) Napsal Josef Salaba. Zvl. otisk z „Naší Doby", roč. XIII. V Praze 1906. Stran 16.

Prvá česká zpěvoherní představení. Napsal Dr. Josef Pešek. Nákladem spisovatelovým. Stran 45. Ve Vyškově 1906. Věnováno dvor. radovi prof. Dru. Gollovi.

Knihovna pedagogických klassiků v. II. J. Locke: Několik myšlenek o vychování. — O studování. Přeložil a poznámkami opatřil prof. Rud. Brejcha. Úvod „O životě, názorech a spisech Lockeových" úvodem napsal prof. Dr. Ot. Kádner. Stran LXXIX a 239. V Praze, nákladem dědictví Komenského, 1906. Spis jest neobyčejně poutavý a zasluhuje největšího rozšíření.

Filosofické bibliotheky, vydávané I. třídou České akademie, vyšlo II. řady číslo 1.: W. Stanleye Jevonsa „Počátkové logiky". Z anglického přeložil Otakar Josek. V Praze 1906. Stran IV a 136.

Wann wurde Mitteleuropa von den Slaven besiedelt? Beitrag zur Klärung eines Geschichts- und Gelehrtenirrtums. Napsal Martin Žunkovič. Druhé rozmnožené vydání. V Kroměříži, 1906. Cena K 2·50. Stran 211. Spisovatel rozšířil práci svou v 2. vydání velmi podstatně a částečně přeřadil i některé stati.

Časopisy.

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jarosl. Golla a Jos. Pekaře ročn. XII., sešit 4. Obsahuje vesměs dokončení prací již vyjmenovaných. Četné referáty (zvl. Hýblův o Niederlových Slov. starožitnostech), výňatky z časopisův a hojnost zpráv. Číslo jest zakončeno Bibliografií české historie za rok 1905 (č. 1—1387).

Ostatní zprávy časopisecké a četné referáty bylo nutno odložiti do čísla 2.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

O původě mor. Valachův.

Napsal Fr. Pastrnek.

Československé obyvatelstvo naší země Moravské vyniká po stránce ethnografické a dialektické značnou pestrostí. Jest zajímavou vědeckou otázkou, jak se vyvinula tato utěšená rozmanitost.

Obecné dějiny politické nám nepodávají určitých poučení. Mnohem spíše mohli bychom očekávati objasnění od dějin kulturních, najmě od zkoumání, jakým postupem nynější obyvatelstvo sídla svá zaujalo a způsob svého života započalo. A možná, že i ethnologie bude moci usouditi, jakého rázu jest nynější lid moravský, je-li potomkem jednoho národního kmene anebo více-li kmenů splynulo v jeden celek. Dosud však žadná z těchto věd nedospěla k pevnějším výsledkům o našem národním složení.

Podobá se, že nauka filologická, nauka o historickém vývoji jazyka lidového, poskytuje dosud poznatky poměrně nejbezpečnější. Ale tu jest třeba veliké opatrnosti a přesného rozlišování, co jest nesporným skutkem a co jest jen theoretickou kombinací.

Všimněme si s toho stanoviska našich nejvíce známých jmen ethnických. Není pochybnosti, že nejstarší z nich zachoval se v názvu Slováků. Jméno „Slovák“ jest jen obměnou obecného názvu Slovanův. Původně zněly tvary takto: Sg. nom. mask. Slověninъ, pl. nom. Slověne, adj. slověnьskъ. Odtud máme dosud tvary: adj. slovenský, fem. Slovenka, se ztrátou měkké výslovnosti, což snad ukazuje, že platí v těchto názvech výslovnost uherskoslovenská. A dále máme název „Slovák“, „Slováci“, což jest opět jen obměnou staršího tvaru, snad podle názvu: Polák, Poláci. Podobným způsobem změněno původní sg. Slověnin v nynější tvar „Slovan“, podle takových appellativ, jako zeman, obdobně jako Pražan a Pražák a pod.

Z této úvahy plyne, že v názvu Slováků skrývá se nejstarší ethnický název, čili že Slováci trvají v podstatě při svém jméně od dob praslovanských, že si název již přinesli do svých sídel. Mají dosud název všeobecně ethnický, u nich nevyvinul se název určitější.

Jméno „Moravané“ nemohlo dříve vzniknouti, než když slovanští naši předkové trvale zaujali údolí řeky Moravy. Ač historicky doloženo jest teprve z r. 822, není pochyby, že jest značně starší.

Podobného rázu jest název Hanáků, obyvatelů na řece Hané. Jak starý jest tento název, nelze určitě říci. Podle mluvnického tvaru může náležeti mezi názvy nejstarší.

Jest zajisté pozoruhodno, že z těchto tří názvů nelze nic určitého usuzovati pro naši ethnologickou minulost. Jeden jest zcela obecného rázu, druhé dva jsou názvy místní.

Zcela jinak jest to při jméně Valachův. Jest to patrně název cizí, ale nikoli neznámý, neboť i jinde, mimo Moravu, nalézáme Valachy. A tu mimoděk namanuje se otázka, jakým vývojem se stalo, že část našeho národa na Moravě se označuje jménem „Valaši“.

Není divu, že také mne zajímá tato otázka. Jednak zasahuje do slovanské filologie vůbec, a zvláště do slovenštiny, a za druhé jest mi tento problém blízký jako rodáku keleckému.

Podnětem k těmto poznámkám byl mi spis znamenitého rodáka hranického Jos. Heřm. Agapita Gallaše (1756—1840) o Valaších v kraji přerovském, roku 1906 v několika sešitech Českého Lidu (roč. XV., str. 162 a násl. a ve zvl. oprav. otisku, Praha, 1906, 54 str.) prof. Kadlcem vydaný. Spis tento zasluhuje tuším nejbedlivější pozornosti jak po stránce ethnografické tak i po stránce dialektologické, pro hojnost rozmanitých zpráv, nazíráním autorovým ovšem zbarvených, ale přece vždy závažných a cenných. Podle mého mínění jsou zprávy Gallašovy nemálo důležity též pro otázku, odkud předkové nynějších Valachů se dostali na Moravu.

Valaši obývají, jak povědomo, východní hornaté krajiny moravské. Jméno, zaměstnání a kroj jejich poutal od konce XVIII. stol. pozornost vlasteneckých spisovatelů moravských, jak svědčí článek Mat. Václavka „Moravské Valašsko v písemnictví českém i cizím“ (Národopisný sborník českoslov., III., 1898,

49—59). V posledních desítiletích obrácena byla pozornost na lidovou řeč valašskou, a odtud hlavně ustálil se v našem odborném písemnictví zvyk mluviti o Valaších jako o zvláštním národním kmeni moravském. K rozšíření toho názoru přispěl nemálo Fr. Bartoš, jehož výklady se obecně přijaly a přijímají. Uloženy jsou zvláště v článku „Moravské Valašsko, kraj i lid“ (Lid a národ, 1883, 155 sl.), v „Dialektologii Moravské“ (I., 1886, 59 sl.) a j., stručně též v Ottově Slovníku naučném (XVII., 1901, 640). Tak se stalo, že v Dějinách Moravy sepsaných Rud. Dvořákem (Vlastivěda Mor., v Brně 1899, I., 26—27) nalézáme mínění, jakoby Bartošovo třídění dialektologické (v I. díle Dialektologie) bylo nějakým zbytkem aneb obrazem někdejších kmenů moravských. Mluvě o Moravanech v IX. stol., připomíná Rud. Dvořák rozsáhlost jejich sídel a pokračuje pak takto: „Není pochybnosti, že se dělili, jako soukmenovci jejich v Čechách, na kmeny, zachovavše si rodové zřízení všem Slovanům společné. Také se nám zachovala ve starých zprávách jména dvou kmenů moravských, totiž Holasiců na severu při horní Odře a Lovaticů (vlastně Lověticů) na jihu při řece Dyji. Že i v ostatních částech Moravy a sousedních zemí byli kmenové vespolek sice řečí i mravem příbuzní, nicméně nářečím od sebe rozdílní, o tom nelze pochybovati. Onen stav shodoval se asi povšechně s nynějším rozdělením Moravanů na nářečí české, hanácké, slovácké, valašské a lašské“. Jak povědomo, poopravil Fr. Bartoš v II. díle Dialektologie (v Brně, 1895) své třídění nářečí moravských a připojil správně nářečí valašské k slovenskému. Ale tím tuším nejsou odstraněna všechna nedorozumění, která se pojí ku jménu valašskému. Dobře na př. upozornil Jan Loriš (Rozbor podřečí hornoostravského ve Slezsku, v Praze 1899, str. 3) na to, že podle kroje jsou i na území těšínského Slezska Valaši, a to Valaši polští (v střední pahorkatině kolem Těšína a Skočova) a Valaši moravští (ve jihozápadním cípě těšínském). Tito hornoostravští Valaši mluví ovšem nářečím jiným než jejich moravští soujmenovci, takovým totiž, které Bartoš nazývá „lašským“. Avšak tím nezpozbývají práva na své jméno, které právě původně neoznačovalo nijakého kmene národního, nýbrž vrstvy obyvatelstva určitého zaměstnání, z něhož vyplynuly i ostatní podmínky pospolitého života. Podobá se, že Valaši byli u nás na Moravě původně pouze pastýři, zvláště ovčáci.

Vzácným dokladem toho jest právě Gallaš, který praví na příklad: „Ano i to slovo Valach jest staroslavanské a znamená v dialektu našich moravských salašáků toli, co pastýře neb ovčáka . .“ (169 = zvl. ot. 9), a podobně jinde: „A tito ovčáci slují zde po staroslavansku Valaši“ (173 = 13), a později: „Valaši, to jest ovčáci aneb pastýřové“ (260). Tak praví též A. M a n i a k, rodák valašsko-meziříčský, výborný znalec svých krajanů, (Wolny, Taschenbuch für Gesch. Mähr. u. Schles. I., 1826, 265): „Das veraltete Wort „Walach“ bedeutet einen Hirten, und (die Walachen) verdienen den Namen eines Hirtenstammes“, jelikož prý se dosud zabývají hlavně chovem dobytka. S tím se shoduje, že na uherském Slovensku dosud „valach“ jest označení ovčáka (pastýře ovec); tak se též vysvětluje, že jsou Valaši ve Slezsku, obou tamějších nářečí, polského i „moravského“.

Všechny tyto okolnosti již samy vedou k tomu, že původní Valaši přišli na Moravu z nejbližšího východu, z hornatých krajin Slovenska uherského. A to se potvrzuje též zprávami kolonisačními, ač věc dosud není náležitě prozkoumána ani vyložena. Všeobecně se uznává, že osadníci nynějších „valaských hor“ (Gallaš 169) přišli zvláště z uherského Slovenska (Bartoš, Lid a národ, 161), průběhem XVII., snad i XVIII. století (Mat. Václavek, Národopisný sborník čsl. III., 1878, 52). Při tom však zaráželo, že v nářečí Valachů moravských nebylo dosud pozorováno zřetelných stop původu uherskoslovenského. Znamenitý spis Gallašův přináší tu doklady velmi zajímavé. Gallaš sám ovšem mnoho pozměnil, „poopravoval“, „zlepšil“ (kéž by toho byl nečinil!), ale přece zachoval hojné důkazy jazykové, že „Valaši“ za jeho dob (tedy ku konci XVIII. a na začátku XIX. stol.) mluvili ještě hodně svým původním nářečím uherskoslovenským.

Vytknu zde několik takových dokladův.

V popise nářečí valašského, který podal Fr. Bartoš ve své Dialektologii (I., 59 a násl.), a také v jiných ukázkách, na př. u J. M. Slavičinského („Vlk Krampotů“, 1891, „U Křúpalů“, „Na schodě“ v Českém Lidu X.– XIII.), není ani zmínky o tom, že by Valaši moravští vyslovovali uherskoslovenské *r* místo českomoravského *ř*. Ale ve spise Gallašově máme toho ještě hojné příklady. Cituje se na př. valaské přísloví takto „J u r o, p r e s k o č, b y ť b y i p r e s b i d l o b y l o“ (175 = 15). V tomto

znění jsou již patrny stopy spisovného jazyka; ale přece zůstalo zde ještě dvakrát *r*: preskoč, pres bidlo. Takových dokladů není v prosaické části spisu Gallašova mnoho, ale přece ještě několik, vždy v citátech přímé řeči. Přihodilo se, vypravuje Gallaš (219—220 = 28—29), že přišel z Uher na Moravu, mezi Valachy, bývalý voják, jenž v boji proti Gáborovi Bethlenovi pozbyl nohy a za ni měl dřevěnou; jsa tu v hospodě u fojta na počerstvenou, vychloubal se, že se nedíc žádného Kuruce, ale ani samého čerta nebojí. „Aj", řekl prý jeden z přísedících ousměšně, „pane vojáku! keď sa ani čerta nebojíte, kterak pak se stalo, že vám Kuruc nohu prestrelil?" Nemluví to onen uherský voják (tedy Slovák), nýbrž moravský Valach, a přece vyslovuje „prestrelil", tedy *r*. Podobně vyslovuje i v další rozmluvě „Jura", jeden z moravských Valachů: pryspíšit, prýbytek, drýv (české dřív), vyšetryl (české vyšetřil), pry sobia, prýstup (220 = 29), kde i pravopis zřetelně naznačuje tvrdou povahu hlásky *r*. Gallaš změnil v řeči moravských Valachů mnoho (podle čes. jazyka spisovného), ale ponechal častěji *r*, zajisté na zřejmý důkaz, ze za jeho dob taková výslovnost mezi moravskými Valachy byla ještě obvyklá. Podobně i dále uvádí slova „vymluvená": „Nezapomínaj, běhaj a strílaj z pluháků!" (267 = 44), kde opět máme tvar „strílaj", s uherskoslovenským *r*. Zvláště pak hojnost takových dokladů lze nalézti v „národních písních", které otištěny jsou na str. 268 = 45 a násl., o čemž však ještě promluvím později. Také mezi jednotlivými slovy valaskými čteme (str. 264 = 41 a násl.): hovoriti, košár, kunchár, ogar neb okar, a snad i vydryanec má takové *r*.

Není tudíž pochybnosti, že za dob Gallašových moravští Valaši vyslovovali ještě po způsobě svém uherskoslovenském *r*, a nikoli *ř*. Změna v té věci nastala teprve v XIX. stol. V této příčině jest nemálo důležitá zpráva, kterou podal A. Maniak v článku: Die mährischen Walachen (Wolny, Taschenbuch für Gesch. Mährens u Schles. I., 1826, 263—281). V tomto článku čteme: „Die meiste Hinneigung äussern die Walachen noch gegen die angränzenden ungarischen Slaven, wahrscheinlich, weil diese gleich ihnen Gebirgskinder, gleich ihnen Hirten sind. Von diesen haben sie, was die Sprache betrifft, das harte R in Wörtern, wo das weiche R gehört werden sollte" .. (267). Při tom třeba při-

pomenouti, že A. Maniak má na mysli Valachy, kteří obývají pohoří radhoštské s oběma údolími, lubinským na severu a bečevským na jihu, a s městy Rožnovem a Frenštátem. Svědectví Maniakovo jest tím vážnější, protože v nynějších popisech a ukázkách nářečních z onoho kraje nemáme vůbec zpráv o této výslovnosti.

Zajímavo jest dále, že také ve sbírce Feifalikově (Volksschauspiele aus Mähren, Olmütz, 1864, str. 4) „Valaši" odříkávají verše, v nichž čteme: p r e d y, k r e d y, v e p r o v i n a, t r i k r á t, tedy tvary uherskoslovenské. V lidových popěvcích najdou se snad dosud stopy tvrdého *r*. Tak na př. nalézám v Peřinkově popise valašskoklobuckého okresu (Vlastivěda Mor., seš. 177—185, v Brně 1905, str. 26) tuto starou taneční pěsničku: „A j s o m, m a l s o m, p r e m a r n i l s o m č t y r y k o n ě v r a n é, a j t o d ě v č e š v a r n é p r e m r h a l s o m". (Rudimov, u Slavičina.) Pěsnička má zřejmý uherskoslovenský ráz a proto též tvrdé *r*. Docela obdobným způsobem děje se táž změna v uherskoslovenských dědinách na moravském Slovensku. V osamělé dědině Alenkovicích, nejdále na západ posunuté, „uhýbá původní *r* zenáhla moravskému *ř*" (Bartoš, Dial. I., 35). Tak napsal Bartoš podle svého pozorování z l. 1883—84. Do dneška zajisté zánik původního *r* postoupil mnohem dále, ač o tomto zajímavém processu počešťovacím, který se odehrává před našima očima, dosud nemáme podrobnějších zpráv.

Hláska *r* je bez odporu velmi důležitý, ale přece nikoli jediný důkaz, který z ukázek Gallašových vychází na jevo. Stejně důležita jest poznámka, týkající se 1. osoby jednotného čísla. „Konečně připomenouti třeba", dí Gallaš (str. 267 = 44), „že Valaši, zvláště pak na panství Vsetínském v první osobě Singularis zavdy první osoby Pluralis užívají, na př. p ů j d e m t a m — místo půjdu." A v satirické písni z počátku minulého (t. j. XVIII.) století" (str. 271—272 = 48—49) čteme: K e ď j á u m r e m, (já) v ě n u j e m. To jsou opět tvary uherskoslovenské, které nalézti lze též ve verších Feifalikem zaznamenaných: j á p ů j d e m, v e z m e m s o b ě, z a p í š e m (str. 4); v dnešním nářečí valašském (srv. Bartoš, Dial. I. 77 a násl.) není po takových tvarech ani stopy. Za časů Gallašových ještě Valaši, zvláště vsetínští, „zavdy" jich užívali, t. j. vedle tvarů uherskoslovenských (já) p ů j d e m, u m r e m, v e n u j e m nabývaly již vrchu tvary českomoravské

„půjdu, umřu, věnuju.“ A opět vidíme na oněch svrchu dotčených dědinách uherskoslovenských na Moravě, jak táž změna pokračuje. V Alenkovicích zní již 1. os. jedn. č. nesu, piju (Bartoš, Dial. I., 35), podobně v Radějově, Blatničce, Bystřici, Lipově atd., kdežto v Boršicích, Strání, Javorníku, v St. Hrozenkově, v Březové, v Nových Lhotkách a j. (36—46) trvají starší tvary uherskoslovenské nesem, pijem a pod. Tak bylo před dvaceti lety. Jak od té doby pokročila tato tvarová změna, nevím; ale není pochyby, že českomor. tvary se rozšířily dále.

Konečně zasluhuje pozornosti i to, co praví Gallaš o užívání nominativu za vokativ. „Podobně (dí) místo Vocativa užívají (Valaši) často Nominativa, na. př. Ó Kateřina! místo ó Kateřino! Hopsa, Anka! — místo hopsa, Anko! čuvaj, Andráš! — místo čuvaj, Andráši!“ (str. 267 = 44). Tato syntaktická zvláštnost není ovšem neznáma ani na Moravě ani v Čechách. Srv. některé doklady v Gebauerově Hist. ml. III., 1, str. 25. a j. Avšak obecným zvykem ani na Moravě vůbec ani v nářečí valašském není takové užívání nominativu sing. za vokativ (srv. Bartoš, Dial. I. a II.), a jak z poznámky Gallašovy vychází na jevo, nebylo ani za jeho dob. Naopak jest známo, že tak mluví dosud uherští Slováci.

Můžeme toho nesmírně litovati, že Gallaš nezaznamenal více takových rázných známek nářečí valašského za své doby. Nicméně poskytuje nám i to málo, co jsme mohli uvésti, dosti pevnou půdu, abychom učinili pokus, nejsou-li v nynějším nářečí valašském zachovány stopy uherskoslovenské.

Všimněme si na př. koncovky instr. plur. *-ámi.* Z dokladů Bartošem (Dial. I. 60, 85, 89) uvedených vychází na jevo, že tato koncovka s dlouhým *á* se obmezuje na nářečí valaské: zubámi, věcámi, Karlovicámi, za horámi (Karlovsko, Bečvy); rodičámi, polámi, očámi, ušámi (starojicky); s cerámi (Mořkov), nožámi, pachołkámi (Veřovice). A mimo to dokládá tuto koncovku Bartoš z nářečí uherskoslovenských dědin na Moravě: s kravámi, sestrámi (hrozenk. I. 40), pod horámi, kostámi (lhot. I. 46). Je to koncovka na uherském slovensku oblibená. Proto soudím, že jest to na Valaších zbytek z původního nářečí uherskoslovenského.

Podobně má se věc snad s koncovkou lok. pl. *-och*: chłapoch, duboch, nožoch, oknoch, poloch atd. (zlin.),

o které i Gebauer (Hist. mluvn. III., 1, 62, 111 a j.) připouští, že přejata byla z území uherskoslovenského.

Obraťme se k jinému tvaru. Jako zvláštnost nářečí valašského uvádí Bartoš (Dial. I. 67): „Nominativ mn. jmen životných na Vizovsku, Vsacku, Klobucku a Brumovsku tvoří se z pravidla koncovkou *é*: jastřabé, chłapé, hołubé, ogaré, komáré, kováře, stoláře, páné, skokané“. Jména rodinná mají měkké *é*: Šoṗé, Jakuƀé, Křivaňé, Pavlé, Majéře a j., též některé obecná: andělé, apoštolé, družƀé, hołuƀé. Takové tvary vyskytují se také na Zlinsku: złodějé, tovaryšé, kominářé, zajicé, strýcé, hołùbé, kohúté (I., 19) a na Uherskobrodsku: Domaráďé, Žłtochvosťé (I., 27), a mimo to — v uherskoslovenských nářečích na Moravě: braťé (Strání, I., 37), Šimké, Jankelé, Janké (Březová, I., 138). Jakým postupem toto koncové *-é* se může vysvětliti, ukázal Gebauer (Hist. ml. III., 1, 52). Ale důležito jest, že tato koncovka je rozšířena zvláště na uherském Slovensku a že může tudíž v nářečí moravských Valachů býti zbytkem z původního jejich nářečí.

Dost možná, že téhož původu jest i *dz*, porůznu na východní Moravě se vyskytující, v těchže tvarech, jako na uherském Slovensku. Takové tvary jsou: zedzený (sněžený, na Podluží, Bartoš I., 30); hádzat, zedz (v Lanžhotě, I., 33); jedzený, zedz (v Karlovicích a Hrozenkově, I., 80). Mohou to býti zbytky z nářečí uherskoslovenských. Vidíme, že také v oněch uherskoslovenských dědinách, jejichž nářečí popisuje Bartoš (Dial. I., 33 a násl.), ono *dz* znáhla mizí a ustupuje moravskému *z*. Čteme na př. ještě v různořečí hrozenkovském medza (I., 40), jedz (t. 41), narodzený (t. 41), v různořečí javornickém povědz (t. 38) a j., ale jinde jest již moravský tvar, na př. v různořečí lipovském: pověz (t. 38) a pod.

Snad i některé přípony kmenotvorné mají týž původ. Bartoš (Dial. I., 154) uvádí přípony *—astý, —istý*, připomínaje, že se vyskytují v nářečí valašském, lašském a uherskoslovenském, že však ostatní moravská nářečí jich neznají, na př. černastý, černistý a pod.

Jsem přesvědčen, že při podrobnějším popise a rozboru nářečí valašských a vůbec východomoravských najde se ještě více stop uherskoslovenských a že věta tuto vyslovená a stručně

filologicky odůvodněná nabude všestranného potvrzení. Co se zvláště týče valašského kroje, jest pozoruhodno, co praví Gallaš: „Co jejich (Valachů) tělesnou způsobnost ještě víc patrnou činí, jest jejich uherskému oděvu podobný kroj, kterýž ale přece docela ani uherský ani slovácký není, nýbrž mezi oběma něco“ (258=35). Správně tudíž přirovnává Gallaš valašský stroj k uherskému, t. j. k onomu kroji, který nosili za jeho dob uherští Slováci, jmenovitě Valaši. V té příčině jest nemálo zajímavá shoda s vyobrazením a popisem valašského kroje ve spisku „Bibliothek der Mährischen Staatskunde“, který r. 1786 vydal Hanke z Hankenštejna. Obrázek Valacha v tomto spisku ukazuje týž kroj, který Gallaš má pod č. 7., s názvem „Bača na ovčím salaši“. Také Hanke nalézá v kroji valašském obdoby „uherské“: krátký „uherský“ kabát, „uherské“ nohavice. (Srv. Časop. vlast. muz. spolku olomuckého, 1892, č. 33, str. 23 a 24.) A tak i jiní starší spisovatelé připomínají shodu kroje valašského s uherským; Fr. Jos. Schwoy, Topogr. vom Markg. Mähren, Wien, 1793, str. 27; A. Maniak (na uvedeném místě, 267) a j.

Také valašský tanec jeví se Gallašovi podobným tanci uherskému. Praví: „Nejsou-li děvčata hned při ruce, tak šuhaji spolu do hajduka tancují; kterýžto tanec nějakou má podobu uherského, při němž se ti tak nazvaní holuby v čižmy tlukou“ (262 = 39). A toto zvláštní rčení nacházíme u Gallaše ještě jednou: „Což propověděv, počne vesele vejskati a holuby na čižmách tlouci“ (264 = 41). Je zajímavo, že Bartoš ve svém Dial. slovníku moravském (část I., 1905, 100) uvádí rčení „bit holobe = vyskočit a nohama ve vzduchu o sebe udeřit (dětská hra)“ jen z Líšně (v kraji brněnském), tedy z území hanáckého, a že z území valašského a z východní Moravy onoho rčení nedokládá vůbec.

Velmi důležitým svědectvím uherskoslovenského původu moravských Valachů jeví se národní písně, které Gallaš zaznamenal, bohužel s mnohými, úmyslnými změnami. Jak daleko tyto jeho „rytmické“, „slohové“ změny, opravy a přídavky sahaly, nelze snadno ustanoviti. K tomu by bylo potřebí, srovnati každou jednotlivou píseň Gallašovu se všemi variantami, které dosud jsou známy. Takového podrobného srovnání podnikati nehodlám. Dotknu se zde jen jedné písně.

Za nejstarší ze všech známých písní, která pochází prý ze sedmnáctého století, považuje Gallaš „Pásli stádo Valaši pry betlémském salaši“. Že tato vánoční valašská píseň obecně známa byla již v sedmnáctém století, potvrzuje nám zpráva v II. díle Poselkyně Beckovského (vyd. Rezkovo, II., 3, str. 300) zaznamenaná, že „o těch Valaších (totiž těch, kteří 1642 se spojili se Švédy proti císaři) složil kněz Paulinus, u sv. Jakuba v Holomouci tehdejší kvardián a těch věcí svědek (Jos. Jireček, Č. Č. M. 1881, 380 uvádí plné jeho jméno: Paulinus Žačkovic z Gniazdova, jenž zemřel r. 1682), následující píseň“, zapsanou i s nápěvem:

1. Pásli kozy Valaši (rep.)
v Romanovým salaši (rep.).

2. Nedobře se jim vede,
Puchaim (císař. generál) na ně přijede.

3. Při stádě v budách sedí,
o neštěstí nevědí.

4. Rebelantův zjímali,
třebas všechněch neznali.

5. Nevinným se dostalo,
zhynulo jich nemálo.

6. Mnohých zbili v té (!) časy —
a tak máte, Valaši.

7. Co zůstalo, pobrali
a do Brna zahnali.

8. Strkali je na rožny,
tento lid nepobožný.

9. Kolami polámali
a jiných čtvrťovali.

10. Měli mistři dost práce,
mordujíce ty zrádce.

A k tomu zachována a zaznamenána jest tu ještě i „jiná píseň o Romanovi, tehdejším nejpřednějším Valachovi“:

1. O Romane, Romane!
náš valašský hejtmane!

2. Ty's nám k tomu neradil,
s námi se o to vadil.

3. Je to chasa svévolná,
nebylať v tým (!) povolná.

4. Hle, jak se již zle daří
   těm nevěrným císaři.
5. Takový trest nechť mají,
   proč nepravě dělají.

A k tomu připomíná Beckovský († 1725): „Tuto obojí píseň každodennè častěji dosavad Valaši zpívávají".

Složení této výstražné písně podle rhythmu a nápěvu vánoční písničky „Pásli ovce Valaši" upravené, jest důkazem, že tato byla již za oněch dob mezi Valachy všeobecně známa a oblíbena. Jaký byl její původní útvar, nelze bohužel poznati ze zápisu Gallašova, jenž ji patrně velmi rozšířil, totiž na 13 čtyrverší čili 26 dvouverší, myslím tak, že sloučil v jeden celek jiné kolední písničky valašské. Ale začátek je u Gallaše dosti věrně zachován a zní takto:

1. Pásli stádo Valaši
   Pry Betlemském salaši,
   Anjel sa jim ukázal
   Do Betléma jíť kázal

Podobný jest začátek této písně také v pozdějších záznamech a sbírkách, které uvedeny jsou v Zíbrtově Bibliogr. přehledě českých nár. písní, v Praze 1895. Tak předně zaznamenává J. Kollár, Nár. zpiewanky II., 1835, str. 57 a násl. „Weselohru s Betlehemem na Wánoce", při níž uvedeni jsou jako zasilatelé: Mart. Suchani a j. z Gemerské stol., Ondr. Soltis z Turčanské stolice. Na str. 60. je píseň, kterou pějí společně Bača, Fedor, Stacho takto:

Pásli owce Walasi
Pri Betlemském salaši:
    Haidom, tidlidom,
    Tidlidom, tidlidom.

Angel se gim ukázal,
Do Betlema gjt kázal: Haidom atd.

Wstaňte hore a choďte,
Pána Krista nagdete: Haidom atd.

Nagdete ho w gesličkách,
Owitého w plénočkách: Haidom atd.

Kubo:

Maria ho kolembá,
A Josef mu tak zpiewá: Haidom atd.
Na husličkách ju, ju, ju,
A na gaydách du, du, du, Haidom atd.

V prvních sbírkách Sušilových (Mor. nár. písně, 1835 a 1840) není ještě písně „Pásli ovce Valaši“; teprve ve sbírce z r. 1860 (Mor. nár. písně, druhé vyd., 1860, č. 27) nalézáme píseň „Pastýři Betlémští“, jež má takové znění:

1. Pásli ovce Valaši,
   Při Betlémském salaši.

   (Var. 1.) Pásli ovce pastýři,
   Ti nebešči malíři.

   (Var. 2.) Pásli pastuši voly
   U Betlémské doliny.

2. Anděl se jim ukázal,
   Do Betléma jim kázal.
3. A tam běžte, pospěšte,
   Ježíška tam najdete.
4. A on leží v jesličkách,
   Obvinutý v pleničkách.
5. Maria ho kolíbá,
   Svatý Jozef mu spívá.

   Var. Maria ho kolíbá,
   Nynej, nynej mu spívá.
   Anděl spívá písničku,
   Pozdravuje matičku.
   Zdrávas panno Maria,
   Milosti Boží plná.

6. Hajej, belej, synu můj,
   Svatý Jozef pěstún tvůj.
7. Maria se starala,
   Kde by plének nabrala.
8. Utrhneme z růže květ,
   Obvineme celý svět.

   Var. Budeme mět plénky hned.

Podobná jest redakce: Pásli ovce pastýři, kterou Jos. Karásek ve Sborníku Čechů dolnorak. (ve Vídni 1895) uvádí z Poštorně a N. Vsi (na hranicích moravských u Břeclavě), 233.

Několik dalších variant zaznamenal J. Feifalik, Volksschauspiele aus Mähren, Olmütz, 1864, str. 188—192, též variantu polskou (192—193), poněkud odchylnou.

Tato stará, podle Gallaše nejstarší valašská píseň složena byla patrně v dobách, kdy předním zaměstnáním Valachů bylo pasení ovec a koz; ona jest zároveň důkazem pastýřského

původu Valachův. Z rozšíření jejího po uherském Slovensku (v Turci a v dalekém Gemeru) smíme dále předpokládati, že složena byla někde na tomto území a že teprve odtud dostala se na Moravu. Píseň zasluhuje vůbec zvláštního rozboru, podobně i ostatní Gallašem zachované a zaznamenané písně valašské.

Nemálo důležity jsou konečně úzké styky náboženské mezi moravskými Valachy a uherskými Slováky. Zvláště zřetelně projevily se v l. 1777—1780, ku konci panování Marie Terezie. Srv. vypsání těchto nepokojů náboženských v starším spise, který sepsali kroměřížští piaristé Ad. Pilař a Fr. Moravec (Moraviae historia pol. et eccles. (1785—1787), v III. díle (1787), str. 387—393) stručně též v Rezkových Dějinách prostonár. hnutí nábož., I., 1887, 143—156; podrobnější zprávy o oněch událostech podává dále Dr. V. Řezníček v rozpravě „Jan Leop. Hay, biskup královéhr." v Č. Č. M. 1902, 261 sl. Zvláštní pozornosti zasluhuje „doposud (prý) žijící ústní podání valašského lidu protestantského vyznání", zaznamenaná Jos. V. Lukáškem (Dějiny evang. církve a. v. v Pozděchově. Na Vsetíně 1900, str. 6.), „že evangeličtí duchovní z Uher do valašských krajin na Přerovsku a Hradištsku za oněch časů přicházívali a v horách a slujích lesních shromážděné poučovali, těšili a ve vytrvalosti v jejich víře utvrzovali a při tom lidu svátostmi přisluhovali. Tato doposud žijící podání jmenovitě uvádějí kazatele Mrákotu z Tisovce a pak jistého kazatele Hrebendu" (263). A probošt Jan Leop. Hay ve své zprávě, dané na Vsetíně 3. září 1777, poukazuje na „blud (t. j. evangelickou víru augsb. vyznání) dílem zděděný, dílem z Uher a ze Slezska sem (t. j. na Valachy) donášený" (275), a připomíná dále, jak z touhy po čtení, „v nedostatku dobrých (t. j. katolických) knih byly opatřovány zapovězené, kacířským jedem promíšené z Uher a ze Slezska" (275). Podle mého soudu vysvětluje se tento teprve r. 1777 v celé podstatě objevený stav protestantismu (luterského) na Valaších právě tím, že Valaši již jako luteráni přicházeli z Uher na Moravu a že styky se svými uherskými soukmenovci pěstovali dlouho nerušeně dále, až působením rozmanitých okolností, vnějších a vnitřních, vypuklo hnutí, které odhalilo tyto poměry. Uznávám však, že jest to pouze domněnka, která by podrobněji musila býti doložena.

Také otázka, jak se Valaši rozšířili po východní Moravě a kde byla původní sídla jejich, není tušim náležitě vyšetřena. Hanke na př. nalézá Valachy jen při hranici těšínské a při pramenech řeky Bečvy, kdežto obyvatelstvo v okolí Vsetína, Klobouk, Brumova atd. nazývá „Zálešáky", ač jinak uznává, že se ve všem shodují s Valachy. Podobně určuje A. Maniak krajinu valaskou okolím radhoštských hor a údolími Lubiny a Bečvy; a s tím se v podstatě shoduje též Wolný (Die Markgr. Mähren, I., Prer. Kreis, Brünn 1835, str. LIV.), uváděje při popise hradištského kraje (IV. Hradischer Kreis, 1838, str. XXXIV.) názvy „Zaleschaken, Passekarschen, Jaworžiner", které prý nejsou starší než asi 150 let. „Die nordöstlichen Gränzen Mährens (pokračuje), einst mit fast undurchdringlichen Waldungen längst dem hohen Karpathengebirge bewachsen, gewährten den Räuberhorden, welche Mähren, Schlesien und Ungarn oft sehr beschwerlich fielen, einen sicheren Schlupfwinkel. Die Lichtung dieser Wälder wurde den zunächst wohnenden mährischen Walachen, deren Muth und Treue erprobt war, in allen Richtungen der höheren Karpathenausläufen gegen einen festgesetzten Geld- und Naturalzins von den Obrigkeiten übertragen und überlassen". Tak vznikly „paseky" = Alpenwirtschaften, jichž jest na tisíce v kraji přerovském a hradištském. Naopak praví Fr. Jos. Schwoy (Topographie vom Markgrafthum Mähren. Wien, 1793, str. 26): „Jene aber, so die Gebirge des hradischer und prerauer Kreises bewohnen, heissen insgemein Wallachen, ihr Gebirge aber die Wallachey". Doufejme, že podrobnější studium této otázky objasní kolonisační postup na území valašském.

O původě moravských Valachů v obecné platnosti jsou názory, které vyslovil Fr. Miklosich v akad. rozpravě Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpaten (Wien, 1879). Názory Miklosichovy lze stručně vyjádřiti těmito větami.

Moravští Valaši jsou původem rumunští pastýři, nejspíše potomci nikoli ryze rumunského, nýbrž smíšeného rumunsko-slovanského obyvatelstva.

Valaši moravští přišli z krajin rumunských na severním břehu dunajském, onou prastarou cestou po horách Karpat-

ských, kterou i v pozdější době honívala se stáda do Slezska a na Moravu. Se zřetelem na totožnost terminologie ovčácké jest pravděpodobno, že postupovali územím maloruským a polským.

Na základě úvah shora naznačených představoval bych si postup valašský poněkud jinak. Po mém mínění nedostali se až na Moravu skuteční rumunští Valaši, ti pronikli územím ruským (maloruským) v Uhrách a v Haliči nejdále snad jen na uherské Slovensko. Jelikož přicházeli tito „Vlachové“ z území ruského, byli již pojmenováni podle výslovnosti ruské „Voloch“, „Volosi“, což se dosud zachovalo v polštině: Wołoch, kdežto na území slovensko-slezsko-moravském, nejspíše působením jazyka německého (vzpomenouti sluší zde na př. poloněmecké stolice spišské, která jest právě na přechodě z krajin maloruských do slovenských, do níž prý ještě v XV. stol. rumunští pastýři svá stáda honívali, srv. J. L. Pič, Zur rum.-ungar. Streitfrage, Leipzig, 1886, p. 90) nabyl vrchu tvar v samohláskách pozměněný (něm. „Wallachen“, s *a* za otevřené slovanské *o* a *ll* za tvrdé ł), totiž nynější sg. Vałach, plur. Valasi, Valaši. Na území uhersko-slovenském byli tito maloruskorumunští pastýři úplně poslovenštěni, tak že zachovali jen svou ovčáckou terminologii: bryndza atd. (Srv. můj rozbor této terminologie ve Slov. Pohľadech, 1893, 662 sl., 762 sl.). Cesta vedla je nicméně dále na západ, horami Karpatskými do Slezska a na severovýchodní Moravu. Tam jsou tušim jejich původní síla, v okolí radhoštském. Jak povědomo, jsou severní části uherských stolic: spišské, oravské, třenčínské obydleny dosud lidem polským, v třenčínské nejvíce poslovenštělým. Také moravští Valaši zachovali ve svých nářečích stopy tohoto původu slovenskopolského. A. Maniak zaznamenal též (na místě výše uvedeném), že Valaši kladou přízvuk slovní z pravidla na slabiku předposlední. Pokud v dnešních nářečích východomoravských takový přízvuk se zachoval, uvádí Fr. Bartoš v Dial. Mor. A tu čteme, že přízvuk se přesmykuje na slabiku předposlední na Karlovsku a Rožnovsku (I., 66), že se tak děje dále v různořečí starojickém (t., 88), hranickém (t., 82). v městech Přerově a Lipníku (t., 36, 71), dost často též na Záhoří lipenském (II., 9), někdy (v určitých větách) i na Zlinsku (I., 7). Tím jest zpráva Maniakova (z r. 1826) potvrzena, a zjednána též souvislost s Valachy slezskými. Při bedlivém studiu nářečí valašských najdou se zajisté i jiné ještě

stopy. Na př. přípona — uněk: bytuněk, stěhuněk, daruněk, šizuněk, fasuněk (Bartoš, Dial. I. 146).

Ku konci připomínám, že k podobným výsledkům dospěl též ruský professor T. Florinskij, jak svědčí krátký obsah jeho přednášky, kterou konal na XI. archaeologickém sjezdě ruském v Kyjevě. Srv. T. Д. Флоринскій, О происхожденіи и имени моравскихъ Валаховъ. Referát, čtený na XI. archeol. sjezdě v Kijevě. Krátký obsah Изв. Отд. русск. яз. и слов. ИАН. 1900, sv. V., 336—337.

Prof. Florinskij, jež 1898 navštívil Valasko (mor.), vyslovuje své přesvědčení, že Valaši (mor.) jsou ryze slovanský kmen, a to:

1. podle tělesné své povahy, dle způsobu života, písní a podání národních, jakož i dle jazyka, jenž jest v úzkém spojení jednak s ostatními nářečími mor., jednak s nářečím uherskoslovenským.

2. Stopy jazyka a též bytu ukazují na to, že Valaši jsou vystěhovalci z Uher (z uh. Slovenska).

3. O přistěhování a usídlení rumunském není vůbec histor. podání.

4. Několik rum. slov v jazyce Valachů nemůže stačiti na důkaz o rozšíření rumunského živlu mezi Moravany (valaskými); neboť těch slov je málo a pak jsou též u Slováků (uh.) a polských horalův.

5. Název „Valaši" též není dostatečným důkazem; název značil původně zaměstnání. Obtíže činí „plnohlasný" tvar.

Tolik prof. Florinskij.

Tvar (plnohlasný) „Valach" vede mne právě k tomu, že jméno přišlo z (malo)ruštiny — takže Valaši dostali se prostředím ruským a uherskoslovenským na Moravu.

Ze všech těchto úvah, více naznačených než podrobně provedených, plyne tuším najisto, že „Valaši" nemohou označeni býti za zvláštní národní kmen moravský, nýbrž že to jsou, ať tak dím, pomoravštění kolonisté, přišli ze sousedních Uher a snad i ze Slezska. — —

A nyní vraťme se ještě na okamžik k našim jménům ethnickým.

Jest zajisté velmi významným jevem, že na Moravě nemáme určitého názvu kmenového. Upozorňuji opět na to, že také na Moravě se říká „slovenský" a „Slovenka", tedy po způ-

sobě uherskoslovenském. Snad je v tom stopa, že i tyto názvy přešly k nám na Moravu se silnou kolonisací uherskoslovenskou.

A dialektologický obraz Moravy jeví se takto: Na západě, na hranici české, přecházejí vlny české do Moravy a moravské do Čech, na severovýchodě jest podobný zjev na hranicích slezských, kdežto na jihovýchodě působila silná přesunutí z Uher a snad i naopak.

Vlastní moravská řeč lidová zabírá celý střed zemský. Tuto oblast jazykovou rozděluje přibližně asi tok řeky Moravy na dvě části: západní, jež se blíží češtině, a východní, jež má patrnou spojitost se slovenštinou uherskou. Země Moravská pak jest pevnou sponou obou těchto území.

O významu vědecké práce Fr. Bartoše.

Napsal Leander Čech.

(Ostatek.)

Viděli jsme již při Skladbě Bartošově, že při veškeré své ostatní práci Bartoš nezapomínal na svoji školu a své učitelské povolání. Skladba jeho se stala školskou knihou, a již jí dostal se Bartoš na pole praktické methodiky. Učil češtině a viděl, že zdárnému prospěchu v tomto předmětě vadí také nedostatek vhodných učebnic, nejen mluvnice, ale i čítanek. Neboť úkolem vyučování jazyka mateřského není pouze naučiti mluvnici, není jen naučiti správně grammaticky mluviti a psáti, ale také mluviti a psáti logicky správně, myšlenkami bohatě, slohově pěkně, mimo to pak seznámiti žactvo se vším, co znamenití spisovatelé národní napsali krásného a obsažného národu svému. Tento úkol mají vyplniti dobré čítanky. Ty dáti školám a žactvu do ruky bylo brzy Bartošovou snahou. Opatřil dobrými čítankami všechny čtyři třídy nižších škol středních a pro vyšší třídy vydal Malou Slovesnost, která dosud vyplňuje jeden z hlavních cílů jazykového vyučování vyšších škol středních, poznati nejdůležitější druhy a tvary básnické i prosaické. Česká čítanka pro I. třídu škol středních vyšla r. 1876 v Praze u Fr. A. Urbánka, pro IV. třídu r. 1881, pro II. třídu r. 1883, pro III. třídu r. 1887 a Malá Slovesnost 1876 vesměs u Winikra v Brně. Čítanky tyto těšily se stále veliké oblibě, a do dnešního dne první čítanka vyšla již ve vydání 6. (1898), druhá ve vydání 7. (1905), třetí ve vydání 5.

(1902), čtvrtá ve vydání 6. (1905), a Malá Slovesnost ve vydání 9. (1905). Čítanky Bartošovy znamenají ve školské literatuře čítankové veliký pokrok. Bartoš již tehdy věda, jak teprve od dob Hálkových a Nerudových české básnictví dospívá a dosahuje vysokého stupně dokonalosti, usoudil, že nutno odchýliti se od vzoru německého, dle kterého literatura ve škole se končila smrtí Goethovou, a že není možno v českých školách obmeziti se pouze na ukázky z doby předbřeznové a školy vlastenecké, nýbrž že má-li česká mládež skutečně býti odkojena poesií, nutno do školy zjednati přístup moderním básníkům současným. Čítankami Bartošovými vedle Kollára, Čelakovského, Erbena do školy slavně vjíždějí Hálek i Neruda, Čech i Vrchlický, Heyduk i Krásnohorská, ba i celá řada básníků ještě mladších. A jako současným básníkům otvírají se brány školské i současným českým prosaikům. Toť neocenitelná zásluha čítanek Bartošových. Toť jará svěžest proti dřívějšímu suchoparu. Že aesthetický zřetel všude slučoval s požadavkem ethickým, jest se stanoviska paedagogického požadavek samozřejmý. Vybírati stále a stále články nové, dokonalejší, škole vhodnější, toť bylo jeho hlavní snahou. A ta se mu v celku dařila. Ale i methodicky hleděl čítanky své zdokonalovati. Je-li vůbec účelem školy buditi zájem pro nejvyšší statky lidstva a je-li Bůh, příroda, dějiny, lidská společnost hlavním středem těchto rozmanitých zájmů, Bartoš svými čítankami dosáhl tohoto paedagogického účelu. A vedle toho stilistika, metrika, slohová cvičení, poetika — vše uvedeno na pevný základ školský, na němž lze dále budovati. Ale ovšem methodika se zdokonalovala, psychologie se prohlubovala, vnímavost a schopnost žactva správněji a správněji se oceňuje. Nechť tedy dnes můžeme říci, že se Bartošovi nepodařilo vždy v harmonický celek sloučiti aesthetický a ethický ideál, že články některé pro svoji obtíž nebo délku nesouhlasí vždy se stupněm, na který jsou určeny, nechť uznáme, že některé z těch článků dnes se dají nahraditi lepšími a vhodnějšími: to vše nezmenší zásluh Bartošových o čítankovou literaturu českou, zde byl průkopníkem, reformatorem nad jiné povolaným. Zvláště to platí o Malé Slovesnosti, jejíž první čtyři vydání jsou hlavně jeho prací. Takové čítanky před ním nebylo. Jungmannova Slovesnost se dávno pro školy nehodila, a čítanky Jirečkovy měly úkol literárně historický, ale i ty probíraly látku jen do let pa-

desátých, a tak žáci nepoznávali ve škole básníků novějších. Tato hráz prolomena teprve Bartošem, a toho mu učitelé jazyka mateřského vždy budou vděčně vzpomínati. Na změně této knihy od r. 1894 měl jsem účast sám s Frant. Bílým. Nechci tedy o této věci pronášeti svůj soud. Že však i tu methodické vyučování jazyku českému potřebuje náležité a důkladné opravy, na to jsem poukázal již r. 1894 ve svém článku: O některých otázkách týkajících se češtiny na vyšších školách reálních a středních školách vůbec. (První roční zpráva zemské vyšší reálné školy v Novém Městě). Dnes bych ovšem i tu učinil mnohé změny.

Zároveň záhy uznal Bartoš nutnost domácí četby při vyučování jazyka mateřského a vydal některá díla české literatury pro studující. Sem možno již počítati jeho Anthologii z národních písní československých (r. 1873), kytici z básní vlasteneckých Vlast pod pseudonymem Jos. Zapletala (r. 1875), sbírku přísloví Pravidla moudrosti a opatrnosti pod pseudonymem Jana Kopeckého (r. 1875), Kytici z básní milostných Vesna pod pseudonymem Jos. Zapletala (r. 1876), snad i Kytice z národních písní moravských (1890 s Lvem Janáčkem), ač tato určena i pro širší vrstvy. Hlavně pak sem náležejí Příhody Václava Vratislava z Mitrovic (r. 1874), Babička Boženy Němcové (r. 1887) a částečně i Vybrané spisy Bož. Němcové (od r. 1893 v Telči u E. Šolce). Jelikož Bartoš spisy tyto, jako na př. Vratislavovy Příhody nebo Němcové Babičku vydával hlavně pro školu, chtěl, aby žáci v nich měli zároveň také vzory pro správnost jazykovou, proto opravoval syntaktické i frastické chyby jazykové dle zásad, které vyložil ve svých spisech theoretických. Bylo mu to vytýkáno, zrovna tak jako činěny mu výtky, že do čítanek svých nepojímá z básní všecko, že jisté věci vynechává atd. Zásadně jsou výtky ty vesměs nesprávny. Bartoš nevydával diplomaticky věrných otisků ke studiu vědeckému, jemu tanul na mysli účel paedagogický. Chtěl, aby žáci měli před sebou vzory jazykové, a žákům třeba nižších tříd nemohl vykládati, proč ten který spisovatel tak a tak psal a také skutečných chyb se dopouštěl [1]). Rovněž obsahově nehodí

[1]) V té příčině jest velmi zajímavé a poučné Bartošovo srovnání originálu Babičky Boženy Němcové s ruským překladem tohoto díla pořízeným paní E. T. Petrovskou v Hlídce literární 1899, str. 409 atd. (v rozpravě: Několik slov o literární vzájemnosti slovanské).

se všechno na každý stupeň. Výtky ty nebyly na pravém místě, neboť nečinili rozdílu mezi potřebami paedagogickými a vědeckého studia. Jiná jest arci otázka, zda Bartoš neopravoval i chyb domnělých a zda si nevedl snad někde příliš úzkostlivě. A tu ovšem jednotlivé výtky mohou býti oprávněny.

Ukončíme tento oddíl zmínkou, že r. 1874 Bartoš napsal také Stručný přehled dějin literatury české doby staré a střední pod pseudonymem Jana Vesnického.

Na tomto místě krátce se dotkneme některých Bartošových názorův a návrhů týkajících se školské otázky. Jsou jen příležitostně vysloveny, neboť všeobecná paedagogika nebyla předmětem, jemuž Bartoš věnoval speciální studium vědecké. Na prvém místě zmiňuji se o jeho návrhu, jak pěstovati literární vzájemnost slovanskou ve škole. Jest obsažen v rozpravě „Několik slov o literární vzájemnosti slovanské," která jest uveřejněna v „Hlídce literární" r. 1899. Navazuje na úřední „Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich" z r. 1849. Tam totiž na str. 150 se praví, že teprv pokus a zkušenost musí ukázati, je-li pro důkladnou znalost českého jazyka a literatury, pokud může býti dána vyučováním gymnasijním, záhodno, aby se probíralo něco z jazyka staroslovanského nebo raději některé vzorné ukázky z příbuzného jazyka polského. Bartoš lituje, že se podobný pokus nestal, vyslovuje se však proti jazyku staroslovanskému a navrhuje, aby se ve třídě V. začalo polštinou, a to tak, aby se po krátkém úvodě do jazyka polského přečtla napřed některá pohádka polská dle sbírky Erbenovy a po té aby se aspoň některé díla klassická, na př. Věslav, Pan Tadeáš čtla v originále. Přechod prý od češtiny k polštině nebyl by mnohem nesnadnější nežli jest od Xenofonta k Homerovi v téže třídě gymnasijní. Později, snad až ve třídě nejvyšší, mohla by se žákům dáti do rukou chrestomathie z ostatních jazyků slovanských, hlavně z ruštiny. Rozumí se arci samo sebou, že by i kandidátům češtiny na universitě pilně bylo pěstovati řeči a literatury slovanské, z čehož ovšem vyplývá, že by obor tak rozsáhlý stačiti musil sám za předmět zkušební a nemohl se spřáhati s němčinou nebo s jiným jazykem moderním. Návrh ten jest v podstatě zajisté velmi sympathický: odjinud než ze školy znalost jazyků slovanských se nerozšíří. A že by v českých školách jisté znalosti slovanských jazyků se mělo dosíci, o tom sotva kdo bude

pochybovati. Těm, kdož se snaží o reformu českého školství středního, touto otázkou se jistě bude obírati. Jest rozhodně zajímavo, že o té věci byla řeč již před padesáti lety ve spise úředním.

Také k otázce reformy našich paedagogií přispěl Bartoš určitým návrhem v časopise Komenském r. 1901 (Také několik slov k reformě ústavů učitelských, str. 145). Návrh jeho se týká učitelů působících na ústavech učitelských. Všichni tito učitelé mají přípravná studia konati po čtyři léta na universitách, ale toto přípravné vyšší studium jinak bylo by zaříditi a požadavky při státní zkoušce jinak ustanoviti, nežli jsou ustanoveny pro kandidáty škol středních. Odbory studijní by se rozšířily, asi tak jak jsou nyní rozděleny pro kandidáty učitelství na školách měšťanských. Požadavky při zkoušce byly by značně větší, ale zase nikoli takové, jaké se činí na kandidáty škol středních z odborů menších. Zvláštní zřetel by se tu obracel k methodice jednotlivých předmětů každého odboru jakož i k důkladnému studiu paedagogiky. Za tím účelem zřídily by se při každém odboru zvláštní semináře, jako jsou nyní při fakultě filosofické pro kandidáty učitelství na středních školách. Přístup na takový vyšší ústav učitelský měli by abiturienti ústavů učitelských, gymnasií i reálek. Po vykonaných vyšších těchto studiích a po státních zkouškách kandidáti takoví byli by ustanovováni učiteli nejen na ústavech učitelských, nýbrž i na vyšších školách dívčích. Za okresní inspektory by pak bylo bráti jen vynikající hlavní učitele ústavů učitelských, kteří se náležitě osvědčili několikaletým působením na ústavech. Z osvědčených inspektorů okresních vybírali by se ředitelé ústavův učitelských jakož i inspektoři zemští.

Se školou a s otázkami školskými souvisí ještě dvě rozpravy. Prvá z nich se týká čítanek pro obecné školy, a byla uveřejněna v Komenském r. 1898. (Čítanky pro školy obecné, díl I. a naše dětská literatura prostonárodní.) Jest to přísná kritika této čítanky a vrcholí v požadavku, že do čítanek mají se vybírati věci nejlepší. Vytýká chyby jazykové, suchoparný sloh, nemotorné rýmovačky, nechutnost a věcnou nesprávnost článkův. Hlavně však vytýká, že z pokladu poesie prostonárodní skoro nic nebylo vzato, a činí některé návrhy národních písní, umělých básní i prosaických článků, které by do čítanky měly býti pojaty.

Jest známo, že literatura pro děti jest otázka, která dosud zaměstnává paedagogické kruhy.

Že i písně školní pro mládež, které se vyskytují v četných zpěvnících pro mládež, jsou často bezcenné rýmovačky, na to Bartoš poukázal v pěkném článku: Několik slov o pěstování zpěvu (Komenský 1903). Rozebral několik těchto bezcenných rýmovaček a ukázav, jak nyní zpěv ve společnosti české vůbec upadá, chce, aby vybrané písně lidové cvičily se a zpívaly v našich školách zcela v duchu úřední Normální učebné osnovy, která požaduje: Žáci buďte vedeni k tomu, aby uměli zpívati jednoduché písně, při čemž zvláště prohlédati jest k písni národní. Ale písně národni nemají býti zbytečně a s přílišnou úzkostlivostí měněny, jak to dle doložených příkladů často se děje. Čelakovským, Nerudou, Goethem a jinak dokazuje aesthetickou cenu lidových písní a rovněž poukazuje i na snahy jinde projevované, aby píseň lidová opět se šířila mezi lidem. Krásné lidové písně duchovní měly by hlaholiti i v kostele, a Bartoš v pravé světlo vystavuje jinak snad dobře míněnou práci obřanského faráře Tomáše Fryčaje, který r. 1778 pro český lid s nepřebraným pokladem domácích písní duchovních vydal nové písně duchovní podle kancionálu německého. Stejně nejapné jsou dle Bartoše změny, které byly učiněny v díle: „Úplný kancionál arcidiecése olomoucké. Dle osnovy kancionálu Bečákova z nařízení J. Eminence nejdůst. arcipastýře Bedřicha z Fürstenberku upravený."

A tak skoro na sklonku svého života brojil proti nepěkným duchovním písním zrovna tak, jako to byl učinil již r. 1871 v tomto časopise ve článku Paběrky, sebrané na poli české poesie kramářské. I zde dovozoval nevkus a naprostou obsahovou i formální bezcennost novodobých písní duchovních, obsažených v tak zvaných špalíčkách, tištěných u Škarnicla, Landfrassa, Turečka atd. Novodobé tyto lyrické písně duchovní nazval slátaninou planých, triviálních frasí, často beze vší spojitosti až po neporozumění do sloh stlučených, epické pak jsou jen dryáčnické písně o všelikých nesmyslných divech a zázracích, překypujících pitomým blbstvem.

Viděli jsme, jak Bartoš svým jazykovým a filologickým studiem veden byl ke studiu písní lidových, v nichž nejlépe se zachoval ryzí jazyk český. (Rozprava o genitivu). Znal písně svého rodiště a svého okolí, znal písně ze sbírky Sušilovy a ovšem i ostatní sbírky písní lidových, zvláště Erbenovu, Kollárovu,

Kamarýtovu. Již r. 1872 vydal zprvu uvedenou Anthologii z národních písní československých. Ale brzy se přesvědčil, že Sušil nepoznal ani nesebral všech písní lidových. Začav pak vůbec obírati se studiem života lidu moravského, sbíral Bartoš sám nové písně lidové a vybízel jiné na sbírání jejich. Tak již r. 1882 mohl vydati dílo Nové národní písně moravské s nápěvy do textu vřaděnými. Ke sbírce přispěli Ant. Novotný, P. Pavelka, dr. S. Vašátko, J. Vyvlečka. Sbírka obsahuje 413 písní ze Zlinska, od Břeclavě, ze Vsacka, z Líšně, z různých končin Moravy, vánoční koledy z Nov. Hrozenkova, vánoční hry ode Žďára. Od r. 1883 Bartoš věnuje již hlavně čas a píli studiu života lidu moravského, a z té doby datuje se také jeho prosba k intelligenci uveřejněná v Obzoru, aby ho podporovala ve snaze prozkoumati moravský lid, aby mohl nakresliti jasný obraz lidu moravského. Ve sbírání písní Bartoš neustává. A tak již r. 1888 vydán druhé sbírky Bartošovy díl první, r. 1889 díl druhý s názvem Národní písně moravské v nově nasbírané. Počet písní překvapuje. I zde Bartoš má hojné spolupracovníky. Spolupůsobením p. Martina Zemana, absolvovaného žáka Pražské školy varhanické, sebral hojné písně s nápěvy ve Velké na Strážnicku, (přičiněním p. Zemana dostalo se této sbírce 358 písní), jsou tu dále písně nasbírané v Lipově, na Stráni a na Březové, na Podluží v Lanžhotě, v Tvrdonicích, Prušánkách, v Kopřivnici u Příbora, v Líšni, písně a koledy ze Ždánic, Žarošic, Mrákotína, od Břeclavě, z Bilovic u Hradiště, z Karlovic, z Lidečka, ze St. Hrozenkova, z Čejkovic, z Nechvalína, z Petrova, z Vážan, z Rožnova, ze Stavěšic atd., zkrátka z celé Moravy. A tak zásluhou Bartošovou a účinným přispěním hlavně učitelů z míst právě jmenovaných (ze sbírky naducitele Leopolda Víchy v Kopřivnici u Příbora vybráno 96 písní) vydáno tu 1017 písní, tak že bez přičinění Bartošova výše 1500 písní bylo by upadlo v jisté a neodvratné zapomenutí. Ale když již tato sbírka byla dotištěna, zasílány byly Bartošovi nové písně. Ve sbírání pokračuje Bartoš i 27 jeho spolupracovníkův. Jest hotova třetí sbírka Bartošova pod stejným názvem Národní písně moravské v nově nasbírané. Její první díl vydán byl r. 1899, druhý r. 1901 nákladem České Akademie v Praze. Obsahuje 2057 písní s přídavkem hlasů živnostníků brouskaře, dráteníka, drvaře, hadrářky, handrláka, kolomazníka, lišňačky, miškáře, pískaře, prodavače pomorančů, po-

metlářky, popeláře, řezníka, semenářky, sklenáře, šlejfíře, vápenářky, vápeníka, chodících po dědinách a nabízejících zboží své na koupi nebo vybízejících na prodej. Valná část písní těchto pochází z moravských osad na uherském pomezí: z Lipova, Velké, Javorníka, Vrbky Hrubé i Malé, Kuželového, Strání, Březové, Lopeníka a St. Hrozenkova. Přejaty sem byly také některé slovenské písně ze sousední strany uherské, a mimo to Bartoš vybral 219 písní z nejstarších rukopisných sbírek národních písní moravských z r. 1819 chovaných ve Františkově Museu v Brně. Jak čilé bylo účastenství jeho spolupracovníků, vidno z toho, že svrchu zmíněný p. Martin Zeman z Velké u Strážnice sám dodal 739 písní.

Tři sbírky Moravských písní národních jsou vedle Dialektologie a Dialektologického slovníku třetí monumentální dílo, které činí jméno a práci Bartošovu nesmrtelnými. Již samo překvapující množství lidových písní sběratelskou jeho činnost oslavuje a staví v paměť nehynoucí. Již počátkem 19. století, kdy vlivem Herdrovým poesie lidová oceněna jako bohatý zdroj básnické tvořivosti, sbírány byly písně lidové na Moravě z úředního nařízení na popud „Společnosti přátel hudby rakouského mocnářství“ ve Vídni. Vypravuje o tom Bartoš obšírně v předmluvě k druhé své sbírce lidových písní. Nejvyšší kancléř Fr. hrabě Saurau jako na všechny náčelníky vlády obrátil se také r. 1819 na gouverneura Moravy a Slezska Ant. Bedřicha hraběte Mitrovského, který poradiv se s prof. Josefem Meinertem a s nejvyšším purkrabím království Českého Fr. Ant. hrabětem Kolovratem Libšteinským téhož roku v dubnu nařídil všem krajským hejtmanům na Moravě a ve Slezsku, metrop. kapitole Olomoucké, biskupu Brněnskému a kapit. generálnímu vikariátu ve Frýdku, aby pečovali o sebrání světských písní s nápěvy, písní církevních a nápěvů národních tanců. Žeň z jednotlivých krajů nebyla bohatá, ale přes to ze všech krajů Moravy a Slezska i po menších větších troskách nascházel se dosti značný počet příspěvků, jež byly uloženy ve Františkově Museu v Brně. Zprávu o nich podal r. 1895 Bartoš v článku: „Zpráva o rukopisných sbírkách národních písní moravských z r. 1819“ v Museum Francisceum „Annales“, str. 67—90, a 219 z nich pojal do své třetí sbírky. Sušil v neocenitelných sbírkách svých sebral asi 1320 písní, a nyní tedy Bartoš ještě zachoval na 4000 písní. Jaké to bohatství, jaký to poklad umělecké činnosti lidové, básnické a hudební!

Ale Bartoš nespokojil se pouze pouhým sebráním drahocenného tohoto materiálu, užil ho i na theoretické zpracování a to nejen na své studie jazykové a dialektické, ale i na své studium lidovědné a na své studie aesthetickokritické. Dříve však než o tom promluvíme, obraťme se k onomu vědeckému odboru, jehož jedním pilířem byly také jím i ostatními sběrateli sebrané písně národní. Míníme tím moravský folklor, moravskou lidovědu vůbec.

Jest velmi snadno pochopitelný postup Bartošův k lidovědě. Věnoval se prvotně české filologii, viděl, že ryzí neporušený jazyk zachován hlavně v lidových písních, sbíraje písně přišel ve styk s lidem a obdivuje se nadšeně celému duchu národních písní, přilnul k lidu a snažil se poznati lidový život zcela a úplně. Jako hoch venkovský a synek hospodský znal lid svého domova od malička. Probuzením citu vlasteneckého chtěl pracovati českému národu. Ale kým v letech sedmdesátých zastoupen byl národ český než pouze lidem českým a několika stavy, jejichž příslušníci hlavně jen pocházeli ze stavu rolnického, tedy z českého lidu. Studium filologie právě vedlo Bartoše k oběma Grimmům, a z doby současné Lazarus a Steinthal svými snahami o národovou psychologii byli mu vzorem. Od skladby k písním, od písní k lidovědě — toť literární postup Bartošův. První jeho práce literární jsou skladební od r. 1868, od r. 1871 objevují se práce všímající si lidové poesie již nikoli pouze za účely syntaktickými, r. 1877 objevuje se v tomto časopise první jeho práce lidopisná nadepsaná Ze života lidu moravského. A od tohoto roku časopis tento, později Osvěta, Komenský a Obzor i Český Lid přinášejí v rozmanitých rozpravách stále výsledky lidových studií Bartošových. V uvedeném již Bartochově chronologickém přehledě čtenář najde jmenovány všechny ty rozpravy. Dle nich vidíme, jak Bartoš znenáhla pojímá ve své studium celou Moravu. Začal panstvím Zlinským a nářečím slováckým, potom přistoupilo Moravské Valašsko, od r. 1883 nastupuje sám své cesty po Moravě, přichází na řadu Podluží a Podlužáci, Moravští Kopaničáři, Hanák a Slovák, Laši atd., a konečně různé rozpravy o jednotlivostech, v nichž jako doklady přicházejí zjevy u všech kmenů na Moravě, jakožto výsledky studia hojného materiálu sebraného na celé Moravě. K vydání tohoto neúnavnou pílí sebraného a skutečně již v některých věcech soustavně zpra-

covaného materiálu v jediném díle, jako jest jeho Dialektologie, Dialektický slovník a Moravské národní písně, Bartoš se již nedostal, přes to však vydal několik samostatných souborných spisů, v něž pojaty jednotlivé dřív uvedené rozpravy. Tak r. 1883 vydán první díl spisu Lid a národ (nákladem Šaškovým ve Velkém Meziříčí), který obsahuje vyšlé články v tomto časopise od r. 1877—1880) pod názvem Bývalé panství Zlinské, dále rozpravu Moravské Valašsko, kraj a lid z r. 1800 a dodatek o lidech, kteří chodili do dědiny: drátenící, židé, olejkáři atd. Druhý svazek tohoto spisu vyšel r. 1885 a obsahuje rovněž rozpravy jinde obsažené: Podluží a Podlužáci (Obzor 1883 a 1884), Moravští Kopaničáři (Osvěta 1884), O naší poesii kramářské, (v tomto časopise a v Obzoru 1883), dále Tři filologické humoresky: Kapitola z prostonárodní geografie a ethnografie moravské (Obzor 1885), Drobné příhody z potulek filologických (Obzor 1884), Pes v zrcadle našich přísloví a pořekadel (Obzor 1880). — R. 1888 vyšel velmi krásný samostatný spis Naše děti nákladem J. Barviče v Brně. V něm, jak již na titule jest obsaženo, Bartoš popisuje život dětí v rodině, mezi sebou a v obci, dětskou poesii, zábavy a hry i práce společné. Našimi dětmi rozumí tu Bartoš děti moravské, jak je sám poznal na svých cestách po Moravě a Slezsku, a jak si je vychovával náš lid sám v rodině i v obci, jak děti spolu vyrůstaly a sebe vychovávaly svou vlastní kázní ve volné boží přírodě a v ovzduší své libezné poesie při společných hrách a zábavách i při společné práci. Bartoš stopuje dítě od jeho narození: líčí, jak dle způsobu narození soudí se o jeho budoucnosti, jeho první koupel, křest, odstavení i pověrečnou péči o blaho dítěte. Uvádějí se tu národní kolébavky i hry s nemluvnětem. Následuje dětská řeč, modlitbičky, dětské pohádky, domácí kázeň, říkadla vychovávací, dětská mythologie a láska mateřská. V druhém oddíle „Děti mezi sebou“ podává se dětská poesie, básničky, kterými se vítají jednotlivé zjevy přírodní, rozprávky s ptáky a jinými zvířaty, říkadla společenská, satirická, dětské hádanky a podobné zábavky. Velikou část zaujímá vypsání dětských her, a následuje pak práce dětí s veškerou svojí poesií: děti jsou pastevci, totiž husaři, kozaři a kravaři. Konečně následuje líčení krásných slavností roku církevního, při nichž mnohé starobylé obřady, zachovalé dílem ještě z dob pohanských, zachovává už jen tato drobná obec dětská, obveselujíc

jimi nejen sebe, nýbrž i dospělé, a bývajíc jimi za to štědře odměňována. Hojné vánoční koledy dětské, popěvky na neděli smrtnou, v dobu velikonoční a jindy jsou tu hojně zastoupeny. Cena vědecká tohoto spisu jest značna. Máme tu děti z celé Moravy před sebou a zvyky, obyčeje i písně z celé Moravy seřazené methodou srovnávací. Kniha dýše svěží reálností, je to knížka o dětech, jakými skutečně jsou, nikoli, jakými by snad býti měly; vylíčena tu rozvernost zdravých i bujarých hochů, a dopřáno místa i některým výstřelkům chlapeckého humoru. Ale kniha má význam i pro psychologii, zvláště pro odvětví paedopsychologické, i pro paedagogiku. Tu možno souhlasiti se slovy Bartošovými: „Domnívám se, že většina dětských říkadel a popěvků, zábav a her v tuto sbírku pojatých i našim nynějším i všem budoucím dětem českým dobře se hodí. Neberme našim dětem, co se u nich po staletí osvědčovalo, co tolika jich pokolením nové a nové radosti a ušlechtilé zábavy poskytovalo, jejich síly tělesné i duševní osvěžovalo a rozvíjelo; zvláště když to, co jim naše paedagogická literatura za to v náhradu skýtá, druhdy nade vše pomyšlení chatrné a nejapné bývá“. (Předmluva, str. III. a IV.) Cennost knihy této byla uznána hned po vydání, neboť kniha rozprodána skoro do roka, druhé její vydání vyšlo r. 1899 s obrázky Alšovými. Řekli jsme, že kniha ta poskytuje dosti lásky na zkoumání dětské psychologie. Dětskou psychologii obohatil však Bartoš i jinými pozorováními, která konal na dětech vlastního synovce a která jsou uveřejněna v Komenském r. 1900 (Drobnůstky z dětské duševědy) a r. 1901 (Drobné příspěvky k dětské psychologii). Zde budiž učiněna také zmínka o jeho spise Kytice z lidového básnictva skvostně illustrovaná p. Kašparem, která r. 1906 vyšla u Prombergra v Olomouci. Jest v ní 26 dětských pohádek, dále říkadla, ptačí řeč, písně s nápěvy, koledy a hádanky.

Roku 1892 Bartoš vydal u Šolce v Telči spis Moravský lid. Jest to sbírka rozprav z oboru moravské lidovědy, které již před tím v různých časopisech byvše uveřejněny zde jsou doplněny a částečně i přepracovány. Týkají se veškerého lidu moravského, a nasbíraný materiál jest tu soustavně zpracován dle různých hledisek. Vypisují se tu výroční obyčeje, slavnosti a zábavy (doplněny tu rozpravy Doba vánoční ve zvycích a pověrách lidu moravského v Obzoru 1889, Výroční obyčeje, slav-

nosti a zábavy lidu moravského v Obzoru 1892), dále jest tu rozprava Prostonárodní kalendář (rozprava s týmž titulem v Obzoru 1888), v třetí rozpravě promlouvá Bartoš O pozdravech a jiných uctivostech a zdvořilostech lidu moravského (z Obzoru 1890). Pěkný obrázek ze života bývalých soukeníků moravských podává Starý Vincura (z Obzoru 1890), poslední soukeník v Příboře, jichž jen v tomto městě bývalo 700, dokud novověké továrny nepohltily všeho drobného průmyslnictva. Dále se tu otiskuje rozprava z Obzoru z r. 1885: Několik slov o národním kroji, která jest významna pro názory Bartošovy o národním kroji, a rozpravu: Chléb v názorech, obyčejích a pověrách našeho lidu (z Obzoru 1885). Lidé vědomci, totiž lidé, kteří svými zvláštními vědomostmi dokážou i věcí nadpřirozených, zázračných, — jsou to pastýři, polní hlídači (hotaři), myslivci, kteří ustavičně žijí v přírodě a s přírodou, dále božci a bohyně, kteří majíce své vědomosti z pomoci a přispění božího lidem pomáhají v jejich nesnázích a potřebách, konečně čarodějníci a čarodějnice, kteří spolčujíce se s duchy zlými nabývají od nich moci nadpřirozené, kterouž pak vynakládají na škodu a na záhubu svých bližních, — jsou předmětem zvláštní rozpravy, která v jedno shrnuje soustavně, co dříve porůznu u jednotlivých kmenů bylo zvláště připomenuto. Konečně jsou tu rozpravy O domácím léčení lidu moravského (z časopisu tohoto r. 1891), Pověry a zvyky lidu moravského při hospodářství (z Českého Lidu r. 1892) a Drobné pověry lidu moravského (z tohoto časopisu r. 1892).

Čtvrtý spis Moravská svatba vydaný u Šimáčka r. 1892 jakožto 2. číslo knihovny „Českého Lidu“ podává dle vlastních zkušeností, ale i dle pramenů tištěných a rukopisných velmi úplný a názorný obraz moravské svatby.

Konečně r. 1905 u Prombergra v Olomouci vyšel spis Deset rozprav lidopisných. Jest to opět většinou otisk rozprav v jiných časopisech uveřejněných. Shrnuv v první rozpravě Slovanští kmenové moravští názory svoje o této věci, podává potom Příspěvky k charakteristice našeho lidu (z Obzoru r. 1905) a vrací se k jednotlivostem. Sděluje Některé zprávy o skřítku dle dosavadních názorů lidu moravského (z Českého Lidu r. 1892), líčí Divé ženy dle dosavadních pověr lidu moravského (po prvé v prémii Umělecké Besedy v Praze r. 1888),

vykládá lidové názory o duši v rozpravě Duše dle názorův a představ lidových (z Obzoru r. 1899), sděluje obyčeje a pověry lidu moravského o těhotenství, o koutě (Český Lid r. 1893), popisuje smrt a pohřeb dle zvyků, názorův a pověr lidu moravského Obzor 1891), líčí hospodářství na starém gruntě moravském (Obzor z r. 1896), sděluje dvě pověsti moravské o císaři Josefovi a o Ječmínkovi (v tomto časopise r. 1893) a v rozpravě: Bratří Josef a František Vojtěchové, rektoři zlinští (Komenský 1899) podává obrázek staré školy před r. 1848, postaviv zároveň pomník vděčnosti vlastním učitelům a příbuzným.

Jakožto samostatné a souvislé zpracování látky lidopisné budiž tu ještě připomenuto z r. 1896 Volksleben der Slaven in Mähren v známém díle Oesterr.-Ung. Monarchie ve svazku: Mähren und Schlesien, dále z r. 1901 Národopis Čechů moravských v článku „Morava“ v Ottově Slovníku naučném, z téhož roku Ze života moravských Slováků v prémii Umělecké Besedy, dále lidopisný obrázek Líšeň z r. 1902 v tomto časopise a v rukopise zůstalá rozprava Nářečí a staré kroje v okrese napajedelském. Konečně nutno přibrati sem také rozpravu přidanou k druhé sbírce Národních písní moravských: „Několik slov o lidových písních moravských, z níž některé kapitoly byly otištěny v Obzoru r. 1889; důležita jest i předmluva ke sbírce první, kdežto ke sbírce třetí přidána jest rozprava L. Janáčka: O hudební stránce písní moravských.

Hleďme si představiti najednou rozsáhlý ten obsah lidopisných prací Bartošových! Vidíme život moravského člověka skoro z každého kouta Moravy živě a jasně před očima od narození až do smrti, vidíme, jak o něho pečují rodiče od dětinství, jak ho vychovávají, jak žije ve svém dětství, sledujeme mládež, mládence i panny, rozkládá se nám před zraky život manželský, život ve věku dospělém i život starcův a stařen; vidíme, co jí a čím se živí, jak se strojí a jak se baví, co dělá a pracuje, jak jest nemocen a jak se léčí, co ví a čemu věří, jak umírá a jest pohřbíván. Poznáváme jeho hospodářství i jeho živnosti a řemesla. Známe jeho zkušenosti a jeho činnost rozumovou, potěšujeme se jeho tvůrčí činností uměleckou, jeho poesií, hudbou a tancem. Podivujeme se jeho vlastnostem tělesným, stejně jako vlastnostem duševním, jeho povaha, jeho mravnost i zbožnost zobrazena jest v Bartošově díle. Jako se s uznalostí všeobecnou potkala

bohatost a pravdivost sebraného materiálu v Bartošově Skladbě a Bartošově Dialektologii: s podobnou úctou musíme se vysloviti o pilnosti a vytrvalosti při sbírání lidopisného materiálu, jehož hojnost a bohatost i pravdivost stejně jest překvapující. „Málo asi bude krajin v Evropě", praví Bartoš v dodatku své druhé sbírky národních písní na str. II., „kde by se na prostoře poměrně tak nepatrném naskýtalo tolik rozmanitých tvarů duchovního života lidového, jako na naší krásné Moravě." A zajisté málo také jest zemí, které by byly našly tak věrného a vřelého lidopisce, jako má Morava ve svém Bartošovi. Vědecká však zásluha Bartošova nejeví se pouze v této jeho činnosti sběratelské, v té hojnosti a v tomto nadbytku lidopisného materiálu, ale i v jeho soustavném seřazení a uspořádání dle určitých odvětví. Co možná úplný obraz života lidu moravského v určité době — toť vědecký výtěžek lidopisné práce Bartošovy.

Pravíme v určité době — a na to dlužno klásti váhu i tenkráte, posuzuje-li se práce Bartošova a zejména některé závěry, které Bartoš ze své práce činí sám. Bartoš nepopisuje a nelíčí doby současné, on sám vždy a stále na to upozorňuje, a na to se zapomíná. Již rokem 1848 počal dle Bartoše předůležitý proces duchovního přerodu u lidu moravského, od roku pak 1860 béře se vpřed postupem urychleným, ba na mnoze až přenáhleným. Ten život tedy tak, jak jej Bartoš líčí, jevil se pouze ve své úplnosti do let padesátých, nejvýše do let šedesátých. Zprávy své i písně má Bartoš hlavně od lidí starých, kteří sami již mu vypravovali, že v době nynější, tedy v oné době, kdy Bartoš po Moravě chodil a lid studoval, v letech osmdesátých, není svět takový, jak býval. Vším právem mohl říci Bartoš o sobě, že zachránil výše 1500 písní před jistým a neodvratným zapomenutím, neboť písně mnohé znávala již jen jediná osoba nebo jen jednotlivé rodiny. Již r. 1889 (v druhé sbírce, str. CXLII.) doznává Bartoš, že na Valaších od několika let zpívá se již velmi málo, a všeobecně dodává, že „lidu přestává zpěv býti skutečnou potřebou; zpívá se málokdy, a co se zpívá, nejde od srdce; lid přestává svým písním rozuměti." A r. 1880 doznává, že „lid valašský nalézá se nyní v té kritické době svého rozvoje duchovního, kdy nejen dobré vlastnosti jeví se obecnými ctnostmi celé individuality kmenové, nýbrž i neřesti všeliké, jakmile v lid vnikati začnou, ráz povahy kmenové na se berou. Mezi těmito nejosudnější a

nejpovážlivější jest zajisté ona neblahá náklonnost lidu k pekelné kořalce. Jí pozbývá lid bývalé mravní síly, upadá v netečnost, v bídu hmotnou a otupělost duchovní.“ A jak to kolem r. 1884 vypadalo mezi moravskými Kopaničáry, o tom Bartoš v Osvětě téhož roku podává příklady děsné. Kořalka hubí „i na našich Kopanicích ubohý lid hmotně i mravně“, „v některých osadách otravují se pekelným tím nápojem staří, mladí, muži, ženy i děti.“ „Smutné následky toho jsou sesurovění bývalé „holubičí povahy“, rozklad života rodinného, úpadek mravní i hmotný.“ S Vincurou seznámil se Bartoš r. 1882, a to byl již Mohykán, poslední svého druhu v Příboře. V díle „Naše děti“ ze slov počátečních jasně vyplývá, že měl Bartoš na zřeteli hlavně dobu do let padesátých. Nejpatrněji však jeví se pravdivost toho ze snahy Bartošovy, že chtěl, aby v lidu vymizelé dobré obyčeje a zvyky, slavnosti a zábavy atd., které byly dle mínění Bartošova hlavní příčinou jeho mravní zdatnosti, znovu se ujaly. Jen z té příčiny vydal r. 1900 jakožto podíl dědictví cyrillomethodějského na tento rok spis Domácí čítanka z lidu pro lid.

A tento spis vede nás konečně k širším závěrům, které Bartoš učinil ze svého lidopisného studia. Tu jest hlavně míti na zřeteli rozpravu uveřejněnou v Osvětě na r. 1881: Z duchovní dílny našeho lidu. Běží zajisté Bartošovi o to, aby ustanovil vlastnosti a znaky českého ducha národního, aby obsahem skutečným zaplnil slovo „duch národní.“ Navazuje tu na (vzniklou r. 1859) novou vědu, psychologii národovou, která od tohoto roku byla pěstována hlavně Lazarem a Steinthalem v časopise: „Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft“. Chce sledovati charakteristické znaky individuality národní, rozložené v rozmanitých projevech duchovního života národního: v národní řeči a povaze, v literatuře a v umění, v náboženství a mravech atd. a z nich skonstruovati si pojem individuality národní a tak i pojem ducha národního. Vždyť jistých podstatných znaků své úsoby národní žádný národ vzdáti se nesmí, má-li vůbec trvati národem. Jelikož z příčin na snadě jsoucích národní individualita ve své prvotní samorostlé pouhosti u žádného z nynějších národův evropských se nezachovala, nutno při ustanovení ducha národního sestoupiti v ony doby a vrstvy, které nejméně byly dotčeny společnou kulturou evropskou a původní ráz svého samorostlého života duchovního nejvíce zachovaly. Takový byl

u nás život lidový do let padesátých. Znajíce tedy tento duchovní život, tehdy ještě dosti samorostlý, vlastního názoru a přiberouce na pomoc národní řeč, písně a pohádky, přísloví a pověry a jiné projevy prvotního ducha národního, můžeme i nyní ještě rysy dosti zřetelnými nakresliti národní individualitu našeho lidu, lišící se patrně a podstatně od jiných individualit národních. Než není tak snadno vytknouti, co skutečně národním duchem rozuměti sluší, a proto Bartoš vlastně jen naznačil, kterak bychom si měli počínati, abychom pojem ten jasně vymezili. Jsme haluzí kmene slovanského, v souhrně charakteristických znaků všem národům slovanským společných měli bychom pojem národního ducha slovanského. Shrnouce znaky, kterými se jednotliví národové slovanští od sebe různí, nabyli bychom pojmu toho, co nazýváme národním duchem českým, polským, ruským atd. Ale národ český usednuv v nynějších svých vlastech v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v Uhrách rozdělen byl v několik plemen nebo kmenův. Plemena tato se vyvíjela samostatně vedle sebe; vedle společných znaků české individuality shledáváme odlišné znaky jednotlivých kmenů, souhrn pak zase těchto znaků jest to, co nazýváme duchem kmenovým, tedy českým, slováckým, hanáckým atd. Jakkoli Bartoš v rozpravě své: Z duchovní dílny lidu našeho dotkl se některých vlastností a rysů národního ducha slovanského a českého, přece jen hlavně vyšetřoval vlastnosti národního ducha kmenového jednotlivých kmenů moravských. Kdo tedy tvrdí, že Bartoš skutečně podal nějakou psychologii českého národa, že úplně vyčerpal a objasnil to, co bychom nazvati mohli českým duchem národním, nepovídá pravdy a křivdí i Bartošovi, že by on sám tak se byl vyslovil. Bartoš na str. 944. přímo praví: „Nakreslivše takto rysy jakkoli hrubými obraz duchovního života lidu našeho, jak se jeví v rozmanitých jeho individualitách kmenových, naznačivše hlavní znaky, jimiž jednotlivé tyto individuality od sebe se liší, můžeme si nyní sestrojiti pojem toho, co nazýváme duchem národním.“ Bartošova vědecká zásluha jeho studií lidopisných jest tedy za druhé ta, že z přečetných a neúmornou pílí zjednaných i soustavně uspořádaných dokladů lidopisných sestrojil obraz národního ducha kmenového, který se osvědčil tak mocným, že on jediný zachoval nám nejen národní jazyk, nýbrž i velikou část ostatní tradice národní

i v dobách, kdy všecky ostatní třídy národu svému se odcizily. Že tím přispěl i na řešení otázky ducha národního vůbec, jest samozřejmo. Ale nepodal úplného rozřešení této otázky.

Za přední charakteristické vlastnosti národních individualit kmenových označil Bartoš ustálenou jejich typičnost ve všech projevech života společného a ducha národního a setrvačnou konservativnost. Mají sice jednotliví kmenové českomoravští více společného, než různého, ale spatřujeme tu přece patrné rozdíly: čím patrněji se liší od sebe krojem, nářečím, tanci a jinými znaky, tím patrnější jest rozdíl jejich písní národních. Vědomí jednotlivých individualit kmenových nejmohutněji se jevilo odporem proti všemu cizímu. Největší chudák nebyl by na sebe vzal ani nejnepatrnější části kroje cizího, a chtěl-li se jedinec jiného kmene třeba jen na čas usídliti jinde, nezbývalo mu než vzdáti se co nejdříve všech různých znaků své individuality a přijmouti znaky kmene, mezi nímž žíti hodlal. Z té příčiny také málo kdy se přihodilo, by se vystěhoval Slovák na Hanou, Hanák na Valachy a p.

Jak se od sebe jednotliví kmenové lišili nářečím, o tom podává zprávu Bartošova Dialektologie; soustavný popis krojů nalezneme v Ottově Slovníku ve článku Morava (Národopis), tam nalezneme sestavené také hlavní rozdíly v kmenové povaze tělesné a duševní, ve zpěvu a tanci. Dle Bartoše jest Hanák letory sanguinicko-flegmatické, Slovák sanguinicko-cholerické, Horák vyniká svou dobrotou, Valach patriarchálním životem rodinným, Lach nelíčenou, upřímnou a srdečnou zbožností.

Největší obdiv vzbudily u Bartoše lidové písně moravské. Jsou mu zrcadlem, v němž se nejvěrněji obráží duše lidová, jmenovitě ve svých nejdůležitějších vztazích: v poměru člověka ku přírodě, k Bohu a jednotlivce ke společnosti lidské. Základní názor světový jest dle písní i ostatní tradicionální literatury mythicko-naivní, a rázu toho nedovedlo setříti ani křesťanství. Poměr lidu k přírodě jest nejsrdečnější a nejpoetičtější, jaký si jen lze domysliti. Člověk jest věrným druhem přírody, hledá a nalézá u ní rady a pomoci ve všech potřebách svého života. Příroda jest mu pramenem nejčistších rozkoší a věrným obrazem jeho vlastního nitra. Dalším základním rysem kmenové povahy moravského lidu jest nezviklaná víra a důvěra v Boha, upřímná, srdečná zbožnost. Také v poměru, v jakém spolu žili jednotliví

členové rodiny, zvláště zářivým leskem se obráží prostomilá vroucnost ušlechtilého srdce. Plna něhy a starosti o dceru i syna jest matka, jejíž úlohou hlavní bylo vychovávati děti, jako otci zase bylo přihlížeti především k polnímu hospodářství a tráviti většinu času mimo dům. Nad naše staré matky nebylo věru lepších vychovatelův! Něžnou a dojemnou láskou lnou k sobě bratr a sestra. Ale i všecka obec žila pospolu v sousedské shodě a v přátelské lásce, jako jedna rodina. I poměr mezi vrchností a poddanými jest srdečný. Zbožnost, pracovitost, dobrodějnost, družnost, poctivost, mravopočestnost — toť jsou nejvýznačnější vlastnosti lidu moravského

Dle Bartoše nebylo snad stinných stránek v životě lidovém. Málokde se zmiňuje o nějaké. Tak na př. praví o Valaších: „Poněvadž chasa obyčejně na „hůrách“ (půdách) spává, není dozor na mládež dorůstající tak snadný a tak přísný jako jinde na Moravě. „Volný“ v té příčině duch vyznívá též z nejedné písně valašské, která svou neomaleností až překvapuje.“ Bartošovi často se vytýká, že v líčení lidovém mnohdy podlehl idealisující modě romantismu, že jest romantický idealista. Dí-li Světlá o Hálkovi, že stál před českým lidem s hlavou obnaženou, přilnul i Bartoš k lidu moravskému s úctou neobmezenou, ba zbožňoval jej přímo. Je-li jeho kresba, pokud se týče pověr, zvyků, tancův atd., realisticky věrna, má tutéž vlastnost i jeho líčení vlastností ethických? Jest nesnadno dáti na tuto otázku odpověď správnou. Současný život neodpovídá vzoru let minulých, to doznává Bartoš sám a vysvětluje i příčiny tohoto zjevu (srovej mimo jiné O nynějším hmotném úpadku našeho lidu a některých jeho příznacích v Obzoru 1902). Obraz svůj Bartoš hlavně zakládá na lidových písních. Jsou skutečně písně ohlasem a výrazem úplného a veškerého duševního a mravního života lidového? Nejsou také lidové písně jen výrazem zvýšeného života citového?

Ale proti jedné výčitce dlužno Bartoše obhájiti. Bartoš nikterak nechtěl, aby život lidu moravského ustrnul na onom stupni, na kterém jest nyní. „Lid s takovými názory a „vědomostmi“ nemůže zajisté“ — praví Bartoš sám — „s jinými soutěžiti na poli plodné práce, novověkého průmyslu a obchodu.“ (Osvěta 1881 str. 1091). „Jako člověk nemůže napořád zůstati bezstarostným hravým dítětem, nýbrž dospěv svých let práce chopiti se musí, aby uhájil svého bytu, tak i národ nemůže zů-

stati věčně lidem žijícím toliko přítomnosti, nedbajícím hrubě minulosti a do budoucna neprohlédajícím." „I lid musí okusiti se stromu vědění dobrého a zlého, plamenný meč osvěty musí i jej vyhnati z jeho ráje na pole klopotné práce, aby soutěžil s ostatními národy o společných úlohách všemu lidstvu Prozřetelností vykázaných — aneb uhnul jiným sebe čilejším " (Tamtéž, str. 1088.). Ano ačkoli lidovou poesii a veškeru literaturu tradicionální tak vysoce cenil a na sbírání vzácných těchto plodů ducha národního pobádal, přece jen volá: „Nepřejme si, aby věčně věkův u nás se rodily," neboť nejkypřejší půdou, z níž pučí kvítka národní poesie, jest to, co nazýváme pověrou, pověra a národní poesie jsou nerozlučné sestry, kde se jedné daří, tam i druhá tyje.

A tak i Bartoš v osvětě a vzdělávání lidu vidí nejlepší prostředek na jeho povznesení. Urychluje se totiž a dokonává u našeho lidu moravského pro náš národní byt předůležitý proces směřující k tomu, aby z individualit kmenových vyvinuly se časem individuality osobní. Z lidu mizí mythicko-naivní názor světový a s ním i rozmanité pověry, novověký rozvoj kulturní dotýká se i lidu našeho. V tomto obratě jest záruka nebývalého dříve pokroku ve všech oborech života národního. Ale šířením tohoto pokroku mizí zároveň z lidu nejen tvůrčí, nýbrž i konservativní síla ducha národního, tkví v něm veliké nebezpečí úplného rozkladu a úpadku a konečného zániku ducha národního.

Bartoš zajisté uznává blahodárné účinky vzdělání na rozvoj moravského lidu, vidí však také stinné stránky pokroku a z obavy o národní život lidu moravského dává se v boj kritický proti nejmocnějšímu šiřiteli vzdělanosti — literatuře, nikoli proti celé literatuře, jen proti některým dle jeho vědomí a svědomí škodlivým zjevům literárním. Jest tu třeba ještě vrátiti se k jeho studiu o lidových písních moravských. Bartoš neužil jich jen jako dokumentů pro psychologický rozbor jejich původců, podrobil je také úvaze aesthetické. Jest nadšen jejich uměleckou cenou a vypisuje všechny jejich přednosti básnické. Podnikl klassifikaci těchto písní dle obsahu i dle druhů básnických, vypsal jejich formu, dal rozebrati a vyložiti jejich cenu hudební a vyslovil se také obšírně o jejich vzniku. (V Osvětě r. 1881 a v přídavku k druhé své sbírce). Výsledky obšírných těchto výzkumů podal v předmluvě k pěknému spisu: S t o l i d o v ý c h p í s n í č e s k o-

slovanských s rozbory a výklady (r. 1903 jakožto 15. číslo České knihovny zábavy a poučení vydávané Ústředním spolkem českých professorů). Lidové písně dle theorie Bartošovy vznikly tak, jako vznikají básně umělé, i je skládali jednotliví básníci, jinoši a děvy, muži a ženy z lidu, jednotlivci básnickými vlohami nadaní. Látku čerpali ze života, názorův a obzoru myšlenkového svého kmene, formu ze známých sobě písní domácích. Ale lidový pěvec jest nejen básníkem, nýbrž i hudebním skladatelem zároveň. Slova jeho písně pod vlivem melodie utvářejí se u verše a sloky, jiné metriky nezná. Proto píseň jinak vzniknouti nemohla, než slova i nápěv zároveň. Při klassifikaci písní přidržuje se poetiky Baumgartovy, jehož terminologii zachovává. Dělí písně na epické a lyrické. V epických písních (balladách) celkový psychický stav, duševní povaha, nálada mysli (ethos) jest cílem a předmětem básně, vypravování děje toliko prostředkem, písně lyrické mají za cíl a předmět jednotlivý pocit (pathos) a vzbuzení ho v mysli posluchačově. Látek k balladám poskytly starobylé báje, zachovalé z dob pohanských, vraždy, zřídka sebevražda, jiné nešťastné příhody ze života skutečného, nepřirozený nevděk dětí k rodičům, nevázaný život zbojnický, látky legendické, ba i historické. Ballady jsou většinou rázu tragického, zřídka kdy veselého. Z vlastních písní lyrických dobrá třetina jsou písně milostné, jiné jsou elegické, humoristické a satirické; zvláštního druhu jsou písně vojenské. Rázovité jsou písně taneční. Při „starosvětské“ muzice tři uměny domácí, zpěv, hudba a tanec, pojily se tu v ladný celek. Tanec i hudební nástroje Bartoš popisuje zevrubně. Lidové písně jsou pravé perly poetické a nepřekonané vzory svého druhu. Jest arci i mezi nimi nemálo skladeb chatrných i jalových rýmovaček. I těmto písním úpadkovým Bartoš věnuje zvláštní kapitolu v dodatku k druhé své sbírce.

Písní lidových, českých, moravských i slovenských, ve všech známých sbírkách Bartoš počítá na 10.000. Všechny je Bartoš znal dobře, požíval jich aestheticky, vnikl v jejich podstatu, v jejich ráz, poznal jejich aesthetické přednosti, vžil se v jejich krásu. O takovém muži nelze říci, že by nebyl povolaný míti vážné slovo v otázkách básnických a že by neměl chápati se péra kritického. Nuže Bartoš skutečně byl také kritikem a napsal četné úvahy kritické v Obzoru, Komenském, Hlídce literární o mnohých spisech české literatury básnické i vědecké. I sou-

stavně pronesl své zásady kritické ve známém článku Život a literatura r. 1882 a v odpovědi své „Vzor „té pravé“ kritiky“ na útoky Jana Liera právě na článek „Život a literatura“ učiněné. (V Obzoru 1887). Nuže jaké byly kritické zásady Bartošovy? Především nutno prohlásiti za rozhodnou nepravdu, že by Bartoš byl chtěl, aby básnictví české bylo jen napodobou lidové poesie. Sám dal si otázku, máme-li věčně věků zůstávati při těch prostých motivech zpěvu národního, při tom obmezeném, skrovničkém obsahu myšlenkovém našich písní lidových? A dal si za odpověď: „Toho zajisté netřeba, vždyť ani náš lid není již tím snivým, naivním lidem, jakým býval dříve, a duchovní potřeby národa historického liší se značně od potřeb neuvědomělého lidu.“ (Osvěta r. 1881, str. 1096). Již dříve jsme řekli, jak Bartoš do čítanek školských uvedl Nerudu, Hálka, Čecha, Vrchlického a jiné moderní básníky, některých z jejich sbírek příznivými kritikami a rozbory doporučil (Nerudovy Písně kosmické, Sládkovy Skřivánčí písně a j.), tak že bezpodstatnost výtky, že by umělou činnost básnickou byl chtěl obmeziti na úzký okruh motivů lidových, jest patrna. Po známém literárním boji v letech padesátých nebylo to zajisté ani možno. Ale jest jisto, že Bartoš poměru lidové poesie k poesii umělé nevyslovil jasně. Jeho rada vyzněla ve známá slova: budiž vzájemný jejich poměr týž, jaký jest poměr naší nové české hudby k hudebním motivům prostonárodním. Básníci jděte a čiňte to, co učinili Dvořák a Smetana, jejichž opery nejsou jistotně ledajakým „prostonárodním klinkáním“ a v nichž přece vane svěží duch zpěvu lidového. Toť zajisté velice neurčitě a neobsažně řečeno. Báseň a hudba jsou uměny velice různé, co činí hudebník, nemůže činiti básník.

Kritika Bartošova byla v mnohém aesthetická. Co tvrdil a ukazoval o poesii pro děti a mládež, zůstává správno. Jeho maličká anthologie z naší paedagogické poesie i prosy vřazená v rozpravu Život a literatura (Obzor 1882 str. 163—165, 178 až 181) a výsledky z ní plynoucí o básnické bezcennosti i paedagogické převrácenosti této literatury vždy budou svědčiti o znamenitém rozhledě Bartošově. I jeho kritika ostatní literatury často bývá aesthetická, a mnoho správného tu pověděl o neplastičnosti, malé konkretnosti, o nepřirozenostech a bizarních nejapnostech v české poesii. Ale kritika jeho nebývá vždy aesthetická, staví se velmi často na stanovisko sociálně ethické.

Jest v podstatě stanovisko jeho správno? Zajisté. Nechť mluví za nás Francouz Hennequin, autor spisu La critique scientifique: „Umění dotýká se morálky sociální a morálky individuální, a jestliže to, co jest jeho podstatou, samy všeobecné vlastnosii toho, co jest aesthetické, přispívají k tomu, aby pozměňovaly chování jednotlivcův i mass: zvláštní druh citův a myšlenek, které každé dílo hledí zploditi u svých čtenářův a svých obdivovatelů, může rovněž míti působnost dobrou nebo špatnou na rozvoj jeho povahy. Princip umění pro umění rozumný, spravedlivý a prospěšný, pokud bereme v úvahu jen díla o sobě, pokud máme starost jen o svobodu a hrdost umělcům potřebnou, — může se zdáti absurdní a nebezpečný, pomyslíme-li, že knihy, sochy, obrazy a skladby hudební neexistují samotny v prázdném světě. Neboť je-li pravda, že obrazy, city, sensace, které tato díla suggerují, jsou vytvořeny, aby zakotvily v duchu lidí, na jejichž ctnosti nebo zločinu záleží jejich vrstevníkům, je-li pravda, že ty obrazy a ty city mají vliv na povahu a sílu jejich duše, nemůže býti připuštěno, aby sociálně každé umělecké dílo jevilo se nevinné buď pro obec, buď hlouběji i pro dobro plemene. V umění není kriteria, které by dovolovalo rozhodovati mezi díly stejně intensivními co do citů, stejně dokonalými co do výrazu: ale jest kriterium pro zákonodárce a anthropologa. Ti budou rozeznávati mezi spisy, které mají snahu vzbuditi city, které by měly zmizeti, má-li plémě nebo stát žíti, a mezi oněmi, které přispívají naopak k tomu, aby učinili člověka zdravějším, veselejším, mravnějším, šlechetnějším.“ (La critique scientifique str. 207 a 208). Zkrátka umění není jediná sociální hodnota, na umění se nemůžeme dívati jen se stanoviska aesthetického, ale také se stanoviska sociálního a tudíž i národního blaha. A s toho stanoviska posuzoval také Bartoš literaturu. Viděl v ní velmi mnohé věci, které se mu zdály nikoli na prospěch, ale na škodu nejen lidu, ale i národu. Z té příčiny vytýkal lichý kosmopolitismus, nedostatek národní tendence, nevlastenectví, nemravnost a frivolnost mnohým literárním zjevům z let osmdesátých. Z té příčiny vytýkal nevážnost k vlastnímu jazyku a chatrnost mluvy i v plodech básnických. Byly ty výtky skutečně tak neoprávněny, že by si byl Bartoš zasloužil názvu idiota? Právě jsem četl kritiku Bartošova spisu Kytice, vydané Prombergrem v Čase ze dne 20. prosince 1906, čís. 350. A co tu praví kritik?

„Co však je rozhodnou předností této knihy, toť mluva Bartošova, kterou vypravuje své pohádky. Cítíš při ní, jak se v tobě ulevuje duši, umořené běžnou hantýrkou života, ošumělou řečí novin a slovní nuzotou našich knih; s té stránky by nás jazyk Bartošův měl přimět, bychom — my básníci a beletristé prý! — víc, o hodně více sobě všímali mateřského jazyka, ne z úcty k němu jakožto dědictví po otcích, ale prostě jako ke svému uměleckému nástroji. Bartoš jistě nebyl básníkem, nebyl tvůrčím umělcem, ale jaký žárlivý, krajně umělecký smysl byl v něm pro krásu slova, barvu výrazu, ráznost a rázovitost obratů, rozmanitost úsloví, bohatost znaků, neporušenost ducha mluvy! A my, prý básníci? Jak žebrácký slovník, doplňovaný nuzácky barbarismy a cizomluvy, jaká bezbarvost a suchota beze šťáv života, jaká otřelá žurnalistická kliše, jaká sježděnost ustálených obratů! Není-li v literárním člověku už docela umořen smysl pro esthetiku mluvy, pro umělecké ovládání jazyka, bezděky jme se porovnávat a zavzdychne si hluboce nad „básnickou“ mluvou svou i svých druhů básníků. A ke všemu Bartoš nebyl básníkem! — jak by byl býval teprv zacházel s jazykem jako poeta!“ Nuže v letech osmdesátých v mnohých spisech byl podobný jazykový chaos. A proti tomu neměl vystupovati takový znatel jazyka, jako Bartoš?

A zrovna tak byl oprávněn vystupovati proti nemravnosti a frivolnosti, kdekoliv se objevila, proti všemu, co ohrožovalo zdraví národa, vždyť dle téhož Hennequina i sama zvyklost aesthetických zálib příznivá lidské solidaritě může býti škodliva jsoucnosti národů, jakož skutečně státy nejvíce zjemněné nejsnáze lze podrobiti (les États les plus policés sont les plus faciles à conquérir), a jako umění mravy zjemňuje, tak rovněž i seslabuje vlastenectví, pouto národnostní. Dokazujeme-li oprávněnost Bartošovy sociální kritiky, nechceme tím ještě říci, že v této věci pronesl poslední pravdivé slovo, že všude uhodil na pravou strunu. Ale svým rázovitým způsobem vyslovil mnohé peprné pravdy, které zasluhují uvážení. Důležitou pravdu, že umění jako každý zjev sociální nesmíme posuzovati jen o sobě, ale se stanoviska všeobecného prospěchu národního, že k pravé kritice sociální díla uměleckého užívati musíme kriteria, které se nezakládá jen na jeho kráse, ale také na jeho dobrotě, nikoli pouze na vkusu, ale také na hygieně, tu postavil do správného světla. Nerozřešil problemu českého úplně ani všestranně, vedl si jedno-

stranně a příliš konservativně, nedostávalo se mu nutných sociologických vědomostí, ale přesvědčení své vyslovil poctivě a bez bázně. Nepromluvil také marně. Hlas tak důkladného znalce lidové poesie, lidového života a jazyka nemůže býti přehlednut, a jeho názory vždy budou brány na úvahu, i snad za účelem, aby byly vyvráceny, opraveny, doplněny.

Příspěvek k dějinám reformace moravského kleru za biskupa Stanislava Pavlovského.

Napsal Dr. Antonín Breitenbach.

Aféra Philoponova.

Když jsem po prvé byl přítomen arcibiskupské mši v Olomouci, nemálo jsem byl překvapen: před obětováním ulilo se totiž něco z obětního vína do kalicha, a domský farář vypil tuto trochu vína. Potom teprve nalil assistent vína do kalicha určeného ke mši. Tázal jsem se, v které době a proč byl zaveden ten zvyk. Bylo mi řečeno, že kterýsi biskup olomoucký byl mešním vínem otráven a že tedy od té doby domský farář upíjí z mešního vína, aby bylo jisto, že není otráveno. Bližšího nedověděl jsem se tehdy ničeho. Po několika letech slyšel jsem znova narážku na vzpomenutou otravu biskupův olomouckých. Na schůzi bohoslovců a akademiků r. 1904 na Velehradě mluvil též prof. Prasek a dotkl se kromě mnoha otázek časových i dějin moravských; jmenovitě poukázal na záhadné otázky. Mezi těmito uvedl také pověst, že někteří biskupové olomoučtí byli otráveni a travičem že byl kapitulní děkan Jan Dambrovský, jinak Philopon jmenovaný. V další své řeči vybízel prof. Prasek posluchače, aby pracovali jmenovitě o dějinách moravských a tím přispěli k objevení pravdy, po případě k očištění našich dějin od nepravdivých báchorek.

Toho roku byl jsem do otázky Philoponovy poněkud již zasvěcen: prohlédaje korrespondenční kopiáře biskupa Stanislava II. Pavlovského pro svoji práci o sporu Pavlovského s moravským soudem zemským [1]), četl jsem i některé dopisy týkající se děkana

[1]) Viz Čas. Mat. Mor. r. 1906.

Philopona. Tehdy jsem si umínil, že otázku Philoponovu probadám dle pramenův. Podávám tuto, čeho jsem se dopátral.

Za druhé polovice 16. století dosedli na stolec biskupský v Olomouci mužové velmi horliví a svědomití; jejich první starostí bylo, aby Moravu, která tehdy byla mimo malé výjimky nekatolická, přivedli nazpět k církvi katolické. Jmenujeme tyto snahy a tu dobu protireformací katolickou. Ale bylo velikým neštěstím pro biskupství Olomoucké, že biskupové umírali velice brzy. V letech 1572—1578, tedy během 6 let, zemřeli 4 biskupové, žádný z nich nezemřel u vysokém stáří, naopak v letech mužných. Vilém Prusinovský zemřel nemaje ani plných 38 let, Janovi Mezonovi pak bylo teprve 36 let.[1]) Již to jest neobyčejné, že za tak krátkou dobu zemřeli 4 biskupové, a jest to tím nápadnější, že to byli mužové poměrně ještě mladí. Jest přirozeno, že vrstevníkům tak rychlé úmrtí biskupů také se stalo nápadným, ano až podezřelým. Jmenovitě Prusinovského a Jana Mezona z Telče[2]) bylo želeno srdečně, že tak brzy klesli do hrobu; očekávalť se od nich, a to právem, že svojí horlivostí vykonají mnoho prospěšného pro věc katolickou na Moravě.

Ale nejen biskupové nýbrž i někteří kanovníci zemřeli tak brzy, jak toho nikdo nečekal; i jejich smrt byla vrstevníkům nápadná. A úmrtí tak časté, u mužů tak mladých musilo se státi ještě nápadnějším příznaky, kterými smrt biskupův a kanovníků byla provázena. Všichni onemocněli náhle, z nenadání, a nedlouho potom zemřeli. O třech biskupích pak víme ze současné zprávy,[3]) že dostali náhle tak prudké škubání a tak

[1]) Wolný, Kirchl. Topogr. Mährens. I. I. S. 76.

[2]) Viz Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy moravské III. s. 10.

[3]) Po smrti Janově chtěl se státi biskupem v Olomouci také kard. Ondřej Rakouský, syn Ferdinanda Tyrolského a Filipiny Welserové. Ferdinand poslal do Olomouce svého agenta Dionysia von Rost. Tomu nařídil 27. dubna 1579, aby se přeptal, kolik biskupů rychle po sobě zemřelo, jakou nemocí, a zdali stejnou všichni zemřeli a umírají-li také kanovníci tak rychle. Rost pak odpověděl Ferdinandovi 5. května v postscr. svého listu z Prahy. Určitého prý se nemohl nic dověděti, jen že ve 4 letech zemřeli 3 biskupové; dále že se u stolu (t. při hostině, při níž také byl Rost) mluvilo, že biskupové byli otráveni. Více doufal Rost zvěděti v Olomouci, kam za tajným jednáním na prospěch kard. Ondřeje měl odcestovati. Z Olomouce pak psal Ferdinandovi 17. května, že se dověděl, že 3 biskupové zemřeli stejnou nemocí, že dostali hrozné škubání do žaludku, až jejich křik bylo slyšeti přes ulici. Stejnou nemocí zemřeli prý i dva kanovníci, a že jedni podezřívají vlašského kuchaře,

hrozné bolesti v žaludku, že křičeli bolestí, až je bylo přes ulici slyšeti. Když pak biskup Jan z Telče již na smrt ležel (zemřel 6. února 1578) a kanovníci pro případ jeho smrti se ohlíželi po Václavovi Bruntálském z Vrbna jako kandidátovi na stolec biskupský, onemocněl náhle také on a zemřel takořka téhož dne, jako biskup sám.[1]) A podobně zemřelo ještě několik jiných osob. Rost vzpomíná ještě jednoho kanovníka, jehož jména neznám, a Václav Březan praví totéž i o služebnictvě biskupském. Závažnou okolností ovšem jest u Václava z Vrbna, že byl vyhlédnut za biskupa. Vtírá se tu myšlenka, že i druhý kanovník měl naději, že bude volen za biskupa, a že tedy byl komusi v cestě a proto že byl zločinnou rukou sprovozen se světa. Není divu, že za takových okolností vzniklo podezření o úmrtích oněch biskupův a kanovníkův. Podezření se rozšířilo, a brzy kolovala Olomoucí pověst, že biskupové nezemřeli smrtí přirozenou, nýbrž násilnou a že byli otráveni. Kdo byl travičem? Tehdy bylo v kapitule olomoucké málo disciplíny; sváry a třenice mezi kanovníky dostoupily častokráte vysokého stupně,[2]) když jednalo se obyčejně o nějaké beneficium. Známi byli svojí ctižádostivostí Petr Illicin, rodem Vlach[3]), a Jan Philopon Dambrovský, rodem

---

jiní kanovníka Illicina. (Listy vzpomenuté jsou v místodržitelském archivě v Innsbrucku, Ferdinandeum, fol. 111 Nr. 140. Za této příležitosti vzdávám upřímné díky p. dru. Jos. Navrátilovi, c. k. místodrž. koncipistovi v Brně, že mně na ony spisy upozornil.) Všechny prameny citované jsou v arcib. archivě v Kroměříži; prameny z jiných archivů jsou udány zvláště. Z Říma jsem doposud nemohl dostati dokladů ve věci Philoponově.

[1]) Viz kop. Illicinův (v arcib. arch. Kroměříž.) p. 32. v listě Janovi Delphinovi, apošt. nunciovi v Praze, a tamtéž p. 41 v listě k arcib. pražskému Antonínovi.

[2]) Případně vystihnul poměry v tehdejší kapitule arcib. pražský Brus. Mezi důvody, pro které své postulace (25. břez. 1578) do Olomouce nepřijal, jmenoval také neslýchanou rozháranost kapituly. Psal o tom: „Darzue schreckt mich die grosse Uneinigkeit der Kapitularen, bei welchen kein Vertrag keinen Bestand hat, wenn sie gleich mit einander verglichen werden. Denn der jüngst abgestorbene Herr hat sie auch und mit Hilf des Nunctii apostolici vertragen und wahrlich grosse Mühe gehabt. Wie beständig es aber gewest ist, das weist jetzt das Werk selber aus. Der Geist dieser Beuthe, so zu Unruhe geboren sind, kann nicht ruhen; sie hoffen wohl gern selber ein jeder Bischof zu werden“ . . . (Německý překlad českého listu arcibiskupova jest přiložen spisům o kandidatuře kard. Ondřeje, v archivě místodrž. v Innsbrucku.)

[3]) Viz Illicinův dopis Adamovi z Dietrichsteina (21. dubna 1878), kterým si mimo jiné také stěžoval, že mu spolukanovníci vyčítají „praktiky“ a stařeckou svárlivost. (Kop. Illicinův, p. 46—59).

ze Slezska. O jejich pánovité, svárlivé a intrikánské povaze podávají archivální prameny důkazů více než dosti. Jest snad s dostatek znám prudký spor, který měl Philopon s Janem z Telče o kapitulní děkanství. Jistě charakterisuje Philopona dostatečně, že se ve sporu neštítil ani falšovati papežský list, aby jen vyhrál proti Janovi z Telče. A po smrti Janově hleděl všemožně, aby biskupský stolec byl osazen mužem, kterého by byl mohl úplně ovládati; proto chodil z residence do residence a dožebrával se hlasův [1]). Že pak půldruhého roku zůstalo biskupství Olomoucké neobsazeno a že se kanovníci tak dlouho o kandidátovi nemohli sjednotiti, na tom má Philopon s Illicinem lví účast.[2]) Veřejnosti nezůstaly ty věci tajnými. Philoponova povaha i snahy byly všeobecně známy, a veřejnost také hned označila Philopona travičem biskupův. Jiná verse připisovala zločin kanovníkovi Illicinovi, kdežto jiní považovali travičem vlašského kuchaře. Tento byl nejspíše v biskupské službě, a byl-li opravdu travičem, pak byl jistě pouhým nástrojem v ruce osoby jiné. Jaký zájem byl by měl onen kuchař, aby biskupy a kanovníky odstraňoval se světa?

Pověst o Philoponovi se zachovávala stále, a jemu se ani nepodařilo způsobiti volbu muže, jakého si přál. Naopak byl zvolen muž, jehož se bylo Philoponovi, byl-li vinen, obávati. Bylť zvolen horlivý, činný a energický Stanislav II. Pavlovský [3]) (11. června 1579). Také Stanislav věděl dobře, co veřejnost mluví o Philoponovi, ale nemaje důkazů nemohl zakročiti; také, jak doznal později, doufal, že se časem zapomene na věc a že jest tedy lépe, aby ignoroval aféru. I zachoval Pavlovský jakési vyčkávací stanovisko po celých 6 let. Ke konci roku 1585 dlel na Mírově, chtěje si vymoci u Rudolfa II. audience, které potřeboval ve svém sporu se zemským soudem moravským.[4]) Tam k němu přišel kterýsi výše postavený kněz a odevzdal mu spis, který ob-

---

[1]) Cordara, Hist. Colleg. Germanici et Hung. (1770). Lib. III. p. 136--138.

[2]) Listy Illicinovy sami již dostatečně to ukazují. (Viz kopiář Illicinův počínaje str. 26.)

[3]) Ke zvolení blahopřál mu kníže Vácslav Těšínský a dal mu „nějakú vejstrahu“, aby byl dlouho zdráv. Byla dle toho pověst o násilné smrti biskupů široko známa, a věřilo se, že biskupové nezemřeli smrtí přirozenou. Viz kopiář Pavlovského 16. fol. 3 v.

[4]) Viz Časopis M. Mor. r. 1906, s. 235—244.

sahoval přetěžká obvinění proti kapitulnímu děkanovi Janovi Philoponovi. Všech obvinění a žaloby proti Philoponovi hodlal žalobce veřejně hájiti a prokázati. Na toto udání začal Pavlovský s Philoponem kanonický process.

Dne 9. prosince r. 1585 nařídil Pavlovský svému sekretáři Janovi Jergerovi,[1]) kanovníkovi olomouckému a brněnskému, aby Philopona, kdekoli by ho našel, ihned a bez meškání zatkl a dal odvésti na hrad Hukvaldský. O zatčení Philoponově uvědomil Pavlovský téhož dne také kapitulu olomouckou[2]) a vyslovil k ní naději, že úplně schválí jeho jednání, až uslyší důvody, pro které dal Philopona uvězniti. Philopona pak hned suspendoval s úřadu děkanského i se všech beneficií. Mimo to nařídil kapitule, aby ustanovila ze sebe některé členy a ti aby ihned vešli jak do děkanské residence, tak do děkanova nového domu, který stál před branou, tam pořídili inventář všech věcí, potom jak děkanovy věci, jmenovitě cennější, tak privilegia, dopisy a všechny spisy pečetí kapitulní zapečetěné uschovali do kostelního archivu nebo na jiné bezpečné místo. Philopon byl skutečně do Hukvaldského hradního vězení uvržen a svěřen péči tamějšího úředníka Valentina Pavlovského. Utéci, jak prý se chystal, se mu před zatčením nepodařilo.

Vedení processu odevzdal Pavlovský olomouckému kanovníkovi a svému officiálovi dru. Pavlovi Grünwaldovi.[3]) Zároveň nařídil všem prelátům, kanovníkům, vikářům, oltářníkům a ostatním služebníkům kostela olomouckého pod kanonickou poslušností, aby každý z nich, jakmile bude officiálem volán na výslech, přišel bez meškání a na otázky pověděl pravdu. Pavlovský dlel do konce roku 1585 a v lednu r. 1586 na Mírově; proto poslal kapitule písemné vysvětlení ohledně Philopona a jmenovitě vyložil jeho minulost. Pavlovský chtěl kapitule ukázati, že byl morálně přinucen dáti Philopona uvězniti. Z listu toho dovídáme se toto: O Philoponovi šla po více let špatná pověst, obviňujíc jej z jakéhosi přetěžkého a přehrozného zločinu. Podezření bylo známo nejen Pavlovskému, kanovníkům a ostatnímu kněžstvu, ale také laikům. Když Pavlovský pozoroval, že rozšířená

---

[1]) Lib. exp. p. 228.

[2]) Kop. Engels. f. 46.

[3]) Lib. exp. p. 229—231. Kop. 23. fol. 1 v.

infamie nejen se neumenšuje, naopak více se množí a utvrzuje, nařídil Philoponovi již před 5 lety (tedy r. 1580) kanonickou očistu, aby jak jeho tak i čest kostela olomouckého byla obhájena.[1]) Ale Philopon nenašel pomocníků pro kanonickou očistu a proto se jí vyhnul a odešel konečně do Italie předstíraje, že se tam chce léčiti.[2]) V Italii zůstal Philopon po delší dobu, než mu bylo Pavlovským dovoleno. Leč ani jeho nepřítomností ani délkou času pověst o Philoponovi se neutlumila. Mimo to přišli za tu dobu z Italie do Olomouce přemnozí hodnověrní mužové a přinesli zprávu, že Philopon také v Italii trpěl takovou a nemenší infamií než v Olomouci. V Italii byl také znám jeho hrozný zločin, „o němž bez zděšení a bez urážky čistých uší nelze mluviti." Pavlovský věděl o všem, ale přes to chtěl „hluchýma ušima" všeho pominouti, jen když Philopon zjedná nápravu. Dal mu tedy písemné napomenutí, aby polepšil život svůj, jak se sluší katolickému knězi a přednímu kapitularovi, a nařídil mu, aby bez dalšího oddalování se vrátil z Italie, kanonickou očistu učinil a tím obhájil čti své i celé diecese a kapituly. Potom se Philopon vrátil z Italie, ale nikoli, jak se čekalo, zdráv, nýbrž až v Olomouci, když na něho nemoc již velice doléhala, začal pečovati o ztracené zdraví. A Philoponova nemoc dala pohnutku k novým pomluvám, tak že ke dřívější potupě přišla nová. A při tom pomluva pro onen zločin tak se zase vzmohla příchodem Philoponovým, že konečně na Philopona podal kterýsi kněz žalobu. Obvinění týkalo se jednak zločinu, jehož se Philopon dopustil, potom soukromého života, pro který byl Philopon lidmi pomlouván. Na toto udání, jak již řečeno, byl s Philoponem začat kanonický process. Pavlovsky omlouval se kapitule zmíněným listem, jak nerad se uchopil takového prostředku, a ubezpečil ji zároveň, že poslouchá v tom jen svého svědomí.

Ale nejen povinnost biskupská nutkala Pavlovského, aby ztrestal Philopona; bylo dosti i jiných závažných důvodův. Bylť tehdy poměry na Moravě takové, že byl Pavlovský nucen záležitost Philoponovu vyšetřiti, třeba se mu bylo obávati, že do-

---

[1]) Kanonická očista dála se tak, že obviněný a několik výše postavených kněží složili slavnou přísahu, že obviněný jest nevinen.

[2]) Pavlovský poslal Philopona s Tom. Treterem 29. srpna 1582 do Říma „ad limina". Zdá se, že toto poselství mělo krýti Philoponův odchod. (Viz Liber exped. p. 107.)

kázaná pravda bude na novou hanbu a škodu jeho diecése. Měl totiž tehdy spor s moravským soudem zemským[1]), a právě tou dobou dostoupil spor vrcholu. Ve sporu jednalo se o jurisdikci nad kněžstvem; a právě ve věcech osobních a kriminálních popíral zemský soud pravomoc biskupskou nad kněžstvem a přivlastňoval ji sobě. Právem tedy stavěl Pavlovský kapitule před oči svoji povážlivou situaci: co by prý mohl odpověděti na výčitku protivníků, že kněží jen proto se vymykají soudu světskému, aby mohli jakýmikoli zločiny tím volněji vésti nezřízený život? Víme již, že moravský soud zemský skutečně tvrdil, že biskup ve věcech osob a hrdla se týkajících vůbec nesoudí[2]); i muselo Pavlovskému záležeti na tom, aby svým odpůrcům skutkem dokázal opak. V jistém smyslu byla mu tedy aféra Philoponova vítanou zbraní proti zemskému soudu, a Pavlovský jí také při brněnské komisi použil v září r. 1586.[3])

Kromě toho bylo dbáti Pavlovskému i císaře. Jak že by mohl se před císařem objeviti, psal kapitule, nebo co že by mohl uvésti na omluvu, že tak dlouho zanedbával své povinnosti a zločiny Philoponovy tak dlouho nechal bez trestu?

Nad to byl Pavlovský nedlouho před tím vyzván apoštolským nunciem, aby mu mimo jiné podal zevrubnou zprávu o životě a mravích svého kleru. Bezpochyby nuncius něčeho se již doslechl a chtěl od samého Pavlovského slyšeti pravdu. Jak měl Pavlovský nunciovi referovati? Zamlčeti aféry Philoponovy nemohl, za to mohl s klidnou myslí o ní podati zprávu, když mu bylo možno také dodati, že Philopon byl již dán do kázně. Kromě těchto obav tísnila Pavlovského ještě myšlenka, že by se mohlo v jeho diecesi státi totéž jako v Čechách, kde byla nunciem na naléhání císařovo přenesena visitace kněžstva na osobu třetí. A tu ovšem pokládal Pavlovský za mnohem výhodnější, aby sám, a žádná třetí osoba, soudil a zjednával pořádek. Toť byly okolnosti, jež Pavlovského přiměly, že konečně proti Philoponovi zakročil mocí.[4])

Zatím byl Philopon na Hukvaldech. Valentin Pavlovský dostal 16. prosince nařízení, aby ho pilně ostříhal a nikoho

[1]) Viz Čas. Mat. Mor. r. 1906.
[2]) Viz Čas. Mat. Mor. 1901, s. 261. 8.
[3]) Č. M. M. 1906, s. 366, pozn., č. 21.
[4]) Kop. Engels f. 46.

k němu nepouštěl. Jídlo a pití měly Philoponovi donášeti 2 spolehlivé osoby, klíče od vězení měl míti jediné Valentin nebo za jeho nepřítomnosti důchodní písař. Stravu měl dostávati Philopon, jakou míval Valentin.[1])

S počátku šetřil Pavlovský Philopona všemožně; nařídil, aby o něho bylo tak postaráno, aby si neměl do ničeho stěžovati, až biskupští komisaři přijdou na Hukvaldy. Také vložil Pavlovský všem, zvláště čeládce, na srdce, aby si z Philopona nečinili nijakých posměchův ani mu nepřidávali ještě více zármutku.

Brzy po zatčení Philoponově byli školastikem olomouckým Petrem Vlčkem zatčeni také dva komorníci Philoponovi, bratři Pavel a Blažej Rochlové, jinak Sponarové. Oba byli zrozenci a poddaní biskupského panství Mírovského. Pavlovský kázal 20. prosince svému hospodáři Vavřinci Zimmermannovi,[2]) aby s Danielem Sponarem došel k fojtovi olomouckému a s ním vyjednal, zdali by oba vězňové v městské káznici směli zůstati až po svátcích Vánočních. Po tu dobu neměl býti k nim nikdo puštěn, leč jejich matka, a to za přítomnosti hlásných; mimo to měli ve vězení býti od sebe odděleni. V případě, že by jich fojt v káznici nechtěl podržeti, měl je Zimmermann hned na Hukvaldy dáti odvézti, a to tak, aby jel nejprve jeden a pak ve vzdálenosti asi 2 mil druhý, aby nemohli spolu mluviti. Na Hukvaldech měli býti uvězněni zase odděleně od sebe, neměli dostati ani inkoustu ani papíru, ani neměl bez vědomí úředníkova k nim nikdo býti puštěn, a také hlídači měli býti takoví, aby se jim mohlo věřiti.[3]) Jmenovitě Blažej měl býti dobře hlídán, kdežto Pavel mohl býti za 1000 kop grošů českých propuštěn na svobodu,[4]) ovšem se závazkem, že přijde zase, bude-li volán officiálem Grünwaldem na výslech.

Zdali byli s k u t k e m na zločinech Philoponových zúčastněni, nebo zdali jen na nich lpělo podezření z účasti, nelze zatím říci. Také nelze říci, čeho se komise od nich dověděla, zdali byli vinni, a jaký byl další jejich osud.

Když se přibližovaly Vánoce, žádal Philopon, aby se mohl vyzpovídati a směl pak sloužiti mši; ale prosbě jeho Pavlovský

---

[1]) Kop. 22. f. 294.

[2]) Kop. 22. fol. 297 v, 298.

[3]) Kop. 22. fol. 299.

[4]) Pavlovský počítal s možností, že by Pavlovi přátelé onu summu za něho složili.

nevyhověl. Krátce před tím byl Philopon suspendován, o jeho záležitosti nebylo vůbec ještě jednáno, a proto bylo nutno ponechati Philoponovu suspensi prozatím v platnosti.[1])

Do Vánoc nestalo se ve věci Philoponově nic závažného; officiál sbíral asi materiál pro nastávající process. Až po Vánocích, 4. ledna r. 1586, jmenoval Pavlovský prokuratorem svého fisku klerika arcidiecése Kolínské a licenciáta obojího práva Theodora Engelsa z Gymnicha.[2]) Dne 5. ledna dostal pak Grünwald rozkaz od Pavlovského, aby odejel na Hukvaldy s Janem Jergerem, Theodorem Engelsem a Klaudiem L'Abbé a začal s Philoponem výslech.[3]) Engels obdržel pak moc, aby na místě Pavlovského zařídil a podnikl vůbec všecko, co uzná nutným a potřebným, i také, kdyby bylo něco takového, co by vyžadovalo mandátu více speciálního. Od Engelsa měl Grünwald přijmouti otázky, které Pavlovský podle denunciačního spisu byl již sestavil a podle nichž měl pak Grünwald Philopona a svědky, kněze i laiky, vyslýchati. Philopon i svědci měli před svými výpověďmi nejprve složiti přísahu, že budou mluviti pravdu a že povědí všecko, co jim známo. Komise měla dle vzpomenutých otázek a proposicí vyšetřiti pouze stav věci, holá fakta, a měla se vystříhati všeho, co by vzbuzovalo poplach anebo i podobu soudu.

Philopon i všichni svědci měli býti vyslechnuti jednak, co vědí o Philoponově zločinu, a pak, co jest jim známo z jeho nezřízeného života, pro který byl pomlouván.

Vyšetřující komise odebrala se asi v pondělí, 6. ledna, na Hukvaldy;[4]) šetření trvalo jistě po několik dní. Po skončené práci měl Valentin Pavlovský komisaře co nejdříve odvésti do Olomouce, aby přijeli brzy na Mírov. Kdo kromě jmenovaných již osob při výslechu Philoponově byl přítomen, čeho se komise od Philopona a svědků dověděla, toho pověděti nelze; všechna soudní akta této věci se týkající byla asi po ukončení processu nebo po smrti Philoponově zničena. Tolik jest jisto, že Philopon se k vině přiznal a podstatných věcí ani nezapíral, a že zapíral jen v nepodstatných věcech.

---

[1]) Kop. 22. fol. 301. v, 302.
[2]) Liber exped. p. 231.
[3]) Kop. 23. fol. 1.
[4]) Kop. 24. fol. 4.

Komisaři biskupští vrátili se tedy z Hukvald na Mírov a podali Pavlovskému zprávu o výsledku. Pavlovský odejel konečně asi 20. ledna 1586 z Mírova do Olomouce, aby záležitost Philoponova byla vyřízena.[1]) V Olomouci byl pak v době mezi 20. lednem a 3. únorem vykonán kanonický process se všemi předepsanými formalitami. Zdali Philoponovi bylo dovoleno přijíti do Olomouce, aby sebe hájil před církevním soudem, nelze pro nedostatek zpráv říci. Tolik jest jisto, že Pavlovský hleděl zachovati spravedlnost, a lze tedy právem souditi, že tak nebo onak se postaral o obranu Philoponovu. Vždyť v tutéž dobu, t. 22. února, prohlásil opatovi kláštera Luckého, který dal Valentina Hagena,[2]) faráře prostoměřického, uvězniti na Vyškov, že „defensio adeo iuris naturalis sit, ut nemini praecidi ac denegari queat,[3]) a že se Hagenovi musí dáti možnost, aby sebe hájil.

A bezprostředně před svým odjezdem z Mírova do Olomouce psal Pavlovský do Prahy Desideriovi L'Abbé, kterého do aféry Philoponovy již před Vánoci na Mírově zasvětil,[4]) že odchází do Olomouce, aby process Philoponův byl vyřízen „servato iuris et aequitatis ordine.[5]) Čeho tedy Pavlovský šetřil vůči cizím kněžím, toho jistě neopominul, bylo-li třeba, u jednoho z prvních kapitularův. Ovšem Philopon se přiznal, a tu nebylo Philoponovi ani možno, aby sebe hájil; zbývalo mu pouze, aby vyčkal, jaký rozsudek vynese církevní soud, a proto nebylo ani třeba, aby z Hukvald přišel na soud. Ještě jednou byli posláni Jan Jerger, Theodor Engels, Klaudius L'Abbé a pravděpodobně i Grünwald asi 24. ledna na Hukvaldy k Philoponovi, nejspíše proto, aby v některých věcech zjednali větší jistoty. Philopon před tím žádal, aby byl dán do jiného pokojíka; Jerger měl tedy na místě sám rozhodnouti, má-li se Philoponovi vyhověti čili nic.[6]) Když pak se komisaři navrátili do Olomouce, kázal Pavlovský 4. února úřed-

---

[1]) Kop. 23. fol. 7. v.

[2]) Viz Čas. Mat. Mor. r. 1906, s. 366, pozn., č. 20.

[3]) Kop. 23. fol. 18 v, 19.

[4]) Kop. 22. fol. 304. Srv. Čas. Mat. Mor. 1906, s. 236.

[5]) Kop. 23. f. 7. Podobně vyslovil se k Janovi Lubitiovi (kop. 23. fol. 14, 15, a k Th. Engelsovi (Liber exped. p. 259. 260).

[6]) Kop. 24. f. 26 v. a fol. 32.

níkovi hukvaldskému, aby Philopon i nadále chován byl jako posud.[1])

Snad na popud nunciův tázal se Desiderius L'Abbé z Prahy, jak jest s aférou Philoponovou. Pavlovský mu odpověděl, až obdržel zprávu od svých komisařů po jejich návratě z Hukvald.[2]) Konečně přišel rozhodný den; 3. února byl nad Philoponem církevním soudem za přítomnosti veškerého kněžstva olomouckého vynesen a vyhlášen rozsudek: Philopon se zbavuje děkanství kapitulního, kanovnictví, kněžství, počestnosti a všech beneficií.[3]) Jaký trest jej stihne za jeho zločiny, o tom se mělo rozhodnouti později. Tím byla osobní záležitost Philoponova vyřízena. Zároveň byl proveden process Philoponův i se strany materiální. Engels a Klaudius L'Abbé přijímali jménem Pavlovského uprázdněná beneficia Philoponova, s nimiž se pak mělo zákonitě naložiti. Tak měli jmenovaní uvázati se v grunt Philoponův v Palkovicích a ve všecko, co patřilo ke gruntu. Jakub Zycha, kroměřížský písař důchodní, měl přijmouti inventář, obilí po žních vymlátiti a stržené peníze Pavlovskému odvésti.[4]) Slámu, která se ještě našla na gruntě, daroval Pavlovský Palkovským.[5]) Dne 16. února pak vyzval Grünwald veřejným oznámením všechny věřitele Philoponovy, aby se do 10 dní u něho přihlásili; kdo by přišel později, měl odejíti s prázdnou.[6]) Ještě téhož měsíce, t. 27. února, byl zvolen již i nový kapitulní děkan; stal se jím Bartoloměj Libertán z Křenovic, a byl Pavlovským 6. března potvrzen.[7]) Na kanovnictví Philoponovo hlásil se mimo jiné Eliáš Hovora z Vyškova,[8]) avšak obdržel je volbou kapituly Matyáš Resch z Vídně s výslovným závazkem, že bude u sv. Mořice v Olomouci kázati německy; nastoupiti měl od sv. Jiří.

O tak neobyčejné a smutné události byl Pavlovský povinen podati zprávu i nunciovi do Prahy. Poslal tedy 9. března do

---

[1]) Kop. 24. fol. 42 v, 43.

[2]) Kop. 24. fol. 32. List Běledskému, P. S.

[3]) Kop. 23. f. 14 v. 15, a fol. 22 v. Srv. Čas. Mat. Mor. 1906. s. 366. pozn., čís. 21.

[4]) Kop. 24. f. 43.

[5]) Kop. 24. f. 53.

[6]) Lib. exp. p. 232.

[7]) Lib. exp. p. 238. Kop. 16. f. 60 v, 61. 62., kapit. archiv v Olom. B. II. a. 3.

[8]) Kop. 24. f. 69. Lib. exp. p. 235, 236.

Prahy Engelsa a Klaudia L'Abbé, kteří veškerému jednání byli přítomni, a měli jak nuncia tak i Desideria L'Abbé o všem zpraviti[1]) a zároveň jim odevzdati kopii rozsudku nad Philoponem vyneseného. Rozsudek byl tak formulován, že nezasvěcený nevyčetl z něho pravé příčiny tak těžkých trestův. Pavlovskému bylo velkým uspokojením, když obdržel z Prahy zprávu, že tenor rozsudku byl schválen jak nunciem apoštolským tak nejvyšším kancléřem král. Čes. i jinými předními osobami královského dvora.

Bylo jistě úmyslem, že v listině, která o volbě nového děkana byla sepsána, se praví jen, že Philopon byl kanonicky sesazen „certis ac iustis de causis", ale proč, nepověděno. Tak i Pavlovský vystříhal se v dopisech svých úzkostlivě, aby neoznačil přímo zločinů Philoponých, ač je jinými slovy označoval za hrozné a neslýchané.

Po sesazení Philoponově měl Pavlovský novou starost: co s ním? Měl ho propustiti na svobodu? V tom případě obával se Pavlovský, že mu natropí nových starostí a zla. Chtěl tomu předejíti, a proto žádal Desideria L'Abbé, aby mu poradil, a také aby i od jiných v Praze, nejspíše u dvora a nuncia apoštolského, zjednal mu rady, co činiti. Na čem by se usnesli, to chtěl pak vykonati.[2])

Philopon zůstal ve vězení hukvaldském až do konce r. 1586 a několik měsíců r. 1587. Jen některé podrobnosti o něm z té doby jsou známy.

Dne 12. března 1586 nařídil Pavlovský knězi Tomáši Handlovi, který za dobu Postní a Velikonoční měl zastávati faráře příborského, aby Philopona napomenul k zpovědi. Aby se pak mohl lépe připraviti, poslal Pavlovský Philoponovi tré knížek, „v nichž on se, a jaký život od mladosti své až do tohoto času vedl, ohlídnouti a recoligovati v mysli svej tím lípeji moci bude". Mimo to měl Valentin Pavlovský nařízeno, aby na Philoponovi zvěděl, koho žádá za zpovědníka. Pavlovský chtěl mu zpovědníka opatřiti, i kdyby nebyl v místě. Žalář a všechny zdrcující dojmy, kterých Philopon byl právě zažil, působily zhoubně na jeho zdraví tak, že se zdál jeho život v nebezpečí. Biskup

---

[1]) Kop. 24. fol. 67. Kop. Engels f. 31 v. Kop. 23. fol. 22 v.
[2]) Kop. 23. f. 22 v.

obavě sice nevěřil, ale přece poručil Valentinovi, aby v tom případě buď kněz Tomáš nebo Havel nebo Michal vyzpovídal Philopona, rozhřešil a jemu podal i velebnou Svátost. K přijímání měl býti připuštěn Philopon nikoli v žaláři, nýbrž v zámecké kapli, ale „majíc na straně stráž osazenu“. Jídla a pití měl dostávati nadále, „na čem by mohl přestati.“ [1])

Než s Philoponem nebylo tak zle, naopak kul pikle, jak mu jen bylo možno. Opatřil si jaksi inkoust a papír a napsal nějaký spis; byla to nejspíše obrana, kterou chtěl dokázati svoji nevinu a tím dostati se nejen na svobodu, ale i do dřívějšího svého postavení. Pavlovský se dověděl o tom od Bedřicha Grodeckého, i také že spis odevzdal Philopon Valentinovi Pavlovskému. Proto dostal Valentin rozkaz, aby po schválním poslu podal o tom zprávu. V Olomouci byli jiného názoru než Philopon; tam byl považován, jako by ho již ani nebylo: „neb on podle vejpovědi soudu církevního jako za umrlého se již počítá bejti.“ Philopon byl nucen dále setrvati v žaláři,[2]) a trpěl asi na zdraví více než před tím; neb 15. dubna poručil Pavlovský Valentinovi, aby ho dal „do té světničky nahoru, kdežby puch a záduch takový nebyl“. To se mělo však jen státi, uznal-li by Valentin, že by Philopon v prvním žaláři nemohl dlouho vytrvati. Valentin měl Philopona pustiti aspoň na vzduch, aby se „u přítomnosti písaře hradského a jiných holomků provětřil“, kdyby nebylo pro něho vězení zdravějšího. Mimo to kázal Pavlovský vězení „vyšnářiti“, vykouřiti, dále prádlo oprati a vůbec dáti vše, bez čeho by nemohl býti. Ale takovou shovívavostí neměl býti přiveden Philopon k naději, že všeho toho, co se s ním stalo, má býti sproštěn a že by se mohl zase vrátiti k svému povolání a důstojenství. Valentin měl Philopona z takového omylu vyvésti a poučiti o pravém stavu.[3])

Tak míjel měsíc za měsícem bez změny.[4]) Zdá se, že čím jistěji poznával Philopon svůj smutný konec, který ho čekal, že tím úsilovněji se přičiňoval o to, aby se vybavil z vězení. Pokusiti se o to mohl buď útěkem nebo písemně; poslední způsob

---

[1]) Kop. 16. fol. 64.
[2]) Kop. 24. f. 115.
[3]) Kop. 24. fol. 119 v. 120.
[4]) Kop. 24. f. 135 v, 136.

nebyl tak nápadný, a proto mohl jej Philopon spíše zkusiti než první. Již jednou tak učinil a v červenci pokusil se o to znova. Jakýsi služebník biskupský Pavel Červenka tehdy upadl do podezření, že dodal Philoponovi inkoust a papír. Dostal proto Valentin 17. července rozkaz, aby vyslechl Červenku a, kdyby byl vinen, všem na příklad ztrestal. Ale Červenka sváděl věc na jiného a, když byl ještě v Kroměříži, pravil v opilosti, že ví, kdo Philoponovi zaopatřil psací potřeby. Valentin měl pravého vinníka vypátrati a ztrestati, „buď on kdokolvěk.“ [1])

Pro Philopona měly takové styky v zápětí, že mu Pavlovský 18. července zakázal dávati víno a kázal mu i „obrok umenšiti, aby aspoň tím způsobem skrotl a seznal, že se s ním nežertuje, tudíž k sobě pomalu přišel a na pokání opravdové za své zlé skutky, pokavad ještě čas má, se dal a k sv. zpovědi se tím bedlivěji přichystal.“ [2]) Příští neděli (20. července) hodlal Pavlovský vypraviti k Philoponovi některé jesuity, aby Philopona připravili na zpověď. Nechtěl prý se Philopon zpovídati knězi, který byl méně učený a nižší než on.[3]) Posláni byli na Hukvaldy jesuité Jiří Duras Hugualdo a Baltazar Hostovinus. Theodor Engels [4]) měl je doprovoditi a pak Philopona napomenouti, aby se vyzpovídal jednomu z jesuitův a smířil se s Bohem.

Valentin Pavlovský dostal pak 20. července rozkaz, vyzpovídá-li se Philopon a bude-li chtíti jíti na přijímání, aby mu dal přichystati nějakou vanu, „tak aby se toho svrabu a nečistoty smýti mohl“; dále měl poslati do Příbora pro holiče, aby ostříhal Philopona. V den přijímání měl býti Philopon „něco ušetřen“. Jinak byl přístup k němu dovolen jen těm, jimž se mohlo důvěřovati; on sám nesměl mluviti s nikým, s kým mu nebylo dovoleno, ani mu nemělo býti dáno inkoustu neb papíru. Pavlovský se byl totiž dověděl, že má Philopon ve vězení kalamář a že z vězení rozesílá listy na různé strany: hejtmanovi knížetství

---

[1]) Kop. 24. f. 183.

[2]) Kop. 24. fol. 185

[3]) Kop. 23. fol. 71 v., 72.

[4]) Lib. exp. p. 259, 260. Kop. 24. fol. 186. Z listu k Engelsovi patrno, že již okolo 20. července bylo rozhodnuto, aby trest na Philoponovi byl vykonán. Psalť Pavlovský: Siquidem contra Joannem Philoponum .... sententia definitiva ... approbata sit, eaque executioni mandari debeat .. (Lib. exp. p. 259, 260.)

Opavského, ke královskému dvoru, ano až do Říma. Faráři hlučínskému prý poslal Philopon celý „paket" dopisů na rozeslání. Pavlovský chtěl mu tedy dopisování překaziti. Hejtmanovi kníž. Opavského pak psal 24. července přímo, aby se dověděl pravdy. Philopon prý stěžoval si hejtmanovi kníž. Opavského. že do žaláře přišel jediné proto, že bratrovi hejtmanovu Bernartovi z Vrbna „při postulací jeho (t. 25. března 1578) hlas svůj" dal. Byla to se strany Philoponovy nestydatá lež, a Pavlovský prohlásil hejtmanovi opavskému, že Philopon „svou úlisnou podvodností a schytralostí" hejtmana chce jen získati, aby se ho ujal. Dále prosil Pavlovský hejtmana, aby Philoponovi nevěřil, že jemu nic takového, jak Philopon předstírá, ani na mysl nepřišlo. „Philopon, ten zlobivý a bezbožný člověk", že jen „pro své nešlechetnosti a ohavné hříchy" byl ztrestán a že „netoliko toho vězení, ale i hroznějšího trestání podle spravedlivého úsudku a sentencí zasloužil a podniknouti má". Na doklad pravdy odvolával se Pavlovský na písemní akta soudní a znova žádal, aby „tomu zlému a falše a lsti plnému člověku" nevěřil. Konečně žádal Pavlovský, aby mu hejtman dopis Philoponův „pro lepší správu" vydal;[1]) za tím účelem a také, aby hejtmanovi dal potřebné vysvětlení, poslal k němu Pavlovský arcijáhna ołomouckého s officiálem Grünwaldem.[2]) Bližšího o žádném ze vzpomenutých listů nelze pověděti ničeho.

Zatím jednali oba jesuité s Philoponem, až se P. Durasovi vyzpovídal.[3]) Než ve své věci tím nezměnil ničeho, a jmenovitě nedosáhl lehčího vězení. I utekl se Philopon k jinému prostředku, aby Pavlovského obměkčil: složil jakési básně, poslal je po Písařovském Pavlovskému a prosil, aby mu bylo dáváno zase vína a chleba i stravy aby mu bylo přidáno. Dne 3. srpna vyhověl Pavlovský jeho prosbě a nařídil, aby mu bylo dáváno k obědu i k večeři po žídlíku vína a aby mu i chleba i stravy bylo až do dalšího poručení přidáno.[4]) Tak zůstalo asi i dále; 20. srpna vzkázal Pavlovský na Hukvaldy po důchodním písaři Ondřejovi, aby Philopon „tak jak posavad chován byl.[5]) A zů-

[1]) Kop. 16. fol. 68.
[2]) Kop. 24. fol. 191 v. 192.
[3]) Kop. 23. fol. 73.
[4]) Kop. 24. fol. 203 v. 204.
[5]) Kop. 24. fol. 230.

stal Philopon ve vězení, jak již známo, až do prvních měsíců následujícího roku. V tu dobu, kdy jesuité Philopona připravovali na zpověď a na přijímání, byl konečný osud jeho zpečetěn. Dlouho nemohl se Pavlovský rozhodnouti, co se s Philoponem má státi; konečně uznal církevní soud za nutné, aby byl vydán rameni světskému na potrestání;[1]) to znamenalo ztrátu hrdla.

Jest nepochybno, že Pavlovský jednal v dohodě s královským dvorem a s nunciem apoštolským. Ale ani v dalších měsících r. 1586[2]) ani ještě s počátku r. 1587 nevěděl si Pavlovský rady, jakým způsobem by měla býti na Philoponovi vykonána poprava. Ještě 23. února 1587 poskytl Pavlovský Philoponovi možnost, aby se děkanovi příborskému vyzpovídal a přijal Tělo Páně;[3]) mělo to býti snad naposled aspoň na Hukvaldech. Ale Philopon se nějak vykroucel a odkazoval na Velikonoční svátky a svátosti pokání tehdy asi nepřijal. Psalť Pavlovský 12. března Valentinovi, aby Philopona napomenul, aby „nechajíc těch oklíčkův na straně“ se vyzpovídal, velebnou Svátost přijal, s „Pánem Bohem se smířil, skutků svých srdečně želel a in summa skutečně a opravdově k smrti se již chystal.“[4]) Ta slova zní jako píseň pohřební.

V neděli neb pondělí potom (15. neb 16. března) hodlal Pavlovský poslati k Philoponovi některé osoby; pravdě podobně byli to komisaři z processu Philoponova a neměli jiného účelu, než aby mu úředně oznámili, že bude vydán moci světské, t. j. že nad ním vyřčen rozsudek smrti.

Philopon nepřestal o to pracovati, aby se vybavil z Hukvald na svobodu; Valentin Pavlovský o tom ovšem věděl, a proto si stěžoval biskupovi, že dokud Philopon bude na Hukvaldech, že dotud bude ve stálém nebezpečí. Dne 12. března 1587 upokojil Valentina Pavlovský ujištěním, že jeho vyslaní mu oznámí, „co se s Philoponem dále činiti míti bude,“ a že pak „tej starosti a nebezpečenství sproštěn bude“.[5]) Jest to poslední zpráva, kterou

---

[1]) Viz Čas. Mat. Mor. 1906, s. 366. pozn.

[2]) Janovi Jergerovi do Perusie psal 31. října: „De Philopono quid porro statuendum sit, necdum plene nos resolvimus, quare in priori suo ergastulo etiam num detinetur“... (Kop. 23. fol. 111. 112.)

[3]) Kop. 25. fol. 41 v. 42.

[4]) Viz i Lib. exp. p. 259, 260.

[5]) Kop. 25. fol. 73 v, 74.

máme o Philoponovi v kopiářích korrespondence Pavlovského; dále mizí po něm stopa. Kam z Hukvald byl převezen, jak dlouho byl ještě ponechán na živě, toho prozatím nelze pověděti. Dvě zprávičky současné nám úsečně oznamují jen Philoponovu tragickou smrt — mečem. Paprocký ve svém Zrcadle Markr. Morav. z r. 1593 píše na listě 231. k r. 1577, že 8. června byl Philopon (Dambrovský) znovu na děkanský úřad uveden, „až potom jeho odsouzen a mizerně zahynul". V Olomoucké půhonné knize 30. na listě 417. (recto i verso) jest připsáno ke dvěma půhonům na Philopona z r. 1582 jinou rukou: „Sťat Philopon".[1])

Kde a kdy byla vykonána poprava Philoponova, nevím říci. Popravou byla Philoponova tragedie ukončena.

Nám nastává trojí otázka: pro který zločin byl Philopon sťat, kolik biskupův a jiných osob otrávil Philopon a byl-li vinen nebo nebyl.

K první otázce možno s jistotou odpověděti, že Philopon byl popraven pro travičství; ze všeho, co v předcházející části bylo pověděno, jde to na jevo.

Mnohem tíže lze rozhodnouti otázku druhou. Autoři, kteří psali o věci, mluví brzy o otravě 4 biskupů, brzy tří, brzy pouze jednoho.[2]) Jedná se o biskupy Viléma Prusinovského (zemřel

[1]) Zápis sdělil mi laskavě vdp. Petr Tesař, farář z Tlumačova; vdp. arch. Snopek, který v mor. zemském archivě laskavě půhonné knihy prohlédl, upozornil, že zápis jest učiněn dvakrát.

[2]) V literatuře bylo aféry Philoponovy již častěji vzpomenuto; nemohl jsem se ke všem spisům o ní jednajícím dostati. Nejstarší zprávu našel jsem v G. Crugerii, Sacerrimae memoriae inclyti regni Bohemiae, Moraviae et Silesiae (citováno obyč. „Sacri pulveres") (Litomyšl 1667) str. 193. K 6. únoru. Crugerius, mluví pouze o podezření, že byl Jan z Telče otráven; traviče ani nic jiného blíže neudává. God. Provin, fidelis Romanae ecclesiae Moravia (1743) píše na s. 202. o úmrtí Prusinovského, že mu ji připravil „substruso veneno (fortassis in odium apostolici zeli) anno 1572 vitae 38 . . . perditissimus parricida, qui eodem scelere quatuor continua serie episcopos extinxit". Podobně i na str. 203. Cordara, Collegii Germanici et Hung historia (1770) L. III. p. 136—138 vypravuje nejprve o prudkém sporu Philoponově s Janem z Telče o kapitulní děkanství, o volbě Janově za biskupa a o jeho náhlé smrti. O této píše na str. 139: „Morbi interea genus insolens, quo est absumptus, suspicionem injecit veneni et statim in Philoponum omnium conversi sunt oculi, veterem nimirum hostem, at ad omne facinus ab ingenio promptum. Aucta vehementer est suspicio, cum agi de successore coeptum." Chodil prý Philopon po kanovnících a vyžebrával hlasy pro sebe, a to způsobem takovým, „plane ut videretur conscire sibi culpam, et idcirco affectare eum dignitatis et potentiae

16. června 1572), Jana Grodeckého (zem. 6. ledna 1574), Tomáše Albína (zem. 10. ún. 1575) a Jana z Telče (zem. 6. ún. 1578). Nejvíce a nejurčitější zprávy máme o úmrtí Jana z Telče; jest to přirozeno: když umřel jeden biskup za příznaků neobyčejných, brzy po něm druhý a třetí, tu se zvětšovala pozornost a zájem. Současnou zprávu zachoval nám Václav Březan v Životě Petra V. z Rožmberka.[1]) Rožmberk dostal 8. března 1578 z Moravy noviny a mimo jiné i tuto zprávu: „Biskup, dada se na krumpléřství, umřel a jiných, až i služebníků jeho, několik; i pan Václav Bruntalský, a všichni na otrávení naříkali. Jáť k nim na snídaní nechodím.“ Jinou zprávu máme od Vavřince Orlíka: „Pán Bůh mu (Janovi) také nežehnal v jeho předsevzetí, otráven jsa od svých prelátův, ten rok mizerně scepeněl.“ [2]) Také z nejbližšího

locum, ne poenam lueret“. (Philopon sháněl hlasy nikoli pro sebe, nýbrž pro Bernarta Bruntálského.) Konečně zvolen byl Pavlovský, a ten, aby očistil biskupství od ohavného zločinu, dal Philopona na Hukvaldech uvězniti, protože ho obecné mínění označovalo travičem Jana Mezona. Na Hukvaldech byl Philopon vyslýchán, a poněvadž mnoho svědků ho usvědčilo že Janovi z Telče namíchal jedu, bylo s Philoponem dle zákona naloženo, a on sťat. Další autorové odvolávají se na některého z těchto 3 právě uvedených, nebo i na Schmidlovu Historia provinciae Bohem. S. J. (1747.). Schmidl praví, že hned při smrti Prusinovského vzniklo podezření otravy, a dodává, že prý se Jan Philopon na mukách přiznal, že 4 biskupy po sobě otrávil. (Viz Pars I. L. III. p. 321. Nro. 248). V knize IV. p. 385/6 Nro. 108 podobně mluví Schmidl, vzpomínaje smrti Jana z Telče a dodává, že onen bezbožník jedem mstil svůj žal a zakončoval nepřátelství (t. proti biskupům). (V pramenech archiválních jsem nenašel nikde ani zmínky o tom, že by byl Philopon býval mučen; odkud Schmidl má svoji zprávu, nemohu zatím pověděti, a byl bych vděčen za každý pokyn, který by vedl na vypátrání pravdy). Ziegelbauer, Olom sacrum. (MS v kapit arch. olom.) fol. 73. Monse, Infulae doctae Maraviae (1779) s. 98—9, 105. Pilarz-Morawetz, Moraviae Historia (1787) s 523. 526. Richter, Augustini Olom. episc. olom. series. (1831) s. 206 pozn. 20., str. 212. pozn. 35. Wolný, Kirchl. Topogr. Mähr. Olm. D. I. S. 73. poukazuje první na biskupské kopiáře, ale neuvedl žádného místa, jež by poukazovalo k otravě Philoponem; na str. 185/6. a 198. mluví o sesazení Philoponově, ale o pravé příčině neměl Wolný ani tušení. D'Elvert, Zur Gesch. des Erzb. Olmütz (20. Band der Schriften d. hist. stat. Sect. etc. 1895) s. 55, 59. Steinhuber, Gesch. des Coll. Germ. (1895) s. 75. 309. 311 Steinhuber vzpomíná Philopona, poněvadž byl mezi prvními žáky Germanika z Moravy; Philopon prý byl z ústavu propuštěn. Crugerius a jmenovitě Cordara mluví tak, jakoby byl Philopon otrávil pouze Jana z Telče, ale prameny současné tvrdí pravý opak, že otrávil osob více.

[1]) Vydání Marešova s. 72.

[2]) Viz Fiedler: Todtenbuch der Geistlichkeit der Böhm. Brüder. (Fontes r. Austr V. 1. S. 268--9.)

okolí biskupova máme zprávy o jeho smrti, a to od kanovníka Illicina, který byl biskupským kancléřem a auditorem. Tento psal 8. února 1578 kanovníkovi varmiňskému Samsonovi: Episcopus a nobis electus, vir pientissimus et honestissimus, duobus mensibus cum gravissimo morbo colluctatus, tandem die septima huius mensis, tertia hora noctis, ad meliorem vitam transivit magno sui desiderio nobis relicto, cuius obitus ita nos moerore affecit, ita nos turbavit et afflixit, ut nos, qui eum elegimus, consolationem non inveniamus, nec scimus, ubi talem adipisci possimus.[1]) Biskupovi varmiňskému Stanislavovi Hosiovi psal Illicin: „Joannes, episcopus noster, diu multumque continua febricula attentatus et doloribus colicis vexatus et — totus iam paralaticus effectus die sexta huius mensis februarii decessit e vivis. Vide, quale huius ecclesiae sit fatum maxime dolendum.“[2]) K tomu přistupuje svědectví Rostovo, jak bylo svrchu uvedeno.

S biskupem Janem zároveň zemřeli také kanovník Vác. Bruntálský, někteří jiní bezpochyby kanovníci a několik služebníků biskupových; také o tom máme svědectví od Illicina. Brzy po smrti biskupa Jana psal nunciovi: „Credo, quod D. V. Rma audivit, quod magnificus d. Venceslaus Bruntalský, insignis prudentiae et doctrinae et religionis catholicae iuvenis collega noster, gravi cum dolore nostro pleuritide sublatus est“.[3])

Někdy po 25. březnu 1578 psal Illicin arcib. pražskému a líčil mu těžkou situaci, do jaké přišlo biskupství Olomoucké úmrtím biskupovým, a doložil, že z ohledu toho kapitula uvažovala, kdo by se nejlépe hodil za biskupa: Quamobrem cogitavimus, si quis in hoc marchionatu talis esset, qualem expetebamus. Et laborante adhuc gravi morbo episcopo nostro ad generosum et magnificum d. Venceslaum Bruntalský, baronem Uverna, concanonicum nostrum oculos converteramus, sed malo nostro fato eadem ferme dies illum nobis abstulit, quae et episcopum, ex quo perplexi mansimus, quid ageremus.[4])

---

[1]) Kop. Illicinův p. 26.

[2]) Kop. Illic. p. 28. Srv. též list Illicinův kard. komskému p. 31 a arcib. pražsk. p. 41.

[3]) Kop Illic. p. 32.

[4]) Kop. Illic. p. 41.

Václav Bruntálský nebyl jistě mnoho přes 30 let — měl-li je vůbec , když ho Illicin nazval „iuvenis collega", a když jeho bratrovi Bernartovi, který po smrti biskupově i Václavově byl vyhlednut za kandidáta, se vyčítalo, že nemá zákonitého věku, aby se mohl státi biskupem.[1])

Jest nápadno, že právě lidé opodál stojící vypravují o otravě biskupa Jana a jeho okolí, kdežto Illicin, který byl v největší blízkosti biskupově, o otravě nečiní ani zmínky, dokonce u Václava Bruntálského jmenuje jinou nemoc vnitřní. Pro okolnost, že Illicin byl v přímém styku s biskupským dvorem, zasluhovala by jeho zpráva nejvíce víry, ale není tomu tak. Ani nelze mysliti, že by o podezření otravy, o němž se mluvilo veřejně, nebyl věděl, a přece toho nevzpomíná ani slovíčkem. Illicin učinil tak schválně, zamlčel podezření; vždyť byl také sám podezříván z otravy! Pomlčel tedy v listech shora uvedených o pověsti rozšířené, aby ušetřil cti kapituly a své. Z toho důvodu nelze dbáti jmen nemocí, jež udal Illicin u jednotlivých osob, o něž běží. Naopak zase třeba věřiti jeho údajům, kde vypisuje příznaky nemocí; těchto jistě nevymyslil, a tyto příznaky jsou význačné pro otravu. Konečně ani Illicin nedovedl přes všecku opatrnost zakrýti toho, že smrt biskupa Jana a Václava Bruntálského byla neobyčejná; v jeho slovech jeví se zděšení, jež se zmocnilo kapituly při smrti obou mužův. I jest trvati ohledně Jana z Telče, Václava Bruntálského a jiných několik, jmenovitě ze služebnictva biskupského, na svědectví Václava Březana, Orlíka a Rosta a míti za prokázáno, že byli otráveni.

Ještě jen o předchůdci Janovu, totiž Tomáši Albínovi, svědčí téměř současná zpráva, že byl také otráven. Václav Březan vypravuje, kterak se Tomáš Albín přímluvou Viléma z Rožmberka stal biskupem olomouckým, a pak dodává: Ale týž biskup na krátký čas, otráven byv skrze nějakého Philopona Biskupotravce, jenž potom za své vzal, v světle toho biskupství se poradoval.[2]) Z olomouckých pramenů nenašel jsem žádného svědectví ani pro ani proti. Za to máme o něm i o Tomášově předchůdci svědectví jiné, které nám zachoval Dionys von Rost ve svých listech arcikn.

---

[1]) Srv. Notariatní instr. o postulaci Bernartově v kap. arch. v Olomouci B. I. d, 8., pak v kop. Illic. p. 46—59 list Illicinův Adamovi z Dietrichštejna.

[2]) Viz V. Březan, život Viléma z Rožmb. (Staroč bibl. č 2.) s. 214.

Ferdinandovi. Nejprve psal mu o smrti oněch biskupů 5. května 1579 z Prahy: „es sollen in 4 Jahren drey Bischoff gewest sein, man hat Verdacht, veneno“. Když pak Rost přišel do Olomouce k Philoponovi, aby s ním jednal o kandidatuře kard. Ondřeje, dotazoval se také na smrt tři zemřelých biskupův. Po svém návratě do Prahy psal Rost 17. května Ferdinandovi: So hab ich auch ... mein Nachfrag der dreyn negstverstorbenen Bischofen und irer Khrankheiten halben gehebt und befunden, das si all drey (Jan Grodecký, Tomáš Albín, Jan z Telče) ain gleichformige Krankhait: als das Reissen und ain hefftigen Magenwhe gehebt dermassen, das man si weit über di Gassen schreyen hören. So sollen zwen Thuembherren auch an gleichformiger Kranckhait gestorben sein und ist der Verdach auf ain wellischen Khoch gangen, der si vergifft haben soll; etliche wollen auch den vorbemelten H. Petter Illicino darundter verdenckhen. V Olomouci jednal Rost hlavně s Philoponem a s Illicinem, kteří byli vůdci kardinálovy strany v kapitule, a od některého z nich dověděl se Rost toho, co psal o smrti oněch 3 biskupův a dvou kanovníků, ale jistě dotazoval se na to také osob jiných, a od těchto slyšel podezření na Illicina. Dle pramenů jest jisto, že také oba biskupové, Tomáš Albín i Grodecký, byli otráveni.

Mnozí autorové čítají mezi Philoponovy oběti i Viléma Prusinovského. Současné zprávy jsem nenašel žádné, která by vyslovovala aspoň podezření o jeho otravě. Illicin sice o jeho smrti učinil záznamy, ale když ani při Janovi z Telče ani Václavovi Bruntálském, o jejichž otravě nemůže býti pochyby, neučinil ani zmínky o otravě, tím méně toho můžeme čekati u Prusinovského, jehož smrt přece nemohla býti ani daleko tak nápadná, jako byla oněch dvou mužův. Pod posledním dopisem Prusinovského jest zápis: Anno Domini 1572 feria secunda post S. Viti Rmus episcopus Olomucensis Wilhelmus de stirpe et prosapia Wickhowa longo morbo debilitatus mortem obiit et ultimum vitae suae diem clausit comitiali morbo enectus.[1]) Právě poslední dvě léta biskupování měl Prusinovský Illicina u sebe kancléřem, radou a assesorem;[2]) i pochází zápis od Illicina. Podobně vyslovil se Illicin o smrti Prusinovského 23. prosince 1577 v listě k Laeliovi Spagnovi,

[1]) Kop. Prusinovského 12. fol. 138.

[2]) Kop. Illic. p. 10. List Laeliovi Spagnovi, lékaři kard. Sforzy.

lékaři kard. Sforzy: Obiit autem (Prusinovský) inexpectata nobis morte comitiali morbo correptus. O něco dále v onom listě praví: inopinata morte sublato ... Sic episcopo meo a pak in Guilelmi repentina aegritudine .. Sám tedy kancléř Prusinovského a tedy svědek nejlépe zprávený dosvědčuje, že Prusinovský zemřel, jak toho dle přirozeného běhu věcí nikdo nečekal, totiž mlád, a nad to i náhle. Domněnka o násilné smrti potvrzuje se i z jiné strany. Arcib. pražský Antonín Brus odmítl svoji třetí postulaci (25. března 1578) z různých příčin. Mezi nimi také uvedl tu, že ho odstrašil „der andern (t. biskupů) Exempel, dero viere gar junger Leuth so khurze Zeit gelebt haben. At me vestigia terrent omnia te adversum spectantia, nulla retorsum". Arcibiskup tedy mluvil o smrti všech čtyř biskupů stejně a nedělal žádného rozdílu. Věděl, co se o smrti oněch biskupů tvrdilo, a jest tedy jisto, že považoval smrt všech čtyř za násilnou. Ostatně prozrazují to s dostatek jednak jeho vlastní slova, že ho smrt oněch čtyř biskupů odstrašuje, a pak přirovnání, kterého použil, aby znázornil situaci. Arcibiskup odvolává se na známou bajku o lišce a lvu. Nemocný lov zval k sobě zvířata, ale ani jedno se již nevrátilo z jeho doupěte. Když lev i lišku zval k sobě, odpověděla mu: „Odstrašují mne stopy jiných; všechny stopy vedou k tobě, ale žádná nazpět." Jistě nemohl arcibiskup stručněji, delikátněji, ale také ani určitěji vysloviti své přesvědčení, že oni čtyři biskupové olomoučtí byli utraceni. V literatuře pak najdeme docela určitě pověděno, že byl Prusinovský otráven i se svými třemi nástupci. Tak píše Provin, po něm Schmidl, a druzí to opakují. Schmidl pak dokonce uvádí, že se Philopon přiznal, že otrávil po sobě čtyři biskupy.[1]) Měl-li Schmidl po ruce snad akta soudní nebo jiné prameny, jež aspoň posud jsou nám neznámy, nemohu řici. Jak prameny nás poučují, byla smrt Prusinovského spíše násilnou než přirozenou.[2]) Pravda jest, že se Philopon

[1]) Mluvě o nemoci Prusinovského (l. c. p. 321.) vypočítává Schmidl příznaky, jež jsou pro otravu typickými: (Prusinovský) gravissima aegritudine subito corripitur: colica, podagra, sed praecipue vomitu perpetuo et stomachi doloribus vexebatur, qui in morte sic denique intumuit, ut foras extare videretur".

[2]) Možno, že Prusinovský ani nemohl býti Philoponem otráven, protože, jak se zdá, Philopon tehdy v Olomouci ještě nebyl. Aspoň dr. Boh. Navrátil mi sdělil, že první zaručená zpráva o Philoponovi v Olomouci pochází ze září r. 1572. Další badání přinese i v tom ohledu asi větší jistotu

přiznal, pravda jest, že otrávil několik osob. Kdybychom znali text obžaloby, pak bychom ovšem seznali i počet otrávených. Jest však přímo neslýcháno, že by církevní hodnostář takových zločinů se byl dopustil. Tu by mohla lehce vzniknouti pochybnost, byl-li Philopon vůbec vinen, nestal-li se obětí omylu nebo rafinovaného úskoku některé osoby jiné, nebo dokonce nebyl-li na něm spáchán jakýsi způsob justiční vraždy.

Rozhodně jest nápadno, že pověst označovala travičem dva Vlachy, kuchaře a kanovníka Illicina. Mimo to snad zaslouží povšimnutí, že Illicin již po smrti Prusinovského a ještě více Jana z Telče neměl v Olomouci stání a že se nemohl dočkati chvíle, až bude moci opustiti Olomouc. Našel jsem v několika jeho listech projevené přání i úmysl, aby v srpnu 1579 již mohl odejíti do Italie.[1]) Ale Illicin byl tehdy již sedmdesátníkem a chtěl, jak svým známým psal, odejíti do Italie, aby zemřel ve vlasti. Snad jeho slovům můžeme věřiti.

Mnohem závažnějším zdá se mi, že Pavlovský tak přísně odnímal Philoponovi možnost, aby se světem se domluvil písemně. Byl-li Philopon vinen, pak nebylo třeba Pavlovskému obávati se, že se Philoponovi podaří všecko zvrátiti, co se s ním stalo; vždyť měl Pavlovský soudní akta a mohl Philopona usvědčiti ze lži. Leč pochopíme i takové jednání Pavlovského, ano jest jisto, že Philopon byl skutečně vinen. Z každé zprávičky, kterou máme z péra Pavlovského, jde taková jistota o vině Philoponově na jevo, že nelze ani dost málo pochybovati o spravedlnosti biskupově. Třeba vážiti, že processu nevedl Pavlovský, nýbrž vlastní kolegové Philoponovi a nikoli jedna, nýbrž osob několik. Kapitula byla o všem zpravena, a ta by nebyla mlčela, kdyby byla viděla, že jeden z prvních jejích hodnostářů jest trestán nevinně. Hned s počátku processu obával se Pavlovský právě se strany kapituly odporu, a proto, jak svrchu pověděno, jí písemně vše vyložil a svým zástupcem dal vyložiti také ústně. Záležitost se táhla skoro půldruhého roku, bylo tedy času dost, aby se zjednala jistota, a Pavlovský nejednal ukvapeně, nýbrž tázal se i jiných kněží i laiků o radu, ano chtěl rozhodnutí konečného osudu Philo-

---

[1]) Srv. list papeži V. kop. Illic. p. 19., list Hosiovi, tamtéž, p. 28—30, list kard. komskému, p. 30—1.

ponova odevzdati biskupovi Plockému, aby ukázal, že jedná „sina ira et studio“.[1]) Po léta mlčel Pavlovský před r. 1585 doufaje, že se zapomene na věc. Nebyl by dal Pavlovský s radostí prohlásiti, že viny Philoponovi připisované jsou vylhány, kdyby byl Philopon býval nevinen? Ale jak píše Pavlovský o zločinech Philoponových! Domskému kleru psal: Permoti gravi infamia et clamosa insinuatione de dissoluta, licentiosa ac detestabili . . . Philoponi . . . propter enormitatem criminum . . . suspensi vita et plus quam belluinis moribus evulgata . . .“ (Viz Liber expedit. p. 229—231.) Kapitule: „Quam gravissimi et enormissimi criminis patrati infamia . . . Philoponus . . . laboret., dále mluví o Philoponových „enormia scelera et flagitia“, „tanta scandala et crimina“, „atrocitas criminum“ (Kop. Engels. f. 46.). Janovi Lubitiovi: „Quaeve poena enormibus ipsius delictis . . . sit infligenda . . . (Kop. 23. fol. 14. v. 15). A podobných míst jest ještě více. Obzvláště zřetelné jest svědectví Pavlovského, které vyjádřil k Vilémovi z Rožmberka, tedy k osobě laické; dne 6. března 1586 psal mu Pavlovský, že jest zaměstnán reformou kleru a jmenovitě záležitostí Philoponovou a že tento „pro své zlé skutky a nesnesitedlné chování, tudíž proti Pánu Bohu těžké provinění a pohoršení lidu dané“, jest sesazen a že jiným „ku příkladu a vejstraze má býti trestán.“ Dále stěžoval si Pavlovský, že „na tom lítost nemalú nese, že Philopon v takových **skutcích najden** a **postižen** jest, kterých žádná vrchnost bez trestání skutečného trpěti a snášeti nikoli nemá“.[2])

Každou pak pochybnost o vině Philoponově vylučuje jiné svědectví Pavlovského. Dne 17. ledna 1586 psal Pavlovský Desid. L'Abbé do Prahy o výslechu Philoponově: **Confessus est et non negavit,** praesertim substantialia.[3])

Ale jest nejen jisto, že Philopon se dopustil travičství, nýbrž také to jest zaručeno, že se onoho zločinu dopustil nikoli na jedné, nýbrž na více osobách. Pavlovský nemluví ve svých listech důsledně o zločinu, nýbrž o zločinech, a jistě ve věci takové nenadsazoval ani nepřeháněl.

---

1) Kop. Engels. f. 60.
2) Kop. 16. fol. 60. v. 62.
3) Kop. 23. fol. 6. v.

Co asi Philopona přivedlo k tak hrozným zločinům, jest těžko říci; snad to byla jeho výstřední ctižádost. Aspoň zpráva o náhlém úmrtí Václava Bruntálského mimoděk vzbudí domněnku, že byl v cestě a že tedy byl násilně odstraněn, a že zlosyn Philopon se světa sprovodil i biskupy, aby konečně sám dosáhl hodnosti biskupské.

Co se pak týká obyčeje, který se při arcibiskupské mši v Olomouci zachovává dodnes, možno říci, že byl zaveden z potřeby. Právě okolnost, že ten zvyk byl zaveden, dokazuje, že Philopon přimíchal jedu k vínu mešnímu a že se k tomu přiznal za výslechu. Ze zprávy Březanovy a Rostovy lze také tušiti, že i do jídla bylo obětem přimícháno jedu. Vzpomínáť Rost, že byl podezříván vlašský kuchař z travičství, a onen muž, který Petrovi z Rožmberka podal zprávu o smrti Janově, na konci své zprávy dodal: „Játť k nim na snídaní nechodím"; chtěl říci, že se mu není obávati otravy.

Kdybychom měli určité zprávy o tom, kdy který z biskupů onemocněl, mohli bychom také určiti den, kterého byli biskupové při pontifikálce otráveni. Jest jistě aspoň nápadno, že Jan z Telče, Tomáš Albín a před ním Grodecký zemřeli nedlouho po Vánocích. Prusinovský pak jsa nemocen, dal se ještě o slavnosti Božího Těla (5. června) nésti v průvodě, 16. června potom zemřel. Oba kanovníci byli pak otráveni nejspíše jídlem.

Moravané roku 1848 po říšský sněm ve Vídni se zvláštním zřetelem na poměr Moravy k Čechám.

Podává dr. H. Traub.

(Pokračování.)

Jaké hledisko zaujal v této věci sněm? Dříve ještě než Ferdinand prohlásil, povoluje hnutí revolučnímu, svolání všech sněmů zemských za potřebu neodkladnou, obrátilo se 11. března několik členů moravských stavů na předsednictvo zemského výboru se žádostí, aby sněm byl svolán co nejdříve. Kníže Metternich, tehdy ještě nejvyšší kancléř státní, vyhověl jejich žádosti dne 14. března, a tak sešel se již 30. března v Brně poslední stavovský sněm moravský, jenž nerušeně zasedal a jednal až do 13. května.

Již 4. dubna dostala se do sněmu otázka sjednocení zemí českých, sněm však začal o ní jednati až po vydání kabinetního listu z 8. dubna, a na rozhodnutí došlo ve čtvrté schůzi dne 14. dubna. Zpravodajem zvolen byl dr. Alois Pražák,[1]) jeden z pěti českých poslanců na sněmě moravském, zástupce Uh. Hradiště. Podle první odpovědi panovníkovy nám již známé, že státoprávní svazek celé koruny České může se státi jediné za souhlasu a po žádosti stavů českých i moravských, oznámilo moravskoslezské guberniální presidium z nařízení ministra vnitra barona Pillersdorffa předsednictvu zemského výboru, aby se sněm projevil o věci té. Dr. Pražák odůvodňoval obšírně jako zpravodaj velkého výboru sněmovního adresu na panovníka — proti spojení Moravy a Slezska s Čechami. Praví ť v adrese své:[2]) „. . . Shromáždění stavové moravští musí jen své přesvědčení vysloviti, s kterým většina obyvatelů moravských souhlasiti bude, když v nynější době zdvihání se všelikých snah provinciálních všeobecnému dobru vlasti za podřízené uznávají a se proti přání Pražanů o spojení Čech a Moravy společným sněmem vyjadřují. Věrní stavové moravští hned napřed nevidí ve přání hlavního města Prahy i vyslovení žádosti celého, poněvadž jen stavové zákonný orgán jsou, jimž prosby, které se na státní postavení Čech a Moravy potahují, Vaší c. k. M. posílati mají. Shromáždění stavové moravští musí se ale jménem země jimi zastupované slavně proti všem manifestacím hlavního města Prahy neb provincie české ohraditi, které proti celosti Moravy čelí, aneb které vyznání jakés odvislosti této země od království českého za účel mají.

V dějinách země nelze nalézti žádné listiny, vedle níž by nynější Morava po pádu velkomoravské říše byla po právu smlouvou zadala svou samostatnost království českému. Že ale po větším díle v těchto zemích vládl jeden panovník, to nezakládá se na zákonné nutnosti, nýbrž buď na volbě stavů, neb na smlouvách za udržením samostatnosti Moravy uzavřených, neb na právu dědičném . . . . Od dob Konráda, prvního markrabího moravského r. 1182, jenž přijal zem v léno od německého císaře, spor Čech s Moravou o samostatnost této jest rozhodnut ve prospěch

[1]) Moravia, 161. a 232.

[2]) Národní Noviny, str. 50. Brünner Zeitung, str. 555., Jind. Dvořák: Sněmování, str. 96.

Moravy . . . . Kdykoli vyslanci moravských stavů k mimořádnému sněmu do Prahy byli povoláni, dělo se tak jen za vydání reversu, že toto dobrovolné obeslání mimořádného sněmu nemá nikdy na ujmu býti právům a svobodám Moravy a její stavů. Konečně odvolávají se stavové na reversy, které od slavných předků V. V. a též za příčinou holdování V. V. byly vystaveny stavům moravským. Reversy těmito bylo pokaždé vyjádřeno z nejvyššího místa, že holdování v Praze není na ujmu neodvislosti Moravy od Čech. Na tyto důvody spoléhajíce, vyslovují stavové přesvědčení své v ten smysl:

1. Morava jest země od Čech neodvislá, náležející jen k celistvému svazku mocnářství rakouského. 2. Mezi oběma zeměmi bylo vždy stejností národností a panovníků úzké spojení, stavovské spojení ale nemůže bez porušení zřízení a samostatnosti Moravy zákonně vyřčeno býti. Také ohledy na hmotné interessy a sympatie moravské země musí moravské stavy určiti, proti stavovskému i politickému spolku Čech a Moravy se vyjádřiti; mohouť pak tito tím méně přáním hlavního města Prahy vstříc jíti, poněvadž by proti právům měst a venkovských obcí, které teprve na sněmě zastoupeny budou, ale ještě nejsou, jednali. Nejdůležitější úlohou stavů moravských musí tudíž na prvním místě býti, zemskou ústavu dle záměru V. V., vysloveného nejvyšším reskriptem, daným dne 18. března t. r., tím směrem upevniti a rozšířiti, aby práva všech obyvatelů této země také mohla býti hájena od svobodně zvolených zástupců všech měst a venkovských obcí, aby pod ochranou této ústavy národní zvláštnosti a svérázností veškerého lidu moravského k pevnému a nerušenému dospěly rozvoji. Stavové budou také vždy zachování přátelského pevného svazku pro stejnost národností a jazyků příbuzného království českého podporovati, pokud to neodvislost Moravy povolí.

Nechť V. V. vidí v tomto poníženém přednosu vyjádření smýšlení obyvatelů moravských, kteří důvěrně očekávají, až V. M. brzkým oznámením všeobecné konstituce v naší vlasti pevný svazek utvoří, který jediné zvedající se snahy provinciální k obecnému dobru většího, sjednoceného a svobodného Rakouska spojí.“ — Tak mluvil zástupce českého města Uh. Hradiště! Jediný, jenž mezi všemi stavy moravskými se ozval proti tomu, zaujav při tom hledisko národní, byl kněz

dr. Bedřich hrabě Sylva-Taroucca. Prohlášení jeho, jež bylo také vytištěno jako zvláštní spis: „Slovo k moravským pánům stavům“ ze dne 7. dubna a připojeno k aktům sněmovním, znělo v hlavních rysech:[1] „. . . Moravané co Slované mají jen dvě cesty před sebou, jedna vede k dobrovolnému odřeknutí se národnosti, k úplnému zněmčení, druhá vede k pevnému sjednocení se (ne podrobení) s Čechy, čímž před úplným poněmčením zachráněni budou. Kterou z obou cest Morava jíti má, předpisují jí i zeměpisní i dějepisní poměrové její zajisté jasně a beze vší pochyby. Dobrovolné obětování naší národnosti bylo by i bez ohledu na hmotné interessy a historické instituce naší země již samo sebou největší ponížení, neb v našem čase, kdež národnost první přirozený základ rozličných národních spolků činí, byla by to politická samovražda. Moravané jsou nejen s Čechy spřízněným národem, nýbrž také těsně spojeným, a to původem a více než tisíciletými dějinami společnými . . . . Dějiny Moravy nelze odděliti od dějin Čech; dosvědčujíť nám, že Morava, ztrativši po smrti Svatoplukově svou nadvládu mezi národy slovanskými, od Čech nebyla nikdy považována za zemi vybojovanou, nýbrž za zemi rovnoprávnou. . . . Kdyby jen zakořeněné předsudky, poněmčilá výchova vyšších stavů, jednostranná převaha několika poněmčených měst a cizáckých živlů, do země až příliš velkou měrou vniknuvších, netlačily zem na protivnou dráhu! . . . Není žádné pochybnosti, že i tu, jako všude, hlas přirozený rozhodne o tom, co má platiti v příčině národnosti; čestnou by ale bylo věcí, kdyby páni stavové volně a opatrně dějinnému veletoku, volnému a nezdolnému, již napřed upravili přiměřené řečiště.“

Streit,[2]) zástupce jihlavský, ač Němec, zasáhl do jednání velmi pozoruhodnou řečí, v níž pravil mimo jiné: „Poněvadž moji voličové nechtějí, aby spojení čili vlastně přičlenění Moravy a Slezska k Čechám navždy bylo odmítnuto, nýbrž žádají, aby bylo tehda a s podmínkou povoleno, když všecky tři země zůstanou pevně spojeny s rakouským císařstvím a když se přičlení k Německu, proto navrhuji, aby

[1]) Německy „Ein Wort an die mähr. Herren Stände“ viz Brünner Zeitung, str. 558. Dvořák: Sněmování, str. 98.

[2]) Dle Týdenníka, str. 184., „vlastimilovný to muž a naší řeči téměř jediný úplně znalý.“ Dvořák: Sněmování, str. 101.

v navrženém spise, v němž se stavové „rozhodně“ vyslovují proti sloučení Čech s Moravou společným sněmem, slovo „rozhodně“ bylo zaměněno slovy „této doby“. Především se ale při tom ohrazuji proti výkladu, aby o tomto spojení směl rozhodovati říšský sněm ve Vídni;[1]) neboť dle soudu mého může toto spojení, když se stane, býti uskutečněno jen na základě volné, vládou schválené smlouvy dotyčných zemí. Návrh svůj na změnu adresy odůvodňuji následovně: Kdyby byl český sněm stavovský učinil moravskému sněmu návrh na sloučení obou zemí, přidav k tomu záruky na uhájení zvláštních zájmů naší země, byla by tak najisto bývala odstraněna nynější vášnivá nepřízeň ku sloučení, a s odporem také domněnka, že jen někteří obyvatelé hlavního města o spojení netrpělivě usilují. Petici Pražanů vyčítá se nepříslušnost. Nynější sněm moravský jest sice zákonný, ale dnes není úplný . . . . Ostatně dle mého přesvědčení může otázka o spojení dospěti teprve tehda ke konečnému a uspokojujícímu vyřízení a ku blahu obou zemí, až sesílí se probuzený konstituční život na Moravě a v Čechách za vlády institucí, jež s ohledem na panující poměry zvláštní co možná nejdříve buďtež uvedeny v život.“ Tak mluvil spravedlivý Němec, kdežto český poslanec dr. Pražák dovolával se proti tomu svých instrukcí města Uherského Hradiště, kde se ohrazují co nejslavněji proti vtělení Moravy do Čech, trvajíce na „zděděné samostatnosti“ Moravy.

Za této příležitosti předčítal referent dr. Pražák také adresu representačního výboru král. hlavního města Brna[2]) z 11. dubna, jíž vyslovují se Němci brněnští rozhodně proti žádosti Pražanů jako proti „usurpaci“ a protestují proti útokům pražským, žádajíce nejužšího spojení s konstituční monarchií rakouskou. „Žádané spojení Moravy a Slezska s Čechami — dodávají — bylo by proti historickému právu, proti stávajícím zřízením zemským a zvláště proti přání, tužbám a sympatiím obyvatelstva jak moravského tak i německého jazyka.“

A tento projev naznačil dr. Pražák za pravý výraz smýšlení a přesvědčení všeho obyvatelstva královského hlavního města Brna!!

---

[1]) Říšskému sněmu vyhradil panovník rozhodnutí v kabinetním listě z 8. dubna.

[2]) Mährisch-ständische Brünner Zeitung, č. 108., Moravia, str. 257.

Když přikročeno po dlouhém rokování k hlasování, přijato bylo jednomyslně, aby dle návrhu sněmovního výboru podána byla referentova adresa jako slavnostní akt ohrazení proti každému útoku na neodvislost a integritu Moravy. Pro vedlejší návrh Streitův, aby se stavové na místo „rozhodně“ vyslovili jen „této doby“ proti sloučení Moravy s Čechami, hlasovalo toliko pět německých poslanců za Jihlavu a hr. Sylva-Tarouccä. Po přijetí návrhu Pražákova schválen byl ještě dodatek knížete Liechtensteina do sněmovního protokolu (aby tím poněkud byla zmírněna adresa) tohoto znění:[1]) Stavové moravští považují za svou přední povinnost, zachovati a uhájiti integritu a neodvislost markrabství moravského proti každékoli manifestaci, jakož i pevné jeho přičlenění k celistvému mocnářství rakouskému; zároveň ale chtějí vždy, pokud nezávislost Moravy není tím ohrožena, udržovati a udrží také přátelský spolek s královstvím českým, spřízněným s Moravou po stejném jazyku.“

O tom, proč stavové moravští stanuli tak příkře proti žádosti české, bylo psáno častěji.[2]) „Návrh tento stal se podle mého přesvědčení dříve, než se státi měl. Kdo si chce zasnoubiti nevěstu, musí napřed hleděti, aby se jí zalíbil, a má-li sňatek šťastný býti, musí o to dbáti, aby ho ze všech stran poznala, a on aby poznal ji. To však nemůže se říci o Češích a Moravanech. Čechové neznají, jak náleží, Moravany, sic by věděli, že příliš mnoho přítulnosti u mnohých nenalézají, a Moravané neznají Čechy, sice by se nad tímto vybídnutím tak nedurdili... Chybili tedy Čechové, že se se svou žádostí přímou cestou neobrátili k Moravanům, nýbrž zrovna k císaři, čímž veliké podezření a kyselost proti sobě vzbudili. Nikdy ale neuvěříme, že by byl Čech k sňatku ruku podával, kdyby se byl nedůvěřoval, že s libostí přijat bude. Vždyť pak mnohem více věru do společného

[1]) Dvořák: Sněmování, str. 104.

[2]) Mezník: „Poslední zasedání stavovského sněmu na Moravě“ v Osvětě r. 1875. Dvořák: Moravské sněmování r. 1848—1849, str. 31., vyslovil se o žádosti pražské: Na troskách českého státu.... nebylo lze zbudovati stát nový porušením hlavních základů státu starého... Obrozený sněm český byl ústavně k tomu oprávněn, aby s obrozeným sněmem moravským jednal o užším svazku Čech s Moravou. A v témže smysle, ale ještě příkřeji, na str. 91.

hospodářství přináší než nevěsta".[1]) Podobně též Šembera hleděl ospravedlniti jednání výboru pražského řka: Rád by se byl výbor zároveň blíže dohodl o příčině a významě své žádosti s Moravany a Slezany, kdyby to bylo bývalo možno při tlaku okolností a nedostatku případných sborův.[2])

Zvláště ostře proti požadované oktrojírce vyslovila se Wiener Zeitung,[3]) prohlásivši radu a žádost přednesenou deputací pražskou panovníkovi za „protiústavní a absolutistickou a protestujíc zároveň proti tomu, aby docíleno bylo cestou dekretování toho, čeho lze dosíci toliko svobodným souhlasem". Pozdě již vydáno bylo — 6. května — obšírné „Veřejné ohlášení"[4]) Národního výboru z péra Palackého, které se snaží vysvětliti a ospravedlniti české hledisko takto: Když před několika nedělemi národ český pozdvihl hlasu svého, aby dosáhl opětného uznání práv nikdy nezastaralých národnosti své a přiměřených jim ústav politických, vzpomenuv si v době rozhodné také na milé kmenovce své v Moravě a ve Slezsku, pronesl u trůnu také prosbu o obnovení a utužení svazku více než tisíciletého mezi krajinami těmito. Milerád byl by stejnou dobou hleděl také domluviti se a srozuměti se s Moravany a Slezáky, proč a kterak spojení takového si žádá, kdyby to pro kvapné tehda okolnosti a pro nedostatek spůsobných k tomu prostředků jen bylo možné bývalo. Projevená však žádost tato Čechův, míti také na potom společný s Moravany a Slezáky los, a vstupujíc do nové epochy života národního neděliti se od nich, alebrž bratrsky, jako za minulých časů, opět účastni býti všech slastí a strastí společných — žádost tato potkala se s osudem jak neočekávaným tak nezaslouženým, že byla místy docela nesprávně rozuměna a vykládána co nárok, ano osobování Bůh ví jaké to suprematie." Ale co znamenají všechny takové rekriminace a výčitky Moravanům, když vlastně Čechové sami opustili a zradili svůj program státoprávní, jak na to správně ukázal Toužimský,[5]) kdyžtě Trojan,

---

[1]) Týdenník 13. dubna v článku „Hlas z Moravy do Čech".

[2]) Moravia z 20. května: Offene Erklärung, uns von H. Prof. Šembera mit der Bitte um Aufnahme unter Hinweisung auf das „audiatur et altera pars" zugesendet.

[3]) Abendbeilage zur W. Z. 6. dubna.

[4]) Národní Noviny, str. 113.

[5]) Toužimský: „Dr. Rieger a kabinetní list z 8. dubna 1848" v Osvětě 1903, str. 304.

mluvčí deputace české, po dohodě s Pillersdorffem přistoupil na hledisko, tlumočené kabinetním listem z 8. dubna, že se má jednati toliko o království Českém, spojení s Moravou a Slezskem že má býti vykázáno říšskému sněmu vídeňskému. Stavové moravští ostatně cítili potřebu obrátiti se na lid vysvětlením a obhájením svého snesení, a výbor stavovský učinil tak zvláštním letákem, kde čteme mimo jiné: „Částka obyvatelů pražských opětně a nás se neptavši žádala, aby naše vlast a všechny její záležitosti s Čechami tak spojeny byly, abychom naše vlastní ouřady zemské v Brně pozbyli, aby naše sněmy v Brně přestaly, abychom naše právo v Praze hledali a naše zástupce zemské dílem v Praze měli, slovem, abychom na vždycky místo samostatné nepodrobené země s Čechami v jednu zem splynuli. Zapomněli ale, že Morava stejností jazyka a národnosti s Čechami vždy sice bratrsky spojena byla, že jsme my ale jakožto svobodný, od Čech nezávislý národ od vždy své vlastní sněmy a úřady v zemi měli . . . Morava od Čech nezávislá jedině svazkem přátelství s nimi spojena byla.“ Ku konci hrozí strašákem: „Pomněte, že by náš nebezpečný soused, Rus, okoličnosti, že se při našem mocnáři pevně nedržíme, jen k naší záhubě použil.“

Že však sněm stavovský netlumočil opravdového mínění veřejnosti moravské, jak prohlašoval sám, vidíme z toho, že již druhého dne po hlasování zaslán byl dlouhý list do Národních Novin Havlíčkových,[1]) že „národ moravský následovně proti onomu výroku veřejně a slavně protestovati musí.“ „Ale i český národ protestuje proti tomu — dodává Havlíček —, aby věc, která je nejhlavnější potřeba celého národu česko-moravsko-slezského, od několika prelátův, odrodilé šlechty a německých měst rozhodnuta byla. To, co jednal onen sněm v Brně, nesmí nic platiti, neboť nebyl to sněm, nýbrž pouhá privátní schůzka.“ V témže smyslu čteme v Květech:[2]) Není to tak zlé, jak to vypadá. Jen nynější moravští páni stavové, to jest šlechta a deputovaní několika ne poněmčilých, ale zněmčených měst hájí se před tímto spojením. Menší města a dědiny, tedy takřka celý národ není tu ještě zastoupen, až bude, pak bohdá věc docela jinak dopadne, a národ český a moravský srozumí se zajisté dobře, jak by se

---

[1]) Národní Noviny, str. 46., v článku „Z Brna“ 15. dubna.
[2]) Květy, str. 214.

k většímu upevnění svého blaha, co nejúžeji spojil.“ Vše kladli prostě na vrub stavů, očekávajíce příznivé hledisko od sněmu lidového, jenž se měl sejíti v nejbližším čase, přehlíželi však při tom, že přece též čeští členové s dr. Pražákem v čele přijali adresu sněmovní!

Přes všechna vysvětlení a objasnění, jež se dostávalo lidu z různých stran, nebylo stále jasno; stále nevěděli, oč běží, když mohl kdosi Havlíčkovi napsati:[1]) Pane redaktore! Ve jménu všech na Moravě bydlících Čechoslovanů snažně žádám, byste nám zjevili, co v úmyslu máte, neb zpráva, že Moravu a Slezsko k českému království přivtěliti chcete, mezi Němci ukrutnou bouřku způsobila; myslí totiž vůbec, že chcete Slovanskou republiku zříditi a s Rusy se spojiti. Buďte co milý krajan tak laskav a račte mi sděliti pravý účel jednání vašeho v Praze, bych mohl ustrašené Němce poučiti.“

Ale ještě nesmiřitelnější, možno-li, náladu vyvolala myšlenka těsného spojení s Čechami ve Slezsku, jež bylo, jak již připomenuto, tehdy s Moravou spojeno administrativně. Dne 13. dubna sešli se zástupcové měst Bílska, Jablunkova, Frýdka, Bohumína a jiných v Těšíně, kde společně protestovali proti „troufalostem Sv. Václavského klubu“. V témže smysle vyslovili se též Opavští.[2]) Obyvatelstvo záleželo tu sice téměř ze stejného počtu Němcův a Slovanů (Čechův i Poláků), ale Slované, soustředění hlavně kolem Opavy a Těšína, nežili již tehdy v dobré shodě. Mimo to byly v okresích českých třídy vyšší úplně poněmčeny, a národní myšlenka, představovaná sotva několika uvědomělými kněžími venkovskými, nad nimiž ještě přísně bděl biskup, nepotkala se ještě s ohlasem. Jaký tu tedy div, když Slované neměli na slezském sněmu zemském ani jediného zástupce, že se sněm vyslovil jednomyslně proti obnovení koruny Svatováclavské.[3]) Čteme sice již potěšitelné zprávy, že konečně i lid slezský na vesnicích počíná cítiti a uvědomovati si národnost svou slovanskou, a že někde uvědomělé duchovenstvo působí k tomu blahodárně, ale „o nějakém svazku celého národa československého ovšem ani nevědí“.[1])

---

[1]) Národní Noviny, str. 46.

[2]) Moravia, str. 227.

[3]) Moravia v příloze k č. 54.

[1]) Národní Noviny, str. 200.

Za to vydávány tu hanopisy v bídné češtině proti Čechům a jejich žádosti po spojení českých zemí: Nevěřte — praví se tu — těm svůdcům, neb oni vás vrhnou do neštěstí, oni do kraje přivedou Francouze a Rusy, nevěřte těm svůdcům, kteří vás proti Německu, proti městům i proti samému císaři zbouřiti chtějí; neb věřte mně, co císař chce, to samojediné vede k dobrému. Císař ale chce, abychom ve spolek mezi sebou a s Německem sjednoceni zůstali, neb tak bude čtyrycet milionů Rakušanů a Němců spojeno, a ani Francouzsko ani Rusko nás nebude moci vytrhnouti aneb do našich krajů vpadnouti.[1])

Hlasováním sněmovním ze dne 14. dubna nebyla otázka spojení nikterak sprovozena se světa. Naopak! Na obou stranách psalo se dále; Němci vydávali manifest za manifestem proti spojení,[2]) mezi tím co z české strany usilováno bylo o to, aby nastalo konečně jasno a aby si Moravané uvědomili dosah a význam žádosti české. Stalo se tak — nemluvě o provolání z 18. dubna „od moravských studentů“ [3]) — 6. května ve „Veřejném ohlášení“ Národního výboru[4]) a zvláště 21. května Riegrovým „Slovem k Moravanům“,[5]) z něhož vyjímáme: Abychom k opravám, národu našemu potřebným, snadněji přistoupiti, abychom lidu v Čechách a snad ještě více na Moravě utlačovanému k lepšímu stavu pomoci a proti jeho i národnosti naší stálému utiskování pevněji na odpor postaviti se mohli: žádali jsme si spojení s Moravou aneb raději upevnění a sesílení tisíciletého svazku s ní. Vycházejíce z přesvědčení, že i u vás takové spojení se žádá, a všem krajanům našim vítáno bude, v kterémžto mínění nás také mnohé hlasy ústní i písemní od Moravanů samých potvrzovali, žádali jsme jednoduše o toto spojení Čech s Moravou jako ženich, který nepochybuje o lásce milenky své k sobě, otce o ruku její žádá! Nenadáliť jsme se tehda, že tato žádost naše nám za zlé vykládána bude — ne-

---

[1]) Tamže, str. 202.

[2]) Národní Noviny, str. 159., Brünner Zeitung, č. 145., a zvláště Týdennik, str. 271. Za tím účelem vydal též d'Elvert proti zamýšlenému spojení spisek: „Vereinigung von Böhmen, Mähren und Schlesien mit Einem Landtag und Einer Central-Verwaltung“.

[3]) Moravia, str. 220.

[4]) Viz str. 182.

[5]) Týdenník 1. června.

pomyslili jsme, že se najdou mezi vámi lidé, kteříž o nás, bratřích vašich, roznášeti budou hanebné pověsti, jako bychom my vás, stejnorodé bratry své, sobě podmaniti a z Moravy nějakou služebnou krajinu udělati chtěli . . . Cokoli se mezi námi díti bude, nemá se státi z nijakého nucení, ale na společném bratrském usrozumění — k obapolnému prospěchu. Král náš dal nám za odpověď, že o věci té rozhodnouti nechce, pokud Moravané sami k té žádosti nepřistoupí. A my jsme spokojeni s rozhodnutím tímto, dokládajíce, že doufáme na budoucím konstitučním sněmu moravském slyšeti pravý hlas národa, a že jediné to ustanovení za pravé, za skutečnou vůli veškerého lidu moravského uznávati budeme, kteréž o věci té vydá sněm, kde i stav selský i městský podle stejného způsobu jako u nás v Čechách zastoupeny budou . . . Prohlásí-li se tento sněm proti takovému bratrskému, rovná práva za základ majícímu spojení s Čechy, pak děj se vůle Boží, my upustíme docela od pozvání svého a žádosti své.“ Než nelenili ani na Moravě. Čechové olomoučtí „pozorujíce se žalostí, že se jistá třída všemožně zasazuje o to, aby ubohý lid moravský v staré temnotě a v starém, neslušném poručnictví udržela“, sjednotili se ve spolek slovanský, jehož hlavním účelem bylo: „probuzovati národnost na Moravě a poučovati lid o jeho vlastních a o interesích slovanských vůbec“.[1])

A ještě více učinili „věrní synové Moravy a Slezska“, kteří vydali provolání k „bratřím na Moravě a ve Slezsku“,[2]) kde případnými slovy přimlouvají se za jednotu s Čechami. A skutečně můžeme zaznamenati úspěch této akce. Lid moravský, jenž si přál přiblížení k Čechám na pojištění své národnosti, dal na jevo nespokojenost svou s usnesením stavovským ze dne 14. dubna, vyslav deputaci více než 200 obcí, jmenovitě z Hané, do Vídně k panovníkovi, „aby takové přiblížení k Čechům se zavedlo“.[3]) Tato deputace dorazila do Vídně 12. května, kdy svob. pán Königsbrunn, kanovník a farář na Hané, vystoupil v jednotě česko-moravsko-slezské a oznámil, že „přišel v čele

---

[1]) Týdenník, str. 199, Holomoucké Noviny, č. 3.

[2]) Národní Noviny, str. 53.

[3]) Týdenník, str. 266., Národní Noviny, str. 138, mluví o 180 obcích, jež vyslaly poselstvo k císaři, „že chtí zůstati spojeni s Čechy“. Viz také Wiener Abendzeitung, č. 41.

poslanců z obcí celé téměř Hané a Valašska, aby jménem jich J. M. C. prosil o připojení Moravy k Čechám".[1])

S ohledem na otázku spojení byly vlastně na Moravě tři strany:[2]) „strana německá, hlavně obyvatelé královských měst, která chce spojení s Německem, ale o které říci se může, že jest ze všech nejslabší; strana národně smýšlející, která čte i naši literaturu a která dobře rozumí, jak dobré by bylo na Moravě i Čechům, kdyby se oužej spoluspojili, a strana netečná, to jest celý velký lid slovanský, který, maje jakousi provinciální zášť a nenávist proti Čechům, přec hrdý jest národně a nechce náležeti k Němcům."

Ačkoliv studentům a agitatorům německým nečinilo se překážek nejmenších, když obcházeli po obcích a roznášeli tam německé praporky s německým smýšlením, zakročováno bylo proti Čechům a jejich „panslavistickým rejdům" se vší bezohlednou přísností a s celým aparátem úředním. Slyšíme, že „v oněch městech vlasti naší moravsko-slezské, kde obyvatelstvo německé přemoc má, pronásledování všech rodáků našich, kteří se k národnosti své slovanské mužně a statečně hlásí, vykonává se od lidu německého, jejž jistí pánové roztrušováním nejhanebnějších lží bouřiti a drážditi za účel si obrali. Buřičům těmto není žádný prostředek, i nejhanebnější, špatný, když jen vede k tomu, aby ti Slované, kteří duchem a vzdělaností nějakého vlivu na dosavad utiskované rodáky své mají, z takých měst, pohrůžkami ano i násilím zastrašeni, se oddálili a pak ubohý přes dvě století zanedbaný lid náš svých upřímných zastavatelů a přátel zbaven, práva svého hájiti nemohl. Podle systematičnosti tohoto pronásledování neúhonných našinců možno poznati ve výstupcích těchto následky macchiavellistického působení zahraniční propagandy německé".[3]) Došlo tak daleko, že „ti, kteří za tebe,

---

[1]) Květy, str. 260.

[2]) Národní Noviny, str. 45., Týdenník z 13. dubna má poněkud jinou stilisaci: 1. Největší část je lhostejná, nevědouc, že se o tom mluví a jedná. 2. Znamenitá část, totiž Němci v městech, jsou proti tomu spojení, považujíce je za neštěstí a jsouce toho mínění, že by po užším se spojení Moravanů s Čechy násilné jich počešťování nastalo; ano někteří se obávají, že by k Rusku připadli; 3. malá část, která by si přála býti blíže spojena s Čechy, jíž tedy idea národnosti probleskla.

[3]) Týdenník, str. 127., podobně na str. 250.

národe, mluví a tvou věc zastávají, práva tvá hájí a dobro tvé vyhledávají, ti — jsou pronásledováni, týráni, tupeni, haněni a uplváni od tvých nepřátelů".[1]) I sněm zabýval se „hanebnými rejdy emisarův a rušitelů míru" dne 10. května. Rytíř Baratta slovy: „Potlouká se po zemi mnoho, po větší části českých emisarů . . . Tito kážou vzpouru hotovou, vyzývajíce k spolku s Čechami, prostý rozum venkovanů matouce a předstírajíce, že stavové chtějí venkovany zraditi Německu a zemi nového císaře vnutiti", dovolával se nových přísných ustanovení.[2]) „Pod záminkou veřejného bouření — čteme jinde — zatýkají venkovští úředníci každého, kdo užívaje konstitučního práva svobodného řečnění, lid o novém pořádku poučuje, jej o záhubě připojení k německému spolku, o prospěchu spojení s Čechy přesvědčiti se vynasnažuje, kdo brožurky neb listy o věcech těch jednající mezi lid rozdává. To je u našich byrokratů crimen laesae majestatis. Když ale nějaký kandidát pro poselství do Frankfurtu po kraji cestuje, lid pro spojení země slovanské s Německem, aby od něho pohlcena byla, verbuje, proti spojení s Čechy zuří, nejohavnějšími lžemi nenávist proti Čechům roztrušuje, to jest chvalitebné, zákonné, podporyhodné".[3]) Roztrušovány byly též zprávy, že po Moravě se potulují emisarové čeští, ačkoliv „je věc jistá, že v celém markrabství není jediného Čecha obcházejícího, tím méně pak emisara. Příčinu k pověstem těm podali studující někteří, rodem Moravani, kteříž v čas velikonoční i později vybízeli krajanů svých, by petici zadali o bližší spojení s Čechami a vystříhali se před Frankfurtem".[4]) Neobyčejně horlivě počínali si úřadové vrchnostenští i krajští, když „poctivý Moravec, který pochytil

---

[1]) Národní Noviny, stř. 78. Podobně též na str. 214. a v Květech, str. 214.

[2]) Dvořák: Sněmování, str. 127. Proti emisarům protestovalo též studentstvo brněnské ústy pěti studentů v Brünner Zeitungu, str. 964.

[3]) Národní Noviny, str. 214., Květy, str. 244.

[4]) Národní Noviny, str. 161. V témže smyslu čteme prohlášení Národního výboru v Pražských Novinách, str. 183. Proti nařčení, že chodí v zemi emisaři se znakem Národního výboru Pražského, ohradili se jménem jeho hr. Wurmbrand a Jaroš (Týdenník 4. května): Jednání naše vede se veřejně, a přece není možná stvrditi, že se promluvilo jediné slovo, kteréž by Výbor dost málo uvedlo v podezření, že by vysílání neb počínání takovýchto osob schvaloval, tím méně pak že by jim hověl neb nadržoval aneb snad sám je byl vysílal. Nicméně Helfert v článku: Der Brünner Landtag im Jahre 1848 (Zeitschrift

trošku rozumu pro dům ze slovanských časopisů, nazýván bývá nebezpečným českým emisarem, a dělají na něj páni úředníci hon jako na lišáka".[1]) A můžeme se jejich řádění diviti, slyšíme-li, že guberniální rada a krajský hejtman brněnský hrabě Ferdinand Bubna vydal v tom smyslu 20. dubna oběžník podřízeným sobě úřadům,[2]) kde praví: „Vyskytly se případy, že studující a jiní emisarové shromažďují lid k politickým účelům ve větším množství a ve svém smyslu, jmenovitě pro spojení Moravy s Čechami povzbuditi se pokoušejí. Proto se jeví ve veřejném zájmu potřebným, tendence takových individuí, proti nimž třeba zakročiti i podle předpisů v průvodních listech aneb podle okolností dle stávajících zákonů vypátrati a neprodleně úřadům místním uložiti, aby taková individua žatkly a odevzdaly příslušnému úřadu k potrestání". Ale nedosti na tom. Dne 2. května vydal týž hejtman nový oběžník,[3]) kde zdůrazňuje své předešlé připomenutí a přikazuje, kterak nutno s „emisary" naložiti. „Vysokému presidiu zemskému" — praví se tu — „dostalo se častěji oznámení, že se potulují po venkově emisarové, zvláště studující, kteří si činí řemeslem provolání mezi lidem venkovským rozšiřovati, aby získali proselyty pro spojení Moravy s Čechami a aby pořádali hotová shromáždění k vůli pojednání o této záležitosti a k domnělému poučení poddaných o zrušení roboty a jiných zákonitých dávek. Proti nim má se zakročiti takto: 1. cizinci, zvláště do jiných provincií (rozuměj do Čech) příslušná individua, proti nimž je oprávněné popouzení lidu, mají býti ihned do své vlasti dopraveni, 2. individua, která budou dopadena při rozšiřování letáků směřujících k popouzení lidu (rozuměj uvědomování), mají býti ihned odevzdána soudům k dalšímu vyšetřování a souzení, a 3. vyskytla-li by se individua, patřící do kategorie vagabundů, buďtež odvedena k vojsku." Proti tomuto neslýchanému výnosu ozval se rázně Havlíček:[4])

---

des V. f. d. G. Mährens und Schlesiens 1898) na str. 24 praví, že o velkonocích vyslán byl dr. Šebek, člen Národního výboru, na Moravu, aby tu dělal náladu pro spojení zemí českých.

[1]) Národní Noviny, str. 198.

[2]) Německý originál v Národních Novinách, str. 214.; cituji zde dle překladu Černého, I., str. 179.

[3]) Národní Noviny, str. 177.

[4]) Tamže.

„Nedivili bychom se, kdyby bylo toto nařízení vyšlo někde v gubernii Tobolské nebo Jenisejské, ale na Moravě po konstituci, zrovna před sněmem (totiž lidovým), to je více, než snese naše trpělivost. Tedy jest na Moravě přestupek: Proselyten für den Anschluß Mährens an Böhmen zu gewinnen? Naopak, ty bídná, v historii, ba v ničem nepovědomá byrokracie! Byl to váš přestupek, že jste Moravu a Čechy roztrhli, abyste nás oslabili a tím pevněji na našich šijích seděti mohli, to byl přestupek, ale toužiti po tom spojení přirozeném a dle práva příslušném není přestupek, nýbrž čest, zásluha o národ, ku kterému se zdá i hrabě Bubna náležeti. Myslíte, že nevyjde i nad Moravou slunce, které osvítí vás i vaše činy před celým lidem moravským, aby poznal, že jen proto se protivíte spojení onomu, abyste tím snadněji mohli dle starého způsobu aspoň na Moravě hospodařiti, když v Čechách nesmíte?“

Podobně řízně a bezohledně, jako hr. Bubna, vedli si však též ostatní hejtmané krajští na Moravě; vždyť německé jejich oběžníky vyšly z podnětu zemského presidia brněnského. Celou řadu příkladů mohli bychom připomenouti, kterak studenti byli potom honěni postrkem, hrozeno jim kriminálem a odvodem k vojsku.

Než i pastýřové duchovní nejednali bohužel o nic lépe. Mezi hierarchií v Čechách a na Moravě byl tehdy veliký rozdíl. V Čechách jevil arcibiskup pražský opravdové porozumění a pochopení pro urovnání nespravedlivých poměrů národnostních, předcházeje dobrým příkladem ve vykonávání rovnoprávnosti ve škole i v kostele; podobně vedli si též biskupové čeští. Jinak bylo na Moravě.

Ovšem duchovenstvo nižší, odchované na brněnském ústavě bohosloveckém, jenž stal se v třicátých letech významným střediskem české práce literární i buditelské, bylo všude mezi vlastenci na předním místě. „Nikterak zapříti se nemůže“ — čteme[1]) o jejich působení — „že kněžstvo bylo za povinností svou první, ježto na Moravě ducha k novému životu buditi započalo. V tom ohledu jmenuji zde dvě jména, která po celé Moravě a v celých

---

[1]) Týdenník, str. 282., a Národní Noviny, str. 169.

Čechách každého rodáka úctou naplňují: Frant. Sušila,[1]) prof. v Brně, a Tomáše Procházku, kaplana v Ivančicích."

„Což duchovenstvo" — praví se jinde — „kteréž v národním duchu pro blaho obcí svých upřímně smýšlí, což duchovenstvo takové v dobách rozhodných v národu platí a může, s nemalou radostí jsme seznali při nynějším volení poslů do Frankobrodu. Chvála vám, statní mužové, kteří jste se neostýchali ku prospěchu národa našeho tak ušlechtilými slovy pravdu hlásati a lid nevědomý, na mnohých místech oklamaný, rázným poučováním na dobrou cestu uvésti.[2])

Za to však arcibiskup olomoucký stranil zjevně Němcům, dávaje zakoušeti nelibosti své duchovním, kteří jakýmkoli způsobem osvědčili se pro národní věc českou.

Brněnský biskup Antonín Gindl v letech (1832—1841) byl spravedlivý Němec, jenž chtěl, aby se bohoslovci učili češtině, jíž přece většinou jim bude působiti. Čím Gindl byl vlasteneckému kněžstvu, ukázalo se za jeho nástupce, když nastalo pronásledování snah vlasteneckých. „Odchodem jeho" — vypravuje Brandl[3]) — „ztratila věc národní zastánce a vážného obránce, kdykoli snahy vlastenců za povážlivé a nebezpečné na vyšších místech byly líčeny. Sotva odešel, již bylo cítiti jiný vítr."

Nástupcem jeho stal se hr. Antonín Schaffgotsch, jenž „z obavy, že vše, co české, jest husitské, a vůbec z nepřízně k českým snahám národním zavedl na theologii přísnou censuru knih, učinil konec cvičením v češtině na semináři i činnosti české knihovny bohoslovecké".[4]) Biskup Schaffgotsch šel tak daleko, že vydal cirkuláře s vrchnopastýřským napomenutím všem dekanátům své diecése 19. a 20. března, 13. a 16. května. Z posledního oběžníku[5]) vyjímáme: „Podle sdělení c. k. zemského presidia bylo pozorováno, že klerus kurátní na venkově, zabývaje se otázkami politickými a státoprávními, béře na lid vliv, jenž se mu dle jeho

---

[1]) Že se se jménem Sušilovým nesetkáváme za bouřlivých dnů roku 1848, vysvětluje dr. Vychodil (Fr. Sušil, str. 184. a 189.): V těch časích bylo potřebí jiných povah, než jaké byl Sušil, jenž se nehodil svou povahou do ruchu a zápasu politického.

[2]) Týdenník, str. 160.

[3]) Brandl: Vzpomínky v Obzoru 1888, str. 101.

[4]) Brandl: „Hrabě Bedřich Sylva-Tarouca" v Č. M. M. 1881, str. 135.

[5]) Německý originál v Národnich Novinách, str. 215.

názoru zdá býti nejužitečnějším, a že zvláště někteří duchovní hledí venkovský lid moravský získati pro spojení Moravy a Slezska s Čechami, a tím vzbuzují nedůvěru k vládě a nesvornost, jež by snadno mohla míti v zápětí veřejné nepokoje . . . . . Vyslovili jsme již dříve naději, že našemu napomenutí nebude odepřena povinná poslušnost, že se tedy duchovní nebudou do politických záležitostí míchati, a zvláště snah národních že budou vzdáleni, jež jsou svaté církvi úplně cizí a jejích služebníků nepovznášejí, ovšem ale snižují a těžkým zodpovědnostem vydávají.“ Prohlášení své končí: „Zároveň se, důstojnosti, vyzýváte, abyste nám v nejbližším čase oznámil, zdali a kteří duchovní vašeho dekanátu zúčastnili se a jakým směrem shora dotčených agitací (Umtriebe.“[1])

Následky zakročení biskupova přišly také záhy. „Vzhledem k biskupskému cirkuláři dva duchovní, praví vlastenci a přátelé lidu, vyvoleni byvše za voliče s jistotou, že pak i za poslance k sněmu moravskému voleni budou, poděkovati se a ustoupiti musili. Jeden z nich dokonce od dvou vrchnostenských úřadů krajskému úřadu jako buřič jest udán, že lid o Frankfurtském volení v jiném způsobu a smyslu, než se úřadům líbilo, poučiti se opovážil, ano šibenicí mu vyhrožováno. Biskup brněnský a arcibiskup olomoucký hodným kněžím svým cirkulářemi podobnými cestu zamykají, aby nemluvili s lidem k prospěchu jeho, nebrání však, ano jak z dopisu arcibiskupa olomouckého na ministerium vnitřních záležitostí listem ode dne 26. května patrno, téměř přikazují darebákům i kázati proti nám Čechům a všemu vlasteneckému, slovanskému snažení, jakž se i skutečně, jmenovitě, co mně s jistotou známo, v Telči stalo, že jsme my Čechové s kazatelny buřiči byli nazváni. Jednejte všemožně — adresováno budoucímu Slovanskému sjezdu, — aby pomyšleno bylo na potřebnou, pokud možno ráznější a vydatnější pomoc nám na Moravě proti do nebe již volajícímu terrorismu byrokratickému a hierarchickému“.[2]) (Příště ostatek.)

---

[1]) „To je tedy ta sůl, kterou Morava solena býti má!“ volá Havlíček (Národní Noviny, str. 215.), „to je biskup, pastýř lidu? Ne, to je nájemník, cizinec, zrádce národu, jež staré policajtství i do církve uvádí a tím przní svatyni Boží.“

[2]) Národní Noviny, str. 219. Podobně čteme též v Pražských Novinách, str. 114.: Máme proti sobě množství nepřátel, je to byrokracie a hierarchie, která bojuje proti nám.

Bratrská škola v Ivančicích.

(Doplněk k dějinám školským na Moravě.)

Podává dr. Jos. Cvrček.

I. Seznámení Esroma Rudingra s Jednotou bratrskou.

Dříve než bude možno vypsati zevrubné dějiny ivančické školy bratrské, nutno aspoň stručně zmíniti se o tom, jak seznámila se Jednota bratrská s Esromem a s jinými professory akademie či university vittenberské. Je známo, že na této universitě studovalo nejvíce mládenců bratrských, kteří nabyvše ve vlasti své předběžného vzdělání s prospěchem mohli choditi na university v cizině.[1] Ve Vittenberku působil tehdy na akademii Martin Luther, Filip Melanchton a jiní vynikající theologové; mimo ně byl tam professorem též Esrom Rudinger. Na této universitě pobýval Jan Blahoslav, jenž rád a často vzpomínal pobytu svého na tamější universitě. Tamže studoval bratr Blahoslavův Abdon, Pavel Skála z Třebíče, Petr Herbert, Václav Berka, Blažej Adamicius, Jan Eneáš, Jan Lorenc, Jan Polykarp, Simeon, Eliáš a mnoho jiných mládenců, o nichž více pověděno bude později.

Styky mezi Jednotou a theology vittenberskými za té doby byly přátelské a čilé. K nim často obraceli se Bratří o radu ve věcech náboženských, jim na posouzení posílali své Konfesse, Apologie, traktáty i jiné spisy své.[2])

Přátelské styky tyto ochladly r. 1565, nikoli však zcela a nikoli navždy — přičiněním dobrodružného kněze Jana Sopoucha, jenž proti Jednotě popuzen byv kázáními biskupa Jana Augusty, často křivými a bezdůvodnými, popouzel konsistoř vittenberskou, že prý Bratří mají jinak v Konfessích a v Apologiích, jinak že se chovají a učí doma. Zprávu o tom podali starším Jednoty Blažej Adamicius s Janem Eneášem slovy: „Vittenberská konsistoř Sopouchem proti nám studentům byla obrácena; avšak přece s tím se trochu tajili a mládencům našim nijakž nechtěli ukázati těch

---

[1]) Stalo se tak proto, že mezi Jednotou a stranou pod obojí vznikla nesnáz, namnoze i zásadní rozpory, a proto nuceni byli Bratří mládencům svým hledati vyšší učiliště jinde — než v Praze.

[2]) S důvěrou za různých příležitostí obraceli i k jiným učeným mužům, tak k Pavlovi Sperátovi, Kalvínovi, Bodensteinovi, Vergeriovi, Musculovi, Martyrovi, Peucerovi.

listuo (Sopouchových), ani jim co čacky říci o tom, co se děje, než tak pěkně zamlouvali před nimi.“[1])

Přátelské styky Jednoty s theology vittenberskými obnoveny byly 1571, kdy počalo se jednati o překlad konfesse bratrské české z r. 1535 na latinu pro krále Maximiliana II. Po dvou letech bezúspěšného vyjednávání nabídl se Esrom Rudinger svou pomocí při překladě. Nejvíce o překlad a vydání Konfesse usiloval Jan Blahoslav, přiděliv Esromovi za pomocníky Petra Herberta, a když tento příliš zaměstnán byl studiem, svěřil práci tu Janovi Eneáši a Cibulkovi (Cepolla). V překlad a tisk Konfesse kladl veškeru naději, že konečně se podaří uznati Jednotu nejen za trpenou ve vlasti, ale i za uznanou veřejně a oprávněnou. Vydání toho díla se nedočkal Blahoslav. Po smrti jeho pečoval o dokončení překladu a vydání Konfesse Ondřej Štefan. Z usnesení Bratří odebral se Isaiáš Cibulka 1572 do Vittenberka, aby dojednal vše, čeho bylo třeba na vydání Konfesse a aby jednal o tom s Esromem. Po dvouměsíčním pobytě a jednání s Esromem vrátil se domů 11. srpna 1572. Hned s počátku roku 1573 oznamoval Esrom do Ivančic, že překlad Konfesse je připraven do tisku. R. 1574, 13. května, sdělil s Bratřími své neshody s theology universitními, z nichž někteří jsou stoupenci přísného lutheranismu, Esrom s přívrženci svými že schvaluje učení Melanchtonovo (tajný kalvinismus).

Tím ovšem další pobyt Esromův tam znesnadnil se velice, a proto vítána byla mu nabídka Jednoty, aby v Ivančicích převzal řízení školy bratrské. K tomu radil též lékař Dr. Kraton, jenž přál si, aby Esrom byl v bezpečí.[2]) Brzo potom oznámil Štefan Kratonovi, že dosud nic určitého není známo o příchodě Esromově na Moravu.[3])

II. Povolání Esroma do Ivančic.

Aby však Esrom měl čím býti živ a mohl tak ve škole pracovati, snesli se někteří páni bratrští, aby každého roku na školu činili sbírku a z toho aby jemu dávali 300 kop míš. každého

---

[1]) Ochranovský archiv, IX. 18., X. 250.

[2]) O. A. XII. 202. (11. ledna 1575.) Viz také práci Aug. Kratochvíla: Ivančice, bývalé král. město na Moravě, 1906, na str. 242 a t. d.

[3]) Tamže 201. (8. února t. r.).

roku. Přípis tohoto usnesení napsán jest takto:[1]) „Netoliko Bůh v slovu svém, ale samo přirození ukazuje, že náležitou péči vyšší o nižší, starší o mladší, rodičové o dítky míti mají, starajíce se o to, aby hned z mladosti v příčinách dobrých a v cvičení takovém, kteréž by jim po všecken čas života jich prospěšné bylo, vychováni byli; aby totiž pobožnosti od pobožných, uměním potřebných jazyků a řečí od rozumných a umělých lidí z dětinství učeni a pomalu vedeni byli, k čemuž by potomně způsobni byli.

Což, když se opouští, viděti jest patrně, jaká mládež rozpustilá, nevážná, Bohu i řádu jeho v světě nepoddaná tak mezi nižšími jako vyššími povstává; a věku přítomného lidé z mládí poslouchati nepřivykše, nezkrocení a nepoddaní a k službě Bohu, v světě i v světě nemnozí se nacházejí.

Z té příčiny my níženpsané osoby, prohlédajíce předně k vzdělání církve a v ní pocty a služby Boží a znajíce vlastní naši povinnost v tom býti, abychom napomáhali, kterak by mládež učena býti mohla, tudíž o dobré dítek našich i jiných pobožných dítek pečujíce, umínili sme s pomocí Boží o to se přičiniti, aby učení jazykům a jiným uměním mohlo v místě takovém býti, kdež by lidem rozumným nejpříjemněji se vidělo. A znajíce, že místa k bytu i opatření náležitého potřebovati budou ti, kdož by jiné učili, i ti, jenž se učiti budou, na tom sme zůstali, abychom od osob svých z lásky dobrovolné každého roku při času sv. Jiří (24. dubna) pomoc na vychování praeceptora, pomocníků[2]) jeho a mládenců k škole takovou činili, jakž podpis jednoho každého z nás ukazuje: a to dobrovolné z milosti[3]) činíme a každého roku každý do vůle své činiti bez mnoheych o to upomínání a všelijakých nesnází vydávati se uvolujeme.

Pakli by kdo z nás, osob podepsaných, podle zápisu svého nechtěl déle k tomu státi, povinnen bude osobám k tomu nařízeným oznámiti a z zápisu se vymazati dáti. Peníze pak takové

[1]) Tamže 228 a dále.

[2]) Hermann Ball: „Das Schulwesen der böhm. Brüder“, Berlin 1898, str. 91., jmenuje jednoho pomocníka.

[3]) Milost = láska ke škole a k dětem, z dobré vůle.

aby přijímaly osoby k tomu od nás nařízené, a odtud stipendia taková a těm dávaly, jakž jim od patronů vyměřeno bude, i počet náležitý z toho jim činily. Actum v Brně, v pondělí po památce Navštívení Panny Marie 1576.“ (9. července.)

Z přítomných účastníků na schůzi brněnské uvolili se ročně platiti: Čeněk z Lipého 70 zl. mor.; Znata z Lomnice 50; Jan starší z Žerotína 100; Frydrych z Náchoda 50; Jan ml. z Žerotína 100; Jan z Boskovic 50; Smil z Doubravice 40; Jan ml. z Žerotína a na Losíni 40; Boz. z Lipého 30; Smil z Lomnice 20; Bartoloměj Vanecký 50; Jindřich Kralický 30; Štěpán Kusý z Mukoděl 25; Jaroš z Zástřizl 50; Jan st. Pražma z Bílkova 20; Michal Krčma z Koněpas 10; Jan Muňka starší z Evančic 20; Frydrych z Žerotína 60; Šebor 10; Hrubčický 15. Zavázali se tedy k ročnímu příspěvku 840 zl.

Účast tato opravňovala k nejlepším nadějím do budoucna. Ale, jak poznamenává br. Eneáš, písař této zprávy, brzo ochabla ochota jejich. Píšeť takto: „Když se to tak začlo, brzo potom P. Bůh některých k sobě povolal, a nejedni zapsavše se, že pomáhati chtějí, skutkem nic nedokázali, takže netoliko na jiné pomocníky ve škole, ovšem na žáky naše nic se nedostalo, ale ani samému Esromovi jeho stipendium téměř shledati se nikdy v čas nemohlo.“ K tomu připojila se ještě jiná nesnáz vnější: množily se žaloby proti Bratřím od přísných stoupenců Lutherových, že do Jednoty přibrali si kalvinistu. Dovídáme se o tom ze zprávy téhož písaře: „Nejednou pak štusové o to šli na Bratří od nižšího i vyššího řádu lidí duchovních i světských, že přijali vypověděnce, spletence, kalvinistu a že Jednotu nakazil . . . Ale vše se přehnalo někdy mlčením, a, kdež místo bylo, zprávy místné dáním, že Esrom ani zde není, ani jinde jakživ nebyl theologem, než filosofem a zde v škole toliko že mládež učí. Což i sami spatřili nejedni. Jiným předce těžek byl i těm, kteříž ho odsud k sobě vábiti byli začali. Ale P. Bůh vždy chránil i pobožné mládeže učeni žehnal, a věříme, že předce žehnati bude.“[1])

Na tomže místě ve XII. sv. archivu ochranovského zapsán jest dopis pánů moravských Esromovi, v němž táží se ho, chtěl-li by vyhověti jejich dobrému úmyslu v Ivančicích, zříditi totiž

[1]) O. A. XII. 230 a další.

dobrou křesťanskou školu, a chtěl-li by na ní převzíti místo rektorské. Dovolávají se doporučení svých správcí a představených, rovněž i mládenců, kteří poznali výborné jeho vlastnosti, že jsou ochotni ke všem obětem na vydržování této školy pro mládež panskou a šlechtickou.[1]) Na konci podepsáni jsou Znata, pán na Lomnici a Říčanech, nejvyšší sudí mark. mor.; Jan st. z Žerotína a Náměště; Frydrych, pán na Náchodě a Dunajovicích.

Zatím Esrom vyhoštěn byv z Vittenberka, odebral se nejprve do Marek k přátelům své ženy, potom do Slezska, odkudž konečně vybral se na Moravu. Před sv. Duchem 1575 přijel do Třebíče; po svátcích pak obrátil se do Ivančic, aby tam lekcí začal s učením dítek a hlavně mládenců, k službě v církvi se oddávajících. — Brzo potom i v Meziříčí (Velkém) někteří páni školu chtěli zakládati týmž způsobem, jako byla v Ivančicích.

---

[1]) Přípis tohoto listu byl psán německy, neboť Esrom neuměl česky, k čemuž později se přiznal sám.

Znění listu, kterým povolán byl Esrom pány moravskými, jest toto: „Thuen euch darneben freundtlicher meinung zu wissen, was massen wir in diesem Margraffthumb Mehren bis auff diese Zeitt mit der Jugendtzucht, Schulen und guter unterweisung fur unsere junge erben nicht versehen haben. Sein uns aber viel mittel furgeschlagen worden, wir auch nicht kleine Gedanken daruber gefaszet, wir gedachten sachen furzukommen unsere liebeserben und gutter freunde kinder mochten in Gottesforcht, Zucht und Erbarkeit, darneben in freien kunsten, lateinischen und anderen Sprachen möchten unterwiesen werden, auch nach vielfaltigen Rathschlegen fur gutt angesehen, eine gutte Christliche Schul anzurichten.

So ist euer Person uns beide von unseren Seelsorgen und vorsehern, auch von jungen Herrn, die in der Universitett Witteberg studieren, als eine zu unserem Furhaben taugliche empfohlen worden. Solches uns verursacht disz Sendschreiben an euch zu thuen, wofern ir willens wehret uns im gemelten Christlichen Furnehmen zu willfahren und euch fur einen Schulpresidenten oder Rectorn brauchen lassen. Wehren wir auch willens allen Unkosten daran wenden, damitt wir in diesen Landen eine adeliche und Herrn Schul möchten vermittels Gott und ewer Hilff anstellen und anrichten. Erbieten uns darneben der Besoldung halben uns mit euch in eine freundliche berednus einzulaszen, damit ihr ein Ehrliches auskommen haben und uber uns gar keine klag haben sollet. Verhoffende, ihr werdet disz unser ansuchen nicht auschlagen, sondern uns aufs ehest eine Antwort geben.“ — Datum Prien (Brünn) den 20. Martii 1574. Znatha, Herr von Lomnitz auf Rzyczan, Obrister Landrichter im M. Mehren. — Jan der Eltist, Her (sic) von Zerothein und Naměst. — Fridrich, Her (sic) von Nachod auf Donawitz.

Chtěli rádi pro ni získati Esroma, k němuž vyslali dra. Fabricia a mistra Adama. Esrom však nechtěl toho učiniti, řka, „že tu zůstávati chce, kdež mu nejprv P. Bůh místo ukázal v jeho pokušení."

Usednuv Esrom v Ivančicích, ujal se vedení tamní školy bratrské a posluchače své seznamoval s výklady Žalmů, jež sám z hebrejštiny přeložil na latinu; tiskem vyšly 1580 ve Zhořelci.[1]) Jest jisto, že chovance semináře bratrského vyučoval jazyku hebrejskému. Nepochybně vyložil jim základy grammatiky, rhetoriky a dialektiky zejména ve vyšších třídách. Ve všech třídách učili se žáci latině a řečtině; v nejnižší třídě probíraly se počátky skloňování a časování jazyka latinského. Později podával se žákům přehled latinské a řecké mluvnice. Naposledy učilo se arithmetice, cvičili se žáci ve slohu prosaickém a mluvě básnické. Dialogy a deklamace, krátký nástin ethiky a práva, zdravovědy, základy geometrie a astronomie dokončovaly studium gymnasijní.

Učební tyto předměty podávaly nástin encyklopaedických různých vědomostí, které dle potřeby a životního povolání mohly se prohloubiti a rozšířiti na fakultě právnické, lékařské a bohoslovecké na universitě buď v Praze neb v cizině.

III. Veřejná činnost Esromova.

Hned s počátku svého působení mimo řízení školy a činnosti učitelské Esrom zúčastnil se veškerého jednání Jednoty na venek. Víme, že počátkem let sedmdesátých vznikl patrný rozpor mezi Jednotou a theology vittenberskými. Bratří počavše už dříve hledati spojení s theology švýcarskými, zejména s Janem Kalvínem, přesvědčovali se pořád více, že učením svým více blíží se naukám Kalvínovým. Otevřeně k tomu přiznati se neměli však dosti odvahy už proto, že rozkvétající Jednota bratrská v Polsku skoro už docela splynula s polskými kalvinisty, jak patrno z jednání na sněmě v Sandoměři 1570. Vliv styků Jednoty s kalvinisty malopolskými jest stále více patrnější, spojení

---

[1]) Titul: Excerpta omnia e scholis Esromi Rudingeri, in ludo literario fratrum Boemicorum Euanzicii in Moravia et nunc primum edita 1580. Překlad připsán byl panu Janovi z Žerotína a na Břeclavi. Kromě této knihy zmiňuje se Duditius v odpovědi své Esromovi ze dne 7. ledna 1579, že slyšel o knize jeho „Dictata quaedam in philosofia" a radí, aby ji vydal tiskem.

obou čím dále jest těsnější, ač v některých místech v Polsku zachovali si Bratří samostatnou organisaci.[1])

Po roztržce na universitě vittenberské patrna jest náklonnost její k církvi reformované, k níž znal se i Esrom a přesvědčení svého netajil ani v Ivančicích. Z tohoto neustáleného poměru Jednoty k církvím evangelickým a ze zřejmé záliby Esromovy v učení Kalvínově vznikalo Jednotě mnoho nesnází, a v záznamech jejích na mnohých místech jsou o tom určité doklady. Tak r. 1577 svolán sjezd reformovaných církví do Frankfurta nad Mohanem, k němuž pozvána byla též Jednota. Z Ivančic ohlásili knížeti Kazimírovi, jehož jménem byli pozváni, že psaní jeho dodáno bude starším Jednoty. Usneseno jednati o pozvání, ale odkládáno s odpovědí. A tu Esrom nastrojil v tom čase odpověď širší, kteráž by Kazimírovi (líbilo-li by se starším) byla poslána. Ale Bratřím nevidělo se tehdáž; protož doma to zůstalo tiše, tak že i Esrom za jiné neměl, než že jest dodána.[2])

Bratřím z toho pošly nemalé nesnáze; neboť si stěžují: „To když se tak dálo, a my tam (do Frankfurta) potaženi, v tom i rozvoláni po Polsku; i bylo nač mysliti, neb úzko velmi. Když tedy to rozvažováno, na nejedno mysl uhodila, čehož také pamět tuto sem (br. Jan Aeneáš) znamenal, může se třebas i potom v potřebě také tu zrnko aspoň nalézti“.[3]) „Otázky jednotlivé

---

[1]) Bližší zprávy o tom podává Dr. J. Bidlo ve spise Jednota Bratrská v prvním vyhnanství (1548—1561), str. 254. Praha 1900. O této nestálosti Jednoty obšírně pojednává Dr. J. Müller v č. 3. Spisů Jana A. Komenského „Ohlášení“ takto asi: „Důvodem častých změn v Konfessích bratrských nebyla stránka dogmatická, nýbrž příčiny vnější. Chtěli dokázati, že náležejí k některé veliké straně evangelické, již uznané, aby tím dosáhli uznání i pro sebe. Konfesse tedy není podstatným základem Jednoty, jejího utvoření. Jest církví laiků, která nestavějíc se v určitý poměr k nižádné jednotlivé otázce theologické, za cíl si ustanovivši řešiti praktické potřeby křesťanstva, a to na základě Písma sv. v organisovaných obcích. Hlavní účel svůj spatřovali v tom: zjednati křesťanské vychování národní. Řád a kázeň byla jim nade vše. V dogmatice přikládali důležitost jen základním naukám, a tudíž v oboru dogmatiky povolovali často, aniž tím pozbývali co závažného ze svého majetku duchovního: nejprve se přidali k Lutherovi, potom k reformovaným.“ (Spis tento vyšel vydáním České akademie v Praze 1898.)

[2]) O. A. XII. 356.

[3]) O. A. XII. 383.

přetřásány, mají se zúčastniti, či nemají? Ano-li, kdo tam vyslán býti má, co tam dělati; k hotovým-li věcem přistoupiti, či předložiti také něco od Jednoty v jednotlivých artikulích, či jen psaním se přihlásiti? Zle je účastniti se a zase z mnohých příčin zjevně k nim se připojiti? Beztoho dlouho tajiti se nedá, že s nimi jedno jsou. Či vyslati někoho z Poláků (z polské větve bratrské), který by uměl latině a německy?"[1]) Polská větev bratrská byla pozvána také, a o tom Jiří Israel psal na Moravu, aby svolán byl synod společný bratří z Čech, Moravy i Polska.[2])

Esrom radil v této záležitosti, aby služebníci Jednoty usnesli se na něčem, a usnesení to aby hned na pány bylo vzneseno, co k tomu odpovědí, vždyť jedná se o ně i o jejich poddané: „Páni potom aby zvlášť psali od sebe a nebezpečenství ukázali. S takovým poselstvím, aby ne někdo z služebníků byl vypraven, ale některý zeman a s ním třebas i on (Esrom) a oustně to šíře vyložili." K tomu však podotýká opatrný br. Ondřej Štefan: „Snadněť by ti (zvlášť Esrom) udělali nětco, že bychom se k tomu znáti nemohli; u zdejších nepřátel tolikéž by bylo, jak bychom sami služebníci tam byli, a i páni stěžkem by se v to dali. Poznamenal pak Esrom i drahně toho, čeho by se šetřiti a k čemu přimlouvati mělo".[3])

IV. Styky Esromovy: a) s Duditiem.

K Esromovi mnozí se obraceli buď o radu, buď o vysvětlení žádajíce. Tak zejména Duditius, pán na Paskově, často psával Esromovi, chtěje býti jím poučen o některých otázkách theologických neb filosofických: „Od koho (prý) poučen býti může lépe než od Esroma, který jest člověk i ve filosofii i v theologii i ve všelijakých slavných uměních velice zběhlý, kterýž všecken svůj věk s velikou chválou v tom strávil, aby těm věcem porozuměl a jiné jim vyučil".[4])

---

[1]) Tamže.

[2]) O. A. XII. 390.

[3]) O. A. XII. 390. A tamže v poznámce: „Ale to všecko, co Esrom činil a toho se nám plichtil, mně (br. Štefanovi) ani jiným zhola nic se nelíbilo, a nic sme my se toho neujímali, než v mlčení nechali, učinivše, což nám náleželo."

[4]) O. A. XII. 459.

I v jiné příčině tázal se Duditius Esroma o radu. R. 1578 14. května prosí, aby mu opatřil učitele na školu v Paskově; nejraději by tam měl br. Lukáše Aristona z Holešova.[1])

V odpovědi své pochybuje Esrom, že by někdo z ministrů bratrských nalezl se schopný a ochotný.[2]) — Uvádíme, že na přímluvu Esromovu byl ve škole ivančické vychováván mladý Duditius a bydlil a stravoval se v domě br. Štefana. Ve škole pobyl necelý rok a chován byl tak, že měl zač děkovati, což doznal i otec jeho v dopise k Esromovi.[3]) Poměr Duditiův k Jednotě nebyl však docela přátelský, jak souditi lze ze zápisu Štefanova: „Nepřítelem sic zjevným nikdy se neukázal, nýbrž jeho ochrany v něčem užili bratří naši v Paskově. Však v řeči a v psaních vždy dvorským jakýms štrychem drbl a dosti zhruba." Dále zmiňuje se Štefan, že více psaní Duditiových mu nepřišlo do ruky: „Psával potom ještě Jordánovi i Esromovi také, ale víc tuším philosofica. A snad již nám dá pokoj, poněvadž teď při sv. Václavě 1579 odebrati se do Vratislavě či do Polsky míní".[4])

O poslání učitele bratrského do Paskova neustával Duditius žádati Esroma. Bylo tudíž poručeno br. Jiříkovi Strejčkovi, který působil tehdy v Hranicích, aby častěji dohlídal do Paskova a s pánem (Duditiem) rozmlouval na lepší jemu vyrozumění i zpravování jeho. Občas dojížděl Strejček na Paskov, jindy jen psal. Dne 22. července 1578 psal z Hranic, že onehdy na synodě

---

[1]) Tamže 457 píše: „ut primoquoque tempore minister aliquis mittatur, qui sit eruditus et pius. Qui, si uxorem quoque habeat, eo mihi gratior erit. Dicitur, Olessoviae esse bonus et doctus vir, Lucas Aristo; si nullus nunc est ad manum, aeque idoneus aut etiam hoc aptior, rogo, ut ille mihi concedatur."

[2]) O. A. 457. „An sis reperturus apud nostros, qualem tu expetis, dubito valde. Etiam is, quem expetis, non posset tecum conferre de apicibus iuris, et iam, ut audio, locum habet apud d: Strazniciensem, a quo vix poterit avocari."

[3]) Tamtéž z psaní Duditiova: „de quo (filio) illis bonis viris plurimum debeo et magna laetitia afficior." Na dotaz otcův, jak dále syn jeho měl býti vychováván, odpovídá Esrom neurčitě: „De filio, quod ego monere possum, quod tu non videas? Vetus quaestio est, domine an inter condiscipulos rectius educentur pueri? De quo etiam Fabii disputatio exstat. Spero, vel confido potius non periisse tempus ei, quod nobiscum fuit; quod si tu idem diceres, magis gauderemus."

[4]) O. A. XII. 463.

starších v Přerově jednalo o jeho žádostech za učitele, a slíbili dáti odpověď v krátkém čase. Duditius odpověděl z Paskova 25. téhož měsíce: „Cupio bonum aliquem et literatum nobis mitti. Hunc autem, quem alteri nuper surrogastis, ne putetis a me contemni; longe id a me absit, quin hominem amo et praeter latinarum literarum cognitionem nihil in eo requiro, audivi concionem eius piam et doctam esse.“

Než Esrom odpověděl Dudítiovi, stěžoval si tento Jordánovi do Brna, že nemůže se dočkati odpovědi od žádné strany. Hned potom Jordán napsal list (9. XI. 1578) Esromovi, v němž lituje, že do školy ivančické vloudilo se „schisma“, a obává se, že „našim“ vzjede těžké zlo, budou-li nadužívati své autority. Esrom 15. XI. t. r. omlouvá se Duditiovi, že dříve nemohl psáti, jelikož byl se vrátil teprve předevčírem z Lužice, kde setkal se v Budišině s Peucerem, který tam „medicinam facit“.

Duditiova odpověď, datovaná 7. I. 1579 v Olomouci, poslána byla do Ivančic Esromovi. Táže se, neví-li o Skotovi, jenž pobývá právě, „in aula caesaris“; pochází z Italie, a říkají mu „černokněžník“. Pozdravuje Šebestiána, Felína, Kapita. V dodatku zmiňuje se ve psaní, že doktor Raphanus, opaviensis ducatus, „communicavit mihi „Dictata quaedam tua in philosophia“. Deus bone, quantam ex eis voluptatem cepi! Nihil fieri illis potest planius, doctius magis ad rem“. Radí Esromovi, aby dílo toto vydal tiskem.[1])

b) Styky Esromovy s pány Kounickými.

Známosti a styky Esromovy způsobily, že dobrá pověst o škole ivančické šířila se i za hranice Moravy a Čech; na ní vzdělání i vychování dosáhli nejen mnozí synové vynikajících rodů domácích, ale i cizích, které této proslulé škole, vynikající zejména dobrou kázní, svěřovaly své syny.[2])

---

[1]) Ondřej Dudič (Duditius) rád zabýval se úvahami o náboženství a dovolával se rady Esromovy. Jako účastník koncilu Tridentského promluvil tam a tiskem vydal „Orationes (5) Dudithii in concilio Tridentino habitae“ a „Demonstratio pro libertate coniugii clericorum.“

[2]) Na škole této nabyl vzdělání Karel z Liechtenštejna, známý pozdější (po bitvě na Bílé Hoře) plnomocník královský za vykonávání „generálního pardonu“ z 1622. — Na téže škole vychován byl Karel z Žerotína, věrný syn vlasti a nejupřímnější ochránce Jednoty.

Tak roku 1579 pánové z Kounic ve Slezsku přivezli ré pacholátek svých do Ivančic, „na učení pobožnosti a jazyku českému". Jeden z pánů — zemanů Kounických slul Eliáš, druhý Frydrych. První z nich měl statek pod kurfistem saským a v „těch rumrejších" odbyl ho (prodal). Druhý „po službách při knížatech a králích vždycky býval v radách a legacích jejich. Oba na ten čas jsou v Lubně na zámku. Shledavše se Bratřími v Ml. Boleslavi i v Ivančicích a od Esroma zprávu o nás majíce, ohlásili se potom v zimě psaním, že žádají s námi jedno býti; mezi lutherány na knězích ani na lidu příkladů dobrých nevidí. Konfessí naši ve všem přijímají i řád podstoupiti chtějí. Žádali i za to, aby jim tam kazatel byl dán. A při tom zpravení žádali na tom, na čemž v německých písních se zastavili, totiž, přijímají-li zlí tělo a krev Páně".[1])

Z Lubna psali 8. I. 1579 „Hern Esromo Rudinger, rectori der Schulen zu Ewantschitz in Mehren"; za Esroma odepsal br. Jan Aeneáš docela stručně, aby vyřízení těch věcí svrchu uvedených odloženo bylo na ústní rozmluvení; oba bratří Kanicové chtěli totiž raději přijeti do Boleslavě, kam mají blíže. Z další korrespondence vzájemné dovídáme se, že pacholata jejich byla přijata do školy ivančické; nerada však podrobovala se přísné kázni bratrské, o čemž pánům z Kanic bylo dopsáno. S odpovědí svou posílají též peníze na studenty své 100 tolarů, a co více nad to bude třeba, že vyrovnají při nejbližší příležitosti. Zároveň žádají, aby synové jejich i tělesně byli potrestáni, budou-li vzdorni, zlomyslni a urputni.[2])

Ke konci r. 1579, 4. XI. opět psal Esromovi Frydrych a omlouvá se, že „mimo tu práci a nevoli, kterouž s pacholaty máte, ještě jsem Vás několikráte i s tím roztržitým artikulem o večeři Páně zaměstnával, a jaké by o tom smýšlení Bratří u Vás měli, zprávy žádal." Později projevuje p. Frydrych přání, aby do Jednoty mohl býti přijat.

Celé jednání a korrespondenci s pány těmito mimo nepatrné výjimky vedl Esrom sám. (Příště dále.)

---

[1]) O. A. 493 a násl.

[2]) Tamže. — Z psaní p. Frydrycha o synech svých: „Ich höre aber, er habe einen eigensinnigen, starrigen, bösen kopf, mehr der andere (der sonst muttwillig und fürwitzig). Ich bitt, last sie doch weydlich castigiren, weyl es noch zeyth, ehe dan sie der rhut entwachsen."

Úvahy o Zrcadle Paprockého.

Sepsal Aug. Sedláček.

(Ostatek.)

Co se týče stavu panského, doznává Paprocký, že od něho k osobě své „velikou a hojnou přízeň, ano i lásku" poznával a že mu spisy do Zrcadla nápomocni byli. Nelze ani jinak souditi, neb tak obsáhlé dílo, jako je Zrcadlo, svým samotným přičiněním dovésti nemohl. Ze sepsání jednotlivých rodin lze uhodnouti, odkud se mu pomoci dostávalo; kde toho nebylo, pomohl si pomocnými děly a zmínkami jinde nalezenými. Mnoho o tom pověděno již svrchu při místech, odkudž měl své zprávy. U některých rodin to není zřejmo. Velmi obšírný vývod hrabat z Thurna pochází bezpochyby ze staré kroniky téhož rodu (l. 135). Listy Pavlovských (viz přídavek 7) mohl poznati u Stanislava biskupa aneb snad na nějakém neznámém místě. Paměti o rodu pp. z Kravař shledal sám, avšak pro dějiny Tvorkovských z Kravař shledával staré paměti u některého z nich, zejména měl před sebou zajímavý dopis z l. 1496 (viz přídavek 12).

U některého pána z Veitmile shledal majestát krále Vladislava 1475 na potvrzení stavu panského (l. 161), kterýž celý otiskl (u výňatku též v Diadochu). Také list l. 1517 (viz Diadochus 343) znal již, když Zrcadlo spisoval. Viděl též listy poselací psané k Hynkovi Krabici a výpisky z desk zemských Veitmilárův se týkající. S některým z pp. z Vlašimě se podrobně o rodě jejich domluvil. Dobře rozeznával, že byly na Moravě dvě rodiny téhož hesla, jedna erbu orlice, druhá supích hlav (z Jenšteina), obě z Čech pocházející. Vypsal si také několik listův (viz přídavek 3).

Také od stavu vládyckého docházel podpory a tuším nejvíce od pp. ze Zástřizl. O Dubských z Třebomyslic má dobré zprávy. Položil také na l. 302 vklad desk zemských kr. Č., jímž Vilém Dubský z Třebomyslic, purkrabě karlšteinský, daruje l. 1306 městečko Hostomice a vesnice ke hradu Karlšteinu, ale čas, kdy se to stalo a osoba darujícího jsou nejisté. Karlštein l. 1306 ještě nestál a rodiny „Dubských z T." také tehda nebylo. Začátek „Já Vilém Dubský" odchyluje se od obyčejného

znění vkladův a pochází z listu ve desky vloženého. Mezi purkrabími Karlšteinskými není Viléma Dubského.

U některého z Horeckých z Horky shledal dobrý vývod a viděl tam opisy starých půhonův (l. 295, 296), pletl je však se starými Pardusy, kteří byli jiného erbu. U Bravantských vypsal si staré listy (viz přídavek 12). Snad to bylo v Borotíně, aneb v Chřenovicích, odkudž má hrobové nápisy (l. 424). Staré listy Cikánův ze Slupska viděl bezpochyby u některého z nich snad na Frýštatě (viz přídavek 11). Podrobné zprávy sebral u Gagevských, zejména viděl list krále Zikmunda (1537), v němž byl vypsán jejich vývod (l. 336). U některého z Mošovských z Moravčína viděl starý vývod malovaný (l. 433). Vůbec lze pozorovati, že u rodin dříve polských má hojné zprávy, protože k nim se utíkal nejspíše a nejraději.

Shrnouce to všechno, slušně se podivíme, že v tom „šedivém věku“, (l. 51) neobtěžoval si té veliké práce, které při zbírání té práce podnikal, a shledáme muže, který v cizí zemi pilně sbíral, vše sebrané řádně zpracoval a tak rodopisu první dráhu proklestil. I ač, jako každý smrtelník, chyb a omylů se nevyvaroval, přece Zrcadlo mnohem správněji než Diadochus sestavil, čehož snad příčinou byl mladší věk a to, že dílo rodilý Čech přehlédl. O pilnosti Paprockého i to svědčí, že před samým vytištěním dílo své doplňoval, zejména na l. 162 svatebním veselím Jana Krabice z Veitmile, které se zběhlo v lednu l. 1593. Budeme vděčni muži již dávno zpráchnivělému, jenž přinesl si do nové vlasti lásku k českému národu, kterýž s polským za jeden „Slovácký“ pokládal.

Přídavek 1.

Seznam listův vládyk ze Zástřizl nacházejících se l. 1593 na hradě Buchlově.

Pamět nějaká o vystavění kostela v Dobročkovicích l. 1348 a drahotě na Moravě l. 1362.

1417 — Karel z Opatovic prodává ves Nesovice Protivcovi z Zástřizl a na Chvalkovicích a k věrným rukám bratrům jeho Ondřejovi z Pavlovic, Protivcovi z Zástřizl a Václavovi z Žeravic. Rukojmě Jan z Popůvek, purkrabě na Plumlově, Jan z Opatovic odjinud z Dlouhé vsi, Břeněk z Ryžmberka odjinud z Násedlovic, Beneš z Opatovic sed. v Částkově, Jan z Modřic sed. v Nové Vsi, Jan Kočka z Říčan (l. 156 a 307).

1417 Petřík z Modřic prodává půl šesta lánu, dva podsedky a půl rychtářství služebného v . . . panošem Mechovi a Rackovi bratřím z Kostelce, Maruši, sestře jich, Jakubovi z Postupek, knězi Rackovi, strýci jich. Rukojmě: Břeněk z Ryžmberku a v Násedlovicích, Jan z Hranic, Karel z Opatovic, Vácslav Círka z Dolních Dubňan, Jan Pulec z Kržic (?) a Jan z Čechovic (l. 367).

1432 — Zbyněk z Dřínového prodává ves Vlčí Doly panoši Mikuláši z Věžek. Mezi svědky Filip starší, Filip ml. a Arkleb z Víckova (l. 299).

1433 — Vácslav Čihuovka prodává zboží Němčičky a Morkóvky Pavlovi z Litenčic a Protivcovi z Pavlovic. Svědkové: Jan ze Lhoty, hejtman Hranický, Jan z Rokytnice, Diva z Čekyně, Martin z Prus a z Lazic, Bavor z Skladnik, Jan (Obešlík?) z Lipultovic, purkrabě na Drahotúši (l. 368).

1439 — Smlouva přátelská mezi pány ze Zastřizl. Svědkové: Jan Kužel z Žeravic a z Kvasic, Prokop z Prštic, Jan Herynk z Sloupna a z Kobelnik, Burjan z Vlčnova, Markvart z Malenovic a z Šenštrasu, Jan Kužel mladší z Žeravic, Jindřich Húse z Krumsína a z Podhradí, Matěj z Rataj; Ješek z Jíkve a Zpytimova (l. 331).

1446 — List Smila a Jana bratří z Věžek. Svědkové Milota ze Zástřizl, Arkleb z Kunkovic a z Litenčic, Ctibor z Věžek, Mikuláš z Ryzmburka a z Bukovic (l. 308).

1449 — Janek z Bařic prodává ves Pornice Protivcovi z Zástřizl a k věrným rukám Piňovi z Morkovic, bratru jeho, Arklebovi z Zástřizl a Litenčic. Rukojmě: Jan z Cimburka a z Jičína, Matouš z Šternberka a z Lukova, Vok z Sovince a z Helfenšteina, Jiřík ze Šternberka a z Lukova, Jan Mukař z Kokor a z Čekyně a Jan Pacák z Pačlavic (l. 308 a 329).

1450 — Jan z Valdšteina a z Slavkova s manž. svou Kateřinou z Konice prodává hrad Ždánice s městečkem Hynkovi z Ojnic a Nevojic za 750 fl. Svědci: Jaroslav z Pernšteina, Matouš z Šternberka a z Lukova, Boček z Kunštatu, Jan z Rokytnice, Franěk z Okarce a z Rašovic, Boček z Melic a z Ojnic (l. 79).

1456 — Jan z Valdšteina vyznává, že dal dobrou vůli svou Hynkovi Bystřici z Ojnic a z Milonic na hrad Ždánice a on Hynek že ji odevzdal Protivcovi z Zástřizl a z Pavlovic a k věrným rukám Heřmanovi, bratru jeho. Svědci Jan Kužel z Žeravic a z Kvasic, Mikuláš Bystřice z Ojnic, panoše Mikuláš z Ojnic a z Nevojic, Mikuláš Hošek z Žerotína, Jindřich z Bystřice a z Múchnic (l. 308).

1459 — Dlužní list a jistota Jana z Ježova Janovi z Čelčic a Katruši z Pačlavic, manželce jeho. Rukojmě Jan z Bludova a z Bučovic, Ctibor z Věžek, Mikuláš Bystřice z Ojnic a z Nevojic, Jan z Zástřizl a z Nemotic, Vilém z Mince (?), Přibík z Miličína, Jiří ze Zvole a z Rataj, Vácslav z Švábenic a Filip a Jan z Pačlavic (l. 308, 420).

1460 — Jan z Zástřizl a na Hluku přijímá na spolek bratří Protivce a Heřmana z Zástřizl a z Pavlovic a Mikuláše z Zástřizl a

z Dobročkovic. Svědkové Arkleb z Zástřizl a z Litenčic, Milota z Morkovic, Jindřich z Bystřice a z Múchnic (l. 307).

1469 (? 1479 ?) Matiáš, král Uherský, dává Protivcovi z Zástřizl Morkovice, které držel Milota z Morkovic (l. 308).

c. 1480 — Adlička z Malenovic prodává díl svůj ve vsi Šenštrasu a v Násedlovicích některým pánům ze Zástřizl. Svědci: Ctibor z Landšteina a na Bojkovicích, Vítek z Valu a z Biskupic, Čeněk z Žeranovic a na Bánově, Jan Vlachovský z Vlachovic, Vilém Hřívna z Újezda a na Spytimově (l. 366).

1482 List? — Markvart a Jiřík bratří z Honbic a z Ořechového, Ctibor z Landšteina a na Světlově, Jan z Zástřizl, Vítek z Valu a z Biskupic, Jan z Vlachovic (l. 358).

1483, 25. Novb. Markvart ze Zvole prodává čtyři částky statku v Šenštrasu a Násedlovicích, které se mu dostaly po mateři, Janovi z Zástřizl a z Nemotic a Ofce z Malenovic, manželce jeho, (a k věrným rukám) Mikuláši z Zástřizl a z Vnorov, Jaroši z Zástřizl a z Kunkovic. Svědci: Jan Berka z Dubé a z Lipého, Jan Planknár z Kynšperka, podkomoří m. M., Oldřich Šiška z Kounic, Hynek starší ze Zvole a na Osoblaze, Jan z Mírova na Rájci, Jan Kylian z Hyršic a v Mohelnici. D. 1480 úterý den sv. Kateřiny.

1484 List? Jan Miňovský z Laznik, Petr Liška z Chvalčova, Vácslav z Hofu a na Pačlavicích, Dalibor Onšík z Bělkovic, Hynek Trtěnecký z Zástřizl, Petr Stojan z Přestavlk.

1487 — Jiřík z Zástřizl a z Litenčic postupuje půl statku Morkovského Jarošovi z Zástřizl a z Litenčic. Svědci: Jan z Honbic, Adam z Strabenic, Jan z Zástřizl a z Nemotic, Ctibor z Z. a ze Lhoty, Protivec z Z. a z Čejkovic, Oneš z Z. a Luskovic (l. 308 a 358).

1489 — List Jana Lechvického z Zástřizl, hofrychtéře maršálka kr. Č., daný sborníkovi Pačovskému na nějakou roli. Svědci: Jan Ženička z Olbramic, Vaněk z Panova, Matouš z Myslovic a z Čermánkovic, purkrabě Jemnický, Arnošt z Medlova, Prokop z Vlasatic, purkrabě na kl. Lúce, Vácslav z Vlasatic (l. 308).

1494 — List mocný královský Jaroši z Zástřizl (l. 309).

1498 — Smlouva mezi pp. ze Zástřizl. Svědci: Martin z Drahanovic a v Kobeřicích, Tas z Ojnic na Nemoticích, Jan Doupovec z Čisté Studně, Jiřík Racek z Mrdic na Uhřicích, Vácslav z Pivína, Jiří Herynk ze Sloupna na Podnítovicích, Jiří Syrovátka ze Lhoty a na Habrovanech (l. 331).

1498 — Petr hrabě od sv. Jiří a z Pezinku prodává hrad Ždánice s dvorem a městečkem Janovi Nemotickému z Zástřizl a k věrným rukám Jarošovi z Z. na Morkovicích, Janovi Lechvickému z Z., Martinovi z Drahanovic na Kobeřicích, Tasovi z Ojnic a z Nemotic za 2000 fl. uh. (309).

1503 — Jindřich z Zástřizl prodává ves Veteřov Mikuláši z Z. Pečetí Vilém z Víckova a z Žeravic, Filip z Z. a z Milotic, Jan z Honbic a na Moštěnici, Bohuslav Štolbaský z Doloplaz a z Elkuše (?), Mikuláš Čech z Hrádku a z Počenic, Jiřík z Z. na Morkovicích (l. 309).

1507 — Smlouva mezi pány z Zástřizl. Svědci Vladislav z Kunštatu na Hodoníně, Hynek z Zákřan a v Tučapích, Václav z Ořechového, sudí menšího práva kr. Olom., Burjan z Vlčnova na Veletinách, Beneš z Ořechového (l. 358).

1513 — Tas z Ojnic a na Bučovicích prodává ves Ninkovice a pustou ves Šenhufy Prockovi z Zástřizl a na Ždánicích a Janovi, jeho bratranci, a k věrným rukám Hynkovi z Z., Vilémovi z Víckova na Prusinovicích a Bánově. Svědci: Albrecht z Šternberka na Holešově, Václav Pavlovský z Vidbachu na Pavlovicích, Arkleb z Víckova na Prusinovicích, Prokop z Voděrad na Milonicích, Mikuláš z Krsovic na Zástřizlích, Smil z Z. na Morkovicích (l. 299, 309, 369).

1519 — Jan Kobík z Opatova prodává ves svou .... Jiříkovi Morkovskému z Z. a na Morkovicích a k věrné ruce Jindřichovi z Z. Rukojmě: Kryštof Kropáč z Nevědomí a na Bzenci, Vilém z Víckova na Cetechovicích, Mikuláš z Z. na Miloticích, Přemek z Víckova na Prusinovicích, Jan Čeple z Gbelku na Staré Vsi a Diviš z Vranova. D. v Olomouci (l. 309).

1520 — Heřman z Zástřizl na Čejkovicích prodává částku svou ve vsi Lovčicích Prockovi z Z. na Ždánicích, Janovi z Z., Hynkovi z Z. na Prakšicích. Svědci: Heralt Kuna z Kunštatu na Hodoníně, Ladislav, bratr jeho, ..., Herynk z Sloupna na Kobelnicích, Hynek z Zákřan a z Tučap, Burjan z Vlčnova na Veletinách, Vaněk Racek z Mrdic (l. 310).

1523 — List smluvní. Jan Jiřík, Hynek, Vaněk a Martin z Krsovic, synové Mikulášovi, Jiřík Štolbaský z Doloplaz na Kostelci, Jan Golegovský z Sloupna (l. 369).

1533 – Jiřík a Adam ze Zástřizl bratří dělí se o statek po Adamovi otci. Svědci: Burjan Světlovský z Vlčnova, Burjan Šelndorf z Hornšperka na Novém Světlově, vládyky Markvart Hřivín z Újezda, Václav Vlachovský z Vlachovic na Divnicích, Jiřík Vlachovský z Vlachovic na Těšově, Jan mladší z Honbic a na Nezděnicích (l. 309, 358, 366).

1536 - Vilém na Cimburku a Albrecht na Čejkovicích, bratří z Víckova, prodávají les Heřmanov nad Lovčici ležící Vilémovi Kunovi z Kunštatu na Lukově, hejtmanu m. M. Pečetí Jan z Lipého na Krumlově, děd. maršálek kr. Č. a nejv. kom. m. M., Bedřich z Žerotína na Šumberce, Jan z Kunovic na Uh. Brodě, podkomoří m. M., rytíři Mikuláš a Znata, bratří z Víckova, Zikmund Nekeš z Landeka na Kuřimi (l. 93, 300, 317).

1536 — List .. Svědci: Václav Čech z Hrádku, Mikuláš starší z Hrádku na Počenicích, Mikuláš ml. z H. na Dřínovém, Volf z Londgistu, Jiřík z Zástřizl na Cetechovicích, Jiřík z Z. na Morkovicích, Václav z Hofu na Pačlavicích (l. 266).

1546 — Jan Ždánský z Zástřizl (jistec), Jan a Václav, bratří z Kounic na Slavkově, Petr z Kounic na Chřenovicích Jindřich z Z. na Cetechovicích (rukojmě) zapisují dluh Bernartovi a Vilémovi z Žerotína a na Dřevohosticích (l. 93).

1548 — Beatryx Švejnhortka z Švejnhortu vyznává, že prodala pustou ves Hunětice Pavlovi z Žerotína na Napajedlech. Svědci Jan z Žerotína na Nedachlebicích, Jan Franc z Háje a na Zástřizlích, Jiřík Vlachovský z Vlachovic na Těšově, Jan Onšík z Bělkovic na Bělovicích (l. 94).

1548 — Pavel z Žerotína na Napajedlích i na místě Jana a Vácslava bratří svých ml. vzdává pustou ves Hunětice dobrou vůlí Janovi z Zástřizl. Svědkové: Jan Zajímač z Kunštatu a z Jevišovic na Tavíkovicích, nejv. sudí m. M., Jetřich Černohorský z Bozkovic na Úsově, Přemek z Žerotína na Šumberce, rytíři Vilém z Víckova na Cimburku, hofrychtéř m. M., Václav starší Podstatský z Prusinovic na Količíně, sudí práva menš. Olom. (l. 94).

1553 — Majestát Jiříkovi ze Zástřizl a Mandaléně z Náchoda, manž. jeho (l. 310. V rejstrech královských není.)

— — Jiřík zapisuje Mandaléně 300 fl. uh. Svědci Půta z Ludanic, Vilém z Žerotína na Dřevohosticích, vládyky Erazim z Bobolusk, Jindřich Otík z Penčic na Lesníkách, Kuna Kurovský z Vrchlabí na Čekyni, Nykodem z Bobolusk na Tršicích (l. 310).

1555 — Nykodem z Bobolusk prodává statek . . . Zikmundovi, Adamovi, Hanušovi a Janovi, bratřím ze Zástřizl. Svědkové Vilém z Žerotína, Jan z Ž. na Buchlově, Jan Cetechovský z Z. na Cetechovicích, Erazim z Bobolusk, Hynek Pavlovský, Bernart Štern ze Statenburka. Kunata a Havel z Vrchlabě (l. 310).

1556 — Smlouva přátelská mezi Janem Dětochem z Víckova, Albrechtem z V., Janem ml. z V. na Cimburku, hofrychtéřem m. M., Znatou z V. na Orlově z jedné a Jiříkem Horeckým z Horky a Janem Žďánským z Zástřizl na Buchlově z druhé strany. Svědkové Jan starší z Žerotína, Jetřich z Kunovic na Ostrově, Frydrych z Žerotína na Miloticích, rytíři Zikmund z Z. na Žadovicích, Záviše z Víckova na Polehradicích, Jindřich Sytinka z Sytíně (l. 300).

1558 — Jan Žďánský z Zástřizl na Buchlově prodává panství Žďánské a Násedlovské Albrechtovi Černohorskému z Bozkovic na Bučovicích i na místě Jana Šembery, bratra jeho mladšího. Svědci: Jan z Kounic a na Slavkově, Beneš Krčma z Koněpas na Želeticích, Vácslav Vlkovský z Jíkve, Vilém Dubčanský ze Zdenína a na Habrovanech, sudí menšího pr. Brn., Aleš Krčma z Koněpas, Mikuláš Knop z Dankovic (l. 310, 357).

1559 — Dlužní list Hynka a Procka z Zástřizl jistcův). Rukojmě: Jaroslav z Kunovic na Hluku, Jan Tetour z Tetova a z Malenovic na Zlíně, Jiří Vlachovský z Vlachovic na Oujezdci, Jan z Skorotína na Nedachlebicích, Vilém Hřivín z Oujezda na Těšově, Petr Onšík z Bělkovic na Pohořelicích (l. 120).

1565 — List smluvní Frydrycha staršího z Žerotína o Židlochovice. Smluvce Vratislav z Pernšteina na Tovačově, J. M. C. nejv. štolmistr a komorník, Pertolt z Lipého a na Krumlově, nejv. hejtman m. M. a děd. maršálek král. Č., J. M. C. kom., Albrecht z Bozkovic na

Černé Hoře, nejv. sudí m. M., Znata z Lomnice na Říčanech, Jan Kropáč z Nevědomí na Hranicích, Petr Čertorejský z Čertorej na Vranově, Erazim z Bobolusk na Zdúnkách (l. 313).

Přídavek 2.

Seznam listův Podstatských z Prusinovic, kteréž byly l. 1593 na zámku Podštatu.

1413 — Otík z Dobrčic prodává fojtovství v Podštatě Tasovi z Prusinovic za 15 hřiven po 64 groších. Rukojmě: Milota z Laznik, fojt z Fulneka, Jašek z Vysoké, sed. v Jastřebí, Jindřich z Bělotína (l. 274, 372).

1426 — List neurčitého znění, v němž jest zmínka, že Mladota Jan a Hynek z Prusinovic zámek a městečko Podštat zastavili (l. 275).

1437 — 25. Febr. Prokop z Prusinovic prodává právo své na mlýn a krčmu v Rudolfově Mikuláši Kuřifici (?) a Kateřině Cejnárovně, manželce jeho, za 40 kop gr. Č. počtu Moravského. Svědčí Jan z P., Mladota (z P. a) z Tršic a Strouš z Račin. D. na Podštatě, ten den po svatém Matěji.

1460 — Budivoj z Moravčína posílá k Hynkovi z Prusinovic a z Podštatu pro list, který měl na Vikštetu a dal si k němu schovati Hynce Čornberka z Galovic. Pečetí Sambor z Krupé, Stata Kozelský, Šavel z Tvardava, Jindřich Dialosa z Kotulína, Erazim z Zákřeva, Stanislav Břína z Vitoslavic, Jan Maňovský z Vykšic (l. 275, 402, 444).

1462 — Páni od krále vydaní a zmocnění opatřují Hynka z Prusinovic a z Podštatu na poctivosti proti Matouši ze Šternberka a z Lukova, protože Hynek ukázal vývod čtyřmi štíty (l. 275).

1483 — Martin, syn n. Pavla z Palova, prodává statek svůj, kterýž měl v Palově pod Janem z Prusinovic, Pečetí Bernart Bírka z Násilé (l. 275).

1491 — 17. April. Majestát Jetřichovi Podstatskému z Prusinovic, aby si mohl voliti poručníka. D. v Budíně v neděli po sv. Tyburcí, léta 1421 (l. 274).

1508 — Kateřina z Žerotína kvituje Mandalénu z Čejkovic a z Podštatu a syna jejího ze 400 fl. uh. věna. Svědčí: Albrecht starší ze Šternberka na Holešově, Arkleb z Víckova, Vítek z Dobrčic a z Říkovic, Vácslav Štírn ze Štatenburka a z Domaželic, Ctibor z Dobrčic a z Přestavlk, Valentin z Skladnik (?). D. na Dřevohosticích, den sv. pěti bratrův (l. 275, 372).

Přídavek 3.

Seznam listův Jankovských z Vlašimě, kteréž měli l. 1593.

1405 — Výpis z desk zemských kr. Č., kteří páni seděli na soudě zemském (l. 153).

1435 — 17. Sept., Jan z Kunštatu sed. u sv. Prokopa, postupuje zboží sirotčího Jevišovského, kromě rybníka velkého v Slatině, Ja-

novi Jankovskému z Vlašimě, ujci svému, aby je zpravoval do sirotčích let. D. v kl. sv. Prokopa, v sobotu den sv. Lamperta (l. 153).

1437 — Výpis z desk zemských král. Č. o pánech, kteří seděli na soudě zemském (l. 153).

1482?, 1484? — Jan Papež ze Švábenic a z Rakvic a Johanka z Rakového, manželka jeho, přiznávají se k dluhu Janovi Jankovskému z Vlašimě. Svědčí: Jindřich z Doubravice na Templšteině (purkrabě?) a Žich z Popůvek, hofrychtéř pp. z Lipého (l. 153, 305).

1520 — 24. Mart. Svědomí Jiříka Rechmberka z Želetic na Tulešicích k potřebě Jana, Petra, Mikuláše a Hynka, bratří z Vlašimě, že otec jich na sněmu panském v Brně svůj panský stav uhájil. D. v sobotu před nedělí Judica (l. 154).

1522 — 2. Aug. Král. Ludvík rozkazuje Arklebovi z Bozkovic na Vranově, hejtmanu m. M., aby bratří z Vlašimě při stavu panském zachovával, poněvadž jej listy a výpisy z desk zemských pokázali. D. na hradě Pražském, v sobotu po sv. Petru v okovech léta pan. sedmého (l. 154).

1533 — 5. Mart. Svědomí Jana Petrovského z Rochova a Hynkovi z Vlašimě a bratřím jeho, že n. Mikuláš, předek jich, byl pánem. D. na Tulešicích v pond. po nal. sv. Kříže (l. 155).

1539 — 13. April. Frydrych Stoš z Kounic píše Petrovi Jankovskému z Vlašimě a na Plavči, švagru svému, o chrta. D. v Opavě neděli první po velké noci (l. 155).

— Výpisy z desk půhonných m. M. (l. 154, 155).

Přídavek 4.

Seznam listův pp. z Vrbna, které byly l. 1593 na Bruntále chovány.

1435 — Kunrat Kentnár, kníže Olešnické, dává Hynčíkovi z Vrbna úrok na vsi Urbanově (l. 63).

1439 — Arnošt, kníže Opavské, vyznává o zástavě zámku Hulčína Hynčíkovi z Vrbna (l. 63).

1447 — Štěpán z Vartnova prodává Žofii Bírkovně z Násilé, vdově po Hynčíkovi z Vrbna, a synům jejím Štěpánovi, Bernartovi a Janovi ves Sudice (l. 63).

1448 — Knížata Olešnická dávají týmž fojtovství v Hati (l. 63).

1452 — Štefek z Vrbna, syn n. Hynčíkův, i na místě Bernarta a Jana, bratří svých ml., nedílných, postupuje dlužní listy Bernartovi Bírkovi z Násilé, ujci svému (l. 60).

1473 — Jan z Vrbna a Dorota z Rudy, manželka jeho, prodávají ves Rohožany Mikulášovi a Vácslavovi z Vladynína (l. 64).

1476 — Král Matyáš dává Hynčíkovi z Vrbna Frankštein a statek Mikulajovský (l. 64).

1476 — Král Vladislav dává Janovi z Vrbna mýto na Bohumíně (l. 64).

1479 — Stanislav Rudský z Rudy dává Štefkovi z Vrbna dobrou vůli na dluh knížete Rybnického a Bštinského (l. 63).

1480 — Hanuš, kníže Opavské, a Jan Bělík z Kornic vysvědčují, že Štefek z Vrbna Žofii, manželku p. Gardavského, dílem odbyl (l. 63).

1480 — 23. Maj. Jan Bělík z Kornic, hejtman v Horním Slezí, vyznává o hranicích mezi Šamařovicemi a Petřelínem. D. v Hulčíně, úterý den sv. Ducha (l. 148).

1482 — Smlouva Štefka z Vrbna s Bořivojem o Bohumín (l. 63).

1498 — Svědomí Purkarta z Dobré Vody, hejtmana panství Bytomského, že Dorota z Rudy (vdova po Janovi z Vrbna) věno své Bernartovi, Hynkovi a Mikuláši synům svým oddala (l. 64).

1511 — .... z Šelmberka a Zdislav Bírka z Násilé smlouvají s syny n. Jana z Vrbna o statek jich po otci a strýci (l. 64).

Přídavek 5.

Seznam listův, kteréž měli l. 1593 Pražmové z Bílkova (na Bílkovci?).

1397 – 7. Jul. Výpis z desk zemských o věně Ofky z Bílkova (l. 428. Tištěno ve DO. VI. 734).

1423 — Mikuláš z (Bílkova a z) Chudobína a na Těšicích prodává ves svou dědičnou .... bratrům svým Štefánovi a Benešovi z Bílkova (l. 428).

1437 — Beneš z Bílkova a na Chudobíně prodává tvrz a dvůr popl. ve vsi Kloboucích Ondřejovi z Senice (l. 395 a 428).

1441 — Beneš a Všebor z Bílkova přijímají poručenství nad strýci svými, sirotky po neb. Benešovi z Bílkova a z Hlusovic (l. 428).

1446 - 9. Jul. Výpis z desk zemských o sstupku Elišky z Bílkova se syny Zdeňkem a Čeňkem (z Víceměřic. L. 428. Mylně do rodu Pražmův potaženo).

1447 — 7. Jan. Výpis z desk zemských o postoupení dědin platných ve Víceměřicích Benešovi z Bílkova (l. 1447).

1447 — Výpis z desk zemských o odporu Všebora z Bílkova proti Výškovi ze Stříteže l. 428).

1466 — 11. Jan Výpis z desk zemských o postoupení Těšic Janovi a Benešovi z Bílkova (l. 428).

Přídavek 6.

Seznam listův, které měli 1593 páni z Náchoda (tuším na Horních Dunajovicích).

1338 — 2. Febr. Ješek z Náchoda obdaruje faru Březnickou. (Tištěno CDM., VII. 132).

1348 — 1. Aug. Dva výpisy z desk zemských. (Viz D. B., I. 51. a 75).

1402 — 18. Febr. Výpis z desk zemských král. Č., kteří páni na soudě zemském seděli (l. 131, položeno do r. 1437).

1406 — Marketa, vdova po Jaroslavovi z Langenberka, činí dvoje nadání klášterům Oslavanskému a Doubravnickému. Svědci: Lev z Náchoda na Kraví Hoře a jiní páni (l. 130).

1452 — 27. Apr. Výpis volby Jiřího z Kunštatu za správce (l. 131. Arch. č. II. 309).

1553 — 31. Decb. Smlouvy svatební mezi Bedřichem z Náchoda, bratrem Mandalény, nevěsty, a Jiříkem Prakšickým z Zástřizl, ženichem. Rukojmě Matouš Stoš z Kounic na Mořicích, Jan Březnický z Náchoda na Jinošově, Jindřich, syn jeho, Kašpar Tetour z Tetova. D. na Dunajovicích, v neděli před Novým letem (l. 150).

Přídavek 7.

Listy Pavlovských z Pavlovic.

1539, 18. Jan. Zikmund, král Polský, potvrzuje čtyrštítní vývod Stanislava Pavlovského ze země Pštinské v Slezsku. D. v Krakově, sob. na den sv. Pryšky.

1566, 13. Aug. Král Zikmund dává průvodní list Vavřinci Pavlovskému D. v Lublíně.

1580, 20. Jul. Jan z Bergoma, guardian hory Sion a papežský komisař v Svaté zemi, ustanovuje Vácslava Pavlovského z Pavlovic prokuratorem svého řádu v jeho vlasti. D. v Jeruzalemě v témž klášteře.

1580, 20. Jul. Svědomí téhož, že Vácslav spatřiv všechna místa svatá, ozdoben byl ozdobami rytířství Božího hrobu. (L. 57—60.)

Přídavek 8.

Seznam listův, kteréž měl l. 1593 Ondřej Bzenec z Markvartovic.

1389 — František Zenec, dědic v Rudolfmilu, prodává částku svou Kunratovi, oltářníku ve Vratislavi, bratru svému.

1400 — Mikuláš Zenec prodává ves Rudelsdorf bratru svému strýčenému, faráři v Vincinku.

1413 — Mikuláš pán na Rudolfově a plebán v Vincinku dává list Janovi Bosenovi, šoltysovi v Rudelsdorfu. Svědčí Mikuláš a Kunrat, bratří jeho (strýčení).

1423 — Zápis notářský na kvitanci Jindřicha Zence, dědice na Vodníku a Bartníku.

1424 — Jan probošt z Střelné kvituje Mikuláše Zence, dědice na Rudelsdorfě, z desátku.

1458 — List rady Vratislavské o dluhu, který zaplatil Jindřich Zenec z Rudelsdorfu.

1466 — Kvitance Hedviky, dcery Jindřicha Zence, hejtmana Olavského, a manželky Jiřího Gelorna, že obdržela věno od Jindřicha Zence a Heřmana, bratra jeho, za přítomnosti Jindřicha, Petra a Jiřího, bratří Zencův.

1493 — Svědomí úřadu lavnického ve Svídnici, že Jindřich Zenec dluh zaplatil.

1511 — Soud Jiřího Zence s Ondřejem Hybnárem a jeho sestrou o dluh kostelu Rudelsdorfskému.

1515 — Dílčí listy mezi Jindřichem a Fabianem bratřími Bzenci z Markvartovic. Onen vzal za díl Třebovici, tento Markvartovice.

1521 — Jiří Zenec s Jiřím z Logu přijímá poručenství nad Annou Zencovou a dítkami jejími.

1532, 5. Jun. Majestát městečku Třebovici Jindřicha Bzence z M. (Jest v rejstřech královských — l. 395—398.)

1553—1560. Listy poselací, které psal Albrecht Bzenec bratřím svým ze Španěl (l. 398).

Přídavek 9.

Listy pánův z Fulšteina.

1261 — Hartmod z Grumpachu, mistr řádu něm. v Prusích, dává Herbortovi z Fulmenšteina hrad Wessenburg a 1800 lánů s plnou mocí je vzdělávati a osazovati. D. v Elbinku (l. 406. Listina latinská velmi zajímavá jest celá otištěna).

1494 — Kazimír, kníže Těšínské a Velkého Hlohova, nejv. hejtman Dolního Slezska, vyznává, že jest Jiřík Sup z Fulšteina stavu panského a že nářky Hynka ze Zvole nejsou pravdivé (l. 409).

1501 — Kazimír, kníže Těšínské, vyznává, že Jiřík Sup z F. jest starožitného rodu panského a že nářky Augustina Šípa z Branice nejsou pravdivé (l. 447).

Přídavek 10.

Seznam listův Buchlovických z Domamyslic.

1423 (?) List Jindřicha z Rukšteina (erbu lva a rodu Valdšteinského) Mikuláši z Domamyslic, který sloužil v rotě jeho u Vyšehradu. (Bezpochyby záškodní list. Paprocký jej klade do r. 1403, ale Mikuláš syn Jana Černého, vyskytuje se teprve od r. 1418 (Arch. města Olomouce. Viz i Arch. Č., VII. 596) a žil ještě 1448. Jindřich měl Rukštein teprve asi od r. 1413).

1424 — Král Zikmund zapisuje Mikuláši z Domamyslic a Marketě, manželce jeho, za jeho služby statek Buk (že jej Paprocký nazývá císařem, stalo se tuším jen z domyslu, sice by patřil list do r. 1434).

1480, 30. Octob. Hanuš, kníže Opolské, Hlohovské a Ratiborské, připovídá Janovi Buchlovickému z Domamyslic, jenž s ním bojoval v Uhřích, službu na 350 drábův. D. v Opolí, pond. před pam. Všech Svatých (l. 340—341).

Přídavek 11.

Seznam listův Cikánův ze Slupska l. 1593.

1461, 27. Jan. Přemek, kníže Osvětimské a Tošecké, vysvědčuje, že Stanislav a Petr bratří ze Slupska se vyvedli a okázali jako čtyrštítní panoše. D. v Tošku úterý před hromicemi.

1481, 24. Aug. Matiáš Uh. a Č. král přijímá Jana Cigána ze Slupska se stem koní ve svou službu. D. v Budíně, pátek na den sv. Bartol.

1484, 25. Jun. Kazimír, kníže Těšínské a Velikého Hlohova, vyznává, že Stanislav Žegota z Slupska Jana Cigána, bratra svého, ze všeho dílu po n. Petrovi, bratru jich, propouští. D. v Těšíně v pátek po sv. Janu Křtiteli.

1527, 26. Jul. Jan Cigán z Slupska věnuje manželce Regině Kralické 1000 fl. uh. na vsi Golasovicích v zemi Melšteinské (Pštinské). D. v pátek po sv. Jakubě.

1540, 22. Febr. Zikmund, král Polský, propustiv Jana Cigána ze své služby dává mu průvodní list. D. v Krakově.

1540, 16. Aug. Jakub Barkala z Malé Rudice věnuje sestřenici Mikuláše Cigána. Pod pečetí Jana z Pernšteina, poručníka Václava knížete Těšínského. D. v Těšíně, pondělí po hodu na nebe vz. p. M.

1548, 13. Aug. Zikmund, král Polský, daruje Václavovi Cigánovi z Slupska a na Golasovicích, hejtmanu dvoru knížete Těšínského, důchod solní u Věličky. D. v Krakově v pondělí po sv. Vavřinci (l. 394—326).

Přídavek 12.

Snůška rozličných listů, jež byly l. 1593 na Moravě a v okolních zemích.

1450, 25. Jun. Kazimír, král Polský, vyznává o příbuzenství Tomka z Kněhyň (vl. z Kněnic) s polskými rodinami po třech štítech. D. v Krakově ve čtvrtek po sv. Janu Křtiteli (l. 287—288. Přidáno o téže věci svědomí polských pánův 1450, 9. Mart.).

1474 — List Kunrata, knížete Olešnického, Ctiborovi Čertovi z Horky na 700 fl. uh. červených za službu v Prusích (l. 296).

1483, 4. Decemb. Svědomí o řádném zplození Stanislava z Sokolova. D. v Sochačevě ve středu (má býti čtvrtek) na den sv. Barbory (l. 365).

1485, 23. Jan. Viktoryn, kníže Minstrberské, zapisuje dluh Ivoňkovi z Chobřan na Bravanticích. D. v Opavě, ned. před obrác. sv. Pavla (l. 423).

1486 — Matiáš král udílí erb Bartoloměji Zdarsovi z Chobotic (l. 447).

1493 — Král Vladislav žádá Mikuláše Zdarse z Chobotic, aby se za něj v rukojemství postavil k Janovi Bělíkovi z Kornic (l. 447).

1493 — List Jana Albrechta, krále Polského, ke stavům m. Morav. o řádném zplození Jana Karnovského (l. 446).

1494, 14. April. List císaře Maximiliána Janovi, Kašparovi a Linhartovi Nekšům z Landeka (l. 317).

1496, 18. Jan. Krištof z Tvorkova a na Jesenici píše Jiříkovi z Tvorkova a z Hrušové, že prodávaje zámek Louku nemusí se žádného nápadu po n. Pertoltovi obávati, a vypisuje mu, kteří z jich rodiny byli

od konce 14 st. živi, co měli a jak pomřeli. D. v Jičíně, pond. před sv. Anežkou (l. 402. K tomu porovnej Archiv Český, XVI. 489).

1497 — List krále Vladislava Janovi Koutskému z Kostelce (l. 361, zdali snad z l. 1487 ?)

1516, 26. Febr. Jan (Ivan) Chobřanský z Chobřan, seděním na Bravanticích, právo své na statky v Polsku v Sudoměřsku a Lubelsku převodí na Jana syna svého. D. v Opavě, úterý po ned. Oculi (l. 65 a 423).

1519 — Rukojmě za Michala z Podmanína prodávají Janovi z Lomnice a z Veliké Bíteše zámek Broumov aneb hrad s městečkem, tolikéž městečko Klobouky, tvrz a městečko Slavičín a ves Lipovou, které byly manstvím biskupa Olomouckého. Rukojmě Smil Kuna z Kunštatu a na Lukově, Vilém K. z K. na klášteře Smilheimu, Jan z Kunovic na Uherském Brodě, Hynek Bílek z Kornic na Tlumačově, Burjan z Vlčnova na Světlově, Petr z Vlachovic na Vlachovicích (l. 86, 120, 148).

1529 – Majestát Zikmundovi z Morašic a Jiříkovi a Václavovi, synům jeho. D. v Budějovicích (l. 371. – Soudíc z úvodu jest to nějaký erbovní list; Ferdinand tehda nebyl císařem, a tuším titul ten jen z domyslu přidán. Rok se zdá býti dobrým, poněvadž král t. l. v létě byl v Budějovicích, ale v rejstřech královských listu toho není).

1531 — List Jana Kuny z Kunštátu, nejv. hejtmana m. M., poručníka sirotkův n. Ctibora Čecha z Hrádku, v příčině dluhu nějakého Jana z Pernšteina. Svědci Kryštof z Bozkovic na Třebový, nejv. kom. m. M., Jan starší z Šternberka na Kvasicích, nejv. sudí, Vilém Kuna z Kunštátu na Hrádku, Jan ml. z Šternberka na Holešově, Jan z Ledské na Choryni, hofrychtéř dvoru biskupského, Michael Bítovský z Slavíkovic (l. 266).

1534 — Jan Laryš ze Lhoty na Hlince činí poručníky dětí svých manželku svou Elišku Barultovnu, Mikuláše, Kašpara, Albrechta a Kryštofa Laryše (l. 442—443).

1538, 27. Decb. Král Ferdinand potvrzuje erb (Františkovi) Chybovi z Kovačova (l. 245. Jest tuším týž, jak regest v díle Dörrově, der Adel na str. 17).

1552, 27. Febr. Rada města Brna vidimuje k žádosti Šebestiana Markvarta z Hrádku na Nekmíři, purkrabě Karlšteinského, majestát krále Jana dd. 1318, 13. Febr. (CDM. VI. 97 VII. 133). D. v Brně, sobotu po sv. Mateji. (l. 268, 266.)

1588, 20. April. Rodinný zápis Sokolovských d. na hradě Sochačevě (l. 365).

Přídavek 13.

Paměti Jáchyma Bítovského ze Slavíkovic.

Jáchym Bítovský byl nejstarší syn Hynka B. z S. na Krakovci z druhé jeho manželky Barbory Zoubkovny ze Zdětína († 1601) a sloužil 1593 při dvoře Stanislava biskupa. Opustiv jej ženil se pak dvakráte (ok. 1600 a 1608), ale jsa zdraví velmi chatrného zemřel l. 1610 asi

v červenci (arch. zemský v Praze). Statek jeho zadlužený uchvácen věřiteli.

Koupiv si výtisk Zrcadla (nyní v mus. kr. Č., sign. 31. A 3) připisoval si rozličné dodatky a opravy, které tuto pokládáme, vynechávajíce u nich pouhou formu.

Na l. 52 připsáno k tituli Stanislava biskupa: „Umřel týž pan biskup léta 1598, 2. dne měsíce Junii.“

Na l. 125 při jméně Jáchyma Haugvice z Biskupic na Rokytnici připsáno, že se stal nejprv nejvyšším sudím a pak hejtmanem a zemřel léta 1605.

Na l. 267 při jméně Mikuláše z Hrádku a na Novém Zámku, podkomořího m. M., připsáno: „Druhý bratr jeho byl p. Mikuláš z Hrátku na Hosticích, byl nejv. písařem m. M., měl manželku paní Kateřinu Krsovskou.“

Na l. 305 jest přetrženo jméno Frydrych a napsáno Albrecht, tak že se má čísti Albrecht Švábenský z Švábenic na svob. dvoře ve Zdounkách.

Na l. 318 poznamenáno při Lukrecii, dceři Zikmunda Nekše z Landeka: „Dána potom v stav sv. manželství uroz. a st. rytíři Arklebovi z Víckova na Prusinovicích a Vsetíně. Pro její pobožný a právě křesťanský život p. B. R. jí potomky dáti.“

O Vácslavovi Nekšovi z Landeku připsáno, že po smrti manž. Barbory z Fulšteina pojal druhou manželku Dorotu Drnovskou z Drnovic, dceru nejv. p. hofrychtéře m. M. „Třetí manželku má na ten čas vysoce uroz. p. p. Annu Maryji hraběnku z Turnu, rodu velikého a vzácného. Umřel týž pan Vácslav Nekeš 14. Februarii a 1607 a v — — – (uříznuto).

Při slovech „vdovu po neb. Janovi z Víckova, která byla rodem z Rakous,“ připsáno: „Umřela táž paní Anna z Obrhamu má(teř) manželky mej vlastní, léta 1603 v tu středu před památkou sv. Jakuba. P. B. nebeský a t. d.

Na l. 320 při jméně Jakuba Vojska, syna Řehoře Vojska z Bogdunčovic: Umřel týž pan Jakub Vojsko 7 Sept 1606 na moroví a 19. téhož měsíce ve zboru Veselském pochován, sauce před smrtí svú do stavu panského přij(at). Byl pobožného a příkladného života, a z něhož by mnozí příklad sobě vzíti mohli. Pán Bůh a t. d.

Na l. 321 poznamenáno o Vilémovi Zoubkovi ze Zdětína: „Umřel týž pan Vilém Zoubek, souce nejvyšším písařem m. M. léta 1608 měsíce . . . , jehožto duši atd.

Na l. 330 poznamenáno při těch Kokorských z Kokor, kteří žili l. 1593: „Tolikéž živ byl toho času p. Jetřich Kokorský a na Přílepích. P. máteř jeho byla p. Maruše Krsovská; od její sestry p. Kateřiny Ksovský pán Jan, Kryštof Ulrštorfovi z Němčího“.

Narl. 332 poznamenáno při Anně z Pavlovic, manželce Vratislava Bernarta Drahanovského ze Stvolové: „Umřela ta p. Anna Pavlovská l. 160. (kraj uříznut) ve středu před sv. Pavlem na víru obrácení“.

„Umřel týž pan Vratislav Bernart etc., souce komorníkem práva menšího kraje Olomouckého a. 1606 v neděli před sv. Vítem náhlou smrtí“.

Na l. 336 poznamenáno o Vácslavovi Gagevském z Gagu na Chudobíně: „Umřel týž p. Gagevský 1606 léta“.

Na l. 341 poznamenáno při Kateřině Buchlovické z Domamyslic, manželce Vácslava Gagevského z Gagu: „Umřela táž paní Kateřina, dostanouce se po smrti p. Gagevského za pana Albrechta Bukův(ku), ležíce v šestinedělích léta 1606 a ve zboru v Chudobíně? (psáno Chudobytenice) pochována.“

Na l. 346 poznamenáno při Barboře Zoubkovně ze Zdětína, manželce Hynka Bítovského ze Slavíkovic a na Krakovci: „Umřela táž paní Barbora, mateř má vlastní, v outerý před Božím vstoupením, to jest 29. Maji, leta 1601 mezi 9. a 10. hodinou na celém orloji, a tělo její mrtvý pochováno v kostele Cholynském v ten čtvrtek před sv. Duchem. PBR. duši její milostiv býti. Amen. Joachym Bítovský“.

O Zikmundovi, bratru svém, připsal Jáchym: „Umřel týž pan Zikmund a 1608 dne 6. Julii, spadnouce z koně, od ourazu“.

O sobě poznamenal Jáchym: „Potomně (t. j. po r. 1593) pojal sobě k stavu sv. manželství pannu Annu Maryji Prusinovskou z Víckova leta 160., po jejížto smrti pojal sobě druhou manželku paní Kateřinu Ulrštorferovnu z Němčího léta 1608 dne 13. Octob. pobožného . . . (uříznuto).

Souce (totiž Jáchym) na zdraví svým bídný a na tom světě strápený člověk, toliko časem súc strápený člověk, i to řídké zdraví, býval původcem podagry. Umřel dne měsíce . . . . leta páně 1. . . . (Psal v bolesti zlomkovitě).

Na l. 353 při erbu Návojův z Dolního poznamenáno: „Tento erb s vorličí nohou vlastně užívají rod pánův Čabelických z Soutic a s tím křídlem a vorličí nohou i s těmi barvami“.

Na l. 369 opravuje se erb Krsovských z Krsovic, kdež jest klenotem pět pštrosových per: „Mají býti nad helmem ruce vzhůru zdvižený po ramena“.

Na l 370 poznamenáno o Vácslavovi Krsovském z Krsovic a Martě z Hrabova, manželce jeho: „Splodil týž pan Vácslav 2 dcery s ní, p. Maruši, tu měl p. Jan Kokorský, druhú Kateřinu, tu měl pan Mikuláš Ulrštorf z Němčího, s níž splodil 4 syny: Jana, Vácslava, Hynka a Kryštofa.

O Vilémovi Šárovci z Šárova na Ptení a Anně Maryji Martínkovské z Roseče, manželce jeho, poznamenáno: že má dvě dcery a syna. „Kateřina, nejstarší dcera dána v stav manželství uroz. p. Vácslavovi Kokorskému z Kokor a na Otrokov(icích), kteréžto veselí svatební konáno bylo léta 1604, 10. Ma . . . . A porodila mu syna jménem Vilíma“.

Přídavek 14.

Dvě žertovné věci z 16. st.

1.

Jan Hošek z Milhejmu byl veliký dvořák a člověk nad míru žertovný. Jednoho času s p. Zdeňkem Kavkou z Říčan a na Broumově šprýmuje sobě tak ho dlouho dráždil, až se pán rozhněval, řka: „Ej, Hošku, slyš! Vědí lidé, kdo jest Kavka a kdo jest Hošek". Na kteroužto řeč dal mu Hošek takovou odpověď: „Vědí, milostivý pane, že jest dražší jedno péro hoškové, nežli celá kavka". Z čehož všichni se smáti počali. Pán tolikéž potom vida, že pravdu řekl, co se ptactva dotýče, musil se tolikéž zasmáti a toho dvořáka s pokojem zanechati (l. 371).

2.

Ekryk Sup z Fulšteina byl tak divný pán, že s žádným srovnati se nemohl. V obyčejích byl ještě divnější, neboť z žádné sklenice nepil, toliko z té, kterou s sebou nosil, ani žádnou jinou lžicí jedl, toliko svou vlastní. V šatech jedněch tak dlouho chodil, až se na něm všecky spadaly, a seděl zase dva aneb tři dni v vaně, až mu nové ušili. Celý den spal a celou noc pil. Myší se velice bál, pro něž jest služebníka jednoho jménem Strejčka choval, který mu je lapal a bil. Když ryby keserem z haltýře služebníci brali, a některá na zem z nich upadla, kázal ji zahoditi, mluvě, že se skálela. Jednoho času, když mu rychtář z jedné vsi jeho vejce nové přinesl a rukama je na mísu kladl, on je všecky na něho vyházel, mluvě: „Ničemný chlape! Jak ty to smíš káleti, co já jísti mám?" Kožichy na libry kupoval a libru po 2 gr. bílých platil. Víno když mu služebník podával, musil zdaleka konev v obou rukou držeti, tak aby na ni nedýchal, a když je točil, musil nejprve víno na zem pustiti téci a potom teprve konev podstaviti. (L. 409 — Pozn. Ekryk byl synem Jana Supa † 1548, ujal po něm s bratřími hrad Fulštein; když pak se rozdělili (asi l. 1554) dostal za díl Víno a Piskořov, ale brzo potom je zastavil. L. 1559 dostal od bratra Jindřichov. Zemřel 1562 a pochován ve Fulšteině).

Aviňonské papežství a zárodky českého odporu proti kurii.[1]

Napsal dr. Jan Bedřich Novák.

Směr, jakým se nesly snahy kurie římské v době aviňonské, charakterisuje J. Haller ve svém znamenitém díle „Papsttum und Kirchenreform" těmito slovy: „Die Unterwerfung der Welt ist aufgegeben, alle Kräfte richten sich auf Unterwerfung der Kirche,

[1]) Rozšířená část latinského úvodu k publikaci „Monumenta Bohemiae Vaticana, II."

und diese ist eine vollständige.“ [1]) Přesídlením do Aviňona vzdalo se papežství svých dřívějších plánů podrobiti moci své moc císařskou a učiniti ostatní panovníky světské vasaly kurie. Za to měla církev býti připoutána ke kurii užšími svazky, a měla býti především využita její dosud jen příležitostně zkoušená síla hospodářská. Je-li papežství v XIII. století první politickou mocí evropskou, je papežství XIV. století první mocí finanční. Toto hospodářské ovládnutí církve vykonala kurie znenáhla především tím, že potáhla na sebe všeobecnými i speciálními reservacemi skoro všechna práva při obsazování důstojenství a beneficií církevních, která dříve patřila episkopátu, kapitulám a patronům církevním, a pak mimořádné dávky od celého západního křesťanstva na všeobecné prospěchy církevní, odváděné během času častým opakováním, dovedla měniti na stálou daň placenou stolici apoštolské. Obsazování praelatur a beneficií, které se stalo kurii mohutným a nikdy nevysychajícím zdrojem příjmů, proměnilo církevní poměry do základův a uvedlo klerus všech zemí v bezprostřední styk s kurií a v existenční závislost na ní. Tato centralisace vedle málo světlých měla mnoho stinných stránek. Jistě církevním ideálem by bylo, aby nejlepší mužové od svých svobodně se doplňujících kapitul byli voleni za biskupy a ti aby opět obsazovali nižší beneficia, a hlavně ta, s nimiž je spojena duchovní správa, nejschopnějšími a lidu rozumějícími kleriky. V malém okrsku diecésním bylo možno míti přehled a bylo možno obsazovati beneficia církevní s ohledem na mravní hodnost hlásících se kompetentův a vyhovovati místním potřebám věřících. Pravím-li, že to bylo možno, netvrdím, že se tak skutečně dělo před dobou, kdy kurie do těchto poměrů zasáhla sama. Víme, jak se dívala světská moc, která církev obdařila temporaliemi, na práva církevních ústavův a jak stálým zasahováním do duchovní správy kostelův a hlavně do dosazování duchovních správců rušila samostatný rozvoj církevní. Měla-li se církev vybaviti z područí moci světské, bylo jí zapotřebí pomoci kurie, ale sotva tento osvobozovací proces byl více méně dokonán — nebylo to všude stejně —, dostala se církev papežskými reservacemi do tuhé závislosti na stolici apoštolské. Nelze zneuznávati, že tato centralisace byla kleru na prospěch v zápase jeho s mocí

[1]) J. Haller, Papsttum und Kirchenreform. Berlin 1903. Bd. I. S. 24.

světskou, ale prospěch tento brzy převýšily nevýhody, které s sebou přinášela; to, co jsem výše vytkl jako ideál ve správě diecesí, bylo jí zatlačeno do říše nemožností. Při ohromné správní oblasti, kterou bylo celé západní křesťanstvo, bylo předem vyloučeno, aby z jednoho bodu se mohlo vyhovovati místním potřebám věřících a aby při obsazování beneficií rozhodovala mravní hodnota kompetentův. V dlouhých řadách u kurie denně se hlásících supplikantů, v přeplněných rotulech žádostí od panovníků, universit, praelatů, šlechticů kurii zasílaných nemohla míti papežská kancelář přehled za nejlepší vůle. Vyřizování tak ohromné agendy mohlo se díti jen formálně, bráti na úvahu osobní vlastnosti kompetentů, bylo nemožno Lakonické „Fiat de omnibus“ na konci dlouhých rotulů žádostí případně charakterisuje tyto poměry. Zkoušky kandidátův u kurie neb u exekutorů v diecési neměly jiného významu, než že bylo formalitě učiněno zadost. Takovým způsobem dostalo se mnoho beneficií v diecésích do rukou lidí, kterým pro neznalost prostředí, v němž měli působiti, a často i pro neznalost řeči chyběla naprosto možnost blahodárného vlivu na věřící. A většinou jim ani na tom nezáleželo. Pozorujeme-li, odkud se doplňují tyto kontingenty uchazečů beneficií u kurie, vidíme podle zasílaných suplik, že většinou jsou z řad duchovenstva, které bylo v různých službách dvorských u velkých i malých dvorů světských i duchovních — silné procento byli služebníci a úředníci kurie římské —, byli to lidé, kteří hledali štěstí ve službách dvorských, kancelářských, politických. Jim nebyl duchovní úřad účelem životním, jen existenčním prostředkem k účelům jiným. Ani rotuly universit zde nemůžeme vyjmouti. Třeba to o nich nelze tvrditi v takovém rozsahu jako o rotulech panovníků světských, přece o většině petentů v nich obsažených platí totéž; také oni měli jiné cíle. Je přirozeno, že tento systém duchovní správě nebyl na prospěch. Domácí duchovenstvo nemohlo býti spokojeno, ano vidělo, jak nejlepší praebendy se dostávají lidem, kteří nebyli třeba nikdy ani v diecési. Domácí byli takto často odstrčeni a odkázáni na hubené vikariáty držitelů praebend, kteří zatím pobývali kdo ví u kterého dvora. Což divu, že pak i oni se pustili za štěstím po vyšlapaných cestách, které vedly do kanceláře papežské. Ovšem tím řady čekatelů jen mohutněly, a stupňoval se zápas o existenci.

Jiná stránka s tímto systémem spojená, která působila ještě nepřízněvěji, byla finanční. Za obdržení každé praelatury u kurie se platila značná servitia, za každé beneficium annaty, které se rovnaly asi polovině ročních příjmův. I za každou expektativu se platily značné taxy. Hlavní chybou servitií a annat bylo nepřiměřené rozvržení. Za časté sedisvakance mohlo se jimi některé benificium vyčerpati nadobro. Jiného se třeba netkly po celá desítiletí. Zlý dojem činil způsob, jakým bývaly vymáhány. Do diecése přišli papežští kollektoři, kteří vybírali všechny platy patřící komoře papežské; ti měli opět své finančníky a náhončí — často lidi nedobré pověsti —, a ti všichni byli vyzbrojeni proti neplatícím církevními tresty. Mohlo se státi, že takové individuum pochybné ceny mohlo nově nastoleného biskupa exkomunikovati pro nezaplacení servitia, kterého nemohl třeba ani zaplatiti. Věřící v diecési znali poměry svých biskupů, proto zdrcující dojem to asi činilo na povahy nábožensky hloub založené. Tím kurie v očích lidu lehko na sebe uvalila podezření simonie. Římská nenasytnost a lakota staly se příslovečnými. O ohromných summách peněz proudících ke dvoru papežskému mluvily se báječné věci. O Janovi XXII. se vypravovalo, že měl ve svých pokladnách 18 milionů zlatých v penězích a 7 milionů v klenotech; Haller vypočítává, že poklad tohoto papeže nebyl větší jednoho milionu — i to summy závratné na středověké poměry penežní.[1])

Berně jakéhokoliv druhu netěší se nikdy oblibě platících, a je vždy na snadě, že pohoršení, které jim jde v zápětí, stihne jejich původce. Tento berní systém spojený s náboženstvím a pověsti o pokladnách stolice apoštolské, plných zlata, vyvolal přirozeně oposici. K tomu ještě nesmíme zapomínati, že čtrnáctému století byl v živé paměti „imitator evangelicae paupertatis affectus"[2]) sv. František z Assisi a že jím hlásané evangelium chudoby rozlilo se v jeho následovnících z řádu minoritů tisícerými prameny po celé Evropě a mělo na lid neobyčejný vliv. Tyto nesrovnalosti nutily věřící k úvahám, které nebyly na prospěch kurie.

Oposice proti systému reservací papežských vznikla velmi záhy. Když na koncilu ve Vienne (1311—1312) Klement V. vyzval shromážděné praeláty, aby se vyslovili o potřebných ná-

[1]) Conf. Haller, l. c. pag. 133.
[2]) Conf. J. Goll, Svatý František z Assisi. Čes. Čas. Hist. II. st. 4.

právách v církvi, dostalo se mu v pamětním spise biskupa angerského Viléma Lemaire ostrého odsouzení expektativ. V nich viděl Lemaire hlavní příčinu úpadku a žádal za jejich odstranění.[1]) Podobným způsobem obrací se ve svém spise biskup mendský Vilém Durand proti zasahování kurie do práv biskupských, odsuzuje hrabivost kurie a žádá za zrušení servitií, které označuje jako simonii.[2]) Že na koncilu viennském hlasy tyto zanikly, vysvětluje Haller tím, že francouzské a anglické duchovenstvo potřebovalo opory kurie proti útiskům moci státní.[3]) Nezanikly však na dobro. Naopak vyskytly se hlasy ještě radikálnější, které ve snaze po nápravě se obrací již proti samým základům církevním. Stačí jmenovati Marsilia z Padovy a Viléma z Ockhama.[4]) Koncem 14. století došlo se tak daleko, že dva anonymní spisy „Squalores curiae Romanae“ a „Speculum aureum de titulis beneficiorum“ účastenství na reservacích a provisích papežských považují za smrtelný hřích.[5])

Poměry církevní nebyly ovšem v celém křesťanstvě stejné. Na západě se vyvinul systém reservací dříve než u nás; v Anglii a Francii byl již v plném rozkvětu, když v našich zemích teprve se začal. Na poznání všeobecných poměrů hlavně v západní Evropě byl nám spolehlivým vůdcem Haller, pro poměry našich zemí neocenitelny jsou studie Kroftovy.[6]) V době před Janem XXII. (1316—1334) uvádí Krofta jen 10 případů papežských provisí na beneficia v zemích českých, kdežto Francie a Anglie byly provisemi Klementa V. jen zaplaveny, ale již za pontifikátu Jana XXII. jich vypočítává 250.[7]) Tedy nebyla k nám tato novota zavedena znenáhla, postupným vývojem, nýbrž rázem v několika letech. Během XIV. stol. způsob obsazování beneficií papežskými provisemi se stupňuje stále. Krofta ukazuje na kostele Pražském, že zahrnut byl za Klementa VI. (1342—1352) těmito provisemi tou měrou, „že bylo téměř nemožno domoci se při něm ně-

[1]) Conf. J. Haller, l. c. st. 55—57.
[2]) Tamže st. 60—63.
[3]) Tamže st. 73.
[4]) Conf. Haller, l. c. 74—82.
[5]) Tamže st. 158—159.
[6]) K. Krofta, Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské. Čes. Čas. Hist. X. a XII. — K. Krofta, Řím a Čechy před hnutím husitským. Sborník Gollův, st. 178—194.
[7]) Krofta, Řím a Čechy, st. 186.

kterého beneficia jinak než na základě papežské provise, dále že z těchto provisí největší užitek měli cizinci blízcí kurii nebo královskému dvoru českému, který tím, že král český byl zároveň císařem římsko-německým, měl ráz namnoze velmi nečeský, a z domácího duchovenstva jen ti, kdo podobně byli ve službách kurie nebo českého krále.“ [1]) Těch ovšem bylo nepatrné procento, srovnáme-li je s ostatním českým duchovenstvem. U jiných kostelů kathedrálních a kollegiátních nebyly poměry lepší. Nečiní tedy Krofta jen kurii zodpovědnou za rozvoj tohoto nezdravého systému u nás, nýbrž také český královský dvůr, a to hlavně v době, kdy král český se stal císařem.

S provisemi papežskými souvisela ještě jiná choroba tehdejších poměrů církevních v Čechách, která se proti dřívější době mnohem zhoršila, a to mnohoobročnictví. Mnohoobročnictví, které tehda již nebylo v Čechách zjevem neobyčejným, nejvíce bylo podporováno papežskými provisemi, udílenými jednak služebníkům královského dvora, jednak — menší měrou — osobám blízkým kurii.[2]) Tedy zde opět má účastenství na zhoršení církevních poměrů v Čechách moc světská.

Zároveň s provisemi vnikal do našich zemí celý fiskální aparát kurie. Placení servitií a annat počalo u nás teprve v 20tých letech XIV. století. První z českých biskupů, který se zavázal platiti servitie byl biskup olomoucký Hynek, jmenovaný kurií r. 1326.[3]) První zpráva o vymáhání annat z českých beneficií je z r. 1316, první zpráva o placení z r. 1320 [4]) Za Klementa VI. častým opakováním reservace annat z beneficií, jichž obsazování si vyhradila kurie, a hlavně za Innocence VI., který si reservoval takové annaty „usque ad suum beneplacitum“, [5]) staly se annaty pravidelnou berní, odváděnou komoře papežské. V našich zemích vybírány byly hlavně kollektory v zemi usazenými, avšak vedle toho také placeny přímo komoře, jak se dělo v Německu, kde instituce kollektorů se neosvědčila.[6])

Tedy v poměrně krátké době asi dvaceti let byly země české, které dosud ležely jaksi stranou, strženy proudem, který

[1]) Krofta, Kurie, Čes. Čas. Hist. XII. st. 298.
[2]) Krofta, Čes. Čas. Hist. XII. str. 433.
[3]) Krofta l. c. st. 20.
[4]) Krofta l. c. st. 442.
[5]) Mon. Boh. Val. II. č. 569, Krofta l. c. st. 441.
[6]) Krofta l. c. st. 445, 446.

již dávno zaplavil západní Evropu, a dostaly se brzy do největšího víru tím, že král český stal se císařem a Čechy střediskem říše Římské.

Karel IV. jsa v přátelství s kurií, nebránil ve svých zemích papežskému systému správnímu ani finančnímu ve volném rozvoji a dočkal se brzy jeho plného rozkvětu. Čechy, kde byla residence císařova, zasaženy byly nejcitelněji.[1]) Za všechna století předcházející dohromady nepřišlo do Čech tolik bull papežských, jako za vlády Karla IV.

Pro dobu Innocence VI., jemuž je věnován II. svazek Monument Vatikánských, sestavil jsem tabulky rozličných druhů listin papežských, týkajících se našich zemí. Jednak mají za úkol, aby poněkud nahradily rejstřík věcný, jednak aby sloužily účelům srovnávacím. Kdybychom měli podobné statistické výkazy z této doby také z okolních zemí, mohli bychom srovnati církevní poměry jejich s našimi, a hlavně intensitu, s jakou u nich a u nás zasahovala kurie do těchto poměrův. Došli bychom jistě k zajímavým výsledkům. Dosud si můžeme učiniti jen přibližný názor o tom, jaká různost tu byla mezi zeměmi českými a některými z okolních zemí; do podrobností nelze se ani pouštěti. Pro starou provincii solnohradskou sebral veškeren materiál týkající se poměru jejího ke kurii A. Lang.[2])

Všech čísel v Langově edici obsažených z doby Innocence VI. je ke 300[3]), v naší edici je všech čísel Čech se týkajících daleko přes 600.

Oblast staré provincie solnohradské s jejími čtyřmi biskupstvími, již zabírá edice Langova, rovná se asi geografické rozloze Čech; možno tudíž odvážiti se srovnávání. Při tom nesmíme zapomínati, že territorium Langovy edice je stará země kulturní

---

[1]) Srv. Krofta, Řím a Čechy, st. 193.

[2]) A. Lang, Acta Salisburgo-Aquilejensia. Bd. I. Die Urkunden über die Beziehungen der päpstlichen Kurie zur Provinz und Diözese Salzburg (mit Gurk, Chiemsee, Seckau und Lavant) in der Avignonischen Zeit: 1316—1378, Vorwort, S. III. „die gesamten in Archiven und in der Literatur gefundenen Aktenstücke, welche die Beziehungen der alten Diözese Salzburg mit den .... vier Suffragan-Bistümern zur päpstlichen Kurie und ihren Organen .... beleuchten.“

[3]) Lang počítá zvláště suppliky a listiny právě tak jako v Mon. Vat. Boh., možno tedy s připočtením onech kusů, které čísluje malými písmeny abecedními, celkový počet srovnávati s naším.

v sousedství Italie a s dávnými čilými styky s kurií římskou, a přece máme pro Čechy z doby Innocence VI. více než dvakráte tolik dokladů pro tyto styky s papežstvím. Připomínám, že kusy, které se týkají působnosti Karla IV. v říši nejsou zahrnuty do toho počtu.

S edicí Kehrovou a Schmidtovou pro pruské Sasko a země okolní nemožno se pustiti do srovnávání pro neurčitost hranic těchto okolních zemí; nevíme, s jak velkou rozlohou máme počítati.

Srovnáváme-li Čechy s Moravou a Slezskem, docházíme opět k výsledkům, že Čechy jsou poměrně nejvíce zahrnuty papežskými listy a milostmi. Morava a Slezsko tehdejší dohromady jsou asi o pětinu větší než Čechy; odečteme-li něco na vrub okolnosti, že Čechy byly hustěji obydleny, mohli bychom očekávati, že Čechy samostatné vykáží se asi takovým počtem kusů, jako Morava a Slezsko dohromady. Spočteme-li však v tabellách všechny listy a milosti — i s listy jen v supplikách udělenými — dostaneme tyto číslice:

pro Čechy 539, pro Moravu 164, pro Slezsko 167 kusův.

Má tedy Morava a Slezsko dohromady o 208 kusů méně než samotné Čechy. U některých druhů listin je tento nepoměr ještě křiklavější:

milostí týkajících se klášterů je pro Čechy 30, pro Moravu 3, pro Slezsko 3;

milostí týkajících se odpustků je pro Čechy 23, pro Moravu 4, pro Slezsko –;

různých dispensací pro Čechy 19, pro Moravu 6, pro Slezsko 4;

různých licencí (testandi, eligendi confessorem, remissionis in mortis articulo, celebrandi divina atd.) pro Čechy 111, pro Moravu 25, pro Slezsko 30.

Při nejdůležitějším druhu milostí, totiž provisích na uprázdněná beneficia, nenalézáme tak silného nepoměru, ač i tu na Čechy připadá mnohem větší procento, než bychom čekali; je takových kusů pro Čechy 39, pro Moravu 15, pro Slezsko 12. Jediné u reservací beneficií, která se uprázdní, je poměr mezi Čechy na jedné a Moravou a Slezskem na druhé straně takový, že celkem se srovnává s territoriální rozlohou: Čechy 60, Morava 33,

Slezsko 34. Výjimku činí provise kanonikátů s čekatelstvím na praebendu; zde vykazuje Morava a Slezsko procento silnější za srovnání s ostatními listinami: Čechy 47, Morava 29, Slezsko 35. To však jest jen výjimka — a k ní se ještě vrátíme. Celkem jsme viděli, že Morava a Slezsko poměrně zůstávají daleko za Čechami. Spočítáme-li listiny a akta komory papežské, vypadne pro Čechy počet téměř dvojnásobný, jako pro Moravu a Slezsko dohromady; Čech se týká 80 kusů, Moravy 29, Slezska 16. A to jsou hlavně dokumenty týkající se placení annat a servitií, tedy nejbolestnější stránky papežské působnosti. Bohužel je nutno dosud při takovéto srovnávací statistice omeziti se na dobu Innocence VI.; až vyjdou také následující svazky Monument Vatikánských a až se sestaví podobné statistické tabulky k celé edici, bude možno dospěti k výsledkům pevnějším a všeobecným. Nutno ovšem posečkati, až také okolní země budou míti prameny tohoto druhu vydané, abychom si učinili jasnější obraz o tom, s jakou intensitou moc papežská zasáhla do poměrův církevních u nich a u nás.

V této srovnávací statistice nabývá velkého významu i materiál, který o sobě snad mnohému by se mohl zdáti bezcenným; a proto by bylo velmi výhodno, kdyby ke všem edicím pramenů tohoto druhu byly také pořizovány statistické tabulky.

Dosud jsme podle těchto úvah dospěli k výsledku, že v poměru k provincii solnohradské a v poměru ke svým zemím vedlejším Čechy za doby Innocence VI. octly se v mnohem těsnějším objetí kurie římské. Máme však také přímé doklady toho, že kurie sama vycítila, jak nezdravě je na př. kostel Pražský zatížen papežskými provisemi. Tak když král uherský Ludvík žádal pro Šimona z Lehnice 1353 provisi na kanovnictví kostela Pražského s čekatelstvím prebendy, dostal za odpověď: „Ecclesia Pragensis est nimis onerata.“[1]) Když v témž roce královna česká Anna žádala o tytéž milosti v kostele Pražském pro syny Herborta a Petra z Janovic, obdržela v prvém případě odpověď: „Fiat in ecclesia Ratisponensi“, v druhém: „Fiat in ecclesia Colocensi.[2]) Na žádost arcibiskupa Arnošta z Pardubic z r. 1358, aby Prudotovi z Všetat udělena byla táž milost v kostele Praž-

[1]) Mont. Vat. Boh. II. č. 47; srov. Krofta, Kurie l. c. st. 427.
[2]) Mon. Vat. Boh. II. č. 26.

ském, dostal Prudota kanovnictví s čekatelstvím prebendy nikoli v Praze, ale ve Vratislavi. Ovšem v tomto případě arcibiskup sám, nemaje asi mnoho naděje, že žádost o kanonikát pražský bude vyřízena kladně, dodal ku konci supliky: „vel similem graciam facere dignemini eidem P. in ecclesia Vratislaviensi."[1]) V těchto případech pozorujeme, že žadatelé za kanonikáty kostela Pražského jsou vesměs poukázáni na milosti mimo hranice Čech.

Výše jsme uvedli, jak všeobecně škodlivé následky v církevní správě měl systém papežských provisí a jak tam, kde se již dříve vyvinul, záhy proti němu vznikla oposice. Je přirozeno, že při neobyčejně rychlém rozmachu tohoto systému v Čechách musilo podobně dojíti k odporu — tím silnějšímu, čím náhlejší byl přechod od starých poměrův a čím intensivněji papežství zasáhlo do českých církevních poměrův.

Muži tak výtečnému, jakým byl Arnošt z Pardubic, který tehda seděl na stolci arcibiskupském v Praze, nemohlo ujíti, na jakou škodu řádné správě diecésní je zasahování kurie do obsazování úřadů církevních. Že by mu bylo možno tento systém přemoci, bylo předem vyloučeno; byl nucen ho užívati, jak vidíme z dlouhých rotulů jím kurii zasílaných, avšak pozorujeme u něho snahu vliv kurie omeziti. Žádal totiž, aby mu bylo uděleno právo obsazovati některá beneficia, která byla kurii reservována. Úspěch jeho namáhání nebyl ovšem velký. Tak mu bylo dovoleno 6. dubna 1358, aby směl uděliti třem osobám provisi na kanonikát kostela Pražského s čekatelstvím prebendy,[2]) 28. listopadu 1360 bylo mu dovoleno obsaditi kanonikát a prebendu kostela Boleslavského, jejichž uprázdnění se v brzku čekalo[3]), 25. září 1361 opět si vymohl dovolení uděliti dvě provise na kanovnictví pražské.[4]) To jsou ovšem jen drobty, které jen svým účelem nepostrádají zajímavosti. Neobyčejné důležitosti je projev arcibiskupa Arnošta z 6. dubna 1358, obsažený v jeho žádosti, aby směl sám obsazovati devět arcijáhenství kostela Pražského. Arcijáhnové byli nejdůležitějším orgánem správním, jímž mohl arcibiskup nejúčinněji působiti na kněžstvo celé diecese; nemohl-li si sám

[1]) Tamže č. 752 a 756.
[2]) Mon. Val. II. nr. 754.
[3]) Tamže č. 1163.
[4]) Tamže č. 1265.

voliti tyto orgány, byl ve své činnosti ochromen. Důvody jeho žádosti budeme citovati doslovně; praví se tam toto: „Poněvadž pro překážku reservací Vaší Svatostí učiněných arcibiskup nemůže s arcijáhenstvími, jináče k jeho kollaci patřícími, disponovati, a často se stává, že arcijáhenství ta se dostanou osobám k zastávání obtíží úřadu méně schopným, následkem čehož diecése v záležitostech duchovních velmi často nemalou trpí újmu, žádá arcibiskup za svrchu uvedenou milost“.[1]) Tak pádné a věcné důvody nemohla kurie zneuznati. A jaká byla odpověď? „Fiat de duobus archidiaconatibus“. Totiž naprosto zamítnouti tuto žádost nebylo možno, ale že z devíti míst se dovolilo arcibiskupovi obsazovati dvě, nebylo tím věci pomoženo. A tak smutný výsledek měly tyto nejlepší snahy v době, kdy na stolci sv. Petra seděl muž tak opravdový jako Innocenc VI. A v čem vězí příčiny tohoto zjevu? Takovým žádostem vyhovovati nebylo zásadně možno, neměl-li celý papežský dvůr octnouti se v existenčních nesnázích, a neměl-li si sám stavěti hráze proti přílivu svých hlavních příjmův. Ani kdyby papež měl nejlepší vůli, nepřemohl by odporu svého dvora. Oč hůře bylo, když neseděli v Praze Arnoštové a v Aviňoně Innocencové? Měl-li se tento systém zvrátiti, bylo potřebí tak elementárních otřesů, jakým byl u nás odboj husitský proti kurii a vše, co jej následovalo.

Dokud bylo aviňonské papežství v plném užívání své moci, těžko bylo čekávati, že v zemi, kde mocný a oblíbený panovník ve shodě s kurií podporuje systém reservací a provisí papežských, vznikne proti němu otevřený odpor.

---

[1]) Mon. Vat. č. 752: „Item significat idem archiepiscopus, quod dudum per predecessores suos de bonis mense episcopalis ad supperlacionem oneris episcopalis officii in spiritualibus in diocesi Pragensi creati et ordinati fuerunt in ecclesia Pragensi novem archidiaconi, quibus huiusmodi onus commissum fuit. Cum autem obstantibus reservacionibus per Stem Vram factis dictus archiepiscopus de dictis archidiaconatibus alias ad collationem suam spectantibus disponere nequeat, et sepe contingat, archidiaconatus ipsos personis minus aptis ad onus predictum supportandum conferri, propter quod prefata diocesis in spiritualibus patitur non modicum persepe defectum, humiliter supplicat dictus archiepiscopus, quatenus sibi dignemini concedere de gracia speciali, quod de dictis archidiaconatibus in dicta ecclesia Pragensi existentibus auctoritate apostolica providere valeat personis, de quibus sibi videbitur expedire.“

Dosud z této doby nemáme takových dokladů, a možná, že jich mnoho ani nenalezneme. Vzpomeňme jen, do jakého nebezpečí se vydával každý autor podobného projevu. Sotva však následkem schismatu se moc papežská zachvěla ve svých základech, ozval se již také u nás hlas, který pronáší neúprosnou kritiku tohoto systému. A je to právě nejvýznamnější předchůdce mistra Jana Husa Matěj z Janova, který ve svém díle: „Regulae veteris et novi testamenti“ mezi čtyřmi hlavními příčinami rozvratu nynější církve uvádí tyranii prelátů, která seslabuje pravomoc a autoritu nižších kněží. Jako příklad uvádí papežovo reservování beneficií, úřadův a hodností církevních, exemce mnoha klášterův a osob z jurisdikce nižších prelátů — zkrátka zasahování kurie do správy diecésní.[1]) Mluvě o zkažení stolice papežské, vytýká Matěj z Janova papeži, že se přes míru vynáší nad spolubiskupy a zrušiv řád prvotního svazku, potáhl na sebe kollaci všech beneficií a personátů, která patřila biskupům.[2]) Vytýkaje papeži lehkomyslné a nedůstojné obsazování arcibiskupství[3]), svaluje Janov vinu na nesmírné přetížení kurie rozdáváním úřadův a církevních beneficií širošíré církve po celém světě.[4]) Mluvě o poměru kleru k papeži, lituje kněžstvo, že je ubohé, velice se bojíc papeže, protože jim nad míru mnoho může dáti nebo vzíti.[5])

Tyto projevy Matěje z Janova doplňují slova Arnošta z Pardubic. Rozdíl je hlavně ve formě, zde oposiční kritika, tam žádost o milost, a pak též v kvantitě, Janov odsuzuje celý systém papežských provisí, Arnošt především obsazování takových úřadů, které jsou nejnutnějším nástrojem biskupovým ve správě diecésní. Vraťme se ještě k statistickým tabulkám listin Innocence VI. a

---

[1]) Vl. Kybal, M. Matěj z Janova, st. 107, 108.

[2]) Tamže, st. 109: „papa .... supra suos coepiscopos ultra normam elevatur. Insuper rupto de medio ordine connexionis primarie adiunxit sibi universorum beneficiorum et personatuum collacionem, que ad episcopos respiciebat.“

[3]) Tamže „laxe et non usquequaque solicite et digne.“

[4]) Tamže, st. 110: „supra modum et ultra omnes suas vires aggravatus dispensacione officiorum et beneficiorum latissime ecclesie per orbem universe.“

[5]) Tamže: „Sacerdotes autem et clerus in hoc est miser et miserabilior ex toto, quia necesse habet dominum papam timere vehementer et revereri, quia habet multum supra modum dare ipsis vel auferre.“

pozorujme čísla. Jistě je nápadný nepoměr, jak proti svým vedlejším zemím Čechy byly zaplaveny listinami týkajícími se klášterů, bulami, které udělují odpustky, milostmi týkajícími se vnějšího kultu a licencemi, jimiž se některým osobám dává v ohledu náboženském jakési privilegované postavení vůči ostatním věřícím. Přenesme se do doby pozdější a srovnejme s tímto zjevem ony výbuchy odporu, jejichž předmětem se staly kláštery, odpustky, vnější kult a privilegia náboženská v době husitské. Bohužel dosud nemáme dosti materiálu srovnávacího a nemůžeme tedy pronésti úsudek definitivní.

Ještě jiná čísla statistiky listin Innocence VI. nepostrádají zajímavosti; je to nepoměr mezi listinami, kterými se udělují beneficia uprázdněná, a listinami, které udělují jen čekatelství na prebendy a beneficia, až se uprázdní.

Milostí, jimiž se udělují provise na různá beneficia, až se uprázdní, je pro Čechy 60, pro Moravu 33, pro Slezsko 34; úhrnem 127.

Milostí, jimiž se někomu dává hodnost kanovnická s čekatelstvím na prebendu, je pro Čechy 47, pro Moravu 29, pro Slezsko 35; úhrnem 111.

Tedy milostí, jimiž se reservují beneficia a kanovnické prebendy, až se uprázdní, je dohromady ve všech těch zemích 238.

Proti tomu je milostí, jimiž se udělují beneficia vskutku uprázdněná pro Čechy 39, pro Moravu 15, pro Slezsko 12; úhrnem 66.

Tedy v době Innocence VI. je poměr expaktativ k provisím na beneficia uprázdněná: 238 : 66. V době Klementa VI. je dle výpočtů Kroftových poměr těchto dvou druhů tento: přes 400 : 120[1]). V obou případech vidíme, že expektativ je více než třikrát tolik, jako milostí, jimiž se udělují beneficia uprázdněná. Poněvadž tento poměr 3 : 1 je vzat na základě dvaceti let, můžeme s ním počítati jako s trvalým. Bylo-li tolika kandidátům spokojiti se pouhými expektativami, možno mluviti o nadprodukci kleru. Tato nadprodukce byla podporována jednak dvorem,

---

[1]) Krofta, Kurie, Čes. Čas. Hist. XII. st. 285. Kroftovy číslice jsou větší, protože jsou do nich započteny také takové provise, které na přímluvu českého krále učiněny byly mimo české země.

jednak universitou. Že takové poměry nejsou zdravé, netřeba dokazovati.

Výše jsem uvedl, že pokud jde o expektativy, nejsou Čechy za doby Innocence VI. poměrně více zatíženy než Morava a Slezsko. Pozorujme však, odkud přichází veliká část čekatelů na moravská a slezská beneficia, a vidíme, že je to dvůr pražský a jeho okolí. Stačí srovnati několik rotulů žádostí Karla IV. a jeho manželky Anny poslaných ke kurii. Tak na př. v rotule s č. 360 z 9 supplik 5 se týká Moravy a Slezska; jinde není takový nepoměr, ale skoro v každém rotule ode dvora Karlova poslaném ke kurii, v němž se žádají expektativy pro různé služebníky a klienty císaře, jeho manželky a jiných hodnostářů dvorských nalézáme žádosti za moravská a slezská beneficia.

Připadá tedy velká část čekatelů na moravská a slezská beneficia na účet Čechám a hlavně Praze. Zdržujíce se tam, kde byly dvůr a universita, rozmnožovali řady ostatních čekatelů na beneficia v Čechách. Tedy i nadprodukci kleru cítily Čechy a hlavně Praha mnohem více než země vedlejší.

Čím více konkurentů, tím více nespokojenosti, a nespokojenost ta se stupňovala směrem dolů.

Tato záplava čekatelů kalila masse nižšího kleru vyhlídky na lepší beneficia docela. Žárlivost jeho byla stupňována, když pozoroval, jak vyvolení kumulují beneficia. Stačí přečísti rejstříky obou prvých dílů Monument Vatikánských, abychom viděli, jak v době Klementa VI. a Innocence VI. mnohoobročnictví se stalo pravidlem pro všechny, kteří pomocí papežských provisí se domáhají beneficií. S držiteli tří, čtyř praebend a expektativ se potkáváme napořád; celé řady beneficií v jedněch rukou nejsou vzácností. Právě největší mnohoobročníci té doby jsou buď na dvoře Karlově nebo v blízkosti jeho dvora.[1]) Pohoršení, které dávalo nemírné hromadění beneficií, působilo tudíž v české residenci silněji než kdekoli jinde v českých zemích.

Nespokojenost se systémem papežských reservací a provisí stupňována byla u nás i ohledy národními. — Za Klementa VI. a Innocence VI. dostávalo se mnoho uprázdněných beneficií v Čechách, a to beneficií velmi výnosných, cizincům, ať byli

---

[1]) Srv. Krofta, Kurie, Čes. Čas. Hist. XII. str. 433 a násl.

služebníci kurie římské nebo příslušníci Karlova dvora. Krofta vypočítává, že za Klementa VI. více než polovina uprázdněných beneficií papežskými provisemi dostala se cizincům. Za to domácí duchovenstvo bylo štědře zahrnováno expektativami.[1]) Za Innocence VI. se poměry trochu zlepšily, ale přece účastenství cizinců při rozdělování beneficií není tak nepatrné, aby se jím duchovenstvo domácí necítilo poškozeným. Víme, jakou úlohu hraje v době husitské otázka národní, která se již dříve mocně ozývá. Většina cizinců, kteří u nás obdrželi beneficia, byli Němci. Odpor proti Němcům vznikl dříve a byl živější v Čechách než na Moravě. Koncem XIV. stol. Praha se svým Novým Městem se stala střediskem tohoto odporu. Tedy i v tomto směru působil systém papežských provisí více trpkosti v Čechách než na Moravě, o germanisovaném Slezsku nemluvě. — Shrneme-li předcházející úvahy, vidíme, že za pontifikátu Jana XXII. (1316—1334) byly české země s překotnou rychlostí zabrány do systému papežských reservací a provisí. Proti době dřívější, kdy kurie celkem nepatrně zasahuje do našich církevních poměrů, je to převrat. Král český se stane panovníkem říše Římské, Čechy jejím střediskem. Dvůr Karlův podporuje tento systém, Čechy jsou jím zasaženy nejcitelněji. Srovnáme-li za Innocence VI. Čechy se zeměmi sousedními, pokud je to dosud možno, vidíme, že jsou nepoměrně více zahrnuty papežskými milostmi než ony. Morava a Slezsko zůstávají daleko za svou zemí hlavní. To platí též o stycích s komorou papežskou. Škodlivé následky tohoto systému se jeví brzy, arcibiskup se jimi cítí ochromen v řádné správě diecésní a prosí za pomoc — marně. Expektativy zaviňují nadprodukci kleru, a ta se cítí nejvíce v Čechách a v Praze, kde jsou dvůr a universita. V Čechách a hlavně v Praze se kupí hořlavé látky. Otázka národní zde oposici dodává novou potravu. Odpor proti tomuto systému nalezne po schismatě průchod v otevřené kritice Matěje z Janova.

Jak známo výbuch odporu proti kurii nastal později v Čechách, a hlavně v Praze. Víme, jak se k hnutí husitskému zachovala Morava a Slezsko. Jsme zvykli v historii spojovati kausálně zjevy, které jdou za sebou. Nečiním tak dosud, dokud nebudou prameny vatikánské z doby Urbana V. a Řehoře XI. uveřejněny a

---

[1]) Krofta, Kurie. Čes. Čas. Hist. XII. st. 295.

dokud také okolní země nebudou míti podobné publikace, které by poskytovaly více materiálu srovnávacího. Pak teprve vysvitne, jak neocenitelným pramenem na poznání půdy, z níž vzniklo hnutí husitské, jsou „Monumenta Bohemiae Vaticana.“

Umělecké a vědecké zprávy.

Kommisse na vydávání historických pramenů moravských.

S opravdovou radostí a s nadějí mnohoslibnou ohlašujeme nový, dlouho žádaný a Moravě nejvýše potřebný podnik na rozvoj historiografie české vůbec a kulturní činnosti zvláště.

Za příkladem království Českého a jiných zemí byla při „Matici Moravské“ zřízena kommisse na vydávání historických pramenů moravských jakožto zvláštní odbor její. Již po mnoho let ozývaly se projevy vážných českých pracovníků vědeckých na Moravě, aby jako jinde také na Moravě byly soustavně vydávány dějepisné a kulturní památky moravské (nahromaděné v rozličných archivech klášterních, městských i místních, zámeckých i soukromých, hlavně v zemském archivě moravském v Brně, v knížecím arcibiskupském archivě v Kroměříži, v kapitulním archivě v Olomouci a v konsistorním archivě v Brně), aby památky tyto usnadňovaly badatelům práce jejich. Konečně ujala se vhodné myšlenky „Matice Moravská“, nejstarší spolek vědecký na Moravě, a zvolila desetičlennou kommissi za účelem žádoucně čekaným. Do kommisse byli výborem „Matice Moravské“ zvoleni pp. prof. dr. Antonín Breitenbach z Kroměříže, prof. Rudolf Dvořák z II. českého gymnasia v Brně, amanuensis zem. bibliotheky dr. Hertvík Jarník v Brně, prof. Tomáš Kalina v Uherském Hradišti, prof. dr. František Kameníček, ředitel I. č. gymnasia v Brně, zem. arch. koncipista dr. Bohumil Navrátil v Brně, prof. Fr. J. Rypáček z I. č. gymnasia v Brně, kn. arcib. archivář Frant. Snopek v Kroměříži, prof. dr. Stanislav Souček z II. č. gymnasia v Brně a prof. dr. František Šujan z I. č. gymnasia v Brně, a kommissi dáno svolení, aby se doplnila do patnácti členův.

Zvolená komisse sešla se 8. dne m. prosince r. 1906, přibrala do sebe p. ředitele Leandra Čecha z Nov. Města a

vdp. kons. auditora Jana Tenoru z Chvalkovic a ustavila se takto: předsedou jest p. řed. prof. dr. Kameníček, náměstkem předsedovým vdp. kn. arc. arch. Snopek, tajemníkem p. prof. dr. Šujan, pokladníkem prof. Rypáček, redaktory p. prof. Dvořák a p. arch. konc. dr. Navrátil.

Kommisse započne ihned pracovati. Doufáme, že práce její bude požehnána hojnými výsledky a že se stane Moravě pravým dobrodiním vědeckým na práce historické založeným.

Upozorňujeme na výroční zprávu o činnosti „Matice Moravské" za rok 1906 (na konci tohoto sešitu Čas. Mat. Mor.), kde jsou stručně označeny vznik a účel naší kommisse. „Matice Moravská" zřízenou kommissí rozšiřuje svou činnost značně a doufá, že bude všestranně podporována ve snaze vlastenecky i vědecky veledůležité. *Fr. J. Rypáček.*

* * *

Z přednášek věd. odboru v Mor. mus. společnosti.

Období páté (1905—6).

A. Přednášky první třídy (filologickohistorické).

V první řádné schůzi (13. list. 1905) přednášel p. prof. dr. Hugo Traub „o Moravanech r. 1848". Úvodem vytkl rozdíl mezi Čechami a Moravou a přešel potom na vylíčení prvních organisací českých na Moravě, totiž na svaz brněnských vlastenců (prof. A. V. Šembera a přátelé) a na českomoravskoslezskou jednotu vídeňskou. Zabral se pak zevrubně do otázky, tehdy zvláště důležité a jednající o spojení Čech s Moravou, jak se ho dožadovalo poselstvo české dvěma adressami svými. Bylo o to pracováno bedlivě z Prahy i z Vídně, vysíláni emissarové poučovat lidu moravského o tom, čeho lze dojíti úzkým spojením hlavních zemí koruny České. Úřady zeměpanské i arcibiskup Olomoucký nakládali s emissary bezohledně, a proto i sněm moravský stanul na hledisku zamítavém. Dle návrhu posl. dra. Al. Pražáka téměř jednosvorně schváleno usnesení proti spojení Moravy s Čechami (i 5 českých poslanců souhlasilo s Pražákem). Jen 5 něm. poslancův učinilo návrh prostředkující, aby konečné rozhodnutí bylo odloženo na dobu příznivější. Vlastenecký kněz dr. hr. Bedřich Sylva-Taroucca sám vroucně promluvil pro spojení. Mimo to jednal sněm o rovnoprávnosti češtiny s němčinou ve školách i v úřadech, ale pro krátkost časovou plně nedojednal věci tolik potřebné a spravedlivé. Dále jednáno o frank-

furtské otázce. Přes pustou agitaci velkoněmeckých stran za pevné podpory úřadů státních zamítl sněm připojení Moravy k novému spolku německému. Promluviv o složení posledního sněmu stavovského, pojednal pak p. dr. Traub o mor. sněmě ústavodárném, složeném ze 124 Čechův a 123 Němců (ačkoli dle statistiky z r. 1847 bylo na Moravě a Slezsku, administrativně s Moravou spojeném, Němců jen 791 tisíc a Čechův i Poláků $1^1/_2$ mill.) Potom učiněna vzpomínka na „slovanský sjezd v Praze“, o jehož obeslání se starali zvláště Klácel s Ohéralem. Účastníků moravských bylo přes 100; jsouce s Čechy ve sboru společném, podali svá přání zvláštní jako Moravané, projevili souhlas se spojením Moravy s Čechami, ale žádali pevně, aby Morava zůstala samostatným údem koruny České. Rozborem rozdílného stavu poměrů českých i moravských za roku 1848 skončena přednáška. (Viz letošní ročník Čas. Mat. Mor.) —

Ve schůzi druhé (18. pros. 1905) pojednal p. professor dr. Fr. Kameníček „o věnném a vdovském právě moravském za v XVI. století.“ V úvodě připomenuty dosavadní práce o předmětě, a za hlavní pramen označeny „Knihy připovědí a naučení“ v archivě zemském. Otázky věnné a vdovské na statcích svobodných byly na Moravě svěřovány hlavně péči zemského soudu, a většina soudních naučení zachovala se v knihách připomenutých. O svatbách nevěsty nebo poručníci jejich jmenovali ženichům věna (za starších dob jen na statcích movitých, od 16. století také na nemovitých statcích); ženichové upisovali nevěstám podobně (obvěnění, odvěnění), a určení dálo se „listem věnným“, pravidelně zapisovaným do zemských desek. Zápis do desek dával ženě nárok na věno celé. Manžel zajišťoval manželce věno její odvěněním, a mohl jí dáti i „nad věno“; úpisy o tom dával jen tehdy, nebyl-li zadlužen statek. Odkázal-li choť choti i dětem, dědila po případné smrti dětí svých. Dala-li choť (mimo věno) choti, čeho ušetřila sama, bylo jí to vracováno po smrti jeho. Manžel neměl svrchovaného práva dědického po manželce, nýbrž opatroval je dětem, a nebylo-li jich, připadlo jmění nejbližším příbuzným. Sama-li žena odkázala manželovi jmění své, stal se pravým majetníkem jeho. Bylo-li vdově vyplaceno věno, vydala o tom list, a peníze se jí vyplácely pravidelně zemským komorníkem. Manžel mohl se ženou míti spolek (stupek), t. j. mohli sobě vzájemně odkázati všecko. Nebylo-li slíbené věno

vyplaceno do smrti manželovy, musel je otec manželčin vyplatiti i po smrti mužově, a ze statku mužova bylo splaceno jen „nadvěno“. Žena, dokud měla muže, nebyla „sebe mocna“, svéprávná, jsouc „věznem“ a nemohouc s věnem svým podniknouti ničeho, ale jako vdova stala se úplně svéprávnou. Dcery nedužívé, nemajíce naděje na sňatek, dostávaly větší věno nežli dcery zdravé. Panny, které šly do kláštera, nedostávaly věna, nýbrž jen příplatky na živobytí. Děti nemanželské bývaly vyděďovány. Vdovy měly také právo na „svršky“ vedle věna i „nadvěna“, a patřilo jim všecko, co přinesly s sebou a co dostaly od manželův. Zápis věnných listů do desek obstarával zemský komorník, a platilo se za to až i 10%. Zemřela-li vdova bezdětná, měli dědické právo rukojmí. (Viz „Sborník prací žáků Gollových“.) —

Ve schůzi třetí (15. ledna 1906) rozmluvil se p. prof. Rudolf Dvořák „o pramenech k dějinám selského povstání na Moravě roku 1821.“ Selská bouře moravská r. 1821 vznikla z mylného výkladu o provisoriu pozemkové daně; lid dal se svésti a uvěřil agitatorským živlům, že s novou úpravou berní zrušena jest také robota. Bouře se provalila na Znojemsku a šířila se dále, ačkoli zemské gubernium vydalo vysvětlení, že patentem o daňovém provisoriu míněna jest jen nová berní úprava, nikoli zrušení robot. Sedláci nedbajíce vysvětlení, ujednali společně, že od svátku Zvěstování P. Marie (25. bř. 1821) nebudou konati robot. Vzpoura uchvátila také Jihlavsko i Brněnsko, ano i část Přerovska, ale byla záhy udušena, a hlavní vinníci potrestáni. — Prameny o vzpouře jsou částečně na mor. místodržitelství (zprávy vrchnostenských a krajských úřadů posílané zem. guberniu) v tajném oddělení. Nejvíc pramenů však jest v ministerstvě vnitra ve Vídni, totiž akta dvorské kanceláře (nejv. kancléře hr. Sauraua a dvor. rady bar. Mayerna, vyslaného na Moravu) a policejní akta (důvěrné dopisy gubernatora mor. hr. Mitrovského a pol. řed. brněn. Petra Mutha nejv. pol. úřadu ve Vídni, totiž hr. Sedlnickému z Choltic; Muthovy listy (celkem 61) jsou pramenem nejlepším). (Viz „Sborník prací žáků Gollových“.) —

Ve čtvrté schůzi (19. ún. 1906) přednášel univ. professor z Prahy p. dr. Václ. Novotný „o církvi a státě v dějinách českých“ do konce 14. století. Počav missiemi kněží bavorských a činností sv. apoštolů slovanských, promluvil o první

samostatné organisaci hierarchické, zaniklé pádem říše Velkomoravské, a pojednal o založení biskupství Pražského, podřízeného arcibiskupovi Mohuckému. Kněžstvo německé jen znenáhla se doplňovalo bohoslovci domácími. Kněží (i chrámy) byli tehdy předměty hospodářské spekulace, a moc kněžská závisela na světské. Biskup sv. Vojtěch byl přísným stoupencem křesťanské renaissance clunské, horlící o vnitřní vytříbení ducha křesťanského a o vymanění církve z moci světské. Majetníky kostelův i jmění jejich tehdy byli zakladatelé kostelní a rodové jejich, ustanovujíce a sesazujíce správce farní a vyměřujíce jim důchody. Biskup byl jen pánem na statcích svých, jako kníže na statcích knížecích. Kláštery (jako kostely) byly také majetkem zakladatelův a rodin jejich, a úřad opatský (jako biskupský) býval udílen hlavně z vůle knížecí. Caelibát byl u nás téměř neznám za 12. stol. Šíře pojednáno o snahách biskupa pražského Daniele I., biskupa olom. Zdika a kard. Quidona, aby přestalo manželství kněžské, a o sporech a úsilích biskupa Ondřeje II., o biskupovi Brunonovi Šaumburském a o biskupech pražských, Dobšovi z Bechyně a Janovi IV. z Dražic. Jmenovitě vylíčena význačná a všestranně pronikavá činnost emancipační a administrativní, vyvíjená slavným arcibiskupem pražským Arnoštem z Pardubic za doby Karlovy, kdy se počaly přímé styky Čech s kurií římskou, jejíž tehdejší působení podrobeno historické kritice, zvláště po stránce finanční. Na konci krátce vytčeny spory krále Václava IV. s arcibiskupy Janem z Jenštejna a Zbyňkem Zajícem z Házmburka. —

V páté schůzi (12. břez. 1906) promluvil p. fin. rada Zdeněk Lepař „o změně obyvatelstva království Českého za posledního desetiletí“ (1890—1900), přihlížeje hlavně k něm. spisu prof. Rauchberga o národní državě. Království České přetvořilo se značně (za řečené desetiletí) na zemi průmyslovou; úbytek zemědělský byl i relativní i absolutní. Poněvadž zemědělství zastoupeno jest více mezi Čechy (něm. zemědělců jen 27·7%), průmysl pak poměrně více mezi Němci (něm. průmyslníků 44·4%), jest zřejmo, že proměna více prospěla území německému nežli českému. V území německém byl přírůstek značně přes 10%, v českém sotva 7%; dle řeči obcovací přibylo Čechů 7·83%, Němců 8·27%. Zjev tento vysvětluje se přílivem lidí z českého území do německého, tedy vzrůstem českých menšin v německém úkrají. Prouděním obyvatelstva získává vět-

šinou území německé; neboť přes 800.000 rodáků z českých krajů pobývá v území německém v Čechách i mimo Čechy (hlavně ve Vídni). Processu assimilačnímu, odnárodnění, propadají dvě třetiny všech rodákův a tři čtvrtiny příslušníků z území českého. Čechové měli menší procento analfabetův a rychlejší vývoj školský nežli Němci. V německých okresích přibylo dětí českých i dvojjazyčných, v českých okresích sklesl počet dětí dvojjazyčných i německých na školách soukromých, hlavně zrušením neb proměnou židovských škol v území českém. (Viz Národopisný Věstník Československý 1906.) —

V šesté schůzi (9. dub. 1906) přednášel p. prof. dr. Frant. Šujan „o politických a sociálních poměrech na Moravě za doby 1029—1197". Úvodní úvahou prohlášeno něm. dílo Prokopovo o stavitelském umění moravském za chybné a zastaralé, jmenovitě v názoru o vzniku a vývoji hradním na Moravě. Studiem pramenným došel p. dr. Šujan názoru, že Morava byla za let 1029—1197 zorganisována mnohem méně nežli Čechy. Knížeti Českému příslušelo na Moravě „dominium", „iudicium" a „imperium"; každé darování údělnými knížaty moravskými bylo potvrzováno knížetem Českým jako vrchním pánem zemským; neboť uděloval úděly moravské po libosti. Dědiny byly dvoje: a) villae rusticanae, b) villae forenses, kde se vybírala cla. Kníže si ponechal, co chtěl (castra, villae, curiae, circuitus). Poddaní byli vojíny, stavěli hrady, upravovali cesty a mosty a platili daně i desátky. Knížeti patřila regalia (příjmy ze soudů, z hor a j.), jakož i kaple a chrámy. Chrámy spravovali faráři; kaple bývaly ve hradech. R. 1131 (dle zprávy olomouckého biskupa Zdika) bylo kostelů poměrně málo. Tehdy stavěli kostely mimo knížete také biskupové, klášterové a boháči, kterým všem poddaní platili desátky. Jméno „comes" vyskytuje se po prvé bezpečně u zakladatele panen. kláštera Kounického (1180). Hrady spravovali kastellánové s posádkou (živil je kníže). Župního zřízení nebylo tehdy na Moravě, ale vtíralo se z Čech (kam vniklo z Němec) zřízení lenní a vytlačovalo staré řády slovanské. V zápasech knížete Českého s údělnými Přemyslovci moravskými býval biskup Olom. vždy na straně knížecí; bylť knížetem ustanovován za biskupa. Pravé úděly na Moravě byly tehdy jen tři: knížetství Olomoucké, Brněnské a Znojemské; Jemnicko a Břeclavsko nebyly úděly pravými. R. 1197 spatřujeme stupnici obyvatelskou

takto: Kníže, markrabí, biskup; vyšší duchovenstvo (kapituly a kláštery); nižší duchovenstvo; vyšší šlechta (barones), nižší šlechta (milites); svobodníci (pauperes); poddaní vrchností duchovních i světských (někteří mohli se vykoupiti z poddanství a sluli „liberi“, jiní se nemohli zbaviti poddanství a sluli „servi“). (Viz Čas. Mor. Mus. Zem. r. 1906.) —

V sedmé schůzi (mimořádné, 7. května 1906) přednášel p. prof. Jos. Plaček „o poměru olomouckého biskupa Zdika k českým klášterům, zvláště praemonstrátským.“ Podal napřed krátký povahopis jmenovaného biskupa, jenž patří mezi nejznamenitější české praeláty za všech dob vůbec. Zdik (biskupem olom. byl za let 1126—1151), syn kronikáře Kosmy, v hodnosti své biskupské psával se „Jindřichem, biskupem moravským“. Vrstevníky svými v Čechách i na Moravě jmenován byl po česku „Zdikem“, kteréžto vlastní jméno původní zaměnil za jméno „Jindřich“ o některém nižším svěcení. Zdik prací svou i snahami připomíná sv. Vojtěcha, jehož asi napodobil vědomě, ale sv. Vojtěch byl repraesentantem mladého křesťanství českého a biskupem prvních století křesťanských, kdežto Zdik jest zplna středověkým hodnostářem církevním. Prvého vzdělání nabyl Zdik u otce a studoval bezpochyby v Paříži, snad i v Lutychu. Za druhého pobytu v Palaestině (r. 1137—1138) nastala u něho vlivem praemonstrátským „conversio“, což za středověku znamená vlastně vstoupení do řádu mnišského (v klášteřích „conversi“, „konvršové“). Zdik stal se prvým praemonstrátem českým a nejvlivnějším šiřitelem řádu sv. Norberta v Čechách i na Moravě za vlády Vladislavovy. Prvý, ale nezdařilý pokus o založení kláštera praem. učinil Zdik r. 1138—1139 na Strahově; ale teprve r. 1142—1143 povolal s úspěchem praemonstráty z porýnského Steinfelda, a klášter na Strahově (Sion) považoval za své nejznamenitější dílo a dal se v něm i pochovati (nikoli v Olomouci). Zároveň založen panenský klášter v Doksanech, hlavně podporou choti Vladislava II.; při vzniku jeho působil Zdik jako při vzniku kláštera Strahovského. Zvláště působivě projevil se vliv Zdikův r. 1148—1149 při zavedení praemonstrátů do Želiva, odkudž biskup pražský Daniel I. vypudil benediktiny. Čtvrtý klášter praemonstrátům založen v Litomyšli, před tím filiálce benediktinů opatovských; stalo se to za let 1149—1151; po smrti

Zdikově uvedeni praemonstráti na Hradisko u Olomouce. Z jiných řádů podporoval Zdik hlavně cisterciáky a získal bohatého Miroslava na založení kláštera Sedleckého. Účasti při založení cister. kláštera Plasského, kde měl Zdik patrně také podíl značný, nelze dokázati listinně, ale za to první panenský klášter řádu benediktinského u sv. Jiří na hradě Pražském měl ve Zdikovi ochránce vlivného.

V osmé schůzi (mimořádné a slavnostní), konané dne 16. června 1906 na počest šedesátin p. dvor. rady univ. prof. dra. Jaroslava Golla, nejprve předseda třídní p. prof. dr. Kameníček vzpomněl nečekaného skonu proslulého učence a mistra Františka Bartoše a pak promluvil několik úvodních slov o p. prof. Gollovi jako žák jeho. Načež p. prof. dr. Hugo Traub ocenil mnoholetou a směrodatnou Gollovu činnost vědeckou i školskou, tak že mluvíme právem o „Gollově škole historické".

Po přednášce poslán slovutnému jubilantovi telegramm do Paříže (kde p. dvor. rada tehdy prodléval) jménem účastníků na schůzi, podepsaný třídním předsedou p. prof. Kameníčkem a třídním tajemníkem prof. Rypáčkem.

B. Přednášky druhé třídy (mathematicko-přírodnické).

V první schůzi (9. list. 1905) přednášel p. prof. dr. Jar. J. Jahn „o vyhaslých sopkách v okolí bruntálském a vyvrženinách jejich", sděliv nové objevy své a ukázav značnou kořist lávových pum, nasbíraných na sopkách Uhlířské, Venušině a na Velkém Roudně. (Viz Čas. M. Mus. Z. 1906.)

Ve druhé schůzi (1. března 1906) vzpomněl p. třídní předseda prof. dr. Jahn nedávného skonu dv. rady prof. Karla Kořistky a prof. dra. Jana Voldřicha s případným oceněním. Potom pojednal geolog p. Vlad. J. Procházka „o pontském stupni na jižní Moravě".

Ve schůzi třetí (22. března 1906) přednášel p. řed. Václav Jeřábek „o tečnách určitého druhu křivek", navázav na badání † prof. dra. Ant. Suchardy o témže předmětě. —

Ve čtvrté schůzi (5. dub. 1906) pojednal p. prof. Jan Koloušek „o kurse půjček annuitních a o vypočítávání procent půjčkových".

V páté schůzi (26. dubna 1906) přednášel ing. prof. Josef Líčka „o pravoúhlých soustavách v Rakousku a o geodaetické hlavní úloze“ za účelem grafického sestrojování map a plánův. *Fr. J. Rypáček.*

Literatura.

Zprávy zemského archivu království Českého. Svazek I. Pořádá ředitel archivu Dr. Vojtěch J. Nováček. V Praze 1906. Nákladem zemského výboru království Českého. 179 stran a 3 plány místností zemského archivu.

Na hlubší studium vědecké o rozličných předmětech nutně potřebí jest, aby sbírky pramenů v archivech a knihovnách byly spořádány, sepsány a náležité katalogy k nim udělány, aby se vůbec vědělo, co kde jest, a hned se našlo, čeho si badatelé žádají. Jinak nemohou ani odborné kruhy věděti o obsahu sbírek a užívati jich ke svým studiím, a badatelé často marně hledají potřebné prameny. Proto dali někteří spisovatelé zprávu o jednotlivých archivech, upozorňujíce na důležitější písemné památky v nich, na př. v Čechách jmenovitě archiváři města Prahy prof. Dr. Josef Emler a prof. Dr. Jaromír Čelakovský, na Moravě Dr. František Kameníček (soupisem archivu zemského v Brně v Časopise Matice moravské r. 1891—95).

Z oné příčiny též nový ředitel zemského archivu v Praze Dr. Vojtěch J. Nováček začal vydávati se svolením a nákladem zemského výboru „Zprávy zemského archivu království Českého“, které by „seznamovaly historické odborníky i širší veřejnost s obsahem zemského archivu a podávaly zprávu o jeho činnosti úřední i vědecké“.

První svazek obsahuje zajímavé zprávy o vzniku a postupě nejdůležitějších sbírek pramenů historických, tiskem vydávaných nebo k tisku připravovaných, a tím i kus literární historie české.

Ředitel Dr. Nováček podává nejprve zprávu o činnosti zemského archivu r. 1903—1905, co obsahují sbírky archivní a co k dokonalému spořádání a katalogisaci vykonáno, zvláště při korunním archivu, nejstarších katastrech českých z r. 1654 a 1713, u pozemkových knih, jež c. k. okresní soudy v Čechách odevzdaly zemskému archivu, u sbírek genealogických a j. v. a jak

opisy z jiných archivů domácích a cizozemských byly nově uspořádány. Z moravských listin týká se nejvíce Brna (1002 opisy), Bludova (697), Slavkova (267), Olomouce (33), Tovačova (33).

Úřednictvo zemského archivu koná vedle běžné úřední práce s úcty hodnou péčí a svědomitostí dle možnosti ještě vědecká díla, vydávaná nákladem zemským, díla pro český dějepis důležitá, hlavně na základě vlastního badání v archivech římských, a podává o tom bližší zprávu:

Dr. Kamil Krofta píše o „Českém badání v archivu Vatikánském“, jenž pokládán jest za největší a nejdůležitější archiv světa. První z českých badatelů studoval tam r. 1837 slavný František Palacký ke svým Dějinám národu českého v Čechách a v Moravě do r. 1306, po něm z nařízení moravského výboru zemského dějepisec Beda Dudík r. 1852—3 prameny k dějinám Moravy od r. 1307, o čemž podal zprávu ve spise „Iter Romanum“ r. 1855; potom dva členové kláštera Rajhradského, Jan Navrátil a Karel Šťastný, jakožto spolupracovníci vydání register papeže Klementa V (vydaných r. 1885).

Sněm království Českého, uznávaje důležitost a potřebu dalšího badání v archivě Vatikánském a jiných v Římě, povoluje od r. 1887 na výzkum v nich ročně napřed 3000—5000 zl., od r. 1901 pak 6150 zl. r. č. Posíláni jsou do Říma některý úředník archivu zemského, jenž tam již pracoval, neb i jiný badatel, t. zv. „Česká expedice“. Uznání zasluhuje, že „badání Vatikánské podnikané nákladem království Českého neobmezovalo se jen na Čechy vlastní, nýbrž přihlíželo ke všem zemím tehdejší koruny české. . . . Kusy, které by se týkaly pouze Čech nebo jen Moravy nebo jen Slezska, jsou poměrně řídké, za to mnoho jich jest, které ať již přímo či nepřímo dotýkají se zároveň všech těchto zemí“ . . . Dějinná spojitost jejich jeví se i v tom.

Na základě opisů „České expedice“ z papežských register vydávají se „Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia“, jichž I. díl z doby Klementa VI. (1342 1352) upravil k tisku Ladislav Klicman r. 1903, II. dílu z doby Urbana VI. (1378—89) a Bonifáce IX. (1389—1404) 1. část r. 1903 a 2. r. 1905 Dr. Kamil Krofta. Další díly upravují koncipista zemského archivu Dr. Jan B. Novák a ředitel Dr. Vojtěch J. Nováček.

Z Moravy pracovali v Římě novější dobou zemský archivář Dr. B. Bretholz a koncipista zemského archivu moravského Dr. Boh. Navrátil.

„O badání českém v archivě kongregace de Propaganda fide", založené r. 1622 na šíření katolické víry, pojednává Hynek Kollmann. Z něho čerpány jsou velmi důležité paměti pro dějiny českého národa r. 1622—1800. Nejvíce tam pracoval sám spisovatel a již upravil značnou část textu k tisku pro I. díl nového pramene dějepisného: „Acta sacrae congregationis de propaganda fide".

Vedle toho sbírali jmenovaní úředníci a Dr. Jan B. Novák v archivě Vatikánském pro vydávané „Sněmy české" zprávy nunciů papežských, jež dávali o českých věcech do Říma.

„O důležitosti zpráv nunciů pro „Sněmy české" pojednává Dr. Jan B. Novák a ukazuje, „jaký vliv měl nuncius na dvoře císařském na vnitřní poměry české, především náboženské". I tu, jako na jiných stranách v minulosti a — bohužel! — i v přítomnosti, jest poučno, jakých prostředků se užívalo proti národu Českému a jak zvláště záhubné nesvornosti v něm, na př. podle zprávy nuncia Caetana dne 19. ledna 1609 „předně prý pokud možná se dbá o roztržku mezi „Husity" a ostatními nekatolíky. Mezi Luterány a bratřími taky je jakási nesvornost, která se hledí zvětšiti ... Dále sděluje, že byla znovu zřízena konsistoř pod obojí a jmenován nový administrator,který v málo článcích se různí od pravé víry a který se nabídl podati protest proti zavádění novot. Při tomto znovuzřízení bylo prý zapotřebí tak to nastrojiti, aby Praha císaře za to žádala, a poněvadž je obydlena více Luterány a bratřími než „Husity", oklamati lid (ingannar il popolo), že je to v jeho prospěch, což prý kancléř svými služebníky dobře provedl ... Čeho jeho prostřednictvím se nedosáhne, třeba očekávati od nesvornosti kacířů samotných, v níž jedině je spása".

Také ve zprávě k papeži dne 2. února t. r. „největší naději klade v nesvornost mezi protestanty, jíž začátek vedle „Husitů" se vidí již také mezi jinými" ... A kurie římská dne 27. června t. r. píše: ..... „Slova kacíře nezabíjejí, neprovází-li je nějaká neohrožená akce (qualche intrepida attione), která by vzala protestantům všechnu naději na dosažení žádaného cíle" ...

Další listy nunciů podávají zprávy, jak se ponenáhlu vše připravovalo na rozhodnutí válkou, hlavně osudnou bitvou na Bílé Hoře.

Spisovatel ukázav tím na důležitost těchto zpráv nunciů, pronáší na konci svůj názor, jak by se měly vydati.

Podány jsou pak ve Zprávách zemského archivu přehledný článek „K dějinám statků dříve purkrabských, nyní zemských“ od řed. Julia Pažouta, důkladně zpracovaný na základě knih z registratury nejvyššího purkrabství Pražského, dále zpráva „O starých pozemkových knihách v archivu zemském uložených“, úhrnem 10.520 z c. k. okresních úřadů, a seznam „Sbírka rukopisů zemského archivu království Českého“.

Mimo tyto vlastní zprávy zemského archivu zajímají tu velice ještě články o vydávání dvou našich pramenů historických, jež napsali sami jejich redaktoři.

V článku „Codex diplomaticus regni Bohemiae“ vzpomíná univ. prof. Dr. Gustav Friedrich nejprve starších pokusův o sebrání a vydávání listin k dějinám českým, též o sbírce Bonaventury Pitra, preláta rajhradského († r. 1764), o moravském diplomatáři Ant. Bočka „Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae“ od roku 1836 vydávaném, jehož první svazky obsahují množství novodobých padělků, „jimiž nejedna stránka starších dějin českých byla znetvořena.“

Sněm království Českého povolil r. 1898 peněžité prostředky, aby se vykonaly práce na vydání diplomatáře potřebné, a zvolen k úkolu tomu univ. prof. Dr. G. Friedrich. Spisovatel vykládá tu blíže program a pravidla, podle nichž by se listiny na vydání upravily, jak sám již vzorně učinil při vydání I. dílu Diplomatáře. Studuje prodrobně a srovnávaje staré rukopisy a originální listiny, shledal, že některé listiny jsou padělané, a „pojal úmysl také širším kruhům odborným podati pomůcky, které by jim umožnily podrobné studium písma i jiných zvláštností listin v našich zemích. Tak vznikl plán ku sbírce faksimilií listin knížat a králů Českých (Acta regum Bohemiae selecta phototypice expressa), která má názorně předvésti povšechný vývoj i všecky zvláštnosti tohoto druhu listin. Sbírka ta bude vydávána nákladem zemským. V druhé sbírce, nazvané „Monumenta palaeographica Bohemiae et Moraviae“, která vychází ná-

kladem České Akademie, předveden bude vývoj písma v obou zemích vůbec ukázkami rukopisů i listin soukromých.“ Tím chce podati systematické zpracování diplomatiky české.

„O vydávání Archivu Českého“ (r. 1840—1906) podává zprávu velezasloužilý náš dějepisec univ. prof. Dr. Josef Kalousek. Jako k některým jiným základním podnikům literárním a národním, dal podnět i k tomu František Palacký. Sám ovšem studuje prameny k Dějinám národu českého v Čechách a v Moravě, cítil nutnost, aby naše staré listiny byly soustavně vydány, a předložil stavovskému výboru zemskému dne 22. února 1840 návrh na vydávání Archivu Českého. Vydal ho 6 dílů nákladem zemským. Po jeho smrti († 1876) zvolen za redaktora Dr. Josef Kalousek, jenž tu blíže pojednává o proměnách u vydávání Archivu Českého a na konci dal všeobecný přehled obsahu všech vyšlých dílův. Moravy se týkají zvláště: A. Královė Jiří a Matyáš v Moravě r. 1470 v díle I. od Fr. Palackého, Psaní pana Viléma z Pernštejna od r. 1480—1520 v díle I., II. od Fr. Palackého, v XVI. a XVII. od archiváře Fr. Dvorského, Dopisy pánů Jana a Vojtěcha z Pernštejna 1509 - 1548 v díle XX. a Dopisy Karla z Žerotína r. 1591—1610 v díle XXVII. od Fr. Dvorského; B. Akta veřejná i sněmovní v Čechách i v Moravě 1414 až 1428 ve III. díle od Fr. Palackého, Jednání sněmovní a veřejná v markrabství Moravském 1412—1514 v X. a r. 1515—1527 v XI. díle od Dra. Fr. Kameníčka, jak praví Dr. Jos. Kalousek, v tom oddíle „nejpracnější snůška listin o jednáních sněmovních v markrabství Moravském“; C. Listiny kláštera Žďárského 1409 až 1527 v IX. díle od Vinc Brandla; D. Výpisy právní a dějinné: Řády selské a instrukce hospodářské r 1350 až 1698 z Čech a Moravy v díle XXII. a XXIII. od Dra. Josefa Kalouska; E. Výtahy a přehledy z listin čerpané: Diplomatář Viléma z Pernštejna 1304—1519 v VI. díle od Fr. Palackého, Zlomek register zápisů markrabství Moravského r. 1459 v VII. díle od Dra. Jos. Emlera.

„Zprávy zemského archivu království Českého“ jsou tedy obrazem snah o sbírání a vydávání historických pramenů k dějinám českým vůbec i k jednotlivým věcem kulturně historickým. Další svazky budou se dle předmluvy, „pokud bude možno, vydávati přibližně v ročních lhůtách“ a obsahovati zvláště soupisy jednotlivých oddělení archivu zásluhou nového ředitele a úředníkův archivních. Žádoucí jest, aby také jiné archivy a knihovny,

jež chovají staré památky a prameny historické, uveřejnily soupis jejich. Česká Akademie bude systematicky vydávati též soupisy rukopisů knihoven a archivů v zemích českých, jakož i rukopisných bohemik v cizině. Co starším badatelům dělalo často velké obtíže při nejistém hledání zpráv v různých archivech, někdy marně, najdou noví již v pramenech vydaných nebo v soupisech uvedeno. Tím se vědecká práce velmi ulehčí a prospěje k dalším a hlubším studiím vůbec a k bližší znalosti dějin českých.

Fr. A. Slavík.

Sborník prací historických. K šedesátým narozeninám dvorního rady prof. dra. Jaroslava Golla vydali jeho žáci. Redigovali J. Bidlo, G. Friedrich, K. Krofta. V Praze MCMVI. Nákladem Hist. Klubu. Za 10 K.

Dne 13. července m. r. dosáhl šedesátin dvorní rada prof. dr. J. Goll. Goll vstoupil do literatury jako básník a literární historik. Než záhy obrátil se k historii, ač ani po tom nezapřel nikdy v sobě básníka. Golla k sobě zlákala nejdříve Jednota Bratrská, Chelčický a Komenský. Také dobou války třicetileté se obíral. V boji rukopisném stanul na straně nevěřících. Methoda historické práce Gollovy nezůstala bez vlivu ani na dějepis literární. Goll byl tak šťasten, že založil „školu“. A ti, kdož se hlásí k jeho žákům, pracují téměř ve všech oborech historických. Svědčí o tom také Sborník věnovaný Gollovi jako učiteli — žáky jeho.

Sborník přinesl 24 prací autorů, z nichž mnozí mají dobré jméno i za hranicemi. Příspěvky jsou uvedeny pořadem chronologickým. Čtenář najde zde práce z dějin politických, právních, hospodářských, církevních a náboženských, z diplomatiky, literatury, a filosofie. Některé práce mají specifickou důležitost pro Moravu.

J. B. Novák věnuje pozornost listáři královny Kunhuty, v němž rozeznává předně listář královny Kunhuty, složený Bohuslavem, příslušníkem jejího dvora, obsahující dopisy fingované a pak formulář neznámého autora, obsahující většinou opisy skutečných listin a konečně doplňky, obsahující kopie authentického materiálu kanceláře řečené královny. Volby r. 1306 týká se příspěvek Šustův. Dle něho Václav III. odkázal korunu své nejstarší sestře, provdané za Jindřicha Korutanského, opíraje se při tom o listinu Přemysla II. Otakara, kterou se staly Čechy ženským lénem za let 1265—1271. V. Tille ve studii „Karlštejn“,

literárních to glossách k Neuwirthovým Forsch. zur Kunstgesch. Böhmens, I., vidí ve výzdobě Karlštejna jakousi analogii s Karlovým životopisem. Karlova koncepce výzdoby Mariánské a kaple sv. Kříže na Karlštejně zakládá se na mystickém ponětí nového Jerusaléma, který jest Karlovi podobenstvím spravedlivého života, odvráceného od smrtelného, tělesného a hříšného žití tohoto světa. A tu ukazuje Tille, že se toto ponětí často opakuje v Karlově životopise, jako výraz utkvělé myšlenky císařovy, k níž dospěl pod silným dojmem stálých výčitek svědomí, připomínajících mu svedení a ztrátu panictví za mládí.

Vlast. Kybal je znám svou pěknou knihou, věnovanou Matěji z Janova. Tentokráte obrátil zřetel k Milíčovi článkem „Milíčův sen". Milíč byl mystik ryze středověký. Theologii svou opíral o ideu Kříže, která jest mu nejen „ideou praktické morálky, nýbrž i logickým předpokladem jeho ideje lásky, kterou lze považovati za nejvyšší výraz celé mystické jednoty ethiky jeho". Tím náleží středověku. Za to svou kazatelskou činností ocítá se na prahu novověkém. Milíč nezůstal osamocen. Na jeho učitelskou a sociální činnost navazují jeho žáci, a tím byl Milíčův sen dosněn . . .

Krofta napsal pro Sborník studii „Řím a Čechy před hnutím husitským", v níž shrnul výsledky své práce „Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské" (Č. Č. H. 1904 a 1906). Dovídáme se odtud, že v české reformaci důležitou úlohu měl odpor proti tehdejší ústavě církevní. J. V. Šimák obrací svou pozornost k Václavu Hájkovi z Libočan. Šimák zmirňuje dosavadní přísný soud Dobnerův a Palackého o Hájkovi a dokazuje, že Hájek užil mnohem více pramenů než udává a že často za jmény fingovanými kryjí se prameny spolehlivé. Z článku Šimákova patrno, že Hájek přistoupil k svému dílu po obsáhlé přípravě. Nespolehlivost jeho nesvědčí pouze o jeho povrchnosti a lživosti, spíše o laxnosti historické kritiky za doby jeho.

Prof. Čáda seznamuje nás s filosofem Hipponem. Jar. Šťastný hledá v Makedonii Herodotovo jezero *Πρασιάς λίμνη*. Em. Peroutka jedná o „Stavbě městských hradeb v Athenách r. 479 př. Kr." a dokazuje, že Thukydidovy zprávy o tom jsou spolehlivé. Groh podává „Původní plán Erechtheia" a stojí proti domněnce Dörpfeldově, jakoby původní plán Erechteia byl dvakrát tak veliký jako nynější. L. Niederle, oceňuje význam

Michala Syrského pro dějiny balkanských Slovanů za VI. st. Hýbl probírá dějiny bulharské po vymření Asěnovcův. Příspěvek Friedrichův týká se dějin Moravy. Friedrich zde dokazuje, že obě nejstarší listiny kláštera Rajhradského (čtenář najde je v přílohách, podaných světlotiskem), prvá datovaná z 18. října 1045, druhá z 26. listop. 1048, nevznikly tehdy, nýbrž až za druhé pol. 13. st., a to za druhého sporu opatství Břevnovského s biskupem Olomouckým. Podrobnou statí kritickou (81—123 str.) „O správním rozdělení země české do polovice 13. st.“ rozbírá Pekař nepravý názor a rozdělení země na župy. Názor ten objevuje se r. 1835 vlivem Bočkových podvrženin zlomků Monseových. Palacký od té doby i řada těch, kdož přišli po něm, věří v župy. Teprve r. 1875 A. V. Šembera a r. 1876 A. Sedláček zamítají tento termin. Nový názor zavádí F. Vacek také, a Pekař tvrdí, že v Čechách nebylo nikdy žup, nýbrž že existovaly jen kraje („země“) a že také dekanátní theorie pro st. 12. je nesprávná. Pekař udává počet krajů od konce 11. st. do pol. 13. st. na 25—28.

Moravy týkají se Kameníčkovy „Glossy k věnnému a vdovskému právu moravskému na statcích svobodných za 16. století“. Autorovi nedovolovalo omezení místa probrati otázku dopodrobna. Omezil se pouze na některé zjevy význačnější. Spisovatel dovozuje, že věnné a vdovské právo moravské souviselo velmi těsně s právem sirotčím a poručenským, s nímž tvořilo podstatnou část práva majetkového a rodinného. Rovněž k právním dějinám moravským náleží příspěvek V. Müllera „Půhonci“, jejichž starožitné výsadní postavení mezi selským lidem zaniklo zrušením poddanství. J. Bidlo ve své stati „O konfessi bratrské z r. 1573“ přirovnává tuto ke konfessi z r. 1538. Prvá má spíše ráz luthersky, druhá je bližší kalvinismu. Bidlo soudí, že Jednota neměnila svých dogmatických názoru, nýbrž je pouze rozvíjela a určitě formulovala, a že reforma, za niž svedl svůj památný boj Blahoslav proti misomusům, prospěla znamenitou měrou i bohosloví.

J. Glücklich hledá „Prameny a vznik Budovcova Antialkoranu“. Budovcovo dílo není vědeckým rozborem koranu ani nauky jeho, spíše jest to dílo polemické a apologetické. Budovec snesl veliké množství pramenův a pomůcek různé ceny a spolehlivosti a z nich čerpal nahodile a dosti nepřesně. A týmž směrem berou se i jiná díla českého písemnictví reformačně humanistického. Budovec touží po tom, aby všickni křesťané se

sjednotili proti Gogu a Magogu. Dílo Budovcovo jest důležito nejen na poznání světového názoru vůdce Jednoty bratrské, myšlenkového i citového ovzduší části těch, kteří byli poraženi r. 1620. U Budovce spojuje se český messianism s představou o zvláštním úkolu země české, k níž základ položilo vědomí, že v Čechách se počalo z celého světa nejdříve hlásati ryzí slovo Boží, „vědomí, které nabylo posily zvláště u Bratří událostmi r. 1609, kdy církvi Boží“ se skutečně dostalo svobody. Náboženské cítění naučilo Budovce hleděti stále k nebi, a proto nemohl ani pochopiti dosah katastrofy bělohorské. Viděl „v ní asi jen jednu ze zkoušek, kterých Bůh tolik již na své věrné seslal ve své nevystihlé moudrosti. I nereptal a podrobil se. Byl více mučedník než bojovník, snad na škodu země, tím spíše, že byl v tomto směru typem.“

K dějinám židovským za 17. a 18. st. čelí Machátova práce „Židé v Náchodě“, založená hlavně na archivaliích města Náchoda. Poslední prací týkající se Moravy, uveřejněnou ve Sborníku, jsou Dvořákovy „Prameny k dějinám poslední selské vzpoury na Moravě r. 1821, na jejichž základě hodlá autor pojednati o této vzpouře v práci samostatné.

V. Kratochvíl líčí politickou situaci v Prusku r. 1842 a chování kancléře Metternicha k ní. Připojuje Metternichův memoire o schůzce s králem Bedřichem Vilémem IV. r. 1842. Příspěvkem k dějinám české publicistiky je článek Z. V. Tobolky „Z publicistické činnosti Dra. A. Krásy“, kterým hledí podati rehabilitaci tohoto přítele K. Havlíčka. O Krásovi Tobolka dokazuje, že vyšel svým politickým programem i činností žurnalistickou ze školy Havlíčkovy.

Rovněž zajímavý je V. J. Duškův „Příspěvek k historickoprávní terminologii slovanské“. Dušek zde ukazuje, jak vznikají určité právní terminy a jak během doby co do obsahu mění význam svůj.

Sborník uzavírá lehce a s jemným humorem psaná stať Z. Nejedlého: Kotle a lesní rohy. Jest to příspěvek ke kritice RKZ s hlediska dějin hudby. V RKZ čteme v „Ludiši a Luboru“ verš „zavzně hlahol trub i kotlóv“ a v „Jaroslavu“ verš „vzezvučely hlasy rohóv lesních, udeřily zvuky bubnóv břeskných“. Ale Nejedlý zde dokazuje přesvědčivě, že Hanka jako Jungmann představoval si již v XIV. st. staročeskou operu v duchu úpadkové hudby vlaské. Kotle a lesní rohy jsou nástroje st. XVII. Lesní

rohy jsou modním nástrojem romantismu. Autor RKZ neznal tedy dějin hudby ani účelu hudebních nástrojů, jež uváděl. Za to znal aspoň dle jména nástroje orkestrální s počátku st. 19.

Sborník jest ozdoben podobiznou Gollovou, jejímž autorem je Šimon; více se nám však zamlouvá zdařilý portrét Gollův M. Švabinského.

Obsah Sborníku je bohatý a zajímavý. Příspěvky vesměs cenné. Patrno, že pěkně se representuje škola Gollova.

Dr. Jos. Pešek.

Dějiny markrabství Moravského. Stručné vydání. Napsa Rudolf Dvořák. V Brně 1906. Nakladatel A. Píša. 509 + XXX stran.

„Vlastivěda Moravská" přinesla obšírné Dvořákovy „Dějiny Moravy" o pěti dílech, vypravující události od nejstarších časů po rok 1848. Objemné dílo, první soustavné zpracování dějin moravských, nemůže býti příručkou po způsobě Tomkových „Dějů království Českého". Proto napsal prof. Dvořák stručné vydání své několikaleté práce a podává dobrou, značně opravenou rukověť dějin moravských. Po Brandlově zastaralé „Knize pro každého Moravana", vlastně velmi krátkého vypsání osudů moravských jen po rok 1628, vítáme práci Dvořákovu radostně jako dílo včasné a potřebné i jako dílo pilného, bystrého a soudného dějepisce.

„Dějiny markrabství Moravského" jsou rozděleny na pět knih.

Kniha první počíná se dobou nejstarši a končí se vymřením Přemyslovců (X—1306). Podány jsou zprávy o Keltech, Markomanech a Kvadech, o příchodě Slovanů, o Samovi, o říši Velkomoravské (za Mojmíra I., za Rostislava, Svatopluka a Mojmíra II.), o Moravě za panství maďarského, českého a polského, za Břetislava I. a Spytihněva II. a za Vratislava II., pak vylíčeny zmatky po smrti Vratislavově, panování Soběslava II. a Vladislava II a spory Přemyslovců do nastoupení Přemysla I. Otakara, vylíčen vnitřní stav země Moravské po sklonek XII. století, doba králů Přemysla I. Otakara, Václava I. (hlavně tatarská záplava), Přemysla II., Václava II. a III., a na konci vnitřní stav moravský za století třináctého.

Kniha druhá zabírá dobu od vymření Přemyslovců po zvolení krále Ferdinanda I. (1306—1526). Vypsány jsou doby přechodních králů Rudolfa I. Habsburského

a Jindřicha Korutanského, první léta královské vlády Jana Lucemburského a správcovství pana Jindřicha z Lipé na Moravě, vladaření markrabat moravských Karla, Jana Jindřicha a Jošta, války domácí, hnutí husitské a události moravské za hejtmanování pana Lacka Kravařského, za markrabování Albrechta Rakouského, pak vláda krále Albrechta a Ladislava Pohrobka, krále Jiřího Poděbradského, Matyáše Korvina a Vladislava II. i Ludvíka, syna jeho.

Knihou třetí vypsána jest doba od zvolení krále Ferdinanda I. po mír vestfálský (1526—1648). Za zvolením Ferdinanda I. za krále a za přijetím jeho za markraběte moravského podána účast Moravanů za válek tureckých po rok 1547, vylíčeny vnitřní stav země Moravské a účast Moravanů na válce šmalkaldské, panování krále Maximiliana a Rudolfa II., působení Žerotínovo a Dietrichštejnovo, války turecké a vpády Bočkajovců na Moravu, doba Matyášova, stavovské povstání české a účast moravská při něm, potrestání tohoto povstání, katolická reformace a vydání „Obnoveného zřízení zemského“ (1628), války polská, dánská a švédská i švédskofrancouzská a mír vestfálský.

Kniha čtvrtá líčí doby od míru vestfálského po smrt krále Leopolda II. (1648—1792). Vyznačeny nejdříve smutný stav zemský po míru vestfálském, pak války turecké a vpády tatarské na Moravu, řádění Tökölyovců, poměry náboženské a zřízení zemské, válka o španělské dědictví, vpády kurucké na Moravu, pragmatická sankce, selské poddanství, obchod, řemesla a vzdělanost, války o dědictví rakouské, opravné práce za Marie Teresie, válka sedmiletá, opravy po ní, záležitosti poddanské a selské bouře, reformy církevní i školské, náboženská bouře na Valašsku, opravy Josefovy, počátky českého obrození národního a doba Leopolda II.

Knihou pátou sebrány jsou děje od nastoupení Františkova po rok 1848 (1792—1848). Vylíčeny účast stavů moravských za korunování krále Františka, první válka koaliční, spiknutí helvetské, druhá a třetí válka koaliční a bitva u Slavkova, čtvrtá válka, úpadek státních financí rakouských, kongress vídeňský a stav zemí našich po něm, návštěvy Františkovy na Moravě, správa státní a církevní, zřízení stavovské, zemské finance moravské a stav lidu poddaného, průmysl a obchod, školství a ústavy vzdělávací, censura, literatura a umění výtvarné, doba

vlády krále Ferdinanda Dobrotivého, účast stavů moravských za korunování jeho, finance státní a záležitosti zahraniční, nacionální hnutí v zemích uherských a českých, úpadek mor. financí, silnice, úpravy říční, počátky železniční, rozvoj školský; a dílo se končí vylíčením poddanství lidu selského.

Dvořákovy „Dějiny m. M." v novém, zkráceném vydání, ač plně nedostihují Tomkových „Dějů k. Č." ani věcně ani formálně, jsou dobrým, vhodným a záslužným dílem, potřebným každému, kdo chce míti řádnou příručku o událostech moravských (historických i kulturních) za všech věků historického života země Moravské. Jak vidno z obsahu jednotlivých knih, dosti mnoho z dějin politických, s dějinami moravskými vlastně nesouvislého, mohlo býti vynecháno, mnoho tu zbytečného, mnoho opakování, mnoho nedůležitého (na př. popisy návštěv vladařských). Dílo mělo si hleděti hesla: Non multa, sed multum! Na chválu práce Dvořákovy sluší říci, že jest psána historicky objektivně a nestranně, střízlivě a věcně, ať se líčení zabývá událostmi náboženskými i politickými, ať národními i společenskými. Po této stránce rovná se Dvořák Tomkovi úplně.

Chvat a spěch za práce, hlavně za korrektury, zavinily několik nesprávností věcných, a hlavně formálních.

Dotkneme se jen některých nedopatření, aby opravena byla za vydání nového, bohdá nedalekého; neboť „Dějiny m. M." zasluhují plnou měrou vydání nového; jsouce nejlepší rukovětí dějin moravských.

Zemi České nedali jména Bojové, nýbrž Germáni ji zvali dle Bojů Bojerheim. Bůh sluneční u Slovanů slul Chrs (Chors, Chars i Chrus), nikdy Chres. Kmen moravský na Břeclavsku raději píšeme Lovětici (nikoli Lovatici). Mosaburg (Moosburg) slul slovansky Blaten grad. Liutpold (str. 23.) nebyl markrabím, nýbrž vévodou bavorským. Správné jméno kněžny Drahomíry slulo Drahomiř. Kníže český Vladivoj (str. 27.) nebyl Přemyslovcem (leda po přeslici jako syn české Doubravky), nýbrž bezpochyby Piastovcem a bratrem Boleslava Chrabrého. Svatý Václav dle badání Pekařových byl zavražděn r. 929 (nikoli 935). Prkoš byl na Bílině (nikoli na Bilíně). Syn Kosmův slul česky Zdikem (nikoli Zdíkem). Jako v Čechách i na Moravě byly raženy mince za údělných Přemyslovcův. R. 1164 zasnoubena byla vnučka krále Vladislava (Helena) s vnukem byzant. cís. Manuela (ni-

koli se synovcem). U nás říkáme Tasovici, Vítkovici, Přemyslovci (nikoli Tasoviči, Soběslavič a j.). Nelze říci Temudžin čili Džingischán, jako nelze říci Karel čili Otec vlasti; slovo džengischán jest titul a znamená velikého chána, chána všech chánův. Na str. 88. čteme Matěj Čák, na str. 90. Matouš Čák; slul opravdu jen Matoušem. Slavný předchůdce Husův slul Jan Milíč (nikoli Milič). Král Václav IV. zemřel na Novém Hradě (Wenzelstein) u Kunratic (nikoli na hradě Kunraticích). Kazimír, žádaný za krále do Čech, nebyl mladší bratr pol. krále Vladislava II., nýbrž Vladislava III. Král Bedřich byl korunován za císaře r. 1452 (nikoli 1451). Na str. 270. čteme, že od bitvy na Bílé Hoře po rok 1628 nebylo na Moravě sněmování; arch. Snopek v Čas. Mat. Mor. zjistil opak. Proč za hájení města Brna r. 1645 nebyla připomenuta vynikající účast rektora Martiny Středy? Na str. 330. čteme o s a s k é m králi Augustovi III. (nebyl králem saským, jsa vévodou a kurfiřtem; Augustem III. slul jako král p o l s k ý). Na str. 329. čteme, že nejv. sudím zemským byl hrabě Geissler, ale na str. 334. Heissler. Na str. 341. se vypravuje, že po míru v Cáchách r. 1748 byl uvolněn spolek anglickoruský (správně anglickorakouský). Francouzská republika nebyla vlastně „provolána“ dne 10. srpna 1792, nýbrž vlivem 10. srpna až 21. září t. r. Na str. 402. čteme, že Josef Bonaparte byl jmenován králem polským (správně neapolským). Mírem ve Vídni r. 1809 nebyla západní Halič s Krakovem dána Sasku, nýbrž vel. vévodství Varšavskému, jehož vladařem ovšem byl kurfiřt saský za krále saského povýšený. Jan Kollár nepůsobil v Praze (byl tam jen nahodile). Jan Ohéral nemohl založiti Mor. Nár. Noviny r. 1859; byl tehdy již odrodilcem a žil v Praze jako redaktor německých novin. Dne 12. ledna 1806 „neobsadili“ Francouzové Brna, nýbrž „odešli“ odtud. Na Moravě nevládl Ludvík II. (v rejstříku, str. XVIII.); v Uhrách slul Ludvíkem II., u nás byl jediným králem toho jména syn krále Vladislava II. Na str. 30. čteme o založení kláštera Rajhradského, že kníže „obdařil toto o p a t s t v í hojnými statky, ale podřídil je ve všem českému klášteru benediktinskému v Břevnově.“ V Rajhradě byli jen p r o b o š t o v é, podřízení opatům břevnovským; teprve r. 1813 nabyl klášter Rajhradský práv voliti samostatného opata. Klášter Třebický byl založen spíše r. 1101 (dle kroniky Střelkovy) nežli r. 1109. Panenský klášter Oslavanský byl založen paní Heilvidou (Heilvidis) ze

Znojma, nikoli Konstancií, vdovou po králi Přemyslovi I., která založila (1233) se synem Přemyslem klášter Tišnovský (na Předklášteří), jehož nezaložil král Václav I. (str. 98.; na str. 103. čteme, že chrám klášterní dokončen král. Konstancií „pomocí syna jejího Otakara“; syn její slove vždy jen Přemyslem; byl tehdy markrabím moravským). Klášter Novoříšský nemá „neznámého původce“; založilť jej Markvart a Vojslava z Hrádku. Na str. 215. čteme, že bratrský biskup Jan Augusta dal se do ochrany zem. hejtmana Václava z Ludanic, „jehož rodičové kdysi také náleželi k jednotě bratrské.“ Nejen rodiče Václavovi, ale pan Václav sám byl horlivým členem jednoty bratrské a zřejmým ochráncem bratrským. Mezi úředníky zemskými s českými názvy najednou čteme: truchses, a máme název český: stolník (kraječ). Na str. 365. čteme: Mikuláš čili Ada*n*ctus Voigt (slul Mik. Ada*u*ctus Voigt; Adauctus jest jméno klášterní).

V „Dějinách“ se také vyskytují tvrzení, která se neshodují s dobou líčenou a jsou spíše anachronismy. Autor píše o prvotní vzdělanosti slovanské, dí na str. 8.: „Hlavním zaměstnáním a zdrojem výživy byla odedávna orba, kteráž provozována byla horlivě a soustavně“. Nikoli, nová badání ukazují, že tehdy Slované z pastevcův a pěstitelů dobytka i včel ponenáhlu stávali se rolníky. Za dob starých náčelník kmenový slul knězem; název vládyka (starosta) býval vždy jen titul hlavy rodové. Pravé a stálé úděly za 11. a 12. stol. na Moravě po smrti knížete Břetislava I. byly tři: Olomoucko, Brněnsko a Znojemsko; Jemnicko a Břeclavsko (jako Čáslavsko větve Děpolticův) byly propůjčeny jen dočasně. Za časů nejstarších nelze u nás na Moravě mluviti o župách, o městech, o pánech ani rytířích, o sněmích moravských ani soudech zemských, o lhotách ani zámcích a pod. V našich zemích nebylo vůbec žup!

Po stránce formální spěšná práce i korrektura způsobily dosti nedůsledností a nedopatření. Jména osobní i místní jsou na rozličných stránkách psána rozličně, na př. jména maďarská, Nadaždy, Nadasdy (správně Nádasdy), Batthyany, Bathyany (správně Batthyány), Déak i Deák (správně Deák), Serenyi, Sereny (správně Serényi), Berczenyi (správně Bercsényi), Kemenyi (správně Kemény) a j. Někde čteme Potstacký, jinde Podstatský (správně Potstatský), z Vickova (správně z Víckova), páni z Meziříče (spr. z Meziříčí), Jan Sobieský (správně česky Soběský, polsky

Sobieski), Mitrovský z Nemišle (správně z Nemyšle), Zahradecký (správně Zahrádecký), Ant. Brus (správně Prus), Colloredo-Mannsfeld (spr. Mansfeld), Schaafgotsche, Schafgotsche (správně Schaffgotsch), Hybl (správně Hýbl), Jos. Hayden (spr. Haydn), gen. Černičev (spr. Černyšev), Freitag z Čepirohu (spr. Freytag z Čepiroh), Stanislav Thurzo (lépe česky Turský, z Tuřího) a j. Čteme: Burboni, a hned zas Nemourský. Nač jest psáno jméno charv. šlechtice Krištofa Frankopana „Frangipani“? Také jména osadní nejsou vždycky psána správně i důsledně stejně, na př. Hlubšice i Hlubčice (Leobschütz), Rožinka (spr. Rožínka), Byteš (správně Bíteš), Slavikovice (spr. Slavíkovice), Vyzovice (spr. Vizovice), Lubus (spr. Lubuš), Vratětin (spr. Vratěnín), Kank (spr. Kaňk), Sibíň (spr. Sibiň), Kuřím (spr. Kuřim), Moderna (Modena), Svišťovo (spr. Svištov), Chropiň (Chropyně) a j. Lomnice na sev. Moravě slove německy Lobnig (nikoli Lobnik). Na str. 81. čteme o bitvě mezi Suchými Kruty a Jedenspeigem (slove Jedenspeigen, mn. č., česky Nydršpelk). Miholetic (str. 135.) nemůžeme najíti na mapě; snad Milotice u Hranic?). Také německá jména osobní, jako místní, nejsou podána vždy přesně, na př. Stahremberg (spr. Starhemberg), Cobenzl (spr. Cobenzel i Cobentzel), Somerau-Beckh i Beeckh i Beekh a j.

Našli jsme také dosti germanismův a nedopatření jiných, na př. povstati (spr. vzniknouti), provésti (spr. vykonati), nalézati se na výpravě (správně býti), nedostavil se (nepřišel), donutil k uzavření příměří (spr. na ujednání příměří), přichází o život a statky (pozbývá) a j.; přilba (spr. přílba), zahnal nepřátely (spr. nepřátele), s nepřátely (spr. s nepřáteli), lišil se (spr. lišil se), šlépěj (šlepěje), napjetí (napětí), přijati, napjati (přijmouti, napnouti), právomoc (pravomoc), pohrozeno (pohroženo), opomenul (opominul), vyhostěn (vyhoštěn), smůlou (smolou), vyhražena (vyhrazena), snášenlivý (snášelivý), k rozepřem (k rozepřím), neunavný (neúnavný), zášť (záští), třebíčtí (třebičtí), porovnání rozepří (srovnání), mládež, jejíž miláčkem (jejímž), škola jejíž úkolem (jejímž), vzmahající (vzmáhající), odsouzen k smrti (na smrt), odevzdal k vychování (na vychování), myšlénka (myšlenka), churavící (churavějící), poutě (mn. č., správně pouti), dolehavý (doléhavý), rusálka (rusalka), nalezala (nalézala), továrna katunová (na kartouny), zračí se (jeví se), nemocemi (nemocmi), poprávcové (popravci), léty pokročilý (lety), zardousen (zardoušen), střežil

břehy (střehl břehů), uvízlo (uvázlo), gothický (gotický), Králové Pole (Královo), Třebovicím, Hustopečím, Hranicím (Třebovicům, Hranicům), do Vratislavi, do Čáslavi, z Břeclavy (do Vratislavě, z Břeclavě), z Vlašimi (z Vlašimě), školních reform (reforem), poprve (po prvé), bádání (badání), vyjezděný (vyježděný), choť Dom Pedra (Doma Pedra), ve vsích (vsech), Zdenka (Zdeňka), Míšensko (Míšeňsko), Charvatsko (Charvátsko), odjato (odňato), Jeroným (Jeronym), Markéta (Marketa); zřejmé chyby tiskové, na př. nabude (nebude), hojdování (holdování), ztratou (ztrátou), Albik (Albík), shromážďované (shromažďované), navštiven (navštíven), probošství (proboštství) a j.; nepěkná slova jsou: kýžený, docíliti, shromáždisko a j. Také se má psáti: zpustošil, zklamati, ztvrzený, zplnomocněný (nikoli sklamati atd.). Rovněž nelíbí se nám tvary: odpadnuvše, odtrhnul a podobné. Genetiv míst a sídel končíme raději hláskou *a*, na př. z Cimburka (nikoli z Cimburku); v mn. č. bez ů, na př. do Hukvald (nikoli do Hukvaldů).

Na konci díla na str. I.—XXX. jsou dva rejstříky: věcný i jmenný. V „Rejstříku" abeceda jmenná není všude přesná, na př. při písmeně M. Jsou tam také chyby, na př. Hašek Ostravský (spr. Ostrovský), Diviš Boreš (spr. Bořek), Nessebrode (spr. Nesselrode), Kastelhorn (spr. Kastelkorn), Pasricida (Parricida) a j.

Vybrali jsme některá nedopatření a chyby tiskové jen proto, aby za druhého vydání dobré a cenné dílo Dvořákovo bylo zdokonaleno zplna, a nepsali jsme jich snad proto, abychom chtěli snižovati práci záslužnou, která svědčí nejen o bystrém rozhledě po dějinách moravských, nýbrž také o vzácné soudnosti spisovatelské. Celá kniha jeví zřejmě, že v Dvořákovi nám vzrostl dějepisec nejen pilný a kritický, nýbrž i střízlivý (ani nedbá výzkumův archaeologických, měnících názory na dobu starou) a objektivní. Celé dílo jest velmi vhodným a poučným svodem dějin moravských; některé části jsou líčeny velmi poutavě a výstižně, zvláště se nám líbí části kulturní, kde spisovatel se zabývá vnitřními poměry za jednotlivých období (články 11. a 16. v knize I., čl. 23. v kn. II., čl. 33. (snad nejlepší) a 42. v kn. III., čl. 45., 49., 51., 52., 56.—59. v kn. IV., čl. 65.—70. v kn. V.) Tím není řečeno, že části ryze dějepisné a vypravovatelské jsou podány nepěkně a nepoutavě. Badatelská střízlivost autorova zaslouží zvláštní chválu, jakož i statečnost v povědění přímé a poctivé pravdy (jak o náboženských tak i politických věcech).

Doufáme, že druhé vydání Dvořákových „Dějin“ bude zhuštěnější, v některých částech kulturních (zvláště o význačnějších zjevech stavitelských a uměleckých) úplnější i přesnější a vůbec soustavnější, jakož i formálně dokonalejší. Autor pracuje rychle, spěšně, ano chvatně, a tím lze vysvětliti mnoho. Ale i tak, jak jsou vydány nyní „Dějiny m. M.“, jsou nejlepším příručním dílem o dějinách moravských a zaslouží vřelého přijetí všude jako práce hodná soudu, pozoru, čtení i rozšíření.

Knize by prospěly jedna nebo dvě mapky příslušné, rodokmeny panovnické, ano i pořadí zem. hejtmanův i biskupů moravských.

V „Předmluvě“ slibuje autor, dojde-li časem na vydání druhé, že připojí vylíčení dějin moravských po roce 1848, aby tak rukověť i obsahem byla ucelena a zabírala význačné události moravské (historické i kulturní) po dobu nejnovější. Přejeme si, aby tak bylo brzy a zdárně. Autor dokázal posledními časy, že umí pracovati rychle, soudně a dobře. *Frant. J. Rypáček.*

Josef Truhlář: Katalog českých rukopisů c. k. veřejné a universitní knihovny Pražské. 1906.

V obšírné předmluvě vykládá spisovatel o roztřídění, stáří a provenienci kodexů klementinských jakož i o zařízení katalogů starších na rozdíl od katalogu jeho. Celkem obsahuje Truhlářův katalog českých kodexů 432 čísla, ale „není jím nikterak vyčerpána rukopisná látka české bibliotheky Klementinské“, jak dokazují tabulky IV. a V. katalogu rukopisů latinských, hledicí ke kusům českým, které jsou obsaženy v kodexích latinských. Tyto české kusy nejsou tu ovšem více popsány, ale za to registrovány v rejstříku, jenž „shrnuje takto krom archivalií veškerou rukopisnou látku českou bibliotheky Klementinské v jeden soustavný celek“. Pokud běží o stáří rukopisů, přináleží téměř polovice době stol. 14.—16., a proto může autor tvrditi, že „žádná druhá bibliotheka neobsahuje tolik starých bohemik rukopisných, kolik Klementinská, a že jen musejní v příčině té se jí blíží.“ O provenienci kodexů se dovídáme, že pocházejí největším dílem ze zrušených klášterů českých (175 kusů) a z nich nejvíce od jesuitův. Podle připojené tabulky provenienční možno toliko při 221 (ze 432) říci s pravděpodobností, odkud pocházejí, a z tohoto počtu pochází jediný rukopis, a ještě nikoli s jistotou, z Moravy (č. 378), z kláštera cisterciáckého ve Žďáře. Ze 432 čísel týká se

Moravy 16 kusů (č. 64, 83, 84, 92, 102, 150, 156, 193, 196, 211, 252, 294, 323, 358, 382 a 417), z nichž chci zde poukázati k důležitějším: kodex 83. obsahuje některé půhony a nálezy z l. 1475 až 1515 a registrování svobod, ustanovených v Olomouci r. 1520. V kodexu 92. jsou půhonové a nálezové z l. 1475—1554, svobody markrabství Moravského, přepisy to listin z l. 1311 až 1510, jakož i sjednocení stavů moravských proti Pikartům r. 1504. Pod č. 150 uveřejněna jest sbírka spisů a listův českých, latinských a německých, hledících k dějinám moravským za l. 1604—1611. Rukopis č. 156 jest formulář, obsahující rozličné listy právní i soukromé z XVI. a s poč. XVII. stol. Mimo to nalézáme tu Obnovené zřízení zemské s r. 1632 (č. 211), přeložené z němčiny J. Komínkem z Engelhauzu, radním písařem města Ivančic, zlomek urbáře Hodonského ze stol. 16.—17. (č. 323), Jura Iglaviensia z r. 1415 (č. 193) a obecná práva jihlavská z 16. stol. (č. 358). Konečně zaznamenávám ještě artikule sněmů moravských v l. 1554 a 1556 (č. 92) a r. 1567 s některými nařízeními a vyhláškami (č. 385), jakož i knihu Tovačovskou (č. 83 a 416) ze stol. 16.—17.

K popisu katalogu připojeno jest 5 tabulek, z nichž první, jak svrchu podotčeno, obsahuje provenienci kodexů, druhá výčet rukopisů jinoslovanských (celkem 3 kusy), třetí výčet rukopisův umělecky vyzdobených, čtvrtá vyčítá rukopisy s kusy latinskými a pátá konečně rukopisy s kusy německými. Na konci jsou dva rejstříky, první ke kusům českým, druhý k latinským.

Práci Truhlářovu uvítá každý český historik s povděkem, a lze si jenom přáti, aby příkladu jeho bylo následováno a dostalo se nám záhy katalogisace čelných knihoven a archivů netoliko v Čechách, nýbrž také na Moravě. *H. Traub.*

Die älteren Beziehungen der Slawen zu Turkotataren und Germanen und ihre sozialgeschichtliche Bedeutung. (X a 243 str.). Napsal J. Peisker. (Zvláštní otisk z „Vierteljahrschrift für Social- u. Wirtschaftgeschichte, III., str. 187 533.) Stuttgart 1905.

Spis jest první částí díla „Neue Forschungen zur Sozial- u. Wirtschaftgeschichte der Slawen.[1]) Budou mu následovati dvě pojednání: Über Wort u. Gerät Pflug bei den Slawen a Über die wlachoslawische Symbiose. O vzniku těchto úvah praví Peisker

[1]) Spis jest věnován památce P. J. Šafaříka.

(předmluva na str. VII.), že jsou vlastně kritikou obsažného spisu Lippertova: Sozialgeschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit. I. (Praha 1896), stejně jako tři pojednání uveřejněná s titulem: Forschungen atd., zvláštní otisky z Zeitschrift für Sozial- und Wirtschaftgeschichte V.—VII. (Über den slawischen Pflug, Über die altslowenische Župa, Serbische Zadruga, kterými spisovatel rozvířil velice krutý boj.[1]) Názory jeho mají se k Lippertovým jako „a" k non „a" (str. X.).

Práce svrchu jmenovaná má za úkol, jak Peisker sám praví na konci (str. 243): dokázati, že staroslovanské poměry životní jsou jen výsledek otroctví národů slovanských kmenům uralsko-altajským, respektive tureckotatarským[2]) a germánským. Slované žijíce v krajinách sice vlastností příznivých tak, aby národové v době, kdy obyvatelstvo bylo úplně závislé na půdě, mohli v nich vésti život příjemný, ale sousedících s kočovnými kmeny jako pokojní zemědělci neměli dosti síly ani moci, aby konečně odrazili útoky těchto kmenů; neboť ze stepí valily se pořáde nové a nové zástupy nomadů, kteří dusili všechen odpor přesilou a lepší vyškoleností vojenskou. Když však přece podařilo se Slovanům svrhnouti otrocké jho, zvyklí jsouce poslouchati nedovedli dlouho žíti svobodně. Nedostávalo se jim schopností státotvorných, upadali do zmatkův a sporů, z nichž jediným vysvobozením bylo přijetí jha cizího. Tureckotatarští kmenové — Skythové, Avaři, Pečeněhové, Maďaři — vykonávali svou moc nad ubohými Slovany nejkrutějším způsobem. Stav porobených kmenů byl strašlivý. Tím, čím Slované byli za prvních dob, stali se v mučírně uralskoaltajské (str. 57.).

Odtud vysvětlují se nám velice snadno četné zjevy v prvních dějinách starých Slovanů, dosud těžko pochopitelné — nesamostatnost, rozdrobenost, nedostatek politických schopností a lásky k svobodě. Za středověku žádný slovanský kmen nepodrobil Germánů na delší dobu, za to však středověké dějiny znamenají nezadržitelný postup Germánstva proti slovanským kmenům.

---

[1]) Srovnej: Slovo o zádruze v Národopisném sborníku českoslovanském, IV. a V. i zvláštní otisk. V Praze 1899.

[2]) Peisker nečiní rozdílu mezi kmeny uralskoaltajskými a tureckotatarskými, ačkoliv jest odůvodněn velmi dobře.

Myšlenky v pojednání obsažené jsou nové, nejen v celku, nýbrž i v jednotlivostech, které mnohdy nesouvisí s vlastním thematem. Peisker jiným způsobem vysvětluje „holubičí“ povahu starých Slovanův. Důvody na prokázání tohoto prvotního stavu starých kmenů slovanských jsou asi tyto: Slované nemají, ačkoli země, již obývali, výborně se hodila na chov dobytka, svých samostatných názvů pro „mléko“, „skot“, „nuta“ (dobytek), nýbrž užívají dodnes názvů západogermánských nebo tureckotatarských.[1])

Dle zprávy císaře byzantského Konstantina Porphyrogenety z r. 949[2]) Rusové kupovali od sousedících s nimi Pečeněhů koně, skot a brav, což dokazuje, že staří Slované nechovali dobytka, ač půda, na níž žili, se hodila na chov. Zprávu tuto vysvětlují analogické poměry ve střední Asii, které trvaly až po dobytí krajin těch Rusy. Tureckotatarští kmenové bránili chovu dobytka u kmenů sobě podřízených, olupujíce je, když přece se odvážili chovati brav nebo skot, o všechen dobytek (str. 6.). Arijci nikdy nebyli kočovníky. Jediní Skythové dle theorie o původě jejich iranském kočovali. Ale ti nejsou Arijci, nýbrž Turkotataři s některými jmény arijskými. Kočovali dříve v Persii (lépe na Iraně), odkud si přinesli jména svoje, poněvadž kočovníci rádi přijímají podrobené živly mezi sebe a snadno ztrácejí svou národnost. Slované jsou podrobeni Skythům (str. 22 a násl.).

Svrchovanost tureckotatarskou zaměnili Slované později za germánskou (str. 57.). Dokazují to četná slova, přejatá z jazykův germánských, a to západních.[3])

Dosvědčuje poslední také slovanský název pro Germány „Němec“, jenž pochází ze jména západogermánského kmene

---

[1]) Staroslovanské názvy plugъ, skotъ, nuta, mlěko (melko) přejaty z germánských plôga, starohornoněmecky pfluog, skatta, got. skatts, starohornoněmecky noz, anglosasky neat, melka gotsky miluks, starohornoněmecky miluh, staronordicky mjolkr, anglosasky meoloc, mile (srovnej str. 78., 80., 96. a násl., 122.), výraz pro sražené mléko tvarogъ z turkotatarštiny (turak, tur. torak, jakut. tur (Viz i str. 122., 123.)

[2]) De administrando imperio 2. (Viz str. 4.)

[3]) Na str. 59—97 Peisker, nikoli dle svých vlastních vědomostí, nýbrž dle dobrozdání nejpřednějších slavistů slovanských i germánských podává velice obšírný seznam všech slov a pojmů, jež slovanské řeči přejaly z germánských.

Nemetů (st 98 a násl.). Vegetariány z galaktofagů stali se Slované za panství tureckotatarského (str. 101 a násl.), neboť Slované původně chovali dobytek a užívali produktů jeho, jak svědčí výklad slov „župa“ a „župané“. Ale vrstva „županů“ za panství tureckotatarského se stala vládnoucí a byla cizího původu (str. 101—121 výklad slova župa a župané).

O starogermánském panství podává důkaz také slovo „vitezь, které je odvozeno z germánského vikingr. Vítězové, vrstva vládnoucí, cizí, proti „smerdům“, vrstvě podřízené, slovanské. Slovo „smerd“ pro sedláka slovanského vzniklo za doby poroby tureckotatarské. Dodnes Japoncům Evropané, zvláště pak ženy plemene bílého, zapáchají velice. Rozdělení na župany, poslovaněné Turkotatary, a smerdy, slovanské sedláky, zachovalo se dlouho do středověku i za vrchního panství germánského (str. 134).[1])

Poněkud rozdílné poměry však byly v nynějších Korutanech a v Čechách.[2]) Tu nalézáme selská knížata domácí, nikoli z panující vrstvy. Původ jejich jako sedláků dokazuje zvláštní obřad při nastolování jak v Korutanech tak i v Čechách.[3]) Vítězná revoluce proti utlačovatelům pomohla jim na trůn. Ji podporovaly hornaté krajiny,[4]) kočovníkům těžko přístupné. Sedláci žárlice na svou svobodu zajišťovali si ji volební kapitulací knížat. Také nebylo v pravdě dědického práva. Toto omezeno jen na regia stirps, z níž poddaní volili si pak nejvhodnějšího člena za knížete, především nejstaršího (seniorátní právo k nástupnictví). [5]) Ale také tyto dva státy byly pod vrchním panstvím tureckotatarským. Právě veliká úzkostlivost o svobodu nedávno šťastně nabytou vnucovala knížatům od sedláků všechny ceremonie při nastolení, volební kapitulaci atd.

---

[1]) Slovanské poměry v jižním Štyrsku.

[2]) Slovanská veleříše Samova jest jen výjimkou ve starších dějinách slovanských.

[3]) Především políček v Korutanech měl knížeti připamatovati, z jakého stavu pošel.

[4]) V Čechách za prvotní doby omezila se vláda knížecí jen na kraj bílinský. Kníže Přemysl nebyl první kníže, nýbrž několikátý. Zvolení jeho i za knížete pražského znamená postup v díle osvobozovacím. Ritus při dosazování na trůn přenesen byl pak i na hrad Pražský, ač mu tam lid dobře nerozuměl. (Kronika Kosmova a obrazy v kapli sv. Kateřiny ve Znojmě, vymalované z nařízení Litoltova, str 277.)

[5]) Na str. 220. podána charakteristika tohoto selského státu.

Myšlenky, které Peisker v práci podává, jsou jak v celku tak i v mnohých jednotlivostech úplně nové. Jsou mezi nimi správné i nesprávné. Myslím, že práci této bude následovati řada pojednání, jimiž četné body se vysvětlí podrobněji, a odvážné theorie přivedou se na pravou míru. Nemohu v stručném referátě podrobovati důkladnému rozboru jednotlivé názory Peiskrovy, k čemuž by bylo třeba pojednání stejného rozsahu, jakého jest práce jeho. Omezím se jen asi na tyto poznámky: Slova z germánských řečí přejatá, — byla-li skutečně — o čemž však někteří pochybují [1] —, dokazují, že Slované stýkali se s Germány a naučili se od nich lepšímu hospodaření. Historické zprávy nás poučují, že značná část Slovanů byla podrobena Germánům.[2]) Úzký styk Slovanů s kmeny německými vysvětlíme si také nejlépe jejich porobou. Jaká však tato byla a pokud jí Slované trpěli, jest nejisto. Poroba tureckotatarská, které připisuje Peisker největší vliv na vývoj Slovanstva, není nikterak dokázána. Zpráva Konstantina Porphyrogenety týká se jen menší části kmene ruského, která nejdále byla posunuta k stepi. Pravlast slovanská nebyla v krajině kočovníkům vhodné, nýbrž v krajinách pokrytých hlubokými lesy a močály, které za vpádu kočovníků vždy rolníkům skýtaly dostatečnou ochranu. Analogické jsou poměry asijské jen zdánlivě, jen pro malou část Slovanstva. Historicky dokázána jest poroba jen u některých kmenů slovanských především Hunům, Avarům, Bulharům, kterým přísluší zásluha, že Slovany balkánské sjednotili k boji proti říši Byzantské[3]) a Maďarům. Ale poroby tyto trvaly jen po krátkou dobu. Hunům otročili i germánští kmenové. Avarské jho svrhli Slované pomocí Samovou. Maďarské vpády do říší slovanských netrvaly déle než do Německa. Veliká říše Boleslava I. osvobozuje větší část slovanských kmenů ze jha maďarského.[4])

---

[1]) Nejnověji vyslovil se proti filologickým důvodům Peiskrovým docent dr. J. Janko v přednášce, kterou měl v král. učené společnosti v Praze.

[2]) Archaeologické důvody pro podrobení slovanské Germánům sestavil L. Niederle: Slovanské starožitnosti (I. 2. c. 10). Viz i Národopisný věstník českoslovanský, I. (září), str. 196.

[3]) Viz o tom podrobněji u J. Marquarta: Osteuropäische u. ostasiatische Streifzüge. Lipsko 1903), str. VII. Marquart upírá schopnosti státotvorné i germánským kmenům.

[4]) Marquart, o. c. c. 6. a 7.

Mongolský původ Skythů — nejdůležitější důvod pro porobu starých Slovanů Turkotatarům — není Peiskrem dokázán.[1]) Zprávy, které dokazují udatnost, svobody milovnost Slovanů, Peisker prostě vykládá tak, že se týkají lepší vrstvy mezi Slovany, cizího původu, tureckotatarské, t. zv. županův. Výklad slov župa a župané jest velice zajímavý a znamená v mnohém pokrok.[2]) Ale důsledky z toho odvozované ve všem nejsou správné. Rozdělení Slovanů nemuselo vzniknouti přimíšením cizí vrstvy, nýbrž mohlo se prostě vyvinouti, jak je nalézáme také u germánských kmenů, kteří snad nikdy nesloužili mongolským kmenům. Ovšem podrobení toto mohlo uspíšiti rozlišení. Výklad o vývoji českého státu jest velice zajímavý, nový. Třeba však všimnouti si výkladu, který podává J. Marquart.[3])

Kniha Peiskrova, plná nových myšlenek, znamená skutečný pokrok ve slavistice, třebas všechny důsledky v ní obsažené nejsou správné. *Dr. Ant. Polák.*

Nová díla.

V Rozpravách České akademie vyšlo v třídě I. číslo 36: Malířstvo pražské v XV. a XVI. věku a jeho cestovní kniha staroměstská z let 1490—1582. Sepsal a vydal dr. Karel Chytil. S 35 vyobrazeními. Stran 353.

V Histor. archivě téže akademie vydáno č. 28.: Pozůstatky knih zemského práva knížetství opavského. Podává JUDr. Jan Kapras. Díl I.: Knihy přední, Část prvá (1413—1484). Stran XXV a 164.

Archivu Českého vydán díl XXIII. redakcí Jos. Kalouska. Stran 600 kvartových.

Vlastivědy Moravské vydány byly okresy vranovský Fr. V. Peřinky, str. 196, a rožnovský Č. Kramoliše, str. 228.

---

[1]) L. Niederle, Věstník, I. str. 198. Srv. i Starožitnosti slovanské, I. 2. c. 7.

[2]) Srv. V. J. Dušek: Příspěvek k historicko-právní terminologii slovanské. Sborník prací žáků Gollových, str. 365—379, má četné poznámky pro Peiskrovu práci.

[3]) Kniha jeho jest důležita i pro české historiky v jiném směru, načež dovoluji si upozorniti. Podává kritiku především arabských pramenů pro dějiny slovanské a zvláště české. V odstavci druhém o pokřtění Chazarů máme vystoupení Konstantinovo, v 6. a 7. (kritika zpráv Masudiho a Gaihaniho) podává nám spisovatel mnoho nového pro nejstarší dějiny české a moravské. Viz i náležející sem exkursy.

Jindřich IV. a Rudolf II. Dvě studie o zahraniční politice Francie a domu Rakouského (1592—1610). Napsal Vlastimil Kybal. Stran IV a 125. Zvl. otisk z Věstníka Kr. Č. Spol. Náuk v Praze.

Malby v dřevní basilice sv. Klimenta. Napsal Jos. Wilpert, str. 59. Nádherná publikace s vyobrazeními. V Kroměříži 1906.

Uherské ústavní dějiny. Do Ottova Slov. Naučného napsal JUDr. K. Kadlec. Zvl. otisk. Stran 39.

Uherská a chorvatská ústava v hlavních črtách. Napsal Dr. K. Kadlec. Zvl. otisk z České Politiky. Stran 181.

K obnově řádů městských v Č. Krumlově r. 1443. Návrhy p. Oldřicha z Rožmberka a žádosti měšťanův. Uveřejňuje Hynek Gross. Str. 14. Zvl. otisk z Věstn. Král. Č. Spol. Náuk.

O slovanské lexikografii. Napsal Fr. Pastrnek. Str. 16. Zvl. otisk z Věstníka České akademie.

Publikace z Kapit. archivu pražského:

Josephi Locatelli: Babylon Bohemiae ab anno 1780—1790. Vydal dr. Ant. Podlaha. Stran 152.

Hilarius Litoměřický: Traktát o Nejsv. přijímání lidu ob. pod jednou způsobou. Vydal dr. Ant. Podlaha. Str. 127,

Privilegia semper fideli metropol. capitulo Pragensi a Sancta Sede concessa. Str. 41. Vydavatel neudán.

Statuta metrop. eccl. Pragensis anno 1350 consripta. Vydal dr. Antonín Podlaha. Str. 65.

Jos. Locatelli, Regimen Leopoldinum 1790 – 1792. — Memorabilia 1792—1799. Vydal dr. Ant. Podlaha. Str. 110.

Wenceslai Francisci Coelestini a Blumenberg: Autobiographia — Acta capitularia (1646—1674). Vydal dr. Jan Nep. Sedlák. Str. 128.

Zwei Legenden über das Leben des Laienbruders Friedrich von Regensburg. Vydal dr. Ant. Podlaha. Str. 24.

Paměti Frant. J. Vaváka, souseda a rychtáře Milčického z let 1770—1816. Vydává Jindř. Skopec. Knihy I. část 1 (1770—1780). Str. 148.

Posvátná místa král. českého. Sepsal dr. Ant. Podlaha, díl I. arcidiecése pražské. Str. 319.

Zemské knihy opolsko-ratiborské. Napsal JUDr. Jan Kapras. Str. 22. Zvl. otisk z Časop. Č. Mus.

Ueber den Tod des Konigs Ladislaw Postumus. Napsal Václav Novotný. Stran 19. Zvl. otisk z Věstníka Král. Č. Spol. náuk.

Rusíni jazyka slovenského. Odpověď p. Vlad. Hnaťjukovi. Napsal Fr. Pastrnek. Str. 19 kvartových.

Záhada spiritismu. Kritická studie. Napsal dr. Josef Kratochvil. (Otisk z Vych. Listů.) Stran 14.

Archiv městečka Měřína. Podává Aug. Kratochvíl. Stran 29. Nákladem vlastním. 1906.

Archiv městečka Mohelna. Podává Aug. Kratochvíl. Stran 16. Nákladem vlastním.

Písemné památky na zámku v Černé. Podává Aug. Kratochvíl. Nákladem vlastním. Str. 84.

Vaterländische Denkwürdigkeiten. Ein Buch für mährische Geschichtsfreunde. II. sv. Napsal dr. Vil. Schram. V Brně 1907. Stran 152. Obsahuje 28 statí z nejrůznějších dob a velmi pěkného obsahu.

Časopisy.

Českého Časop. Historického vydán redakcí Jar. Golla a Jos. Pekaře roč. XIII. seš. 1. Články: Holland. theorie archivní a reforma archivnictví u nás. (Kratochvíl V.). — Husova reforma kost. zpěvu (Nejedlý Zdeněk). — Novokřtěnci (Mareš Frant.). Český sněm ústavodárný r. 1848 (Heidler Jan). — Literatura k děj. ruským 19. stol. (Bidlo Jarosl.). — Jar. Goll (Krofta Kamil). Drobné články, referáty. Zprávy.

Časopisu Musea království Českého vydán redakcí Čeňka Zíbrta ročn. LXXX. svazek čtvrtý a roč. LXXXI. sv. 1. Obsahuje dokončení starších prací, dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých, hlídku literární a zprávy o Matici České.

V roč. 1907: Zemské knihy opolsko-ratiborské (JUDr. J. Kapras). — Účast českých panovníků při říšských výpravách (dr. J. Volf). — Štambuch Br. Mat. Tita, krajana a spolužáka Komenského v Herbornu 1611—12. (J. Vávra). — Drobné příspěvky a referáty.

Sborníku věd právních a státních vydány redakcí prof. Bohuše Riegra ročníku VII. sešity 1—2. Obsah: K nauce o potřebách (Čuhel František). — Pojem veřejné správy a hlavní formy její činnosti (Hoetzel Jiří). — O pojmu odpovědného redaktora (Miřička August). — Příspěvek k dějinám lenního práva v Čechách (Stupecký Josef). — Rozluka unie švédsko-norské. (IV.) (Vavřínek František). — O dvorské komoře za Ferdinanda I. (Demel Jaroslav). — O spůsobech zániku členství v hospodářských a výdělkových společenstvech durante societate (Worel Josef Oskar). Celní tarif dvojitý (Dr. E. Schindler). — Nové právnické texty římské v jaz. latinském (dr. L. Heyrovský). — O kriminelně relevantních výtazích zevnější činnosti ku výsledku, čin trestný odůvodňujícímu (Drbohlav K.). — Osobní daň z příjmů z pozůstalosti neodevzdané (Fux Bol.). Literatura a přehled literatury civilního řízení za r. 1905.

Zeitschriftu des maehrischen Landesmuseums vydán byl redakcí prof. A. Rzehaka, K. Schirmeisena a prof. E. Sofféa VI. roč. 2. sešit. Obsah: Die Vogelwelt von Unter-Wisternitz und Umgebung (Fr. Zdobnicky). — Die paragenetischen Verhältnisse der Minerale im Amphibolitgebiet von Zöptau (V. Neuwirth). — Beiträge zu einer Dipterenfauna Mährens (A. Czižek). — Die Schalensteine (Opfersteine) im westmährischen Granitgebiet (A. Rzehak). — Různé zprávy a dobrá zdání o sbírkách soukromých. Výroční zpráva Mor. mus. společnosti.

Zpráva o činnosti Matice Moravské v Brně

za správní rok 1906, přednesená o řádné valné hromadě, konané dne 13. února 1907.

Jako leta minulá spolek náš hleděl v mezích stanov svých dostáti svému hlavnímu úkolu, podporovati literaturu českou se zřetelem na potřeby moravské, dvojím směrem, vydáváním „Časopisu“ i samostatných prací vědeckých.

„Časopis“, jehož redakci stále zastává prof. dr. Frant. Kameníček, nemohl tohoto roku rozvíjeti se rozsahem tak, jak bychom my i sám redaktor byli sobě přáli, neboť pro značná vydání jiná musil přesně zachovati předepsaný rozměr svůj. Po stránce vnitřní dostál plnou měrou požadavkům vědeckým, jak o tom svědčí cenný obsah tohoto ročníku, k němuž přispěli delšími i kratšími projednáními, zprávami vědeckými i uměleckými, referáty atd. tito spisovatelé: Josef Bartocha, dr. Ant. Breitenbach, Miloslav Hýsek, dr. Jan Kapras, Ant. Klvaňa, Josef Letošník, dr. Josef Pešek, dr. Ant. Polák, Fr. J. Rypáček, Aug. Sedláček, Fr. A. Slavík, dr. Jan Smyčka, dr. Zdeněk V. Tobolka, dr. Hugo Traub, dr. Rud. Trpík.

Časopis vyměňuje se za časopisy i jiné publikace četných vědeckých ústavů, domácích i cizozemských, jak vypočteny jsou ve zprávách z let předešlých.

Když na podnět dosavadního starosty spolkového, p. zem. školdozorce Václava Royta, došlo ke shodě a konečně i ke splynutí „Matice Moravské“ s „Vědeckým klubem“, pomýšleno bylo na to, zdaž by rozmnožením spolupracovníkův a přibráním mladších vědeckých pracovníků do redakce nebylo možno vykonati novou úpravu Časopisu tím způsobem, že by jednak obsah jeho obmezil

se výhradně články historickými a filologickými, jednak aby se obohatil rubrikou „Zpráv“, jež by obsahovala všechna „moravica“ do těchto oborů slušící, asi po způsobu Čes. Čas. Histor. Avšak zástupcům „Vědeckého klubu“ nezdálo se ještě možným pro tento rok, aby program „Časopisu“ nově vymezený aspoň přibližně byl vykonán. Proto také výbor se usnesl, aby redakce zatím zůstala v dosavadním vedení, hledíc aspoň částečně vyhovovati novému programu, k čemuž členové Vědeckého klubu slíbili dle možnosti přispívati pojednáními i recensemi.

Jako samostatná publikace vydána tohoto roku Maticí Moravskou druhá část R. Dvořákových „Jednání sněmů moravských“, a to z let 1835—1848, jež kromě toho obsahuje též Korunovační akta z let 1791, 1792 a 1836. Kniha, mající 336 stran, rozeslána byla všem členům „Matice“ zdarma zároveň s třetím sešitem „Časopisu“. Kdo by si z členů přál dalšího výtisku, může jej dostati za 4 K, kdežto cena jeho pro nečleny ustanovena na 5 K.

Na rok 1907 připravuje se a jest již v tisku práce professorů F. Černého a P. Váše: „Výklad místních jmen moravských.“

Jakmile došlo ke sloučení Matice Moravské s Vědeckým klubem, vznikla z možnosti sjednocení sil pracovních myšlenka nového důležitého podniku vědeckého, jehož na Moravě dosud trpce postrádáme. Prof. dr. Kameníček dal některým členům spolku na uváženou otázku zřízení komise pro vydávání historických památek moravských asi v tom způsobu, jak již od delší doby trvá v Čechách nebo ve Štyrsku, a hned také stručně načrtl úkol a organisaci této komise. Veškeren výbor radostně schválil tuto myšlenku i uložil členovi svému, p. dru. Navrátilovi, koncipistovi zem. archivu, aby k návrhu Kameníčkovu vypracoval korreferát. Tento byl hned v potomní schůzi výborové (7. května) přečten a schválen a usneseno zříditi čtyřčlenný subkomitét z tří historikův a 1 právníka, na vypracování podrobných návrhův. Zvoleni do něho: prof. dr. F. Kameníček, dr. B. Navrátil, fin. rada Zd. Lepař a prof. R. Dvořák. K poradám tohoto subkomitétu dr. B. Navrátil vypracoval návrh, v němž obšírně a dopodrobna vyloženy jsou úkoly i organisace komise. Když ostatní členové subkomitétu přičinili k němu ještě podrobné doplňky a opravy, byl celý elaborát předložen dne 14. listopadu schůzi

výboru, ve které byl s některými drobnějšími změnami a dodatky schválen, a v zásadě usneseno zříditi stálou komisi pro vydávání historických památek moravských, jakožto odbor Matice Moravské. Zároveň bylo usneseno, aby návrh ten byl psacím strojem v několika exemplářích rozmnožen jednak pro členy komise, jednak jako příloha k příslušným žádostem za podpory. Takové žádosti usneseno podati: 1. na sněm zemský, aby z dotace pro vědy a umění povolil 10.000 K ročně na tento účel; 2. po návrhu prefekta a professora arcib. gymnasia v Kroměříži, p. dra. Ant. Breitenbacha, usneseno podobnou prosbu za podporu vznésti na pana knížete-arcibiskupa olomouckého. Dále bylo usneseno, aby původní členové komise byli zvoleni výborem, ostatek aby se komise sama až do počtu 15 členů doplňovala kooptací, jak také to obsaženo jest v návrhu organisačním, ale výboru Matice vyhrazeno právo, kooptované potvrzovati. Do komise byli ihned zvoleni: prof. dr. Ant. Breitenbach, prof. Rud. Dvořák, dr. Hertvík Jarník, prof. Tom. Kalina, prof. dr. Frant. Kameníček, dr. Boh. Navrátil, prof. F. J. Rypáček, arcib. archivář Fr. Snopek, prof. dr. Stan. Souček a prof. dr. Frant. Šujan. Všichni zvolení členové přijali volbu.

Takto zvolená komise brzo potom (8. prosince) konala první svou schůzi, které se účastnili kromě všech brněnských členů také dva venkovští, archivář Snopek a prof. dr. Breitenbach. V této schůzi byli především zvoleni: prof. dr. Kameníček předsedou, arch. Snopek místopředsedou, dr. Navrátil a prof. Dvořák redaktory, prof. Rypáček pokladníkem, prof. dr. Šujan tajemníkem; potom kooptováni další dva členové, totiž bisk. auditor a farář v Chvalkovicích Jan Tenora a ředitel státní reálky v Novém Městě Leander Čech. Tím dostoupil počet členů 12. Také porokováno o způsobu přípravných prací, které budou ihned zahájeny, jakmile dojde příznivé vyřízení zmíněné žádosti, jež bude podána sněmu moravskému. Šťastnou předzvěstí zdárného výsledku jest příznivé vyřízení naší žádosti k panu knížeti-arcibiskupovi olomouckému, dru. Františkovi Sal. Bauerovi, který se vzácnou velikomyslností a štědrostí povolil na vydávání historických památek moravských značnou summu 3000 K ročně na tři leta nejblíže příští a kromě toho svolil, aby se od případu k případu smělo volně užívati všech pramenných památek arcib. archivu kroměřížského k opisům i jiným přiměřeným účelům.

Výbor Matice Moravské projevil šlechetnému a vznešenému dárci nejuctivější díky.[1])

Z ostatní činnosti spolkové budiž připomenuto:

Návrh na změnu stanov, vypracovaný již roku minulého a výborem schválený, přijat byl řádnou valnou hromadou s některými nepatrnými změnami stylistickými. Stanovy ty byly potom dne 13. března 1906 potvrzeny c. k. místodržitelstvím, dány do tisku počtem 3000 exemplářův, a rozesláno po 1 výtisku všem členům spolku zároveň s 3. sešitem „Časopisu". Hlavní změny týkají se složení výboru, z něhož se vylučují členové venkovští, i příspěvků členských; zejména pak příspěvek členů přispívajících zvyšuje se z dosavadních 4 K na 5 K ročně.

Táž valná hromada schválila zprávu o revisi mincovní sbírky z pozůstalosti hraběte Sylvy-Tarouccy. Dle toho pořízen byl nový seznam této sbírky, v němž ze starého seznamu chybějící položky č. 183—195 byly odepsány. Za to pojato bylo do nového seznamu 59 vzácných zlatých mincí, nově získaných z pozůstalosti Vinc. Brandla.

---

[1]) Naděje, projevené ve zprávě výroční, byly v poslední době značně zklamány. Kommisse pro vydávání historických památek moravských nebude moci vyvíjeti té činnosti, jak by si přála. Žádost za roční subvenci 10.000 K, podaná na zemský sněm moravský, byla předložena k předchozí úradě zemskému výboru, tento pak oznámil výboru Matice Moravské, „že se mu nevidí žádost tuto předložiti sněmu zemskému". Tím ovšem pro letošní rok nelze na nějakou větší činnost kommisse pomýšleti. Nicméně jest oprávněná naděje, že roku příštího zemský výbor projeví větší porozumění pro tuto skutečnou a dobře odůvodněnou potřebu. Vždyť v jiných zemích, na př. v Čechách a ve Štyrsku, zemské samosprávné orgány samy se starají o vydávání pramenů k dějinám domácím, a výbor Matice Moravské i kommisse pro vydávání památek historických domnívaly se, že přicházejíce vstříc zemskému výboru v této věci nanejvýš důležité, potkají se u něho spíše s povděkem nežli s naprostým odmítnutím.

Nicméně ani letos netřeba se vzdávati naděje, že kommisse bude moci aspoň částečnou činnost vyvíjeti. Subvence, poskytnutá Jeho kníž. arcib. Milostí, umožní jí aspoň vykonání přípravných prací k publikacím pramenným, jež hodlá vydati. Práce ty týkají se jednak korrespondence biskupův olomouckých XVI. a XVII. stol. (Khuena, Pavlovského a Dietrichštejna), kterou vydají pp. dr. Navrátil, Snopek a dr. Breitenbach, a potom korrespondence moravských buditelů, jejíž první svazek připravil p. prof. J. Kabelík.

Tamtéž vzata na vědomost zpráva knihovníka spolkového, prof. dra. F. Šujana, o novém uspořádání knihovny, které tento provedl svědomitě a pečlivě, pokud to nedostatečné místnosti spolkové dovolovaly, vzdav se nabídnuté remunerace za práci namáhavou. Po návrhu knihovníkově byla letos také na vazbu knih věnována větší částka než jindy, totiž 200 K, jež také, za tímto účelem byla skoro úplně vyčerpána.

Od zamýšleného a po několik let před tím již připravovaného vydání mapy Moravy a Slezska vzhledem na přílišný náklad, s vydáním tím spojený, valná hromada po návrhu výboru trvale upustila. Pan předseda spolku, zem. školdozorce Václav Royt, oznámil potom usnesení valné hromady p. prof. české techniky v Brně, J. Líčkovi, který vzav zprávu na vědomost, oznámil, že za přípravné práce v té věci vykonané nežádá žádné remunerace. I byly mu p. předsedou vysloveny díky výboru.

Z největších stesků našeho spolku, jež se rok za rokem opakují, jest značné ubývání členstva starého úmrtími, vystupováním atd., za něž se jen nepatrnou měrou přihlašuje členstvo nové. Pokladník spolkový, p. sekretář F. B. Wurm, několikráte ve schůzích výborových poukázal na tento smutný stav, jenž v zápětí má ubývání důchodů spolkových, a předložil četné návrhy, čelící k nápravě. Jeho podnětem zvolen byl čtyrčlenný komitét, jemuž uloženy agitační práce za účelem zjednání nových členův a zvelebení příjmů spolkových. Úsilím této komise uveřejněna takřka ve všech českých časopisech provolání k širší veřejnosti, a podobné provolání, zvláště otištěné, bylo rozesláno počtem téměř 6000 školám národním i měšťanským, farním úřadům, ústavům učitelským, professorům středních i průmyslových škol oboru historického a filologického i četným inteligentům jiných stavův; ale výsledek přirovnáním k veliké námaze byl praskrovný, neboť na všechna tato důtklivá vybídnutí přihlásil se jen velmi nepatrný počet nových členův.

V uplynulém správním roce byl spolek náš zastižen krutou ztrátou. Zemřelť dne 12. června veliký pracovník náš v oboru dialektologie a lidovědy, proslulý paedagog a lidumil, školní rada František Bartoš. Pohřbu jeho, který se konal ve Zlíně, jako zástupce spolku účastnil se jednatel a jménem Matice Moravské položil věnec na rakev zesnulého. Členové spolku zachovají za-

jisté nehynoucí památku svému někdejšímu redaktorovi, čestnému a zároveň činnému členu a horlivému i nezištnému příznivci, který kdysi za velikou práci svou, nákladem Matice vydanou, vzdal se největší části honoráře. Kromě toho těžce želí spolek ztráty svého člena přispívajícího, zemského rady Jana Jokla, který jakožto referent, přidělený přísedícímu zem. výboru, dru. Janu Žáčkovi, byl povždy vřelým příznivcem a horlivým podporovatelem všech snah spolkových. Ostatně zemřeli: z činných členů: dr. Karel Havlíček, býv. advokát v Praze, Karel Šindler, c. k. dvor. rada v Písku; z přispívajících: Jos. Berger, vikář v Kroměříži, Ant. Fischer, stavitel v Holešově, Karel Kučera, c. k. professor v. v. v Brně, Vojtěch Kotsmích, c. k. dvor. rada v Praze, dr. Frant. Kolísek, správce fary u sv. Petra v Brně, Jan Pospíšil, děkan v Litenčicích, Josef Sytko, gymn. professor v. v. v Olomouci, Frant. Schwarz, ředitel a zem. poslanec v Plzni, Jan Slavík, c. k. zem. školdozorce v. v. v Praze. Budiž čest jejich památce!

Koncem r. 1906 měla Matice Mor. 1 člena čestného (p. zem. školdozorce v. v. Václava Royta), 10 členů zakládajících, 108 činných a 721 přispívajících, celkem 840 členův.

Jmění základní činilo koncem téhož roku 18.492 K 97 h, výdajné 3445 K 03 h.

O řádné valné hromadě, konané dne 26. února 1906, zvoleni byli znovu akklamací všichni členové výboru pořadem vystupující, totiž: školní rada Frant. Bartoš, zem. adjunkt v. v. Vinc. Nebovidský, msgr. Vladimír Šťastný, prof. dr. Frant. Šujan a sekr. F. B. Wurm. Za zemřelého prof. dra. Ferd. Jokla zvolen byl dle učiněné dohody se zástupci „Vědeckého klubu“ prof. Frant. Černý. Rovněž aklamací zvoleni byli dosavadní revisoři školní rada Karel Dolejš a fin. sekretář Frant. Háb.

Na základě nových stanov, které schváleny byly c. k. místodržitelstvím teprve 13. března 1906, byla potom svolána mimořádná valná hromada na den 2. dubna. Nové stanovy určují volbu patnáctičlenného výboru, jehož členové bydlí v Brně neb v nejbližším okolí jeho, pak volbu 5 náhradníkův a dvou revisorův. I byli za opětné dohody s Vědeckým klubem akklamací zvoleni, když byli dosavadní členové msgr. kanovník dr. Jos. Pospíšil a zem. adjunkt Vincenc Nebovidský výslovně prohlásili, že si

nepřejí býti dále členy výboru, tito členové výboru: prof. Frant. Černý, prof. Rud. Dvořák, fin. koncip. Frant. Horáček, dr. Hertvík Jarník, prof. dr. Frant. Kameníček, šk. rada Adolf Kubeš, fin. rada Zdeněk Lepař, dr. Boh. Navrátil. zem. školdozorce v. v. Václav Royt, prof. Frant. J. Rypáček, prof. dr. Stan. Souček, msgr. Vladimír Šťastný, prof. dr. Frant. Šujan, dr. Pavel Vychodil a sekretář F. B. Wurm. Náhradníky zvoleni rovněž akklamací: prof. Al. Holas, prof. dr. Chudoba, prof. Jiráček, prof. dr. Sedlák, revisory jako dříve škol. rada K. Dolejš a fin. sekretář Frant. Háb. Vystupujícím členům výboru, kanovníkovi msgrovi. dru. Jos. Pospíšilovi a zem. adj. arch. Vinc. Nebovidskému vzdány byly jménem valné hromady i výboru za dlouholetou, úspěšnou působnost ve spolku písemné díky.

Nově zvolený správní výbor konstituoval se takto: starostou zvolen opětně zem. školdozorce v. v. Václav Royt, náměstkem jeho prof. dr. Frant. Kameníček, jednatelem prof. R. Dvořák, pokladníkem sekr. F. B. Wurm, knihovníkem prof. dr. F. Šujan, zapisovatelem fin. koncipista F. Horáček. Když tento později ohlásil, že pro churavost z výboru vystupuje a tím tedy i své funkce se vzdává, byl povolán do výboru dosavadní náhradník, prof. Al. Holas, a zapisovatelem zvolen dr. Hertvík Jarník.

Z patnáctičlenného výboru dle § 7 nových stanov vystupuje každého roku třetina. Pořad vystupujících první dvě leta určí se losem. Vylosovaní mohou opět býti zvoleni.

Výbor „Matice Moravské" koná tímto milou povinnost, vzdávaje díky všem příznivcům spolku; jsou to především Jeho kníž. arcib. Milost dr. Frant. Sal. Bauer, sl. sněm zemský i zemský výbor markrabství Moravského, zvláště referent pro vědu a umění, říš. a zem. poslanec dr. Jan Žáček, jehož zásluhou vyplácí se spolku zvýšená subvence 2000 K ročně. Konečně buďtež vzdány díky sl. redakcím zdejších denníků „Hlasu", „Lidových Novin" a „Mor. Orlice" za ochotné uveřejňování zpráv spolkových.

„Matice Moravská" vstupuje do nového správního roku za příznivých příznakův a s velikými nadějemi do budoucnosti. Sloučivši v sobě konečně všechny mladší i starší pracovníky vědecké, brněnské a dílem i venkovské, chystá s plnou důvěrou

ve zdar a s chutí do práce provésti dvojí vážný úkol: zvelebiti „Časopis“ a uskutečniti vydávání historických památek moravských, a přičiňuje se takto všemožně, aby zároveň s předůležitým obratem politickým, jenž stal se roku tohoto v naší zemi, národ český na Moravě důstojně se repraesentoval cizině také po stránce vědecké.

Končím projevem vřelého přání, aby snahy tyto také v širší veřejnosti se setkaly s lepším ohlasem než dosud a s porozuměním a aby po obojí stránce došly dokonalého zplnění.

V Brně dne 13. února 1907.

Rudolf Dvořák,
jednatel.

Účetní zpráva za r. 1906.

Účet ztráty a zisku.

Má dáti

	Jednotlivě K	Jednotlivě h	Úhrnem K	Úhrnem h
Za honoráře: za články v Časopise	1070	50		
„ Dvořákova Jednání sněm. II. díl	840	—		
„ Výklad místních jmen a pomůcky	811	60	2722	10
„ tisk: Časopisu	2365	27		
Dvořákových Jednání sněmů, II. díl	2016	39	4381	66
„ nájemné po srážce podnájemného			427	12
„ správní výlohy			1662	69
			9193	57

Dal

	Jednotlivě K	Jednotlivě h	Úhrnem K	Úhrnem h
Za členské příspěvky			3326	24
„ knihy prodané: knihkupci	134	56		
přímo	355	45	490	01
„ úroky			736	71
„ zemskou subvenci			2000	—
Schodek uhrazený jměním výdajným			2640	61
			9193	57

Prohlédli a správným uznali
v Brně, 26. ledna 1907:

Dr. Frant. Kameníček v. r.,
t. č. náměstek starostův.

F. B. Wurm v. r.,
t. č. pokladník.

Frant. Háb v. r.,
t. č revisor účtův.

Karel Dolejš v. r.,
t. č. revisor účtův.

Účet rozvážný dnem 31. prosince 1906.

Má dáti	K	h	Dal	K	h
Účet depositní u Živnostenské banky v Brně	12912	—	Účet základní	18492	97
„ vkladních knížek Živnost. banky v Brně	867	24	„ knih knihkupcům do komisse daných	198	18
„ běžný u Živnost. banky v Brně	3816	—	„ členských příspěvků napřed placených	323	—
„ vkladův u Cyr.-Method. záložny v Brně	2780	20	„ rozdílů kursovních	1112	—
„ běžný u c. k. pošt. spořitelny ve Vídni	444	62	„ jmění výdajného . . . K 6085·64		
„ papírů cenných	400	—	Od toho schodek za r. 1906 K 2640·61	3445	03
„ inventární	226	80			
„ knihkupecký	198	18			
„ knihovny a mincí	1690	34			
„ pokladniční	235	80			
	23571	18		23571	18

Prohlédli a správným uznali
v Brně, 26. ledna 1907:

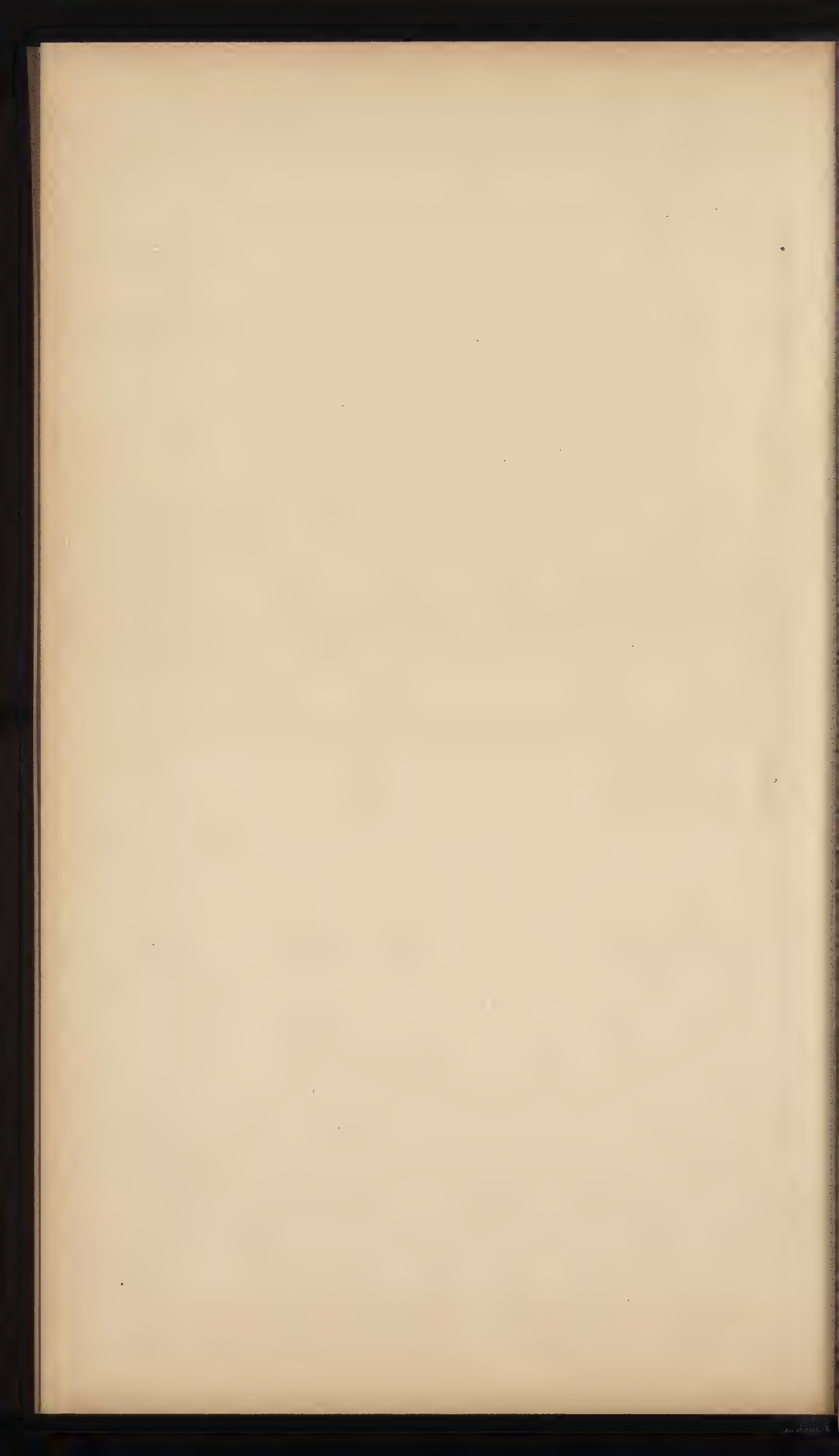
Dr. Frant. Kameníček v. r., t. č. náměstek starostův.
F. B. Wurm v. r., t. č. pokladník.
Frant. Háb v. r., t. č. revisor účtův.
Karel Dolejš v. r., t. č. revisor účtův.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

Za Václavem Roytem!

Brandl, Bartoš, Royt! Opustili nás navždy. Royt, nejstarší z nich, odešel poslední. Morava zbavena jimi mužů vynikajících, v jejichž životě jeví se bohatá kapitola vědecké a kulturní historie moravské. Každý přispěl svým způsobem a význačně. Royt psal nejméně, ale hloubkou duševní vyrovnal se jim. Co napsal, má na sobě ráz naprosté akribie vědecké, a podáno jest formou vzornou, methodou překvapující. Jím redigované ročníky Časopisu Matice Moravské jsou nejlepší, a přísnost jeho, s kterou vybíral příspěvky, stala se příslovečnou. Jako dlouholetý člen výboru a posléze jako předseda prokázal Matici Moravské služby veliké. Osobní vlastnosti jeho prozrazovaly muže nevšední jemnosti a vzácného taktu, který mu byl zvláště v úřadě zbraní nepřekonatelnou. Duch i srdce jeho byly dobré, snahy jen ušlechtilé. Ač rodem z Čech, přilnul k Moravě láskou v pravdě synovskou. Veřejnost o něm nevěděla nikdy mnoho, ale to mu neubírá významu. Pamět jeho nezanikne nikdy.

Redakce.

Ráj královny Sibylly.

Literární studie. Napsal V. Tille.

I.

Dunlop má ve svých dějinách prosy obsah italského románu, který sepsal r. 1391 Andrea da Barberino (dei Magnabotti) a nazval Guerino il Meschino [1]).

Tento Guerino Nešťastný, syn albanského krále z burgundského rodu, jest jako dítko zachráněn kojnou, když uchvatitel sesadí a uvězní rodiče jeho. Kojnou zabijí mořští lupiči, kteří dítko prodají cařihradskému kupci. Kupcem vychován jsa a nazván Guerinem Nešťastným, žije na dvoře císaře řeckého a miluje sestru jeho Elizenu. Když ho jednou princezna nazve Turkem, rozhodne se, že půjde hledat svých rodičů. Na cestu dostane kus sv. kříže jako škapulíř.

Astrologové dvorští zvěstují, že původ jeho mohou mu sdělit jen sluneční a měsíční stromy na východním konci světa. Cestou pohádkové příhody: za Kaspickým mořem přemůže obra Macca, ženu jeho a děti, kteří požírali křesťanské pocestné; v Indii poruší slib čistoty, vezme si princeznu, která ho vysvobodila z vězení, do něhož byl uvržen králem, protože jí pohrdl, opouští ji však po třech měsících; další cestou mnoho potvor, zprávy o psohlavcích a jednonožcích, až dojde k oněm stromům, od nichž zví, že slove Guerino, že je synem královským, podrobnější zprávy však že obdrží na západním konci země.

Při návratě pomůže princezně z Persepole a zasnoubí se s ní, slíbiv vrátit se za deset let. Cesta dále do Jerusalema, na horu Sinai do Ethiopie a říše kněze Jana, jemuž pomůže proti vojsku, vedenému obrem. Cestou přes Afriku obrací na víru pohanská knížata. Sestra krále Validora nabízí hlavu bratrovu

[1]) Dunlop-Liebrecht, Geschichte der Prosadichtungen, 1851, s. 313.

i říši, budeli ji Guerino milovati. Druhové slibují za něho, když však princezna usmrtí bratra, otevře brány a upomíná nezasvěceného Guerina, jest jím zavržena.

Na tomto místě vložka: Guerino se doví, že v Kalabrii žije Sibylla, která prorokovala Kristovo narození. Chce jít se jí zeptat na své rodiče. Sibylle je 1200 let, ale dosud svádí muže, je nebezpečna. Guerino je v horách poustevníkem odkázán do jeskyně. Na konci sluje dojde k řece a přeplove ji na hřbetě hadově. Had sdělí mu, že byl člověkem a Sibyllou je zaklet.

Mladistvá a půvabná Sibylla je obklopena rozkošnými komornými, vítá ho ve svém paláci skvělou večeří a vypravuje, že je věčně mláda za své proroctví o Kristovi. Zůstává však věrna Apollonovi, jehož kněžkou byla v Delfech a od něhož má dar věstící; pak byla v Kumách a z Kum se přestěhovala do svého paláce. Po dlouhém váhání sdělí mu jména rodičův a příběh narození jeho, slíbí později prozradit, kde přebývají. Sibylla chce jej pak ve vedlejší komnatě svésti, ale relikvie od řecké císařovny jí v tom brání po celých šest dní. V sobotu večer mění se však dvořanstvo pánův a dam ve zvířata, a Sibylla sama v hada, v kteréž podobě setrvají až do pondělka, kdy papež v Římě dočte mši (patrně trest za pohanství). Guerino žádá pak rozhodně propuštění a jde do Říma činit pokání, že se radil s pohankou, ač se jí nedal svésti.

Papež uloží mu za pokání pout do S. Jaga de Compostella a dá mu naději, že se doví o svých rodičích v Očistci sv. Patrika v Irsku.

Pout do S. Jaga nemá zvláštních příběhův. Očistec sv. Patrika je však pln divův. Varován arcibiskupem sestoupí Guerino studnou na podzemní louku, kde mu dva bělorouší mužové, bydlící jakoby v kapli, dají naučení a přenechají ho dvěma démonům. Démoni vedou jej mukami očistcovými k peklu, rozdělenému čtyřmi kruhy, kde jest mimo Jidáše, Nerona a Mahomeda také obr Maccus, lidožrout v Tatarsku Guerinem zabitý, a rudovlasá princezna africká, vražednice svého bratra. Démoni po marném zápase přenechají Guerina Henochovi a Eliášovi, kteří mu z dáli ukazují ráj a pošlou ho na třicetidenní cestu k povrchu zemskému, odkazujíce jej do Italie, kde se doví o svých rodičích.

Z Říma pošle papež Guerina do Albanie proti Turkům; tam Guerino najde své rodiče v žaláři, dosadí je na trůn a ožení se

s princeznou z Persepole na velkou žalost princezny Elizeny, která ho nazvala Turkem.

Do romanticky sentimentálního rámce tohoto spíše duchovního než rytířského románu je dosti obratně vpravena látka velmi různorodá. Pouti po celém tehdejším světě od středu jeho — Říma — na východ i na západ sloučila tradice s pověstmi o Alexandrovi s příběhy francouzských románův o princeznách a obrech i s duchovními legendami o poutech na zázračná místa i na onen svět.

Do celého pestrého tkaniva toho je vsazena vložka, zasazením i obsahem nápadná. Vševědoucí stromy na východě z tradice rytířské lze právě tak snadně sledovati k pramenům jejich jako příběhy v očistci Patrikově z tradice duchovní. Ale Sibylla Delfská a Kumská přenesená do slují Apenninských s podzemním rájem nemá předlohy. A srovnáme-li stáří Sibyllino s dobou, kdy vznikl tento román, ukazuje číselný rozdíl mezi lety dvanáctistoleté Sibylly, která prorokovala již Kristovo příští, a mezi sklonkem čtrnáctého[1]) věku, kdy vznikl román, na přejetí z nějaké předlohy starší. I zasazení vložky je dosti násilné. Guerino ví, že má jít přímo na západní kraj světa a přece odbočuje k Sibylle, která je pohanka. I to je nápadno, že rek, u jiných žen dosti snadně povolující, odolává Sibyllině kráse.

O původní formě celého románu lze těžko rozhodovati. Ač nemáme příčiny pochybovati o autorství Andrey di Barberino, přece textová kritika není dosud vykonána, ani přesné vydání není opatřeno, a tak jsme odkázáni na texty a varianty, které, považíme-li, jak oblíbena byla tato kniha, jak často tištěna a překládána, jistě značně kolísají proti původnímu znění a nevylučují možnost ani předlohy pro celý román, ať italské nebo francouzské.

Ale nepřesnosti a rozdíly textové nedotýkají se fakta, že na sklonku 14. století nalézáme básnicky vytvořenou a do Kalabrie umístěnou pověst o podzemním paláci věčně svěží pohanky, prorokyně Sibylly, za proroctví o Kristu odměněné a za setrvání v pohanském kouzelnictví trestané.

Söderhjelm ve své studii o Antonínovi de La Sale a o legendě Tannhäuserovské[2]) uvádí obsah kapitoly — jak praví páté —

---

[1]) Nebereme-li ani do jednoho počet let 1200, přece může ukazovati na sklonek 12. století do doby největšího rozkvětu předchůdců Dantovy Komedie, k nimž episoda ta se hlásí svým thematem.

[2]) Mémoires de la société néo-philologique à Helsingfors II. 1897.

románu o Guerinovi, který prozrazuje živější podrobnosti. Guerino hledá Sibyllu v Kalabrii marně. Jde pak do Apennin, přijde do Norcie, ptá se hospodského. Je zrazován, že na šest mil kolem vchodu je poušť, jen poustevníci a draví ptáci. Málo kdo se vrací, tři muži šli a nevrátili se, jest psáno, že messire Lionel de France se vrátil pro hrozný vítr, který tam vane.

Cesta vede Guerina od poustevníků ke skalám, které se podobají obludám, až do jeskyně, kde si svítí svíčkou a šlápne na hada, jenž mu vypravuje, že je odsouzen do své podoby za zlé skutky. Cesta jde dále ke kovovým dveřím s obrazem démona, držícího v ruce tabulku s nápisem: Kdo se nevrátí do roka, zůstane do soudného dne a bude zatracen.

Na trojí klepání vítají Guerina tři dívky, jež ho čekají. Překrásné víle, obklopené padesáti dívkami, která ukazuje mu palác a poklady, odolává Guerino jen výstrahou, kterou mu dali poustevníci. Zahrada, rovnající se ráji, jeví se Guerinovi klamem, poněvadž je v ní ovoce tou dobou nezrající. Lásce Sibyllině odolává Guerino pronášením jména Spasitelova. Sobotní změnu v netvory vykládá Sibylla smrtelnými hříchy, přirozeností lidskou, vlivem hvězd. Sibylla odpírá Guerinovi zprávu o rodičích, on zas odolává její lásce, po roce dostane své věci zpět; doprovozen dívkou ke dveřím, jde pak do Říma, a papež je spokojen.

Söderhjelmovi jde především o to, aby ukázal souvislost povídky o Sibylle s povídkami o vrchu Venušině a podceňuje podrobnosti vypravování, o nichž předpokládá, že si je autor smyslil sám, maje asi popud v tradici o bohyni lásky, z níž ovšem jednotlivosti mohly prý býti přejaty. Ale v obou variantách románu o Guerinovi je láska Sibyllina jen úkladem (obdobným jako na př. v antické povídce o Kirce), jemuž lze se poměrně snadno ubrániti křesťanské duši, a motiv dočasné přeměny, která je trestem za hříchy, převažuje příliš, než aby mohl býti přehlednut.

Söderhjelmovi je episoda románu Andreova přechodním tvarem mezi prorokyní Sibyllou a svůdnicí Venuší. I lze-li připustiti příbuznost tradice o „vrchu lásky" — tradice dosud nedosti určitě ustanovené — s povídkou o ráji Sibyllině, přece především jde o poměr románu k tradici místní; o příbuznost látky povídkové, umístěné románem na určité místo Apennin u Norcie, k podání,

vzniklému patrně nezávisle na románě na samém místě z příčin vnějších.

Antoine de La Sale, který ve své knize La Salade,[1]) psané v letech 1437—42 synovi krále Réné, Janovi z Anjou, vyplnil třetí kapitolu zprávou „du mont de la Sibille et des choses que je y ay veu et oy dire au gens du pais“, sestavil již tyto dvojí prameny podle sebe. Söderhjelm sám snesl rovněž řadu dokladů tradice místní, kterou Gaston Paris ještě rozmnožil ve své dokonalé studii.

Podání místní počíná se polovinou 14. věku zprávou, již zapsal Pietro Bersuire (r. 1362 již mrtvý) o jezeře u Norcie, které je sídlem démonů, obehnáno jsouc zdí, aby tam nerušeně nekromanti mohli zasvěcovati své knihy ďáblovi. Z řady dalších zpráv je patrno, že ve středních Apeninnách, v horské skupině, nazývané monti Sibillini, je mezi Norcií a Ascoli „Monte della Sibilla“ a blízko ní „Pilátovo jezero“, k nimž pojí se místní podání o vílách, démonech a čarodějích. Názvy hory i jezera jsou patrně teprve vlivem tradice rozvitější, a původní pověry omezují se na fantastické představy, vznikající z oblačných par, zmítaných větrem nad jezerem v nejasných podobách, z úpění vichru a z ozvěny ve slujích hory a z vědomí, že na vrchu je hluboká, neschůdná jeskyně, v níž hučí řeka a svítí krápníky. Není nemožna domněnka, že neobyčejné přírodní zjevy již mnohem dříve působily na mysli původních obyvatelův a že místo to stvořilo tradici, která vznikla na tak mnohých místech zemských — shodně na př. hned v Irsku u Červeného jezera, kde vstupuje Guerino do očistce svatého Patrika[2]) — již za dob předhistorických a zanechává po sobě jen stopy, které působí kvasivě jako nové zárodky na úkazy stále znovu se opakující a nové dojmy vyvolávající. Zárodek takový lze předpokládati tedy i pro toto jezero a jeskyni v horách Apenninských, jejichž místní pověry glossují pozdější autoři různým způsobem, romantickým, kronikářským i posměšným, přidávajíce útržky jiných tradic podobných, jako kazatel Bernardino Bonaviglia v 15. stol., když vypravuje běžnou legendu o těle Pilátově uvrženém býky do pekelných vod, o jezeře

---

[1]) Vydání (pěkně kommentované) u Söderhjelma, z jediného rukopisu 15. stol. král. knihovny brusselské, přetištěného po prvé 1527 chybně.

[2]) Viz o poutech do očistce sv. Patrika, Listy filologické 1891, s. 358 a n.

u vrchu Sibyllina. Jméno Sibyllino (nesejde na tom, že později mluví básníci o víle Alcině neb Morganě) bylo připiato teprve k tradici místní, ať již vlivem blízkých Kum neb úmyslným činem básníkovým, a s ním šel i děj, který tvoří zvláštní látku literární, o jejíž provenienci se jedná. U Andrey, tedy teprve koncem 14. věku, se vyskýtá nám ovšem po prvé, ale že je nesmyšlená jím, nýbrž starší, o tom svědčí jasně analogie s tradicí o mluvících stromech a o Patrikově očistci.

Již středověcí učenci pokoušeli se, aby zjistili vlastníma očima její hodnověrnost. A tak zanechal-li nám Pietro Bersuire z poloviny 14. věku první zprávu o tradici místní a Andrea di Barberino první zápis o Sibyllinské povídce k místu připojené (v románě hltaném svým časem po celé Italii a oblíbeném u dětí i dospělých), máme i pro očité ohledání místa zápis u Antonína de La Sale, jenž mimo pečlivý soupis všech zpráv přístupných podává výsledky cesty své, podniknuté do jeskyně Sibylliny 18. května 1420. Je skeptický ku zprávám fantastickým a přesný ve svém pozorování. Podává plán a obraz cesty na vrch vedoucí, vyobrazení zvláštní rostliny, kterou tam nalezl, uvádí bouření a mlhy z jezera vystupující jako přirozený důvod místních pověr, cituje mínění domorodců, z nichž někteří se tomu smějí a jiní věří, popisuje nápisy, jež našel v jeskyni vstupní a dokládá příkladem, jak snadno vzniká pověra. V jeskyni slyšeli jakoby velmi vzdálený křik paví, a lidé jeho tvrdili hned, že je to hlas z ráje královny Sibylly, ale on tomu nevěří; hučí tam voda, vane kdesi vítr, a jejich koně ržáli před jeskyní. Z vypravování jeho je patrno, že nepronikl daleko, ale revisí na místě, kterou podnikli v naší době Gaston Paris a Rajna, je dokázána hodnověrnost jeho.

Do popisu své pouti vkládá Antoine de La Sale, co sesbíral o ráji Sibyllině. Mimo tradice místní, mající ráz popisu skutečných událostí — o výpravě několika domácích lidí, kteří se musili pro zlý vítr z jeskyně vrátit neb o šlechtici de Pacs nebo Pacques, který dle vyprávění stařičkého průvodce našel čtyřicet let před tím v jeskyni zápis svého ztraceného bratra — zapsal Antoine dvě povídky, jež — přes ujišťování jeho, že vypravují si je lidé okolní — svým stilem, nepoměrem mezi dotčenou nerozvitou tradicí místní, omezující se na pověry a nezdařené výpravy a mezi bohatě rozvitou látkou povídek mají

zřejmý ráz umělé práce literární. Jedna z nich, vypravování knězovo (prý dle sdělení mnichů v blízkém klášteře Montemonackém) je příbuzna literatuře visionářské o poutech na onen svět, která od Řehoře Velikého zaplavuje celou latinskou Evropu, vrcholíc v národních literaturách v Dantově Komedii, druhá, kterou prý les gens du pais adcertainent, je dle Parise základem pověsti Tannhäuserovské. Obě charakterisují tedy dva literární prvky, z nichž vyvěrá povídka o Sibyllině ráji: povídky o poutech na onen svět, jejichž charakter zdůraznil ve vypravování již Andrea, a povídky o vrchu Venušině, o místech kultu Afroditina, které ve spojení s tímto místem u Norcie po prvé připomíná Aeneas Silvius, když navštívil vrchy Sibylliny krátce po návštěvě Antoinově, a podává pak bratrovi zprávu o místech zasvěcených bohyni lásky. (Zpráva není však tak bezpečna, jak se domnívá Söderhjelm a Paris. Aeneas Silvius mluví také o místech, kde se děje zasvěcení v nekromancii, a k tomu připomíná jeskyni u Norcie, protékanou řekou). Neopomíjí ovšem po svém způsobě projeviti skepsi, což ostatně činí i Antoine, když ku konci praví výslovně Lequelles choses pour rire et passer temps et pour monstrer à chacun le contraire, j'ay mis tout en escript.

Obě povídky, duchovního i šlechticova, jsou zpracovány jednotně a doplňují se. V první je rozveden jen popis pouti skutečnou jeskyní až na práh oné fantastické rajské říše, kterou literatura vložila do jeskyně; v druhé povídce německý šlechtic se sluhou nejprve ztvrzují svým vypravováním knězův popis pouti jeskyní a tím mu dodávají hodnověrnosti. Vypravování navazuje pak na prahu onoho kouzelného světa. Povídka knězova je fantasticky vylíčená skutečnost, povídka šlechticova připojuje umělecky a živě vytvořenou fantasii.

Duchovní kláštera Montemonackého tedy prý vypravují o knězi, jenž slul don Anthon Fumato a míval záchvaty, byl, zdá se, náměsíčný, trpíval silným bolením hlavy. Vyprávěl, že byl v jeskyni a došel až ke kovovým dveřím, které se otvírají a zavírají stále. Cesta jde přes řeku, kde je prudký vítr, po uzounkém mostě nad propastí, kterýž most sám se rozšiřuje pod nohou, pak pohodlně až k dvěma drakům, uměle udělaným. A dále těsnou cestou až k oněm pohyblivým dveřím. Vypravování knězovo týká se dvou Němců, které tam zavedl až ku dveřím a nešel dále. Řekli

mu, aby na ně čekal, sedl si, usnul, ve snu je viděl ještě se svíčkami v rukou, jak jdou dále, návratu jejich však neviděl.

Antoine spojuje tuto povídku s následující patrně v úmyslu, aby z kněze učinil průvodce onoho německého šlechtice a sluhy jeho, o kterých dále vypravuje, že zůstali v Sibyllině ráji po celý rok. Ale vypravování knězovo samo o sobě má (psychologickým ponětím) zcela samostatný ráz, příbuzný onomu druhu visionářské literatury o poutech na onen svět, v němž — od 9. stol. — již nevkládá se těžiště povídky do popisu „onoho světa", ale naopak do vylíčení duševních stavův a dějů, které provázejí východ duše z těla a její cestu ještě světem skutečným. Popis je zde ovšem neobyčejně silně vázán na skutečnost. Popis vzrušeného duševního stavu visionářova je obvyklý; v líčení pouti překvapuje však střízlivost, s kterou dbá pravděpodobnosti. Pout jeho není nežli živým vylíčením jakoby skutečné cesty podzemní jeskyní. Hučení větru a řeky, nad propastí přirozený most zdánlivě neschůdný, fantastické podoby skal nebo krápníků, jež při plápolavém světle svíček nabývají podivných tvarův až ke kovovým — dle zvuku! — dveřím, stále sebou bijícím — to vše jsou zcela hodnověrné dojmy z pouti jeskynním podzemím, a je opravdu jen škoda, že badatelům moderním, Rajnovi a Parisovi nepodařilo se vniknouti do zasypané a pobořené dnes jeskyně, aby mohli kontrolovati, pokud se jedná o fantastický popis skutečné pouti nebo snad o umělou, raffinovanou, pravděpodobnou literární konstrukci, která má dalšímu, skutečnosti naprosto se vymykajícímu ději dáti pravděpodobný úvod a přechod ze skutečnosti do uměleckého snu. V obou případech je tato část vypravování udělána opravdu umělecky. I v bohatší výzdobě, když mluví se o umělých a svítících dracích, o hluku a šumu za pohybujícími se veřejemi — (takové pohyblivé stěny nejsou v jeskyních nemožny) jakoby od četných lidí vzdálených, o bohatých dveřích, za oněmi pohyblivými „kovovými", jež září jako z křišťálu — nevymyká se popis ten skutečnosti jako u Andrey; ale způsobem podání technicky dokonale převádí čtenáře z učeného popisu cesty a bylin, a z kronikářského výčtu lokálních pověr k fantasiím, v podzemí umístěným, v němž pokračuje vypravování německého šlechtice a sluhy jeho.

Zdánlivý hluk a šum mnoha lidí za křišťálovými dveřmi je poslední dojem ze skutečnosti. Sluchový klam mění se na po-

vídkovou skutečnost, a poutníci, stojíce se svíčkami v temnu sluje mezi krápníky a naslouchajíce vzdálenému hučení řeky a větru, slyší náhle za dveřmi hlas, ptající se, co hledají. A když zní odpověď, že dobrodružství a slávu, jsou po chvíli se svolením královniným vpuštěni do jiného světa, do ráje královny Sibylly. Motiv Guerinův mizí úplně, a skvělost tohoto ráje zajímá cele mysl vypravěčovu. Šlechtic je vítán, převlekou se ve zvláštním pokojíku, jsou vedeni třetími, ještě krásnějšími dveřmi, zahradami, sály, pokoji, za průvodu hudebního, družinami dam a kavalírů nádherně oděných. Jsou přijati královnou, krásnou a nádhernou, sedící na trůně. Všichni tam mluví všemi jazyky, a každý nauči se tomu po třistatřiceti dnech, po desíti již rozumí všemu. Královna poučuje šlechtice, že rozkoše tohoto ráje potrvají věčně, a na otázku jeho, co se stane s ní, až zajde svět, odpovídá, že „stanou se tím, co je přikázáno.“ Víc nechce říci. (Tento dosti prázný dialog je patrně ozvukem závažnější rozmluvy Guerina, vyptávajícího se na rodiče.) Když královna vybízí šlechtice, aby si vybral dámu, odkazuje ji, že přišel jen proto, co řekl předem. (I zde stejný ozvuk a několikrát narážky na účel cesty, podrobněji však neoznačený.) Dovídá se pak, že smí vyjíti devátý, třicátý neb třistatřicátý den. Jinak nevyjde již vůbec a musí zůstat na věky. Šlechtic prodlužuje první i druhou lhůtu, kochá se rozkošemi bez konce, ale pak počne si vyčítati, že žije v hříchu. (Motivace odchylná od příběhu Guerinova, vlivem tradice jevící se později v povídkách o vrchu Venušině.) Lidé tohoto ráje nestárnou, neznají bolesti ani zimy ani horka ani chudoby ani zármutku. Jen v pátek po půlnoci odcházejí na určená místa a mění se v „culeuvres et serpens“ až do půlnoci v sobotu. (Termin souvisí patrně se smrtí Kristovou a vzkříšením.)

V rozkoši trávil šlechtic dny jako hodiny, nyní ve vědomí hříchu hodina mu trvá deset dní. Královna ho zdržuje, všichni truchlí, štolba nechce odtamtud, ale šlechtic odolá a odchází po třistatřiceti dnech vyprovázen, zas převlečen, odnášeje z tohoto krásného snu jen tenounký zlatý prstének, který mu dá jeho dáma (je příznačno, že není to královna sama), a svíčky, jež, když vyjdou, nelze již rozžíci. Svědomí žene šlechtice do Říma k papeži (Antoine kolísá mezi Inocencem VII. r. 1352, Urbanem V. r. 1362 a Urbanem VII. r. 1377).[1] Papež ho zavrhne, prosby

[1]) Letopočty Parisem určené.

nepomáhají, štolba přemlouvá, tak se vrátí oba na věčnost do Sibyllina ráje a zanechají před vstupem u pastýře dopis, který obdrží papež, když se pozdě na ně rozpomene.

Antoine de La Sale končí své vypravování opět technicky velmi dovedně. Připojuje, aby zvýšil dojem skutečnosti, své pátrání po onom listě, zprávu o zataraseném vchodě dle opatření papežů, aby nikdo nemohl dovnitř, ohledání nápisů v jeskyni, a na konci rozmluvy, které měl se šlechtici v Římě o ráji Sibylline dvě léta po své návštěvě jeskynní. Vyptávají se ho a přičiňují své vědomosti, on však, chtěje uchovat si pověst osvícené hlavy, pohrdající pošetilými výmysly, dává důvody, proč povídky ty nejsou možny: křesťanství zničilo všechny příšery a idoly a Písmo zná jen 10 Sibyll a z nich žádná nesídlí tam.

Tannhäuserovské thema o síle smyslné lásky zatlačilo v tomto vypravování legendu o poutníkovi do světa pohanských, t. j. pekelných příšer. Ale v samé legendě byl již zárodek oné Minne, která stává se u Antoina hlavním thematem; a v povídce německého šlechtice stále ještě hřích, za který je zavržen, není sama Minne, ale obcování s těmi, kteří jsou Bohem souzeni a pohané. Ráj Sibyllin má ještě ráz zásvětí, ráz očistcový a pekelný.

Söderhjelm i Paris podceňují tento jeho význam, připínajíce analysy především ke snaze po ohledání původu pověsti o Tannhäuserovi. Gaston Paris [1]) hledaje pramen povídky o Sibylline podzemním ráji, vychází z běžné, často se opakující víry, která umisťuje pod zem, „hlavně v pohoří, království bohyně neb víly, v němž ti, kdo do něho dovedou vniknouti, užívají všelikých rozkoší.“ O Sibylle praví, že se stala královnou jednoho z těchto království, majíc s počátku ještě svůj charakter věštecký, později zůstávajíc jen bytostí rozkošnou a svůdnou, jež známe od Kalypsy až po Pannu Jezerní (a dodejme až po zlomek Beardsleyovy povídky Under the Hill).

Jest několik námitek proti této domněnce o vzniku povídky o ráji královny Sibylly jen z tradicí o „Venušině vrchu“. Není jí zdůvodněno, proč právě ze Sibylly, prorokyně více jak tisícileté, má se státi bohyně lásky. I dívají-li se pozdější autoři, jako Aretino neb tvůrce Orlanda, na podzemní ráj v Apenninách jako

---

[1]) Gaston Paris: Lègendes du moyen âge. Paris. Hachette 1904, str. 67 a n.

na pouhé sídlo rozkoší, na říši víly Alciny neb Morgany, je to jen důsledek zvolné proměny látky a jejího ideového podkladu, nikoli příčina jejího původu. Není také dokladu, že by rejdiště démonův a dostaveníčko nekromantů mezi Ascoli a Norcií již dříve bývalo pokládáno za vchod do podzemního ráje. Tento objevuje se teprve se Sibyllou — o níž rovněž na tom místě dříve není řeči — v románě, a charakter jeho je zřejmě očistcový v nejstarším znění.

Romány o Guerinovi mají v úvodní scéně vstupní episodu se zakletým mužem-hadem. Paris, jemuž muž-had ve výkladě překáží, uchyluje se opět k pozdější zprávě Leandra Albertiho z r. 1550 (str. 95), který popisuje celou Italii a vypravuje v oblasti třinácté smyšlenku, jak praví, o Sibylliných palácích a družině tím způsobem, že za dne se oddávají rozkošem a v noci se mění v hrozné hady, jejichž něžnosti si musí nově příchozí nechati líbit. Tento poslední detail připomíná Parisovi jinou látku, hojně v pohádkách se vyskytující, o krásce a zvířeti, thema na lásce založené, jímž hledí si vysvětliti zvířecí proměny. Ale thema La belle et la bête je dějovou osnovou zcela jiné a souvisí s rájem Sibylliným právě tak málo, jako na př. antická povídka o Kirce, měnící nápadníky ve zvířata.

Jest mnohem pravděpodobnější, že na místo, kde u vchodu do jeskyně dle místní pověry démoni pohanští i pekelní provozovali své rejdy s čaroději, vložen byl očistec toho druhu, jaký často se vyskýtá v dobrodružných románech rytířských (viz na př. druhou část našeho Bruncvíka neb ital. Ugona d'Avernia).

Latinský středověk, jenž od Řehoře Velikého až po Danta stále bohatěji, barvitěji a plastičtěji rozvíjel obraz „onoho světa“, usiloval vší mocí realisovat ve skutečnosti smyslům přístupné onen svět po smrti, jenž znamenal dokonalé vyrovnání spravedlnosti božské, neustával také všechny představy o minulém, předkřesťanském světě podrobovati revisi a přizpůsobovati je myšlence oné spravedlnosti. A právě tak, jako již řecké apokryfy prvních dob křesťanských řešily otázku posmrtní odplaty osob starého zákona atd., tak i visionářské pouti do zásvětí latinského středověku i později literatur národních nezapomínaly postav antického světa, a vykazovaly jim — činí tak i Dante — místa dle míry jejich zásluh i vin v křesťanském zásvětí, kde pykají za své

činy, nebo bloudí podobni pokojným stínům, hýří jako lesklé přízraky, neb jsou vykonavateli vůle a trestů božích. Sibyllin ráj je takovým pozemským očistcem (jeho umístění blízko Kum je dosti přirozeno) trvajícím do skonání světa, jímž se středověk vyrovnává s pohanskou prorokyní, dávaje jí odměnu za proroctví o Kristově příští a utrpení za hřích nespáchaný, jímž jest její pohanská víra. Autor Guerinův cítí, jak již podotčeno, dobře ještě tento charakter povídky. Nasvědčuje tomu sama otázka Guerinova o délce trvání tohoto místa a Sibyllina odpověď. Láska synovská dohání reka, aby se prohřešil proti víře křesťanské a vyhledával pomoc prorokyně pohanské, svatý škapulíř jej chrání, když sestupuje do podsvětí, jež (jak naznačuje poznámka o ovoci v zahradě) jest jen klamným zdáním rozkoše, a jméno Spasitelovo jej zachraňuje před nástrahami svůdné pohanky, jimiž byl by zatracen (právě tak jako jméno Spasitelovo zachraňuje poutníky Patrikova očistce před úklady a nástrahami démonův očistce a pekla). Kajícná pout do S. Jaga de Compostella jen usmiřuje hřích, páchaný na víře křesťanské, nikoli hřích smyslné lásky, jako později u Antoina de La Sale a v legendě Tannhäuserovské.

Očistec Sibyllin, mající vzezření rozkošného sídla rajského, jež se však v pravidelných lhůtách mění na krátko v sídlo příšer a netvorů, má analogii v latinské literatuře visionářské z doby, do které ukazuje také počet let Sibylliných v románě o Guerinovi.

Ve vidění Tnugdalově, které s viděním Alberichovým a Oweinovou poutí do Patrikova očistce tvoří trojici nejrozvitějších a nejmohutnějších předchůdců Dantovy Komedie za století dvanáctého, je na př. episoda o králi Kormakovi. Mezi peklem a stupni nebes (za zdí, u níž se choulí hříšníci ještě nějaký čas čekající), na krásné pláni u pramene vody živé sedí v nádherném paláci na skvostném křesle a v zářivém šatě král Kormak, jemuž se klaní zástupové. Ale vždy po jedenadvaceti hodinách rajských slastí se zatemní na 3 hodiny palác, a král oděný žíněmi s pláčem stane po pás v ohni, zakoušeje muk očistcových.[1])

Andrea, jehož fantasie zahořela, ovšem na starším podkladě, pekelným ohněm, později při návštěvě Patrikova očistce, vyhledává

---

[1]) Visio Tnugdali, ed Al. Wagner. Erlangen 1882, str. 42, De Cormacho rege.

v Sibyllině příběhu méně asketický motiv, tak že zbývá spíše jen forma, nikoli nepodobná dosti častým reminiscencím na zářivé paláce a skvělé lučiny, měnící se v sídla ďábelská v podání lidovém.

Tím, že očistcový charakter Sibyllina sídla vyznačen jest již jen zevními formálnostmi, stává se děj přístupnější novému vlivu oněch Parisem citovaných tradic o sídlech kultu Venušina, a ideový základ povídky asketické o vyrovnání božské spravedlnosti s antickou pohankou ustupuje novému ideovému základu rytířského světa, o vítězství nejsilnější a nejkrásnější lidské vášně, zosobněné antickou Venuší, nad vůlí a citem věřícího reka křesťanského. Jak se dokonal onen přerod věřícího Guerina Nešťastného, odolávajícího pomocí relikvie a jména Kristova ďábelským nástrahám očistce, v Tannhäusera milujícího a ztraceného na věky láskou antické bohyně, jak Sibylla mění se na Venuši — to i přes ingeniosní výklad Parisův má potřebí ještě nových dokladů, jež by očitě znázornily tento přerod, již lidem patnáctého věku neznámý.

Mimo zprávu Aeneáše Sylvia, kterého zvědavost pudila na prohlednutí místo nekromantického kultu brzy po Antoinovi de La Sale, — jehož zmínka, že povídka o německém šlechtici známa jest i jinde, rovněž dokazuje živý zájem tehdejší — má pečlivý Paris další ještě doklad o Němci, měšťanovi kolínském, Arnoldovi von Harff, který roku 1497 cestou z Říma do Benátek nelitoval zastavit se v Sibyllině jeskyni, hledaje montem Veneris. Byl dosti střízliv a poctiv, aby neviděl než skály a sesbíral trochu drobných běžných zpráv o čarodějích u místních obyvatelův. Ale jeho interess se zprávou Sylviovou a Antoinovou ukazuje, jakým směrem se rozvila v Německu vložka románová, připiatá tradicí na pověru o čarodějné jeskyni v Apenninách.

Povídka však nestrnula ve formách, jichž nabyla během středověku. Románový příběh proskakuje neurčitými poznámkami u italských autorů, mění se v zeměpisnou kuriositu v učených knihách a zeměpisných atlantech rytců hollandských, koluje v nekonečných zplošených a rozmělněných variantách románu Guerinova a příběhu Tannhäuserova, — ale mimo to dává podnět k novým literárním formám, které, třeba uměleckou cenou mnohem nedostihují předchůdcův, ukazují tuhý a proměnlivý život literární látky v nových prostředích duševních.

Mám dosud neužitý doklad české památky literární, která se řadí k českým ozvěnám pozdější středověké literatury evropské, jakou je na př. Bruncvík neb Cesta rytíře Jiříka do Patrikova podsvětí. Nedostihuje jich literární hodnotou ani stářím, ale jest jinak zajímavý tím, že ukazuje jednak k neznámým tiskům českým XVI. věku, jednak k cizím předlohám, které náleží k potomstvu ráje Sibyllina, nebyly však dosud připojeny ke studiím o této látce. (Příště ostatek.)

Josef Holásek.

Napsal Miloslav Hýsek.

V příčinách, tlumících rozvoj české věci na Moravě, vypočtených r. 1831 v „Čechoslavě",[1]) jest vynechána jedna — snad nejpodstatnější: stagnace, která vládne mezi všemi jejími obyvateli. Již r. 1809 táhne arcivévodovi Karlovi do Rakous na pomoc německý šlechtic a trne na lhostejností moravského lidu,[2]) a ještě roku 1837 píše Čelakovskému Chmelenský, že na Moravě vše jest „u velikém dřímání".[3]) „Našemu slovanskému lidu nezbylo žádné veřejnosti, kdežby se ozývaly hlaholy materské jeho mluvy leč ve chrámě."[4]) Je přirozeno, pokud lze mluviti o literatuře na Moravě za té doby, že je většinou náboženská; činni že jsou zde hlavně kněží. Moravská mládež odchází na studie většinou do Vídně, kde lze sice znáti ohlas pražského ruchu,[5]) ale ten daleko není tak schopen života, odehrávaje se na cizí půdě, aby zanechal po sobě památku trvalou. Doma zůstávají ze studentů jen bohoslovci, kteří podléhají docela ovzduší své výchovy seminární, a jejich nadšení i vlastenecké jest tím již určeno docela. Pracují více nežli mluví a pracují bez určitého programu v mezích svých kněžských práv a povinností; knihkupecké spojení je špatné, vědomí poznané pravdy jim brání podlehnouti kouzlu moderních směrů filosofských, láska jejich

---

[1]) V. sv. str. 37: „Z dopisu Brněnského p. Š."
[2]) Týdenník 1848, str. 101.
[3]) Sebrané Listy, 329.
[4]) Čas. Mat. Mor. 1870, str. 5.
[5]) Srov. Sebr. listy Čelakovského, na př. Kamarýtův dopis z 21. února 1820.

k lidu je za doby romantické více otcovská a sentimentální, nežli žádaná touhou po kráse a znovuzrození.

Josef Holásek byl za první polovice 19. věku z nejváženějších literátů-kněží moravských. Všechny jejich vlastnosti jsou v něm spojeny, a konstatovati je na jeho pracích neláká nadějí, že najdeme něco, co rozehřeje srdce novou láskou, poněvadž objevujeme vonné květy dosud neznámé, jež ani pro budoucnost nepozbyly krásy — jest to jen, jak ukáži, počátek onoho vývoje literatury, která žila na Moravě až do nedávné doby, jsouc od české tolik odlišná, vývoje, jehož počátek jest již u Holáska a konec u Vladimíra Šťastného, či snad ještě dále, u katolické moderny. A nejen to: koncem 18. století se přiznává vídeňský básník Alxinger, že musil s největší trpělivostí hledati ve slovníku každé slovo, kterého chtěl užiti,[1]) a Grillparzer po letech praví: „Ein österreichischer Dichter sollte höher gehalten werden, als jeder andere. Wer unter solchen Umständen den Muth nicht ganz verliert, ist wahrlich eine Art Held.“[2]) Možno-li toto říci za doby Goethovy a Schillerovy o německých básnících rakouských, platí to tím více o českých, zvláště žili-li na Moravě.

Do knihy, kterou Holásek založil na blanské faře a již nazval „Episcopi Brunenses; dein Parochi Blanecenses, posthac Blanecenses cooperatores serie sua conscripti cura J. H.“, napsal latinsky svoji autobiografii, která jest již celým rázem svým zajímava pro ovzduší myšlenek svého původce.[3])

Josephus Franc. Holassek,

indignus ego Blanecae curatus. Natione Moravus, natus Diedicii die 6ta Martii 1787 patre Stanislao Holassek, possessore molae superioris in Dieditz, matre Anna ex familia Erbann Držewohosticio oriunda; (stranou: Die 23. Augusti 1844 obdormivit in Domino), qua praematura morte abrepta, relictis afflicto patri duabus prolibus, videlicet me, qui haud tres annos, et puella, quae ferme unum — habuimus, melioris educationis gratia — miseri sunt nostrum affines, et matre vix sepulta, sororem Antoniam accepit in suam unus patris fratrum, nempe Joannes Holassek, sylvae praefectus Chropinii, in dominio Archiepiscopali Cremsiriensi —, me autem alter patruelis, Franciscus Holassek, tunc capellanus localis Krasenskii, educandum suscepit. Krasenskii a ludimagistro Spaňhel moravice legere et scribere didici, usque anno 1796 patruelis meritissimus ad pa-

---

[1]) Předmluva k „Doolin von Mainz.“

[2]) Srovn. A. Sauer, Franz Grillparzer. Festrede. S. 6.

[3]) Byla mi přístupna laskavostí P. Grydila, faráře v Blansku.

rochiam Augezdensem promotus, ad inchoanda studia me Brunam misisset. In schola ad S. Jacobum praeceptore Augustino Jahn germanicae linguae fundamenta excepi duobus annis, et 1798 et 99no duas Grammaticae latinae classes sub professore Patre Methudio Wagner absolvi. Dein votis patris mei, qui tunc temporis Cžwražowii prope Towačžowium molam tenebat, quia et meis desideriis satisfacturus Cremsirium advolavi, ad continuanda apud Patres piarum scholarum, quos tum fama summi laudabat, studia, ubi Patrem Andream Koska in Syntaxi Rhetorica et Poesi nactus fui professorem. Anno 1803 Olomucium me contuli et Philosophiae professoribus Francisco Bartl, Cajetano Tschink, Josepho Gaar et Valentino Steinbrecher operam navavi, 1805 a Reverendissimo Episcopo Brunensi, Celsissimo Principe de Schrattenbach Vincentio Josepho Dioecesi Brunensi adscriptus Olomucii historiam Ecclesiasticam sub Rev. Dno. Paulo Ferdinando Niering; V. T. sub R. D. D. Joan. Babor et Josepho Scheth N. T., jus vero canonicum sub D. Christophoro de Passy duobus annis excepi. Postquam autem ad finem anni 1807 Institutum Theologicum et Alumnatus Brunae erecti sunt, eodem anno Dogmaticam et Polemicam ex R. D. Professore Paulo Wepy, moralem vero et pastoralem Theologiam ex R. D. Antonio Woscha audivi, simulque his duobus annis, minoribus ordinibus susceptis, in neoextructa domo clericali Brunae ad officia status ecclesiastici rite praeparabar sub directore Revdsso. et illust. D. Aloysio Equite de Ruprecht et Vice-Rectore Ambrosio Rohorzka. Collato mihi 30ma mensis Augusti anni 1809 a Reverendisso. et Celsisso. Episcopo Brunensi Vincentio Josepho[1]) in sacello ejus domestico S. Presbyteratus ordine Reverendissimum Consistorium votis gaudentis super me Patruelis annuendo Augezdae in Decanatu Selovicensi et Dominio Chirlicensi Cooperatorem me constituit, ubi etiam primam Deo optimo maximo, Gallis pompam militarem ad haec facientibus obtuli hostiam. Ita demum patrueli omnium dignissimo opem in cura animarum exercenda, ex animo solertissimam omni tempore, quo ab anno 1809 usque ad 1820 Cooperator ejus extiteram, semper ferebam. Degunt sub parochia Augesdensi in neo-erectis expaediis et piscinis Dominii Chirlicensis quibusdam pagis non pauci Reichmannsdorfii et Trzebomislicii confessionis helveticae assectae, ex Bohemia 786 advenae. Quod Deo, dum vivam in acceptis maxime referam, est, me horum salvificae et avitae fidei inimicorum octodecim animas vero Christo lucratum esse. Quod praeterea opis pro viribus Patrueli omnium dilectissime tum in cura animarum tum in negotiis decanalibus (factus enim est ab anno 1812 Decanus districtus Selovicensis et scholarum inspector) lubentissimo tuli animo, gratitudini debitae potius quam meritis meis adscribi velim. Summis semper in votis habuit hic patris charissimus fratrum atque meus primis ductor ab annis, ut Celsissimus Patronus Archiepiscopus Olomucensis labores meos pastorales beneficio quodam remuneretur, atque talimodo quidquid aliquando ille in me impendebat, compensatum hac adhuc in vita comperiat. Quod in incredibili studio vivendi flagrabat, hujus apparuit opes mense Augusto anni 1820, quum sub auspiciis Reverendissimi et Illustrissimi Episcopi Wenceslai Urbani de

[1]) Dle zprávy Dra. V. Hronka V. Pešinovi (Čas. pro kat. duch. 1844 str. 809) pro nedostatek kněží.

Stuffler ad administrandam parochiam Blanecensem cito vocarer; pendebat enim Praesul vigilantissimus propria sua indole et singulari circumspectione annos meos in cura animarum assidue consumatos, noverat firmam corporis mei constitutionem tantae atque tam molestae animarum curae, veluti Blanecae est, adprime congruentem, atque certas circumstantias casusque Blanecae obversantes respiciendo me dignum et aptum existimarat. Dominica 14ta post Pentecosten primam Blanecensibus parochianis concionem habui, et quidquid molestum atque saepius ingratum talis administratura adfert, constanti tuli animo, nullibi officiis meis cedens. Ordo in omnibus sane necessarius, in Divinis prorsus nullus erat, pari modo in rebus ad Archivium pertinentibus; populus praecipue Blanecensis decrescenti parocho Schwank assuefactus in omnibus fere praescribere, magna ex parte graviter tulit ingenuum administratoris conatum, malas atque noxias consuetudines extirpandi; Rustici, quales et quando voluere, decimas dabant, nunquam meliores parocho dedisse, inurbane adfirmantes. Tristis profecto parochiae status! tristis nihilominus labor talia recuperandi atque in ordinem suum redigendi. Et tamen recuperari et redigi inevitabiliter debebant, ne beneficium tale, quondam ceteris excellentius, non sine quorumdam iniuria in dies magis depravatum, ad infimam usque classem depravetur, necesse sit. Agri quoque parochiales multis in partibus neglecti inveniebantur. Etsi vidisses stabula omni fortioris venti afflatu ruinam minantia, obstupuisses: proinde extructiones reparationesque sine mora aggrediendae erant.

Z těchto slov, jichž Holásek ani neusiloval nahraditi českými, jest dostatečně patrný hlavní rys povahy jeho: římský katolicismus, jenž jest centrem jeho myšlení a plní je docela. Největším štěstím jeho jest, že obrátil na víru několik evangelíků; svoje zásluhy, ač je přikrývá pláštíkem skromnosti, přece napíše na památku potomkům; říká, že jest sláb a jen štěstí že mu dalo úřady jeho, které nejsou docela hodny závidění; v obci, kde mnoho věcí nesouhlasí s církevním jeho názorem, radikálně koná svoje opravy. Vždycky hledí jen nahoru k představeným, o svých svěřených mluví s vědomím moci nad nimi, a nikde není stopy po vlasteneckém zanícení, po uvědomění, jež by sebe menší práci dávalo cenu, které by jinak neměla. Mezi lid jde s láskou člověka stejného náboženství, nikoli stejného jazyka — a že ho později užívá ve svých spisech, jest pouze prostředek na dosažení náboženského cíle.

Holásek původně básnil německy. Pešina v nekrologu v „Časopise pro kat. duchovenstvo“ [1]) mluví o mistrovství, s jakým básnil i latinsky, a podobně již dříve Magdalena D. Rettigová.[2])

---

[1]) l. c.

[2]) Č. Č. M. 1827, poznámka k její znělce Holáskovi.

Nehledal jsem prozatím tištěných jeho básní německých; pokud jsem je četl v rukopise, jsou myšlenkově na půdě, kterou známe z básní jeho českých. Holásek jest pouze básníkem náboženským a příležitostným. Nepíše však ve verších gratulací známým ani přátelům: potřebuje viděti osoby, jež jsou rodem neb úřadem postaveny nad něho, aby velebil jejich výborné vlastnosti a zásluhy. Úcta, s jakou k nim hledí, staví mu je do nadzemského světla, v němž lidské vady a přehmaty mizejí docela. Autorita rozhoduje u něho ve všem: nehledá rozumem, co je možno, ale volá hned k těm, kteří jsou jí svěřeni, aby ji následovali oddaně. Německé jeho básně mají určitý švih, dovede užívati dobrých slov a básnických obrazů, řeč jeho je plynná, rýmy správné. Nikdy se neodpoutá od země tak, aby přestal mluviti srozumitelně a věcně, ví vždycky, co chce říci, a řekne to pěkně a určitě. To ovšem ještě nečiní báseň cennou, nýbrž jest to jen předpokladem pro báseň. „Pravý lyrik nemluví nikdy mnoho“ — je-li tato věta Ericha Schmidta[1]) správna (a jistě jest), potom Holásek není pravým lyrikem. Nikdy neví, kdy má přestati ve výpočtu předností opěvovaných osob. Ale při tom mu nelze upříti, že to, co říká, také cítí —, jest z lidí, kteří nejsou zlí, třebas nebylo s nimi možno vždy souhlasiti. Poesie, jak se zdá, byla mu jako Hagedornovi zábavou „poetischer Nebenstunden“, a jednání jeho dosvědčuje, že věřil s Hallerem, že člověk může býti dobrým básníkem, ale přece vrstevníkům na obtíž, a že pro ně znamená jen to, čím jest jako člověk v občanském životě.

Ukázkou jeho veršové obratnosti může býti báseň na oslavu biskupa Stufflera, psaná dle všeho r. 1817[2]):

Wen eigner Thatkraft immer reges Streben
durch des Berufes streng gemessnen Gang,
wen Tugend und ein rastlos wirkend Leben
geweiht dem Wohl des Staats, vom Rang zu Rang,
und endlich zu der höchsten Würde heben;
wer sich empor durch innren Selbstwert schwang:
wie herrlich glänzt er da, — wird ihm zum Lohne
gereicht die hochverdiente Ehrenkrone! —

Mag auch ge'n ihn Verläumdung heimlich zischen,
gekränkter Ahnenstolz mit bleichem Neid'
zum feindgesinnten Bunde sich vermischen,
Intriquen tückisch spielen nah' und weit —

[1]) Charakteristiken I. Theodor Storm.

[2]) Ve zmíněné kronice, pag. 9.

Nie werden sie des Namens Werth verwischen;
Ihn wog des Kaisers Franz-Gerechtigkeit.
Nur weigern können sie sich — nicht verwehren,
in Ihm den Besten, Würdigsten zu ehren.

Und lieblich wir(d) der Tag auf Rosenschwingen,
grüsst uns der Ruf und füllt den ganzen Rund:
gestimmt zu wonnigen Gefühlen klingen
der Seelen Saiten; laut vom Mund zu Mund
tönt Leberuf; Bewundrung Freude ringen;
die Wünsche alle macht dir Thräne kund;
die Führer jubeln hoch und die Geführten:
Heil Stuffler Dir! Heil Dir dem Oberhirten!

Hoch lebe Er! Er liebt uns Brüder alle!
Der Heerde Heil umfasst sein tiefer Sinn,
dass Gottes Lehre allzeit rein erschalle,
und die verlosch'nen Tugenden entblühn;
des irren Aberglaubens Binde fallen,
der Asterweisen kecke Rotten fliehen,
dass man der Tugend bigsam schöne Kräfte
erweckend, bilde zu dem Heilsgeschäfte:

Dazu wird uns sein Glanzbild treulich leiten.
Schon hat den zarten Fruchtkeim er gelegt,
der Blüthen trägt für Zeit und Ewigkeiten,
und himmlisch-süsser Labung Früchte trägt.
Seht, wie die Sprossen herrlich sich verbreiten,
wie hoch der Baum sein Haupt zum Himmel schlägt.
Hier mög' der gute Oberhirt die süssen
und unermessnen Früchte einst geniessen!

O mög' die Vorsicht nicht den Wunsch verhören,
Sie, die Dich, Hocherhabener uns giebt,
und in der Tage goldnem Wiederkehren,
vom düstern Missmuth fern und ungetrübt
des thatenvollen Lebens Kraft vermehren!
So wandle fort uns liebend und geliebt;
Dein theures Haupt, umstrahlt vom Silberglanze
schmückt erst der Himmel spät mit seinem Kranze.

Empfange hier den Wunsch, den kindlich reinen,
und unser freudig strömendes Gefühl!
Die Herzen alle schlagen alle einen,
wetteifernd fliessen sie zu einem Ziel:
gezählt zu werden glücklich zu den Deinen!
Emfange Hoher! was bescheiden still
und ungeschickt der Seele sich entrungen,
der schüchtern Muse zarte Huldigungen!

Jak patrno z posledních veršů, jest Musa jeho mnohem méně cenná v jeho očích nežli zásluhy a postavení opěvovaného biskupa. Ostatně nelze, co praví na př. ve druhé strofě, bráti docela vážně a dělati závěry, které by potřísnily Holáskův charakter — stačí přečísti na př. Jungmannovu korrespondenci z doby litoměřické, abychom poznali, jaký byl poměr katolických jednotlivců k biskupům, a Jungmann, jak patrno z jeho „Zápisek", měl v sobě hodně voltairovského ducha, jenž byl moravským kněžím docela neznám.

Vrstevníci Holáskovi velebí v něm také „šťastného latinského básníře." [1]) Je přirozeno, že v tehdejším způsobě škol se naučil ovládati latinský jazyk dokonale a že ho užíval také na oslavu druhých. Pokud se mi dostaly jeho latinské básně do rukou, jsou to hlavně různé hříčky slovní, skládané hexametrem a pentametrem. Pilná četba klassikův je patrna prvním pohledem. Když byl r. 1823 zvolen za papeže kardinál Annibal della Genga, který přijal jméno Lva XII., měl Holásek na rozmanité proplétání myšlenek látek dosti. Z nápadův jeho připomínám alespoň dva:

Ad Leonem summum Pontificem.

Pontificis placuit Tibi nomen habere Leonis,
Ultimus undecimus dum Leo Papa fuit.
Es Leo bis sextus. Precor, ut sis Papa tot annis,
Quot Leo praecedens papa diebus erat.
Perdita per Napo — fuit antea Roma — Leonem.
Ejus, Papa Leo, tu Reparator eris.
Urbem olim clamor compleverat: Hannibal ante
Portas; ac eheu! territa Roma fuit.
Ecce novi insurgunt clamores: Hannibal intra
Portas; et mirum! gaudia Roma capit.

Leo antIstes eCCLesIae, serVVs serVorVM DeI.

Cognita sunt cunctis celebris praesagia Vatis;
Et Canis et coluber Papa futurus erit.
Falleris et fallis, mi Vates; namque creatus
Non canis aut coluber Papa, sed ecce Leo.
Ad quae alludit ita quidam poeta gallicus:
Non te perturbent celebris praesagia vatis:
Fallere vel falli diva loquela nequit.
Si Leo sit prudens, si sit Leo papa fidelis,
Nonne Leo columba, nonne Leo canis est.

---

[1]) U Rettigové na místě uv.

Ale Holásek nezůstal básníkem německým a latinským. R. 1819 přišel na Moravu horlivý Václav Pešina, jenž byl podobných zásad jako blanský farář, ale dávno z Čech již vlastenecky probudilý. Pešina dle zprávy Rettigové za dvacátých let přivedl Holáska, s nímž se zatím seznámil, k básnění českému. A s Pešinou zůstal nový vlastenec v přátelském styku až do konce svého života. Jejich korrespondence mi bohužel zůstala dosud nepřístupnou; jest jistě zajímava na poznání — nikoli tak osob svých původců, jež jsou dosti jasny při prohlédnutí jejich činnosti, jako spíše pro tehdejší život český na Moravě. V Čechách se o něm dovídají brzy, zmíněná Rettigová, která opěvala snad všechny tehdejší básníky a vlastence, neopominula této příležitosti, aby svým neumělým švabachem nenapsala na „zbožného pěvce“ nepodařenou znělku, kterou otiskla mezi jinými v Musejníku 1827; končí:

Že pak není potud přáno, Tebe
mně zde, rajský pěvče poznati!
Snad předc někdy popřeje to nebe,
že Tě budem u nás vítati,
zbožné písně s Tebou zpívati;
Aj! tuť zapomenu sama sebe.

Nevím, bylo-li jí to popřáno — Rettigová nedlouho potom byla s Vojtěchem Sedláčkem v Brně a v Blučině u Pešiny, snad vyhověla své touze, vědouc, že Blansko jest „blíž Brna“. Že s Holáskem korrespondovala, je patrno z dopisu z let 1828—1830, který otiskl Bačkovský;[1]) poslala mu dokonce tehdy i malý dárek, „naplněna jsouc citem zbožným čtením ‚Sedmi slov‘ našeho Spasitele.“ Holásek píše české básně brzy do Musejníka, České Včely, Květů, Časopisu pro kat. duchovenstvo — zřídka ovšem, ale za to pilně vydává české knížky.

Ráz jeho prací byl již naznačen. Jsou to zase hlavně básně příležitostné s příslušným obsahem myšlenkovým. Jsou-li však německé jeho sloky na určité výši formální, neboť si hlavně ze Schillera osvojil umělou strofu a idealistický vzlet, platí pro tu dobu české literatury ještě neustále jazykový stav ze stížnosti Alxingrovy. Jen někteří jednotlivci, kteří od mládí již sledovali svůj cíl, přemohli jazykové obtíže. Holásek, jenž dle své autobiografie měl ve svém působišti jinou práci, užíval tu výrazů své

[1]) Ženské listy, XIV, 199.

řeči každodenní, která v rozmluvě zní zcela jinak nežli ve verších. Po vnitřní stránce platí o českých básních jeho zase totéž, co bylo řečeno o německých, ale mnohé se rozplývá nepřiléhajícím slovem, mnohé není stínováno dosti určitě, s mnohého je setřen lesklý povrch.

V Musejníku 1828 na str. 107. otiskl báseň „Vysoce velebnému, vys. urozenému pánu, panu Věnceslavu Urbanovi rytíři ze Stufflerů, milostivému Biskupu Brněnskému, c. k. gubern. Raddě“. Zajímavo je zde přečeštění Václav-Věnceslav. Báseň jest složena ku generální visitaci v Jedovnicích, trvající od prvního do třetího července téhož roku, o které se s nadšením rozpisuje autor v blanské kronice. V básni této, kterou „jménem dekanátu Jedovnického v nejhlubší pokoře nejponíženěji věnoval,“ nenajdeme místa, jež by nás zaujalo: jest docela kněžská, stavovská, příležitostná. Tak sloky, jež jsou nejpodařenější:

Nelíčenou láskou srdce hoří
v neuhasném k Tobě plápolu;
Tvojí důstojnosti dnes se koří
stádo s pastýřemi pospolu;
buď tu mezi námi uvítaný,
Věnceslave velemilovaný!

Ty svou drahou, Pane! přítomností
svaté udíliš nám posily;
Ty povzbudíš, bychme v ochotnosti
svatě svatý úřad plnili;
v plesu tedy budiž uvítaný,
Věnceslave velemilovaný!

Podobně je tomu v básni k inthronisaci „Jeho knížecí Milosti a Vyvýšenosti“ hraběte Chotka, arcibiskupa olomouckého, kterou vydal u Al. Škarnycla r. 1832 samostatně, a v básních na oslavu členů císařské rodiny, jejichž příjezd na Moravu nebo podobné události opěvovali vlastenci v t. zv. „Hlasech“; Holásek na př. v Pešinových „Hlasech duchovenstva“ r. 1836, v „Radosti Moravanů z opětného přijezdu Císařských Královských Milostí do Brna 30. srpna 1834“, potom v básni na nového olomouckého arcibiskupa Schrenka v „Hlasech duchovenstva“ 1838. Báseň první je zajímava tím, že je v ní patrno, že Holáskovi nezůstaly neznámými separativní snahy Ziakovy ani Trnkovy. Byl dle všeho spojen s oběma, a Trnka mu věnoval (r. 1831 vyšlou) „Modlitbu

Páně v osmi zpěvích", dle Zimmermanna složenou.[1]) Zde se vyskytují hlavně moravismy, ze Ziakových básní známé, a někdy nové složeniny nebo slova, v nichž méně zvučné samohlásky jsou nahrazeny zvučnějšími. Motto vzal z Horáce: His ames dici pater atque princeps a podepsal mu Trnkovo dvojverší:

Žij blaho výtečný arcibiskupe vlasti Moravskej;
Sláva i zásluhy tvé národ ať akršuló! (!)

Báseň sama jest (Holáskovým pravopisem):

Wydeg, Umko! zpěwy milozwučné,
Slawněg zarokoteg, Lýro zlatá! dnes:
W dušegemném blahu lidohlučné
Plyne město, spolu plesá každá wes:
Den radostný, den ten přežádanej
K svatým budj citům, k prosbě wraucj.

Wůdca — srdcem všech wytauženého
Schwálil Otec wlasti, Otec Cjrkwe nám:
Kněza, nade wšechny wzeneseného
W starožitný Wenceslawůw wedau chrám.
Ai! už se od sjdelného hradu
Bére w nekonečném lidstwa řadu.

Sláwohlásně oznamugau zwony,
Zbožný prówod se wjtězným hlaholem.
Ferdinandu hořj dým přewonný
Gedným tisjcera srdcj plápolem
Dělostřelný hromot hudby zněnj
Rozléhá se w Geho oslawenj.

Tak Pastýřu neyoswjceněgšj!
Do ozdobné wegdi chrámu swatyně.
Žehneg Tebe Neyswrchowaněgšj!
Lid pak žehneg Tebau w nebes wyšině!
Aby Twoga weleswatá wláda
Dušem spasna byla všeho stáda.

Sjdlo nastup předkůw wěrau slawných,
Gichžto gména letopis nám wěstuge,
Gichž zásluhy ode wěkůw dáwných
Newadnaucjm laurem wlast owěncuge.
Zásluhy Ti a důstognost kynau,
Wěnec stálokwětný Tobě winau.

[1]) Č. M. M, 1870, Šmídek „Lit. ruch na Moravě v novější době" v partii o Trnkovi.

Ty, co zorné slunce blahotworné
Budeš wšechněm swatau cnotau swjtiti;
Budeš čeleď Božj, stádo sworné,
Zlatoskwělau berlau mocně hágiti.
Tak neswede ljchotný nás škůdce,
An oswjcený Ty! náš gsi wůdce.

Zapal oběť libau na oltáři
Neywyššjmu gako geho prostřednjk!
Rozhořelá tužba z očj zářj;
S tebou wzdáme Božské welebnosti djk,
Genž milostně nás ke Tobě knjže!
Gak k otcowi djtky wděčné wjže.

Neustálau našj poslušnostj
Břjmě Twoge snažně každý osladj;
Plamen oprawdowé nábožnosti
Nigaká moc, nižádný čas neschladj.
K dobru wjry, krála, druhé wlasti
wše nasadit, ragskau buď nám slastj.

Kéž milostj skropj Wšemohaucj
slib a přánj, které Tobě wěnugem!
Blaho neskalené, nehynaucj
uděl Tobě dobrotiwým osudem!
Neyhogněgšj swoge dary Nebe,
Welemilowaný! wlig na Tebe!

Čteme-li vedle takového říkání na př. v „Radosti Moravanů“ číslo III., které napsal Kampelík, a v němž se značným rozmachem básnickým v hexametrech líčí idyllu, jak „slavili příchod Ludomíry pasáci Moravští,“ upíráme Holáskovi mimovolně básnického talentu —, a stejně je tomu, čteme-li na př. jeho básně v listech, kam psali již i mladší spisovatelé. Nejlépe ještě působí v Čas. pro kat. duch. 1829 na str. 129. báseň „Slavný hod Božího Těla“. Tou však již přecházíme k básním jeho náboženským, vydaným knižně.

Rettigová v citované již poznámce v Č. Č. M. oznamuje, že Holásek vydá v Hradci Králové u Pospíšila „Sedm slov Pána našeho Ježíše Krista na kříži.“ Titul je delší: „. . . v sedm mravných písní uvedl a zvláště k postní pobožnosti zřídil Jozef Holasek, farář v Blansku, v kraji Brněnském.“ Vyšla r. 1828 a jest opatřena rytinou: Kristus na kříži. Nakladatele mu zaopatřil dle všeho Pešina, jenž byl s Pospíšilem spojen přátelsky.

Praktický účel spisku je patrný hned z titulu. Snižuje úroveň jeho: Holásek se nesnažil, aby napsal aestheticky něco cenného, nýbrž šlo mu zde jen o to, aby vyhověl lidu, jemuž psal. Že vkus lidu nebyl dosti vytříben a že Holáskův slovník neměl vybraných slov, nevystupují veršíčky v této knížce nad úroveň nejobecnějších písní kostelních. Vroucí zbožnosti, která se projevuje mimovolně, zde nenajdeme — Holásek nebyl mystik, jenž se obírá vlastním nitrem, ponořuje se ve svou lásku a bolest, zapomíná všeho ostatního a vyslovuje s bázní člověka, jenž hledí do nekonečna, co otřásá jeho životem, nýbrž kazatelský tón, rozjímání, jež nestrhuje docela, jen obrací s chybných cest na pravé, proniká všude a zbavuje náladu vší bezprostřednosti a poesie. Tak již ve zmíněné básni o Božím Těle: Několik ze 27 strof má v sobě cosi, co upoutá, ale hned jsme vytrženi ze svého překvapení; konec na př. od vzácné poesie slavnosti Božího Těla převádí nás do nebe:

Tam nevadnou věnce věkokrásné,
nimiž Církev chotě věncuje;
tam se duch potápí v pravdě jasné,
kdež ho klamu tma neskličuje;
ale toto dnešní oslavení
jest onoho pouhé nastínění.

A zde počátek:

Když pro lidí všech spasení
Ježíš Krystus utrpení
a smrt hroznou podstoupil:
jako otec, při loučení
ještě dával naučení,
slova vážná promluvil.

Takovým způsobem vždy líčí celou situaci, na jejímž konci uvádí jednotlivá Kristova slova; z nich vybírá mravné naučení, které rýmuje, a končí stručnou modlitbou, v nelámaných řádcích psanou, ale rovněž rýmovanou. Tak hned zde: „Pročež zde pod křížem tvojím, Kryste! láskou tvou se kojím, Prose srdce smířlivé! Kýž se Tvému vyrovnává, Protivníkům též žehnává, a miluje zhoubce své. Amen.“ (Str. 6.) Že nechce zde býti básníkem, nýbrž kazatelem, mravokárcem, je patrno již z toho, že ke každé větě, jež snad má parallelu v Písmě sv., uvádí dole příslušný verš a kapitolu. Při golgotské tragedii vrcholem jest Kristova smrt,

a každým otřásající její dojem může býti v básních náboženských zkušebným kamenem. Holásek v VII. sloce ji líčí takto:

> Tenkrát Ježíš dokonává,
> tenkrát zvolav odevzdává
> s hlasem velkým do rukou
> otci svému duši svou.
> Vida svět v milostném stavu,
> tiše svou posvátnou hlavu
> pln útěchy jest sklonil atd. (Str. 27.)

Vzorem náboženského eposu ještě v oné době byl Klopstockův „Messias“ ve čtyřicátých letech znova na Moravě napodobený.[1]) Stačí přečísti konec jeho X. zpěvu a srovnati, aby bylo patrno, jak se pravá poesie vzdaluje Holáskova rýmování.

Látkově s knížkou touto souvisí „Cesta křížová aneb Považování umučení a smrti Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista“, jež vyšla po prvé 1829, po druhé 1832 rovněž u Pospíšila, jsouc opatřena touž rytinou. Účel její sděluje v předmluvě, datované 3. června 1828,[2]) v níž mluví o dějinách této pobožnosti: „opatřil jsem tutu Křížovou cestu i písněmi, jsa přesvědčen toho, že zpěv rovně jak ku vzdělání tak i k rozmnožení pravé, Bohu milé pobožnosti velmi dopomáhá.“ Vše jest nerýmováno, kromě písní, jež jsou rýmovačkami. Počíná rozjímáním, jež vždy je stylisováno způsobem: „Rozjímej duše křesťanská! jak Pilát nevinného Ježíše na smrt odsuzuje: Nespravedlivý — nejvýš Spravedlivého“ atd. Následuje modlitba a potom píseň. Nevím, pokud se Holáskovy Křížové cesty užívalo v moravských kostelích, ale jest jisto, že je přece méně povídavá a obsahově že jest výše nežli celá řada těch, jež jsou mi známy, a že by toho byla tudíž zasluhovala.

Nedostatek kostelních písní – staré bratrské už dávno byly vypuzeny — byl asi příčinou, že složil „Písně ke Mši swaté“, jež v maličkém formátě vyšly zase u Pospíšila 1831. Myšlenku zde člení jednotlivými oddíly mešními a užívá též různých meter. Začíná ve všech sedmi slovesy, značícími počátek bohoslužby a účel její: Ay, sluha Páně obnowuge zde obět nowozákonnj — W duchu ucty přicházjme k trůnu twému, Pane náš! — K Tobě Bože, Pane náš! K Tobě Otče! přistupugem – a pod.

---

1) „Emmaus“ anonymního básníka, v Olomouci 1844.

2) Str. 4.

Chudoba motivů, malé vlnění citů, zabíhání o radu k rozumu místo mluvy srdce charakterisují tyto písně, v nichž neustále vystupuje do popředí dogmatický hovor s Kristem a povzbuzování sebe k lásce a vděčnosti. Zdánlivá hloubka nálady se stupňuje dle mešního schematu, jsouc vyčtena z latinských modliteb, jež se Holásek modlíval denně u oltáře a jež nyní rýmoval česky, nemoha se odtrhnouti od toho, v čem klidně žil. Šestá píseň je psaná školní mládeži, sedmá k requiem: od předešlých se neliší ničím, leč tím, že v oné neustále akcentuje prosby o milost a osvícení, v této pak že prosí o slitování mrtvým, živým že ukazuje na pomíjitelnost světa a tresty posmrtné. Otřásající hrůza starého latinského „Dies irae, dies illa“ je Holáskově písni docela neznáma.

Ukázkou může býti z první písně část, zpívaná ku přijímání:

1. K stolu twému
angelskému
Ty mne přjwětiwě zweš!
Mně bjdnému
a hřjšnému
Milostiwým býti chceš!

2. Žiwý chlebe!
Genž gsi s nebe
Staupil mezi nehodné,
Ach! gak Tebe
Přigat w sebe
wzdychá srdce skraušené!

3. Z té potrawy
uděl zdrawj
málomocné duši mé!
Ať se, Pane!
čistau stane
Ljkem diwné lásky Twé!

4. Ať gi zhogj,
s tebou spogj,
Pramenu ws-j sladkosti;
Pak gi bránu
tam do stanu
Twé otewře blahosti!

Týž praktický účel má i jeho „Pjseň duchowní k warhanám“ (u Spurného v Praze 1838), od předešlých formálně ani obsahově ničím se nelišící.

Holásek byl jistě kněz svědomitý, jemuž úřední povinnosti byly vším a jenž se snažil poctivě o zplnění úkolu, jaký mu dal Bůh. Ale že šel cestou beze všech pochybností věda, kam má dojíti, že mu jeho víra dávala vnitřní klid, který ani jeho zanícení náboženskému nedovolil překročiti určité meze — bylo příčinou, že náboženské jeho básně jsou stejně klidné, stejně vyrovnávané v citech rozumným modem vivendi, že v nich není projevu duše raněné, svíjející se v zoufalství, duše, která chce k nebi a tělem je strhována do hříchu, duše, která dovolí svým křídlům odtrhnouti se od dogmatu a vzlétnouti do nekonečna, jež děsí, zabíjí i dává život, nebo ponořiti se v křesťanskou svou lásku

úplně, žíti milostností Mariinou, obětí Kristovou a zapomenouti na rovnováhu snu a života . . . a jen takové básně náboženských nadšencův otřesou každým, kdo je přístupen pravé poesii, třebas massou, jež je zpívává ve venkovských kostelech, jsou většinou nechápány. Tak mají věčnou cenu vedle básní středověkých mystiků písně Luthrovy, některé písně Českých bratrů, básně Novalisovy, Verlainovy — ale Holásek není mezi nimi . . .

Neměl vlastně co říci: r. 1837 vyšla v Olomouci oslavná jeho báseň „Jeho knížecí milosti Nejdůstojnějšímů Pánu a panu Maximilianovi, arcibiskupu olomauckému“ k jeho slavné inthronisaci. Začíná:

Koho účinnosti snáha, weždy čilá,
krokem powolánj, přjsně měřeným,
kohož gemná wznesla ctnost a duše sjla
ode stupně k stupni k řádům wznešeným;
kohož powyšila mysl ušlechtilá
nade lesk, mu rodem přáný weleslawným:
Muž hle! wšechněm, králi, wlasti, Bohu milý,
Tenť i hoden, by Ho bratři owěnčili atd.

Jest to, jak patrno prvním pohledem, překlad jeho německé básně na Stufflera z r. 1817. Minulá fantasie nahrazuje pozdější slabost; srovnání formální ukazuje, že Holásek básnil německy lépe nežli česky.

Na konec svého života překládal Holásek. Byl to Tomáš Kempenský, jejž začal česky převeršovávati. Kniha však nevyšla. Holásek, jenž byl údem pražského Svatojanského Dědictví, poslal rukopis svému příteli Pešinovi, tehdy již pražskému kanovníkovi a starostovi jmenovaného Dědictví, aby jej vydal. V Čas. pro kat. duchovenstvo r. 1842 [1]) otiskl Pešina „Zlomek celého překladu Tomáše Kemp. O následování Krista Pána“, totiž XII. kapitolu ze druhé knihy, a předložil celý rukopis censuře. Dne 6. února 1844 dal censor poslední knize imprimatur, ale nebyla vytištěna, třebas Pešina leccos již opravil v rukopise (někde je něco vymazáno a Pešinovou rukou znovu napsáno a pod.). Zatím zemřel Holásek, churavěl dle všeho již dříve. Roku 1843 byl v Karlových Varech, kdež se stýkal s Turinským. V sebraných

---

[1]) Str. 379.

spisech Turinského[1]) jsou dvě básně „Holáskovi“, jedna psaná do „Angeliny“, druhá do „Virginie“, které mu asi dal darem. Dne 14. srpna 1844 onemocněl[2]), a druhého dne byl vykraden blanský kostel, což zhoršilo Holáskovu nemoc tak, že po deseti dnech (24. srpna) ho ještě ranila mrtvice, jíž podlehl. Pešina dal rukopis jeho svázati a věnoval jej Museu království Českého,[3]) když asi se vydání naskytly nějaké překážky, neboť datum věnování, napsané na desce rukopisu Pešinou, je-t až 6. května 1846.

Rukopis je psán čtitelně; báseň sama má všechny vady Holáskových veršů: není psána rýmovaným hexametrem, jak o ní praví Čas. pro kat. duch.[4]), nýbrž šestistopým trochejem, ale rhythmus není zachován, podobně jako rýmy nejsou čisty. Pokud se týče obsahu, praví titul, že autor originál „w rýmowané werše přeložil“: postup myšlenek je přirozeně zachován, jen místy jsou slova přidávána a přestavována dle potřeby. Obohacením literatury by vydání nebylo možno nazvati, ale uvážíme-li, že byl překlad pracován za doby, kdy nejpozoruhodnějším činem literárním byli Vocelovi „Přemyslovci“, kteří formálně nejsou mnohem výše (a Vocel byl z generace mladých) a obsahově se drží historie tak úzkostlivě, jako Holásek své předlohy, uznáme alespoň právo o překladu tomto mluviti. Ukázkou může býti z III. knihy kap. 1.

---

[1]) Nár. bibl. 1880. Str. 696 a 697. Báseň, napsaná do „Virginie“, zní:

Holáskovi.

Navrátě se domu z českých luhů,
Uzdraven jsa od tělesných neduhů,
Vyřiď oněm i od Hany a Moravy
Že jsou Čechů jednoroční bratři,
Na něž Matka Sláva s utěšením patří,
Ať, se brzy jenom pro ni vypraví!
Aj, ta samá krev probíhá naše žíly,
Jedna koruna jí k ozdobě —
Spojené ať tedy naše síly
Matku naši vyrvou smrtelné chorobě!

V Karlových Varech 10. července 1843.

[2]) Č. pro kat. duch., 1844 l. c.

[3]) Byl mi přístupen laskavostí p. prof. Dra. Č. Zíbrta, jemuž děkuji za vzácnou ochotu.

[4]) 1844. l. c.

O wnitřnjm rozmlauwánj Kristowu s wěrnau dušj.

Služebnjk.

1. Poslechnu, co mluwj Hospodin Bůh we mně. (Žalm 84. 9.)
Blahoslawená je duše, kteráž gemně
Hospodina slyšj w sobě mluwjcjho
a přigjmá slowa potěšugjcjho.
Blahoslawené ty uši, kteréž wánj
Hlasu Božjho a tiché namlauvánj
Geho s dobrosrdečnostj přigjmagj,
Swětského pak mluwenj si newšjmagj.
Ano w prawdě blahoslawené gsau uši,
Genž ne hlasu zewnitř znějcjho, k duši
Připauštj, alébrž prawdy poslauchagj.
Přeblažené oči zewnitřnjm zawřené
Wěcem, k wnitřnjm předmětům wšak obrácené.
Blahoslawenj, kteřjž pronikagjce
Wěcj wnitřnjch připrawugj wjc a wjce
se skrz každodennj nábožné cwičenj,
Tagemstwj nebeských k powyrozuměnj.
Přeblahoslawenj, genž se objragj
s Bohem, w službě gehož genom rozkoš magj,
a překážky mocně od sebe wzdalugj,
genž se w cestu k spasenj gim nahrnugj.
Uwažiž to duše má! a uzawjrey
Dwéře smyslů swých, a tiše se objrey
slyšenjm a přemjtanjm toho w sobě,
co milostně mluwj Hospodin Bůh w tobě.

Pán.

2. Totoť prawj Milý twůg: Gáť twé spasenj,
Pokog twůg i žiwot twůg a potěšenj!
Drž se mně kde stogjš, chodjš a kam zagdeš,
Drž se stále genom mne a pokog nagdeš.
Opust wšecky wěci rychle mjgegjcj,
A naproti hledey wěčně trwagjcj.
Což gest wšecko časné, což gesti giného,
Nežli mam a podwod swěta zkaženého?
Což spomůže twor ti, duše drahocenná!
Budeš-li od stwořitele opuštěná?
Wšeho tedy se odřekši, cožby twému
škodilo spasenj, prokaž Twůrci swému
Ljbeznau a wěrnau se skrz poslušenstwj,
abys dogit mohla prawého blaženstwj.

Tam, odkud wyšel Holásek, dlužno hledati počátek literární dráhy i tehdejších a pozdějších moravských kněží-básníkův. Ale

šíří se duševní obzor: Sušil, žijící mezi lidem, nepoučuje ho pouze, nýbrž učí se také od něho. Národní písně, které sbíral, nesmějí však býti v kollisi s jeho náboženským ani mravním názorem. Sušil nezůstává při chudobě básnických motivů, mladší generace zná již Schillerovy a Goethovy ballady, napodobuje je, a Sušil básní legendy. Řeč jeho nikdy není lehká, vždy je v ní sytost náboženských obřadů, slova, jichž užívá, nikdy neplynou náladou jarního večera, zůstává jim vždycky zvuk plnosti, tolik neznámý mládeži. Za stejným cílem jdou i Sušilovi žáci, z nichž je Soukop zvláště význačný. Soukop zase skládá kostelní písně, a Křížkovský, jenž se také učil od moravského lidu, píše k nim nápěvy, jež se zrodily v témže ovzduší. Obé vyrostlo z moravské půdy: je to tíha života moravského lidu, který není těkavý a s odhodlaností snáší svůj osud. Veselí jeho poutí, lesk mešních rouch a kytkami vyzdobených oltářů v jeho malých kostelích, v nichž vždy základním rysem zůstává vklínění do země, na níž žijí, vědomí tíhy života, jejž žijí — to dýše z nich. A poslední z této řady, Vladimír Šťastný, naučil se řeč již ovládat docela. Moravská literární generace posledních let sedmdesátých již dýše volněji, z kostelů se rozběhla na luka a do polí, ale lehkost, barva, vášnivost i jí zůstaly neznámy. Nevím, není-li charakteristické, že jako jeden z prvních té řady, Holásek, veršem podává zlatou knížku Kempenského, tak že činí i poslední z ní, Vl. Šťastný, jehož velehradská píseň, formálně dokonalá, podstatou obsahovou tkví v půdě, již jsme poznali u Holáska.

„Alle Welt weiss, wie wenigen Dichtern beschieden war, noch in der Zukunft vom Volke geliebt, nicht bloss durchgrübelt zu werden von den Fachgelehrten“ — tato slova Heinricha von Treitschke[1]) mají platnost také i u nás. Holásek nenáleží k těm několika: snad k nim ani nechtěl náležeti. Poesie mu nebyla vínem, jež opíjí ty, kteří ho nepožívají skromně; Holásek oslavoval jiné a vyhovoval potřebám lidu, pokud náležel k církvi — a to nemá nic společného s uměním. S literaturou však souvisí jeho činnost, a že nejen psal české knihy, ale i šířil[2]) za doby, jež potřebovala takových pracovníků, platí Grillparzrova slova, na počátku této stati citovaná, také o něm.

[1]) Historische und politische Aufsätze, S. 637.

[2]) F. Laichterova Lit. č. XIX. století, III. hlava 4. (prof. Kabelíkova práce), str. 156.

Jaký byl státoprávní poměr Moravy k říši Německé a ke království Českému?

Napsal Dr. Ant. Polák.

Nemůžeme říci, že nikdo dosud neodpověděl na otázku svrchu položenou. Naopak. Všichni, kteří psali buď o dějinách národa českého nebo speciálně o dějinách moravských, obírali se poměrem této země i k říši Německé i k Čechám, nikoli snad jen přehledně, nýbrž velice podrobně a důkladně. Psali o této otázce i Palacký a Dudík, i jejich epigonové Bachmann, Bretholz a Dvořák. Také Kalousek, když psal své dějiny českého práva státního, uvažoval o poměru Moravy k Čechám a k říši Německé. Ale přece dosud nikdo se nezabýval otázkou touto ve speciální práci, jak nyní učinil Alfred Fischel. Uveřejnil r. 1906 tři pojednání s titulem společným: Studien zur österreichischen Reichsgeschichte,[1]) z nichž první „Mährens staatsrechtliches Verhältnis zum Deutschen Reiche und zu Böhmen im Mittelalter“ věnován jest naší otázce (str. 1—135).[2]) K pojednání přiveden byl Fischel svými studiemi o dějinách veřejného práva v Rakousku, při nichž shledal, že o otázce svrchu položené platí všeobecně tvrzení českých spisovatelů, která — však dle mínění Fischlova — diktována jsou spíše národním chauvinismem nežli prameny, a proto nutně potřebují opravy. Fischel podjal se tedy tohoto úkolu. Chce dokázati, že Morava byla knížetstvím říši přímo podřízeným a osvětliti lépe poměr její k Čechám.

Rozeznává tři hlavní periody v ústavních dějinách moravských. První sahá od nejstarších dob až ku povýšení na mar-

---

[1]) Vídeň, 1906, str. IV + 342. Článek tento jest kritikou pojednání Fischelova.

[2]) I druhé dva články jsou Moravanům zajímavy. První: Christian Julius v. Schierendorff, ein Vorläufer des liberalen Zentralismus im Zeitalter Josefs I. u. Karls VI. (str. 139 a násl.) vykládá o plánech Schierendorffových na opravu Rakouska ve smyslu centralistickém. Ale nejen v tomto směru navrhoval opravy, nýbrž i mnohé sociálně politické (lidu poddaného se týkající, zvelebení obchodu, průmyslu atd.). Čtyři jeho návrhy otiskuje Fischel jako přílohy. Druhý článek rovněž s dvěma přílohami jedná o „Die Kodifikationsgeschichte des § 13 a. G. O. u. die Gerichtssprache in Böhmen u. Mähren (str. 309 a násl.). Účelem jeho jest dokázati, že slovo o řeči soudní v těchto dvou zemích „landesüblich“ nemá se rozuměti o řeči, kterou se mluví v zemi té neb oné, nýbrž o řeči úřední, která jest v obou zemích německá. Ta tedy jest „landesüblich“. Výklad zajisté násilný a nesprávný.

krabství (822—1182), druhá až do vymření Přemyslovců (— 1306), třetí konečně až do smrti posledního markraběte zvláštního, Matyáše Korvina, krále uherského. Přihlížíme-li však přesně jen k dějinám ústavním a máme-li v první řadě zřetel na poměr Moravy k říši Německé a k Čechám, nutno jest zcela jiné rozdělení. První perioda sahala by jen do r. 1029 (trvalé připojení Moravy k Čechám), druhá do r. 1182 (povýšení na markrabství), třetí do r. 1348 (kteréhož roku ustanoven přesně poměr Moravy k Čechám), poslední do konce středověku nebo jen do smrti Matyášovy.

Morava za nejstarší doby od r. 822 až do zániku říše Velkomoravské počátkem X. stol. byla jen velmi mírně pod panstvím německým. Sesazování a dosazování knížat nebylo právem králů východofranckých, ale jen větší jejich moc — nikoli trvalá — způsobila, že zasahovali do vnitřních poměrů moravských. Svatopluk, v němž vrcholí se moc Velké Moravy, byl králi franckému rovnocenný úplně. Složil sice přísahu věrnosti ve Forchheimě (874) a pak v Omontesberce (884), ale zajisté jen proto, že se mu dostalo Pannonie, panství Kocelova, která od dob Karla Velikého (výprava druhá proti Avarům) náležela skutečně k říši Francké. O nějakém lenním poměru a o závislosti Moravy v tomto smyslu na říši Francké nelze mluviti. Byl mezi oběma říšemi ustavičně stav válečný kromě krátkých přestávek. Ovšem Němci chtěli pokořiti Velkomoravskou říši a donutiti ji, aby uznala tužší panství, ale Slované, jak mohli, bránili se a vytrhovali z panství německého.[1])

Brzo po r. 905 (snad r. 906) dostala se říše Moravská pod vrchní panství maďarské, v němž setrvala až po r. 955 (snad i o nějaký čas déle), kdy dostala se do moci české,[2]) ačkoli to není úplně jisto. Kolem r. 1000 dobyl jí buď z rukou českých nebo i maďarských Boleslav Chrabrý. Pod vrchním panstvím polským byla pak až do r. 1029. Němci sice i tentokráte činili

---

[1]) Fischel na str. 1.—3. soudí stejně o panství německém nad Moravou.

[2]) Fischel připojil se k názoru Bretholzovu (Dějiny Moravy I., str. 141, který popírá, že by Morava za X. stol. (za 2. polovice) náležela k říši České. Otázka o náležitosti Moravy k říši České jest dosud sporná. Viz Pekař: K sporu o zakládací listinu biskupství Pražského. Č. Č. H. X., str. 45 a násl., kde jest také vyčtena veškera literatura této otázky se týkající, i Dvořák, Č. M. M., str. 92 a násl.

si nároky na říši Polskou, ale panství jejich bylo tak nepatrné, že mluviti o nějaké náležitosti Moravy za této doby k říši Německé, jest tvrzením úplně nesprávným.[1]) Morava dobyta byla téhož roku Břetislavem, kněžicem českým, kteréhož kníže Oldřich společně s Konrádem II. vypravil do Polska proti Měčislavovi II.[2]) V jaké formě pak Břetislav držel Moravu až do smrti otcovy (r. 1034), není jisto. Zmocnil se jí zajisté se svolením Konráda II. a vstupoval i do nějakého poměru závislosti k říši Německé, do takového, v jakém tenkráte bylo knížetství České.[3]) Ale zároveň byla Morava závislá i na knížetství Českém, jehož částí už byla od této doby. Břetislav ji měl jako úděl ve správě. Po smrti otcově spojil obě země ve svých rukou. Nezdařil se pokus jeho o založení veliké říše slovanské. Nový císař, Jindřich III., nemohl dovoliti, aby na východních hranicích panství jeho utvořila se mohutná říše, jejíž souvislost s imperiem byla by co do moci její velice nepatrná. Břetislav s pokusem o dobytí nových zemí spojoval jistě i snahu, aby setřásl vrchní panství německé. Ale nezdařilo se mu nic z obojího. Musel všechny výboje své vrátiti kromě Moravy a Slezska, kteréhožto však nepodržel dlouho; neboť dostalo se v brzku zpět do rukou polských. Byl donucen znovu uznati svrchovanost německou. Čechy a Morava staly se částí říše Německé. Morava pak sdílí nyní zcela jasně všechny

---

[1]) Fischel o. c. str. 3.

[2]) J. Volf: Účast českých panovníků při říšských výpravách. Č. Č. M. LXXXI. (1907), str.23—36.

[3]) Fischel (o. c. str. 3.) praví, že „ein tributpflichtiges“ v. Böhmen besonderes „unabhängiges Herrschaftsgebiet“ byla Morava, což jest jistě přehnáno. Nemá na své tvrzení důkazu pražádného. Výklad o tributě moravském (l. c. pozn. 2.) jest pravdě nepodoben. Břetislav se totiž zavázal, že zaplatí Jindřichovi III. 8000 hřiven, což se vykládá jako náhrada válečná. Fischel však míní, že jest z toho 1500 hřiven jako poplatek český za 3 léta (po 500), 6500 však poplatek za Moravu během 13 let neplacený (též po 500) za r. 1029—1041. Víme však, že Břetislav žil s Konrádem II. v přátelství, ano za zmatků na konci vlády Oldřichovy byl s ním s počátku spojen proti otci, tedy by zaplatil aspoň za té doby řádně poplatek. Fischel (o. c. str. 4.) sám svému výkladu nevěří docela, tvrdě, že snad r. 1035 či 1041 stala se Morava jistě částí říše Německé. O závislosti Moravy svědčí jediná účast Břetislavova na výpravu do Uher společně s Konrádem II. r. 1030. Viz o tom J. Volf., o. c. Č. Č. M. (1907), LXXXI.

osudy Čech.[1]) Jaký byl poměr Čech k říši Německé, takový byl i poměr Moravy, která jest nepochybně částí knížetství Českého, jsouc s ním spojena nerozdílně (mimo krátké doby). Čechy náležely do svazku říše Německé, ale již vznik knížetství byl jiný nežli ostatních lén. Dále požívaly Čechy celé řady výhod, kterých neměla ostatní říšská knížetství. Za jistých dob byla říše Česká na imperiu skoro nezávislá úplně. Vnitřní záležitosti zemské byly knížaty spravovány úplně samostatně. Císařové neměli zde statků, mincovního ani trhového práva, ani nevybírali cel ani mýt. Nekonali zde také říšských sněmů, jen v mimořádných případech, kdy podnikli výpravu proti českému knížeti. Kníže dosahoval trůnu volbou stavů, býval jen potvrzován císaři. Mimořádné případy za dob sporů nemůžeme bráti za právo. Vnitřní zákonodárství bylo úplně rozdílné od říšského, bez vlivu císařova. Zvláštní jest mimořádné postavení, které říše Česká zaujímá v imperiu. Tohoto zvláštního postavení užívala i Morava, která, jak řečeno svrchu, s dnešním královstvím Českým tvořila jednotnou říši.

Biskupství česká (pražské i olomoucké) byla podřízena arcibiskupovi mohučskému. Biskupové sice chodili si pro investituru do Němec, ale poměr jejich ke knížeti českému byl zcela jiný než jiných knížetství duchovních ke knížatům světským, v jejichž

---

[1]) Fischel (o. c. str. 4. a násl.) obírá se otázkou poměru Čech k říši z toho důvodu. Otázka tato jest velice složita a dnes vlastně ještě nerozhodnuta. Historikové čeští většinou — dnes hlavně Kalousek, Čelakovský a Rieger -- zastávali theorii, že Čechy byly na říši úplně nezávislé, bez povinností k ní mimo jediný roční poplatek za doby starší a později mimo povinnost jen stavěti 300 zbrojnošů nebo zaplatiti 300 hřiven stříbra. Jiné závazky jsou jen osobní závazky knížete českého, nikoli země. Historikové němečtí dovozují pravý opak a tvrdí, že Čechy byly lénem říšským, a poměr jejich nelišil se od jiných lén říšských. Za poslední doby objevil se nový názor zastávaný některými historiky českými (Goll, Novotný: Adolfa Bachmanna Geschichte Böhmens. Č. Č. H. X. str. 42.—43.). Čechy byly lénem říše Německé, ale měly v říši postavení velmi privilegované, svobody knížat českých jistě byly větší než kteréhokoli knížete říšského, za některých dob byl tento poměr skutečně o málo více než theoretický nárok, který si osobovala říše. Tento názor, který Novotný slibuje dokázati podrobněji, má největší naději na všeobecné uznání. Fischel (o. c. str. 11) přijímá zvláštní postavení Čech v říši, náležel by tedy ku přívržencům posledního mínění, ačkoli přece souhlasí s tužší závislostí než Novotný.

území byla duchovní panství.[1]) Kníže měl vliv na volbu biskupů, mnohé jmenoval i sám. Při zřízení biskupství moravského r. 1062 nevíme, vyžádal-li si kníže Vratislav II. k tomu svolení císaře římského. Když na nějaký čas přičiněním biskupa Jaromíra bylo zrušeno biskupství, obnovil je zase Vratislav, dosadiv tam svého kaplana, který zajisté byl oddán svému příznivci. Statky biskupské nebyly vyňaty z pravomoci knížecí.[2]) Účast českých biskupů na říšských sněmích byla velice chabá. Byli to většinou jen biskupové z rodu Přemyslova a pak biskup Daniel za panování Bedřicha I., který však byl ve službách tohoto císaře. Rozhodnutí říšského sněmu v Řezně r. 1187, kterým se biskupovi Břetislavovi přiznává důstojnost říšského knížete,[3]) dokazuje jen, že říšské knížetství pražských biskupů nebylo tolik jisto. Snahy Bedřicha I. o rozdrobení větších území na menší známy jsou všeobecně, než aby o nich bylo třeba výkladův. Snahy tyto setkávaly se s přáním biskupa Břetislava po větší samostatnosti, a výsledek jejich byl rozhodnutí sněmu řezenského. Toto však netýkalo se biskupství olomouckého. Ale samostatnost biskupa pražského trvala jen po deset let, již r. 1197 dostává se biskupství nepochybně pod vrchní panství knížete, potom krále českého, poněvadž udělování investitury biskupovi — i olomouckému — náleží tomuto. Definitivně pak toto právo bylo králi uděleno zlatou bullou z r. 1212. Biskupové čeští jsou jen podřízeni arcibiskupovi mohučskému až do zřízení samostatného arcibiskupství v Praze.

Po smrti Břetislava I. r. 1055 Morava rozdělena byla mezi mladší syny jeho na tři díly, kteréž svěřeny byly do správy úplně těmto. Hlavním důvodem k tomuto zařízení byla zásada, že mladším kněžicům měla býti poskytnuta takto výživa. Poměr

---

[1]) Fischel (o. c. str. 14.—16.) prohlašuje biskupy české za říšská knížata, nikterak nepodrobená knížeti českému. Důvody, kterými podpírá svůj názor — v první řadě udělování investitury — nejsou nesprávné. Ale musíme míti vždy zřetel ku zvláštním okolnostem, které byly za poměru knížete k biskupovi.

[2]) Srovnej spor krále Přemysla I. s biskupem Ondřejem. Také listina Konráda III. (C. D. M. I. 228), kterou osvobozuje poddané biskupa olomouckého od zemské pravomoci soudní jest jen dobrým důkazem pro naše tvrzení; neboť nebylo by třeba osvobozovati poddané biskupovy od této pravomoci, kdyby biskupství bylo knížetstvím říšským.

[3]) Jarloch: a. k r. 1187. FRB. 1. II. 508.

Moravy k Čechám nezměnil se nikterak.[1]) Knížata údělná měla býti poslušna knížete českého, jenž sám na venek zastupoval celý rod proti říši Německé. Účast na sněmích říšských byla jim umožněna, jako členům rodu Přemyslova. Účastnil se sněmu říšského i Bedřich, syn krále Vladislava, který nebyl tehdy ani údělným knížetem, tím méně pánem v Čechách.[2]) Knížata moravská byla úplně podřízena knížeti českému,[3]) kterým měl býti, jak známo, vždy nejstarší člen rodu Přemyslova. Mohl je dle své vůle sesaditi, jakž také činila některá knížata česká[4],) ale stávalo se pravidlem, že synové dědili po otci území jeho. Ve správě vnitřní byla knížata moravská samostatná, jmenovitě pokud se týče duchodův. Náležela jim všechna regalia i právo mincovní;[5]) neboť úděly jim dány byly předně na výživu. Jen při udělování statků, tedy při zmenšování majetku rodinného, bylo jim třeba vyžádati si svolení knížete pražského nebo, bylo-li darování již vykonáno, dodatečného potvrzení jeho.[6]) Knížata údělná měla stále nárok na stolec český; neboť nastupovati se mělo dle řádu staršinského. Tím se dokazuje nej-

---

[1]) Fischel (o. c. str. 16. a násl.) vykládá poměr knížat moravských k Čechám celkem správně. Neodchyluje se mnoho od dosavadních názorův. Lze s ním v tom souhlasiti, že knížata nebyla many knížete českého (proti Dudíkovi). Nebylo ještě tenkráte užito zřízení lenního k ustanovení poměru jejich ke knížeti českému, nýbrž spíše dbáno rodového zařízení slovanského.

[2]) Erben, Regesta (I. str. 111. č. 248.) na sněmě v Norimberce r. 1144: Fridericus, filius ducis Boemiae. Konrád moravský připomenut jen jako bratr krále Vratislava.

[3]) Erben (ibid. str. 105. č. 238. ca. 1143). List kardinála Quidona: Moravienses (sc. principes) enim, qui sunt sub duce Boemie.

[4]) Příklady proto doufáme není třeba jmenovati.

[5]) Fiala: České denáry, Praha r. 1895. Viz i Inn. L. Červinka: Mince a mincovnictví markrabství Moravského v Č. M. M. XIX., str. 307.—314., XX. 27.—34., 133.—142., 206.—222., XXI. 33.—44., 127.—136., 255.—271. Fischel nevšiml si vůbec pojednání uveřejněných v Časopise Mat. Mor., ačkoli mnohých si měl všimnouti.

[6]) Listin těch jest mnoho uveřejněných u Erbena. Jsou ovšem případy, že knížata bez tohoto svolení rozdávala statky. Předně nemáme všech potvrzení, za druhé libovolné činy nechceme považovati za právo. Erben, Regesta (I. str. 70. č. 161.): Vratislav potvrzuje založení kláštera hradištského Otou Olomouckým, při čemž připomíná moc, z které mu plyne právo potvrzovací slovy: per hanc, quam a deo nobis provectioris aetatis et dignitatis hereditarie datam possidemus potestatem. Uplatňuje tu i své stáří větší i důstojnost knížete českého.

lépe, že zachována byla stále jednota rodu i majetku, t. j. obou zemí, Čech a Moravy. Tenkráte, jak známo, všeobecně spravována území jako veliký statek náležející knížeti.

Přes to nelze popříti, že zřízením údělných knížetství do jisté míry připravuje se oddělení Moravy, kteréž podporovaly také poměry geografické. K těmto dvěma faktorům přistupují kromě toho svrchu jmenované snahy císařů hohenstaufských již Konráda III., pak především Bedřicha I., snahy po rozdrobení knížetství Českého. Knížata moravská pak spíše podporovala snahy tyto, než jim odporovala. Po prvé došlo na oblenění více než jedním praporcem r. 1173, čímž se mělo naznačiti, že České knížetství se skládá z několika samostatných území.[1]) Přes to však uděleny všechny praporce jenom knížeti jedinému, tak že jednota všech knížetství v rukou nejstaršího člena rodu Přemyslova znázorněna symbolicky.

Oddělení Moravy od knížetství Českého však stalo se skutkem r. 1182 (29. září) na sněmě v Řezně. Kunrat Ota, který měl tenkráte Moravu celou, prohlášen byl za samostatného markraběte říše Římské. Morava vyňata úplně z moci knížete českého a stala se bezprostředním markrabstvím říšským.[2]) Jest přirozeno, že kníže český — byl jím tehdáž Bedřich, syn krále Vladislava, — s tím nebyl spokojen. Když císař Bedřich odtáhl do Italie, poslal svého bratra Přemysla proti Kunratovi Otovi na Moravu. Výprava skončila se vítězstvím Přemyslovým u Loděnic (10. prosince), kteréhož však dobyto bylo s tak těžkými ztrátami, že Čechové ho nemohli nijak užiti na svůj prospěch. Již následujícího roku došlo mezi knížaty ke smíru — Kunrat Ota sám první podal k němu ruku — v Kníně v Čechách.

Letopisec praví nám zcela krátce: „mediantibus bonis viris venit (sc. Kunrat Ota) ad eum (sc. ke knížeti Bedřichovi) in Knin, et facti sunt amici extunc et deinceps.[3]) Právě stručnost zprávy způsobila, že poměr Moravy k Čechám po této smlouvě není zcela jasný. Historikové se rozcházejí ve výkladě zprávy. Většinou vykládali ji tak, že Kunrat Ota vzdal se říšské bezprostřednosti

[1]) Fischel (o. c. str. 39.) podává tento výklad. Není pochyby, že jest správný. Třeba však myslím bráti 3 moravská knížetství, Čechy a Lužici. Jarloch k r. 1174. FRB. II. str. 466.

[2]) Fischel (o. c. str. 42. a násl.).

[3]) Jarloch k r. 1186. FRB. II. str. 507.

a že vstoupil opět do bývalého poměru závislosti ke knížeti českému, podržel však titul markrabský.[1]) Fischel však se vyslovuje proti tomuto mínění.[2]) Neví ovšem, že i mezi českými historiky měl stejný názor dříve J. Demel.[3]) Jako důvod připomínají oba, že Kunrat Ota užíval titulu markrabského i po smlouvě knínské a že jako markrabí účastnil se i sněmu řezenského r. 1187.[4]) Oba knížata stali se přáteli, kterýžto název hodí prý se špatně na označení podřízenosti jednoho druhému. I první skupina historiků tvrdí, že Kunrat Ota užíval titulu markrabského i po smlouvě Knínské. Účast jeho na sněmě říšském nedokazuje ještě, že Morava byla podřízena přímo říši; neboť také údělná knížata i moravská i česká — Děpolt za Bedřicha I. — byla na sněmech říšských. Ale právo k tomu měla proto, že byla členy knížecího rodu Přemyslova, nikoli jako držitelé údělných knížetství, jak již pověděno svrchu. Válka byla zdvižena proti Kunratovi Otovi právě proto, že se vytrhoval z podřízenosti knížete českého. Na smír mezi oběma knížaty mělo dojíti, a to takový, že by Bedřich vzdával se všeho, Kunrat Ota naopak nedával nic? Přáteli mohli se státi jenom tehdy, povolil-li každý z nich poněkud. Výklad takový jest zcela přirozený. Morava vrací se do starého poměru k Čechám a tím i k říši Německé, třebas že titul markrabský jí zůstal i dále. Po smrti Bedřichově (1189) stal se Kunrat Ota i knížetem českým a spojil tak obě země ve svých rukou. Nespravoval Moravy sám, nýbrž přenechal ji jiným kněžicům na správu pod svým vrchním panstvím. Ponechal si jen Znojemsko.[5]) Za oblenění jeho na sněmě řezenském r. 1189 (koncem dubna) nebylo zmínky o zvláštním postavení Moravy

---

[1]) Palacký měl za to, že Kunrat Ota se vzdal i titulu markrabského (Kniha IV. 3. str. 266., 6 vydání. Dudík však (IV. str. 78. a 92. v něm. vydání) nenásleduje ho v tom, nýbrž mluví o tom, jak svrchu (v textě) Stejně i Bretholz (Gesch. Mährens, I., str. 344.) a Bachmann (Gesch. Böhmens I., str. 368.), s malými odchylkami i Dvořák: Dějiny Moravy (I. str. 88).

[2]) o. c. str. 45.

[3]) Jar. Demel: Konrád Ota, první markrabě moravský. Č. M. M. XVIII. (1894) str. 305., a pak v polemice proti Bretholzovi. (Dodatky a vysvětlení k 7. kapitole II. knihy Bretholzových dějin Moravy) v Č. M. M. XX. (1896) str. 162. a 163.

[4]) Erben, Regesta I. 178.

[5]) O statutech Kunratových viz výklad Dvořákův (o. c. I. str. 89).

k Čechám.[1]) Kunrat Ota zemřel již r. 1191, a nástupcem jeho stal se Václav II., bratr Soběslava II.[2]) Poněvadž však nebyl v držení knížetství svého potvrzen císařem, byl ho zbaven (sotva po roce), a Čechy uděleny Přemyslovi a Morava bratrovi jeho, Vladislavovi (jinak i Jindřichovi) po žádosti bratrance jejich biskupa Břetislava Jindřicha. Tenkráte zakročením císaře Jindřicha VI. Morava opět odtržena od Čech. Císař Jindřich VI. vykonal tu opět, co zamýšlel otec jeho Bedřich.[3]) Již však v červnu r. 1193 Přemysl i Vladislav zbaveni svých knížetství, všechna území, na něž dle plánů císařských mělo se rozpadnouti území české spojené opět v rukou biskupa Břetislava Jindřicha, který se nazýval i vévodou českým i markrabím moravským. Moravy však nespravoval sám, nýbrž rozdělil ji opět údělným knížatům. Kníže český i markrabě, jest jedna osoba, není poměr obou zemí jasný. Přesného rozlišování obou území v této doby nemůžeme očekávati. Po smrti Břetislavově (r. 1197) zvolen Vladislav III. knížetem, který za kratičké vlády své vykonal důležitou změnu, že totiž biskupovi pražskému sám udělil investituru, který ji také od něho přijal, čímž zřekl se všech nároků na říšskou bezprostřednost. O vévodství však ucházel se proti Vladislavovi zbrojnou mocí bratr jeho Přemysl. Mezi oběma učiněna pak smlouva, kterou se rozdělili o panství tak, že měl jeden panovati v Čechách, druhý na Moravě.[4])

Jaký byl po této smlouvě poměr Moravy k Čechám? Dosud historikové všeobecně[5]) měli za to, že Vladislav podřídil se úplně svému bratrovi, že Morava sice zůstala i potom markrabstvím,

---

[1]) Jarloch k r. 1189. FRB. II. str 508. Viz i J. Demel: Konrád Ota, první markrabě Moravský. Č. M. M. XVIII. str. 307.

[2]) Fischel (o. c. str. 47) praví „ein Nachkomme Herzog Sobieslaws II. Takových omylů přihodilo se mu několik, na př. Marketu, sestru Bedřicha II. Bojovného (o. c. str. 59.) má za jeho „Nichte". Za Konráda III. klade Konráda II., což ovšem může býti i chyba tisková, podobně jako při jmenování Václava I. za Václava II.

[3]) Fischel (o. c. str. 47. i pozn. 1.) vypravuje o této události správně.

[4]) Jarloch k r. 1197 FRB. II. str. 514.: Confederatus est (sc. Vladislav) germano suo (sc. Přemyslovi) sub tali forma compositionis, ut ambo pariter ille in Moravia, iste in Boemia principarentur et esset ambobus sicut unus spiritus ita et unus principatus.

[5]) Čeští i němečtí soudili stejně: Palacký, Dudík, Koutný, Dvořák, Bretholz, Bachmann a Winkelmann (Philipp v. Schwaben u. Otto IV. I. str. 46. a 138.).

ale nikoli pod panstvím německým, jak zamýšlel císař Bedřich I., nýbrž pod panstvím českým.[1]) Říšská bezprostřednost Moravy tím byla zrušena navždy. Fischel však jest jiného mínění. Morava prý zůstala i po smlouvě obou bratří zvláštním knížetstvím říšským. Důvody jeho jsou: Markrabí moravský připomíná se v listinách jako říšský kníže, rovný králi českému.[2]) Ještě císař Bedřich III. jakožto vrchní pán lenní proměňuje znak markrabství moravskému.[3]) Přemysl nazývá svého bratra „illustris“, kteréžto oslovení příslušelo prý jen říšským knížatům. Tím ho uznává za rovného sobě.[4]) Markrabí Vladislav obdržel markrabství jako léno z rukou císařových. A to nejprve mu je udělil Ota IV. a pak r. 1212 Bedřich II.[5]) Vladislav složil také přísahu manskou do rukou císařových. Hlavně druhé udělení Bedřichem II. r. 1212 jest velice důležito, poněvadž jím ustanoven poměr Moravy k Čechám, který už zůstal platným po celý středověk. Markrabě účastnil se i sám říšských sněmův a provozoval samostatnou politiku bez ohledu na krále českého.[6])

---

[1]) o. c. str. 49. a násl.

[2]) Fischel (o. c. str. 50.) cituje jen jednu listinu (Erben I. str. 203., č. 451.). V ní prohlašují se knížata na sjezdu špýrském (20. května 1200) pro Filipa Štaufského. Mezi knížaty je i král český i markrabí moravský. Viz také ibid. str. 253., č. 543., str. 292., č. 623., str. 293., č. 624. i pozn. se str. násl.

[3]) Listina ze dne 7. prosince 1462, Archiv Český, X. str. 273.

[4]) C. D. M. II., str. 136., č. 123. Přemysl a Vladislav potvrzují Hartlebovi ze Znojma drženi statku Načeratic. (Brno, 1222, červen, 24.)

[5]) List papeže Innocence III. Lombardům o dobrém zdaru výpravy Oty IV. na pomoc lantkrabí durynskému, Anagni 1203, prosinec, 11. Erben, o. c. I., str. 216., č. 473. (Otto) rex tam a langravio, quam duce Boemiae, quem ipsi regem appellant, et fratre ipsius, marchione Moraviae, a multis quoque comitibus, suppanis fidelitatis iuramenta recepit et eos de feudis suis solemniter iuxta imperii consuetudinem investivit. Erben, ibid str. 248., č. 533. Bedřich II. postupuje Jindřichovi, markrabí moravskému, „Mocran et Mocran cum omni iure et pertinentiis.“ Basilej, 1212, září, 26. Bretholz (Mocran et Mocran, Zeit. des deut. Vereines f. d. Gesch. Mährens u. Schlesiens V. (1901) str. 305. a násl.) vysvětluje tak, že obě slova jsou porušená za „marchionatum Moraviae“.

[6]) C. D. M. II., č. 6., 9., 14., 16. Č. 6. jest dopis říšských knížat německých papeži Innocenci III. na prospěch krále Philippa, mezi nimiž jsou i král český i markrabí moravský. Jest chybně citován (Fischel o. c. str. 52. pozn. 3.) místo něho č. 7. má býti uvedeno, listina Filippa Švábského, mezi svědky jen markrabí Vladislav. Č. 9. jest list Innocence III. (Anagni, prosinec 13. r. 1201) markrabímu, aby se přidal k Otovi. Č. 14. a 16. týkají se opět obou bratří, i krále českého i markrabího. Politika obou tedy tu byla úplně stejná.

Po smrti Vladislavově r. 1222 Přemysl stal se zase pánem Moravy a nespravoval jí jako král český, nýbrž užíval vždy, — ovšem pokud panoval v ní sám (neboť druhorozený syn Vladislav byl markrabím, pak třetí syn Přemyslův, Přemysl) — titulu rex Bohemiae et dux Moraviae nebo Moravorum.[1]) Jak patrno má Fischel několik důvodů pro svůj náhled, z nichž však nejdůležitější a jediné platen jest toliko jeden. Nikdo nepopírá, že Moravě i po smlouvě z r. 1197 zůstal titul markrabství a že její správcové užívali titulu markraběcího, a za doby, kdy nebylo markrabí, přikládali si ho králové čeští. Nelze nic jiného tvrditi, poněvadž četná svědectví pramenná by každému v opačném případě dokázala nepravdu jeho tvrzení. Účast na sněmích říšských rovněž neprokazuje, že markrabě jako takový byl říšským knížetem. Mohl se sněmů zúčastniti, i kdyby nebyl markrabím, jak činila i četná knížata údělná. Politika markrabí Vladislava nebyla nikterak rozdílná od Přemyslovy. Z listin, které Fischel jmenuje pro samostatnou politiku Vladislavovu,[2]) jen jediná — list papeže Innocence III. — jmenuje samostatného markrabího. V ostatních všech jmenován jest i král český. Innocenc III. vyzývá ve svém listě Vladislava, aby se přidal k Otovi IV.[3]) Tím ještě není podán důkaz, že skutečně markrabí k Otovi se přidal sám o své vůli, že pěstoval tedy jinou politiku, než jeho bratr. Pravděpodobně poslán byl i list stejného obsahu Přemyslovi, který však se nezachoval; neboť později Innocenc III. oznamuje Lombardům o přestoupení obou Přemyslovců k Otovi IV.[4]). A Ota IV. děkuje mu za toto zakročení, jehož výsledek byl přestoupení i krále českého i markrabí moravského na stranu jeho.[5]) Listiny tedy, které cituje Fischel,[6]) dokazují naopak, že politika obou bratří byla vždy stejná.

---

[1]) C. D. M. II., str. 145., č. 143., str. 146., č. 144., str. 147., č. 145., (nazývá se v ní Přemysl „rex Bohemiae et Moraviae") str. 149., č. 147., str. 150., č. 148. (Bohemorum rex et marchio Moravie): Listiny, jimiž Přemysl uděluje statky a privileje městům, klášterům atd. Všechny jsou z r. 1223.

[2]) Viz pozn. str.

[3]) C. D. M. II., str. 11. č. 9: list z Anagni z 13. prosince 1201.

[4]) List jeho z Anagni ze 11. prosince 1203. C. D. M. II. str. 19., č. 14.

[5]) List Otův Innocenci III. z prosince 1203. Ibid. č. 15.

[6]) Fischel, o. c. str. 52. pozn. 3.

Proti listu císaře Bedřicha III. z r 1462[1]) můžeme připomenouti listinu krále Jiřího z Poděbrad, danou v Olomouci (13. ledna 1464), v níž čteme větu: nos (Jiří) auctoritate regia[2]) (před tím není zmínky o schválení snad listiny nebo o souhlase císařově) predictum marchionatum Moravie simpliciter et in toto regno nostro Bohemie unimus, annectimus, adiungimus, appropriamus, attribuimus ac perpetuo et irrevocabiliter incorporamus.[3]) Zbývá toliko jediný důvod, který však dostačuje, aby dokázal, že Morava byla po r. 1197 říšským knížetstvím, t. j. udělení její jako léna markraběti Vladislavovi nejprve císařem Otou IV., po druhé Bedřichem II., kdybychom i výklad prvé zprávy zamítli v tom smyslu, totiž že Morava Otou IV. markrabímu Vladislavovi byla udělena, poněvadž zpráva tato, pocházející z listu papeže Innocence III.[4]) jest nejasná a z druhé ruky, nemůžeme tak učiniti při oblenění druhém. Všichni historikové, kteří přijímají podřízenost Moravy Čechám buď již r. 1182 nebo 1197, psali před uveřejněním pojednání Bretholzova a vykládali „Mocran et Mocran“ jako zkomolená jména dvou statků Vladislavovi udělených. Dokud bude platiti výklad Bretholzův — myslím, že těžko bude nalézti jiný —, dotud musíme přijímati, že Morava r. 1212 jako říšské léno byla udělena markrabí Vladislavovi. Tvrzení Bretholzovo podporuje také okolnost, že v listině království Českému téhož dne vydané není zmínky o Moravě. Dříve bylo možno mlčení o markrabství vysvětliti tak, že Morava jest zahrnuta v pojmu regnum Bohemiae. Dnes však je tak nemůžeme vyložiti. Ale jest to také jediný případ, kdy Morava byla přímo císařem udělena markrabímu, který nebyl zároveň králem v Čechách. Přes to, že se stal tento důležitý akt, nemůžeme přece tvrditi, že by Morava byla území na Čechách úplně nezávislé. Vidíme, že i dále Morava jest zemí, na jejíž správu mají vliv králové čeští. Markrabím jest jmenován vždy některý z mladších synů krále českého nebo korunní princ, což trvá jen do smrti krále Václava I. r. 1253. Pak nemáme již zvláštního markrabího

[1]) Viz svrchu.

[2]) Archiv Český, X. str. 274./5., č. 28.

[3]) Stavové čeští žádali také krále Zikmunda před přijetím jeho za krále r. 1435, aby dříve Moravu, r. 1423 lénem Albrechtovi Rakouskému udělenou, zase připojil ke koruně.

[4]) Viz svrchu.

na Moravě až před důležitým rokem v ústavních dějinách Moravy r. 1348. Markrabata stojí vždy při straně krále českého; chce-li některý z nich vésti si v politice samostatně, považuje se to králem českým za vzpouru a může býti příčinou i k válce.[1])

Králové čeští hned Přemyslem I. počínaje ztvrzují darování statků, učiněné markrabími. Sami na Moravě udělují statky. Vladislav sám účastnil se r. 1216 volby Václava za krále českého,[2]) zastupuje jaksi při tom Moravu.

Nelze toto zasahování králů českých do správy Moravy vysvětliti tak, jak to činí Fischel, že jedná se tu jen o rodinný majetek rodu Přemyslovského. Přemysl na př. osvobozuje lidi kláštera Rajhradského od cel in omnibus theloneis . . . totius Boemiae et Moraviae constitutis.[3]) Na listině svědky jsou i Vladislav i Vladimír i Spytihněv. Jak vysvětliti lze existenci těchto údělných knížat? Přemysl tvrdí v jedné listině, že akt onen úřední vykonává „regia auctoritate.“ [4]) Potvrzuje nejen darování statků, nýbrž i založení měst.[5]) Na Moravě byl několikráte nejen snad návštěvou u svého bratra, nýbrž vydává za této příležitosti důležité listiny.[6]) Přemysl, bratr Václava I., vedl si s počátku při správě markrabství samostatně, chtěl i v politice jíti svou cestou, ale bylo to příčinou nepřátelství mezi oběma bratry.[7]) Listiny Přemyslovy o darování statků mimo malé výjimky připomínají ztvrzení Václavovo. Když bratr jeho zemřel (1239), spravoval Václav po nějaký čas markrabství sám (1245), pak stal se markrabím nejstarší syn jeho Vladislav, který však zemřel již r. 1247.

---

[1]) Fischel (o. c. str. 73.—55.) prohlašuje listiny jednak za nepravé, jednak má za to, že statky náležely k rodinnému majetku; proto bylo potřebí jen svolení krále českého. Viz v textě.

[2]) Fischel (ibid. str. 70. a násl.) snaží se, pokud možná, nějakým způsobem omluviti toto účastenství, poněvadž chce dokázati naprostou nezávislost Moravy. Jest však výklad jediné správný a přirozený, že Vladislav považoval se i Přemyslem byl pokládán za prvního mezi podřízenými králi. Proto jest také jmenován zvláště. Viz i níže.

[3]) Erben I. ibid. str. 200., č. 446.

[4]) Erben I. ibid. str. 205., č. 458.

[5]) Ibid. I. str. 253., č. 544. městu Bruntálu vydané potvrzení ze dne 30. prosince 1213, krátce tedy po udělení léna Vladislavovi Bedřichem II.

[6]) Viz jejich řadu u Erbena, rovněž v C. D. M. II. Erben I. str. 304., č. 655. Přemysl „constituit iura suppanorum provinciae Znojmensis.“

[7]) Dvořák, Dějiny Moravy, str. 113.

I jmenoval Václav markrabím druhého svého syna Přemysla, o čemž praví v listině o ztvrzení privilejí Jihlavským: „Cum nos (Václav) dilecto filio nostro Premisloni principatum Moraviae contulissemus.[1])

Těchto několik příkladův o zasahování králů českých do správy Moravy dokazuje jasně, že Morava nebyla tolik nezavislá na Čechách, jak má za to Fischel. Nemůžeme ovšem také tvrditi, že Morava byla tehda jen lénem českým. Oblenění Přemysla II. r. 1276 a pak Jana Lucemburského r. 1339 dokazují, že i Morava byla lénem říšským stejně jako Čechy, požívajíc podobně jako tyto zvláštního postavení. Ale markrabí nebyl knížetem říšským, nýbrž králi českému podřízeným, z jehož rukou obdržel vždy moc na správu svého území.[2])

Král český obdržel obě dvě knížetství jako léna od říše Německé, mohl, chtěl-li jmenovati Moravě zvláštního pána, který však mu byl podřízen stejně jako pán (odděleného od Moravy) vévodství Opavského a biskupství Olomouckého. Vždy opatrný císař Karel IV. nedlouho po nastoupení na trůn upravil poměr Moravy v tomto smyslu.[3]) Ustanovil jasně a přesně jednotu veškerých území v rukou krále českého proti říši Německé. Král jest za ně všechna odpověden říši; pokud jsou na Moravě jiná knížata a pánové, drží vždy území ta přímo od krále českého, jsou many jeho, moc, kterou mají, mají od něho. Karel IV. ustanovil přesně poměr Moravy tak, jak souhlasil s historickým vývojem, dle zřízení lenního. Aby nikdo nikdy a nijak špatně nevykládal ustanovení jeho z r. 1366, když se jednalo o dědickou smlouvu mezi rodem lucemburským a habsburským, ještě

---

[1]) Emler II. str. 566., č. 1226. V listině této jmenují se oba Wenceslaus rex Bohemiae, Premysl marchio Moraviae, kteří Jihlavským potvrzují privileje.

[2]) Viz svrchu; i Kronika Zbraslavská Petra Žitavského ve FRB. IV., str. 318.: Pater (Jan Lucemburský) marchionatum Moravie filio (Karlovi) contulit et ipsum marchionem nominari precepit.

[3]) Fischel (o. c. str. 85. a násl.) hlavně na str. 89.) hledí sice listinu z 26. prosince 1349 upraviti do souhlasu se svými názory, ale marně. Listina mluví jasně: praesertim cum eundem marchionatum . . . reges Boemie a divis Romanorum imperatoribus et regibus in feudum tenuerint et etiam in feudum praesentialiter teneant, ac demum ac de consequenti illustres quondam marchiones Maravie eundem principatum a Boemie regibus ulterius in feudum tenuerint.

jednou praví zřejmě v listině z 19. května 1366:[1]) „Doch ist unser meynunge und leutem das mit keiserlicher mechte vollenkumenheit, das darumb der egenannte hochgeborene Johans marggrafe czu Merhern, unser lieber bruder, seine kint, erben und nachkomen, marggrafen czu Merhern, von wegen derselben marggrafschaft dem römischen reiche und den kurfürsten nichtes verbunden sein in keine weis und daz sie mit niemanden anders zu tun haben und zu niemanden anders zuvorsicht haben sullen nur alleine zu kunigen czu Behem, irren lehenherren.“ Tento poměr markrabství Moravského i pánů jeho, markrabí, zůstal pak i na dále po celý středověk. Od r. 1423—1437 máme samostatného markrabího zase, a to Albrechta V. vévodu rakouského, který Moravu obdržel od Zikmunda jako krále českého.[2]) Po smrti Zikmundově obě země zase byly spravovány jediným panovníkem. Za Jiřího vykonáno bylo ještě pevnější spojení obou.[3]) Za Matyáše Korvina na čas vedlejší země české odtrženy, ale odloučení toto nemělo nijakého vlivu státoprávního; po smrti Matiášově přestalo zase.[4])

Shrneme-li krátce vývody celé úvahy o poměru Moravy k říši Německé a k Čechám, dojdeme asi výsledku: Morava od r. 1029 tvoří společně s Čechami jednu říši, která požívajíc zvláštního postavení privilegovaného jest částí říše Německé. Spravování Moravy údělnými knížaty jest vnitřní záležitost říše České. Pokus panovníků německých z rodu hohenštaufského, podporovaný částečně snahami údělných knížat moravských po větší samostatnosti, aby rozdělena byla říše Česká na dvě na sobě úplně nezávislá území, nezdařil se nikterak. Morava za-

---

[1]) Fischel, ibid. str. 95.

[2]) Fischel, o. c. str. 97.

[3]) Viz svrchu, také Fischel, o. c. str. 121. Pan Ctibor z Tovačova a z Cimburka napsal svou Knihu tovačovskou v letech 1486—1496, kdy Morava skutečně byla oddělena od Čech. Vladislav II. vydával dokonce do ní i listiny jako král uherský, proti čemuž však stavové čeští protestovali rozhodně.

[4]) Fischel (o. c. str. 115.—135.) podává podrobněji přehled poměru Moravy k Čechám, celkem správně jedinou chybou, že chce dokázati její naprostou samostatnost. Chce popírati existenci generálních sněmův a připomíná i sněm na volbu Ferdinanda I. r. 1526 svolaný. Ale Moravané uznali Ferdinanda I. dříve za markraběte jen proto, že nebyli pozváni na sněm volební, nýbrž jen biskup olomoucký a vévoda opavský. Čechové, jak známo, protestovali proti tomu. A. Rezek: Volba Ferdinanda I. za krále českého.

chovala sice titul markrabský a jest také vždy rozlišována jako zvláštní území od vlastních Čech, ale markrabata jsou závislá na králi českém, který je dosazuje, jsou many jeho; kterýž to poměr přesně ustanoven na věčné časy Karlem IV., a zůstává také skutečně platným. Obě země, vždy dohromady spojené repraesentují se jako celek proti císaři, třeba že vnitřní život obou jest značně samostatný a že se mluví o dvou říšských knížetstvích.[1])

Bratrská škola v Ivančicích.

(Doplněk k dějinám školským na Moravě.)

Podává dr. Jos. Cvrček.

(Ostatek.)

V. Škola bratrská v nebezpečí.

Rozkvět školy ivančické za správy Esromovy vzbudil proti ní mnoho nepřátel, z nichž nejmocnější byl řád jesuitský a biskup olomoucký, Stanislav Pavlovský. Na podnět tohoto biskupa rozkázala r. 1578 císařská kancelář panu Janovi z Lipého, pánu na Krumlově a hejtmanovi markrabství Moravského, aby škola bratrská v Ivančicích okamžitě byla zavřena a zrušena. Psaní císařské došlo na Krumlov v den sv. Václava. (Svátek sv. Václava připadl r. 1578 na neděli)

Pan Jan z Lipého neuposlechl však hned rozkazu tohoto, a proto posláno znova přísnější nařízení z kanceláře královské na hradě Pražském, dané v sobotu po sv. Vavřinci r. 1580 (13. srpna). Podepsán jest Vratislav z Pernštejna, nejvyšší kancléř král. Českého.[2])

---

[1]) O Fischlově knize napsán jest pochvalný referát v Literarisches Zentralblatt (roč. 58. (1907), č. 3., str. 86. Ale kritik pravdě podobně nezná mnoho z novější historiografie české, jinak by o ní se nevyslovoval tolik ostře. Netvrdil ani Fischel „dass Mähren stets ein staatsrechtliches Sonderdasein führte, mit Böhmen nichts gemein hatte als zeitweilig die Person des Herrschers und wie jenes zum deutschen Reich im Lehnnexus stand. I Fischel uznává zvláštní postavení Čech k říši, kteréž sdílela Morava s ním spojená.

[2]) Přípis toho nařízení zachoval se v H. A. XIII. 11 a dále; doslovné znění jest toto: „Rudolf II. atd. Zpráva nás jistá dochází, kterak by v Ivančicích na gruntech Tvejch, nová škola zaražena býti měla, a že by do ní mistři nového a bludného učení, kteříž mládež k takovému bludnému učení vedou, uvozováni byli. I nechtíce my, aby takové v nově zaražené školy

Pan Jan z Lipého nebyl doma, když přišlo psaní z Prahy. Vrátiv se odpověděl takto: ... „I jest mi to jistě s nemalým podivením, kdo jest směl se VMti Císařské takovými věcmi zpraviti, ježto všechněm v tomto markrabství jest vědomé, že nic nového a prve nebývalého na gruntech mých není začato. Ale VMti Císařské v pravdě o tom oznámiti mohu, že ta škola ještě za pana děda mého jest byla (míní se tím škola, zřízená pro kněžský dorost br. Janem Blahoslavem 1557 po příchodě do Ivančic); načež i nadání jeho, potom potvrzení p. otce mého i mý pod pečetmi jejich i mou i jiných dobrých lidí pečetmi, kteréž na tu školu se vztahuje, mají. Taky, aby jaci učitelé a mistři bludní tu býti měli, žadné o tom vědomosti nemám, aniž sem se toho uptati mohl. VCMti poníženě poddaný Jan z Lipého." List psán jest v Brně, v pondělí po sv. Martině 1580 (14. listopadu). (H. A. XIII. 12a—13b.) Zároveň s dopisem z král. kanceláře zaslaným p. Janovi z L. dostala psaní paní na Meziříčí, které rovněž týkalo se tamní školy. „Pochybovati neráčíme, že v dobré paměti zůstává, jaké sme Tobě minulého času strany té nové, v městě Tvém Meziříčí zaražené školy, aby ji zastavila, psaní a poručení učiniti ráčili." Dále zmiňuje se dopis o zprávě, že paní na Meziříčí dosud tomu dosti neučinila a že se neposlechnutím rozkazu mládež učením bludným zavozuje. Protož se nařizuje, aby škola tato byla zastavena.

Vedle těchto mandátů císařských proti školám bratrským opětovány mandáty hlavně proti rozšiřování knih, traktátův a spisův a proti tiskárnám vůbec,[1])

---

v markrabství našem moravském trpíny byly a průchodu svého míti a tudy se sekty a bludy rozmáhati měly: protož Tobě milostivě poroučeti ráčíme, aby takovou školu v Ivančicích bez prodlení času svésti a zastaviti dal a dotčené mistry školní bludného učení odtud vybyl a dále žádných takových škol na gruntech svých zaraziti nedopouštěl ani takových bludných učitelů netrpěl, vědouce, že v tom jistou a milostivou vůli naši naplníš."

[1]) H. A. XIII. „Byli ještě jiní mandátové pohotově, a rozuměti, že z nastrojení hejtmana Haugvice; ale zůstali v tišině do roka. Léta 1581 k podzimku dal je přibiti v městech císařských biskup Holomúcký; ale nic jimi není uškozeno. Nýbrž že proti pořádku země vyšli, o to páni s biskupem při soudu Holomúckém o sv. Bartoloměji 1581 (24. srpna ve čtvrtek) činiti měli a jemu, vyslavše z prostředku svého několik osob, to stížili i k vejstraze předka jeho, Viléma Prusinovského, připojili. A on také se jim v tom omluvil tak, že oni na tom tehdáž přestali."

jakož dokazuje nové nařízení císařské, jež rozesláno do měst kraje Olomouckého, Brněnského a Znojemského dne 13. srpna 1580 (v sobotu). „Zprávu toho míti ráčíme, že by rozličné knihy, traktáty, malování i jiné spisy z jiných zemí a měst do markr. našeho moravského se dodávaly a vůbec prodávaly, i také tu v markr. moravském tiskly a imprimovaly, z čehož mnohé neřády, sekty, bludy, různice a nejednoty pocházejí a mezi lid se utrušují. A protož Vám všem i jednomu každému, zvláštně (sic) pak knihařům zapovídáme a poroučíme, abyšte žádných knih v jazyku českém a biblí v Normberce ani jinde v cizích zemí tištěných do markr. moravského nevozili, leda s dovolením a povědomostí biskupa Olomúckého." —

„Co se pak imprimování, tištění knih v markr. moravském dotýče, to dále nařizujeme, aby od tohoto času v často jmenovaném mark. mor. nikdež jinde impressí nebylo, než toliko v městě našem Olomouci, jedna neb dvě impressí, kteréž by od vejš psaného biskupa olomúckého za hodné uznány a k tomu obrány byly. A ten každý, kdož by co tak tisknouti a imprimovati dáti chtěl, aby nejprv exemplář toho biskupu a statečnému Mikulášovi z Hrádku a na Novém Zámku, podkomořímu našeho markr. mor., k přehlédnutí dával a toho ničehéhož pod skutečným trestáním netiskl neb tisknouti nedal." — Kdo by nezachovali toho rozkazu, budou trestáni co nejpřísněji. Mandát Rudolfův zakazoval „osoby některé cizozemce na fary a statky přijímati, je mezi sebou přechovávati a všelijak fedrovati", konečně „aby duchovním lidem ublížení se nedálo, desátkové spravedliví aby jim dáváni byli a od pánů aby jim zadržováni nebyli. Neřády všecky mezi kněžími aby biskup olomúcký, jakž nejvíc může, přetrhoval a v dobrý řád, Bohu a dobrým lidem líbezný, uvozoval."[1])

VI. Věhlas školy ivančické.

Přes všechny tyto nesnáze vnější i vnitřní neochabovala návštěva školy ivančické. Dokazuje to příchod Lupichiův a Melicharův, jenž byl mistra Mikuláše bratr, i s jakýmsi doktorem Kazimírovým. Na Moravu přišli r. 1581 v měsíci září a přivezli dva mládence, které

---

[1]) H. A. XIII. 16.

chtěli dáti do školy ivančické. Na Moravě navštívili nejprve Kralice, potom Třebíč a zajeli si k doktorovi Jordánovi do Brna. Příčinu svého příjezdu do Kralic uvedli, že dříve než k Norimberským odejdou, chtějí nejprve prohlédnouti Moravu a Čechy. Lupichius a Melichar nezastihli však Jordána v Brně a odebrali se za ním do Olomouce, odkudž chtěli jeti do Čech. Při návštěvě v Kralicích mluvili s br. Kapitou o ty dva mládence, kteréž sem přivezli a tázali se, „možno-li to býti, aby v našich domích bratrských přechováni a pocvičeni byli přes zimu tuto; nebo prý — podotýká Kapito — oni to vidí, že my (bratří) své mládence dobře cvičíme a v pokoře i v poslušenství zvedené máme tak, aby ke všemu byli hotovější nežli jejich (Slezanův). Tito pak dva že sou bezecnější a nebudou-li sehnuti, že k ouřadům nevelmi se hoditi budou. Protož abych já (Kapito) jednoho k sobě vzal a jej choval a mistr Mikuláš (Albert z Kaménka ve Slezsku) druhého.“ Všelijak jinak vyjednávali s Kapitou o mládence; konečně odpověděl Kapito, že sám ničeho nemůže slíbiti, „že byli musili o takové věci se staršími jednati, jakž řád toho mezi bratry jest“.[1]) Jak skončilo se jednání, není zaznamenáno. —

Na škole ivančické vedle Esroma působil též Vavřinec Cirkler, kdysi žák proslaveného Trotzendorfa. Cirkler povolán byl do Kolobřeha za představeného tamější školy. Po žádosti knížete Jiřího psal do Kralic Isaiáši Cepolovi — snad za jeho nepřítomnosti měl list jeho býti dodán br. Aeneovi. Připomíná v dopise, že má Jednotu v dobré paměti a že poradil knížeti, aby za pomocníka do školy kolobřežské dán mu byl někdo ze školy ivančické, kdo by mohl učiti jazyku slovanskému. Raději obrací se s takovou žádostí do Ivančic než do Krakova a prosí snažně, aby někdo co nejdříve byl poslán do Kolobřeha; o slušný plat jeho bude postaráno, zejména kdyby mohl vypomoci aspoň při počátečním vyučování latině. Z Kralic na místě Cepoly odpovídá Cirklerovi Martin Dadan, pomocník Isaiáše Cepoly, v tomto smyslu, že bratří s největší ochotou vyhověli by tomu přání, ale v okamžiku těžko dal by se někdo najíti, zejména v době nynější, kdy mnozí ze schopných umřeli, a mezi nimi i žák kdysi Cirklerův.

[1]) H. A. XIII. 65 a násl.

Jan Vltavský, muž zbožný a učený. Okolnosti nyní jsou tak neutěšené, že nemají skoro nikoho, komu by školy mohli svěřiti; a kdyby konečně i někdo se našel, těžko bylo by poslati jej do Kolobřeha, poněvadž by neznal tamního dialektu slovanského a tudíž málo byl by platen.[1])

VII. Esrom v nebezpečí.

Nástrahy a úklady řádu jesuitského i biskupa olomouckého nejprve jen proti škole bratrské v Ivančicích namířené, obrátily se však též na rektora Esroma, jehož věhlasu velice obávali se nepřátelé svrchu uvedení: že nedosáhli zrušení školy, chtěli aspoň odstraniti Esroma.

Nevraživost jesuitů na něho nezůstala tajnou, proto zase přátelé a příznivci Esromovi střehli ho a upozorňovali jej na hrozící nebezpečí.

Podáme zde zprávu o projevech nepřátelství proti rektorovi školy ivančické.

Nejmenovaný přítel píše Esromovi z Vídně 9. XII. 1583, že se dověděl o nástrahách proti němu, že však úklady zjevné

---

[1]) H. A. XIII. 287. Cirkler píše v listě z Kolobřeha dne 16. ledna 1583: „... illustrissimo principi, D. Georgio Bregensi, hominem, „qui in hoc suo literario ludo, cui me ex patria huc protractum praefecit, slavonicam linguam publice doceret, quaerenti, ipse autor extiti, quod apud vos illum potius quam apud Cracovienses querendum esse. Peto itaque abs te, carissime Esaia, etiam atque etiam vehementer, des operam, ut talem, ei rei idoneum, quempiam e familiis vestris habeamus; idque ut primum. Ego, ut honestum ei stipendium constituatur, praesertim si subdocere latinae etiam linguae rudimenta possit, sedulo agam."

[2]) Ibidem. V odpovědi píše Dadan dne 25. ledna t. r. z Kralic takto: „Testis ego sum, tales homines, qui ad hanc rem idonei essent, apud nos reperiri nunc non posse. Paucos nam tales apud nos fuisse, tu ipse nosti; nunc vero multos etiam ex familiis nostris pestis abstulit, inter quos et tuum olim discipulum Johannem Wltavium, pium et doctum hominem caeterosque deploramus, neque iam fere habemus, qui domesticis scholis nostris praeficiantur. Quod si etiam aliquis inter nostros esset talis, qualem requivit locus iste, boemicae imprimis et latinae linguae gnarus, qui etiam germanice sciret, meo iudicio et collegarum meorum parum utilitatis afferet: sclavonica enim lingua quemadmodum et germanica in varios dividitur dialectus, ut boemicam, polonicam, illyricam etc., ita ut alii alios aegre intelligant, non secut ac si Belga aut Saxo Missenum aut alium quempiam Germanum alloqueretur"

měně jsou škodny než skryté. Jesuité že vyhrožují mu a ukazujíce na stkvělé výsledky ve škole vytýkají mu, že činně zúčastnil se překladu bible, že mládež kazí nevěrectvím, radí mu, aby se utekl pod ochranu mocného pána moravského, Jana z Žerotína; kdyby s ním chtěli disputovati, aby raději uprchl do bezpečí.[1])
Tento i další zápisy zaznamenal br. Aeneáš.

Druhá výstraha pochází od správce sboru ve Slavkově, v níž oznamuje Aeneovi, že okolo pěti hodin na noc, zastavil se u něho dobrý jakýsi člověk a oznámil, že v druhý minulý pondělek adventní přišel ve Vídni do kanceláře české, kde slyšel mluviti o Esromovi. Radili se tam o vyzdvižení jeho z Ivančic dle poručení JM[ti] Císařské; pán na Ivančicích že musí jej vydati tak, jako p. z Kunovic Paleologa. Pokračuje dále ve svém sdělení praví správce slavkovský: „A i to mi od toho dobrého člověka praveno, že by psaní Esromovi nějaký dobrý člověk měl učiniti k výstraze.“ Dopis ten přišel z Vídně, jakž zapsal br. Aeneáš: „Ještě potom i jiné (psaní) z Vídně přišlo v týž rozum. Podle čehož opatrnosti náležitě používáno, jakž býti mohlo.“ [2])

Dále zapsal Aeneáš zprávu o novém zákaze z Vídně proti Esromovi takto: „Nedlouho za tím, tohoto již nastalého roku 1584, 14. Februarii, v první čtvrtek postní, přišlo poručení císařské k panu z Lipého v tato slova: Urozenému Vilémovi z Lipého na Eyvančicích atd.... Rudolf II. etc. „Tejna tebe činiti neráčíme, že sme před některým časem též urozenému Janovi z Lipého na Krumlově, bratru tvému, dvoje poručení učiniti ráčili, aby tu v nově zaraženou školu v Eyvančicích... dokonce zastavil, mistrův školních bludného učení odtud vybyl a dále žádných takových škol na gruntech svých zarážeti nedopouštěl ani těm podobných bludných učitelů netrpěl... Však zprávy nás hodnověrné docházejí, že taková škola předse (sic)

---

[1]) H. A. XIII. 304. „Tela provisa minus nocent. Itaque cum intellexerim hisce diebus, tibi, homini docto atque pio, ab Jesuitis creari periculum, volui prima occasione te eius rei admonere. Conqueruntur illi de laboribus tuis aiuntque te biblia curasse imprimenda, denique haeresi iuventutem infecisse, aliaque multa. Necessarium erit, ut auxilio praecipue domini Joannis a Zerotina, cuius auctoritas et potentia multum in Moravia valet, utaris. Si etiam colloquia tecum instituere vellent, fuge. Fuge, quaeso, mi domine atque eruditissime Esrome!“

[2]) H. A. XIII. 305.

v svém způsobu zůstává a skrze nějakého člověka sektářského, Ezdroma (sic) řečeného, zpravována bývá, kterýž svým kalvínským bludným a velice škodlivým učením zavozuje..... A protož tobě poroučeti ráčíme, přikazujíc, aby vejš dotčenou zaraženou školu svézti a zastaviti dal a odbudouc těch všech mistrův školních bludného učení z gruntů tvých, svrchu psaného Ezdroma podtají vyzvihnouti rozkázal a jeho důstojnému Stanislavovi, biskupu olomúckému, dobře opatřeného v moc jeho dáti, ničímž se nevymlouvajíc ani zastírajíc.“ — Když bratří v Ivančicích dostali zprávu, rychle Esroma, těžce nemocného a ochrnulého, vystrojili na cestu. Nevěděli si rady, co a jak mají dále činiti. Rady se rozcházely, všichni se strašili, neb žádný u sebe Esroma nesměl fedrovati; nemocný Esrom nemoha takového „koutkování“ snésti, po několika dnech vrátil se domů o své ujmě. Jediný pan Vilím z Lipého nepozbyl mysli a rozvahy: „Pan Vilím (Pán Bůh mu za to odplať!) ze všech nejhrdinštěji se měl, nejsa téměř ani znám s námi, pokoje neměl, než ouředníka sem tam ku pánům posílal i sám jezdil, radě se, jak by nás ochránil. Stráž osaditi po městě a nejvíce okolo nás poručil. I přísahou se sám zavázal, jestliže by mu kdo vzal kněze Aeneáše neb Esroma, že by toho nenechal, než mstil do vynaložení statku i hrdla.“ A hned také ouřadu ivančickému 25. II. 1583 dal instrukce, jak v záležitosti této vésti si mají v tato slova: „Opatrní purgmistře a starší eyvančičtí, věrní milí! Porozumívám tomu, že by někdo na gruntech mejch moci tajně nebo zjevně užívati chtěl; čehož, Pane Bože, na mne nedopouštěj! Jestliže by co takového beyti chtělo, vám tím psaním svejm dostatečně pod ztracením ode mne vší milosti přísně poroučím, abyšte k ničemu takovému, aby kdo co na gruntech mejch bez jistý vůle a vědomí mého užívati chtěl, žádným vymyšleným obyčejem nedopouštěli. Chtělo-li by pak co toho beyti, mně neb ouředníku mému o tom oznamte; jaké dále poručení míti budete, v tom se tak poddaně a poslušně chovejte. Hlásku tím bedlivěji dejte držeti: vůli mou jistou vědouce, tak se zachovejte, jináče nečiníc.“ [1]) Dáno z Hrubšic, v pondělí po sv. Matěji l. 1583 (25. února). Rukou vlastní.

---

[1]) H. A. XIII. 306.—34.

Mezitím Esrom pobýval na „svém Pathmu“ (kdež někdy paní Tobšová vládla) a o svém postavení a nebezpečenství zprávu sepsal (ač cizí rukou jako chromý) německy.[1]) Připomíná tu rozkazů královských oběma bratřím z Lipého o vydání Esroma biskupu olomouckému, v nichž klade se mu za vinu: 1. že byl pomocníkem a překladatelem bible české; 2. že nové náboženství, které slove kalvínským, vluzuje do mládeže a do škol jemu podřízených. Tomu odpírá pravě, že nebyl pozván ani sám nešel do rady těch, jimž překlad bible byl svěřen a také z rozumných důvodů zúčastniti že se nemohl, poněvadž docela nezná jazyka českého.[2])

Pouze žalmy Davidovy přeložil do latiny a připsal je v předmluvě panu Janovi z Žerotína a na Břeclavi. Co se týče víry, nikdy do toho nemíchal náboženství a míchati ani nemohl, jelikož za tím účelem do Ivančic nebyl povolán některými stavy moravskými, nýbrž jen na vyučování mládeže bratrské a na řízení školy.[3])

V pátek před sv. Matějem 1583 (22. února) oznamoval do Ivančic pan Pražma z Náměště, že téhož dne v Brně mluvil s panem zemským hejtmanem; co všecko od něho zvěděl a slyšel, že nemůže listu svěřiti, neboť „není dobře takových věcí černidlu a papíru svěřovati. Než vidělo se mi za dobré Vám oznámiti toto: že já zítra na noc, dá-li Pán Bůh, v Rosicích budu a tam se s p. hejtmanem zase sjeti mám, a odtud se pánem do Brna pojedu pro potřebu sirotka Buchlovskýho. Prosím, můj otče, pokudž možný jest, přijeďte zítra na noc do Rosic taky; tu Vám o všem oustně oznámiti chci.“ [4]) O několik dní později dodán byl list p. Frydrycha z Žerotína, psaný „spěšně“ na Židlochovicích, dne 27. II. t. r., takový: „Se panem hejtmanem sem se v Brně

[1]) Tamže 307. — Ib.

[2]) . . . . „Die Beschuldigung der Bibel ist wissentlich und weiszlich, das in Rath derjenigen, welche die behmische (Bibel) verdolmetschen derselbigen fürgenommen, nie gezogen noch gekommen bin, auch nicht von einigen vernünftigen wünschen können oder sollen hierzu besprochen, gefordert und gezogen worden, als der ich behmische sprach durchaus nicht verstehe.“

[3]) H. A. XIII. 307. „bin ich von etlichen landtherrn des Margkrafftums Mehren anher zu der böhmisch Brüder Schul erfordert, dieselbe zu bestellen und ausdrücklich, wie ir forderung vermag, zu nichts anders als schulen und Schulhandel allein und keinen theologischen sachen.“

[4]) H. A. XIII. 322 b.

shledal; našel sem jeho ve všech věcech volnýho a k přetrhování zleych předsevzetí hotovýho. Pravil mi, že s Vámi se na Rosicích shledal a rozmluvení měl. Se panem Janem z Lippýho mnoho sem mluvil . . ., proto můžte bezpečni beyti, týž i Esrom." [1])

Stran Esroma mnoho sem i tam bylo dopisováno jak od pánů Aeneovi, tak od bratří v okolí. Tak zejména p. Frydrych z Žerotína nabádal k rychlejšímu jednání ve věci, neboť píše: „není dobře strany pana Esroma, že se odpovědi dáním JM[ti] Císařské prodlévá." A dále: „Esromovi, soudím, nebylo by potřebí nikam jezditi, když jest tak nemocen, již se samo brání. Jen, pokud možné, příčina buďte, aby psaní skoro císaře došlo." Ze Židlochovic 8. III. 1583. Téhož dne a roku došlo br. Jana Aenea psaní br. Jiřího Israele, v němž dává mu výstrahu: „Dům bedlivě zavírejte, zvláště v noci. Ostatně, frater, jestliby nebylo lze tam v té straně býti, tedy přibliž se k nám tou stranou od Slav(kova) k Žer(avicům) a tak k Napa(jedlům) a potom k nám (do Hranic) pro volnější rozmluvení o potřebách." Dáno „e museolo meo" 8. III. 1583.

I Esrom sám ve svých nesnážích hledal pomoci a ochrany všude, kde ho znali. Psal též panu hraběti Františkovi Thurnovi a p. hraběti Zikmundovi Hardekovi, aby se ujali záležitostí jeho a o nich jednali u císaře. Jednalo se mu hlavně o to, aby mohl prodati usedlost v Židlochovicích na panství p. Frydrycha z Žerotína, kterou zakoupil svému synovi; potom že rád se vystěhuje ze země, aby z jeho pobytu na Moravě nikdo neměl nesnází.[2]) Kromě toho však obával se Esrom, — jak píše br. Jan Aeneáš panu Frydrychovi, „aby nebyli uraženi naši, že k jiným se utiká", a dále: „A co s Esromem činím neb jeho věcí se nyní dotýkám, to z vlastní nouze proto jen činím, aby vždy opuštěn nebyl, když tak bídný a nemá žádného, s kým by i mluvil o ty věci. Radče(sic) bych já všelijak,

---

[1]) H. A. XIII. 324.

[2]) H. A. XIII. 309a: „und was ich in diesem landt und unter dem Wohlgeborenen Herrn Frydrich von Žerotin zu Seelowitz meinem Son gekauft, widerumb zu gelt machen möcht, wolt ich als dann unverzüglich das Landt reumen, damit meiner gegenwardt niemand einige beschwerd haben sollt." Na konci žádosti své přeje si Esrom „bey meinem weib und gesindt in sicherheit zu pflegen."

kdyby kdo z M[tí] pánů, jejichž předně služebníkem jest, někdo sám ve všem tom ho zpravoval.“ [1])

Dle další zprávy Aeneovy pobýval Esrom tu dobu v Ivančicích v domě svém a nejraději o tom přemýšlel, jak by mohl pryč ze země odjeti; nemoha však trpěti cesty a vezení pro těžkou nemoc, obrátil se prosebně k pánům svrchu jmenovaným, Thurnovi a Hardekovi, aby jemu zjednali u císaře lhůtu do času. Oba hrabata učinila dle žádosti jeho, poněvadž vyučoval jejich děti, a slíbili mu, že se přičiní, aby Esrom na výslech ústní neb písemní nebyl k biskupovi volán dříve, dokud nenabude úplného zdraví. K tomu podotýká ještě Aeneáš, že i pán Vilém z Lipého v téže záležitosti psal císaři. Odpovídá v listě svém na psaní JM[ti] Císařské z Vídně „po sv. Pavlu na víru obrácení.“ Popírá, „že by jaká v nově založená škola při městě Eyvančicích beyti měla, o té já žádné vědomosti nemám, aniž se toho nenejde.“ Uznává však, že škola tam jest, ale že byla vystavěna panem dědem jeho a držána byla bez přítrží, poddaní jeho že mají na škole privilegia, on že slíbil zanechati jim výsady a jim v užívání jich nebude překážeti. Prosí dále, aby to „což tak dávno za předků mých slavné paměti v pokojném užívání bylo i ode mne potvrzeno jest, co činiti a tu starou školu zastaviti možné, VM[ti] Císařské k milostivému uvážení podávám. — Co pak mistra Esroma se dotýče VM[ti] Císařské se vší poníženosti oznamuji, že týž Esrom žádným knězem ani kazatelem není, aniž se to kdy najde, aby buď kázáním nebo svátostmi lidu posluhoval . . . . Nad to veyše týž Esrom poddaným mým není, aniž jaké ukoupení na gruntech mých má. A přes to všecko týž Esrom od dávního času tak jest těžce nemocen, že netoliko školu držeti, ale ani sebou hnouti nemůže; také malá je naděje, aby měl dlouho živ ostati.“ [2])

Dříve však, než p. Vilém z Lipého odpověď svou odeslal do Vídně, dal ji přečísti důvěrným svým přátelům. Na radu hlavně pana Vaneckého byla poněkud změněna, v podstatě však zůstala stejná s páně Vilémovým vypracováním. V novém návrhu zněla v tato slova: „že v témž městě mém žádná v nově vyzdvižená škola není, než od starodávna a za předkův mých, jako

[1]) Tamže.
[2]) H. A. XIII. 328a.

i v jiných městech i městečkách pod jinými stavy tohoto markrabství pro vedení k dobrým mravům a vyučování mládeže v svobodném umění křesťanské mládeže, též i pro vzdělání města, také v dotčeném městě mém škola vždycky jest byla a jest; kterézto svobody poněvadž všickni obyvatelé vyššího i nižšího stavu v tomto markrabství na statcích svých bez překážky užívají, VM[ti] Císařské se vší ponížeností prosím, že mne i poddané mé při též svobodě milostivě pozůstaviti račíte. — Co pak se mistra Esroma dotýká, oznamuji, že týž Esrom osoba žádná duchovní neb kněžská není, než jest člověk světský v povolání svém, v uměních literních a svobodných zběhlý, za kteroužto příčinou od drahně osob stavu panského i rytířského, kteříž dítky své při škole evančické mívají, jest za professora svobodných umění tu povolán a od nich službu i vychování má."

Podobného rozkazu, jaký poslán byl panu Vilémovi z Lipého z kanceláře císařské, dostalo se též jiným pánům, aby kněžím nepravým dali výhost: stalo se tak panu Arklebovi z Kunovic o Kyrmezera v Brodě Uherském, o Bonifacia v Derfli (u Uh. Hradiště), potom v Nové Vsi (u Uh. Ostroha); dále o kněze prostějovského a plumlovského na panství pánů z Pernštýna.

Veliké nebezpečí hrozilo nejen Esromovi, ale i br. Janovi Aeneovi, jak svědčí p. Frydrych z Žerotína v přípise svém Vilémovi z Lipého poslaném „spěšně" v Pouzdřanech, v pátek u večír 22. února 1583. Oznamuje tu p. Frydrych, že v Kroměříži byl z té příčiny, že kněz biskup olomoucký se uvázal ve dvě vsi, Spytinov a Topolné, statku napajedelskému náležité. Při rozmluvě s ním, přišla řeč i na Esroma. „O našeho starýho Esroma taky sám se pronesl, když sem jemu oznámil, že on žádným theologem není ani kdy káže anebo svátostmi přisluhuje. Nemohlo nic postačiti. Když mi o tom, že Esrom vyzdvižen býti má, od p. biskupa oznámeno, hned téj chvíle sem Esromovi psal a jeho vystříhl i radil, aby někam nedaleko Eyvančic odjel; až bych domů přijel, i ještě bych se směl k tomu přimluviti, aby u některýho dobrýho přítele v místě bezpečném pobyl. — O našem bratru Aeneášovi, aby měl vyzdvižen a jemu (biskupovi) dodán beyti, jakž se mi o tom z jednoho místa píše, nesmejšlím; však opatrnosti nezbývá, zvláště před proholenými.

Píši já bratru Aeneášovi, aby na ten čas ke mně na Židlochovice přijel. Nechť mi jej tam biskup vezme aneb vzíti káže!“ [1])

Psaní Aenoovi poslané téhož data zní: „Můj milej otče! Pán Bůh rač Vám všecko dobrý dáti. Bratr Jan dodal mi listu Vašeho, při tom i oustně se mnou mluvil. Z některých příčin soudím za dobrý, aby náš Esrom nyní k některýmu dobrýmu příteli (však ne ven ze země) poodjel a tam podtají do některýho času zůstal, až by se ta burasca na moři trochu utišila. Vás taky napomínám i prosím, odebeřte se nyní z Eyvančic na bezpečnějši místo; divný a zley jest svět. (Chcete-li ke mně na Židlochovice přijeti, všemi potřebami opatřen a vděčným hostem budete.) Protož nyní neradím, aby Esrom v svým domě byl, br. Jan Vám oznámí; přes to nechť jest vůle jeho, — ale lépe aby nebyl. Však to na dlouze nebude; skoro zvíme, k čemu se chce cheyliti.“ [2])

Dne 16. března psal p. Frydrych z Žerotína panu Vaneckému o Esroma takto: „Dnes vyslaný od p. biskupa ode mne jede; nadám se, že všecky věci na dobré míře postaveny budou. Na zprávcí bratrské aby měl vsazovati neb jim překážky činiti, Bohem osvědčuje, že jemu to ani na mysl nepřišlo. O Esroma i o jiný mnoho jemu po Kamenohorským zkázal; ale i o to i o jiný oustně bohda.“ [3]) Zprávy tyto čerpány byly z originálu foliantův ochranovských.

VIII. Závěrek.

Esrom vyučoval v Ivančicích do r. 1588, kdy sklíčen nemocí odebral se do Bavorska, kdež zemřel v Altdorfě 2. prosince 1591. S ním na škole ivančické působili Vavřinec Cirkler, Pavel Novodvorský z Pozďatína, Jan Abdiáš a Jan Eneáš; po odchodě Esromově stal se správcem školy Jan Eneáš do r. 1594, kdy zemřel. Třetím rektorem školy byl mistr Mikuláš Albert z Kaménka, spolupřekladatel Starého Zákona a učitel hebrejštiny.

Když odešel pro různé neshody se staršími Jednoty, svěřena správa školy Janu Crucigerovi a Janu Novoměstskému; potom

---

[1]) H. A. XIII. 320.
[2]) H. A. XIII. 322.
[3]) Tamže.

řídil školu tu Jan Dengius z Basileje, a po r. 1604 br. Zachariáš Ariston, který pečlivě se staral o povznesení školy této k bývalému rozkvětu.

Zánik proslulé školy této spadá do doby přemoženého povstání stavů českých na Bílé Hoře.

Moravané roku 1848 po říšský sněm ve Vídni se zvláštním zřetelem na poměr Moravy k Čechám.

Podává dr. H. Traub.

(Pokračování.)

Otázka, souvisící s otázkou spojení zemí českých, byla otázka obeslání parlamentu frankfurtského. Dne 31. března sešel se německý Vorparlament ve Frankfurtě, aby v demokratickém a liberálním duchu dobovém vykonány byly přípravy na budoucí sněm ústavodárný všech států, které byly členy Německého spolku. Mezi Němci rakouskými bylo ovšem nadšení pro myšlenku sjednoceného Německa. Za to nevoliti do německého parlamentu stalo se heslem všech uvědomělých lidí českých, a Havlíček s Riegrem s ohnivými slovy a říznými péry stáli v čele hnutí protifrankfurtského.[1]) Za ohniště všeho odporu proti Frankfurtu na Moravě, za středisko české agitace proti volbám do Němec považován byl v Brně byt hr. Bed. Sylvy-Tarouccy, kde prý panslavisté brněnští v noci se scházívali a kuli pikle své.[2]) Za tím Němci, vlastně lépe Velkoněmci, přející si nejužšího spojení zemí rakouských s Německem, činili na Moravě usilovné pokusy, aby stůj co stůj vykonány byly volby do Frankfurta, a neštítili se při tom žádných, ani nejodpornějších prostředků, a to tím spíše, ježto mohli počítati s úplnou nevědomostí venkovského lidu a se svrchovanou shovívavostí úřadův. Čechům vykládáno sjednocení jejich a odpor proti Frankfurtu za velezrádu, mezitím co z Německa ponoukáni byli Němci v Čechách a na Moravě do vzpoury proti Čechům, ano německé vlády vybízeny byly na válečnou výpravu do českých zemí. Po

---

[1]) Ovšem že i Palacký svým významným listem ze dne 11. dubna jako odpověď na pozvání padesátičlenného výboru.

[2]) Brandl: Příspěvky . . . . str. 144.

celé Moravě vznikly v německých i v poněmčených městech spolky, většinou z úředníkův a professorů, které si přály úplného rozplynutí Rakouska v Německu. Středisky německého hnutí frankfurtského byly Brno a Olomouc, která již v březnu v děkovné adrese své k císaři žádala úzkého spojení s Německem, a v nich zvláště spolky „Leseverein“, „Konstitution„ a „Concordia“,[1]) kde hlavní slovo měli renegáti a židé.

Studenti university olomoucké předstihovali se ve velkoněmeckých projevech, a národní gardy opentlovávaly se černo-červeno-žlutými stuhami.[2]) Vášnivá agitace německá hleděla zabiti dvě mouchy jednou ranou: zrazovala nezkušený lid moravský před spojením s Čechami a zároveň hleděla získati přivržence pro Frankfurt.

Jakým způsobem si při tom vedli Němci, poznáváme z četných prohlášení vydaných za tím účelem i česky — ale jakou češtinou! „Slyšte dobře a rozvažte“ — praví se na př. v provolání z Olomouce k Hanákům[3]) —, „co císař náš chce: císař chce vás a nás před Rusy a Francouzi chrániti, a proto ustanovil, aby se spolek s Němci zahraničními stal k tomu konci, abychom se ve štěstí a neštěstí, v radosti a nesnázi neopouštěli. Aby tento spolek tím způsobem ujištěn byl, jakož jej národové rakouští žádají, císař náš ustanovil, by každá obec ze svých obyvatelů ctihodné muže vyvolila, a abyste k ujednání toho spolku muže odeslali, kteří k ochraně řeči moravské vaší a zastávání práv vašich schopnost mají, v Olomouci jsme se shromáždili, abychom muže takové vynalezli a vám k volení představili. Dobrotivý a laskavý císař nás volá, poslechněmež jemu.“ Čím byl lid moravský nevzdělanější, tím většími nesmysly byl balamucen a šálen: Čechové prý chtí se jen na Moravě obohatiti, pak (rozuměj po spojení Moravy s Čechami) budou dva císařové, jeden v Praze a jeden ve Vídni; za to tím stkvěleji líčeny byly svobody a výhody, které poskytne lidu sněm frankfurtský, ano tvrdili, že hned budou zrušeny roboty i všechny daně, zkrátka slibován blankyt s nebe, jen aby došlo na volbu do Frankfurta.

---

[1]) Národní Noviny, str. 75. a 94.
[2]) Národní Noviny, str. 17.
[3]) Týdenník, str. 254.

Proti námitkám s české strany konán byl v městech, kde Čechové byli v menšině, neslýchaný terrorism, žurnalisté vykřikováni za nástroje usurpace české, za panslavisty, emisarové němečtí však pilně a nerušeně projížděli po krajinách, agitovali pro Frankfurt, vnucujíce dokonce sedlákům prapory černo-červeno-žluté, že prý jsou to barvy — moravské.[1] A k tomuto nezřízenému štvaní a řádění chovaly se úřadové vrchnostenští i zeměpanští zcela klidně, ba hleděli agitace německé bezohledným vystupováním svým jako náhonči pro Frankfurt ještě předstihnouti. Vláda vídeňská, jindy tak snadno poddajná a ústupná (vzpomeňme jen zbabělého chování vlády za t. ř. druhé revoluce vídeňské), přešla lhostejně přes četné protesty české k dennímu pořádku, vypsavši podle německého komanda volby do Frankfurta.

„Podivná to věc" — čteme v novinách —, „že zvláště vrchnostenští úřadové na volení poslů do Frankfurtu tak velice tlačí, ano já slyšel jednoho vrchního dokládati: voliti se musí, toť vůle císařské majestátnosti, proti které jednati nechci." [2]) Jinde zase agitoval vrchní slovy: „Lidičky, volte jen s chutí své zástupce do Frankfurtu, sám císař pán žádá, aby se malá Morava s velikým národem německým spojila. Němci námi moc nezískají, ale my z toho spojení neocenitelný prospěch míti budeme." [3])

Úředníci venkovští neostýchali se pronásledovati duchovní, kteří hleděli nevědomý lid poučiti o významě volby frankfurtské, udávajíce je u konsistoře za buřiče, a konsistoř, ani věc nevyšetřivši, vystoupila ostře proti „vinníkům — panslavistům." [4])

Na obou stranách čekalo se s pochopitelným napětím, jaké hledisko vyvolí stavovský sněm v otázce frankfurtské, a stavové tentokráte mimo očekávání zklamali přátele Frankfurta. Jakmile se veliký výbor sněmovní dověděl z vládních novin — Wiener Zeitung - o vypsání voleb (guberniálním nařízením stalo se tak teprve 20. dubna), žádal již 18. dubna ministra vnitra Pillersdorffa o zastavení voleb do rozhodnutí

---

[1]) Národní Noviny, str. 158. Moravia, str. 179, neostýchala se lidu namluviti, že je to vlastně odznak moravských odpůrců moravskočeské „unie", tedy také Čechů moravských.

[2]) Týdenník, str. 168.

[3]) Tamže, str. 158.

[4]) Národní Noviny, str. 169., a Týdenník, str. 325.

sněmu moravského a zároveň o sdělení, jaké úmysly má vlastně parlament frankfurtský.

Ministr odpověděl vyhýbavě listem 21. dubna, že nařízení dané správám zemským stran voleb do Frankfurta „zakládá se na usnesení německého shromáždění spolkového ve veřejných listech oznámeném, jehož poslušny býti veškeré státy ke spolku německému náležející se podrobily.“ Vláda chovala se na venek velmi opatrně, tvrdíc o sobě, že „daleka jest toho, aby pro nastávající volby do německého parlamentu národního jistý směr naznačovala aneb na ně vliv vykonávati chtěla,“ [1]) ve skutečnosti však volbám těmto nepřála, dobře předvídajíc, že tím bude ohroženo postavení Rakouska ve spolku.

Jednání sněmu moravského o otázce frankfurtské v pátém shromáždění dne 26. dubna skytá mnoho zajímavosti. Že skutečně hrozilo národům slovanským, hlavně Čechům, nebezpečí germanisace z Frankfurta, jak se z české strany obečně tvrdilo, přiznali na sněmě nepokrytě Němci, jako dr. Stella, zástupce města Brna, baron Schell, rytíř Laminet, rytíř Petr Chlumecký i kníže Hugo Salm. Dr. Stella podával návrh jménem výboru sněmovního: „Moravský sněm ohradiž se proti spojení markrabství moravského s novým německým spolkem národův u ministeria vnitřních záležitostí, zároveň pak žádejž toto ministerium, aby sešlo s voleb do německého parlamentu na Moravě nařízených, poněvadž by tyto volby v slovanském obyvatelstvu, jež volby tyto považuje za čin proti své národnosti, najisto způsobily jitření.“ Sv. pán Schell tázal se: „Čeho se můžeme nadíti z podobného shromáždění pro naše hmotné zájmy, jemu úplně cizí, čeho pro náš politický a národní rozvoj?“ A dále dí: „Moravský sněm stavovský se vyslovil pro samostatnost moravské národnosti v úzkém svazku s mocnářstvím, a z něho vyvinula se pro nás povinnost ... Můžeme a smíme tuto důvěru klamati tím, že naši zem vydáme v šanc zájmům cizím, že vystavíme slovanskou národnost vlivům, které hrozí poněmčením?“ [2])

Podobně mluvil rytíř Laminet řka: „Nedávno teprve jsme mužně ohradili samostatnost starého našeho markrabství proti

---

[1]) Wiener Zeitung dne 21. dubna.

[2]) Jindř. Dvořák: Moravské sněmování, str. 117.

Čechám. Rozhodneme-li dnes naproti tomu, že jsme částí Německa, pozdvihnou se zase miliony rukou, . . . na nás vznesena bude obžaloba ze zrady, že jsme je nástrahou samostatnosti ochočili, hned na to ale Německu zrádně vydali." Na konec projevoval obavy, že neněmečtí národové budou ve Frankfurtě odnárodněni, kdežto dr. Alois Pražák, zástupce českého města Uh. Hradiště, nesdílel obav jeho a navrhoval přímo obeslání německého parlamentu „za účelem raditi se spolu o státoprávním poměru Rakouska k Německu." Návrh sněmovního výboru, jak jej přednesl Stella, byl zamítnut, když byl již dříve padl návrh hr. Egberta Belcrediho, aby volby vykonány byly přece. Za to přijat návrh hr. Stockaua a knížete Salma, aby o vykonání voleb na Moravě do německého parlamentu bylo rozhodováno teprve, až by se o tom usnesl nový sněm moravský[1]); než nový sněm, ač se sešel již koncem května, nezabýval se více otázkou obeslání parlamentu německého, toliko na konci roku protestoval proti usnesením frankfurtským.

Rozhodnutí toto mělo na výsledek voleb účinek ovšem nepříznivý, zvláště pokud se týče německého obyvatelstva, velkoněmectvím do té doby nedotčeného, ale celkem na města nepůsobilo mnoho, neboť tam měli hlavní slovo německožidovští frankfurtomani Na venkově českém snesení sněmovního proti Frankfurtu nebylo ani potřebí. Jednota česko-moravsko-slezská vydala v květnu poučení o volbách do Frankfurta a brzy potom leták proti obeslání parlamentu německého, kde praví: „. . . My Moravané a Čechové budeme jen kamení, z kterého nádherný palác národu německého má býti postaven, jako již po mnohá staletí naše slavné činy jen ku prospěchu a oslavení Němců sloužily, naše vojsko všudy za německé platilo, naše krev jen pro cizí slávu tekla. Chcete-li tedy, aby i budoucně tak bylo, abychom i budoucně pracovali pro cizí prospěch, vyvolte si poslance do Frankfurtu." [2])

---

[1]) Havlíček (Národní Noviny, str. 209.), poznamenal k tomu snesení velmi zajímavá slova: „Známí svobodomyslní stavové moravští prohlásili se proti Frankfurtu, nejpěknější důkaz, že tajné k tomu pokynutí od vlády míti museli, neboť nemáme důkazů, aby páni stavové moravští něco učinili, co se vládě nelíbí."

[2]) Národní Noviny, str. 190.

Volby, vypsané guberniálním nařízením 20. dubna na 9. a 13. květen,[1]) vykonány byly 13. a 14. května kuse, jako v Čechách, jen s rozdílem, že na Moravě sice venkov nevolil také, za to zněmčená města přece vyslala poslance. Z 28 okresů volebních odešlo do Frankfurta toliko 13 zástupců, z nichž 12 Němcův a jeden „polovičný Slovan" (z Tišnovska), kdežto z Opavska a z Těšínska odesláno bylo 7 poslův, ovšem že Němcův. V pěti okresích českých nevolili vůbec, totiž v Boskovicích, v Prostějově, v Novém Městě, v Kroměříži a v Kyjově [2]) v jiných pěti voleno: v Holešově 10 voliteli, na Starém Brně 9,[3]) ve Vyškově [4]) 12, v Krumlově 21, v Hustopeči 22 a v Budějovicích 37 voliteli.[5]) K tomu třeba ještě uvážiti, že do některých měst českých vloudil se úplný zmatek, tak třeba v Telči, odkud vyslán též zástupce do Frankfurta.

O tom, proč vlastně se český lid neúčastnil voleb, dočítáme se v novinách pěkných líčení: „Proč jste nehlasovali? Nám to bylo podezřelé proto, že páni, čehož nikdy nečinívali, přicházeli do našich hromad a napřed dobrými slovy k volení přemlouvali, když však ničeho nepořídili, hrozbou nutili k podpisu. A což vám

---

[1]) Podle Tobolky: „Česká otázka v jednání frankfurtského parlamentu", Č. M. M. 1906, str. 221., vypsány byly volby ke dnům 24. a 28. května, já však nalezl datum hořejší, a s tím se shodují též volby. Brünner Zeitung, str. 1002., Národní Noviny, str. 114.

[2]) Moravia, str. 307.

[3]) Volby volitelů konaly se v Brně 9. května, volba poslance 13. května, které se jako volitel účastnil a volil redaktor Týdenníka Ohéral, jednání to více než podivné. (Moravia, str. 236.). V Holešově 48 voličů odevzdalo hlasy své „císaři Pánu". (Pražské Noviny, str. 114.)

[4]) Volba ve Vyškově je zvláště zajímavá, neboť Hanáci, vedeni farářem Škorpíkem, rytířem Mannerem a kanovníkem hr. Pöttingem překazili volbu. (Týdenník, str. 165., Moravia, 246., „Půtka volitelská ve Vyškově". Pražské Noviny, str. 214.).

[5]) Národní Noviny, str. 358. V Olomouci volilo jen 137 z 12.000 obyvatelů, v Brně z 45.000 hlasovalo jen 300. O volení ani slyšeti nechtěli obyvatelé panství: Bohdalského, Bojanovského, Boskovského, Břeclavského, Bučovského, Chvalkovského, Diváckého, Hodonského, Koryčanského, Kunštátského, Klobouckého, Kyjovského, Letovského, Lysického, Milotského, Pavlovského, Plumlovského, Pozořického, Rajhradského, Slavkovského, Sokolnického, Strážovského, Šardického, Těšanského, Žarovského, Ždánského a jiných. (Týdenník, str. 168.) V září konaly se sice opět některé volby, ale celkem se tím na věci neměnilo ničeho.

té věci ani nevysvětlili? Ani slovem! Pravili pouze, že císař pán rozkazuje, abychom volili do Frankobrodu." [1])

Frankfurt tedy propadl, ale „nedůvěrou lidu k úředníkům, nikoli národním uvědoměním, jak by se mnozí domnívali." [2])

Poslední stavovský sněm moravský zabýval se též jinou neméně důležitou otázkou: otázkou o rovnoprávnosti jazyka českého s německým ve školách, v kostelích i v úřadech. Jazyk český požíval jako jazyk zemský do Obnoveného zřízení zemského roku 1628 ve všem platnosti výhradné, a teprve tehdy přiřčeno bylo jazyku německému na Moravě rovné právo s českým. Postupem času nabyla však němčina, podobně jako v Čechách, platnosti takové, že jazyk český nalézal poslední útočiště své sotva již jen v chrámech venkovských a na školách vesnických. „Jako robota tělesně" — čteme v novinách —, „tak hnětlo lid náš duchovně německé úřadování v městech a obcích slovanských. Ačkoli zřízení zemské předpisuje výslovně, že u úřadu v tom jazyku vyjednávati se má, v kterém se zadají spisové, a strany i zástupcové jich mohou užiti ve spisech jazyka v zemi obvyklého, přece nebylo v celém markrabství moravském snad jediného práva a úřadu vrchního, jenž by v praxi zákony těmi se byl řídil a lidu rozsudky a jiná rozhodnutí v jazyku českém byl vydával; mnozí úřadové tak se zapomněli, že pod záminkou jakýchsi vymyšlených jazyku českému odporných zákonů žádosti neb žaloby české lidem na zpátek dávali, nařizujíce, by je dali do němčiny přeložiti a znovu je zadali." [3]) O nic lépe nebylo postaráno o bohoslužbu; vždyť „v žádném kostele hlavního města Brna veřejné služby Boží v jazyku moravském se nekonají; žel, že se pro náš ubohý lid moravský v tom ohledu v Brně nic nestalo, v městě, kde můžeme směle polovici obyvatelstva ke slovanskému kmenu počítati". [4]) Teprve hnutí roku 1848 vyburcovalo Čechy moravské z lhostej-

---

[1]) Týdenník, str. 165.

[2]) Národní Noviny, str. 250.

[3]) Týdenník, str. 235. Ukázky povedeného úřadování předbřeznového tamže v článku: Ukázky starého kancelářství neblahé paměti na Moravě. V Národních Novinách, str. 246., čteme: „Nejhůře si počíná byrokracie, která by prodala císaře, aby se nemusela učiti česky, kdyby se nebála o chléb svůj a o břicho."

[4]) Týdenník, str. 164.

nosti, a konečně se vzchopili, žádajíce vykonání rovnoprávnosti. Vyučování na školách obecných má se díti jazykem mateřským, neboť „lépe, když dítě se naučí v jediné řeči pověděti a napsati něco moudrého moudře a zřetelně, než aby ve dvojí řeči mluvilo hloupě a psalo nerozumně“.[1])

Slyšme, jak si představoval prostý venkovan úpravu jazykovou:[2]) „. . . My žádáme, aby všechna úřední vyjednávání, všecky protokoly, nálezy, výroky na zadané k úřadům spisy v řeči mateřské vedeny a vydávány byly, a sice v naší čisté českomoravské řeči, nikoliv v nesrozumitelné německými slovy a mluvení způsoby sprzněné hatmatilce . . . A když bude veřejné vyjednávání soudní v život uvedeno, budou právníci němčině přivyklí se stranami a obzvláště s porotci srozumitelně vyjednávati moci? Nemůže-li se tím nedorozuměním mnohdy náramná nespravedlivost učiniti? Čím pak ale nehody tyto se zameziti dají? Jen tím, když v okresech českomoravských i gymnasia[3]) v jazyku národním slovanském zřízena budou, jen tím, když na vysokých školách professorové ustanoveni budou, kteří všecky předměty, obzvláště ty, ježto do života občanského sahají, v řeči mateřské vyučovati a vysvětlovati budou, když každému studujícímu bude na vůli, vyučování v slovanském neb německém jazyku poslouchati, když každý úředník se sedlákem obcující obou zemských jazyků dokonale znalý a úředník v okresech moravských úřadující v řeči mateřské i vědecky vzdělán bude.“ Správně dovedli Moravané pochopiti význam a dosah uskutečnění dokonalé rovnoprávnosti; neboť „jakmile návrhy stran škol a úřadů v život vejdou, obyvatelé slovanského původu, posud nejvíce mrtvá massa, přijdou znenáhla k povědomí národnosti své a bídného netopýřího stavu, v němž posud byli drženi. Při všech nelibostech, kterých našinci zde v posledním čase zakusili, jsme přesvědčeni, že se vše v lepší podobu změní a že Brno nebude pro Slovany na Moravě bez významu.“ [4])

---

[1]) Tamže, str. 170.

[2]) Moravské Noviny z 13. května.

[3]) V Národních Novinách, str. 154., jsou naznačena již místa, kde jsou navržena česká gymnasia na Moravě: Hranice (nebo Příbor), Hradiště, Kroměříž (nebo Prostějov), Brno a Třebíč.

[4]) Národní Noviny, str. 169.

Konečně se musel otázkou touto zabývati také sněm, když 5. dubna podal člen stavů moravských, rytíř Petr Chlumecký, sněmu tento odůvodněný návrh:[1] . . . „Zásada zastoupení selského lidu byla schválena; než toto uznání politických práv rolníkových zůstalo by vždy jen theoretickým, kdyby se mu vzdělání, jehož má zapotřebí k poslanectví, neučinilo přístupno tím, že se postaví moravský jazyk na rovno s německým. Není spojeno s postavením pánů stavů, a není také jejich úlohou, aby vynášeli a rozvinovali otázky národnostní; není žádného panujícího náboženství, není žádné panující politiky, není také žádné panující národnosti, neboť my jsme národem smíšeným, v němž oba kmeny jsou stejně oprávněny; vždyť slovanští Moravané k německým tvoří poměr tři k jednomu. Jest tudíž povinností pánů stavů, aby zásadně ustanovili rovné právo organické důležitosti moravského jazyka a písemnictví. Nejedná se tu nikdy o vzbuzení separatismu, nýbrž jedná se hlavně o závazek, zameziti rozvod a sejmouti pouta, která posud samostatný rozvoj moravského jazyka a písemnictví svírala a potlačovala... Vyslovena budiž rovnost moravského jazyka s německým v církvi a škole, v úřadě a při soudech“.

Dne 14. dubna doporučoval tohoto návrhu jménem sněmovního výboru hr. Belcredi slovy: „Sněmovní výbor uváživ, že . . . ve škole, v úřadech, v církvi a při soudech se stalo již zákonnými pravidly opatření pro český jazyk, uváživ dále, že ustanovení základních zákonů dle nabyté zkušenosti se však nezachovávají vždy přísně: usnesl se velký sněmovní výbor na tom, aby další vypracování návrhu bylo přikázáno výboru sekce, jenž má dbáti toho, že úplná rovnost obou zemských jazyků byla již zákony rozhodnuta, jenž má k poradám přibrati professory Heinricha a Šemberu jako znalce, jenž má co nejrychleji podati sněmu zprávu a zároveň navrhnouti vhodná opatření k nejrychlejšímu provedení praktickému návrhu ryt. Chlumeckého.“ Za tím účelem uveřejnil prof. Šembera 16. dubna „vyzvání“[2] v novinách, kde praví: „Byv k vyjednávání do výboru povolán, vyzývám přátele jazyka českého, jmenovitě z velebného du-

---

[1]) Dvořák: Moravské sněmování, str. 108.
[2]) Týdenník, str. 127.

chovenstva a učitelstva, aby mi všeliké nedostatky a nepřiměřená zřízení, jež v místě neb v okolí svém vzhledem jazyka pozorují, laskavě oznámili a spolu ponavrhli prostředky, jak by se jim nejlépe vyhověti dalo. Doba jest opravám přízniva, čas, aby jazyk náš z předešlé poníženosti vytržen byl, svrchovaný, cesta k docílení toho nejpříhodnější otevřena.“ Za tím účelem také sepsal Šembera zvláštní spis „O rovnosti jazyka českého a německého na Moravě“, podaný sněmu v obou jazycích, v němž vyložil obšírně, jak by se měla vykonati rovnost jazyková ve škole, v kostele i v úřadě.

Ale ani jednota česko-moravsko-slezská nepřihlížela mlčky k úpravě poměrů jazykových; neboť 18. dubna vydala adresu k „vysoce slavným stavům moravským,“ [1]) kde čteme mimo jiné: „Podepsaní mají za to, že nikterak v nečas nepřijdou, jestli tyto radostné události (totiž zakročení české šlechty u panovníka a kabinetní list z 8. dubna) stavům markrabství moravského bez meškání ve známost uvedou a je na to pozornými učiní, kterak nevyhnutelně potřebno jest, aby slovanská řeč a národnost v Moravě stejného práva jako v Čechách dosáhla, a kterak by prospěšno bylo, aby stavové této předůležité věci ze svých porad nevylučovali aneb jí za nevážnou a sprostou nepovažovali. Velice jsme nuceni“ — pokračují dále — „zasazovati se o to, aby moravsko-slovanská mládež prostředkem českomoravských národních škol vyššího vzdělání docházela, tak aby moravský rolník nemusel od domu k domu choditi, by sobě obsah úřední německé odpovědi, německého soudního výroku od kohokoli nazdařbůh vysvětlovati dal aniž přinucen byl, německé protokoly, jimž nerozumí, na cizí slovo a víru podpisovati.“ List svůj končí žádostí, „aby se shromážděným pánům stavům líbilo zvoliti z prostředku svého zvláštní výbor, kterýž by všeliké záležitosti týkající se uvedení dokonalé rovnosti mezi českomoravským národním a německým jazykem ve všech větvích zemské správy a veřejného vyučování pod svou péči vzal, a sice pokud možno z mužů českomoravského národního jazyka povědomých“.

Poněvadž pak bylo nejvýše potřebí učiniti něco na uklidnění českého lidu moravského, když záležitost spojení Moravy

[1]) Národní Noviny z 25. dubna; adressa má 200 podpisů, z nichž přes 40 je přihlášených Moravanův. V Brünner Zeitung, č. 116., a v Květech, str. 216., je uveřejněna českoněmecky, jak byla podána sněmu.

s Čechami vyřízena byla zamítavě, vydáno bylo dne 25. dubna prohlášení „od výboru moravských pánů stavů obyvatelům Moravy“ [1]) o dosavadních krocích stran uskutečnění rovnoprávnosti. V prohlášení svém, předeslavše historické důvody [2]) pro samostatnost Moravy, jako na omluvu svého zamítavého hlediska proti spojení, praví: „. . . Máme za svou povinnost, veškeren moravský lid na to pozorna učiniti, co od shromážděných stavů moravských pro svobodné rozšíření moravského jazyka a pro všeobecné dobré moravské vlasti uzavřeno bylo a ještě se uzavře. Všechna vyjednávání moravských stavů budou se veřejně a při svobodném přístupu každého konati, a uzavřeno jest, pojednání výslovně a obšírně v jazyku moravském do veřejnosti dáti. Z těchto pojednání uvidíte, že pod správou nových zákonů moravský jazyk, jenž jazyk většího počtu obyvatelstva moravského jest, svobodně se vyvinovati může, uvidíte, že tento jazyk jak v kostelích a školách, tak v úřadě a před právem s německým jazykem stejně se postaví, právě tak, jak se to v Čechách děje. Každý slovanský obyvatel Moravy bude pak moci svobodně svého přirozeného jazyka užívati. . . . Zákon o rovnoprávnosti (podle Obnoveného zřízení) nyní v celém obsahu do živosti vstoupí, a vy můžete od zástupců vaší země všecko očekávati, čehož slovanský národ v Čechách účasten bude.“ Že to asi příliš upřímně nebylo míněno, co tu krásného slibováno, poznáme z toho, že teprve na poslední schůzi stavovského sněmu dne 13. května podávána byla zpráva o dosavadních krocích za uskutečněním rovnoprávnosti,

---

[1]) Národní Noviny, str. 66.

[2]) O vrátkosti těchto důvodů praví B. Rieger (Osvěta 1898, str. 866.): „. . . ty důvody proti historické právní souvislosti s Čechami byly stranicky vybrány a sestaveny. Dle historického práva zajisté příslušela Moravě zvláštní zemská samostatnost, nicméně nebyla to úplná samostatnost státní, suverenita (markrabí nikdy nebyl svrchovaným; tím byl pouze král český, jenž byl králem i markrabím zároveň). I dle pobělohorského státního práva markrabství bylo přivtěleným údem koruny české; a — nehledě k možnosti generálních sněmů — dvorská kancelář českého krále vskutku (až do Marie Terezie) byla nejvyšším ústředním úřadem této koruny v záležitosti vnitřní správy a justice. Proto ovšem dle historického práva bylo možno i při jisté samostatnosti zemské domáhati se zase restituce či restaurace administrativního svazku koruny české uvnitř širšího svazku říše rakouské.“

a tak nedošlo vlastně na praktické vykonání přijaté zásady o dokonalé rovnosti jazyka českého s německým. Dalším krokem na cestě za rovnoprávností bylo snesení stavovského komitétu, aby se vydávaly stavovské noviny v českém jazyce, a vyzván byl Klácel, přijal-li by (s jakými podmínkami) redakci jejich a zároveň též listu německého; s Novinami měly vycházeti též úřední list a oznamovatel; ale nedošlo na uskutečnění až na podzim.[1])

Konečně také úřadové sami museli zakročiti proti křiklavým zlořádům, ale učinili tak teprve z nařízení ministerstva vnitřních záležitostí. Za tím účelem vydal c. k. m.-sl. gubern. rada a krajský hr. z Bubna nařízení podřízeným úřadům ze dne 20. května, . . . „aby výroky (Bescheide) a všeliká nařízení obcím a poddaným vydávali v jazyku vlastenském, v každé krajině obvyklém, v kterémž zvláště i všeliké smlouvy zhotoviti se mají.“ [2]) Než nebylo toho dbáno valně, kdyžtě úřadové vydávali klidně dále listy „v starém šlendriánu německém“.[3]) Ale pisatel energicky vyzývá lid na zakročení proti takovému nešvaru: „. . . . Vy sami sobě prostředně platíte i úřednictvo. Ono je tedy pro vás, ne však vy — jak ti milostpánové dosavade se domýšleli — co dojná kráva pro ně. Nebudou-li i budoucně úředníci tolik úcty k vám co svobodným občanům a k zákonům samým projevovat, že by se řeči vaší ochotně a dobrovolně učili, přinuťte je k tomu. Způsob je velmi lehký — když totiž žádný dopis od úřadu, byť i krajského, nepodepíšete a nepřijmete, který není psaný v jazyku národním-českém. Činila-li by se vám proto nějaká příkoř, obraťte se s prosbou na sl. praesidium, ono se vás musí zastat; neb v takovém pádu je právo a spravedlnost, a pročež i vítězství na straně vaší — an sice by se připustit muselo, že i slovo královo jest slovo — prázdné, jalové,“ [4])

Poslední stavovský sněm moravský měl však porozumění pro oprávněné tužby a požadavky své doby; neboť proměnil přežilé stavovské zřízení zemské na zastoupení lidu měšťanského i selského, upraviv tak (bez násilného převratu)

---

[1]) Národní Noviny, str. 154.
[2]) Týdenník, str. 235.
[3]) Týdenník, str. 291., Pražské Noviny, str. 197.
[4]) Tamže.

cestu modernímu zastupitelstvu zemskému. Na sněmě dosud zasedali vedle zástupců vysokého duchovenstva zástupcové panští, rytířští (kurie tří stavů vyšších) a konečně sedmi královských měst: Olomouce, Brna, Znojma, Jihlavy, Uh. Hradiště, Kyjova a Uničova. Všechna tato města, vysílajíce po dvou zástupcích magistrátem volených, tvořila jedinou kurii, tak že všichni zástupcové městští dohromady měli jediný hlas, který odevzdával obyčejně jeden z vyslancův olomouckých. Ale hned na první schůzi dne 30. března povolili stavové na žádost[1]) zástupců městských jako „momentaneum“ za každé město, dosud zastoupené, jeden virilní hlas, a dne 14. dubna po energickém vystoupení deputovaných v novinách[2]) dáno královským městům alespoň 30 hlasů jako „provisorium“ do času upravení nového řádu volebního. Při tom zastoupení rozvrženo tak, že Brno dostalo zástupců 10, Olomouc 5, Jihlava také 5, Znojmo 3, Uničov 3, Uh. Hradiště 2 a Kyjov také 2 zástupce.[3]) Téhož dne usneseno, aby na příštích sněmích zastoupena byla též c. k. universita olomoucká.

Dne 31. března na druhé schůzi své přijal sněm, stoje „ovšem na své právní půdě a na historických základech“, per „acclamationem“ návrh výboru zemského, aby také nezastoupenému dosud stavu selskému povoleno bylo vysílati na sněm zástupce své, jakmile vyřízeny budou nejpotřebnější otázky předběžné. (Příště ostatek.)

Umělecké a vědecké zprávy.

Archiv městečka Měřína, Mohelna, Pravlova a Prostoměřic, Písemné památky na zámku v Černé.

Spisovatel Augustin Kratochvíl, kaplan v Popovicích, zabývá se velmi pilně studiemi vlastivědnými, vydal již důkladný popis okresu Ivančického ve Vlastivědě Moravské, podrobnější dějiny města Ivančic a j. a pracuje o některých dalších okresích moravských do Vlastivědy. Práce jeho nejsou jen opisy starších

---

[1]) Moravia, str. 163.

[2]) Týdenník, str. 114., listem „Municipálním a ochranným městům v Moravě“.

[3]) Moravia, str. 195.

spisů, nýbrž zakládají se nejvíce na vlastním bedlivém studiu původních pramenův archivních. Pokud může, hledá v obcích písemné a jiné památky místní, upozorňuje na význam jejich a působí, aby se zachovaly a více neničily. Bohaté někdy archivy městské a panské byly v četných obcích lehkovážně pustošeny a někde prodány kupcům na obaly nebo do papíren; ještě nyní ztrácejí se staré památky. Spisovatel to poznal také a uvádí určité případy. „Proto maje na mysli, že by mohly listiny . . . býti někdy zničeny ohněm, a ježto lze některé z nich již těžko přečísti, z pouhé lásky k listinným památkám naší milé vlasti vydávám je svým nákladem tiskem“. Obětavá a horlivá práce jeho zasluhuje spravedlivě uznání a vděku, i dává nám jistou naději, že spisovatel, který kromě theoretického vzdělání také již vlastní prací nabyl odborné zkušenosti, podá časem nové důkladné spisy vlastivědné o Moravě.

V 4 sešitech právě vydaných podává otisky starých listin nebo výňatky z nich a přehled rozličných knih úředních. Mnohé z nich obsahují nové příspěvky na bližší poznání bývalého života a poměrů lidu na Moravě i na výzkumy o zaniklých osadách moravských.

V „Archivě městečka Měřína“ (30 stran v. 8^0) jsou listiny: z r. 1447 o prodeji 1 „lánu pole v Miříně“ obci tamní, kterýž má rychtář od vrchnosti „usazený a utvrzený . . držeti a jeho k svému užitku požívati beze všech úrokóv, poplatkóv i robot“ . .; z r. 1466 povolení, aby louka, „jenž příslušela ke vsi pusté Světlá tak řečené, byla prodána k špitali Měřínskému chudým“; r. 1485 dány Měřínu odúmrt a právo svobodně vařiti pivo a prodávati je i víno; r. 1500 osvobozeno městečko od šenkování panského vína; r. 1556 Vratislav z Pernštejna daroval městečku svůj rybník Měřínský, též potok Mirnici, aby v něm ryby volně lapati mohli a j.; r. 1580 dům Vohryzkovský v Měříně a mlýn Brychtovský za městečkem osvobozen všech platů, úroků, desátkův a j.; r. 1620 obdarování městská od Jana R. Chroustenského z Malovar, když obec upustila od svého pivovaru a uvolila se bráti z panského piva přední i řídké, a j. v. Z knih zachovány jsou: Registra gruntovní od r. 1543, v nich též zápisy kšaftů, smluv dobrovolných a svatebních, jiná z r. 1616—1769, Registra počtu obecního z r. 1661—1731, Obecní gruntovní kniha z r. 1798.

V blízké vesnici Černé nalezl Aug. Kratochvíl v zámecké kanceláři urbář z r. 1616: „Registra panství Rudoleckého," k němuž patřil také Měřín, Rejstra strany prodaje gruntů sirotčích na panství Rudoleckým, i tolikéž, co po kterým hospodáři svršků zůstane . . ., a smlouvy svatební, tolikéž poručenství . . . od r. 1566, Registra sirotčí na statku Rudoleckém z l. 1588—1616, knihu s řádem, jak se tam obnovovaly úřady v obcích a konaly přísahy úředních osob a j.; výtah z register s poznámkami z let až 2. polovice XVII. století, řád při obnově úřadův a listiny (v urbáři nalezené) o prodeji louky „na Nižově" (zaniklé osadě) r. 1548, o „právě ochrany, jenž v českém jazyku slove oprava, městečka Měřína a jiných ku panství Rudoleckému přináležejících vlastních vesnic" z r. 1655, smlouvu vrchnosti s Měřínskými, aby osvobozeni byli všech robot za roční plat 200 zl. a j. a podal v časopise „Stráži" v Třebíči a ve zvláštním otisku (84 str. m. 8⁰) s názvem „Písemné památky na zámku v Černé". Jsou to vesměs dobré příspěvky místopisné, o bývalých poměrech lidu poddaného, o hospodářství panském a o pustých osadách v tamější krajině.

„Archiv městečka Mohelna" (16 str. m. 8⁰ a v příloze 2 znaky, Petra z Jevíčka a městský z r. 1417) podává obsahy listin: domněle nejstarší prý z r. 1417, jíž král Zikmund uděluje Mohelnu znak; listina „jest však formou podvržena, ne-li částečně i obsahem" podle zprávy tam uvedené; z r. 1515 povolení, aby poddaní v Mohelně mohli sobě vinohrady vysaditi a víno z nich prodávati, ale řádem a horenským právem se řídili a spravovali; z r. 1535 darování odúmrti městečku a 4 vesnicím okolním, opis potvrzení privilegií od Marie Terezie. Z knih vzácná jest městská kniha z r. 1441—1624, obsahující kupy, poručenství, svatební a různé smlouvy, z nichž uvádí na př. o radnici, odkazy na opravu kostelní a „k záduší mohelnickému"; druhá z let 1591—1823, Registra vinohradní z r. 1603—1798 (starší se nedochovala), Práva městská, opis z r. 1579.

„Archiv Pravlova a Prostoměřic, městeček na Moravě," nyní poněmčených (60 str. v. 8⁰ s vyobrazením městských pečetí na titulním listě) věnuje spisovatel svému učiteli prof. Fr. J. Rypáčkovi.[1]) Podává nejprve českou listinu z r. 1576,

[1]) Fr. J. Rypáček vydal podobnou práci „Z archivu města Třebíče" v programě tamního gymnasia r. 1892.

jíž Hynek a Jan st. z Zástřizl a na Kounicích na základě „práv a řádů městečka Pravlova z r. 1498 potvrzují a rozšiřují mu starobylé jeho pořádky, zvyklosti, obdarování, majestáty a nadání: o svobodném mýtě z Pravlova „až k dědině pusté, která slove Štotndorf", o právech a svobodách horenských, o konání práva hrdelního, o pastvách, o dávání peněz robotních, o prodeji soli, vína a o rozličném řádu v Pravlově; z r. 1696 německou listinou kníže Ferdinand z Dietrichštejna potvrzuje a dílem obmezuje ona privilegia. Následuje úplný otisk německého originálu oněch práv a řádů z r. 1498 „Jura et statuta opidi Prales" a horenské právo „Marct Pralitzer Berg-Recht" z r. 1654. Jsou to důležité příspěvky i k dějinám městského práva a národností na Moravě. Pravlov byl r. 1576, kdy dostal privilegium, českým městečkem, a „purkmistr, rychtář a konšelé snažnou prosbou na místě vší obce žádali, aby jim (páni z Zástřizl) starobylé pořádky a zvyklosti, kterýchž jsou podle artikul jazykem německým sepsaných (kterýmž říkají regirunek) .. užívali, .. v nově na jazyk český přeložili, přepsali, je obnovili" ..; ale po 30leté válce již r. 1667 byl tak poněmčen, že v něm zůstalo Čechů jen čtvrtina osedlých,[1]) a hranice národnostní se pošinula k severu k Dolním Kounicům.

Podobně stalo se v Prostoměřicích u Znojma. Většina městečka patřila k panství Krumlovskému, menšina klášteru Luckému.

Česká privilegia dostali v Prostoměřicích, jež tu doslovně jsou otištěna, r. 1556 od Ferdinanda I. na 2 trhy, r. 1562 od Petra Jankovského z Vlašimě povolení, aby si lidé mohli novou horu vinohradní nad Kyjovici na vinohrady rozdělati; r. 1565 potvrzení privilegia na svobodný vinný šenk, osvobození všech robot a propuštění sirotkův a jejich peněz obci k spravování; r. 1595 potvrzení lidem z Prostoměřic některých rolí, louček a zahrad u Žerotic, Kyjovic, Bohunic a Vitonic; r. 1596 od Maximiliana Lva z Rožmitála potvrzení starých privilegií, což potvrzuje císař a král Rudolf II. českým majestátem na hradě Pražském, v pondělí po slavnosti sv. Filipa a Jakuba (dne 6. května 1596); ale následující majestaty císaře Ferdinanda II. z r. 1629 a pozdější z r. 1696—1792 jsou německé. Díl městečka, jenž patřil klášteru

---

[1]) Popis panství Kounického v zemské registratuře, rektif. odd. č. 181.

Luckému, měl na rozkaz vrchnosti svou německou „Grundtt Buch . . . . Aus Verordnung“.

Po 30leté válce byly již poněmčeny oba díly Prostoměřic. Aug. Kratochvíl poznamenává v předmluvě o tamějších obyvatelích, „že s obzvláštní úctou a láskou lnou k svým, byť i česky psaným privilejím. Kéž by naše česká města vždy tak ochraňovala své písemné památky!“

Jsou věru někde archivy obecní a panské velmi zanedbány a ničeny podnes, jako by v takových místech neměli ani smyslu pro své památky ani úcty k vlastní minulosti. Jiným obcím jest ctí, že si váží památek po svých předcích a chovají je v pořádku.

F. A. Slavík.

Literatura.

K historii židů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 906—1620. Vydal Bohumil Bondy, k vydání upravil a doplnil František Dvorský.

Vydané dosud dva svazky této publikace (zároveň vyšla německy) představují vlastně teprve I. díl, sahající po r. 1620, ač tu a tam otištěno jest vypsání i po roce tom, poněvadž, jak praví Dvorský v předmluvě, při některé stati z tisku vyňaté nebylo by vhodno odkazovati na pokračování v druhém díle. Ale nemohla by se táž námitka obrátiti proti p. Dvorskému? Po stručném úvodě následuje delší předmluva, v níž hledí autor shrnouti výsledky svého badání.

Díl první vydán byl o 2 svazcích, z nichž první obsahuje léta 903—1576 (str. 1—538), svazek druhý l. 1577—1620, a k tomu připojeny jsou dodatky značného rozsahu (str. 539—1027). Události do r. 1620 rozděleny jsou za lepším přehledem do 3 oddílův, jejichž mezníky voleny jsou správně podle hlavních přelomův a politických dějin českých: I. jde po války husitské (r. 1419), větší část prvního svazku vyplňuje oddíl II. (do r. 1526) a konečně III. a největší (po r. 1620); na konec připojeny jsou četné dodatky. V části prvé (203 čísla) jest českých kusů toliko 28, německých 67 a latinských 107; z nich týká se Moravy 21, Slezska 45. Oddělení druhé (č. 204.—371.) čítá již českých kusů 102, kdežto německých toliko 54 (zbývajících 10 je latinských); ze

167 čísel pro Moravu 22 a pro Slezsko 11. Třetí oddělení zahrnuje č. 372.—1101 (mimo dodatky), a to českých kusů 481, německých 238 a latinské 4 (vedle jednoho vlašského), a přece i zde patří Moravě toliko 34 čísla a tolikéž Slezsku. V dodatcích konečně (č. 1102.—1348.) jest českých kusů 163, německých 68 a latinských 9, z nich pak jedná o Moravě jen 21, o Slezsku 14.

Publikací Dvorského-Bondyho dostalo se nám jasného, ale bohužel valně neúplného obrazu o životě a poměrech židů, obývajících země koruny České od počátku 10. stol. Roztroušené dosud a z části veřejnosti téměř neznámé listy o židech sneseny tu v přehledné práci, a tím poskytnuty cenné příspěvky zvláště k dějinám hospodářským a právním zemí českých. Uznávám ochotně, že nebylo nikterak snadno sháněti zprávy o židech po archivech měst venkovských, ale nemohu zatajiti, že práci svou vykonal p. Dvorský příliš ledabyle. Jak jinak by se mohlo státi, že publikace jeho vykazuje veliké mezery ve věcech, o nichž se mohl autor poučiti snadno na př. z práce prof. Čelakovského (Č. Č. M. 1898), kterou jinak cituje? Jen zběžným srovnáním zjistil jsem tolik: p. Dvorskému vypadly listy krále Jana (z l. 1332 a 1334) biskupovi Konrádovi Olomouckému a Petrovi z Rožmberka, jimž dává právo držeti 4 židy. Podobně ignoroval smlouvy žida Jana Mayera, ujednané s nejv. hofmistrem Vilémem z Pernštejna, jemuž se zavázal jménem židů moravských platiti 50 kop (Archiv Český XVI., str. 367). Proč neotiskl p. Dvorský čl. 550 Vladislavského zřízení zem., jednající o židech (Archiv Český V., str. 259), když uveřejňuje celou řadu zpráv méně významných? Dále neregistruje zprávy o poselství obce na Starém Městě r. 1507 ke králi do Budína o vypovědění židů, jehož podle Starých letopisů českých (str. 286) dosáhli také. Podobně tu postrádáme snesení sněmovního z r. 1512 o vypovědění židů z celé koruny České.

Jsou-li zprávy Dvorského o židech v Čechách neúplné, vykazují ještě více mezer, pokud běží o Moravu a Slezsko, které jsou tu odbyty v pravdě macešsky. Odkazuji-li toliko k dotčené práci Čelakovského, postrádám v publikaci p. Dvorského ještě jiné kusy, jako: na sněmě olomouckém (r. 1525) svolena pomoc proti Turkům, k níž měli židé přispěti z lichvy (Archiv Č., XI. str. 355). Podobně tu nenalézáme královského potvrzení privilegia Opavským (r. 1501), daného jim Hanušem Korvinem, ale bez

vypovědění židů, jakož i královského listu (r. 1522) všem stavům knížetství Opavského, aby netrpěli a nepřijímali židův. Vedle těchto hlavních kusův, o nichž p. Dvorský mohl snadno věděti z Čelakovského, chci ukázati, jaké mezery vykazuje publikace pp. Dvorského-Bondyho se zvláštním zřetelem k Moravě. O ustanovení krále Jana (r. 1333), aby židé brněnští nesli čtvrtý díl výloh za správu hradeb a příkopů městských (Wolný: Kirchliche Topographie, III. str. 33), neví p. Dvorský ničeho. R. 1411 prohlášeny byly všechny zápisy židovské, starší 10 let, neplatnými (Scherer: Übersicht der Judengesetzgebung in Österreich). Týž vypravuje dále, že r. 1507 měli židé opustiti Jihlavu, ale následujícího roku král Vladislav odvolal toto nařízení. R. 1421 rozepsal Zikmund 905 zl. na židy moravské, aby tu byli trpěni, a z toho platili nejvíce znojemští (Vrbka: Chronik der Stadt Znaim, str. 44). Četná města moravská mohou se vykázati listinami pro dějiny židů na Moravě velmi důležitými, ale to vše bohužel ušlo p. Dvorskému. Pokud mi bylo možno, zjistil jsem dále: V archivě vídeňském jest listina (z r. 1509) vydaná židům mikulovským o jejich svobodě a konfirmaci (D'Elvert: Beiträge... sv. 22, str. 1). Rada olomoucká s purkmistrem vydali (r. 1430) důležité ustanovení proti dluhům židovským. (Saliger: Über das Olmützer Stadtbuch des Wenzel von Iglau, str. 29), a tamže čteme (str. 93) zajímavé ustanovení (z r. 1436) o koupání židů, kdy a jak jest jim dovoleno. Z českého privilegia krále Vladislava (r. 1497) se dovídáme, že vedle berní platívali též židé poplatky z domů na ochranu uvnitř hradeb (Kameníček: Zem. sněmy a sjezdy, III. str. 228).

Důležitou listinu krále Ludvíka mají Uničovští (z r. 1523) o sproštění poplatků, který dávali za vypuzené židy (Eugl: Geschichte der Stadt Mährisch-Neustadt, str. 72). V městské sbírce listin v Olomouci jsou 3 listiny Ferdinanda I., z nichž dvě registroval Dvorský, ale třetí (z r. 1549), kterou potvrzuje purkmistr s radou olomouckou, že žid V. Adler převzal poplatek Ambrožův, kazatele v chrámě Matky Boží, nikoliv. Jinde slyšíme o listě purkmistra a rady města Uh. Brodu, že si vypůjčili (r. 1470) od žida Davida 28 zl. bez lichvy (Kučera: Paměti král. m. Uh. Brodu, str. 70). Tamže dovídáme se o p. Arklebovi z Kunovic, že potvrdil Uh. Brodu jako pán města, aby nikdo nerozmnožoval počtu židovských domův. Odjinud se dovídáme

o vypovědění židů ze Šumperka r. 1585, protože byli v podezření, že tam zavlekli mor (Umlauff: Chronik der Stadt Mähr.-Schönberg, str. 29).

Litovel obdržela od p. Jana Šembery (r. 1590) t. ř. židovské články (Kux: Geschichte der Stadt Littau, str. 81). Dr. Kameníček (Zemské sněmy a sjezdy, III. str. 231) nalezl v olomoucké knize připovědí (č. 47.) okolo r. 1525, že stavové moravští dali vybírati část lichvy židovské na uhrazení zemských dluhův i jiných potřeb. Dále pohřešujeme zde revers Rudolfa II. (r. 1580) stavům moravským o vybírání poplatků ze židů (Kameníček: Sněmy . . . I. str. 409). Pan Dvorský nepovšiml si dále listu p. Viléma z Pernštejna (r. 1521) Prostějovským, aby židovi Fajtlovi v městě svém k spravedlnosti dopomáhali (Archiv Č. II., str. 167). Snesením sněmovním v Brně (r. 1596) ustanoveny byly poplatky židů z masa (Památky sněmovní II. fol. 333), a tamže čteme též, že Kounickým dostalo se na sněmě (r. 1599) práva vybírati mostné od židův. Šternberští mají důležité privilegium vévody Karla Minsterberského (r. 1577), že tam na věčné časy nesmějí bydleti židé (Stief: Geschichte der Stadt Sternberg, str. 17), o platech židů přerovských podává zprávy Bayer (Přerovsko, str. 159). Důležitý jest též průvodní list arciknížete Ferdinanda židu Ricklovi (r. 1559), jehož český originál jest v měst. archivě vratislavském. Zajímavý jest patent arciknížete Matyáše (r. 1593), jímž povoleno bylo židům mikulovským obchodovati suknem a plátnem na trzích rakouských za staré poplatky. Neméně důležita jest stížnost starších židovských za celou obec na sněmě brněnském r. 1615 (Kameníček: Sněmy . . II. 411), že se jejich kupcům dějí překážky v obchodech.

O poměrech židů na statcích biskupských, zvláště olomouckého, měl se p. Dvorský informovati v arc. archivě kroměřížském a nespokojiti se toliko dosti povrchním zkoumáním zemského a místodržitelského archivu v Brně. Uvádí-li Dvorský přísahu židovskou z register svědomí soudu komorního k r. 1589 (č. 868), upozorňuji ho na starší formuli přísahy židovské z r. 1584, jak ji uveřejnil Prasek (Tovačovská kniha ortelů Olomuckých, str. 60.). Tolik v hlavních rysech, pokud běží o mezery v publikacích p. Dvorského. Nyní přihlédněme k vlastní práci. Dvorský dopustil se težké chyby, že přijal do své publikace zprávy Hájkovy, více než pochybné; ovšem tam, kde lze zprávu Hájkovu

doložiti odjinud (jako ve 2–3 případech), možno zprávu jeho též zaznamenati. Podivně vyjímá se omluva k č. 4. připojená: „Pokládáme sem nezaručenou zprávu jen pro větší úplnost sporých dat ze starší doby“, nebo jinde (č. 6.): „ani tato zpráva neshoduje se s jinými“. Tím způsobem se ovšem neposlouží dobré věci! Vždyť sám ostatně praví: „Dále ukážeme, jak, nevěrohodné, vymyšlené jsou pozdější zprávy jmenovaného kronikáře.“ A není to snad jen zpráva jedna, nýbrž celá řada, jako č. 4., 6., 8., 16., 19., 345, 1102., 1104., 1106., 1113, 1115., 1119., 1131., 1203., 1220. Jinde (při různých kronikách židovských) můžeme snad spis považovati za pramem hodnověrný, nemáme-li zpráv jiných, ale dovolávati se kalendářů (Brandeisův kalendář židovský) ve vědecké publikaci není přece dovoleno. Proti uveřejňování regest a vyňatků (na příště doporučovalo by se vystříhati se nepěkným periodám) nelze ovšem ničeho namítati, ale mělo býti vždy připomenuto, jakým jazykem jest psána původní listina; nestalo se tak při 80 kusech. Ano často opominul p. Dvorský poznamenati, odkud čerpal své zprávy, a to je přece v každé publikaci nejdůležitější. Odkazuji v té příčině k č. 274., 675., 694., 728., 772., 800., 893., 998., 1080, 1083., 1086., 1098., 1120., 1127., 1195., 1196., 1198., 1217., 1298., 1301., 1305., 1306., 1314. Zařazení nedatované listiny krále Přemysla II. o židech brněnských do l. 1273—1278 (č. 28.) nezdá se mi správným. Z toho, že se stal Henricus Italicus písařem královým teprve r. 1273, nenásleduje ještě nezbytně, že listina nepochází z doby dřívější; vždyť Dvorský sám připomíná správně, že Italicus přijal do svého formuláře též listiny vyhotovené před r. 1273.

Při této listině hledí p. Dvorský datování své odůvodniti, ale celou řadu nedatovaných zpráv datuje zcela libovolně, a nepraví nikde, z jakých důvodů tak činí, jako při č. 32., 40., 42., 43., 75., 95., 147., 189., 241., 267., 276., 285., 395., 396., 449., 472., 683., 692., 703., 708., 777., 779., 849., 862., 927., 981., 1073., 1084., 1143., 1151., 1184., 1234., 1235., 1241.

Pokud se týče správnosti textu, nemohl jsem ovšem mnoho zkontrolovati; namátkou učinil jsem tak při některých kusech (č. 302., 354. a 541.) a shledal jsem různá nedopatření.

Nekteré texty latinské i německé opatřeny jsou pod čarou překladem „pro širší obecenstvo“; myslím, že toho v takové

publikaci nebylo zrovna třeba, ale že jednou tak začal pan Dvorský, měl si vésti důsledně. Zatím však zvláště v druhém svazku překladů již není téměř vůbec, ačkoliv listina č. 981 otištěna jest v originále vlašském (zde byl by překlad jistě na místě). Poznámky, s nimiž se tu setkáváme v počtu velmi skrovném, jsou zhusta německé. Vysvětlivky, připojené k některým kusům pod čarou (jako při č. 89., 477., 606., 704., 825., 855., 901., 960., 1059., 1147. — mimo dvě veskrze o městech v Čechách) vyňaty jsou z některých prací místopisných.

Exkurse ty jsou zde úplně zbytečné; stačilo proto odkázati prostě na příslušnou literaturu, ovšem že měrou nepoměrně značnější, než se stalo, zvláště s hlediska moravského.

V citování vede si p. Dvorský též nesprávně: jemu stačí, napíše-li prostě na př. Tomek: Dějiny města Prahy, Hájkova kronika, nebo Notizenblatt bez udání svazku, případně ročníku a strany; jak se má pak čtenář orientovati? Regesty, které byly vynechány, měly býti umístěny na případných místech, t. j. podle letopočtu, a nikoli shrnuty všechny v jedinou poznámku. I jinak se stává, že se vyskytují pod jediným heslem a číslem věci, nikterak nesouvisící, a tím vlastně autor může spíše čtenáře poplésti než správně informovati.

Ku konci malé upozornění na některé nedůslednosti, případně poklesky jazykové:

Proč psáti Přemysl Otakar II. nebo Otakar (jako Němci), kdyžto král český slul správně Přemysl II. Otakar? Nedůslednost v psaní jeví se tu velmi často: p. Dvorský píše vedle sebe Valdsas a Waldsas, Matiáš a Matyáš, Krištof a Kryštof, Weitmüle a Weitmile, Izák a Isaak, Pernstein i Pernštejn, Waldstein i Waldštejn, Marek i Markus, artikule i artykule, Hans překládá jednou Jan a po druhé Hanuš, Laventín i Lawentin, v Augsburgu i Augšpurku, Heyneman vedle Heyman a Haynmann, Meysl, Meyzl i Meysl, Goldtschaider vedle tvarů Goldšeider i Goldšeyder. Takové věci, jako „co dlužník“, „skrze Polsko“, aby židé při „jich“ svobodách byli zachováni (podobných poklesků najdeme více), neměly by se vůbec vyskytnouti. Při číslování kusů přihodilo se několik nedopatření, která nejsou opravena na konci. Některá čísla totiž vypadla vůbec (jako č. 243., 720., 1168., 1170.), jiná za to vyskytují se dvakráte (jako č. 507., 661., 664., 1344. a 1345).

Na konec jest připojen obsah, ale těžce postrádáme při velkém dvousvazkovém díle rejstříku osobního i věcného.

Nadějeme se, že v chystaném díle druhém vyvaruje se p. Dvorský chyb vytčených a bude hleděti v Dodatcích odstraniti, v čem bylo hřešeno.

Na konec zaznamenáváme z předmluvy p. Dvorského, že se připravuje zvláštní spis o dějepisném ocenění pramenů pro historii židů v zemích českých. *Dr. H. Traub.*

Ivančice, býv. král. město na Moravě. Popis dějepisný, místopisný a statistický. Podává Aug. Kratochvíl, kaplan v Popovicích. Svým nákladem vydal Musejní spolek v Ivančicích. V Ivančicích 1906. Strany 432.

Málo městských monografií čtli jsme s takovou radostí, jako Kratochvílovy „Ivančice", které jsou ctí Musejnímu spolku ivančickému, jenž je vydal svým nákladem za podpory zemské a za přispění místních spolkův ivančických. Starobylé město Ivančice zasloužilo plně pramenného, důkladného a zdařilého vypsání svých osudův. Pilný a chudý kaplan vesnický monografií svou podal dílo nejen bedlivé a pracné, ale také cenné a vzácné, napsané z lásky a z nadšení, a užil k němu všech možných a dostupných pramenův archivních, zemských i místních. Zemský archiv moravský s četnými zprávami a pamětmi, zemská registratura, zemské desky u vrch. soudu zemského, farský archiv a městský archiv ivančický (zvláště Registra hor vinohradních z l. 1579—1590, 2 knihy smluv svatebních, dvě knihy rychtářských register, registra sirotčí, rozličné listiny a j.) byly spisovatelem vyhledány svědomitě a užity správně i vědecky v díle jeho, kterým vstupuje mezi naše nejlepší pracovníky vlastivědné.

Kratochvílovy „Ivančice" jsou rozděleny na deset částí. V části první podány jsou přesně poloha a rozloha s názornými pohledy na město, na hradby, brány, náměstí a na býv. hrad a s pečlivým půdorysem městským (dle nákresu z kanceláře nyn. starosty p. stav. Kočího). V části druhé vyloženo správně jméno města Ivančic (r. 1221 dle C. D. M. čteme po prvé jméno města „Ywansiz"). V části třetí vylíčeny jsou dějiny (doba praehistorická načrtnuta p. uč. V. Čapkem), rozdělené na čtyři období, a to 1. od nejstarších dob po rok 1288, kdy král Václav II. sprostil Ivančice placení mýtného, 2. Ivančice

královským městem (1288—1461), 3. Ivančice částí panství Krumlovského (1461—1848) za pánů z Lipého za l. 1461—1622 (s přestávkou let 1476—1515, kdy patřily pánům z Pernštejna,) a za knížat Liechtensteinských za let 1622—1848, 4. Ivančice svobodným městem od r. 1848 po dobu nejnovější. K dějinám městským přidány zprávy o dvorech a mlýnech, jakož také o budovách historicky památných. V části čtvrté vypsána jsou jména šlechtická z pamětních knih ivančických. V Ivančicích zakupovalo se hojně šlechticů před bitvou bělohorskou, aby synové jejich se vzdělávali na proslulé škole bratrské. V části páté nestranně a zevrubně pojednáno o náboženských poměrech, o farním kostele Nanebevzetí Panny Marie a o pěti kaplích v obvodě městském, o sochách, křížích a hřbitovech; po popisech vylíčena správně a spravedlivě duchovní správa od počátku po zánik katolictví, za dob nekatolictví (husité, lutheráni; rozličné sekty (také novokřtěnci a jejich rozmlouvání s bratřími); bratří), od obnovení katolictví po dobu nejnovější. Část šestá zabírá školství, jest zvláště poutava a psána s patrnou láskou k věci zcela přesně, nestranně a se zálibou předmětu hodnou; část tato jest výborným příspěvkem do kulturních dějin našich. V části sedmé s názvem „Vnitřní městské poměry“ jest snůška rozličných zpráv a popisů nesouvisících. Čteme tu o městském znaku, o záležitostech obecních (na př. o městském úřadě, o veliké obci, o knížecím rychtáři a j.), o soudě městském a o hrdelním právě, o jmění obecním, o ústavech obecních (o chudobinci, o ústavě Fr. Guldy, o ústavě Alž. Šléglové) a o nadacích, o bývalých poměrech poddanských, o volbě na sněm a na říšskou radu, o zdravotnictví, o rodácích a o čestných měšťanech, konečně o spolcích (o bratrstvě literátském, o záložnách, o národní gardě a j.). V části osmé vypsány živnosti, a to polní hospodářství (pěstování chřestu, šafránu, chmele, vína, ovoce, jak šlechticové zakupovali vinice, „artikulové vinohradní“, trati a j.) a řemesla, obchod i průmysl (cechovní paměti a výsady a vývoj řemesel s hlediska dějepisného). V části deváté jest soupis úřadů (církevních, zeměpanských, samosprávných), školství a zdravotnictví nynější. Desátou částí knihy jest popsání ivančické obce židovské.

Na konci jsou dodatky a přidané zprávy listinné, prameny, rejstřík jmenný a opravy.

Krásné dílo své věnoval spisovatel „obyvatelům bývalého královského města Ivančic a lepší jich budoucnosti“.

Dílo jest zahájeno verši referentovými a instrukčním úvodem jednatele Mus. spolku ivančického Jana Kováře, a zakončeno vroucím doslovem spisovatelovým, vytrysklým z oddané lásky k městu Ivančicům i z horlivosti vlastenecké.

Ozdobou díla Kratochvílova jsou obrazy: pohledy na město a na části jeho, obrazy význačných domů starých, portálů, chrámu a vnitřku jeho, náhrobků, škol, pečetí, znaků, snímků listinných a iniciálek, podobizen osob o město zasloužilých i slavných rodáků (na př. Alfonsa Muchy); všech obrazů 57. Jsou tu také půdorys městský a mapa okresu ivančického; pravou okrasou jsou ukázky kreseb slavného rodáka ivančického Alf. Muchy (Vzpomínka na rodné město, Snění, Nový rok, Růže, Lilie).

Tisk zřetelný a pěkná úprava prací domácího tiskaře ivančického Ferd. Navrátila zasluhují pochvaly. Zůstalo jen několik nedopatření a chyb tiskových. Na př. na str. 24. čteme: „Syn Jindřichův Jan (Lucemburský) . . .“ Z kontextu věc vypadá, jakoby Jan byl synem Jindřicha Korutanského, ale spisovatel chtěl patrně napsati: Syn cís. Jindřicha VII. Na str. 65.: Ondřej Caesar z Volframic (správně z Olbramovic). Někde čteme: Španovský z Lišova (správně z Lisova), Jankovský z Vlašímě (z Vlašimě), Kateř. Sekérková (správně Sekerková), z Býtova (správně z Bítova), Mik. Alb. z Kamenka (z Kaménka), Alex. Čižovský (Čížovský), Tavikovice (Tavíkovice), Slavíčky (Slavičky), Hartikovice (Hartíkovice), Dyjakovice (Dyjákovice), nově usedlé žid. domy (osedlé), strouhou (struhou), hradisk (hradisek), hradby kůlové (kolové), na vsích (na vsech), dosavádní (dosavadní), ritmistr (rytmistr); Volf Vakerle, připomenutý na str. 47., jmenuje se na str. 310. Vekerle, a j. V „Ukazateli“ jest také několik nedopatření nezávadných.

Po dobrém „Ivančickém okrese“, napsaném do „Vlastivědy Moravské“, svými pilnými zprávami z rozličných archivů, jakož i velikou a význačnou prací o Ivančicích vyrostl v Kratochvílovi spolehlivý badatel o dějinách moravských, který neopisuje Schwoye ani Volného, ale uvážlivě vybírá z pramenův archivních, nešetře ani námahy ani cest ani peněz. Práce jeho, vážná a poctivá, zasluhuje opravdového uznání a povzbuzení,

aby nepřestal, nýbrž pokračoval dále pilně a nezištně v díle vlastivědném. Čekáme právem a bezpečně, že skromný, ale vzorný pracovník překvapí nás brzy novým dílem, o němž bychom pověděli jen patřičnou chválu a uznání, jako píšeme o „Ivančicích“.

Fr. J. Rypáček.

Kybal Vlastimil: Jindřich IV. a Rudolf II. Dvě studie o zahraniční politice Francie a domu rakouského v letech 1592 až 1610. Náklad. Král. české společnosti náuk. V Praze 1907. stran 125.[1])

Dobu mezi XV. a XIX. stoletím vyplňuje v politických a diplomatických dějinách evropských zápas Habsburků s Kapetovci. Zjev ten jest zároveň problémem, který, dříve než se stal francouzskorakouským, „byl problémem gallským za doby Caesarovy a franckým za doby Karla Velikého“. Problém tento vrací se později za Filipa Augusta a Filipa Sličného. A přestav býti předmětem politiky francouzskorakouské, stal se předmětem a problémem politiky francouzskopruské.

Rivalita Francie s domem rakouským byla přirozena a geograficky i politicky odůvodněna. Vznikla tehdy, kdy moc domu rakouského dotkla se Rýna, čímž ohrozila zájmy Francie na severní a východní hranici, a to bylo v době, když Marie Burgundská podala ruku k sňatku s Maximilianem, arcivévodou rakouským. A co následovalo, vykládá dr. Kybal v úvodě. Jest to velkolepé drama, které se končí Sadovou. A z dramatu tohoto předvádí dr. Kybal dvě důležité a zajímavé scény: „Spor o biskupství štrasburské“ a „Tragedii rakouskou“. Obě studie měly míti původně rámec širší. Studii o sporu štrasburském měla předcházeti studie „Bearňan a císař“, a po „Tragedii rakouské“ měly následovati studie „Grand Seigneur“, vlastně východní otázka na rozhraní obou věků v poměru a významě pro Bourbony a Habsburky, dále „Otázka nizozemská“, pokud totiž do záležitostí nizozemských zasahovaly politika a diplomacie Jindřichova a Rudolfova, a konečně „Záležitost jülišská“, pokud se zase týkalo vnější politiky francouzské a rakouské. „Závěr“ měl podávati principy oboustranné politiky a vyvozovati je z vylíčených fakt a promítati je do budoucnosti. A to jest zároveň programem Kybalovy práce pro budoucnost.

---

[1]) Otisk z „Věstníku Kr. Č. Společnosti Náuk“, tř. fil.-hist. 1907, č. 2.

Spor o biskupství štrasburské jest spor mezi katolíky a protestanty. Není to v Německu případ ojedinělý. Ale stal se nad jiné zajímavějším a důležitějším vlivem doby a místa, v nichž se odehrává, a dále svým průběhem a výsledkem. Význam sporu toho přesahuje hranice svého jeviště. Za Jindřicha IV. Štrasburk měl pro obě sousední říše význam politický a strategický proto, že byl jediným průchodem spojujícím Francii s protestantskými státy německými. A když na konci století XVI. pokouší se Rudolf katolíkům zachrániti Štrasburk a tím zároveň rozšířiti moc rodu svého, nabývá spor o štrasburské biskupství významu rozhodně politického. Spor stává se zároveň otázkou moci Habsburků, kteří chtějí jednak osazením bohatého a důležitého biskupství štrasburského zadržeti jeden z posledních pokusů protestantské offensivy na državy katolické, jednak sesíliti svoje postavení „proti obnovené říši prvního Bourbona“. Jindřich však poznal toto nebezpečí, a pokoušel se všemožně o to, aby Štrasburk nedostal se Habsburkovi, ale snaha jeho na konec byla marna (str. 53.). Spor o biskupství štrasburské začíná se r. 1592 a končí smlouvou Hagenavskou r. 1604 na prospěch domu rakouského. Ale vítězství toto nebylo úplné. V letech následujících (r. 1607) zůstalo sídlo biskupské (protestantské město Štrasburk) svobodné a nezávislé. „Průchod rýnský“ mezi Francií a Německem byl sice zúžen državami rakouskými, ale proto byl přece jen volný. A pro Francii to znamenalo mnoho. A konečně za Ludvíka XIV. město i kraj dostaly se do moci francouzské.

Studie následující „Tragedie rakouská“ věnována jest otázce nástupnické v zemích domu rakouského po Rudolfovi. Také zde do této otázky zasáhla Francie účinně. Jindřichovi IV. nemohlo býti lhostejno, kdo bude Rudolfovým nástupcem v říši Německé. Rudolf zůstává neženat, a otázka nástupnická se stává čím dále akutnější. Kandidátů koruny bylo mnoho. Pomýšlí se také na kandidaturu Jindřicha IV., krále francouzského. Jindřich k otázce této nechová se stejně. Hlavním činitelem jest zde Matyáš. Vedle něho vévoda bavorský Maximilian. Vzniká dlouhý spor domácí, plný pletich a intrik. Vinu toho mají jak Rudolf tak Matyáš. Do otázky této zasáhl také papež a Španělsko. Běželo o sesazení Rudolfa. To se však zdálo bezpříkladným a nebezpečným, právě tak, jako kdyby se chtěl Matyáš zmocniti království Českého násilím. Poměry přiostřily záležitost jülišská a vznik Unie a Ligy. Obrat ve věci

nastal zavražděním Jindřich IV., jehož „grand-desseine“ zůstal nezplněn. A zahraniční politika francouzská zase se vrací k starým tradicím „moudré zdrželivosti a diplomatické preventivy . . .“ Otázku nástupnickou rozřešil r. 1611, kdy Matyáš sňal s hlavy císařovy obě koruny: královskou a císařskou . . . Tragedie rakouská se končí šílenstvím a smrtí Rudolfovou.

Sloh, kterým jsou psány obě studie i úvod, jest svěží a ušlechtilý. V knize najdeme i momenty dramatické, účinné síly. Kybalovi dobře se daří také v portraitech. Jak pěkně narysoval postavy Rudolfovu, Matyášovu a Jindřichovu. Zvláště to platí o „Rakouské tragedii“. Ostatně dr. Kybal osvědčil se tímto směrem již ve své knize, věnované Matěji z Janova.

Dr. Jos. Pešek.

Pospíšil-Hauer, Dějepisná čítanka pro lid slezský. Nákladem Matice Opavské. Opava 1906. Str. 259.

Matice Opavská mohla loni konečně přistoupiti za přispění faráře p. Jana Vyhlídala k realisaci staré své myšlenky a vydati populární obrázky z dějin slezských. Spis rozdělen jest na dvě části, z nichž první obsahuje historii politickou, druhá dějiny kulturní.

Historie politická (sp. prof. J. Pospíšil) obsahuje v 34 článcích (str. 7.—189.) všechny důležitější události politické, počínajíc dobou nejstarší a končíc vzkříšením českého živlu ve Slezsku. Šťastnou rukou vybírá tu p. sp. z dějin závažné momenty a podává je lehkým, lidu snadně přístupným způsobem. Přece však měl bych některé menší námitky, kterými se ovšem cena pojednání nemenší, ale které přece poněkud ruší. Předem hlavní námitku. Knížka je psaná hlavně lidu opavskému a vůbec českému lidu našeho Slezska, má mu tudíž v první řadě podati jeho historii, má mu vylíčiti jeho vývoj politický, a nemá podávati jen všeobecné věci o Slezsku vůbec, tím méně, ježto přece Opavsko a Krnovsko není vlastně Slezsko. A na to položiti důraz náležitý zapomněl p. sp. Dle mého názoru měla celým dílem vinouti se myšlenka, že i Opavsko i Krnovsko jsou částí Moravy, že si toho byli vždycky vědomi v obou těchto knížetstvích a že tím byli hrdi. Proto tím citelněji pohřešujeme v dějinách Karla IV. majestát jeho Moravě a Opavsku vydaný, a čteme tam pouze majestát pro Slezsko, který přece Opavska se netýkal vůbec; a zrovna tento vynechaný majestát je základem celého právního vývoje

opavského po staletí. Pak mělo býti teprve vytčeno, jak se stalo, že Opavsko vtěleno do Slezska, že pravá příčina toho je rázu administrativního, že to byli nejprve panovníci sami (hlavně Matyáš), kteří proti zřejmým protestům stavův opavských, kteří chtěli býti počítáni k Moravě, začali vtělovati Opavsko do Slezska. Válkou třicetiletou vývoj ten byl ukončen; větší volnost náboženská ve Slezsku panující byla nyní následkem, že stavové slezští se již drželi sami. To vše ovšem neplatí o Těšínsku, které patřilo vždy k vlastnímu Slezsku. Důsledkem toho bychom také raději místo článku o sv. Hedvice, která byla přece známá germanisatorka, měli článek o Opavsku jako součásti Moravy po rozdělení jejím na úděly.

Článek o Husovi je psán neobyčejně suše a nepodává toho, čím Hus byl a jest našemu národu; zvláště nepodává, myslím, úplného popisu milieu, z něhož vyrostl Hus, ani mravní výše, na které Hus stál nad jinými vrstevníky svými. A taktéž neuspokojí článek „Husité ve Slezsku". Věru, že po jeho přečtení musí si lid slezský pomysliti, že husité byli skutečně bandou lupičů, kdežto přece dnes jest jisto již, že byli lepší, než jejich protivníci-křižáci. Třeba jen čísti husitské řády vojenské, třeba jen prohlednouti usnesení husitských synod, abychom došli tohoto přesvědčení. Také při pojednání o protestantismu měl p. sp. zachovati větší míru nestrannosti, nežli se stalo (str. 117. a 130.).

Část druhá (str. 193.—259.; sp. p. prof. V. Hauer) podává nejprve několik článků z dějin právních (celkem osm). Zcela správně tu p. sp. základem svého líčení béře poměry moravsko-české, jak se jevily také na Opavsku a Krnovsku, a jen v dodatcích přihlíží k poměrům vlastního Slezska, pokud mají význam pro Těšínsko. Tu se ukazuje nejlépe, že Opavsko a Krnovsko přes přivtělení do Slezska vnitřním svým vývojem zůstalo a jest jen částí Moravy. Potom následuje řada pěkných kapitol z vývoje literárního života českého s přiměřeným zřetelem k poměrům domácím (celkem jedenáct). P. sp. je tu ovšem místem značně omezen, a nutno uznati, že dovedl vybrati, co skutečně má zajímavost širší a co dovede upoutati také pozornost lidu venkovského, jemuž kniha jest určena v první řadě. K těmto kapitolám zajímavě podaným pěkně by se byl družil třeba maličký článeček o vlivu a recepci českých zařízení za XV. a XVI. století

na knížetství hornoslezská, poněvadž jeví se v tom právě expansivnost češství husitstvím v náležité míře uvědomělého.

Přejeme Matici Opavské, aby kniha vykonala dobře úkol, který má: aby přispěla na uvědomění a probuzení českého lidu slezského, aby poznaje svoji minulost, uvědomil si svou sílu a čerpal z minulosti sebevědomí k boji o národnost, v němž stojí.

Dr. J. Kapras.

Edward Bogusławski: „Jarosław“, poemat staroczeski z Królodworskiego rękopisu z punktu widzenia historycznego. Odbitka z „Przegląda Historycznego“. Warszawa 1907. Stran 31.

Starší professorové polští dosud se nechtějí smířiti s myšlenkou, že naše Rukopisy jsou falšovány. Hrabě Tarnowski na př. mluvě o polském překladě jejich ve svých Dějinách vyslovuje větu: ať už jsou pravé nebo nejsou; varšavský professor Bogusławski vydává nyní dokonce celé pojednání.

Knížku jeho lze souditi snadno: je stavěna na hypothese. Autor, který na celou otázku narazil už dříve, více jako by mimochodem (cf. jeho „Metoda i środki poznania czasów przedhistorycznych przesłości Słowian“, Kraków 1901, str. 59., a „Einführung in die Geschichte der Slaven“, Jena 1904, str. 54.), chce nyní, aby se s jeho míněním počítalo vážně. Hypothesa plodí hypothesu, chybná chybnou; prof. Bogusławski již dříve se snažil dokázati, že Slované jsou v zemích českých autochtonní a staré „Markomané = Moravané“ vyskytlo se také u něho. Zde mimo to hlavním pramenem je mu obrana Jirečkova. Jazyka rukopisu nedbá; jaké stanovisko zaujímá k moderním důkazům Gebauera a školy jeho, vysvitne z následujícího. Hledisko jeho jest, jak patrno z nadpisu, pouze „historické“.

Na počátku své knížky vykládá prof. Bogusławski historii nalezení rukopisu, který popisuje. Při výkladě následujícím se omezuje na báseň „Jaroslav“, již dělí na tři části: zpěv hostýnský, vstup a dopěv. Śpiew hostyński, podług mnie, osnuty został na podaniu ludowem, a raczej na jednej jego wersyi, bardzo starożytnej, sięgającej swym początkiem jeszcze czasów rzymskich, a mianowicie wojny, zwanej markomańską, jaką Marek Aureliusz, cesarz rzymski, prowadził za Dunajem w dzisiejzej Słowacyi i Morawii“ (str. 9.). Opíraje se o staré historiky (Julius Capitolinus a j.) vypravuje, že Římané na svých výpravách na sever přišli (r. 174 po Kr.) až na Moravu. „gdzie dziś znajduje się

Holeszow, ujście rzeki Hany i góra Hostyn," kdež byli obklíčeni Kvady a nemajíce vody ocitli se ve velikém nebezpečí. Náhle prý se strhla bouře, vojsko se občerstvilo dešťovou vodou a zvítězilo v boji. Náhlý déšť nazývali zázrakem, sám císař prý o něj prosil; vojsko jej většinou přičítalo egyptskému čaroději Arnulfovi, křesťané však Bohu. Na Slovácku mezi lidem prý se jistě událost ta zachovala ve vypravování; postupem času se leccos změnilo, ale v jádře možno událost poznati v „Jaroslavu".

O historii ať se vysloví historikové. Autor svému důkazu mnoho nevěří sám, na str. 10. v poznámce praví sám: określenie moje tej miescowości jest hypotetyczne.

Ve druhé části pojednání vykládá vstup a doděv. Událost, o které se vypravuje ve vstupě, vyskytuje se v literatuře ještě třikráte: v jedné antické pověsti, u Marka Pola a v německé pověsti o sv. Hedvice. Nechce přistoupiti na mínění, že básník „Jaroslava" zde čerpal z „Milliona," nýbrž obě verse prý pocházejí z jednoho zřídla. Co se týče výrazů na konci básně, jež jsou reminiscencemi z Alexandreidy, připouští to: „Sprzeczność ta pochodzi właśnie stąd, że pierwotnie śpiew hostyński stanowił jednę pieśń, a wstęp i zakończenie poematu pieśń drugą, późniejszą. Z tych dwóch pieśni nieznany nam poeta utworzył jednę, wsunąwszy w jej środek śpiew hostyński."

V části třetí podává historii bojův o rukopis. Způsob, jakým píše o jeho odpůrcích, nedává tušiti nepředpojatého badatele, nýbrž stranníka. Mysliti, že básně byly původně složeny novočesky a teprve přeloženy do staročeštiny, je prý prostě směšno (str. 29.). Masarykovy útoky na aesthetickou cenu Rukopisův odbývá prostě slovy: to už dávno řekl Büdinger. Chybnými tvary mluvnickými se nechce dáti másti. A vnitřní důvod pro pravost: Kdyby rukopisy byly Hankovým falsifikátem, při prvních útocích by padly, ale to se nestalo, „do dnia dzisiejszego mają swoich obrońców, którzy się mnożą (!), jak tego Flajszhans i inni (!?) są przykładem". A na konec autor (str. 30.) staví se do posy věštce: „. . . przyjde czas, że zapanuje ogólna zgoda co do autentyczności rękopisu królodworskiego".

Jak patrno, obrana p. Boguslawského je velice krátká, přes polovici 31stránkového pojednání zabírá historie nalezení a sporů, o nichž projednáno způsobem nepříliš chvalitebným. Jako hypothesa o původě jest opřena o jinou hypothesu, a bude sro-

zumitelnou jen tomu, „kdo przyjmuje niewątpliwy już dzisiaj fakt autochtonizmu Słowian w Morawii.“ A to je důkaz velice slabý proti síle filologických prací Gebaurových, jež jsou tu téměř ignorovány.

Čecha zaráží polský způsob psaní českých jmen: Czelakowski, Szafarzyk, Wilczek ... Tak jich nepíší ani Němci. Možno-li u nás i v novinách psáti cizí jména tak, jak jsou psána ve vlastní zemi, je to jistě i povinností autora vědecké práce, a to tím více, je-li filolog. Český básník, jenž jest uveden na str. 27. vedle Hněvkovského, jmenoval se Štěpnička, nikoli Štěpnický; psaní autorovo: verše „Sztiepniczkiego“ může býti příkladem, jaká je polská transkripce. *Miloslav Hýsek.*

Günter Dessmann: Geschichte der schlesischen Agrarverfassung. (Abhandlungen aus dem staatswissenschaftlichen Seminar in Strassburg 1904)

Práce Dessmannova pochází ze semináře státních věd na universitě strassburské, jejž řídí professor Jiří Bedřich Knapp, autor proslulého díla „Die Bauernbefreiung in den älteren Teilen Preussens“; jeho návodem pak pracovníci v semináři obírají se touto otázkou v jiných státech a zemích, na př. v Anglii, Bavorsku, Sasku, Elsasku, Livonsku a j. Vlastním thematem těchto prací nejsou dějiny zemědělské, zejména snad jen po stránce statistické, nýbrž změny ve vývoji venkovského obyvatelstva. Ze školy Knappovy vyšel též Karel Grünberg, jehož dvojsvazkové dílo „Die Bauernbefreiung in Böhmen, Mähren und Schlesien“ (1893) obírá se vývojem této otázky v těchto zemích, kde shledal shodu v poměrech vrchnosti ke stavu selskému. Druhá práce Grünbergova Studien zur österreichischen Agrargeschichte, jež vyšla r. 1901, tedy o plných osm let později, než prvá, doplňuje a opravuje tuto v mnohých podstatných částech a přibírá k zemím českým také Bukovinu, Halič a Tyroly.

V české literatuře setkáváme se s ojedinělými drobnými pracemi toho druhu (Kaizl, Slavík, Zoubek, Prasek, Pekař a j.). Poměry poddanské na Moravě za XVI. stol. vyložil částečně Kameníček ve svých „Sněmích“ (díl III.). O českých svobodnících za XV. a XVI. stol. pojednal nověji (1905) Václav Müller. Kalousek zabývá se poddanskými poměry v Čechách již od delší doby a vydal část pramenného materiálu, týkajícího se této otázky v 22.

a 23. svazku Archivu Českého. Pro Dolní Rakousy jest podobná edice Dopschova. Nicméně o celkové vylíčení poměrů poddanských v našich zemích dosud se nepokusil z našich historiků nikdo, čehož tím více dlužno litovati, ježto Grünbergova práce, ač jinak hodná uznání, jeví dvojí hlavní nedostatek: jednak nezná naprosto české literatury, jednak jí chybí důležitý substrát na vypsání poměrů poddanských, totiž seznam povinností poddanských na každém panství zvláště. Edice Kalouskova bude po této stránce cenným doplňkem knihy Grünbergovy. U nás bude to jedním z úkolů kommisse pro vydávání historických památek moravských.

Slezsko, jak rakouské, tak zvláště pruské, je šťastno četnými důkladnými pracemi historickými. Do oboru agrárního spadá kromě zmíněných obou prací Grünbergových dílo Rachfahlovo „Zur Geschichte der Grundherrschaft in Schlesien (1895), Meitzenovo „Urkunden schlesischer Dörfer“, Bönischovo „Die gesch. Entwicklung der ländlichen Verhältnisse in Mittelschlesien“ (1894), Brünneckovo „Die Aufhebung der Leibeigenschaft durch die Gesetzgebung Friedrichs des Grossen“ a j.

Všechny tyto i jiné práce neposkytují však jednotného obrazu o historickém vývoji zřízení agrárního ve Slezsku. Prof. Knapp upozornil na to žáka svého Güntra Dessmanna, který podle dosavadních výzkumův i vlastního badání pramenného vyličuje zajímavý, ale nejvýš spletitý poměr sociální, hospodářský a právní mezi sedlákem a jeho vrchností, vlastně lépe řečeno, mezi majetkem panským a poddanským.

Poměr pána k poddanému vystihuje se poměrem dvou rozličných osob k témuž pozemku, poměrem rozličných práv, která na něj mají obě tyto osoby. Pán nestará se o obdělávání pozemku, nýbrž dostává určité dávky na penězích i na plodinách od poddaného, jemuž dovolil obdělávati pozemek. Poddaný zase podrží po odvedení těchto dávek všechen ostatní výtěžek pozemkový. — To však jest poměr původní, z něhož se vyvinul další poměr z odvislosti poddaného na pánovi, zejména povinnost poddaného pomáhati při obdělávání pozemků, které si pán podržel pro sebe. Z poměru původního vyplynuly dávky urbariální, z dalšího se vyvinula povinnost robotní.

Za nejstarší doby, kterou Dessmann pro Slezsko nazývá slovanskou, původním majitelem veškeré půdy jest kníže, jenž

odevzdává poddanému lidu pozemky, z kterých odvádějí dávky. Ale mezi těmito dávkami se rozeznává nesnadno, které z nich patří knížeti jako zeměpánovi a které se mu odvádějí jako vrchnosti pozemkové. Poměr ten se stává ještě spletitějším, když vedle zeměpána také šlechta a důchovenstvo stávají se vrchnostmi pozemkovými. Sedlák jest již za této doby úplně odvislý, nemá pevného práva na pozemek, jejž obdělává, záhy stává se glebae adscriptus. Robot je však ještě velmi málo, neboť zeměpán obdělává málo polí sám, nýbrž má ve své správě jen rozsáhlé lesy.

Počet svobodníků byl dle tvrzení Dessmannova ve Slezsku již za této doby obmezen měrou nejskrovnější. R. 1722 počítalo se již jen 31 svobodníků, kteří svoje práva odvozovali od starých knížat slezských. Ostatní svobodníci vznikli pozdějšími výkupy.

V těchto poměrech nastala dokonalá změna německou kolonisací. Styky se sousedními dvory německými, sňatky s německými princeznami, povoláváním německých rytířův a mnichů, zakládáním klášterů německých učiněn v tom Piastovci slezskými první počátek. Za nimi přicházel německý sedlák, a to proudem mnohem mocnějším než do Čech a na Moravu. V letech 1200—1350 tím způsobem proměněno celé dolní i střední Slezsko. Horní Slezsko, tedy z největší části nyn. Slezsko rakouské, podrželo aspoň částečně ráz polský.

Kolonisace německá dála se tímto způsobem: majitel panství dorozuměl se s podnikatelem, t. zv. lokatorem, který mu přivedl jistý počet německých sedlákův a s nimi založil vesnici. Této dána takřka úplná samospráva, lokator obyčejně za odměnu stal se rychtářem (Schulze), jemuž svěřena veškera správa společného majetku obecního, a který kromě toho vykonával nižší soudnictví, s počátku jménem zeměpánovým, záhy však jménem vrchnosti pozemkové, na kterou přešla ponenáhlu všechna soudní moc nad poddanými; dále dostal rychtář určitý počet lánů, z nichž nemusil odváděti dávek vůbec, ba ani desátku duchovenského. Ostatní pozemky rozděleny mezi kolonisty, kteří však musili z nich odváděti určité platy peněžité i dávky přírodní, které vybíral a pánovi odváděl rychtář. Vrchnost si z práva majetkového nad pozemkem hned také osobila právo udělovati povolení k rozličným živnostem (nálev nápojů, pekařství, řeznictví, mlynářství), na něž zase v první řadě nárok měl rychtář. Všem osadníkům bylo volno na úhorech a strniskách panských pásti

dobytek, ale vrchnosti čím dál tím více hleděly obmezovati právo spolupastvy.

V tom tedy záleží t. zv. německé právo (u nás purkrechtní, emfyteutické), které poskytovalo novému osadníkovi mnohem větších výhod, než jaké měl dosavadní poddaný slovanský. Onen měl úplné právo majetkové na pozemku uděleném, tento byl nevolník, glebae adscriptus. Dávky za ponechání pozemku byly hned za počátku peněžité; dávky naturální vedle toho měly význam podřízený, kdežto u původního poddaného slovanského byly mnohem těžší.

Pouze desátek duchovenstvu musil nový kolonista odváděti touže plnou měrou, jako sedlák polský; ale i tu časem knížata vymohla kolonistům značné zmírnění, kdežto na sedlákovi polském zůstalo (odvádění desátého snopu) nezměněno břímě původní.

Nastává důležitá otázka: byli noví osadníci němečtí hned s počátku povinni také robotou? Dessmann, opíraje se o výzkumy své i Rachfahlovy, popírá to a připouští roboty jen v takových vesnicích, které si staré právo polské vyměnily za nové německé. Byly-li roboty, připouští je Dessmann měrou velmi nepatrnou, kdežto Rechfahl je popírá úplně, tvrdě, že přistěhovalí osadníci byli lidé úplně svobodní, na které nikdo nesměl uvalovati robot.

Pozdější vznik roboty Dessmann vysvětluje tím, že přešla práva zeměpanská na pána pozemkového, který tato práva proměňoval z veliké části v nucenou práci. Z břemen zeměpanských zůstala na selském pozemku jen daň pozemková, která se vybírala jen z pozemků poddanských, nikoli však z pozemků, které si vrchnost obdělávala sama.

Vedle nových vesnic německých, které vznikly z veliké části na půdě dosud neobdělané, zvl. vymýcením lesů získané, potrvaly dlouho ještě vesnice polské se starým právem slovanským. Vrchnosti sice se pokoušely přiměti obyvatele těchto vesnic, aby staré právo polské zaměnili za nové německé, ale pokusy ty se dařily málo, a tak zůstává vedle německých sedláků, obdařených hojnými právy, domorodý sedlák slovanský na původním nižším stupni společenském, právním i hospodářském. Osady v dolním a středním Slezsku staly se převážnou většinou sídly práva

německého, polský sedlák zachoval se takřka jen v nyn. rakouském Slezsku a částečně v Opolsku. Takovým způsobem se změnou práva majetkového na pozemcích splývá změna národnosti obyvatelstva slezského.

Další poměr poddaného k vrchnosti vytváří se rostoucí převahou šlechty a duchovenstva nad mocí panovnickou; nejdůležitějším následkem toho pro naši otázku jest, že všechna zeměpanská práva nad poddaným (kromě daně pozemkové) přešla na vrchnost pozemkovou; jsou to zejména: všechna moc soudní nad poddanými, politická i policejní, církevní patronát a vybírání rozl. dávek. Tímto vývojem moci vrchnostenské (Dominialgewalt), který se stal průběhem 14. století, vrchnostenský pán přijímá všechnu moc nad poddaným od zeměpána, jemuž potom sedlák v ničem nepodléhá přímo. Tento vývoj se dovršuje tím, že stavové strhli na sebe i právo, povolovati a rozvrhovati daň zeměpanskou.

Další vývoj poměru poddaných k vrchnosti je způsoben přibýváním pozemků, které si vrchnost obdělává sama.[1]) Kdežto s počátku kolonisace německé převládají pozemky dávané sedlákům na užívání, později chápe se vrchnost čím dál tím více vlastní práce zemědělské. Tak vzniká rozdíl mezi pozemkem rustikálním a dominikálním. Vrchnosti měly vedle pozemků, na kterých usazovali své poddané, odedávna pozemky jiné, t. zv. alodiální, které záležely dílem z lesa, dílem z polí (t. zv. poplužních dvorů, Vorwerke), a tyto pozemky nebyly dávány německým osadníkům, nýbrž byly obdělávány ve vlastní správě. Na těchto pozemcích pracovalo původní slovanské obyvatelstvo svému pánu. Toto hospodářství však výtěžkem nemohlo závoditi s pozemky osazenými dle práva německého. Časem však, zvláště válečnými událostmi na konci středního a s počátku nového věku klesal výtěžek z pozemků selských, a dávky peněžní i přírodní se sháněly nesnadno. Vrchnosti dospěly přesvědčení, že se jim vyplatí lépe, budou-li pole vzdělávati sami, i hleděly rozličným způsobem, koupěmi, právem odúmrtním a nezřídka i násilím rozmnožovati vlastní pozemky. Klesáním ceny peněz a

---

[1]) Dessmann rozeznává zde Grundherrschaft a Gutsherrschaft. Prvé slovo znamená pozemky dané poddaným na užívání za určité dávky, druhé slovo znači vrchnost obdělávající pole ve vlastní správě.

vzrůstajícími nároky i potřebami životními ještě se zvyšuje snaha tato. Úroky peněžité odváděné poddanými nemají již pro pána statku takové ceny, jako plodiny, zejména obilí, které může městům draho prodávati. Husitské války, jimiž celá řada osad ve Slezsku byla vylidněna, podporovaly tento vývoj tím, že pánům usnadňovaly zabírati pozemky (sedláky opouštěné) do vlastní správy.

Ale odkud vzali páni s dostatek pracovních sil na obdělávání polí, když robota, zvl. u sedláků německých, nebyla ještě stálou institucí? Starší mínění jest, že sedláci byli pány násilím k pracím těm donucováni. Ale namítne Dessmann, že takové násilí by bylo, aspoň v něm. krajích, vzbudilo mocnou reakci, a o nějakém hnutí selském z těch dob se nedovídáme ničeho. Spíše je podobno pravdě, že pán sedlákovi, navrátilému po bouřích válečných, pomáhal zříditi příbytek zpustošený a opatřiti dobytek i nářadí potřebné, a za to sedlák se zavázal pánovi pomáhati v pracích polních.. Takové hospodářství se pánům vyplácelo lépe, než dřívější způsob, a proto snaha jejich jde vždy dále za zvětšením polností a rozmnožením práce robotní.

Tak vykládá Dessmann vznik povinnosti robotní nejen u původní čeledi panské a u slovanského lidu poddaného, nýbrž také u přistěhovalých sedláků německých, jimž dány polnosti dle práva něm. U nás jsou zajisté poměry jiné: 1. nepronikla německá kolonisace Čechy a Moravu tou měrou, jako Slezsko (aspoň Dolní a Střední), 2. zachoval se u nás mnohem hojněji také u slov. obyvatelstva stav svobodnický, a ještě jinými věcmi liší se poměry naše od slezských. Nicméně ani nám není theorie Dessmannova bez zajímavosti.

Čím více pán nabývá pozemků vlastních, tím více upadá poddaný jeho do odvislosti sociální i právní. Tato záleží jednak v povinnosti robotní, jednak v dědičném poddanství; jediné právo na majetek, kdysi získaný, zůstalo sedlákcvi netknutým. Takový je poměr sedláka k pánovi za doby mezi 16. a 18. stol.

D ě d i č n é p o d d a n s t v í D., jako dříve už Knapp a Grünberg, přesně rozlišuje od nevolnictví. Oním vázán je pouze pozemek, tímto osoba poddaného. Vznik dědičného poddanství (glebae adscriptio) D. vysvětluje si ponenáhlým zaváděním římského práva, které se hlavně jeví v agrárních zákonech Habsburků 16. a 17. století. Kodifikován jest poměr ten zákonem

z 1. října 1652. Dle něho vchází se do dědičného poddanství jednak dědičností (syn po otci), jednak získáním poddanského pozemku. Tento druhý případ týče se však jen stavu selského, neboť také šlechtic neb měšťan mohou nabývati poddanských pozemků, netratíce při tom ničeho ze svého stavovského oprávnění. Svobody nabývá poddaný buď prodejem pozemku, k němuž však je potřebí propouštěcího listu od vrchnosti (Losbrief), nebo nuceným vyvedením ze statku (Abstiftung), které bylo pánům dáno dle zákona úplně na vůli, jehož však nebylo příliš zneužíváno. Snad proto, že bylo nesnadno nalézti náhradníka. Zvláštním privilegiem cís. Ferdinanda III. byli svazku poddanského zbavováni chovanci jesuitských kollegií, kteří dospěli aspoň až do třídy rhetorické. Za propouštěcí list bylo třeba zaplatiti poplatek, který si vrchnosti určovaly samy.

Celkem byl poměr poddanství v horním Slezsku, obydleném Poláky, tužší než v ostatních částech země. Ještě ostřeji však vystupuje tento rozdíl v povinnostech robotních. V dolním a středním Slezsku německý sedlák pracoval den, nejvýš dva dny v týdnu, a tu ještě bylo mnoho případů vykupování robot za penežitý úrok. V hor. Slezsku naopak rozeznávala se robota měřená a neměřená. Měřená dosahovala až 5 dnů v týdnu, kdežto při neměřené záleželo na libovůli vrchnosti; po čas pilné práce, žní, senoseče, osevi atd., musil poddaný robotovati třebas celý týden, tak že na vlastní práci zbývala mu jen nějaká hodina večerní. Postupem časovým přibývá robot, vrchnosti nedbají konečně ani psaných řádů robotních, tak že stížnosti poddaných vyskytují se čím dále tím hojněji a propukají místy i ve zjevné vzpoury.

Zvláštním druhem robotníků ve Slezsku byli mlatci-domkáři (Dreschgärtner). Tito zakupovali si od vrchnosti domky s nepatrným pozemkem o $1\frac{1}{2}$ až 4 jitrech a za přiměřenou odměnu, jež záležela více v plodinách (Mandel und Hebe) než v penězích, pomáhali vrchnostem při sklizni, svážení a mlácení, někdy i při jiných pracích, za něž za všechny ručili jakožto celek. Upadli sice, jako ostatní lid, do dědičného poddanství, ale jinak se poměry jejich časem nehoršily tou měrou, jako u poddaných ostatních. V polském Slezsku měli domkáři mnohem těžší závazky, zejména byli nuceni ke všem robotám za nepatrný plat, často jen za užívání uděleného pozemku.

Ještě níže stáli domkáři bez pozemků, kteří pracovali na vrchnostenských polích za malou mzdu, a konečně podruzi (hofeři, Einlieger), kteří klesli na pouhou čeleď dvorskou.

Za 16. stol. dovršil se též vývoj nucené služby čelední. K ní zavázáni byli především děti všech poddaných, zvláště sirotci, za ochranu, kterou jim poskytovaly vrchnosti. Pán měl právo také svou čeleď neb její děti přikazovati ke službě sedlákům neb domkářům usazeným na panství jeho. Ze služeb čeledních mohl se poddaný vyplatiti, ale potom břímě tím více dolehlo na ostatní. Nucená služba nesměla trvati déle než po tři léta. Plat za ni býval velmi skrovný, tak že z pravidla nestačil ani na živobytí. Poměr pánů k služební čeledi byl zřízením upraven úplně dle libovůle vrchností a byl z hlavních zdrojů četných stížností poddanských.

Poněvadž všechny tyto druhy poddaných nestačily na obdělání pozemků vrchnostenských a na pořízení veškerých prací s tím spojených, bylo třeba najímati i cizí čeledi, na jejíž nevázanost vrchnosti tehda si stěžovaly často.

Ostatní břemena poddanská vyvinula se ve Slezsku podobně, jako u nás: nucené mletí, odebírání piva a kořalky u vrchností, i jiných plodin, kdežto naopak poddaný musil vždy zase své plodiny a výrobky napřed nabídnouti vrchnosti, která je často kupovala za sníženou cenu. To vše vyličuje Grünberg mnohem obšírněji a podrobněji.

Vedle povinností však D. s důrazem vytýká též určitá práva poddanská: užívání přikázané půdy, při čemž místy musila vrchnost se starati o pořízení a opravy hospodářských budov; právo spolupastvy, sbírání chrastí, hrabání stlaní, sbírání jahod atd. v lesích vrchnostenských; po čas nouze pán opatřoval poddanému obilí na osev. Vůbec hledí Dessmann vylíčiti poměr poddaných příznivěji než Grünberg a vytýká tomuto strannickost a přílišné lpění na zastaralých názorech. Ale přihledneme-li ke skutečným poměrům, jak je Dessmann konstatuje sám, nemůžeme mu v té věci dáti za pravdu. Celkem práva poddaných proti povinnostem jsou velmi nepatrná a časem se stále zmenšují a mizejí. To lze viděti na př. na laudemiu. Jest to dávka, kterou vybírá pán při změně držby poddanského statku. Dessman dovozuje, že ve Slezsku původně laudemium bylo vybíráno jen z lánů rychtář-

ských a svobodnických, kdežto později bylo zavedeno u všech statků poddanských.

V dalším vyličuje se vývoj poddanství slezského po odtržení země od panství habsburského. Počíná se opravami Bedřicha II. a končí se osvobozením pozemku poddanského od břemen vrchnostenských r. 1848—1858. Čára dosud s poměry českými a moravskými dosti konvergentní začíná zde silně divergovati, na srovnání s našimi poměry nemá další vývoj agrárních poměrů slezských té zajímavosti, jako dosud. Celkem lze říci, že pokusy pruské vlády o úpravu poddanských poměrů nepotkaly, se ani s takovým úspěchem, jako pokusy Marie Terezie a Josefa II. v našich zemích: Dessmann uvádí k tomu zajímavý doklad, že, kdežto do r. 1806 ve všech ostatních částech Pruska na státních statcích bylo zrušeno dědičné poddanství, Slezsko bylo jedinou výjimkou, kde se tak nestalo dosud. Teprve po nešťastné válce s Napoleonem, když vláda pruská osvojila si opravné snahy Steinovy, bylo dědičné poddanství zrušeno v celém státě pruském, počínaje dnem sv. Martina 1810. Další vývoj však zase byl odporem vrchností zastaven na dlouhá léta, a teprve r. 1848 přinesl i zde úplné vybavení poddanského pozemku z břemen vrchnostenských. *R. Dvořák.*

Goerlitz, Die Uebertragung liegenden Gutes in der mittelalterlichen und neuzeitlichen Stadt Breslau. (Beyerle's Deutschrechtliche Beiträge I. 2.) Heidelberg 1906. Stran 76.

K starší sbírce Gierkově „Untersuchungen zur deutschen Staats- u. Rechtsgeschichte“ a nedávno založené Zeumerově „Quellen und Studien zur Verfassungsgeschichte des Deutschen Reiches in Mittelalter und Neuzeit“ přibyla sbírka třetí. Göttinský professor Beyerle počal vydávati „Deutschrechtliche Beiträge, Forschungen und Quellen zur Geschichte des deutschen Rechts“. Kdežto sbírka Zeumerova jest omezena na dějiny práva ústavního, má Beyerlova sbírka obírati se hlavně právem soukromým a ústavou městskou. Obě sbírky mají se tedy doplňovati. Na rozdíl od starší Gierkovy nemají však omezovati se pouze na zpracování, nýbrž budou podávati i kratší prameny a práce s dodatky pramennými.

Právě vydané druhé číslo Beyerlovy sbírky, svrchu jmenovaná práce Goerlitzova, má i pro nás značný význam nejen proto, že Vratislav sama spadá do sféry českých dějin právních, nýbrž

hlavně proto, že magdeburské právo ve formě vratislavské bylo podkladem našeho městského práva severomoravského majícího své centrum v Olomouci.

P. spisovatel podává nejprve výpočet nemovitostí v právě městském. Jsou to vedle pozemků domy bez rozdílu (zásada Was die Fackel verzehrt, ist Fahrnis nemá více platnosti), krámy městské, služebnosti k pozemkům a platy (str. 8.). Převádění nemovitostí dálo se nejprve před soudem, výjimečně mimo soud před dvěma přísežnými, kteří o něm jako poslové přinášeli zprávu na soud. Znenáhla však vzniká soudu konkurent v radě městské. Od polovice XV. století většinou a od XVI. století vůbec dějí se převody věcí nemovitých v radě městské (str. 12.—29.).

Jednání samo obsahovalo v sobě dvojí moment: positivní „resignare, ufgeben, ufreichen", kterým držitel dosavadní předával, převáděl držbu, a negativní „sich vezihen", kterým se vzdával držby sám. Tento poslední moment vystupuje však čím dále tím slaběji. Podle tohoto prohlášení dosavadního držitele bylo zboží vyhlášeno na soudě nebo v radě, aby se přihlásil každý, kdo má nárok na něj a nabyvateli není znám. Nepřihlásil-li se nikdo, vydán po roce a dni list držební novému držiteli, jímž se mu dosvědčovalo, že nabyl správně (str. 30.—38.).

Na konci obsahuje práce zajímavé přílohy listinné z let 1299 až 1737 (str. 40.—74.).

S nepatrnými odchylkami platí celý vývoj tuto vylíčený i pro Olomouc a města kolem Olomouce seskupená, jenže knihy městské měly u nás značnější význam než ve Vratislavi. Práce psána jest zajímavě a lehce. *Dr. J. Kapras.*

O. Němeček, Das Reich des Slawenfürsten Samo. Otisk z XXIII. zprávy německé zemské reálky v Mor. Ostravě. 1906 Str. XV.

Pan spisovatel shrnuje sám výsledek své studie slovy: „Es gab auch in Böhmen kein „Reich" Samos, wir kennen Samo nur als Häuptling eines einzelnen an den Grenzen des fränkischen Stammes und als Führer dieses Stammes oder eines Bundes benachbarter Stämme im Kampfe gegen die Awaren." K výsledku tomu dospívá srovnáváním poměrů hospodářských a společenských (vlastně přesnější by bylo místo Gesellschaft užívati Gesellschafts-organisation, poněvadž toto je obmezenější a lépe vystihuje to, co líčí p. sp.) před panstvím Avarův a po něm. Zcela správně

zamítá veškeré vývody Schreuerovy, ale přidržuje se vývodů Peiskrových o poměrech hospodářských, nesouhlase s ním v otázce dvojích vrstev společenských. Poněvadž po důkladném rozboru Niederlově v Národopisném Sborníku a Jankově v Čechische Revue můžeme Peiskrovo vylíčení považovati za vyvrácené, padá tím vlastně první polovice důkazu p. Němečkova, kdežto ke druhé části jeho můžeme prostě přisvědčiti. Po době avarské je tu přibližně asi hospodářství extensivně střídavé s převládajícím chovem dobytka, jakési spojení nomadských živlů s rolnickými. Organisace je úplně primitivní. Ostatně takové poměry byly tu také asi již před tím. K důkazu, že organisace byla za VIII. století ještě primitivní, buď vytčen zde ještě ten, že r. 791 voje Karlovy táhly volně Čechami do Uher, nenarazivše na odpor. To je jeden z nejlepších důkazů, na který p. sp. si nevzpomněl; ale to vše není důkazem pro thesi, kterou p. sp. resumuje. Nikdo si nepředstavuje říši Samovu jako organisaci pevnou a trvalou, jako „stát“ v moderním smysle, nýbrž jako organisaci volnou, jak ji u primitivních kmenů vidíme ještě dnes, vyvolanou okamžitou potřebou a udržovanou ještě právě prestigem Samovým i potom, když nebezpečenství a boj pominuly, ale rozpadávající se zase beze stopy po jeho smrti. Že nezůstalo po Samovi v lidu ani stopy, je právě charakteristické kmenům slovanským vůbec. O tom viz prostě Brücknerovy výborné studie. P. sp. tvrzení neobhájil, protože se nemůže obhájiti. Samova říše zůstane i dále, ale nezůstane organisací jen jednoho kmene, nýbrž organisací několika kmenů společným účelem dohromady sražených, byť ani nebylo lze přesně určiti její měnlivý asi rozsah territorialní.

Dr. J. Kapras.

E. W. Kanter: Die Ermordung König Ladislaws. (Mnichov a Berlin. 1906.) Předmluva, 64 str.

Spisek namířen jest proti Palackého obraně krále Jiřího z Poděbrad uveřejněné v pojednáních královské učené společnosti v Praze r. 1856 s titulem: Zeugenverhör über den Tod König Ladislaws. Spisovatel chce dokázati, že národní král český dosáhl trůnu zločinem. Závěru svého došel při shledávání pramenů na monografii o Albrechtovi Achillovi Braniborském, s počátku nepříteli, později spojenci krále českého.

Pokouší se nejdříve ze skutků krále českého dokázati, že byl schopen podobného zločinu. Ukazuje tu však jen, že sám nevnikl do dějin českých, že nezná literatury české.

Má sice některé nové prameny, ale jsou významu podřízeného, psané ve Vratislavi, městě Jiřímu krajně nepřátelském. Většina pramenů, které svědčí proti Jiřímu, jsou rovněž z tohoto města. Jinak celý spisek nevyniká zvláštní duchaplností a byl pojednáním prof. V. Novotného: Ueber den Tod des König Ladislaw (Sitz. B. d. kgl. Böhm. Gesellschaft d. Wissensch. Nro. X. 1906, str. 20) odbyt úplně. Novotný velice podrobně rozebírá všechny chyby spisovatelovy, ukazuje mu, že nezná nejen literatury české, nýbrž ani německé o tomto předmětě. Všechna tvrzení Kanterova (druh za druhem) jsou vyvrácena jasně.

Dr. Ant. Polák.

Nová díla.

Dr. Zdeněk Nejedlý: Počátky husitského zpěvu. Spisů poctěných jubilejní cenou Král. České Společnosti Náuk v Praze čís. XVIII. V Praze, 1907. Stran XIV a 530. Cena K 6·60.

Čelakovský, Kalousek, Rieger a Stupecký: O král. hradě Pražském. Knihovny Sborníku věd právních a státních svazek zvláštní. V Praze 1907. Jest to dobré zdání dotčených professorů zemskému výboru království Českého. Kalousek podává: Stručný přehled dějin hradu Pražského. — Jar. Čelakovský: Hrad Pražský a majetková práva k němu do r. 1526. — Boh. Rieger: O českých statcích královských a korunních a o některých statcích zvláštních. — Král. hrad Pražský a jeho právní poměry. — Přehled součástek král. hradu Pražského. — Jos. Stupecký: Poznámky se stanoviska práva soukromého. Stran VI a 263. Práce Čelakovského není v tomto svazku, jelikož byla sepsaná zvláště pro král. hl. město Prahu a také nákladem jejím vydaná ve

Sborníku příspěvků k dějinám král. hl. města Prahy v sešitě 1. Stran 60. Na str. 7. práce své vzpomíná Čelakovský známé práce Fischlovy: Studien zur oesterr. Reichsgeschichte (1906)" a oceňuje ji takto: „Smělé — nejmírněji řečeno — vývody tohoto spisovatele o poměru Čech a Moravy k říši vykazují... mnohé nesrovnalosti, sledujíce hlavně německonacionální tendence a nečiní patrně nároků, aby byly brány vesměs vážně." Viz k tomu také článek Dra. Poláka v tomto sešitě. — V témž Sborníku Václav Brož píše „O domě říšského místokancléře Jakuba Kurze ze Senftenavy na Hradčanech a o zřízené při něm hvězdárně Tychona Braha".

Dr. Frant. Dvorský: O starožitném panském rodě Benešoviců. Část I. O Benešovicích, vyjímaje rod pánů z Kravař. Nákladem Musejního spolku v Brně, 1907. Členům Mus. spolku a odběratelům Vlastivědy Mor. zdarma. Stran 132 s četnými vyobrazeními.

Dr. Ant. Krecar: Emil čili o vychování. Z Rousseaua přeložil a poznámkami opatřil. Vydání 2., opravené a doplněné. V Přerově 1907. Stran 454. Cena K 4·50. Doporučuje se.

Jos. Bartocha: Alois Vojtěch Šembera. Příležitostní spis na oslavu stých jeho narozenin ve Vys. Mýtě. 1907. Stran 30.

Věstníku Král. České Společnosti Náuk v Praze třídy filosoficko-historicko-jazykové vydán byl svazek za rok 1906 s tímto obsahem: Gross Hynek: K obnově řádů městských v Č. Krumlově r. 1443. — Janko Jos. Dr.: Die Allegorie der Minnegrotte bei Gottfried von Strassburg. — Kolář Jos.: Dodatek k ruskému přízvuku. — Krejčí Jan: O středohornoněmecké mluvě spisovné. — Ludwig Alfred: Die auffindung der Tôrâh im tempel zu Jerusalem unter Josia König von Juda. — Máchal J.: Staročeské velikonoční slavnosti dramatické. — Nedoma Johann: Einige Briefe Kaiser Ferdinands III. aus dem dreissigjährigen Kriege. — Novotný Václav: Ueber den Tod des Königs Ladislav Postumus. — Schmidt Walther E.: Neuere Brüdergeschichte. — Teige Jos. Dr.: Listiny děkanství Karlštejnského z let 1322—1625. — Tischer František: K dějinám sporu arcibiskupův Pražských o právo metropolitní nad biskupy Olomuckými v XVI. století. — Voigt H. G.: Der Sermon von der Uebertragung des H. Wenzel. — Současně vydána Výroční zpráva téže Společnosti za rok 1906.

Časopisy.

Věstníku České akademie vydána redakcí Dra. Bohuslava Raýmana roč. XVI. čísla 1.—4. Z obsahu vyjímáme: Franke Emil Dr.: O tvoření kořenů a kmenů v různých jazykových skupinách. — Weigner Karel Dr.: Problém o původu člověka a řešení jeho na anatomické basi.

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jar. Golla a Jos. Pekaře roč. XIII. sešit 2. Nové práce: Müller J. Th.: Starý rukopis dvou spisů Petra Chelčického. — Plaček Josef: Ke zprávě mnicha Sázavského o cestě českého svatebního poselství do Uher r. 1157. Četné referáty, výňatky z časopisův a zprávy.

Zpráv Právnické Jednoty Moravské vydán byl redakcí Jos. Boubely, Konst. Löfflera a Dra. Fr. Bílovského ročníku XVI. sešit 1.—2. Nové práce: Reforma trestního zákona rakouského (J. Boubela). — O fotografickém srovnání písma (Mojmír Lepař). Praktické případy. Zprávy spolkové.

Českého lidu vydána redakcí Dra. Č. Zíbrta ročníku XVI. čísla 1.—8. Z obsahu zaznamenáváme: Jak se dívala Bož. Němcová na lidové podání

v „Babičce“ a v slovenských pohádkách (Dr. Č. Zíbrt). — Zvyky v právě staročeském (Dr. Herm. Jireček). — O velkém hrdinovi Janu Sladkém (Fr. Teplý). — Písně a letáky o defenestraci r. 1618 (Ant. Dolenský). — Vázání šátků na morav. Slovácku (Jos. Klvaňa). — Matouše Benešovského Philonoma Knížka slov českých vyložených, odkud svůj počátek mají, totiž, jaký jest jejich rozum 1587 (Dr. Č. Zíbrt). — Bechyňské písně z Nuzic (Jan Alb. Fritz). — Ach můj milý, věčný Bože, čím dáleji, vždycky hůře (Dr. Č. Zíbrt). — Řečické písně (V. J. Novotný). — Č. 2.: Kosteliště na Hůrce u Chodova (J. Fr. Hruška). — Praktické použití lidového ornamentu československého při výzdobě květinové (Dr. Č. Zíbrt). — K dějinám učitelských poměrů na sklonku věku XVIII. (V. Schulz). — Příspěvek k lidové korrespondenci a její ornamentice (A. Frinta). — V. Šlapáka Mělnického rýmování o lásce r. 1617 (Emil Horský). — Vysejpací rakve z doby Josefa II. (Dr. Č. Zíbrt). — Krutí noha (Adolf Daněk). — Očarovaná hájovna v Třídvorech (J. Toužil). — Č. 3.: Fr. Bartoš o studiu lidu moravského (Dr. Č. Zíbrt). Kříže v Kozárovicích na Písecku (V. Krotký). — Chození sv. Lucie v již. Čechách a Barborek v Roudnici (K. Rozum). — Poličtí proti usazování židů (Fr. J. Andrlík). — Dorota Jínová Pacovská (Fr. Tischer). — Z pamětností města Ivančic na Moravě (Dr. Č. Zíbrt). — Novější nařízení o sanytrnících z r. 1850—2 (Kaj. Turek). — Čarodějnice na Slovácku (Fr. Viktorin). — Taxa štoly arciděkana Kutnohorského a jeho kaplanův ze stol. 17. (V. Hájek). — Tance východočeské (Dr. K. V. Adámek). — Lidová píseň v Rakousku (Dr. Otak. Hostinský). — Dopisy Bož. Němcové J. E. Purkyňovi (Dr. Č. Zíbrt). — Pověry o můře (Fr. V. Bouchal). — Lidová kuchyně a kuchařství staročeské (Dr. Č. Zíbrt). — Slavnost „Ondřeje“ v Nuzicích na Bechyňsku (J. A. Fritz). — Jídla na Železnobrodsku (Barb. Hoblová). — Zakládání ohňů na panství Krumlovském a nařízení Petra z Rožmberka z r. 1540 o stíhání paličů (H. Gross). — Špalíček jednoho sta národních písní a říkadel (Mikul. Aleš). — Stařenka M. Horká vypravuje (Fr. Trnka). — Rýmování o jídle na Jistebnicku (Jarom. Maděra). — Popěvky a říkání z okolí opavského (Fr. Mosler). — Přísaha sběhlých poddaných (Dr. J. Volf). — Dvojitý klas (J. Košťál). — Č. 5.: O selské bouři ve vých. Čechách r. 1612 (Ant. Truhlář). — Masopustní skok v tanci pro vzrůst lnu (J Soukup). — Studie Fr. K. Rosůlka o lidu na Pardubicku. — Pokonanie dedičov Ondreja Kozíka v Bohuslavicach na Považí z r. 1692, 14. Junia (J. L. Holuby). — Netištěný dopis Bož. Němcové V. Hankovi v r. 1854 (Dr. Č. Zíbrt). — Na Hromnice (Jan Soukup). — Vpád Pernštejnských do zboží bystřického r. 1672 (Jan Tenora). — O virgulích (J. Tykač). — Obrazové písmo (Dr. Č. Zíbrt). — K pověstem o mrtvém milém, jenž přichází k milé. (Mil. Hýsek). — Co stála poprava žháře na počátku století XVII. na Litomyšlsku (V. Schulz). — Národopisná mapa Hané z počátku 19. stol. (Jan Kabelík). — Z dějin kraje hanáckého (Jan Svozil). — Fr. Bartoše dopisy Al. Šemberovi a Fr. Zoubkovi (Dr. Č. Zíbrt). — Lidové léčení na Veletinsku na Moravě (J. P. Kučera). — Slova slezskomoravského nářečí r. 1863 (Cyprian Lelek). — Jména hrušek a jablek (J. J. Solař). — Hanácká písnička o zemákách (Blažena Stržínková). — Česká literatura lidovědná za rok 1906. — Časové zprávy.

Věstníku českých professorů vydána redakcí Fr. Bílého roč. XIV. čísla 5.—9. Z obsahu vyjímáme: K otázce právní ochrany professorstva (Václav Müller). — Kterak povznésti úspěchy vyučování jazykům moderním na našich školách středních (Dr. Jos. Sterčinger). — Drobné zprávy a zprávy spolkové. — Obzor literární.

Časopisu Moravského musea zemského vydáno redakcí Fr. J. Rypáčka, Dr. Fr. Šujana a E. Bayera roč. VII. čís. 1. Obsah: Popis kraje Hanáků-Blaťákův (Jan Svozil). — Nové archaeologické objevy v okolí brněnském (Al. Procházka). — Lidové práce síťkované na mor. Slovensku (Fr. Kretz). — Poznámky k mapě mor. Valašska (Jos. Válek). — Kroj lidu slovenského na Moravě. Část II. (Jos. Klvaňa). — Leonhard Euler a styky jeho s Prokopem Divišem (Dr. Jan Koutný). — Darovací list p. Krištofa z Boskovic a na Třebové z r. 1541 (Fr. Vlk). — Zprávy spolkové. — Literatura.

Sborníku České spol. zeměvědné vydána redakcí Dr. J. Metelky ročníku XII. čísla 3.—10. Obsah: Základní rysy geomorfologických vlivů na poměry hospodářské (Dr. Viktor Dvorský). — Tibet (Dr. Em. Fait). — Na horách Vulkánských (Karel Drož). — Morfologie jezer v úvodí dolní Neretvy (J. Bělohlav). — Vesuv a jeho letošní výbuch (Dr. Fr. Slavík).

Slavorum litterae theologicae. Ročníku II. čís. IV. Roč. III. čís. 1.—2. se zprávami ze všech liter. slovanských.

Hlídky vydána redakcí Dra. Pav. Vychodila roč. XXIII. čísla 10.—12., roč. XXIV. čís. 1.—6. Nové práce: Úprava škol v zemích habsb. za Marie Terezie a Josefa II. (Rich. Tenora). — Dnešní pojem dějin filosofie (Dr. J. Kratochvíl). — Marxův vědecký socialismus a budoucí společnost (Dr. M. Kubíček). — Ještě jednou hagiografické legendy (Dr. J. Sedlák). — Několik poznámek o vědecké práci a kritice (Dr. J. Kratochvíl). — Prokop Dvorský (Jan Kakš). — V roč. XXIV.: Spis Stanislava ze Znojma „de Antichristo“ (Dr. J. Sedlák). — Moderní harmonická hudba (L. Janáček). — Dnešní studium dítěte (Dr. J. Kratochvíl). — Leonid Nikol. Andrejev (Aug. Vrzal). — O svobodném zednářstvu (Fr. Vídenský). — Stanislav ze Znojma na Moravě (Dr. J. Sedlák). — Daň ze stoupnutí ceny (JUDr. J. Ošmera). — Ruská belletrie za revoluce (A. Vrzal). — K revisi rozvodového zákonodárství ve Spojených státech (Jan Staněk). — Nižší psychismus a zodpovědnost (V. Lankaš). — Dějiny alumnátu brněnského (Dr. Jos. Samsour). — Můj názor o sčasování (rhythmu) (Leoš Janáček). — Dějiny čes. divadla v Brně. (Mil. Hýsek). — Ruská kolonisace (Prokop Šup). — Posudky, věda a umění. Zprávy, školství, směs.

Vlasti vydána redakcí Tom. Škrdla roč. XXIII. číslo 4.—8. Z obsahu vyjímáme: Československá jednota, rozluka a vzájemnost (Fr. V. Peřinka). — Spolkové zprávy.

Obchodního obzoru vydány redakcí B. Holmana a J. Slezáka roč. II. sešity 9.—12. Z obsahu vyjímáme: O poslední vůli (Mojmír Lepař). — Nové peněžní ústavy (B. Holman).

Hradeckého kraje vydána roč. IV. čísla 1.—3. Práce týká se téměř vesměs severovýchodních Čech, ale obsah jest bohatý.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

Václav Royt.

Vzpomínka na činnost jeho vědeckou.

Napsal Rudolf Dvořák.

Z trojice vůdčích mužů, kteří od sklonku let šedesátých do konce minulého století byli v čele vědeckého života českého na Moravě, letos opustil nás poslední. Vincenc Brandl, který z nich nejdříve zahájil činnost literární, první také odebral se na věčný odpočinek 26. prosince 1901. Za ním po celých pěti letech (11. června 1906) následoval František Bartoš, který z nich nejdéle zachoval si svěžest pracovní a jehož smrt zachvátila takřka s perem v ruce. Letos (27. května) odešel Václav Royt, první redaktor tohoto Časopisu, za posledních let svého života předseda Matice Moravské, k jejímž snahám přirostl celou duší.

Literární působnost Roytova — a jen tato budiž předmětem naší úvahy — liší se dosti podstatně od působnosti Brandlovy a Bartošovy. Brandl i Bartoš, jsouce rodáky moravskými, tkvěli kořeny svými úplně v půdě domácí, a práce jejich nesou se určitým, rázovitým směrem; nezapomínají sice souvislosti moravského lidu s ostatním celkem národním, hledí však vystihnouti individuální ráz jeho každý svým způsobem, první po stránce historickoprávní, druhý po stránce jazykozpytné a lidovědné. V tom tkví také jejich pracovní program, jejich cíl životní. Jinak jest tomu u Royta. Narozen byv v Čechách (v Nové Vsi, 1. září 1827), zažil mladých let v Praze; studoval na akademickém gymnasiu a potom filosofii na tamější universitě, kdež také u Václava Vladivoje Tomka složil státní zkoušku z historie na střední školy. Učitelskou činnost svou zahájil sice hned potom na Moravě, a to jako supplující učitel na gymnasiích v Jihlavě (1853) a ve Znojmě (1854), kdež r. 1859 jmenován byl skutečným

professorem a kde pobyl do r. 1867; ale německé ovzduší těchto měst nedovolovalo mu, aby se blíže seznámil s tehdejší literární společností brněnskou a — co váží ještě více — s veškerým tehdejším ruchem buditelským, jehož střediskem bylo rovněž Brno.

Bude vděčným úkolem příštího životopisce, vyložiti, měl-li Royt účastenství jako mladý student při pražských událostech roku 1848 a jak veliké. Uhodil jsem kdysi na něho v důvěrnější rozmluvě přímou otázkou, týkající se tohoto období života jeho, ale dostalo se mi odpovědi vyhýbavé. Nepochybuji však, že hojná korrespondence, která se zachovala v pozůstalosti Roytově, objasní nám i tato zajímavá léta jeho.

Síla individuality Roytovy dovedla odolati dlouholetému působení cizího živlu ve Znojmě. Důkazem toho jest, že právě tam oddal se vedle svědomitého zastávání úřadu učitelského badání historickému. S počátku činnost tato záležela jen v pilné četbě knih, které mu byly přístupny. K samostatným pracím většího rozměru nebylo ve Znojmě dosti pomůcek pramenných. Také společnost tamější nepodávala dosti podnětů vnějších. Z kollegů Roytových působili za prvních let na ústavě Jan Lepař a Karel Šmídek; onen opustil ústav již r. 1857, byv přeložen do Jihlavy, tento pak brzo potom odebral se do Brna na německé gymnasium. S Roytem zůstal z Čechů na ústavě ještě Theodor Lazar, národně uvědomělý, ale literárně nevalně činný. Také Royt zprvu až příliš nesměle vstupuje na půdu samostatné produkce. Známe pouze dvě práce, které za svého třináctiletého pobytu ve Znojmě vydal tiskem. Obsah jejich jest jednak literárně historický, jednak místopisný. Obě uveřejněny jsou v programech tamějšího gymnasia. R. 1857 vyšlo pojednání: „Die Königinhofer Handschrift und ihre Würdigung in anderen Literaturen.“ Malá tato práce programová nepřináší nic nového, nýbrž podává německému čtenářstvu vedle obsahu R. K. výzkumy a mínění Palackého, Šafaříka, Wenziga, Jungmanna a Nebeského. O pochybnosti v pravost rukopisů není zde ještě ani stopy. Věc jest i při duchu tak badavém a kritickém, jakým byl Royt, zcela pochopitelná, neboť až po tu dobu jediný Legis-Glückselig (r. 1852 a 1853) pojednal, a to ještě nepřímo, o rukopisech s jakousi skepsí, která nemohla se patrněji dotknouti mladého badatele, pohlížejícího s úctou

a s vážností k mužům rázu Palackého a Šafaříkova. A přece právě tato celkem nepatrná práce Roytova dala podnět k tomu, že se boj o rukopisy rozvířil ve veřejnosti. Byl to Julius Feifalik, který již dříve se zabýval touto otázkou a téhož roku, co vyšel programový článek Roytův, v Notizenblattě brněnském a kromě toho ve zvláštní práci („Über König Wenzel", 1857) žádal rozhodně, aby rukopisy byly prozkoumány. Když vyšla práce Roytova, Feifalik posoudil ji nepříznivě v Zeitschrift für österr. Gymnasien (1858) a tam také projevil přání, aby se konečně přestalo s pouhým chvalořečením a aby se raději věnovala péče důkladnému a podrobnému kritickému probadání R. K., vztahův jeho k české starobylosti, k tomu, co z jiných pramenů známe o staročeských mravech, životě, mythologii. Feifalik hned potom sám zahájil toto badání rozličnými pracemi, za ním následoval (1859) Max Büdinger a jiní, a od té doby otázka rukopisná neustoupila s denního pořádku, až zásluhou Masarykovou, Gebaurovou a Gollovou byla rozřešena úplně.

Royt zatím obrátil se na pole jiné, vědomostem jeho mnohem přiměřenější. Oddal se pilné četbě domácích děl dějepisných, studiu tištěných edicí pramenných, pokud mu byly přístupny ve Znojmě, a se zvláštní zálibou zabral se do místopisu znojemského. Výsledkem těchto prací jest druhý programový článek, vydaný r. 1864, s názvem: „Die Anfänge der Stadt Znaim". V něm vykládá Royt podle četných pomůcek počátky a vývoj hradu i města Znojemského do 14. stol. Později ještě jednou vrátil se k tomuto oblíbenému thematu a pojednal o něm v české práci zevrubněji a soustavněji.

Do Brna přišel Václav Royt již jako čtyřicátník, tedy v plném věku mužném, kdy mu již nebylo možno přizpůsobiti se docela buditelským snahám mužů, kteří od let již se obírali snahami těmi, znajíce zevrubně potřeby lidu moravského. Nicméně společnost tehdejších literátů brněnských získala v něm učence neobyčejně sčetlého, kritika i badatele nad jiné bystrého a pracovníka vynikajícího, nikoli sice bohatou plodností, za to však svědomitostí a takřka příslovečnou minuciosností a přesností.

Založení prvního českého gymnasia v Brně jest činem velikého významu kulturního; jím netoliko se zahajuje silný vývoj našeho středního školství, na který dnes, po čtyřiceti letech, pohlížíme s radostí a s úžasem, jím vzpružuje se ne-

nepatrnou měrou politický i národní život brněnský, jím konečně umožněno utvoření pevného střediska literárního a především vědeckého v hlavním městě moravském.

Nelze říci, že by bylo Brno mělo nedostatek hybných sil po této stránce. Bylť zde Vincenc Brandl, který, ač o sedm let mladší nežli Royt, byl tehda již v plném proudu vědeckého tvoření; zvláště svou obranou Velehradu proti Dudíkovi zjednal si zvučné jméno po celé Moravě a po smrti Chytilově (1861) stal se archivářem zemským. Nežli Royt vůbec mohl zahájiti v Brně nějakou činnost, k čemuž patřilo nejen hlubší vniknutí do pomůcek pramenných, nýbrž i bližší seznámení s tehdejší literární společností brněnskou, Brandl založil si již svou slávu vydáním prací z oboru právních dějin, které se počítají k jeho pracím nejlepším. Ze starší generace buditelské Royt zastihl v Brně ještě Frant. Sušila, kolem něhož seskupila se družina nadšených jeho ctitelů, většinou kněží, kteří hleděli mistra dostihnouti nejen v náboženském pietismu, nýbrž i v horlivosti vlastenecké. Sušil zemřel sice již rok po příchodě Roytově do Brna (1868), tak že nebylo asi významnějších styků mezi oběma, za to však nastaly tím vroucnější styky Roytovy s nástupci jeho, mezi nimiž přední místo zaujali Matěj Procházka a Vladimír Šťastný. Pilným pěstitelem filosofie a literární historie byl Karel Šmídek, professor německého gymnasia, s nímž se Royt znal již ze Znojma, na reálce působil slavista A. Matzenauer. K nim přidružili se později jiní ještě pracovníci brněnští i venkovští, jako Reichert, Vašek, Kulda, Wurm, Bílý, Kotsmích, Vymazal, především František Bartoš, který jmenován byv r. 1869 professorem českého gymnasia brněnského, svou úžasnou plodností literární a společenskou agilností dal hlavní podnět na semknutí všech pracovních sil na jediný podnik — na založení „Časopisu Matice Moravské“.

Matice Moravská, založená již počátkem let padesátých, vytkla si hlavním úkolem vydávati dobré spisy a tím šířiti lepší uvědomění mezi lidem moravským. Ale téměř po dvacet let valně nedařilo se této činnosti, spolek vyvíjel činnost skrovnou, ač mužové vynikající, jako na př. Petr Chlumecký a Alois V. Šembera snažili se o vzpružení jeho. Z nejzáslužnějších skutků bylo r. 1866 vydání Brandlova díla „Spisy Karla Staršího z Žerotína“, v jehož úvodě, jednajícím o soudě panském, dán

byl základ na pěstování právních dějin moravských. Ale jinak spolek utkvěl v dokonalé ztrnulosti, jejíž příčinu dlužno hledati především v nedostatku vědeckých pracovníkův. A v tom právě stal se obrat založením prvního českého gymnasia brněnského, které přivolalo do Brna celou řadu mladých nadšených pracovníkův. Příznivé okolnosti působily také na vzpružení spolkové činnosti Matice Moravské. Spolek, jenž r. 1869 zvolil si hraběte Egberta Belcrediho za předsedu, archiváře Brandla za náměstka jeho, dra. Pražáka za pokladníka, Gregora a Lazara za jednatele, měl r. 1870 již 665 členů, z nichž značná část byla z Čech, i chystal se na vydávání spisů Sušilových, Klácelových, Brandlových, Matzenaurových a j. Nyní mohlo se již pomýšleti také na soustavnější práci vědeckou, zejména na vydávání vědeckého časopisu, jehož účelem, jak asi tanul zakladatelům s počátku na mysli, bylo uveřejňování všech vědeckých výzkumů z oboru kteréhokoli — pokud se týkaly Moravy — českým jazykem. Poněvadž Vincenc Brandl, který byl vůdčím duchem spolku, zahrnut byl četnými jinými pracemi, musilo se upustiti od záměru, aby byl pověřen redakcí tohoto časopisu. I byl k úkolu tomu vyhlednut Václav Royt, mající pověst exaktního badatele, do něhož skládány byly veliké naděje do budoucnosti. Naděje ty byly odůvodněny netoliko dosavadní činností jeho ve Znojmě, nýbrž oživeny novou prací, kterou Royt uveřejnil již druhého roku po svém příchodě do Brna. Jest to programový článek českého gymnasia brněnského z r. 1868: „O církevních immunitách v Čechách a na Moravě“. Přesná forma vědecká i správný český sloh této jeho první české práce podaly dobrý doklad o jeho úplné způsobilosti na řízení prvního vědeckého časopisu na Moravě. První professor historie na českém gymnasiu brněnském stal se prvním redaktorem „Časopisu Matice Moravské“.

V prvním sešitku Časopisu, kde uveřejněny byly jen dvě práce, Brandlova obsahu právně historického a pojednání Matzenaurovo o příbuznosti jazykův indoevropských, naznačila redakce, jakým směrem míní říditi časopis. Dle Roytova návrhu, jejž schválil výbor Matice Moravské, měl časopis „v obor svůj pojímati rozpravy obsahu vědeckého, a jakkoli žádnému odvětví vědy neměl zůstati nepřístupným, měl přece především na zřeteli míti badání taková, jež by přispívala obsahem svým

k vyjasnění minulosti českého národa po celém rozsáhlém jevišti jeho. V historické části této mělo se vedle dějin politických a církevních zvláště přihlížeti k prostrannému oboru dějin vzdělanosti národu našeho, jako: k historii práva, umění, písemnictví, městského a venkovského života, korporací a p. —, zkrátka ke všemu, čímž možno osvětliti nějakou temnou stránku společnosti české v minulosti a takto přispěti k hlubšímu poznání dějin ducha českého. Také měla býti pěstována topografie Moravy a podávány zprávy o rodech panských, rytířských a proslulých měšťanských, jakož i vypsání životův oněch osob, jež zvláště vynikaly v národu našem".[1])

Již v tomto programovém prohlášení vtiskuje se časopisu ráz osobnosti prvního redaktora: obsah jeho měl býti převahou historický a ryze vědecký. Tento dvojí ráz časopisu se také s počátku zachovával přesně. Vedle dvou příspěvků filologických A. Matzenaura a Frant. Bartoše první ročník přinesl pojednání vesměs historická, podaná Brandlem, Reichertem a Roytem, který přispěl do něho třemi studiemi drobnějšími: „O Brně za nejstarší doby", „O včelařství českém za starých časů a o bývalém tovaryšstvu medařů Valašsko-Meziříčských a Rožnovských", konečně článkem „Stanislav ze Znojma a jeho rod". V první stati zejména hypothesa Roytova o původě jména „Brna", jejž vykládá povahou půdy, vzbudila v pozdější době leckterou kontroversi, která však dosud neobjasnila ničeho; důležitější je stať po stránce topografické; poloha města, zvláště za dob starého podhradí, i vývoj jeho do 13. stol. vyloženy bezpečně, pokud připouštějí kusé prameny této doby. V druhé stati zajímavým způsobem dovozuje se z pramenů názor, že včelaři a brtníci čeští i moravští, kteří původně byli v poměru služebné čeledi, od 13. stol. za příkladem jiných společenstev živnostenských vymaňují se z poddanství a nabývají volného provozování své živnosti. Studie o Stanislavovi ze Znojma jest z části výsledkem horlivého zkoumání místních památek, jimiž se Royt zabýval za pobytu svého ve Znojmě; i podařilo se mu hlavně z městské knihy znojemské přispěti podstatně ku genealogii Stanislavových předků ze 14. století.

---

[1]) Čas. Mat. Mor. I., 48.

Topografické znalosti své o Znojmě uložil Royt v jiném pojednání, jež uveřejněno v Čas. Mat. Mor. r. 1871 („Úryvky ze starého místopisu Znojemského“). Tam dovozuje, že nejstarší hradiště Znojemské ještě z dob slovanských stálo na Hoře sv. Hippolyta (Pöltenberg), jež také správně má se nazývati Hradištěm (čili Hradnicí), kdežto historický hrad Znojemský vystavěn byl později na straně protější, kde také v jeho podhradí bylo založeno potomní město. Méně bezpečna jsou data o vzniku a dalším vývoji vlastního hradu Znojemského, ježto jsou částečně založena na padělcích Bočkových, které tehda Roytovi nebyly ještě známy jako padělky.

V prvních třech ročnících časopisu, jehož redakce mu byla svěřena, Václav Royt úzkostlivě šetřil programu vytčeného z r. 1869. Ale čím dále, tím více se ozývaly hlasy z obecenstva, aby časopis upustil od přísné formy vědecké; tomuto přání výbor Matice Moravské usnesl se konečně vyhověti, a tak v ročníku třetím (na str. 194.) redakce oznámila svým čtenářům, že se budou vedle článků rázu vědeckého uveřejňovati i práce z kteréhokoli odvětví ve formě volnější, mají-li slušný podklad reálný. Royt asi nerad ustoupil tomuto novému směru, ale přání čtenářstva a snad ještě více nedostatek příspěvků, jež by snesly přísné měřítko jeho vědecké, přiměly ho k povolnosti. Sám však nepřizpůsobil se nikterak nové změně programové, práce jeho potomní mají stále znak přesné vědeckosti a neprozrazují v ničem snahy popularisační. Ano, právě v posledních čtyřech ročnících Čas. Mat. Mor., které ještě redigoval Royt, uloženy jsou nejznamenitější práce Roytovy, vynikající nad všechny dosavadní, a to nejen rozsahem, nýbrž i hloubkou studia pramenného, bezpečným úsudkem a samostatným nazíráním. Jsou to práce: 1. „Svatý Ota, biskup Bamberský, apoštol Pomořanů. Úryvek z dějin baltického Slovanstva.“ (Čas. Mat. Mor. r. 1872). 2. „Nejnovější archaeologická zkoumání na ostrově Raně“. (Tamže r. 1874). 3. „O Slovanech na ostrově Raně a o vyvrácení moci jejich r. 1168“. (Tamže r. 1875).

Příchodem do Brna dosáhl Royt, po čem před tím za dlouholetého pobytu ve Znojmě toužil marně, totiž přístupu k tištěným sbírkám pramenným, jimiž mu bylo umožněno samostatné kritické badání v oboru historickém. Pertzova Monumenta, Jaffého Bibliotheka, z domácích sbírek náš Codex, Fontes rerum

bohemicarum a Emlerova Regesta byly stálou jeho a nejmilejší četbou. Z nich vybíral si autory, kteří mu podávali stavební látku na oblíbená jeho themata. Četba Herborda a Ebona, životopisců sv. Oty Bamberského, povzbudila jej na vylíčení obou misií tohoto věrověsta lidu slovanského v zemi Pomořanů, neboť poznal v nich nejen příspěvek důležitý pro dějiny misií křesťanských u Slovanů pobaltských, nýbrž i zajímavé zprávy o živobytí dávného Slovanstva při Baltě, tedy zároveň i pramen pro kulturní dějiny národů slovanských. Royta pak zvláště lákala ještě jiná stránka těchto pramenův: obsahovalyť v sobě i nejstarší zeměpis pomořský, podávajíce takřka nejstarší mapu západního Pomoří.

Mnohem více však nežli Pomořansko poutalo badavého ducha Roytova jiné dějiště dávno zašlého působení ducha slovanského. Jest to památný ostrov Rana. Dobytí posvátného Jarkuna (Arkony) Dány r. 1168, poslední hradby slovanského živlu baltského, pád svatyně nepřemoženého dosud boha Svantovíta, jenž na dobro ochromil odpor hrdinského kmene Ranův, jest Roytovi událostí významu světodějného, „neboť ona nám ukazuje k vítězství kříže nad modlami a germanské čeledi nad slovanskou na Baltu.“ [1]) A na jiném místě praví o této události, že jest „rovněž tak vážná, jako v starém věku zaniknutí Karthaginy. Jako zde v jižním vodstvu evropském ustoupilo plémě semitské arijskému, tak i tam ustupuje nyní ve vodstvu severním čeleď slovanská germanské. A v dějstvu baltických národů není události, která by se rovnala významem svým zkáze Arkony, jako teprv po uplynutí více než pětistoleté doby založení Petrohradu Petrem Velikým“.[2])

Zajímavo jest, že ve všech těchto pojednáních Roytových ozývá se především topograf a kulturní historik. Souvislé vypravování ustupuje do řady druhé. Četba Adama Bremského, Helmolda a Saxona Grammatika budí v Roytovi, jako historickém badateli, především snahu, aby vyložil polohu Jarkuna, Karenice a jiných míst důležitých a vybral kritickým způsobem všecko, co by přispělo na vylíčení bohoslužby ranských Slovanův i ostatního jejich života. Ze zlomkovitých zpráv jmenovaných leto-

---

[1]) Čas. Mat. Mor. VI., 189.
[2]) Tamže VII., 167.

pisců Royt vybral všecko, co může přispěti na rozmnožení našich vědomostí o mythologii starých Slovanův, a tím také naznačil methodu jediné správnou, jakou badatelé v tomto oboru mají postupovati. Kdyby se bylo u nás šlo stále touto empirickou methodou, vytčenou Roytem již před třiceti lety, zajisté by mythologie slovanská byla vybudována na bezpečných základech.

O dějinách domácích nevydal Royt ani jediné práce výpravné, čehož dlužno jen litovati, poněvadž jeho bezprostředné nazírání, čerpané přímo z pramenů, bylo by jej povýšilo nad mnohé spisovatele, jimž se nedostávalo této podmínky nejpřednější a na správné vylíčení událostí nevyhnutelné. Že Royt české prameny výpravné i listinné znal z vlastní četby a že je také rozebíral kriticky, vysvítá z četných posudků jeho, jež vydal o sbírkách pramenných i o hotových pracích výpravných, domácích i cizích.[1]) Vysvítá odtud, s jakým zájmem stopoval činnost Dudíkovu, Brandlovu, Emlerovu a j. Zvláště Dudíkovy práce historiografické vážil si neobyčejně. Ve sporu Dudíkově s Brandlem o otázce velehradské střízlivý ve všem duch jeho klonil se více k věcným důvodům onoho; nesouhlasil zejména, aby národní a politické motivy byly vnášeny do otázky, jak činil Brandl. Royt byl si dobře vědom vad a nedostatků díla Dudíkova a také je vytýkal ve svých posudcích, ale dovedl také oceniti nesnáze takového díla souborného. Týče se to ovšem hlavně prvních svazků díla Dudíkova, kterým ani Palacký neodepřel uznání, jehož Royt vzpomínával také často. Važme si Dudíka, říkával často nám žákům gymnasijním, neboť sám Palacký se často odvolává na něho slovy: „Já a Dudík v té věci souhlasíme.“

R. 1875 Václav Royt vzdal se redakce „Časopisu Matice Moravské“, kterou po sedm let přes mnohé překážky konal

---

[1]) Jsou to referáty, vydané v Čas. Mat. Mor., a to: r. 1870 o Dudíkově „Mährens allgem. Geschichte, V. Band“, r. 1871 o Dudíkových „Dějinách Moravy“, díle I., seš. 1.; r. 1872 o „Pramenech dějin českých (Fontes rerum bohem.), díle I.; o Brandlových „Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové, tom. I.; o Emlerových „Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, pars II.; r. 1873: o Malého „Stručném všeob. slovníku věcném“, i o nových spisech německých, týkajících se dějin českých (H. Jenkner, Über die Wahl K. Wenzels; F. v. Bezold, Zur Geschichte des Husitenthums; J. Krebs, Christian von Anhalt und die kurpfälzische Politik am Beginne des dreissigjährigen Krieges; R. Rössler, Über den Zeitpunkt der slavischen Ansiedlung an der unteren Donau).

vzorně, nepřipustiv do sloupcův jeho prací méně cenných vůbec. Příčinu odstoupení nesnadno lze zjistiti, neboť kusé výroční zprávy spolkové a ještě chudší protokoly výborových schůzí i valných hromad z oněch let nezanechaly nám ani stopy po vysvětlení. Doufejme, že nedostatek ten se nahradí ze zpráv jiných, zejména z korrespondence Roytovy, Bartošovy a jiných vrstevníkův. Jest jisto, že Matice octla se opět ve velikých nesnázích peněžitých a že rozhodující členové spolku, zvláště Brandl, v dosavadním řízení Časopisu viděli částečnou příčinu toho, domnívajíce se, že uveřejňováním populárních článků Časopis zjedná si větší oporu v širokých vrstvách intelligence. I zvolen byl redaktorem František Bartoš, který jím zůstal vůbec do dočasného zániku Časopisu r. 1882. Royt zůstal sice po celou tu dobu ve výboru Matičního, ale do Časopisu, s jehož volnějším směrem asi nesouhlasil, nepřispěl již ani jediným pojednáním. Posledním příspěvkem jeho jest tam posudek o VIII. svazku Dudíkových „Mährens allgem. Geschichte“ r. 1878. Ale i jinak od té doby vysychá nápadně proud činnosti jeho vědecké, která sice nikdy nevyznačovala se velikou produktivností, nicméně byla vždy dosti obsažná, vnitřním obsahem neobyčejně cenná a zdánlivě tak založená, že náhlé přerušení nebylo pravděpodobno u muže, který nedospěl ještě ani abrahamovin. A přece, čeho se nenadál nikdo, stalo se: kromě jediné práce rázu místopisného, uveřejněné r. 1882 v „Obzoru“,[1]) Royt nevydal na veřejnost ničeho, co by bylo svědčilo o další činnosti jeho po této stránce. A přece bylo známo všem, kteří s ním měli styky častější, že nepřestal pracovati na poli dějezpytném a že jeho pracovní stolek utajuje v sobě leckterý poklad rukopisný.

R. 1884 Royt byl povolán na řízení pobočných tříd prvního českého gymnasia brněnského, které byly umístěny v budově ústavu učitelského na Starém Brně. V lednu 1886 jmenován byl ředitelem samostatného nižšího gymnasia starobrněnského a hned potom přidělen zemské školní radě, kde mu svěřen dozor nad částí národních škol moravských. R. 1888 byl jmenován skutečným zemským dozorcem školním. Tím přišel na toto vynikající působiště školské po prvé (nehledě ku krátkému pů-

---

[1]) „Starobylý chrám sv. Petra a Pavla v Brně byl i po založení města Brna kostelem českým.“

sobení zem. inspektora škol. Vincence Prouska za let sedmdesátých) muž českým duchem vychovaný, česky myslící a cítící. Nehlučné, ale vytrvalé působení Roytovo v tomto úřadě povzneslo a zvelebilo naše obecné a měšťanské školství měrou netušenou; utrakvismus byl vymýcen úplně, počet škol byl značně rozmnožen; také v tom měl Royt nenepatrné účastenství, že potom druhým zemským dozorcem národních škol byl jmenován Čech stejně rozhodný, Josef Lošťák. Ustanovování německých dozorců nad českými školami bylo odstraněno navždy, a zbyla po něm jen pokořující vzpomínka.

Této činnosti dlužno vzpomínati jen s povděkem. Nemožno však mlčením pominouti, že Royt od času, co se ujal úřadu školského s celou duší, odcizil se úplně veškerému ruchu literárnímu. Vlastní tvořivost sice přestala již dříve, ale Roytova zkušenost, hluboké jeho vědomosti a neposlední řadou též vlivné jeho postavení společenské těžce byly postrádány při vědeckých podnicích, které se zakládaly počátkem let devadesátých. Brandl, ochuravěv nebezpečně očima, zastavil tehda nadobro veškeru činnost vědeckou, Bartoš byl příliš zabrán svými studiemi jazykozpytnými. Když r. 1891 Frant. Kameníček dal podnět na obnovení „Časopisu Matice Moravské", Royt stál úplně mimo podnik, ba nedocházel ani do schůzí Matičních. Stejně nepatrnou účast jevil při založení „Musejního spolku" brněnského, ač byl zvolen prvním předsedou jeho, a když spolek ten r. 1896 za vedení Dvorského, Kameníčka a Slavíka počal vydávati „Vlastivědu Moravskou", nebyl jím podporován ani v této důležité věci. Muž, který vychoval celou generaci historickou, ztratil všechen styk s ní i s celým ruchem literárním, jí vzbuzeným. Nechci říci, že tím způsobeny byly nesnáze, s nimiž Vlastivěda zápasí posud. Příčiny toho dlužno hledati jinde. Mladší dorost vědecký, vychovaný Gollem a Gebaurem ve směru exaktním, pokud hustou sítí Gollovy organisace vědecké byl propuštěn do Brna, přinesl s sebou nechuť na popularisování vědy, odepřel všeliké spolupracovnictví při Vlastivědě, a tím částečně dán podnět k výtce předního učence našeho, že zpracování některých částí místopisných bylo svěřováno dilettantům. A s podobnými překážkami zápasí i Časopis Matiční.

R. 1900 Royt, vyznamenaný již před tím Českou akademií, jež ho jmenovala dopisujícím členem, i panovníkem, který mu

udělil řád železné koruny, odebral se na trvalý odpočinek, i bylo mu dopřáno, aby zažil několik let u svých milých knih a zápiskův. Vrátil se nejen do své pracovny, nýbrž vstoupil i činně do života literárního. Navštěvoval pilně přednášky, konané v Moravské musejní společnosti i ve Vědeckém klubu, a přijal po smrti Brandlově i volbu starosty v Matici Moravské (1902), ve které přes pokročilý věk kmetský jevil neobyčejnou činnost. Úspěchy Matiční za posledních let jsou z veliké části zásluhou jeho. Zemřel po delší chorobě, projeviv mně, když jsem ho naposled navštívil před smrtí, živou lítost, že se nemůže rozloučiti osobně s milými členy Matice Moravské.

Literární pozůstalost Matouše Frant. Klácela.

Napsal Jan Kabelík.

Roku 1869 M. F. Klácel vykonal úmysl, který v něm léta uzrával, a odebral se do Ameriky zprostit se všech úvazků, jež ho ve staré vlasti tísnily. Marné byly prosby a domluvy nejvěrnějších přátel, Al. V. Šembery, M. Mikšíčka, P. Bílky a j., již věděli o jeho plánu, aby v pokročilém už věku svém (narodil se r. 1808) nepouštěl se do dalekého světa, do neznámých poměrů za nejistým působením i chlebem. „Starý sokol“, jak se sám básník a filosof náš nazval, odletěl na „svobodný západ“ a rozvinul tam jako Ladimír Klácel novou činnost, hlavně publicistickou, která ve staré vlasti mimo nepatrný kruh nejvroucnějších jeho ctitelů (rodiny Mikšíčkovy a spisovatele J. V. Hrubého) zůstala neznáma. Nám odemřel Klácel svým odchodem, a tak Vinc. Brandl ještě za života jeho ve článku Příspěvky k životopisu Matouše Františka Klácela (Čas. Mat. Mor. 1881, str. 71—120), pokládaje literární práci jeho za dokončenou, podal první souborný její přehled do r. 1852. Z pozdějších českých prací Klácelových zůstala v něm nedotčena zejména Ladověda[1]), k jejímuž vydání Maticí Moravskou nedošlo a jejíhož ocenění jako vůbec podrobného rozboru veškeré

---

[1]) Ladověda zachována v Brně v Mat. Moravské; některé listy Klácelovy z Ameriky, koncepty jeho dopisův i básně v rkp. sesbíral p. prof. dr. Stan. Souček. O těch zde není řeči.

činnosti Klácelovy čekáme z povolaného péra p. prof. dra. St. Součka. Krátce potom Klácel zemřel 17. března 1882 v Belle Plaine u věku 74 let.[1])

Literární jeho pozůstalost záhy upadla v zapomenutí a pokládána již za ztracenou.

Tu byl jsem dvojí věcí nutkán, po ní se píditi. Bylo mi předně pro studii o Leop. Hansmannovi zjistiti, je-li Franta na vojně, dotud připisovaný Klácelovi, prací jeho či Hansmannovou a octly-li se nějaké jiné povídky Hansmannovy, jak sdělil p. St. Hansmann, vskutku v Americe s Klácelem, jenž si je prý vzal na prostudování a snad na vydání. Po druhé bylo lze z pozůstalosti té nadíti se vzácné kořisti pro korrespondenci moravských buditelů, již připravuji na vydání tiskem.

Dověděl jsem se od p. red. J. Rosického z Omahy za pobytu jeho v Praze, že v Belle Plaine dosud žije p. František Záleský, jenž aspoň poslední dny těžce zkoušeného Mat. Fr. Klácela zjasnil, dopřáv mu ve svém domě opatření až do smrti. I požádal jsem p. Záleského za laskavou zprávu o pozůstalosti Klácelově připojiv prosbu, aby ctitelé Klácelovi, zbylo-li po něm něco rukopisův a knih, poslali je do vlasti, a tož rukopisy do Musea království českého, věci pak Ameriky se týkající do musea Náprstkova. Dříve ještě nežli já, vyjednával, aniž jsme druh o druhu věděli, o zaslání pozůstalosti Klácelovy do vlasti p. prof. dr. St. Souček pro svá studia o Klácelovi. P. Záleský uveřejnil úryvky z našich listů v časopise a vyzval všecky, kdo by nějaké literární práce Klácelovy měli, aby mu je zaslali; sám pak s některými jinými přáteli rozejeli se ihned, aby osobně shledávali zbytky jejich.

Štěstí jim přálo. Choť p. dra. Rudiše-Jičínského nalezla pozůstalost Klácelovu v Muscatine u dcer paní Anny Mohlové, dlouholeté ošetřovatelky Klácelovy, která dosloužila mu do smrti a loni teprve zemřela.

Péčí pp. Záleského, dra. Rudiše-Jičínského a nákladem jejich i jiných svobodomyslných Čechův amerických — budiž jim za to vzdán nejvřelejší dík — posláno vše, co se ještě zachovalo, ve dvou velikých bednách do Prahy, a tož vesměs do

---

[1]) O pobytě jeho v Americe psal u nás J. V. Hrubý: Ladimír Klácel v Americe. Nár. Noviny 1884, čís. 14.

útulného domu, jenž nesa nápis „Co srdce pojí, moře nerozdvojí“, jest odedávna střediskem našich krajanů zahraničních, zejména pak amerických — do musea Náprstkova. Zásilka došla do Prahy na sklonku r. 1906, a teprve když minula úporná zima, bylo lze ji prozkoumati.[1])

Dne 3. července 1907 o sletě všesokolském odevzdali zástupci svobodomyslných Čechův amerických ještě poslední zbytky shledané pozůstalosti.

Rukopisy byly smotány a složeny ve stůčkách a svazečcích nejrozmanitějšího formátu. Prohlížeje je, viděl jsem, že za neustálého stěhování nebohého Klácela a zase 25 let po jeho smrti nastal v nich takový chaos, že bude mi bráti list za listem, abych zjistil, oč mně šlo. Kořist k mým účelům byla, bohužel, velice hubená.

Ale když jsem již byl se dal do probírání, urovnal jsem celou rukopisnou pozůstalost, jednak aby mohl býti pořízen soupis její na nutné zařazení, jednak aby bylo lze jí vůbec užívati. O výsledku práce své podávám tuto zprávu širší veřejnosti v témže časopise, který přinesl kdysi zprávu o části (ovšem části důležitější) činnosti Klácelovy, poněvadž toho muž významu jeho zajisté zasluhuje. Nepodávám rozboru, nýbrž jen registruji, co a kolik se zachovalo, přičiňuje pouze tu i tam k obsahu některé drobné vysvětlivky, jež se budou jeviti velice nestejnoměrnými; při filosofických spisech jich vůbec není, při belletrii jsou snad širší, než by se očekávalo. Ale obé, tuším, právem. Kdežto tato jest snad registrováním namnoze odbyta provždy, spisy filosof. čekají a dojdou teprve rozboru odborníkova, který předbíhati bylo by prací zbytečnou a na ten čas i nemožnou.

V závorkách poznamenávám, kde některý z rukopisů byl vydán tiskem mimo drobné básně, o kterých pro přílišné jejich množství, jak uvidíme, zatím toho zjistiti nelze. Pokud je mi z korrespondence Klácelovy v Museu král. českého povědomo, za jakých okolností to které dílo ve staré vlasti vzniklo, přidávám úvodem, protože je korrespondence ta dosud neznáma; myslím, že takto výčet rukopisů nabude větší zajímavosti.

---

[1]) Za vlídnou a ochotnou pomoc děkuji tuto vzácné pí. J. Náprstkové, úřadujícím dámám, p. kustodovi J. L. Kottnerovi i assistentovi musejnímu p. K. Rottovi.

Nám nejdůležitější jsou práce Klácelovy z Moravy, kde činnost jeho spisovatelská v podstatě byla ukončena. V Americe Klácel pracoval jako publicista, a nové jsou nám pouze rozmanité jeho traktáty nábožensko-filosofické, jimiž vedl prudký boj proticírkevní; zajímavé jsou i jako důležité dokumenty myšlenkového rozvoje nevšedního tohoto muže i tím, že z nich patrno, kterak výsledky svého dřívějšího badání šířil v novém prostředí, jak se mu přizpůsoboval a jak se snažil učiniti skutkem na půdě americké svůj dávný sen obce svobodomyslných Čechů, želaný Svojanov, jehož se ovšem nedožil.

Odtud rozvrh této práce.

Do oddělení *A* pojaty všecky rukopisy ze staré vlasti i s pracemi, jež se přes svůj americký původ sem hlásí buď jako pokračování nebo doplňky starších, totiž veškeré pozůstatky Klácelovy činnosti básnické.

V oddělení *B* jsou ostatní rukopisy z Ameriky.

Oddíl *C* tvoří korrespondence Klácelova.

Do *D* posléze pojat aspoň seznam děl z literatury filosofické a pod. z knižní pozůstalosti Klácelovy. Je dosud nejisto, zůstane-li knihovna Klácelova v museu Náprstkově jako celek pohromadě; i bylo by později nesnadno zjistiti tomu, kdo by se Klácelem obíral, z kterých předloh čerpal.

A.

Jako všichni buditelé naši, také Klácel „po německu dozrál“.[1] V pozůstalosti jsou tři vázané knížky, pěkně psané (snad mladým Klácelem samým), jichž asi používal. Je to:

1. Psychologie bearbeitet nach dem österreichischen Schulbuche Likawetz. Grätzer Auflage 1820. 286 str. 8⁰.

2. Rechtsphilosophie (titul na hřbetě knihy a tužkou napsán na straně 3.); po prázdných stránkách dalších je na 10. napsáno Rembold, načež následuje Einleitung I.—XII. a 244 str. malé 8⁰.

3. Philosophie (autor neudán), nepaginovaná v 153 §§; vyznačeny jen archy (23), 8⁰.

---

[1]) Klácel — A. V. Šemberovi 9. února 1841.

Také počátky vědecké činnosti Klácelovy v oboru filosofickém jsou německé. I když už jako český básník pozoruhodný sklidil úspěch, oznamuje A. V. Šemberovi[1]): „Na tom jsem ale pevné přesvědčení mé založil, že musím státi jako jednou nohou v Teutonii, druhou v Slavii — tak aspoň jen schopnost mou a určení rozumím – ano kdyby se mně kdo tázal, jakou úlohu jednotlivému kmenu slovanskému bych dal, řekl bych: Čech a Moravan jsou k tomu, by převáželi to, co Němci člověčenstvu vydobývají, Slovanům, proto v Čechách nejméně originálnosti k očekávání, nebo nemožno jest výborným se státi tomu, kdo dvoum pánům sloužiti musí."

Ale záhy se víc a více kloní k českému spisování, třeba německy píše také.

Do roku 1841 spadá počátek ethiky, neboť 10. ledna 1842 (list Šemberovi) má jí 12 archů; koncem roku ovšem projevuje pochybnost, že by za těch časů mohl ji vydati.[2]) Nicméně pracoval o ní stále, a zachován tu celý rukopis její brožovaný:

4. Philosophie des Vernünftig-Guten dargestellt zur Nachhülfe für wissenschaftlich sich bildende Jugend von Matthäus Klácel, Professor der Philosophie in Brünn.

I. svazek má 176 str. vel. 4°; nadpis: Philosophie des Moralischen nach seiner objektiven Seite von Matthaeus Klácel, Augustiner Stiftspriester und Professor der Philosophie in Brünn. Na str. 2. je motto: Fons sapientiae verbum Dei. Na poslední stránce: Imprimatur Wien 17. Jänn. 1844. Freyberger. Vidi 24/I 1844. Gentz.

II. svazek po témže nadpisu co I. na straně 2. má motto: Nemo potest venire ad patrem, qui misit me, nisi pater traxerit eum. Joan. 6, 44. Der Moral-Philosophie II. Theil, str. 196 malé 4°. Na konci: Imprimatur Wien 14. Febr. 844. J. B. Freyberger, k. k. n. ö. Regierungs-Concipist.

III. svazek po hořením titule všeobecném má na str. III.—VII. předmluvu, datovanou dne 1. května 1844, Inhaltsverzeichniß VIII.—XIII. (ze všech tří svazků), pak podtitul: III. Theil. Philosophie des Guten nach seiner konkreten Erscheinung, str. 219

---

1) Klácel — A. V. Šemberovi 23. března 1840.

2) Témuž 13. prosince 1842.

malé 4⁰. Na poslední stránce přípisek: Non admittitur. Vom k. k Bücher-Revisionsamt. Brünn d. 6. November 1844. Gentz.

To jest spis, od kterého Klácel doufal, že ho očistí z podezření pantheismu, a který zatím ve třetí právě své části přísným censorem brněnským (Kutschkerem) shledán tak závadným, že spisovatel na základě jeho složen s professury dne 29. září 1844. Klácel později přepracoval a rozhojnil jej k vydání českému, které známe pode jménem Dobrovědy z r. 1847.

Ethika Klácelovi ležela především na srdci; odtud také zpracování její ve formě dialogické, o němž podává zprávu Šemberovi dne 2. června 1843. Šembera, jenž byl stálým korrektorem českých prací Klácelových, učinil v něm tužkou hojné opravy, jak vidíme z rkp. bez titulu sub

5. jejž nadepsati lze: Dobrověda v rozprávkách. Jest to 5 sešitů ve 4⁰, neúplných; obsahují na 260 str. rozprávky 2.—5., jež pojednávají o povolání člověka, o zákonu a dobrém, o povinnosti, o svědomí a o příčitce mravní.

Z doby Klácelovy professury v Brně jsou patrně ještě tyto rukopisy:

6. De philosophiae laudibus. Úvodní řeč něm. ku přednáškám o filosofii. 1 veliký arch.

7. Logik, I. díl (archů 33), II. díl Systematik. Nach Bachmann. 31 archů, III. díl Geschichte der Logik (5 archů) = 69 archů vel. formátu.

8. Stylistik. I. Teil. Die logische Seite. 1 vel. arch.

9. Religiöses Jahrbuch. 17 půlarchů ve form. malé 4⁰. Neúplné. — Jsou to úvahy o rozličných zjevech přírodních v pořadí kalendářním, počínajíc dobou adventní, t. j. 1. prosincem. Spisovatel chce jimi „durch die 365 Tage alle Stufen des natürlichen Werdens und der Geschichte des geistigen Menschen denkend und fühlend durchmachen“. — Zde jen 1.—5. prosince das Fest des heiligen Alfa, des Sonnensystems, der Elemente, das Geburtsfest der Erde.

10. Věda o člověku. Pojednává o Bohu a důkazech jeho jsoucnosti, o půdě životní pro tvorstvo ostatní a zvláště pro člověka, o člověčenstvu a jeho rozdělení atd. Patrné jsou zde četné obtíže terminologické, které měl spisovatel; místy jsou jednotlivá slova ponechána ve znění německém. Začato pracovati podle přípisku na okraji 31. Octob. 841 večer, poslední datum

v archu 26. ze dne 6. února 1842. Celkem 34 veliké archy; nedokončeno.

11. Věkoslav. Časopis pro poznání sebe samého a upevnění vůle k duchovnější budoucnosti. Čís. I.—V. dne 22.—25. dubna 1841. Pozdější přípisek tužkou: „To jsem psal pro sebe, žádný nevěděl o tom." 5 velikých archů; nedokončeno.

V úvodě vytčen úkol spisu takto:

„Věda, že i řádky pouhou prostotou a nevinností politickou psané v rukou policajtů divotvorných se častokráte proměňují v podezřelé listy mnohonásobnému pronásledování a potlačování za důvody právné(?) sloužící: za potřebu jsem uznal na počátku tohoto spisu upřímně a bez ukrývání pravé mysle vyznati, že k ničemu jinému sloužiti nemají, nežli bych já sám své city a myšlenky jevě, se uchránil před jistou nemocí, která povstává zadržováním a marným krytím tělesných i duchovních potřeb." (Str. 1.)

„Náboženství jest středem, to jest základem a účelem Věkoslava. Ale odkud toto jméno Věkoslav? Odkud jinud než že má zastávati chvalitebně věk. (Str. 4.)

Trojí otázku si namítá na odpovídání: 1. Co jest a zdali jest vůle svobodná? 2. Jaký to pojem prozřetelnosti Boží? 3. Jak se chovati má člověk jednotlivý k historii? (Str. 15.)

„Ale proč pak to píšeš po česku? Duch jest duch, ale skutek má svou barvu. Duch jest obecný, ale obec stává se osobami (Buh člověčenstvím — to narodami — ti obcemi — ty osobami), já ale Slovanem českomoravským rozen, to jest dle možnosti, možnost ale Bohem psaná má se státi skutkem, každá možnost stranná, a má je snad účinkovati písmem". (Str. 18.)

12. Rozvinutí vědectva. 8 velikých archův; úplné. (Uveřejněno v Čas. Čes. Mus. 1841, str. 127.—141., po rozmanitých opravách redakčních.) Nesnáze terminologické patrny.

13. Über das Slaventhum in Mähren. S mottem: Ein Feld, das früher uns gehört — 34 veliké archy; neúplné chybí 10.). (Později přepracováno a uveřejněno po česku v Č. Č. M. 1842, str. 163.—189., s titulem Kosmopolitismus a vlastenectví s obzvláštním ohledem na Moravu.)

14. O smrti. 7 velikých archův; úplné. Připsáno nahoře datum: Dne 12. Unora až do 14tého (t. j. patrně r. 1843. Uveřejněno totiž v Č. Č. M. 1843, str. 329.—347.).

15. O divadle. 8 vel. archův; úplné. Část většího celku, ježto zde pag. 21.—55. Na konci přípisek: Imprimantur 2/5 1845. Janke (?). — Klácel zde pojednává o původu divadla, podává jeho historii a rozdělení až po své časy. Končí, zdůrazňuje potřebu národního divadla českého.

16. Strauß. Výtah z knihy křesťanská víra v časovém rozvinutí a v rozbroji s nynější vědoucností od Dra. Davida Strause. (Dílem česky, dílem německy.) 5 vel. archů; neúplné.

Dokumentem smutného závěrku Klácelovy činnosti professorské jsou

17. dva sešitky výpisů z textů stč. Klácel pořídil si je v knihovnách pražských, když po složení svém s professury dostal dovolenou a odebral se do Prahy a potom na Liběchov, aby zapomněl utrpěného ponížení. K výpiskům těm jsem přidal 28 kusův opisů různých prací cizích.

Snaže se povznésti lid český na Moravě, Klácel horlivě se zúčastnil přípravných prací o založení časopisu na Moravě. Cíle o něm dopisoval A. V. Šemberovi, který byl určen za vrchního redaktora, r. 1841 a 1842, vybízeje na připravování vhodných článkův, a opět r. 1846, kdy těžce nesl, že by měl býti spoluredaktorem Šemberovým V. B. Nebeský, a nikoli on sám. Z těchto přípravných prací je

18. Předmluva (k zamýšlenému časopisu moravskému). 4 veliké archy.

Jako prý v přírodě jsou kvítka různá, a jedno dříve, druhé později kvete, tak různá kvítka — národy — rostou na záhonech člověčenstva a dříve nebo později se rozvíjejí. Morava není z prvních a nejkrásnějších, ale také ona má podle síly ploditi. Určitelnost člověka je duchovnost. Duchovnost je vzájemnost, jež se projevuje řečí — u nás řečí moravskou za pomoci knihtisku. Knihou mluví k národu jednotlivec, vzájemné poučování nastává časopisem, bez něhož dnes není procitlé obecné svědomosti. Proto potřebí i na Moravě časopisu.

a) Směr jeho: „Vlastenectví heslo naše, ale beze strannosti a nesnášelivosti, nýbrž s duchem lidomilství.“

b) Meze a obsah: „Vyloučeno nebuď, co se týká člověčenství v celku (věda, umění, děje přítomnosti); vítej všechno, co se

týká Slovanstva; žádáno buď, co se týká Moravy — Slováctva, Čechie."

c) O skutečném úkazu časopisu. To obsahuje jméno, podporovatele a vydávání.

Zajímavá je závěrečná poznámka ke konečnému bodu. Zní:

„O tom psáti se zanechá pánu redaktorovi, ale žádám, by mi to předložil proto, by se to srovnalo stranu formy — nebo předešlé jest pevnou a šťastnou cestou článkovité víc než článkované. Heglovská filosof. slovanská jest, — Poláci — Lužané — Moravané jí se napájí — a že Slovanská jest Poláci veřejně pověděli — proto pán Redaktor dbáti musí na důslednosti."

Teprve rok 1848 přinesl Moravě časopis Týdenník, jehož podepsaným redaktorem byl sice J. Ohéral, ale vůdčím duchem, úvodním článkem počínaje, Klácel. Pro Týdenník byl napsán článek:

19. Naováženou. 3 vel. archy. Je to návrh Klácelova nového bratrstva českomoravského, který uveřejněn v Týdenníku, str. 297.—301. Jak vidno z otisku, redakce škrtla příliš prudké útoky proti Ferdinandovi II., některé úsudky o Husovi, o soudobém katolictví a pod.

Zachován ještě jiný článek téhož nadpisu 20. Naováženou, jenž obsahuje návrh na ústavní a správní zřízení Moravy v 57 článcích. 2 vel. archy; neukončeno.

Za revolučního hnutí Klácel doznal příkoří jako celý národ; ježto se hlásil pro Čechy moravské o rovnost národní jako nezbytný důsledek politického uvolnění, byl od brněnských Němcův ohrožován spolu s jinými „zpátečnickými" Čechy, a národní garda brněnská nechtěla mu zajistiti osobní bezpečnosti. Proto Klácel uchýlil se do Prahy, kde byl horlivě účasten porad a jednání slovanského sjezdu. Památkou této pohnuté doby jsou:

21. Zápisky a zpráva o sjezdě slovanském v Praze. 3 archy.

Po smutném konci hnutí z r. 1848 Klácelovi nezbyl leč útulek klášterní, v němž se víc a více osamocoval, roztrpčen jsa na celé lidstvo. Pracoval horlivě hlavně v přírodních vědách. ale také v oborech jiných.

V nedatovaném listě Šemberovi z r. 1852 píše Klácel: „Mám chuť na nějakou grammatiku, jenž by byla sebou logikou,[1])

[1]) Ještě podle listu Šemberovi ze dne 3. února 1862 zdá se mu, „že grammatika má býti jen vtělení logiky".

takové Denkübungen." Patrně začal též pracovati o nich, jak vidno z rukopisu, jejž bych ve smysle Klácelově nadepsal:

22. Cvičení mysli. 23 půlarchy ve 4°. Jsou to rozletité kapitoly díla, zamýšleného ve formě rozhovoru mezi učitelem a žákem, kde se vysvětluje: býti, nic, minulost, budoucnost, jsoucnost, něco, určitost atd.

K tomu lze připojiti zbytky dvou rukopisů, jichž nedovedu datovati:

23. Příspěvky ku vědeckému slovnictvu, 2 listy 4°, o užívání cizích slov a úsloví; potom

24. Slova stará zasluhující obnovení (písmena h, ch, k); 2 archy.

25. O ústavech lidmilé obecnomyslnosti. Druhý titul, přetrhaný: Obecnomyslnost a prozatímní skutkové její. 40 půlarchův malé 4°, z nichž osmý chybí. Připsáno Klácelem (tužkou): „Snad by se dalo v N. Yorku doplnit a pak o sobě vydat — bylo by to ku cti města." Je to rukopis ze staré vlasti, kde vydán již v kalendáři Nejnovějším mor.-slez. dom. příteli 1854.

26. O rozdílích přirozené povahy lidské. Jiný titul: O povahách lidských či osobách.[1]) 8 vel. archův. (Vydáno v témže kalendáři.)

Počátkem let padesátých Klácel připravoval na vydání „Průvodníček těch, jenž stěhují se do Ameriky,[2]) ale nenašel nakladatele; měl býti „psaný více pro rozmysl, než pro vybízeni, pro varování, než pro lákání."[3]) Myslím, že materiál k tomuto dílu jest

27. 18 lístků v 8°; obsahují poznámky o příjezdu do Ameriky, o penězích, plavbě, obyčejích, míře, léčebných prostředcích. Namnoze také psány po německu, patrně podle pramenů, jichž spisovatel užíval.

Jedinou památkou, svědčící o klášterním úvazku br. Matouše Klácela, jest zajímavý rukopis 28. Meditationes (německý).

---

[1]) t. j. letorách.

[2]) Klácel — A. V. Šemberovi; nedatovaný list (z r. 1851).

[3]) Témuž 21. října 1852.

Jest jich XV na 20 arších; první datována 28. Juli 1853. V archu 16. vykládá Klácel své učení o vesměrnosti a v 17. snaží se je vysvětlovati v souhlase s učením církve katolické.

Řadu rukopisův obsahu naukového ze staré vlasti uzavírají:

29. Parallelen zwischen der deutschen u. polnischen Literatur von Dr. Th. F. Bratranek. 28 dvojlistů malé 4⁰, patrně opis (nikoli rukou Klácelovou) přednášky Bratránkovy. Datum 18 $^{22}/_{11}$ 51.

30. Sešit německých přehledů dějin všeobecných od r. 2000 př. Kr. do r. 1866 bez nadpisu. (Bratránkův?)

Vedle filosofie Klácel záhy obíral se básnictvím. Památky toho jsou v pozůstalosti hojné.

Na prvním místě jest uvésti tu rkp.

31. Kulíšek. Překlad německého „Reinecke Fuchs“ od F. M. Klácela. 1840. Předmluva (3 str.) psána i podepsána Matoušem Klácelem samým. Ostatek, 321 str. vel. 8⁰, velmi krásně opsán různými písaři; celé svázáno v knihu. — (Vydán J. P. Jordanem v Lipsku 1845, po druhé ve Svět. knih. čís. 493.—496.)

32. Bájky Bidpajovy. Část cizího přepisu, 16 str. 4⁰. (Tisk 1846, 1850.)

Dne 17. listopadu 1838 Šembera oznamuje J. Er. Vocelovi, že Klácel zároveň s ním je zaneprázdněn rozličnými maličkostmi pro divadlo. Nejisto, které skladby tím myslí. V pozůstalosti zachován jen jediný kus divadelní;

33. Krkonoský duch. XX vel. archův. — Je to trojaktovka, psaná mluvou nevázanou, v níž místy písně veršem, asi opis originálu Klácelova, který opravován (tužkou) Al. V. Šemberou.

Obsah jest: I. Milina a Jaromír uprchli, nemohouce od svých rodin dostati povolení k sňatku, a octli se na útěku se svými sloužícími, Dobrušou a Bohumilem, v Krkonoších. Služebníci se děsí přízraků duchův. Tu se octne u milenců harfeník, jenž jim oznamuje, že strýc Jaromírův je stíhá, a slibuje uvésti je do bezpečného útulku.

II. Byl to duch krkonošský Repusol, který způsobil později, že strýc Jaromírův se zamiloval do Bohumila, pokládaje ho za ženu. Potom Repusol zkouší věrnost milenců: Milině slibuje dary nejvzácnější, Jaromírovi pak moc, vládu nad mocnostmi přírodními

a posléze divotvorný meč, odřeknou-li se sebe. Jaromír odolává, neužívá meče ani na prospěch strýce, jehož vidí divotvorným dalekohledem v nebezpečí, ale sahá po zbrani, aby vysvobodil jí ohroženou vlast, čímž se odříká Miliny. Tato zase, vidouc v divotvorném zrcadle miláčka v nebezpečí válečném, volí státi se Repusolovou, jen aby Jaromíra zachránila.

III. Jaromír v čele vítězného vojska osvobozuje strýce Bakaláře, jenž jest podezřelý z vyzvědačství, rovněž jako Bohumil, přestrojený do ženských šatův. Strýc jej chce ihned zasnoubiti s Milinou, poznav sám slast lásky k ženě-Bohumilovi. Jaromír soudí, že je pomaten, a uvádí ho do myslivny, sídla Repusolova, na odpočinek. Tam se zatím Bohumil zamiloval do řepičky, proměněné v dívku, která za krátko jest hotovou babou, a Dobruša do košťála, z něhož potom se stal osel. Repusol odměňuje věrnost milenců tím, že je zase svedl dohromady, a Bakalář, poučený, co je láska, jim požehnal. Dobruša a Bohumil také zbaveni svých ohyzdných polovic manželských, z nichž Repusol opět učinil řepu a košťál.

Klácel, jak vidno, nedovedl vytvořiti životných, plastických postav, nositelů děje opravdu dramatického; o dramatické stavbě není potuchy, takže celý kus je bezcenný.

Podle obsahu je to táž veselohra, kterou Klácel poslal na posouzenou Šemberovi pod titulem Škola lásky a již chtěl také nabídnouti Stögrovi na provozování.[1])

Již 10. června 1843 navrhl ji však Šemberovi pod změněným nadpisem Zkouška lásky v Krkonoších za libretto k opeře pro ryt. Dietricha; k tomu cíli jal se přepracovávati kus ve verších, jak vidno z vlastního jeho rukopisu na začátku I.—III. archu, ale ani toho zpracování nedokončil. J. Wagner vypravuje,[2]) že se mu dostal do rukou v Milwaukee kus Klácelův Rybrcoul, psaný ve verších. Snad to bylo konečné zpracování této bezcenné veselohry.

Prázdninové potulky po Krkonoších poskytly Klácelovi námět nejen k ní a k básním Na ducha hor Krkonošských (Č. Č. M. 1840, str. 387.), Labe (Č. Č. M. 1841, str. 123. n.), nýbrž i k zajímavé skladbě zachované v pozůstalosti. Je to

---

[1]) Klácel Al. V. Šemberovi 13. března 1843.

[2]) Zámořské klepy, str. 144.

34. Rybrcol. Přástevník kratochvílně a ponaučně rozmlouvají o nenarozeným duchu kouzelnickým Reposolovi neb, jak říká obyčejně, Rybrcoulovi: rozdělené po prástvách. 11 vel. archů; nedokončeno.

Repusol má prý jméno odtud, že repu (řepu) solí, když z ní chce vykouzliti lidskou podobu; snad prý by se měl jmenovati též Rýpnisolem, protože rád „špičatým slovem rýpne a rýpnuv ránu nasolí."

Repusol zplozen byl trpaslíkem Chytroušem, který obloudiv obra Volnoše, zmocnil se posléze panství i ženy jeho Populuše. Boje se pomsty vlastního plodu, vypudil jej předčasně ze života mateřského; odtud Repusol, nemaje žádného tvaru určitého, umí se ve všechny proměniti. Pěstuje mnoho řepy a z ní tvoří, čeho mu třeba; také košťály v podobě lidské posílá do světa a nemálo se směje, když hodně v důstojnostech prospívají; posléze však způsobí, že z nich nezůstane leč prázdná slupka.

Jednou opět se vybral do světa, kdež viděl jen samou bídu, ale na výběrčím úřadě se dobře živilo mnoho úředníků, třeba vybrali sotva polovičku toho, co spotřebovali. Také policajt byl bez práce na div tlustý. Repusol táže se, odkud to, byl zatčen a jako úd tajné společnosti kosmopolitické odsouzen do žaláře. Potrestav své nepřátele, proměnil se ve švarného šviháka a v kostele způsobil, že myšlenkám modlících se lidí utvořil tělo; i vycházely z hlav jejich klobouky, kolébky atd. Znova tedy polapen a uvržen do žaláře mezi kacíře a čaroděje.

Shledal tam muže, jenž ve smyslu učení křesťanského hlásal, že všichni lidé jsou si rovni; druhého, dle něhož pro poznanou pravdu nikoho nesluší kaceřovati; jiného, jemuž bylo mniššstvo pošetilostí a bezmanželství nemravností; opět jiného, který soudil, že podrobený národ má právo kdykoli se osvoboditi. Repusol všechny osvobodil, rozdav jim prášku prozřetelnosti na další působení. Sám byl večer svědkem bujných hodů klášterních a zle potrestal vinníky.

O půlnoci připravován na soud kvardiánem, jenž ochotně mu chtěl odpustiti za zlato. (Neukončeno.)

Žádný jiný spis Klácelův ze staré vlasti nemá tak pádných a účinných šlehů satirických jako tento.

Je to cenný dokument názorův jeho na život klášterní z doby, kdy ještě konflikt jeho s úřady duchovními nepropukl; lépe

nežli z kterékoli jiné skladby, kde ukládal si větší reservu, pochopíme odtud, kterak na konec nezbytným důsledkem jejich byl odjezd do volného života zaoceánského.

V nedatovaném dopise Al. V. Šemberovi z r. 1844 Klácel zmiňuje se o Rybrcoulovi, kterého mu poslal na opravu, a oznamuje, že zhotovil také německé přeložení a odevzdal je Jánovi (Ohéralovi?) k anonymnímu uveřejnění. Ale nebylo jistě ani pomyšlení na to, aby tehdejší censura propustila tak prudké útoky na zřízení státní a církevní. Snad byla to tedy skladba jiná neb naše, ale silně přistříhaná.

35. Zápisník velikého formátu foliového, nepaginovaný a bez nadpisu, ježto desky jsou utrženy.

Na str. 1. jsou poznamenána některá themata, na př.: „Nesmíme nyní psáti černidlem, ale krví srdce svého, to jest citem.“ Na str. 9.—44. jsou zapsány básně, a to české i německé. Tyto jsou formálně dokonalejší, ale jest jich málo, protože Klácel záhy zůstal věren výhradně muse české. U některých básní připsáno: Šembera-Šafařík, t. j. komu z nich poslány na prohlédnutí nebo na uveřejnění.

Nepopsané větší části knihy, počínajíc od zadu, Klácel v Americe užil jako deníku. Poznamenával si tam, jsa prostředníkem Jednoty Svobodomyslných, spisy, jež došly, jak vyřízeny, příjem a vydání za Hlas Jednoty Svobodomyslných, kdy která obec založena, kdy se rozpadla, vyplacené dary a adressy členův i odběratelův.

36. Rozličné verše částečně ze staré vlasti, částečně již z Ameriky; některé otištěním náležejí oběma světům. Velikou většinou jsou zajisté publikovány mimo poslední verše, znatelné již písmem. Kdežto písmo Klácelovo za dřívějších dob je velmi jasné, pevné, až na skrovné výjimky velmi dobře čitelné, jsou rukopisy ze sklonku jeho života již psány písmem třeslavým, stařeckým. Verše psány jsou na papíře formátu velmi různého: od nepatrného proužku až po arch velikého formátu, vše tu zastoupeno. Proto místo listů počítám je na kusy.

Klácel zůstal trvale věren své zálibě v drobné poesii didaktické, o jejíž účinnosti až do smrti pevně byl přesvědčen. Byl k ní přiveden vzory německými (Rückertem, Scheferem, B. Paoli), ale také svým pudem paedagogickým, který jako výraznou vlastnost konstatoval při něm dr. J. Helcelet pravě, „že by vždy

rád ještě prostředkoval mezi prospělejšími a idioty".[1]) A až do konce života zůstal bitcem za ideje, které mu byly drahé za mládí, bojuje verši svými proti „samopánům, věrodojům, lichvářům všelikým".

Některé veršíky, někdy lze přímo říci rýmovačky, všedním svým obsahem již prozrazují, že určeny obecenstvu nejspodnějších vrstev, jindy zase ostře přihrocené náboženské, politické i společenské pravdy, plody ducha vyškoleného studiem i životem, předpokládají čtenářstvo zralé, jakého zejména v Americe bylo poskrovnu. A ježto velikou bylo Klácelovou chybou, že nedovedl se obmeziti, mezi tisíci veršovaných jeho přísloví a pořekadel, gnom, allegorií, epigramů, hádanek atd. jen tu a tam některé nás dojmou. Stářím, bohužel, ubývalo mu poesie, a nepřibývalo paměti ani autokritiky. Formálně vůbec ustrnul na stanovisku doby předbřeznové. A tak poznáváme z této pozůstalosti, berouce na úvahu také produkty tištěné, pouze, že Klácel byl nejplodnějším naším pěstitelem těchto drobných druhů básnictví didaktického; ale cena jejich je velmi nestejná a celkem neveliká.

Jsou tu Přísloví a pořekadla (8 kusů), Paběrky (4), Hádanky (6), Zrnka (49), Jadérka, Úvahy a Připomínky (9), Myslibud (9), Sv. Antoníček Padovanský dle Vil. Buše (16), Lidmila (35), Jahůdky (48) a ostatní 132 kusy. K Jahůdkám přidán také velmi přesný seznam jejich, pořízený podle počátečných slov jednotlivých básniček.

Z celého množství veršův aspoň dvou skladeb budiž zde výslovně vzpomenuto. Je to předně Starý sokol v zajetí, tištěný v Chicagu, který je významný jako příspěvek autobiografický. Potom Třebovská (píseň mešní), příznačný doklad duchovní censury tehdejší,[2]) která úzkoprsou svojí podezíravostí všude větřic „husitství" přímo tlačila Klácela na dráhu, kde se posléze octl. Klácel zatrhl v rukopise písně, jež potom byla tiskem vydána v Čechách, verše, pro které nepropuštěna na Moravě. Znějí pak takto:

---

[1]) J. Helcelét — I. J. Hanušovi 12. dubna 1851.

[2]) Klácel — Al. V. Šemberovi 11. listopadu 1844; censorem podle přípisku Šemberova kanovník, pozdější kardinál Kutschker.

„Česká vlast ať nezahyne.

V klidu svatém a pod štítem práva
Ať se vedle jiných skvěje
Obnoví se jí někdejší sláva
Zablesknou synovské děje.
Obec naši vezmi pod ochranu
Osvěť nás a dej nám síly
Ať se vždy kloníme v dobrou stranu
Blíže ku svatému cíli."

37. Posléze zařazuji sem také překlad Immermannova Tulifäntchen: Tulipánek. Není v pozůstalosti americké, nýbrž získán Museem království českého zároveň s korrespondencí Šemberovou a zařazen do sbírky rukopisů pod značkou V, E, 87. Rukopis obsahuje 48 půlarchů kancelářského papíru po čtyřech stránkách ve 4⁰. K překladu této rozmarné básně zvábil Klácela snad motiv boje mezi novověkým industrialismem a zkostnatělou aristokracií, který mu byl blízký, ježto mnoho přemýšlel o významu novověké industrialisace pro vývoj lidstva. Jako již ve Ferinovi Lišákovi, také zde Klácel dovolil si za překladu rozličné úchylky formální i obsahové; zejména vynechal věnování a potom předzpěv k III. zpěvu: Balsamina.

Nám je milý tento plod Klácelův již proto, že byl pracován pro Bož. Němcovou,[1]) s níž pojilo jej ve smyslu jeho bratrstva nejušlechtilejší přátelství. Jí věnována jest srdečná apostrofa českého básníka v III. 5, kde nazývá ji Ludmilou[2]):

„Nejtajnější ale vzdechy
Znáš jen ty, Ludmilo, sama!
Jichž nesvěří ani písni
Příteli to nejsladčímu
Básník božně rozčilený."

Překlad je zajímavý také tím, že podává nám dobrý názor na to, jak Klácel tvořil. Datoval jej totiž přesně: začal překládati

---

[1]) „Byl vlastně dělán pro Boženu teď rok právě". Klácel — Al. V. Šemberovi 22. října 1851.

[2]) Boženě Němcové — Ludmile, Luděnce — myšleny jsou také Klácelovy Listy přítele k přítelkyni o původě socialismu a kommunismu v Mor. Novinách a v otisku z nich r. 1849. Naznačeno to v textu jejich narážkami, kterak „nelenovala si poznávati po vesnicích ducha sprostého lidu" a jak „sama velmi líbezně vykládává pohádky dětem svým." Mor. Nov. 1849, čís. 83.

22. října 1851 a skončil práci v 11 hod. večer 18. listopadu téhož roku. Kromě toho však udány i jednotlivé hodiny, v nichž jsou psány některé oddíly. I vidíme, že Klácel básnil po kouscích dosti drobných, rozmysliv si vždy vytčený úryvek, a potom vždy hned psal téměř beze škrtův.

B.

Dne 21. července 1869 Klácel na prahu stařeckého věku, ale s mladickým ohněm přistál v Novém Yorku. Dne 5. listopadu 1869 již vydáno za jeho redakce 1. číslo týdeníku Slovana Amerikánského v Jowa City — vydavatel Jos. Bárta Letovský, heslo: „Vesměrnost jest cíl vědy, umění, lásky" —, při němž setrval asi do sklonku r. 1872. Za heslem: „Osmělme se zmúdřeti" začal dne 1. dubna 1872 tamtéž vydávati Hlas Jednoty Svobodomyslných, který 5. čís. II. ročníku 10. května 1873 přenesen do Chicaga, odtud 1. říjnem 1874 (17. čís.) do Omahy Neb., opět do Chicaga 15. lednem 1875 III. ročník, 15. květnem 1876 (IV. č. 3.) do Milwaukee a posléze 15. září 1880 (VIII. r. č. 11.) do Nov. Yorku, kde 15. října 1881 číslem 5. ročníku IX. zanikl. Kromě toho vydal r. 1873 asi 4 sešity svobodomyslného časopisu Svojana v Chicagu a řadu spisů samostatných. Hl. J. Sv. nejen sám redigoval, nýbrž téměř od prvního do posledního písmene sám psal. Na štěstí zachován v pozůstalosti celý zbylý náklad tohoto časopisu, z něhož se mi podařilo sestaviti několik téměř úplných ročníků, které jsou nyní rovněž v museu Náprstkově přístupny. Podle něho, a pokud bylo možno, i jinak udáno, co kde bylo otištěno, ale udání tato nejsou ani zdaleka úplná, ježto mi nebyly všecky časopisy americké přístupny, a také proto, že Klácel jednu a tutéž práci otiskl třeba dvakrát pod titulem různým.

Ale je téměř jisto, že bylo uveřejněno všecko, co bylo dokončeno a co našlo nakladatele. Autokritika spisovatelova stářím tak poklesla, že dal do tisku na př. i Děvče husitské, divadelní kus o „27 zjevích," skoro stále o dvou osobách jednajících, či lépe řečeno, mluvících, naprosto ubohý. Naposledy pustil se ještě dc přepracování oblíbeného svého Feriny Lišáka, jehož lokalisoval do Ameriky a rozvláčnými digressemi naprosto rozbil.

Rukopisy americké jsou již formátem rozeznatelny od evropských. Klácel píše na čtvrtkách velikých (obyčejně) archů, rozřezaných podélně, a to vždy po obou stranách. Papír jest mnohem špatnější než evropský, některý tak bídný, že písmo jím prosakuje a stává se takto nečitelným. Klácel sám si jednou stýská, že nemá již ani na slušný papír. Kde neudávám zvláštního formátu, rozumějí se vždy listy tohoto druhu.

Z produkce americké buďtež uvedeny předem nejvýznačnější práce; chronologicky jich seřaditi beztak nelze.

Klácel již ve vlasti pilně pěstoval angličtinu, ale ani za pobytu svého v Americe, kde se skoro výhradně stýkal s krajany, nedospěl v tomto jazyce potud, aby úplně jej ovládal slovem i písmem. Jeho anglické koncepty jsou chybné, a v jednom z nich se přímo přiznává k svému nedostatku. Vida pak, jak velice je potřebí americkým Čechům naučiti se jazyku panujícímu ve Spojených Státech, dal se do prací, jimiž chtěl krajanům svým tímto směrem prospěti. Jsou zachována torsa tří takových spisův.

1. Anglická cvičebnice v rozmluvách. Tak lze nazvati 24 malé půlarchy rkp. bez titulu ve 4°. Neúplná.

2. Anglická mluvnice, 56 listů ve 4°. Rovněž tak.

3. Lístkový materiál (neveliký) k slovníku česko-anglickému.

Jako učitel Klácel dobře znal, jak jest důležito, by žáci znali přesný smysl slov, s nimiž operují. Takovými žáky byli také čtenáři novin za nového života ústavního, jimž bylo vysvětlovati spoustu cizích slov, aby s náležitým prospěchem mohli se věnovati četbě. Klácel byl k tomu nad jiné povolán a ihned se podjal této práce. Jeho Slovník pro čtenáře novin vycházel v příloze k Moravským Novinám a vydán potom r. 1849 knižně, i potkal se právem s velikou oblibou; některá jeho hesla jsou vzorně zpracována a zamlouvají se nám podnes. Neméně než šest prací toho rázu, jejichž části byly uveřejňovány v Slov. Am. i v Hl. J. Sv., sepsal Klácel též v Americe; zachovány v rkp.:

4. Výklad slov a pojmů; 37 listů; neúplné, (necelé písmě *a*). V předmluvě Klácel, odvolávaje se na svůj spis z r. 1849, dokazuje, že třeba nejen výkladu cizích slov, ale i vyšších pojmův. Proto vysvětluje nejen slova novinářská, nýbrž i vědecká.

5. Výklad slov; původně na 42 listech, z nichž zachováno jen 36.

6. Sklad vysvětlivek; 3 listy; neúplné.

7. Materialie k vysvětlivkám, 21 listů, 25 lístků menších, pak opis cizí rukou, 10 půlarchův.

8. Máme to také! či zčeštění prozatímní as půl druhého tisíce slov cizích ku prospěchu mladého lidu českého, toužícího prohlédnouti kořeny jazyka anglického a jiných. Od Ladimíra Klácela. Vydala Národní Jednota. Tiskem Dělnických Listův v Novém Yorku. 39 listů; úplné.

9. Výklad a Překlad slov z cizích jazyků do Češtiny zabloudilých sestavil Ladimír Klácel 1882. Listů 35; úplné.

Nejvíce však úsilí Klácel věnoval vtělení myšlenky, jejíž zárodek hledati jest ve spise svrchu uvedeném: Religiöses Jahrbuch. V Moravských Novinách opět a opět upozorňoval, že cílem vědy není literatura, nýbrž život a že třeba jadrnými a levnými spisy šířiti vzdělání do lidu. Dobré letáky a hlavně kalendáře zdály se mu k tomu cíli nejlepším prostředkem.

V Americe dbal o udržování národního vědomí tamějších Čechův a proto soustavně poučoval o minulosti i současných dějinách národa českého ve Slovanu Amerikánském i v Hlase J. Sv. s titulem

10. Výroční památky (Historický kalendář); zde 6 sešitů malého fol. formátu.

Ale jako filosof a pěstitel přírodních věd nespokojil se s historií, nýbrž chtěl do rámce kalendářního vpraviti též soustavné poučování o mravovědě a přírodě. Volil tento postup.

Na každý den vytkl nejprve jméno světce, jehož památka se slaví, potom slavnost, kterou na ten den určil, na př. slavnost osvěty, manželství a pod. Za ní následuje „věta mravoučná“, již se snažil ve formě veršové vštípiti v srdce čtenářstva, dále kalendář historický se zvláštním zřetelem k věcem českým a americkým, zejména kulturně historickým, vhodné poučení z astronomie a všech tří říší přírodních věd.

Ale o zpracování tom platí totéž, co o středověkých jeho vzorech, zejména o Veleslavínově Kalendáři historickém: i zde jest mnoho zajímavých jednotlivostí, ale soustavného poučení v žádném oboru nedosaženo, protože rozdělení látky je zcela nevhodné. V pozůstalosti zachováno dílo toto ve dvojím zpracování:

11. Věčný Kalendář či Kniha Svojanovská obsahující zajímavé a poučlivé čtení na všecky dny života. Skládal a v květnu 1877 dokončil Ladimír Klácel. 138 listův a 5 listů konceptních; neúplné. (V tomto zpracování kalendář vydán tiskem v Milwaukee u Antonína Nováka 1877.)

12. Zpracování širší téže knihy, jež předešlému bylo podkladem, zachováno v 384 arších a 16 listech volných; je rovněž neúplné.

Další rukopisy buďtež uvedeny v abecedním pořádku podle svých titulů:

13. Allen: Výběr myšlenek z knihy Reason the only Oracle of Man ... a Skromné úvahy o tom; cvičení v českém a anglickém jazyku a filosofském slohu. 5 listův. — Mluvovědecký Průvod skrze knížku slav. Statečníka a pravdosmělce pluk. Ethan Allen „Reason the only Oracle of Man ...." Cvičení učitelské složil Ladimír Klácel na konci roku 1881. — 21 listův.

14. Cedítko (způsobů a tlachů). 5 listů; neúplné. (Hl. Jedn. Svob. IV. 1876.)

15. Cvičení logická

a) mladého lidu, jemuž se rozum rozvíjí. 12 l. neúpl. Ve formě dialog. (Hl. Jedn. Svob. VII. 1879.)

b) Úvahy. 11 l. neúpl. — Otázky a odpovědi po způsobě katechismu.

c) Jako a), jen jiné osoby rozmlouvající. 3 l.

Tužkou přičiněna poznámka Klácelova: „Dohromady knížka."

16. Člověkověda, Otázky z člověkovědy. 8 l. neúpl. (Hl. Jedn. Svob. IV. 1876.)

17. Darwin. 6 listů; neúplné.

18. Darvinovic. 37 l.; úplné mimo 1. list, nadpis. — Povídka přistřižená podle produktů kněžských, v nichž všichni věřící docházejí odplaty již v blaženém životě pozemském, kdežto nevěrcům přisouzen zlý skon a záhuba věčná. Zde ovšem naopak. Souborem šlechetníků je nevěrecká — „infidels" — rodina Darvinovic, k níž zvolna se přidružují všichni šlechetní členové rodin „věřících", kdežto ti, kdož na vnějšek jsou nejhorlivější obhájci náboženství a církevního řádu, v nitru jsou největší zpustlíci a z části postiženi také zaslouženým trestem. — Umělecké ceny nemá.

19. Dějiny Spojených Států. 82 listy neúplné. (Vydáno tiskem knižně 1878.)

20. Dějstvo. 12 listů, neúplné. (Vyd. v Hl. J. Sv. I. 1872.)

21. Děvče husitské. Dramatický obrázek z Prahy r. 1419. 20 listů; první chybí. Zmíněno už svrchu. (Hl. Jedn. Sv. III. 1875.)

22. Dobrověda na základě rozdílů mozkových. Bez nadpisu, 135 l. neúpl. (Hl. J. Sv. III. 1880.)

23. Faust. Cyklus německých přednášek, v nichž podán (1874) výklad veledíla Goethova po jednotlivých scénách. I. přednáška podle připisku tužkou konána bez předchozího písemného vypracování. II. — listů 9, III. — 16, IV. — 8, V. — 13 (chybí 1.), VI. — 15, VII. — 7 (chybí 2.), VIII. — 6, IX. — 9, X. — 6, XI. — 7; poslední (XII.) opět nesepsána. Celkem 96 l. — Překladu Fausta v pozůstalosti není.

24. Graves: Světa 16 ukřižovaných Spasitelů. 58 l. vel. 8⁰, neúpl. (Knižně 1877.)

25. Graves: Uvedení Dvaceti sedm Biblí či Božích Zjevení podle proslulého Pravdosmělce Kersey Graves... prozatím dle smyslu přeložil a přiložil Ladimír Klácel, prostředník Jednoty Svobodomyslných. Milwaukee 1879. 21 l. neúpl. (Knižně Milw. 1880.)

26. Graves: Všemohoucí Satan... — uspůsobil pro lid český... Ladimír Klácel. 23 l. neúpl. (Vyd. knižně 1878.)

27. Historie literatury všenárodní. 3 l. neúpl.

28. Hospodář. 5 l. neúpl.

29. Chelčický 5 l. neúpl.; podle Palackého.

30. Infidels, Vyznání Infidelův, 16 l. neúpl.; dále přechází z toho ve Slovník pověry 17 l neúpl. (Hl. Jedn. Sv. VI. 1878.)

31. Ingersoll: Mýlky Mojžíše. Přednáška Robt. G. Ingersolla v Chicagu 23. března 1879. 15 l. Vzadu připisek tužkou: „Konec 16. dubna večer." Kromě toho připsáno tužkou: „Prosím, darujte mi toho Ingersolla — nemám nic od něho původního — má jisté zvláštnosti — jež musím ještě proskoumati." (Hl. Jedn. Svob. VII. 1879.)

32. Ingersoll o duchách. 12 l. úplné. Poznámka: „Knížka".

33. Ingersoll: Oration an the Gods. 5 l. neúpl.

34. Ingersoll: O svobodě mysli. 6 l. neúpl. (Hl. Jedn. Svob. VI. 1878.)

35. Ingersoll: Úryvky z jeho článků. 4 l. neúpl.

36. Jadérka (prósa). 4 l. různé.

37. Katechysmus či Cesta k Osvojenosti mysle. Skládá zde pro mládež českou Lad. Klácel. 63 l. neúpl. I. část. Příprava. II. část. — Poučení téhož rázu a pořadu jako v knize Svojanovské.

38. Katechismus pro mládež Jednoty Nemýlenců či příznivců svobodného rozumu. 28 l. neúpl. V otázkách a odpovědech se probírá, co je svět, nebe, hvězdy atd. Závěrem je Společné vyznání Nemýlenců. Poznámka: „Knížka".

39. Kristus v pravdě. 18 l. Snaží se rekonstruovati životopis Kristův bez toho, co pokládá za pozdější přídatky, a vystopovati, co je z učení křesťanského vskutku Kristovo. Končí: „I umřelť na kříži co vítěz smrti neb svou tělesnou smrtí předešel duchovní smrti mnohých a otevřel bránu do království nebeského. Ale již dávno jest zase zatarasena. Kýž bysme osmělili se s konečným zdarem na obnovené půdě založiti na základě pravdy a lásky Obec, jíž říkávali království nebeské." Přípisek (nakl. Nováka?): „Není celé. Kdyby bylo celé, mohl bych potřebovati."

40. List z Říma, Zajímavý. 5 l. úpl. Zpráva o přestoupení kanov. Grassiho k baptistům. (Hl. Jedn. Svob. V. 1877.)

41. Mens sana in corpore sano. 11 l. neúpl. Poučení o zažívání, vhodných pokrmech a nápojích, mozku a nervech. (Hl. Jedn. Svob. VIII. 1880.)

42. Myšlenky při čtení proslulého spisu P. Hellwalda: Země a obyvatelé její. 9 l. neúpl.

43. Náboženství — víry (národů východních). 26 l. neúpl. (Hl. Jedn. Svob. V. 1877.)

44. Návod ku čtení písma a tisku českého a to za jeden týden. Sestavil Ladimír Klácel a použil k tomu Bidpajovy Bajky od něho roku 1846 vydané. 1 l. neúpl.

45. Nooklast. 12 l. neúpl. Rozbor jednotlivých částí St. Zákona, na př. o ráji, stvoření Evy atd., k čemuž připojen Seznam sv. vzácností spolku Nooklast (nůžky Daliliny a pod.). 7 l. úpl. (Hl. Jedn. Sv. IV. 1876.)

46. Obsahy Hlasu Jedn. Svob. ročn. I., II., III., IV., VII., VIII., IX. 7 l.

47. Oprava náboženství, Velmi důležitá a neodkladná. 2 l. neúpl. O svěcení soboty a pořadu i pojmenování dní.

48. Paběrky (prósou). 33 l. různých.

49. Paine Th. Výtah z knihy Age of Reason. 9 l. neúpl.

50. Pohádky maličkých, nedospívavých. 16 l. neúpl. Jako pohádky vysvětluje biblické příběhy od stvoření světa do smrti Josefovy.

51. Pořádek v pospolitosti lidské, Utopie. 35 l. neúpl. Části z Listův o social. a kommunismu. (Hl. Jedn. Svob. v několika ročnících.)

52. Pout na Svojanov. 83 l. neúpl. Životopisy mužů, kteří působením svým připravovali příští „Svojanova". (Hl. Jedn. Svob. VII. 1879 a 1880.)

53. Poznamenání, Předběžné. 4 l. Pojednává o rozvrhu a učebné osnově česko-amerických škol, jež zamýšlel by organisovati ve trojím oddělení (úvodní, průpravní a vědecké) o 11 třídách.

54. Přehled historie orientálské. 5 l. úpl.

55. Převedení biblických názvů a významů na způsob vyjádření vědeckého, na př. Bůh, Pán, anděl atd. 1 l. neúpl. (Hl. Jedn. Svob. V. 1877.)

56. Přírodověda, Otázky z přírodovědy. 14 a 20 l. neúpl. Poučení z oboru fysiky i přírodních věd. (Hlas Jedn. Svob. II. 1873, IX. 1881.)

57. Protimluvy dogmatické. 7 l. neúpl. Klade vždy vedle sebe dvě nesouhlasná místa z Písma sv.

58. Pustí na poušti. Romance, jíž oslavil spisovatelské jméno své Mr. William Mc Donell a Ladimír Klácel uspůsobil ji ku prospěchu Svobodomyslných Čechů. 37 l. neúpl. (Vydáno Hl. Jedn. Svob. VIII. 1878 a knižně.)

59. Radý a recepty. 24 l. různé, neúpl. „Ku podpoře nemýlenství jest zdraví důležitý přispívatel. Zdá se mi tedy náležité dobré rady ohlasovati", dí Klácel. Aby pak se lidé mohli vyhýbati drahým lékům, ohlašuje také vhodné recepty.

60. Řeči české. 140 l. různých. Jsou zde výklady Písma sv. ve smyslu Osvojenců, rozjímání na způsob cvičení duchovních, řeči pohřební, při rozličných slavnostech spolkových a pod. Obsahují pěkné příspěvky na poznání života Klácelova a jsou důležitým svědectvím, jak si Klácel s počátku pro příslušníky své církve obměňoval církevní obřady i staré písně, na př. „Odpočiňtež v pokoji". — Rukopisy tyto ničí naši představu o skvělém řečnickém talentě Klácelově, který bychom mu přisuzovali podle líčení v uvedeném článku Brandlově. Snad už pamět jeho značně ochabla, tak že bylo mu třeba všecky promluvy čísti z konceptu. Z úryvku takového sepsání se dovídáme, jak to posluchačům jeho vadilo. Dí tam: „Ti nalezli, že jsem pro ně příliš hloupý, že ze žlutých papírků čtu."

61. Řeči německé. 35 l. různých. Jsou téhož asi rázu jako české, namnoze konané ve spolcích svobodomyslných Němcův.

62. Románky (z bible, na př. O pramatce Evě, o potopě světa a pod.). 2 l. neúpl.

63. Rozhada (neboli vědecká hádka mezi rabbim S. a filosofem S. v Milwaukee). 6 l. (Hl. Jedn. Svob. IV. 1876.)

64. Rozumování (dialogické o sebevraždě, manželství, hmotě, civilisaci a pod.). 7 l. různých.

65. Rukopis bratra Palečka. 11 l. neúpl. Ve formě dialogické a ve smyslu „osvojeného" rozumu vysvětluje Písmo sv. (Hl. Jedn. Svob. V. 1877.). Podobně i

66. Rukopis Ladoměřský. 52 l. neúpl. (Hl. Jedn. Svob. III. 1875.)

67. Selah = selam, t. j. květomluva. 11 l. neúpl.; snad část výkladu slov.

68. Slovníček theologický. 1 l. Slovník theologický. 9 l. neúpl. (Hl. Jedn. Svob. VIII. 1880.)

69. Slza na rozcestí dvou věků podle M. Grossmanna. Povídka. 11 l. úplných.

70. Smích a směšné. 18 l. neúpl. (Slovan Amer. III. 1871.)

71. Spasitelové. 59 l. namnoze dvojitých, neúpl. Vypravování o mužích, kteří pokládáni v různých věrách za spasitele lidstva.

72. Škola na Svojanově. 10 l. neúpl. Poučuje zde v otázkách a odpovědech, co je svět, o sebevědomí, rozumu, duchu a pod. (Hl. Jedn. Svob. I. 1872.)

73. Škola pravdosmělosti. 7 l. neúpl. Chce tu od logických cvičení pokročiti výše k „rozvážnému rozbírání spisů, z nichž my více méně všichni prvky vzdělání našeho“ béřeme, t. j. bible. Forma dialogu. (Hl. Jedn. Svob. VIII. 1880.)

74. Úvahy. 11 l. různých. O rozumu, vůli, o samosobném, o většině, překážkách svobodomyslnosti, starokatolících, o pokroku a úpadku.

75. Včelařství. 2 seš. neúpl. (Slovan Amer. I. 1870.)

76. Vesměrnost. Tento rukopis byl již od 6. září 1884 majetkem musea Náprstkova. Podle připisku věnoval jej do musea p. V. Náprstka p. Tom. Petrtyl z Chicaga, označiv jej: „Rukopis prof. L. Klácela, poslední to práce samostatná před jeho smrtí.“ 24 l. svázané v knihu. (Knižně vydáno r. 1882.)

77. Výbor myšlenek (z oboru kulturní historie; na př. o pokrocích vzdělanosti, o Řecku, o Alexandru Vel., životě v prvotním křesťanstvu, Mahometu). 16 l. neúpl.

78. Zákony přírodní. 7 l. různých. O pravdě, síle, atomech, teple atd. (Hl. Jedn. Svob. III. 1875.)

79. Zámek Porynský Eden (Ráj) vydal sám proslulý básník Berthold Auerbach a dle anglického vydání od Bayarda Taylora přeložil Ladimír Klácel. Milwaukee 1880. Aršíků $6^1/_2$, potom l. 1—159. Předeslán kratičký úvod o B. Auerbachovi.

80. Zdravá mysl. 28 l. neúpl. Pojednává o svobodné vůli, optimismu, nesmrtelnosti, deismu, vesměrnosti, božském právu králův, mravnosti, budoucím životě a pod. (Hl. Jedn. Svob. VII. 1879.)

81. Zlatá jablíčka. Povídka dle Susan H. Wixon přeložil Ladimír Klácel. 30 l., 2 chybějí. (Hl. Jedn. Svob. VII. 1879.)

82. Zpověď obecná. 5 l.; úplné. Nejprve vzývání Božího milosrdenství, potom zpytování svědomí ve stu oddílů. Připsáno Klácelem: „Zvláštní spisek?“

83. Zpozdilost bible o stvoření. 4 l. kusé.

84. Zrnka (prósou). 7 l.

85. Žena v dějinách. 3 l. úplné. Výtah z brožurky téhož názvu, vyd. v Praze 1879.

86. Organisování obce svobodomyslných Čechův amerických. 84 kusů různých. Pod toto číslo zařazeny příspěvky velmi různé. Jsou tu články pro časopisy (ohlášení Slovana

Amerikánského i Svojana), návrhy stanov spolkových i všelikých zařízení Jednoty Svobodomyslných, již Klácel 8. listopadu 1870 založil a jejímž byl prostředníkem, t. j. duševní hlavou, a pod. Snahou jeho bylo založiti obec Nemýlenců na pevnině americké, ježto podle přesvědčení jeho tam bylo lze „na vymýtěné půdě zkoušeti zdokonalení člověka ani rukou světskou ani církevní berlou nemýleného".[1]) Stále ještě tříbil v sobě učení o Vesměrnosti a spisoval Osvojencům, Nemýlencům, Infidelům pravidla životní a vyznání víry. Myslím, že není nemístno na poznání posledního asi stadia vývoje jeho poznalostí podati zde přehled nejdůležitějších pravidel, jejž sepsal nedlouho před ukončením své veřejné činnosti. Ani ten ještě nebyl při nepokojném duchu jeho konečný, jakož svědčí hojné přípisky našeho sociálního utopisty.

Zní takto:

„Dne I. Unora 1879 ustanovil jsem se na těchto poznalostech a mravích úmyslech a snahách.

1. Uznávám, že všecko co jest, tváří se, roste, žije a myslí činí Jedno Tělo a že jednokaždé jest údem tohoto Těla.

2. Toto údství a náležité chování se úda k udu v té Velebné Jednotě již jmenujeme Vesmír sluje Vesměrnost.

3. Vesměrnost jest základ a jádro Pravdy a Dobra a Ukázalosti. Věda jest Jednota vesmírných poznalostí. Ctnost jest statečnost vesměrného jednání. Dobro jest úkaz obecnomyslnosti. Lada jest ukázalost vesměrná.

4. Každý jest povinen býti účinlivým údem obce.

5. Obec jest Velké Pobratimstvo a Posestrymstvo. Všichni dospělí muži jsou Pobratimi a ženy Posestrymy.

6. Všichni údové jsou neb byli manželé.

7. Smilník neřestný bývá vypovězen od poroty pěti bratrův a šesti sester.

8. Děti jsou společné v společném ústavě vychovávané.

9. (Slovo nečitelné) jest ústav rodiček, pak ustav chův — pak malé školky — atd.

---

[1]) Hl. Jedn. Svob. I. 1872, čís. 11. — Velmi zajímavý jest i seznam prací Klácelových, jejž jako poslední súčtování životní své činnosti starý filosof náš sepsal den před smrtí; jest ovšem neúplný.

10. Obec jest roztříděna takto:

1. Hospodáři — Dobytkáři — Rolníci — Lovci — Rybaři — Živitelé — Potravníci — Horníci.
2. Průmyslníci — řemeslníci.
3. Řečníci — Učitelové.
4. Pořadníci.
5. Sněmovníci — Zákoníci.
6. Vykonávatelé Obecní vůle.
7. Obranci.
8. Vědci a umělci.

11. Pohlaví nečiní v právech žádný rozdíl, jen při službách hledí se na schopnost a slušnost.

12. O právech a povinnostech se nemluví nybrž o schopnosti a ochotě.

13. Každý má dle své schopnosti vykázanou živnost — továrnu, dílnu, školu (přetrženo) — hospodu — prádelnu atd.

14. Manželé mají svůj byt — tři světnice — ale nevaří — neperou atd. doma.

15. Peníze nemáme ale směnky — poukázky pro vzájemnost.

16. Dědičné právo není žádné.

17. Ale osobní vlastnictví jest — můžeme každý na své vykázané živnosti vydělávati a užívati — ale musí všecko svěřené v dobrém pořádku udržovati.

18. Jak zemře držitel, nastoupí hned jeho tovaryš napřed mu přidaný. Každý mistr má svého tovaryše.

19. Manželství se ukázale uvádí a rozvádí. Obec o tom nemusí vědět. Nesváry nemohou býti žádné. Nesvorné povahy člověk se vypovídá. (Připsáno tužkou později; Po půlleté zkoušce a 3 napom.)

20. Na každou osobu budiž čítáno 10 akrů — pozemků — aby každý rolník měl 60 akrů pod svou péčí — též zahradník 20 akrů.

21. Ceny za všecko ustanovuje Porota.

22. Daně též ustanovuje Porota.

23. Kostel není žádný, ale školy, knihovny — musea — divadla — sokoliště a p.

24. Neděle se světí veskrz — ale přednáškami — provozováním hudebním — tancemi — hrami slušnými — procházením přírodovědeckým — a p.

25. Jiné svátky nebuďtež, leč by Obec chtěla něco zvláště ctíti.

26. Pochodům vojenským, šermování a střílení se učí každý — ale žádna válka ani souboj ani rvačka se netrpí.

27. Když jest 5000 údů v Obci — zakládá se jiná — neb dle uznání — dostatečnosti.

28. Střídmost jest ctnost obecná, ale netrpí se ta hanba zvláštního závazku temperenclárského.

29. Svobodomyslnost a Obecnomyslnost nesmí býti podrývána ani slušnost — Podrývač se vypoví — Jináč jest svoboda tisku — slova — oděvu — Pilnost, bedlivost, Svornost — Ladopočestnost — Pravdosmělost a Věrnost pobratimu a Posestrym jsou hlavní ctnosti. Lež — pokrytství — různivost jsou neřesti jenž se vypovídají.

30. Přísaha není žádná, při ničem.

31. Všichni si tykají a jsou ve všem rovni.

32. Nejmenují se po žádné škole — po žádné církvi ani socialisté ani kommunisté, ale osvojení Obecnomyslníci.

33. Každý rok na 25. prosince bude valné shromáždění a podá se zpráva o pokroku obce.

34. Každého 1. dne měsíce přijímají se noví údy obce.

35. Pro rozepře ustanovují se poroty.

36. Každou neděli a v obecné dni přednáší se od nějakého Vědce as půl hodiny o mravnosti a o slušnosti.

37. V obci dobrotivost rozumi (!) ale Svojanovci — (Svojanov jmenují takové Obce) jsou všudy a všem ochotní posloužiti a jest i v Obci hospoda pro hosti.

38. Skromnomyslný sebecit jest znak Svojanů.

39. Svojan rád poslouchá a poučuje se, ale žádnou hádku nevede — ale vědeckou rozmluvu.

40. Svojan rád poučuje, když vidí otevřený Rozum, ale mlčí, kde vidí zarytost.

41. Lichva jest na Svojanově nečestná ale i nemožná. Peníze mají jen pořadníci za prodaje výrobků — i prodávači, obchodníci prodávajíce přes hranice, mezi Svojanovci jsou jen směnky — výkazy a odkazy.

42. Kdyžby měl v času vojny někdo postaven býti — možná-li ať se zakoupí náhradník.

43. Všichni se učí hudbě — to pro to, aby vždy měli před sebou obraz — Vesměrnosti, jenž jest v Různu Shoda.

44. Každou sobotu jest hudební a divadelní provozování.

45. Děti mají svá divadla své hudby, své sokolování a cvičení v způsobilosti — hrubost, nemotornost, chrapounství jest největší nezpůsobnost.

46. Spropitné — odměna za laskavou službu považuje se za hanebné.

47. Ctižádost slušný mrav se chválí, ale závist a zarlivost od dětinství se považuje za špatnost a neřest.

48. Hrdoš rušící rovnost se vypovídá.

49. Těmto pravidlům se učí na zpamět — jmenovitě dětem se často vykládají a děti na veřejných zkouškách za dobré jim rozumění zvláště pěkné ozdoby dostávají.

50. Toto padesatero poradění má pomoci ukázati, že jest možno mravnější způsob života zavésti, než jest posavádní.

Ladimír Klácel,
prostředník Jednoty Svobodomyslných."

Sem pojata též Vesměrná. Byla složena Klácelem jako hymna svobodomyslných Čechův na Haydnův nápěv hymny rakouské a několikrát v Americe otištěna. U nás je dosud neznáma; i dovolil jsem si ji zde jako jedinou aspoň ukázku básnické činnosti Klácelovy na půdě americké otisknouti; nikoli snad že by byla nejlepší, ale pro význam, který jí Klácel ve své obci určil, ale jehož nikdy nedosáhla, protože byla, jak z pozdějších otisků patrno, prostým členům sdružení svobodomyslných Čechů — nesrozumitelná.

Vesměrná.

Otče! samosobný Pane!
Jenž se v světy rozlíváš,
Tvoje síla ve všem stane,
Však Ty nikde nedlíváš.
Slovo Tvé po nebi vane,
V každé hvězdě stánek má,
Ale nejskvělej rozplane
V duchu, v němž se myslívá.

Necitelný tvor bylostí
Oslavuje zákon Tvůj,
Palma, růže svou žilostí
Chválí vyšší stupeň svůj.
Ústřednější rozvilostí
Zákon Tvůj se živa tkne,
Zřetelnější již čilosti
Zvíře k Tobě, sobě lne.

Vědomí však Tví tvorové,
Jichž jsi mysl rozpoutal,
Jimž jsi v zahradě duchové
Plod stromu poznání dal,
Ti se ještě nemotorně
Na svobodě potácí,
Místo sázet stromy svorně
Mnohé v ráji pokácí.

Mnohdy člověk vztýčil týmě
Věrných k dílu povolal,
Mnohé spasitelné símě
Krví zhnojiv zaoral.
Však neřestí kalné bídy
Ať zpozdilci si přečtou;
Kýž nás svorné z této třídy
Skvělí skutkové vyrvou.

87. Různé drobnosti. Sem zařazen ostatek drobných článkův a neurčených listů z delších prací. Kusů různých 239.

C.

Korrespondence Klácelova slibovala hojnou kořist na poznání literárních a vůbec národních poměrů ve staré vlasti, kde Klácel po celou řadu let udržoval čilé písemné spojení s I. J. Hanušem, J. Helceletem, Al. V. Šemberou a j.; zvláště však s B. Němcovou. O dopisování s ní Klácel oznamuje Šemberovi dne 21. listopadu 1850: „Dopisy naše vždy stávaly se vroucnější, t. j. takové, jak snad budou kdys vůbec v člověčenstvu. My spolu to poesii ze světa uprchlou tajně si přilákali ...."

Ale tím trpčí bylo zklamání, když vše prohlédnuto. Klácel patrně veškeru korrespondenci ze staré vlasti zničil. Aspoň zde jest pouze 24 dopisů, jež jsem uspořádal a očísloval podle pořadí časového. Skoro vesměs jsou z Ameriky a týkají se vydávání Hlasu. Z těch nejzajímavější je rýmovaný dopis J. Votýpky: Stará upomínka, kterou pisatel vítá Klácela do Ameriky dne 6. června 1870. Z Evropy jest jen pět dopisův. Č. 1. Příloha s Šemberovými korrekturami básně Labe; dopisu samého není. Č. 2. Velmi důležitý dopis Al. V. Šembery ze dne 6. června 1869, srážející Klácela (na podnět P. Bílky) s cesty do Ameriky. Vše to, před čím věrný a opatrný přítel Klácela varoval, se do poslední písmenky vyplnilo. Snad proto si Klácel tento dopis tak pečlivě uschoval. Č. 18. Dopis M. Mikšíčka ze dne 26. května 1879 o věcech brněnských a minulosti Klácelové. Č. 19. Dopis Marie (Mikšíčkové?) z Rájce ze dne 7. dubna 1880, jímž oznamuje nastoupení dráhy učitelské, a 23. nedatovaný dopis z Olomouce, určený pro noviny a obsahující zprávu o plagiátě básníka F. M. Vrány a o liter. poměrech brněnských (neúplný).

Z nich 1., 2. a 18. budou otištěny v korrespondenci moravských buditelův.

Kromě toho je zde ještě 6 konceptů (I.—VI.) Klácelových listů (z nich dva anglické), kde jsou také některé drobné příspěvky k životopisu Klácelovu. Celkem kusů (lístků) 36.

Veškerá tato rukopisná pozůstalost uložena jest v museu Náprstkově nyní v pěti krabicích, kdež jest 3541 kusů (lístků) a 10 vázaných (brožovaných) rukopisných svazkův. Signování její bude vykonáno dodatečně.

D.

Knihovna Klácelova byla zajisté kdysi mnohem hojnější. Za trpkých chvil nedostatku v Americe Klácel jistě leckteré vzácné věci odprodal.[1]) Po tak dlouhých letech potulných vrátilo se z ní do staré vlasti ještě na podiv dosti svazkův. Pozůstaloť po Klácelovi a zatím pohromadě jest uloženo 318 spisů ve 458 svazcích (sešitech), opět ještě nezařazených mezi odbory knihovny Náprstkovy, tedy zatím neznačených. Nejvíce je knih z oboru přírodních věd, jichž Klácel k činnosti žurnalistické také nejvíce potřeboval.

Filosofické a pod. spisy jsou mezi nimi tyto:

Bachmann C. Fr., System der Logik 1828. Buch der Religion 1850. Büchner, Die Stellung des Menschen in der Natur 1869. Carus C., Grundzüge einer neuen u. wissenschaftlich begründeten Cranioscopie 1841. Cassagnac, Ad. Granier, Geschichte der arbeitenden u. der bürgerlichen Classen 1836. Cousin V. Über französ. u. deut. Philosophie 1834. Dombay Fr., Popular-Philosophie der Araber, Perser u. Türken 1795. Drayton H., How to Study Phrenology 1880. Eichhoff-Kaltschmidt, Vergleichung der Sprachen von Europa und Indien 1845. Erdmann J., Grundriss der Logik u. Metaphysik 1848. Falkmann Ch. Stylistik 1835. Feuerbach Fr., Die Kirche der Zukunft. Feuerbach L., Kritik des Anti-Hegels 1844. Frantz-Hillert, Hegels Philosophie in wörtlichen Auszügen 1843. Hanuš I. J., Rozbor filosofie Tomáše ze Štitného 1852. Hegels Werke. Vollst. Ausgabe. Berlin 1835. Jahn J., Biblische Ar-

[1]) V čís. 13. VII. r. Hl. J. Sv. 1879 nabízí na prodej Josefa Flavia z r. 1463.

chäologie 1800. Kaltschmidt, Vollständ. stamm- u. sinnverwandtschaftliches Wörterbuch der deut. Sprache 1851. Kant I., Die Metaphysik der Sitten 1803. Lessing, Fragmente des Wolfenbüttelschen Ungenannten 1784. Masquerier, Sociology 1877. Mesmer Fr. — Wolfart, Mesmerismus 1814. Noack L., Propädeutik der Philosophie 1854. Oppenheim H., Philosophie des Rechts. Paul J., Vorschule der Aesthetik 1815. Proudhons Ausgewählte Schriften 1850. Rembold L., Psychologia in usum Praelectionum 1817. Rosenkranz K., Aesthetik des Hässlichen 1853, Das Centrum der Speculation 1849, Die Naturreligion 1831, Kritische Erläuterungen des Hegelschen Systems 1840, Psychologie 1843, Reden u. Abhandlungen, Zur Philosophie u. Literatur 1839, System der Wissenschaft 1850, Über Schelling u. Hegel 1843, Wissenschaft der logischen Idee 1858. Ruge A., Die Akademie 1848, Neue Vorschule der Aesthetik 1837. Schellings Erste Vorlesung in Berlin 1841. Scherr J., Allgem. Geschichte d. Literatur. Schmid E., Wörterbuch zum leichtern Gebrauch der Kantischen Schriften 1795. Schola Salernitana 1722. Schwegler A., Geschichte der Philosophie. Sigwart H., Der Spinozismus 1839. Spittler L., Grundriss der Geschichte der christl. Kirche 1782. Strauss Dav., Das Leben Jesu 1837. Stunden der Andacht zur Beförderung wahren Christenthums 1832. Vogt C., Vorlesungen über den Menschen 1863. Weisse Chr., System der Aesthetik als Wissenschaft von der Idee der Schönheit 1830. Pozdějších amerických knih různých svobodných myslitelův a pod. tuto neuvádím.

Celkem z přehledu toho patrno, že mnohá díla z rukopisné pozůstalosti Klácelovy mají značnou cenu literárně historickou, osvětlujíce až do podrobností tvorbu spisovatele jistě nevšedního, ať se naň díváme jako na buditele, básníka a filosofa se stanoviska Čechův evropských nebo jako na průkopníka české práce literární ve Spojených Státech Amerických. Při různém stanovisku náboženském bude ovšem soud o této činnosti Klácelově diametrálně různý, ale nesporná zůstává pro všecky objektivní posuzovatele zásluha činnosti jeho buditelské a neúnavné jeho, mnohostranné práce, jejímž oddaným služebníkem zůstal až do smrti. Svědectvím této píle a horlivosti jest i naše pozůstalost.

Lépe nežli velikému Šafaříkovi, který v přílišné skromnosti na sebe obracel nápis humanisty Jách. Cameraria, lze nápisu tohoto užiti k charakteristice životní práce Mat. Fr. Klácela. Zní takto:

„Cogitavi multa, tentavi aliqua, feci paucula,
Inchoata sunt relicta generis omnis plurima,
Otium neque suppetit, nec tanta vis fuit ingenii,
Ut liceret instituta corrigendo absolvere,
Aut caput quasi corpori informato adhuc imponere."

Ráj královny Sibylly.

Literární studie. Napsal V. Tille.

(Dokončení.)

II.

J. Jireček měl za let sedmdesátých v rukou Sborník měšťana novoměstského, Vondřicha Šidlovského z Unhoště, „kterýžto sborník nyní majetkem jest p. A. Patery".[1]) Mimo jiné nalezl v něm spis, Jungmannovi, jak praví, neznámý, „Proroctví Sibyllino, kteréž jest králi Šalomounovi předpověděla, co se divuov v světě do dne soudného státi má", vytištěný l. 1586 v Starém městě Pražském u Jiříka Černého. Dodává pak, že „vzadu připojeno jest sepsání kn. Matěje, faráře ze Solnice, a spolutovaryše a krajana jeho Rafaele o životu a obydlí Sibylly prorokyně a píseň o prorokyni Sibylle". Hledal jsem citovaný sborník, domnívaje se právem, že připojené sepsání souvisí obsahem s povídkou o ráji královny Sibylly, od p. Patery však jsem se nedověděl více, nežli že sborník, jenž byl vlastním jeho majetkem, daroval komusi.[2])

---

[1]) Světozor 1876 (nikoli 1877, jak cituje F. Menčík v knížce „Česká proroctví" z r. 1879 na str. 41.) X. str. 189; příloha k č. 12. Jmenované místo je vytištěno ibid. na str. 281; příloha k č. 18.

[2]) Když jsem se sdílel o svém neúspěchu s bibliothekářem Českého musea, prof. Zíbrtem, pravil mi, že zná Sborník, že mu jej půjčil p. Patera, a ochotně vypsal mi z něho, čeho bylo potřebí. Dle sdělení prof. Zíbrta je to svazek různých tisků, v němž je knížka o Sibyllách vevázána. Má název: „Proroctví Sibyllino . . . Při tom Písnička o též Sibylle i o životu jejím". Tištěna jest u Jiříka Černého r. 1586. Cesta do ráje Sibyllina byla vytištěna na konci knížky, ačkoli v titule není označena. Ale exemplář je

Za tento dnes nepřístupný text, jenž byl jediným známým dokladem o zpracování dotčené látky v české literatuře, nalezl jsem však text jiný, dle nadpisu soudě, příbuzný.

V Olomoucké studijní knihovně je papírový rukopis o 45 listech frakturou psaný, nevázaný, bez počátku a bez konce, značně otrhaný.[1]) Je to opis tisku. Má na konci textu zde otištěného, před lékařskými recepty, jež vyplňují konec rukopisu, opis zakončení knihy: Vytištěno v Starém Městě Pražském u Buryjana Waldy Impresora Letha MDLXXIX (tedy jiný tisk než Paterův).

První, napolo zničená část, obsahuje konec pojednání o počtu a druzích Sibyll; na druhém, dochovaném listě však počíná se již to, co obsahoval asi také tisk Jiříka Černého; „Proroctwi Sybille teg kteraž za czaſu K(rále) Sſalomanna byla a toto Proroc(tví) od ſebe wydala, gakz náſle(duje).“ Toto proroctví se končí mravním naučením na listě 21. K tomuto kusu je rovněž připojen text podobného obsahu, jak ve sborníku Jirečkem popisovaném, text, který je pozdním literárním novotvarem, složeným z tradice o Sibyllině podzemním ráji. Doklady Antoinem de La Sale, Söderhjelmem a Parisem snesené ukazují sice, jak legenda o podzemním ráji Sibyllině — bez ohledu na jiné literární plody z ní vzrostlé — byla hojně rozšířena po Evropě od patnáctého věku i v literatuře krásné i ve vědeckých, zeměpisných knihách, i v lidovém vypravování, ale povídka o „solnickém“ faráři a druhu jeho je dokladem nové, třeba neumělecké tvořivosti. Látka vrátila se do literatury duchovní a byla zpracována všedním, řemeslným způsobem, jímž se vyznačuje výroba zábavného čtení šestnáctého věku. Kostra vypravování zůstala dosti pevna z původních předloh, výzdoba dějová a popisy, hlavně však podklad ideový, ovšem nabyly tvářnosti zcela jiné.

Pout dvou druhů připomíná povídky Antoinovy o šlechtici německém a štolbovi jeho, stručný úvod o pouti různými zeměmi však lidové knížky putování Guerinova, tím spíše, že na konci připojena je cesta do pozemského ráje, do něhož také nahlédá

---

neúplný. Chybí poslední část knížky, právě tam, kde se počíná cesta do Sibyllina ráje. Zbývá z této cesty jen titul, obsahem shodný, ale slovně odlišný od titulu rukopisu olomouckého, a jedenáct řádek textu, ukazujících rovněž na versi stilisticky odchylnou.

[1]) Stručný popis jsem otiskl v Seznamě čes. rkpův. olomouckých ve Věstníků České akademie 1896, IV., č. 9. se značkou IV. F. 13.

Guerino — ovšem na jiném místě, v Patrikově očistci. Zmínky o rozličném kořeni a dříví jsou ozvěnou La Salových poznámek o květeně, kterou nalezl na hoře. O zdi, obkličující tajemné místo, je zpráva již za pol. 14. století, ale i La Salovo upozornění, že papež zahradil přístup k Sibylle, mohlo tu býti podnětem právě tak jako pro pastýře, který poučuje poutníky stejně, jako poučoval Antoina de La Sale. Veselý hluk a hudba za zdí je stvořena nově (ze zprávy německého šlechtice o zdánlivém hluku za druhými dveřmi), sídlo lásky a rozkoše viděno je tu autorem již volné, na povrchu zemském, k němuž cesta vede jen oklikou podél zdi a hor (detail ostatně druhdy ve variantě o Guerinovi naznačený). Poustevníci jsou prvkem i v Guerinově pouti se vyskytujícím, ale ačkoli tu jsou vypsáni podrobněji a zachovány i jejich výstrahy i škapulíře s křížem, poutníky chránící, nesouvisí tyto myšlenkové zbytky z předchozí literární tradice s dalším dějem, který pozbývá dramatičnosti vůbec.

Změnou v umístění Sibyllina ráje mění se i příchod, a do staré látky vniká nový prvek: symbolický popis cesty do sídel rozkoše dveřmi „potěšení“, „radosti“, „sladkosti“ až k měděným Deanám (?). Rozmluva s dívkami skrze kovové dveře navazuje opět na původní kostru dosti podrobně (právě tak jako slyšení u královny a popis bezstarostného života). Odchylné informace Sibylliny o jejím původě jsou počtem Sibyll a jejich příběhy vysvětlitelny snadno. Není však bezvýznamno, že zachována jest i podrobnost tak nepatrná, jako jest otázka o posmrtném životě Sibylly a jejího ráje.

Základní rozdíl však v kostře povídky dán je změnou onoho trestu očistcového, jímž Sibylla s družinou mění se občas v netvory. Naši poutníci neznají již zprávy o tom v původním znění, slyšeli jen o deformaci zdánlivě sličného těla Sibyllina, kterou se stává Sibylla jednou z oněch bizarních kuriosit, jimiž se hemžil středověký přírodopis. Sibylla však dokazuje poutníkům hmatavě, že to není pravda. Děj tedy, který původně je základem povídky a zachovává se ve vypravování německého šlechtice i tehdy, když očistec pohanské věštkyně změnil se na sídlo hříšné lásky, zmizel, a Sibyllin ráj stává se pouhým blahobytnickým ideálem požitkářských lidí průměrných bez veliké fantasie a bez silných vášní, jehož autor hájí proti vší domněnce hříchu, čině si z něho krotký, ale opravdový a nerušený ideál pozemského

blahobytu. Louka rozkošná mezi „Deanami“, jež je sídlem Sibylliných dívek, nemá potřebí na svoji výzdobu zvláštního pramene z tradice: obraz kouzelné zahrady stále svěží je tak běžný v literatuře, že jej lze míti za běžnou šablonu, obdobnou bludným prvkům tradice lidové, které se vynořují šablonovitě všudy, kde v textě ostatním jest jim půda přízniva. Podmínky odchodu jsou opět přejaty z kostry původní, třeba změněny formálně. Novou vložkou je proroctví Sibyllino o osudech obou poutníků na cestě po odchodě konané i docela nechutná scena pasování na rytířství, plná marnivé ješitnosti obou pocestních ubožáků, jichž vynášením činí zadost autor své vlastní ješitnosti. Co připojeno při odchodě od Sibylly o Alexandrovi, o nápise na zdi a osudech Sibylliných jsou prvky nové, ze Sibyllinské tradice přejaté, jimiž povídka je přiblížena soudobé představě Sibylly prorokyně.[1])

Pout „solnického“ faráře připojuje sice nový rys k tradici o Sibyllině ráji, ale vylíčení vzniku a rozkvětu této zajímavé látky není ani tím ještě hotovo.

Ověřené počátky neznají v polovině 14. věku než místní tradice o hoře a jezeru u Norcie v Apenninách, kde nekromanti a démonové tropí své rejdy. K ní připíná se koncem 14. věku povídka o Sibyllině ráji, v níž jsou zárodky dvojí tradice: duchovní, o očistci, o místě zdánlivé rozkoše a těžkého utrpení a o zakletém vrchu, sídle smyslné lásky. První prvek převládá, pramen jeho třeba ještě nalézti. Druhý rozvíjí se v povídce o Tannhäusrovi, zatím co thema o ráji Sibyllině plošší a všední, vhodné na komponování nových variant a na poznámky způsobem buď satirické nebo pověrečné o místě, kam původně povídka byla lokalisována.

Pramen povídky v románě Andrey da Barberino musí býti také teprve nalezen, právě tak, jako není ještě jisto, kde je pramen textu Antoina de La Sale, mimo italskou tradici místní, o němž sám praví, que e n a u l t r e s p a y s les ay oy raconter, a kde je předloha české povídky, z které bylo překládáno.

---

[1]) Otisk zlomku cesty do ráje připojuji, třeba že s povídkou o Sibylle nesouvisí věcně. Je charakteristický tomuto druhu literatury 16. věku, rozšířením tisku vyvolaný, jímž počíná se nový druh výroby literární, neumělecké, předělávající starý materiál, pokud vábí čtenářstvo názvy tehdy známých věcí a příběhův.

Původní snaha duchovní, vyrovnati antické bytosti, přešlé z pohanství do křesťanství, ve jménu věčné spravedlnosti s Bohem, přechází v hluboce cítěnou píseň rytířské touhy o vševládné moci smyslné lásky pozemské, bojující vítězně s láskou k nebi a věčnosti, a rozmělňuje se v krotký ideál požívavého měšťana. Až nalezeny budou všechny spojky ve vývoji této poměrně vzácné látky, bude lze na ní skonstruovati příznačným způsobem onen podivuhodný život literárních snů, jenž je stálé odumírání a stálé křišení — od legendy středověké až po dílo Wagnerovo.

III.[1])

(21a) **Sepsání cesty, kterouž konali, chtějíce viděti Sybillu; a to kněze Mateje, faráře z Soleze, a Raffaele, tovaryše jeho, také v Solezu, v kterém místě a v jak rozkošném královna Sybilla bydlení má, a jak jsou se oni tam k ní pracně dostali.**

1.

Když jsme se na tu cestu vydali a tak mnoho rozličných zemí a krajin v světě prošli — tak že my jsme se dostali mezi ty země, totiž Hybernii a Portugalii, a mezi Neapoli do těch hor, v nichž je[st] (21b) Sybilla. V kterýchžto horách roste rozličné dříví, vonné koření. A když jsme se přiblížili k těm horám, uhlédali jsme zeď, kterážto jestiť byla bílá jako sníh a okrouhlá jako věnec, aneb koruna. Na zdýl a na šiř jako za jednu míli; a to místo jest mezi dvěma horami obezděné.

A když jsme již dosti blízko byli od té zdi, nalezli jsme jednoho muže, an pase vepře mezi těmi horami; kteréhož jsme se tázali, odkud by byl. I odpověděl, že by tu z jedné vsi byl, ne z daleké. A on také se nás tázal, odkud bychme my byli, aneb kam bychme jíti mínili. Jemužto všechny věci (v) latinském jazyku jsme vypravili. I tázali jsme se opět, jaké by to zdi tak pěkné a bílé byly. I odpověděl jest nám, že by tu Deany byly, kdežto královna Sybilla přebývá. (22a) A když jsme tu dosti obdýlnou chvíli s ním seděli, s tím mužem rozmlouvající, uslyšeli jsme převeliké výskání a křik zpěváků a zpěvaček, velikou radost

[1]) Přepis textu není písmenný. Písař opisoval velmi nedbale, někdy opakuje slova a komolí věty, vynechává. Pravopis je náhodný, nerozeznává i a y na konci sloves, užívá někdy, možno že podle předlohy — tvarů řeči mluvené (tej, jednej, vejtečná, mnoství, nejni, povědina, poďte atd.). Poněvadž přetisk není

majících; tolikéž i trubače, varhany a všelijaké nástroje písně tvorné. To slyšíc, byli jsme jako zstrašeni, i otázali jsme se toho muže, co by se skrze ten křik vyznamenávalo. I řekl, že neví o tom co praviti, poněvadž jest tam nikdy nebyl. Než dále jest nám pověděl, že „ne jednou, ani dvakrát, ale mnohokrát takové zpívání, jak to stádo tu pásává, slyšel jsem.“ My pak jsme pravili, že bychom tam rádi jíti chtěli, ale on nám k tomu neradil, nýbrž odvozoval nás od toho, abychom tam nikoli nechodili. A když nás od toho nemohl nikoliv odmluviti, řekl jest: „Chceteli tam jíti, tudyto nemůžete, ale musíte tyto hory všecky obejíti vůkol, abyste přišli (22b) k Antonínovi poustevníku.

K němužto když jsme přišli, velmi dobrotivě jest nás přijal do svého domečku neb chaloupky, ptaje se nás, odkud bychom byli a kam bychme jíti mínili. I oznámili jsme mu nejprv, odkud bychme byli a kterak jsme se skrz velmi mnohé země a krajiny, velké hory a pouště k němu přibrali, a od něho že jsme umínili k Sybille prorokyni se bráti. Kterýžto, když jest to uslyšel, převelmi hořce jest plakal, radíce nám, abychom tam nikoliv nechodili. Ale když nás nemohl od toho odvrátit, poslal nás k Konstantinovi; a on, když úmysl náš přezvěděl, poslal nás k Barnabášovi; a když i Barnabáš úmysl náš zvěděl, poslal nás k Eustachiovi. Kterýž, vyzvěda náš úmysl, poslal nás k Pavlovi poustevníkovi, (u) něhož jsme pobyli za pět dní. Ale on, když (nás) nemohl odmluviti a od toho odvésti, dal nám každému (23a) kříž na pargameně namalovan(ý), abychom jej na malém provázku zavěsili na prsa, a nic více.

2.

Když jsme pak od Pavla poustevníka odešli, přišli jsme k jedným dveřům železným, ježto slovou Amenitas, to jest utěšení; a když jsme potloukli na ně, hned nám vrátný otevřel. Potom jsme přišli k jiným dveřům, jenž slovou Ostium laeticiae, to jest Dveře Veselé; také, jakž jsme potloukli, hned nám

---

pořízen k účelům mluvnickým, podává text běžným pravopisem, a přepisuje „sepsání“ místo „zepsání“, „jsme“ místo „sme“, „úmysl“ místo „aumysl“, „uctivě“ místo „ucztiwie“, „léta“ místo „letha“, „z výši“ místo „s wegssy“, „schody místo „zchody“, „ovoce“ místo „owotze“, „blízko“ místo „blizsko“, „že“ místo „zie“ atd. Vlastní jména jsou v otisku tištěna proloženě, ač je rukopis podškrtává jen na stránce 23a.

vrátný otevřel. Potom šli jsme k třetím dveřům, jenž slovou Dulcedo, to jest Dveře Sladké; také tu po potlučení hned nám jsou otevřené. Potom jsme šli až k čtvrtým dveřům, kteréž slovou Lucis habitaculum, to jest Příbytek Veselosti; tu také, jakž jsme zatloukli, hned nám vrátný otevřel. A když jsme až k pátým dveřům přišli naposledy, tu u dveří sedí jeden člověk a spí a spáti bude až do dne s(oudného). A ty (23b) dveře slovou Deana, jsou měděné.

A když jsme k nim blíže přišli, také jsme na ně potloukli; ihned k našemu potlučení přišly dvě děvečky překrásné. Neotevřely ale dveří, ale toliko dírkou, kteráž byla ve dveřích, na nás nahlídaly, ptajíce se nás, co bychom chtěli anebo co bychme hledali, a pro kterou příčinu tam jsme přišli. Odpověděli jsme jim, řkouce: že bychom rádi k nim, kdyby nám ráčily otevřít. A ony s námi tak lahodně a úlisně mluvíce, kázaly nám maličko počkati, až by nás Sybille opověděly. I odeslala je zase k nám hned zase Sybilla a kázala se nás ptáti, kterak bychme tam dlúho chtěli pobyti; vždycky-li čiii nic. I řekli jsme (24a), že ne vždycky. A opět se nás tázaly, kterak pak dlouho chtěli bychom tam býti. My odpověděli, že dotud, dokud se nám bude líbiti. To když uslyšely, kázaly nám ještě počkati, až by to Sybille pověděly. Počkavši tu malou chvilku, přišly jsou opět ty dvě děvečky a otevřely jsou nám dveře.

Když jsme tam vešli, vyšla jest protiv nám královna Sybilla, majíce na své hlavě korunu zlatou a oblečena jsoucí v roucho hedbávné, kteréžto bylo zlatem čistým a perlami s předrahým kamením protkávané. Ale jiné pak děvečky a ženy podávaly nám roucha zlatá a stříbr(n)á, a mnohé jiné věci. My pak nic jsme od nich bráti nechtěli. Neb takové n(aučení) (24b) měli jsme od Pavla poustevníka. I vedly nás s velikou radostí až k trůnu neb Sybilye trůnu, na kterémžto když se posadila, kázala nám také vedle noh svých posaditi. Tu s námi počala dobrotivě rozmlouvati jiné věci.

Co jsme tam viděli nebo činili, psáti jsem nemohl pro divnost věcí, které jsme tam viděli. Nebo nejprvé kázala nám v svém stanu přebývati.

Tuto také máš o tom věděti: že tam nikdy nebývá dešť ani zima, ani sněhu, ani noci, ani tmy, ani hladu, ani žízně, ale vždycky jest čistý a jasný den, a utěšení tam také máš. Zlata,

perel, drahého kamení jest převeliká hojnost, že člověku tak velikého množství není možné ani v(yp)raviti, aniž v jaký počet uvésti. (Dálej o trůnu neb stolici.)

3.

(25a) O trůnu neb stolici Sybille.

Trůn neb stolice Sybille, na níž sedá, jest z přečistého a ryzího zlata, drahého kamení a perel čistých udělána. Zvýši dvatceti loket, zšíři dvanácte loket; ale schody, po nichž se na něj vstupuje, jsou z přečistého stříbra. Kobercové ve vůkol trůnu po zemi rozestlaní všudy ze všech stran tak daleko, co by mohl střelou z dobrého střílu dostřelit.

S kteroužto když jsme rozmlouvali, otázali jsme se jí, odkud by byla. I odpověděla jest nám, že by byla z Babilona. Neb otec její byl kníže babilonské, a potom byl králem trojanským, a sloul Pryamus; ale matka její že sloula neb jméno měla Hekuba. A ona sama, jakž nám pravila, nejprve sloula jest (25b) Libertina, ale potom od některých králův pro velikou moudrost a krásu nazvána jest Sibillou.

A jest převelmi krásná, výtečná, milého vzezření, krásné tváře, ochotná a libé výmluvnosti; zlatem, stříbrem a perlami rozličnými, drahým kamením i vší slávou převelmi jest ozdobena a okrášlena. Na každé ruce nosí okršlek zlatý, jako prsten obšírný, a v každém tom okršlku patnáct kamenů převelmi drahých; na hlavě korunu zlatou, vždycky prostovlasá chodí a s svými posluchači velmi sladce a mile rozmlouvá.

A po mnohém s ní rozmlouvání otázal se jí Raffael, řekl:

„Prosím, o překrásná a přeslavná, nerač za zlé míti ani se hněvati, že tak směle s Vaší Jasností mluvím."

I odpověděla Sibilla:

„. . . . . . čili mluv."

I řekl Raffael:

„Prosím Vás, (26a) povězte nám, kde po smrti budete."

Odpověděla Sybilla:

„O všech věcech, o kterýchž byste se mne ptali, povím vám, než toliko o tom samém vám nepovím."

A opět řekli jsme k ní:

„Prosím, povězte nám pravdu, o čem Vaší Jasnosti se tázati se budu."

I řekla:

„Otažte.“

I řekl jsem:

„Slyšeli jsme v naší zemi, že ti, jenž u vás zde byli, praví, že byste toliko po tváři a po přední straně jako člověk byly, ale po zadu, po hřbetě, že jste jako koryto.“

Což slyšíce, velmi mile se jest zasmála, řka:

„Slyšely jsme i my takovou pověst nejednou; a to mluví ti, kteří zde u nás nikdy nebyli. Ale pojďte se mnou, abyste zvěděli, jestli to pravda neb ne.“

I vedla nás na jednu louku převelmi krásnou, všelikým stromovím kmentovým rozkladitým a velmi vonným posázenou. Kterážto louka jest blízko od Dean, jednou zdí od Dean otočena a oh(razena); (26b) nebo tam toliko vejíti mohou a nikam dále. Zotevřevše dveře, vešli jsme na tu louku s Sybillou.

I vedla jest nás do svého stanu, kterýžto jest z zlatohlavu a z kmenta setkaný a rozličnými perlami a drahým kamením přečistě ozdobený. I zsvlekla jest se sebe roucho své předrahé, jejž nosila na sobě, a Raffael jí pomáhal, tak že jest všecka byla naha jako prst. A řekla nám:

„Vizte a makejte!“

I viděli jsme, že má pravé tělo napřed i vzadu, jako jinde.

I řekla Sybilla:

„Jižli jste viděli a uvěřili?

I odpověděli jsme, řka:

„Věříme.“

Děvečky pak oblekly ji zase. Potom prosila jest nás ihned, řkouce:

„Pobuďte se mnou až do roku, nechcete-li déle. A jáť přísahám vám skrze mé zdraví a slibuji vám pověděti čas váš, (27a) abyste mohli ven vyjíti.“

I slíbili se jí, do jistého času s ní pobyti. Což jak uslyšela, radovala se jest velmi.

Na té louce pak roste stromoví vonné, skořice, balzam, aloe, kadidlo, mirra, rozličná jablka a hrušky, mandle, fíky, jalovec. A skrze tu louku teče rajská řeka jménem Gion. Tu znamenej, že dešť prší na tu louku také někdy u Dean. Tam jsme také viděli perel bez čísla mno(ž)ství ležících na podlaze, jako písku. Půda okolo toho stanu jejího na té louce jest z přečistého mramoru a alabastru podlažena.

A když jsme již mnohé věci tam shledli a spatřili, otázali jsme se Sybille, kterak by tam mnoho žen a děveček bylo. I pověděla nám, že počet ženského pohlaví ke čtyrum tisícůma osmdesáti; (27b) ale mužův potču jako tři tisícův dvě stě a patnácti. Tu také máme znamenati, že nevycházejí, kam by chtěli. K tomu já pravím také, že nikam jinam než na tu dřív řečenou louku vejíti mohou, nebo tam chodí, kdy chtějí. Ta pak louka jest Deanami obehnána; a na té louce také nikdy nebývá noc, ani zimy, ani horka, jako mezi Deanami; jedině dešt a to pro ovoce svrchu psané, aby rostlo.

Nejposléze, když jsme s ní o mnohých věcech rozmlouvali, prosili jsme ji, aby nám pověděla čas a hodinu, kdy bychom od ní mohli vyjíti. Nebo odtud žádný nemůž vyjíti, jedině v tu hodinu, v kterou jest tam vešel. Také kdokoliv k nim přijde, chtělli by třidceti let s nimi býti, proto jest vždy jemu hodina pověděna bývá, v kterou by měl (28a) od nich vyjíti. Pakli by tu zameškal kdo jednu hodinu, v kterouž jest tam vešel, již na věky od nich nebude moci vyjíti. Neb my, když jsme tam byli devět měsícův, to nám byla pověděna i hodina jmenovaná, a každému, a kdož by tu hodinu zmeškal a nevyšel, tam zůstati musí. Neb i to činí, že skrze své lahodné řeči i také dary, kterýchžto lidem podávají, mnohé svodí a oklamávají, až by čas minul.

Ale Sybilla, když jest uslyšela od nás, že bychom konečně chtěli pryč od nich odjíti, řekla jest:

„Vidím vás býti muže rozumné a vtipné. Protož milo jest mi s vámi rozmlouvati, a prosím, abyste s námi zde ještě několik dní pobyli.“

I slíbili jsme jí, že bychom ještě s ní osm dní pobyli.

Tehdy řekla Sybilla hlasem dosti pozorným, řka:

„Skrze zdraví mé pravím, jakož se jest srdce mé (28b) rozveselilo z vašeho přijití, tak zajisté opět zarmoutilo se jest pro vaše odejití. Však ty věci, které se mají státi a přihoditi na cestě, chci předpověděti.

Když půjdete ode mne, a když přijdete do města Tripolim menšího, odtud vás zachváti mor, tak že skrze žádné město v té vlasti nedají vám projíti, aniž vás do něho pustí. I musíte se na šifu přes moře plaviti, až byste přišli do Říma. Ty tam,

Matěji smrtí umřeš, na poli poutníkův, to jest na poli hrnčířovém. Ty pak, nejutěšenější Raffaeli, neumřeš, ale ještě živ pobudeš do některého času.“

I objala jest Raffaele po těch slovech, řkouci:

„Dosti již, a více nežli dosti se trápím a mučím, když mi tebe déle nelze míti a již žádné kratochvíle s tebou přemilým moci nebude (29a) míti požívati.“

A když to dopověděla, kázala Raffaelovi vzhůru povstati, nebo seděl u noh jejích. Kterýžto povstav, velmi se jest uctivě poklonil. Tehdy Sybilla povstavši, přikázala jest všem mlčeti. I stalo se jest mlčení veliké, tak že žádný ani nešpetl. I odpásala jest se sebe tkanici zlatou, kterouž jest byla přepásána; i pasovala jest ho na rytířstvo, a meč svůj zlatý, kterýž jest měla v ruce své, v ruku jeho dala. I byla tu radost, kteráž od mnohých let nebyla před tím.

A když se ty všecky věci vykonaly, pověděli jsme, že bychme již konečně jíti chtěli. A to pověděvše, políbila jest nás oba dva, řka předobrotivě:

„Jdětež s radostí a v dobrém zdraví.“

I vyšli jsme, a ony hned po nás dveře zavřely. A když jsme šli od ní (29b) k jmenovaným dveřům, jakž jsme potloukli, všudy nám hned otevříno bylo. Potom jsme šli k Pavlovi poustevníkovi; kříže, kteréž byl nám dal, jemu jsme navrátili.

Zdi ty, kteréž okolo Dean obklíčené jsou, dal postaviti jeden král mocný Piktavianský, jménem Alexandr, pro lid, kterýžto při prvé počátku náramně se k Sybille scházel. Na kteréžto zdi nápis napsaný těmito slovy.

„Já, Alexandr, král Piktavianský, dal jsem léta 309 k prosbě nejsvětějšího v Kristu Otce, pána, pana Klementa papeže prvního tuto zeď okolo Dean postaviti.“

Také ta Sybilla císaři Oktavianovi římskému Pannu Marii s děťátkem jest v slunci okazovala.

A to také jest prorokovala těm králům, dokavadž ještě v domu otce svého chována byla — kteřížto králové pro její (30a) moudrost a krásu k ní přijížděli, ptajíce se, kterak se má syn boží z Panny Marie naroditi.

Také, které se věci přede dnem soudným a v soudný den státi mají a více, kterak se vyvolení boží s bohem budou se

radovati, a zlí kterak budou s luciperem i s jeho ďábly (ve) věčném ohni ustavičně hořeti.

Víc toho vypouštím psáti, nebo o tom dosti písem máme. A to proroctví napsáno jest podle nápisu krále Piktavianského zlatým písmem na té zdi.

A když jsou se ty všecky věci dokonaly, brali jsme se cestou, kterouž nám Sybilla kázala, přes hory velmi vysoké, až jsme přišli do města Říma.

A když jsme v Římě pobyli několik neděl u paní Anny, kteráž jest z Polsky — ta má dům nedaleko Svatého Petra —, tu mně velebný kněz Matěj, otec můj nejmilejší. spolu tovaryš cesty, upadl v těžkou nemoc (30b) a umřel jest. Jehožto jsem já mýma vlastníma rukama pochoval v zemi poutníků, na poli hrnčířovém, kteréž jest u Svatého Petra na levé straně.

A poplakavše pobyvši tu svého milého cesty tovaryše, kněze Matěja, za několik dní chodíce v římských kostelích, jichžto jest sedm hlavních. Slovou: První u Svatého Petra, druhý u Svatého Jana, třetí u Svatého kříže, čtvrtý u Svatého Marka, pátý u Svaté Maří Magdaleny, šestý u Sva(té) Panny Prakcedy, sedmý u Panny Marie de Mercede; a krom těch jest jedno sto padesáte pět. Ty jsem já všechny popsal, také i schodil.

A odtud jsem šel do Benátek, potom až do své milé vlasti jsem se v dobrém štěstí, také zdraví, dostal.

Z čehož buď chvála Pánu Bohu v Trojici jednomu na věky. Amen.

* * *

O ráji zemském kněze Matěje a Raffaele z Soleze, u kteréhož oni jsou byli, krátce sepsání.

(31a) Přes rozličné a divné, hrozné pustiny a veliké hory naše cesta byla, tak až jsme se k zemskému ráji, kde Adam a Eva stvořeni byli, dostali.

Tu poklekše a pomodlivše se na svých kolenách, pokorně a nábožně prosili jsme Pána Boha, aby ráčil nám milostiv býti a nad námi se také smilovati.

Protož, aby tomu jeden každý dobře rozuměl, že ráj na velmi veliké hoře leží, nad kteroužto horu nikdež ve všem světě

vyšší se nenachází. A má zeď okolo sebe ohnivou nebo plamennou až k nebi.

Kteréžto místo jest převelmi veselé. Tu jsme viděli ptáka, jenž slove Pelikán, česky (31b) mu praví Šediper, kterýžto něco málo větší jest nežli orel. A jest pták velmi čistý, pěkný, peří má načervenalé a šedivé, nos má velmi, velmi ostrý, nohy ne velmi vysoké, krk ne velmi dlouhý, křídla neobdýlná, a převelmi sladce zpívá.

Z ráje tečou čtyry řeky: První, v kteréžto voda jest velmi sladká; jedna každá z nich má tyto tři jména: Ganges, Gion, Nyllus. Druhá jest Ffizon, třetí Tygris, čtvrtá Euffrates.

První běží skrz Indii, druhá skrz Evropu, třetí skrz Affryji, skrz Armenii, skrze Medskou a Perskou zem, čtvrtá pak běží skrz Egipt.

Viděli jsme tam také při ráji hady, kteří mají hlavy jako panny aneb děvečky, a vlasy obdýlné. Z jejichžto počtu byl jeden, kterýž svedl Evu.[1])

(32a) nebýti hadem ale ďáblem. I to není pravda. Přidávají i to k tomu, že had nemluví, anebo kdo jest viděl hada s člověčí hlavou neb pannenskou? Takovým já odpovídám, že já viděl jsem je se svým milým tovaryšem Matějem takové hady u ráje, kteří mají hlavy jako panny nebo lidé. Neb ačkoliv pravda jest, že had nemluví, však ale ďábel vešel do hada a mluvil s Evou, a tak ji oklamal. Nebo ti hadové, prvé nežli ďábel skrz jednoho z nich svedl Evu, chodili jako lidé, na nohách kráčejíce, s dvihnutýma hlavami; ale nyní na svých prsách se plazící, a jmenují se Dracopedes.

Také jsme tam, také jsme viděli hady, ježto slovou latinsky Cerastes, kteřížto mají na čele osm rohův.

Odtud pak navracujíce se k domů, šli jsme přes (32b) velmi veliké pouště čtrnác(t)e dní, až jsme přišli do míst známějších země, a potom já sám z Říma až do domu svého.

Z čehož buď chvála Pánu Bohu jednomu
V Trojici Svaté. Amen.

Vytištěno v Starém Městě Pražském u Buryjana Waldy Impresora léta MDLXXIX.

---

[1]) Zde končí se str. 31b. Stránka 32a počíná se uprostřed věty, ale podle složek papíru nechybí tu list. Také podle obsahu nechybí tu více než asi věta neb dvě. Nedbalý písař zapomněl též na stránce 31b připsati dole první slovo stránky následující, jako na jiných stránkách. Vynechal patrně cosi při opisování.

Dodatek. V třetím sešitě letošního (XVII.) ročníku „Zeitschrift des Vereins für Volkskunde“, vydávaného J. Boltem, vyšel krátce po uveřejnění první části této studie článek „Frau Vene und der Tannhäuser“ od Dübiho,[1]) navazující na Parisovu a Söderhjelmovu studii o Sibyllině ráji. Přijímá jejich výsledky a připojuje důkaz, že Tannhäusrovská pověst putovala z Italie do Německa přes Švýcary. Nalezl několik švýcarských dokladů, počínaje 15. stoletím. Curyšský duchovní Felix Hemmerlin (Malleolus) ve svém dialogu „De nobilitate et rusticitate,“ který byl tištěn 1497, ale rukopisně znám 1456, umístil do kapitoly 26. zprávu o „vrchu Venušině“ (Dübi klade vznik její do 1410 až 1413); vkládá ji do úst prostému Švýcarovi, za něhož se prý přimluvil u zpovědníka jeho, když se zpovídal kajícně, že pobyl rok ve smyslné rozkoši u oněch nečistých duchů v horách s děma Němci, kteří tam zůstali. Povídka ukazuje odchylky od italského znění, přibližující ji pozdní versi našeho znění.

Odchylky jeví snaha realisovati zmínky a narážky staršího textu. Zahrada má ve starším textě ovoce a květy různých dob ročních, což je návštěvníkovi důkazem čarodějství. Hemmerlin líčí ji jako zahradu klášterní obklopenou ambitem, s dvanácti dveřmi, jimiž se vchází do dvanácti zahrad shodujících se svým klimatem s dvanácti ročními měsíci. Smyslné rozkoše jsou zdůrazněny bez oněch proměn v netvory. Výstrahu dává šablonovitá figura starce, upozorňujícího, že po roce není vyváznutí. Ze snahy vykládací pochází též detail, že je tam mnoho osob na věky upoutaných (zvláště z Anglie?), mezi nimi stařec se synem, neradující se s ostatními.

Curyšský dominikán Felix Faber, jenž 1480 a 1483 putoval do Sv. Země, ve svém „Evagatorium in Terrae sanctae . . . peregrinationem“ připomíná, že lid v Toskaně vypravuje o vrchu, v němž paní Venuše s ženami a muži se oddává lásce. Cituje k tomu lidovou píseň, v Německu rozšířenou, o švábském rytíři Danhusrovi, jenž tam pobyl, a žádaje pak marně na papeži rozhřešení, vrátil se do vrchu na věky. Ze 16. věku je ze Švýcar několik zpráv o Venušině vrchu na Cypru v městě Paphu, který

[1]) Drei spätmittelalterliche Legenden in ihrer Wanderung aus Italien durch die Schweiz nach Deutschland. Von Heinrich Dübi. Legenda třetí (Zeitschrift, s. 250 a n.).

Faber též navštívil a popisuje. Dübi připojuje k tomu ještě tři staré lidové písně švýcarské o Tannhäusrovi, za 19. věku zapsané. Text Hemmerlinův je tím důležit, že ukazuje přechodní formu z italské formy, očistcové, jednak k písním o Tannhäusrovi, pravidelně rovněž již Sibyllu a proměny obyvatelů vrchu v netvory neznající, po druhé pak oné pozdní versi, representované českým textem, která však, třeba že zachovává Sibyllu a tím ukazuje na jinou variantu — odstraňuje již nebezpečí návštěvou vrchu vznikající a mění původní očistec a pozdější Venusberg v zeměpisnou kuriositu.

Moravané roku 1848 po říšský sněm ve Vídni se zvláštním zřetelem na poměr Moravy k Čechám.

Podává dr. H. Traub.

(Dokončení.)

Na tomto posledním sněmě stavovském položeny jsou též základy o zrušení roboty a desátkův. Stavové uznali, že postavení sedláků nelze snášeti, že se konečně něco státi musí na prospěch jejich, a proto otázka zrušení naturální roboty již třetí schůzí přišla na denní pořádek, když došlo sněmu sdělení nejvyššího patentu ze dne 28. března t. r., jímž se rušila naturální robota za přiměřenou náhradu. Dle tohoto patentu měla robota na Moravě a ve Slezsku přestati nejdéle do roka, t. j. do 31. března 1849, ovšem že za přiměřenou náhradu, která měla býti ustanovena cestou zákonodárnou. Celá záležitost, příliš spletitá, než aby vyřízena byla hned a v plenu, přikázána byla třetí sekci velikého výboru sněmovního, která za účelem spolehlivého ustanovení náhrady zařídila sbírání statistických dat o druhu, způsobě, a o výši roboty, o ceně práce, a při tom měl se výbor zabývati též otázkou zrušení desátkův. Ale návrhy ve výboru vypracované platily již příštímu sněmu ústavodárnému, na němž by byly zastoupeny obce venkovské, ve věci té nejvíce zúčastněné.

Když se dlouho nedostávalo do veřejnosti zpráv o stavu této otázky, došla sněmu nepodepsaná („poněvadž zde za množství poddaných se žádá“) „Sedlská dobromyslná prosba

moravským pánům stavům"[1]) ze dne 19. dubna, kde čteme slova velmi případná: . . . Vyzdvihněte slušně s poddanýma tu mnohého zlého plodící matku . . . stavu rolnickému nanejvýš škodnou tak zvanou naturální robotu. My prosíme, nenechte . . . doutnat tu nebezpečnou jiskru v koudeli, nebo se rozfukuje rozličnými zlými i dobrými příklady, kteréž ta robota za sebou táhne, nebo patrně přesvědčená věc, že, které vrchnosti odprodali robotu, dobře stojejí, a žádné statky se nemusely prodat, že nemají roboty. Též naproti tomu taky ti sedláci mnohem lepší stojejí, než když v tom otroctví zavázáni byli, proč by se tedy nemohlo to stát; je oboum stranám — ba i při tom obecenstvu užitečné; nebo se prstem na ty osady veřejně ukazuje a praví, tady za času roboty nebylo ničeho, jen samá bída a včilek! je tady lid vzdělanější, — dobytek hodnější a chleba hojnost. . . . dyž sme robotovali, nebylo při sv. Duše ani chleba ani slámy a včile chvála Bohu neschází nám nic, ještě obilí odprodáme, kdežto sme ho za roboty přede žněma kupovali, a vrchnost měla málo víc."

Na tuto uctivou a svrchovaně spravedlivou žádost stavové odpověděli letákem, obsahujícím doslovnou petici, a k ní připojena jest jejich odpověď. Na poznání smýšlení stavovského cituji zde tolik: „. . . Mohli jste se bez okolků podepsati, neboť jste žádost svou složili dobře a tak, jak se na povážlivé lidi sluší; a jestli že tak, jako vy, smýšlí větší počet lidu, máme již napřed rukojemství, že se všechno v zemi dobře dařiti bude . . . Co se týká naturální roboty, nebude vás snad tajno, že se snažně tím zanášíme, aby se to s ní k šťastnému všem stranám zadost činícímu konci přivedlo. Že i vy nemyslíte, aby se beze vší náhrady vyzdvihla, o tom svědčí zdravý rozum a poctivá mysl, jenž z vaší žádosti vysvítá . . . Není to věc, při níž se může říci „ano neb ne" aniž se dá za den odbýti. Co se má zdařile vyvinouti, musí se napřed rozmysliti, . . . pročež, milí krajané, důvěřujte a mějte krátké strpení."

A opravdu dostáli slovu! Na druhé schůzi sněmu ústavodárného (5. června) navrhl sv. pán Widmann, dovolávaje se císařského patentu, aby naturální robota a všechna ostatní břemena na pozemcích váznoucí nejdéle čtyři neděle potom, až se o tom

[1]) Dvořák: Sněmování, str. 106. Viz také pojednání Slavíkovo: „Zrušení roboty na Moravě r. 1848" v Č. M. M. r. 1898.

ustanoví sněm, tedy dnem 1. července 1848, přestala za přiměřenou náhradu, a toto usnesení sněmovní aby se předložilo sněmu říšskému na schválení. Po dlouhých poradách a kontroversách přijal sněm dne 9. června návrh zpravodaje komise na vyvázání roboty dra. Al. Pražáka v hlavních bodech:... Patentální robota naturální (skutečná) přestává na Moravě dnem 1. července 1848 za levnou náhradu, která se má vyšetřiti dodatečně. Desátky naturální všeho druhu, bez rozdílu oprávněných, přestávají také dnem 1. července za náhradu, která se vyšetří též dodatečně.

K tomu přidáno bylo dne 19. června, že „vykoupení z patentální skutečné roboty potažní má se dle výnosnosti půdy o 4 třídách a patentální roboty ruční o 3 třídách státi,“ [1]) a jakožto vykupní ceny ustanoveny výměry dle rozličných tříd. K těmto ustanovením přidal ještě sněm velkodušně, „aby se . . . skutečně ukázalo, že jemu blaho tak veliké částky onných robotníků na srdci leží, kteří jen s velikými obětmi i dosti malou náhradu platiti by mohli: a) patentální naturální robotu všem hoferům, t. j. podruhům, od 1. července běžícího roku darovati, a sice tak, že tímto dnem bez náhrady přestane; b) rovným způsobem má robota při všech těch domkářích, kteří více jak tři měřice rolí nemají, od 1. července bez náhrady, však jen proti tomu přestati, když od tohoto dne také povinnosti vrchností, které z vybývání této roboty pocházejí a za ni se dávají, přestanou, při tom však domkářům na vůli zůstane, tuto výminku přijmouti neb ne.“ [2]) A konečně na 14. schůzi své dne 30. června učinil sněm další usnesení ve smyslu: Dnem 1. července t. r. přestávají: 1. všecky vzájemné dávky naturální jakéhokoliv jména, zakládající se a) na svazku poddanském, b) na poměru vrchnostenské ochrany. 2. Naturální práce a dávky ze smluv robotních, desátkových, výkupních a vyměňovacích, ať se jmenují roboty, dny mzdy aneb jinak. 3. Má-li vůbec a za které z těchto naturálních dávek a prací býti dána náhrada, a jaká náhrada, o tom ať komise učiní sněmu návrhy. Usnesení sněmovní o zrušení naturálních dávek předložena císaři a králi na potvrzení, a již 14. července mohl předseda oznámiti sněmu, že

---

[1]) Týdenník, str. 195.

[2]) Tamže.

dne 8. července snesení sněmovnímu dostalo se nejvyššího schválení.

Dne 27. dubna podával hr. Belcredi zprávu o časovém zřízení zemského sněmu, „zastupitelstva to lidu, jež by zahrnovalo v sobě veškeré zájmy zemské a jež by spočívalo na nejširších co možná základech volebního práva a volitelnosti". Nový sněm ústavodárný měl se skládati ze zástupců velkostatků, měst, venkovských obcí, olomoucké university (5), virilních hlasů držitelů statku v deskách vloženého a konečně virilních hlasův oficírů zemských.

Sotva byl přijat návrh volebního řádu na ústavodárný sněm a schválen 10. května ministrem vnitra, na rychlo vypsány volby; vždyť za 14 dní měly býti již vykonány. Dne 13. května rozešel se totiž poslední stavovský sněm, a posledního dne téhož měsíce sešel se již sněm nový, na jiném, moderním základě zbudovaný, který rokoval nepřerušen až do 24. ledna 1849. Volby na sněm kollidovaly s volbami do Frankfurta, a stávalo se nezřídka, že sedláci nechtěli do sněmu svého ani voliti, obávajíce se, že je to pro Frankfurt. K tomu nemálo přispělo dvojsmyslné jednání úřadů, jež volbám do parlamentu německého dělaly největší reklamu, o volby do sněmu zemského se valně nestarajíce. Dne 22. května rozesílaly se řád a instrukce volební, a za týden měli býti již poslové v Brně. „Zdaliž to možná" — ptají se —, „by se vyvolili mužové nejhodnější a nejschopnější, aneb bude-li se voliti na návrhy úředníkův jako pro Frankfurt"?[1]) Mimo to nesouhlasil volební řád s požadavky národními ani sociálními. „Každý tu vidí" — píše Havlíček[2]) — „snahu odrodilých pp. stavů moravských, aby hodně svých alirovaných Němců na sněm dostali; město Brno pošle 15 deputovaných, kdežto Praha třikrát tak veliká jen 12 na náš sněm vysílá. Dále posuzujeme nespravedlnost nesmírnou v tom, že každý majitel panství na sněmu sedí, třeba jen 200 neb 20 duší měl, kdežto poddaní jen na 15.000 duší jednoho posílají. Povšimněte si toho, bratří Moravané, jak s vámi vaši pp. stavové chytře zatáčejí." Němci agitovali přímo proti volbám do sněmu lidového — snad z odvety za nezdařené volby frankfurtské? —,

---

[1]) Národní Noviny, str. 169.
[2]) Tamže, str 191.

rozhodivše za tím účelem mezi lid pamflet varující, aby se lid vystříhal jakéhokoli podpisu, poněvadž prý by se ho mohlo použiti k tomu, aby stavové moravští libovolně dle starých povinností s poddanými mohli nakládati.[1])

Při tom nestarala se též vláda nikterak ani o potřebné poučení lidu o volbách, jak o tom vypravují sedláci:[2]) „Bysme nějakého lepšího poučení o tom volení došli, zabrali jsme se k p. vrchnímu, zdali nějaké cirkuláře neb poučení neobdržel. Bylo nám ale praveno, že od sl. krajského úřadu jen čtyry cirkuláře přišly (na našem panství je 14 obcí); jeden že si nechal p. vrchní, druhý milostpán (majitel panství), třetí justiciár, čtvrtý aktuár, tak že pro nás nezbyly; musili jsme tedy s prázdnem nazpátek. Když jsme měli voliti do spasitelného Frankfurtu, dostali jsme v každé obci cirkulář jako vrata, až jsme se ho polekali, na náš sněm nedostaneme nic.“ Českému lidu nedostalo se však bohužel poučení ani z české strany, aby se aspoň tím způsobem čelilo agitaci německé. Jediné v Týdenníku 18. května[3]) čteme stručné a celkem bezvýznamné upozornění redakční: „Pozor! . . . Vlastencové! volení jest kvapné; sestupte se již napřed na poradu, byste vyvolili za posly muže poctivé, v něž dokonale můžete důvěřovati, že svědomitě i důkladně budou zastávati práva i potřeby naše. Volte muže jazyka vlasteneckého milovné, by slušně byla zastoupena národnost moravská a jazyk moravský nalezl té cti a vešel v ta místa, jež mu císař milostivý vykázal. Co nejdříve oznámí se vám řád a způsob volení!“ Nemůžeme se pak diviti, říkali-li sedláci, že „neví, proč by volili, že to může císař pán sám spravit; toho že se potom oni přidrží, ale s pány v Brně že se smlouvat nebudou, že by je ošidili.“[4]) A přece na podiv vykonány volby celkem slušně, ač tu a tam šalbou a klamem německým sešlo s volby, nebo zvoleni dokonce poslanci dva až tři.

Ústavodárný sněm moravský sešel se dne 31. května, ale teprve koncem června byli poslancové shromážděni, — ač třeba připomenouti, že sněm tento nebyl vlastně nikdy úplný —

---

1) Týdenník, str. 174.
2) Národní Noviny, str. 206.
3) Týdenník, str. 160.
4) Národní Noviny, str. 206.

a to 124 Slované vedle 123 Němcův.[1]) Tento nejvýše nepříznivý poměr v zemi, v níž dle německého přiznání byl poměr obou národností 3 : 1, pocházel z převahy šlechty německé a z ustanovení předešlých stavů Němcům prospěšného, že města německá poslala 1 poslance ze 3000 obyvatelův, ano měla-li magistrát, i z menšího počtu obyvatelstva, a mimo to ze statků svých, ale obce jiné teprve z 15.000 jednoho.[2]) A k tomu ještě jací lidé byli zvoleni z české strany! „Voličové" — čteme o tom — „majíce před očima vždy jen robotu, desátky a jiné poplatky, zapomenuli zcela na druhou úlohu sněmu, utvořiti nové zřízení zemské, navrhnouti zřízení škol a soudů se spravedlivým ohledem na národnost slovanskou, pečovati vůbec o vzdělání mravní i politické zanedbaného lidu slovanského vydáváním slovanských novin a spisů nákladem zemským.

Ze všech vlastenců, jež od let již horlí o vyšší život národa moravského písmem a slovem, v soudech, ve školách a na kazatelně, nespatřujeme ve sněmovně ani jediného." [3]) Dle starého obyčeje zahajován byl každý sněm moravský výhradně jazykem českým, a toho bylo tentokráte potřebí tím více, poněvadž mnozí poslanci neznali německého jazyka. Ale jak nešetrně a urážlivě zachoval se předseda!

Když skončil kníže Salm svou zahajovací řeč, očekávalo se, že někdo ji přetlumočí na češtinu. Ale jazyk moravský ctil se na sněmě za konstituce jako za absolutní vlády. Konečně vystoupil jakýs tlumočník, namáhal se v potu tváři, ale přece to nešlo. Mluvil ve zlomcích a dlouhých přestávkách a popudil posluchače na galerii tak, že Slováci schválně na sněm přišlí hlavně podivení své dávali na jevo, a sami němečtí poslové svou vskutku až příliš spravedlivou nespokojenost nad takovou nešetrností zástupců moravského lidu sykotem projevili.[4]) Vždyť i legitimace tištěny byly výhradně v řeči německé![5]) Za takového

---

[1]) Tolik v Národních Novinách, str. 347., a podle seznamu „členů, dosud vstoupivších" v Moravii, str. 317. Podle Dvořákova „Sněmování", str. 135, čítal celkem sněm 268 členů; na sněmě samém odhadovali poslanci v listopadu počet členů na 200—209.

[2]) Národní Noviny, str. 347.

[3]) Tamže.

[4]) Národní Noviny, str. 214, podobně na str. 197.

[5]) Týdenník, str. 176.

stavu věcí nebylo lze nic jiného čekati, než že ani tento sněm lidový, zvaný „selský" podle složení svého, do něhož, jak jsme slyšeli dříve, skládány byly všecky naděje české, nevyslovil se příznivěji o spojení Moravy s Čechami. Co stavové vyslovili ve své adrese, že „Morava jest země od Čechů neodvislá, příslušící ku svazku zemí říše rakouské", opakoval také selský sněm v srpnu téhož roku, přijav při poradě o zřízení zemském paragraf první tohoto znění: Markrabství moravské jest země samostatná, toliko s konstitučním císařstvím rakouským, a to organicky, spojená.[1])

Myšlenka Slovanského sjezdu, k němuž vydáno bylo provolání dne 1. května s podpisy Moravanů Klácela a Dvořáčka,[2]) potkala se i na Moravě mezi vlastenci s porozuměním,[3]) ač se valně o to nestaral lid, neboť „o slovanském sjezdě není zde tolik hluku, jako o barrikádách vídeňských." [4]) Od 2. května počalo se působiti o hojné obeslání sjezdu, a Klácel s Ohéralem pověřeni byli agitační prací na Moravě. Že byla nálada sjezdu přízniva, pozorujeme z vyzvání v novinách: „Současně s rozepsáním sněmu připadá i obeslání sjezdu slovanského v Praze, ku kterémuž aby se četně poslů z Moravy sešlo, přáti musí každý Moravan i Čech, již i proto, by se osvědčilo protivníkům národnosti naší, že to nepravda, že by se Moravané příčili společnému zastoupení na sněmě s Čechami a odvracovali se od nich." [5]) Vyzvání podobná neminula se cílem; neboť účastenství Moravanů bylo neočekávaně četné; přišloť značně přes 100 zástupců moravských, „přišli potěšit se, přišli jako oznobení ohřáti se k matce Slavii." [6]) Když nastalo na sjezdě jednání o petici na panovníka, podali Moravané své žádosti vlastní, kde praví: „Moravané o to prosí, 1. aby jim táž práva udělena byla, kterých nabyli Čechové patentem z 8. dubna, jak v ohledu na zřízení zemské, tak nařízení obcí, 2. aby Morava při této rovnosti práv zůstala

[1]) Dvořák: „Sněmování, str. 166.

[2]) Tamže, str. 125.

[3]) V Národních Novinách, str. 197, nalézáme pozdravný list Slovanské lípy olomoucké se 115 podpisy Slovanskému sjezdu, jenž je dokladem opravdového pochopení významu sjezdu všeslovanského.

[4]) Tamže, str. 230.

[5]) Národní Noviny, str. 161.

[6]) Týdenník, str. 188.

nicméně samostatná, 3. aby nejvyšší odpovědné úřady pro Čechy měly i jejich záležitosti v obsahu svých povinností, 4. aby se výborové sněmu českého a moravského scházeli ke společné poradě, 5. aby národ český a moravský navzájem zaručili sobě svobodu občanskou, jakož i rovnost národnostní.“ Při tom ohrazují se společně s Čechy proti všelikému vtělení do jednoty německé.[1])

Ze sjezdu slovanského Moravané s plnými 68 podpisy 8. června sněmu brněnskému jako „slavným zástupcům národa Moravského“ podali stížnost a prosbu zároveň[2]) o zastávání rovnosti Moravanů s Němci. Praví tu mimo jiné: „Usnesli jsme se vám přednésti stížnosti naše o utiskování národnosti Moravské od úředníků zvláště patrimoniálních a městských a uctivě prositi, abyste učinili všemu takovému odporu proti Slovanstvu přítrž na Moravě. Doufáme zajisté od veleslavných zástupců Moravy, že nedají, aby ovdověla a uvadla tato matka naše, aby násilně byla vyrvána z té cesty, již vykázala jí prozřetelnost Boží a dějstvo po všecky věky.“ Zároveň předložili Národnímu výboru v Praze bratrskou žádost,[3]) aby „svou mravní vážností přispěl k tomu, aby Moravan konečně našel sebe, našel cíl svůj a cesty k tomu“, tak aby učinila se konečně přítrž pronásledování Slovanů na Moravě. Zároveň usnesli se Moravané na tom, že vydají zvláštní knihu o nátiscích, které musili zakoušeti, „aby potomstvo zvědělo, jak se vedlo Moravanům v dědictví svém v době nastalé svobody a prohlášené rovnosti Němců a Slovanů.“ [4])

I Slezané, pokud se účastnili sjezdu, vydali projev svůj vlastní, v němž však se dovolávají spojení s Polskem, nikoli s Čechami. Praviť v adresse své: „Poněvadž náš věk usiluje o uskutečnění zásady, aby státy založeny byly na národnostech, patří k následkům té zásady také obnova spojení Slezska s mateřskou zemí polskou; s kterou má tutéž národnost. Uvažujíce tedy Slezané stav své země a kojíce přání, býti uchováni před

---

[1]) Národní Noviny, str. 292, a Historická zpráva o sjezdu slovanském v ČČM 1848, 2. díl, str. 45.

[2]) Týdenník, str. 189 a 240.

[3]) Tamže.

[4]) Týdenník, str. 188.

záhubným vlivem cizí národnosti, žádají co nejrychlejší skutečné spojení Slezska s Polskem.“ [1])

Dne 12. června, v pondělí svatodušní, došlo na neblahé bouře pražské, proti nimž podali spisovatelé a politikové čeští „Osvědčení,“ [2]) že s bouřenci těmi národ český nemá nic společného. K nim připojili se dodatečně na důkaz, že se s nimi stotožňují, „podepsaní očití svědkové Pražských událostí“: Klácel, Šembera, Sylva-Taroucca z Brna, Helcelet a Hanuš z Olomouce, Plucar z Těšína.[3])

Za svatodušních bouří pražských zůstala Morava úplně klidna, a přece nezůstala ušetřena následkův. „Následky, jaké nešťastným přemožením Pražanů se strany vojenské síly na veškeré Slovanstvo se rozšířily, cítíme i my věrní zastavatelé interessův národních na družné Moravě! . . . Jakmile královna Čechie smutným se zahalila rouchem, tu nejinak, než jak by proud vzteklosti a dávno tajené zloby byl prolomil veškeré hráze slušnosti a lásky bratrské, a zahanbení nepřátelé opět brousí jazyky jízlivé, metají šípy utrhání a ironické pomsty, metají kameny nelaskavých, lživých výčitek na každého, o komž známo, že byl přítelem Slovanstva.“ [4])

O situaci po bouřích těchto dovídáme se jinde:[5]) „Jako někdy vyhnanec Komenský vypovězený sepsal knížku „o těžkých protivenstvích církve české“, tak bychom my jeho nevypovězení dosud krajané mohli sepsati knihu o protivenství víry české na Moravě v červnu a červenci 1848. Ty svatodušní události v Praze byly toužebně očekávanou záminkou protivníkům národnosti naší, by zášť svou znovu si mohli na nás vypustiti, nás černiti a stíhati. Sotva se roznesla po Moravě zpráva, že v Praze střílejí do Čechů, vynesli jsou lidé tito, jako by si byli po celé zemi řekli, jednohlasný soud o zrádnosti a nevěrnosti české, jelikož prý Čechové chtěli všechny Němce pobiti, od Rakouska se odtrhnouti a slovanskou říši utvořiti. I pohlíželi pak tu po nás, sebevědomých Moravanech v Brně, Olomouci, Jihlavě, Opavě, Těšíně, Meziříčí, Třebíči, Přerově atd.,

---

[1]) Národní Noviny, str. 312.
[2]) Národní Noviny, str. 265.
[3]) Tamže, str. 348.
[4]) Národní Noviny, str. 285.
[5]) Tamže, str. 354.

co po lidech zrádných, tajnými plány obcházejících, a dle toho zřídili svoje, může se říci, hanebné chování k nám."

Především protivníkům jména slovanského byla trnem v oku Čtenářská jednota moravská, která se právě před tím (6. června) utvořila v Brně. „Ohlašující se vždy více potřeba důkladného vzdělánise v jazyku českém, obzvláště pro úředníky, a poučování lidu spisami" [1]) byly příčinou založení spolku, který vytkl sobě za účel: 1. vzdělávati se v jazyku českém, čtením a rozmluvou a napomáhati národnosti slovanské i vzdělanosti vůbec, 2. bděti nad provedením úplné rovnosti práv obou jazyků vlastenských ve školách, chrámech a úřadech v Moravě a československém Slezsku, 3. upevňovati svazek přátelský mezi Čechy, Moravany a Slováky.

O čítárně této (byla v příbytku hraběte Tarouccy na Zelném trhu) roznesli po městě, že „jest to geheimer böhmischer Club, že se tam nočního času scházejí, že tam mají zbraň uloženou." [2])

Podobně podezřívána byla i Slovanská lípa v Olomouci, že jest údem široko rozvětveného spiknutí pražského.[3])

Kterak vášně tehdy oslepovaly lidi, poznati lze, pravíme-li, že, když 14. a 15. června podnikl lid brněnský útoky na pekařské krámy a na sklady moučné,[4]) rozkřičeni jsou za původce těchto výtržností pouličních čeští vlastenci v Brně. Píšeť o tom Těšík hraběti Tarouccovi do Prahy[5]): „Nemůžete si ani pomysliti, jaká zuřivost nyní v Brně proti Čechům panuje; naše noviny (rozuměj brněnské) jsou plny líčením nejstrašnějších věcí, kterých se Čechové prý dopouštějí; podle nich vycházejí nyní na jevo záhubná spiknutí česká proti německým aristokratům a kněžím, kteří prý všichni mají býti zavražděni."

Připomněl jsem na jiném místě, že stavové moravští, jednajíce o vykonání rovnoprávnosti, seznali potřebu, aby vydávány byly noviny úřední též jazykem českým, a proto

---

[1]) Týdenník, str. 279, Národní Noviny, str. 230.

[2]) Národní Noviny, str. 354.

[3]) Moravské Noviny, str. 66.

[4]) O těchto nepokojích — podobné výtržnosti byly v Brně již koncem dubna —, při nichž „zatknutím několika hlavních původců byl pokoj opět navrácen", viz Týdenník, str. 192.

[5]) Brandl: Příspěvky . . . ., str. 145.

vyzván byl Klácel, aby se ujal vedení listu. Ale zatím padla Praha, „národ český byl uplván, křižován, zle se vedlo Čechům v Čechách i kromě Čech. O rovnosti s Němci nebylo na Moravě více řeči, a následovně nebylo zapotřebí mysliti více na vydávání Novin Moravských a na vyučování sprostých Hanáků, Slováků, Valachů, Horáků a vůbec Moravců.“[1])

Účinek bouří pražských jevil se též na sněmě, když i tento lidový sněm, jak jsem připomněl na místě jiném, prohlásil se mimo očekávání proti spojení Moravy s Čechami. Boh. Rieger[2]) vystihl správně, že „hlavní a základní příčina, proč snahy o obnovení svazku zemí českých ani již nemohly se dařiti, byla ta, že za tím následkem svatodušních bouří pražských také v Království samém byla konstituce z 8. dubna zmařena, a že běh událostí napotom směřoval především k vývoji ústavy říšské a k jejímu vítězství nad právy zemí“.

Že na Moravě minul rok 1848 poměrně klidně, přičítá se z mnohých stran — jmenuji zvláště Mezníka — za zásluhu jenom stavům, kteří prý se hned s počátku postarali o to, aby hnutí zůstalo omezeno jen na sněm a tím bylo uvedeno na koleje legální, a kteří ochotou, osvědčenou ku přání vyděděného dosud lidu, přispěli největší měrou na zmírnění vášní a předešli výbuchu.

S tím nelze úplně souhlasiti, ač přiznávám loyálně, že poslední stavovský sněm moravský zachoval se k zastoupení lidu dosti liberálně a působil tím značně na uklidnění myslí. Zdůrazňuji však znovu okolnost, že na Moravě nebylo za té doby vůbec hnutí lidového, zajisté byl lid více než ze tří čtvrtin na prosto apathický, ke všemu lhostejný, nevěda vlastně ani, oč běží, a nestaraje se o nic, než o vykoupení z roboty. Otázka národnostní, jež v Čechách přece spolu působila zajisté nemálo, na Moravě, přehlédneme-li nečetné celkem řady uvědomělých vlastenců, dřímala ještě skoro úplně, a konečně se Moravě nedostávalo, jak jsem se zmínil úvodem, střediska, které ovšem měli v Čechách, odkud by vycházel všecek popud a dle něhož

---

[1]) Týdenník, str. 239.
[2]) Rieger: O snaze . . . . v Osvětě, 1898, str. 869.

by se řídila celá země. Bylo-li na Moravě vůbec nějaké hnutí, byla to činnost velkoněmeckých agitatorův, omezená ještě na zněmčená města, jež byla mimo to, jak již řečeno jinde, toliko ohlasem revolučních živlů vídeňských.

Umělecké a vědecké zprávy.

Prof. dr. Bohuslav baron Rieger. († 29. května 1907). Posmrtná vzpomínka.

Dne 1. června t. r. pochovali jsme na vyšehradském hřbitově opět jednoho z předních učenců našich, prof. Bohuslava svob. pána Riegra, důstojného potomka slavného otce a děda. Po dědu, proslulém historikovi a otci národa Frant. Palackém, zdědil zesnulý vynikající talent pro historické badání, genialitu tvoření a hloubku úsudku, po svém otci, slavném vůdci národa dru. Frant. Ladislavu Riegrovi, jasnost a bystrost v posuzování politických fakt i ohnivý talent řečnický. Vlastnosti ty, spojené s neúmornou pílí, byly ovšem s to, aby z něho učinili tak vynikajícího učence i učitele vysokoškolského, jakým byl skutečně.

Bude tudíž i čtenářům tohoto časopisu asi vítáno, když nad hrobem jeho stručnými rysy vylíčíme život i činy jeho, zejména činnost vědeckou.

Nejprve několik nejdůležitějších dat životních. Prof. Bohuš Rieger narodil se dne 5. října 1857 v Praze, studoval na akad. gymnasiu a věnoval se potom právnickým studiím, jež konal na universitách v Štrassburce, kde byl učitelem jeho proslulý Laband, v Halle a v Praze, kde r. 1880 povýšen za doktora práv. Již jako dvacetiletý mladík vystoupil na veřejnost se zdařilou prací historickou, životopisem vynikajícího muže doby husitské, Jana Hertvíka z Rušinova (v Časopise Čes. Musea 1877), která jest dokladem, že již záhy se oddal studiu dějin dle pramenů; pilné své studie historické pak doplnil a zaokrouhlil obsáhlými vědomostmi právnickými, obíraje se theorií a dějinami práva veřejného. Po dosažení hodnosti doktora práv studoval ještě na universitách v Paříži a Berlíně, načež konal dlouholetá archivní studia ve Vídni, maje původně v úmyslu vylíčiti pragmaticky

veškeré správní reformy tereziánské i josefínské. Byla tudíž erudice jeho v oboru historickém i státovědeckém značná, taková, jakou často mívají jen hotoví již professoři vysokoškolští, když pokusil se r. 1888 o habilitaci na oddělené české universitě v Praze, kteráž měla také nejlepší úspěch; již na jaře r. 1889 habilitován na české fakultě právnické za docenta dějin a theorie práva veřejného; koncem r. 1893 jmenován mimořádným professorem říš. dějin rakouských a r. 1899 řádným professorem téhož oboru s další povinností ke čtením z práva ústavního a správního.

Literární činnost jeho jest bohata a zabírá nejen rakouské, resp. české dějiny ústavní i správní, ale i theorii práva veřejného, vedle čehož řeší často i otázky praktické politiky. Hlavním dílem jeho jest „Zřízení krajské v Čechách“, jehož I. část (Historický vývoj do r. 1740. V Praze 1889.) byla základem habilitace jeho universitní. Podav v této části s nevšední důkladností i s právnickou přesností dějiny krajské správy v Čechách od prvých jejích zárodků v starobylém zřízení hradském či župním a krajském zřízení Přemysla II. Otakara až do dob osvíceného absolutismu tereziánského a josefínského, vydal o několik let později II. část (za l. 1892 a 1893 o 2 sešitech), kde vylíčil způsobem historicko-dogmatickým ústrojí české správy krajské, jež za doby tereziánské dle čes. vzoru zaváděna i v ostatních zemích habsburských, za let 1740—1792. Probrav nejprve přehledně vývoj krajské správy v Čechách za let 1740—1792, podává zevrubný systematický rozbor jednotlivých stránek organisace správy krajské za té doby, kdež ovšem dotýká se velmi často příležitostně i její působnosti; avšak systematické vylíčení působnosti úřadů krajských až dosud, bohužel, na veřejnost nebylo vydáno, ač dle doslechu značná část této partie jest v rukopise připravena. Monumentální tato práce, založená na dlouholetých studiích archivních, neobmezuje se pouze na théma své, nýbrž líčí za této příležitosti dějiny veřejné správy v Čechách, zejména za 18. stol. vůbec. (Stručný něm. výňatek z tohoto díla vyšel s názvem „Kreisverfassung in Böhmen“ v Mischler-Ulbrichově státovědeckém slovníku.) K práci této druží se jiné obsáhle založené, bohužel nedokončené dílo „Říšské dějiny rakouské“ (t. j. dějiny státního vývoje a veřejného práva v Rakousku), jehož vyšly pouze 4 sešity; na základě bohatých dokladů z pramenův i s bohatými citáty z literatury jest dotčená

literatura zpracována; vyšlá část obsahuje vedle všeobecného úvodu pouze zpracování dějin státního vývoje a veřejného práva zemí německo-(staro)rakouských v době před r. 1526, a to jen z části. Stručný, velmi pěkný přehled celých říšských dějin rakouských podán zesnulým v Ottově Slovníku Naučném, který vyšel též ve zvl. otisku s názvem „Ústavní dějiny rakouské“ (V Praze 1903).

Většina ostatních prací Riegrových jest věnována dílem ústavním a správním dějinám rakouským a hlavně českým za stol. 18., dílem rak. ústavním dějinám od r. 1848.

K první skupině náleží tyto práce Riegrovy: a) v „Osvětě“ uveřejněné: „Z germanisačního úsilí XVIII. věku“ (1887); „Dílo centralismu v XVIII. stol.“ (1888); „Císař Josef II. a čes. trůn“ (1897); b) v Riegrově „Sborníku věd právních a státních“: „Císař Jos. II. a správní centralisace po stránce reální a territoriální“ (Sborník věd právních a státních, Pocta na oslavu 70letého jubilea Randova. V Praze 1904); c) v „Právníku“: „O správě obcí katastrálních za císaře Josefa II. (1890); „O snaze kompilovati politické zákony v Čechách za Marie Terezie a Josefa II.“ (1891); „O záměru Marie Terezie reformovati stavovské soudy v Čechách“ (1891); d) přednáška v král. čes. společnosti nauk konaná a tiskem uveřejněná: „O poměru čes. stavů k reformám poddanským za Marie Terezie“ (1892).

Dějin ústavních od r. 1848 týkají se tyto práce Riegrovy: a) v Osvětě: „Náš ústavní vývoj od r. 1848. I. Doba 1848—1851“ (l. 1897 a 1898; též o sobě); „Říjnový diplom r. 1860“ (1900); „Ústava únorová r. 1861“ (1901); „Česká státoprávní otázka v letech 1848—1865“ (1901); „O vyrovnání rakousko - uherském r. 1867 a jeho důsledcích“ (1903); „O pražské deputaci v Inšpruku v červnu 1848“ (Osvěta 1907); b) samostatně: „O rak. uherském vyrovnání r. 1867 s přehledem vývoje do r. 1899“ (Česká knihovna národohospodářská, sv. I. (1904); c) v Památníku Palackého: „Ústava rakouská dle Frant. Palackého v l. 1848—1849.“ Mimo to vydal zesnulý v Osvětě (1906) zajímavé výňatky ze zápisků svého otce s názvem „Z vlastních pamětí Frant. Ladislava Riegra: 1. Pobyt za hranicemi v l. 1849 a 1850; 2. Za Belcrediho až do vítězství Beustova (1865—67), jež obsahují mnoho pro naše

dějiny důležitého materiálu a jež opatřil doslovem obsahujícím zajímavé pro ústavní dějiny úvahy a poznámky vydavatelovy. Vůbec okolnost, že otec jeho byl jako důležitý činitel v popředí našich nejnovějších bojů ústavních, Riegrovým článkům nových ústavních dějin Rak. se týkajících vedle ostatních jejich předností dodává zvláštní ceny.

Dějin ústavních za první polovice 19. století týkají se práce zesnulého v Osvětě vyšlé: „Rakouské císařství — spolek států", článek obsahující krátký rozbor zajímavé knihy nejmenovaného měšťana frankfurtského z r. 1815 „Grundideen der Politik der österreich. Monarchie", doporučující pro Rakousko federalismus a spravedlivost ku všem národům (1905) a „Jak bylo zavedeno rakouské císařství" (1893), poměru říše české k bývalé říši římsko-německé článek „Příspěvek k dějinám českého kurfiřství a arcičíšnictví" (Právník 1893).

Do oboru historie právní spadají též četné články, jež vyšly v Mischler-Ulbrichově „Oest. Staatswörterbuch," jako zejména „Grundherrschaft, Incolat, Böhmische Landesordnungen, Ständische Verfassung," i mnohé články v Ottově Slovníku Naučném.

Theorií veřejného práva obírají se práce Riegrovy hlavně samosprávy se týkající, v kterémž oboru byl zesnulý na slovo vzatým znalcem; sem náležejí práce: „O samosprávě" (Osvěta, 1891, též o sobě); „Samospráva" v přednáškách Čes. klubu (1898), kdež pojednal o samosprávě v Uhrách a ve Švýcarsku; „O vedoucích myšlenkách naší samosprávy" (v politické knihovně „Hlasu Národa" 1902). Poslednější práce spadá již též do oboru řešení otázek praktické politiky, kam náleží též v téže knihovně vyšlá práce Riegrova „Přehled novějších návrhů zřízení krajského" (1903), kdež veřejnost tehdy rozechvívající návrhy, hlavně z německé strany, o znovuzavedení modernisovaného zřízení krajského, jako nad jiné povolaný, na slovo vzatý znalec, podrobuje břitké kritice. Způsobem pak podivuhodným, opíraje se o nejhlubší vědecké základy historické i theoretické, řeší praktickou právní otázku přítomnosti a s ní namnoze i otázky našeho platného státního práva českého spis „O hradě Pražském," nákladem zemského výboru vydaný, v němž stať Riegrova — poslední to práce jeho — tvoří nejdůležitější a nej-

závažnější část a o níž zevrubný rozbor podán bude na jiném místě tohoto časopisu.

Předností všech spisů Riegrových jest, že vynikají solidním základem vědeckým, bystrostí úsudku, břitkou logikou i jasným slohem a že prozrazují, jak bohaté vědomosti historicko-právní tak i důkladnou znalost theorie práva veřejného, což jim dodává zvláštní ceny. Důkladná znalost theorie práva veřejného umožnila zesnulému, že mohl rakouské dějiny veřejného práva tak hluboce proniknouti a objasniti se stanoviska státoprávního.

Ve spisech svých historicko-právních ukázal zesnulý, že ženoucím motivem centralisace v monarchii Habsburské byla centralisace dynastická, která vedla za osvíceného absolutismu k centralisaci správní a konečně v éře konstituční i k centralisaci ústavní; tato poslední byla dle zesnulého největší pohromou státního práva českého, poněvadž po prvé zástupci ostatních zemí předlitavských počali rozhodovati o osudech českého státu; než přes to země koruny České nejen v oboru práva monarchického, ale do jisté míry i ve zřízeních zemských z r. 1861 zachovaly svou samostatnou státní existenci, byť jen jako stát fragmentární.

Otázky praktické politiky řešil zesnulý většinou jen literárně, na stolci učitelském a v užších kroužcích; veřejného života se stranil skromně; teprve za posledních let svého života zvolen za poslance sněmu král. Českého kurií velkostatkářskou.

Než nutno se dotknouti ještě jiného důležitého oboru činnosti Riegrovy. Zesnulý byl též vynikajícím učitelem vysokoškolským; přednášky jeho vyznamenávaly se živým přednesem i jasnou formou; ale zesnulý nebyl učitelem svých žáků jen na universitě, on byl schopnějším a čilejším z nich duševním vůdcem i rádcem též po absolvování studií a snažil se vůbec o zvelebení české vědecké produkce právnické. Z těchto snah vyplynul i známý Riegrův Sborník věd právních a státních, který byl sice vydáván celou právnickou fakultou české university, jehož však hlavním redaktorem a duší byl Rieger; týž po celých 7 let, co jej redigoval, pečlivě se staral, aby jej zachoval na výši co možná největší a horlivě se snažil o nabytí zdatných spolupracovníkův. Při Sborníku byla vydávána „Knihovna Sborníku", která uveřejňovala především práce mladších pracovníků z oboru věd právních a státních, zejména těch, kteří aspirovali na učitelství vysok školské.

Pro vědecké zásluhy své jmenován byl Rieger r. 1890 mimořádným členem král. české společnosti nauk, r. 1898 mimořadným, r. 1899 pak řádným členem České Akademie cís. Frant. Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění a těšil se pověsti vynikajícího učence i za hranicemi.

Věda česká ztratila předčasnou smrtí jeho jednoho z nejpřednějších svých zástupcův a národ Český vzorného syna.

Čest budiž památce jeho! *JUDr. Jar. Deml.*

Budečko, Buděčko, Budécko? Ve vyšlé právě knize „Moravská jména místní“ čteme na str. 25. (§ 12. Suffix -ъko): Budečko v DO 1378 zapsáno jest Budyetin a taktéž v Púh. 1406 .... Pro Budečko očekávali bychom Budeč, ale máme jen Budětín; ještě Wolný (V. 543) píše Buděčko, kterýžto tvar jest správný, zachovávaje původní *ě*. Přípona *-čko* zde jest analogická dle ostatních (totiž jako u jmen Jevíčko, Javořičko atd.). „Výklad, že by byla u těchto jmen přípona *ъsko,* neobstojí, poněvadž *čs* dává *c* (jako jest ze staršího čso — co).“ A na str. 56: „Buďata (Bud+ę—ta 1143): příp. *-inъ*; Budětín Litov. Z něho příponou *-ъčko* vzniklo nynější Budečko, nesprávně Budečko.“ (Sic!) — Zde je zřejmě chyba tisková, která však není opravena v „Opravách“ ke knize připojených. Zdá se, že autoři chtěli napsati: „nesprávně Budécko.“ Ale tamější lid po celém okolí říká této osadě skutečně Budécko, t. j. Budětsko, což vzniklo zcela pravidelně ze starého doloženého tvaru Budětín příponou *-ъsko*, a nikoli -ъčko. *V. H.*

K otravě biskupův olomouckých. V 2. seš. letošního ročníku Č. M. M. (1907) jsem připomněl na str. 176, že „praegustace“ hostie a vína o arcibiskupské mši svaté v Olomouci byla zavedena z potřeby, a to po processu vykonaném proti kapit. děkanovi Janovi Dambrovskému (Philoponovi). Již 3. dubna t. r. dal mne upozorniti J. Exc. nejdůstojnější kníže arcibiskup Dr. Fr. S. Bauer, že „praegustace“ není zvláštností olomouckou, nýbrž že jest to ceremonie všeobecná, nařízená ceremonialem episcoporum. Vyčtl jsem z ceremoniale episcoporum, že jest tomu tak. I myslil jsem, že byla praegustace zavedena po zločinech Dambrovského do všech pontifikálek. Dopsal jsem proto svému býv. žákovi, Dru. Frant. Závrbskému do Germanika v Římě, aby prohledl v knihovně vatikánské „ceremoniale episcoporum“ z doby před r. 1585. Dr. Závrbský mi sdělil, že

našel v ceremoniale episcoporum z r. 1572 (vyšlo v Benátkách apud Intas), lib. 3, cap. 20., p. 206., a v ceremoniale z r. 1566 (Bibl. vaticana: Liturg. Rit. 6.) lib. 3., c. 27., doslova toto: Tum conversus (diaconus) ad dextram, ubi patena cum tribus hostiis super calicem existit, cum hostia, quae est a dextris, tangit alias duas et illam dat comedendam sacristae. Deinde hostiam, quae est ad sinistram, capiens, cum ea tangit patenam et calicem intus et extra per totum et similiter illam dat comedendam sacristae. Tum capiens patenam cum hostia, quae in medio remansit, illam prius exosculatus, dat ad manum pontificis dextram, quam deosculatur. Tum conversus ad calicem, pauxillum vini et aquae ex ampullis super vasculum infundit et dat sacristae ad praegustandum et imponit vinum in calice ad sufficientiam, ut satis sit pro tribus communicantibus . . .“ Tím ztrácejí platnost věty shora naznačené; „praegustace“ jest tedy starší roku 1585 a není zvláštností olomouckou, nýbrž ceremonií všeobecnou. Patrno z toho příkladu, jak málo třeba věřiti tradicím, byť se zdály sebe více pravdivými. Na aféře Philoponově ovšem nemění se tím, co tu řečeno, zhola ničeho. *Dr. Antonín Breitenbach.*

Literatura.

Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století. Sepsal Zikmund Winter. Praha. 1906. VII + 976 str.

Handel u. Handelsrecht in Böhmen bis zur hussitischen Revolution. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte der österreichischen Länder. Napsal Jiří Juritsch. Lipsko a Vídeň. 1907. XVI + 126 str.

Během roku vyšly dva spisy, jednající o důležité stránce vnitřních dějin českých, první o dějinách průmyslu a obchodu, druhá jen o obchodě. Jak z titulů jest patrno, týkají se úvahy obou spisovatelův jen království Českého — u Juritsche však to neplatí úplně —, ale závěry z nich získané lze považovati s malými odchylkami za platné i pro Moravu; neboť kulturní poměry obou zemí za téže doby byly úplně stejné. Winter jest v titule upřímnější; chce vykládati jen o řemeslech a obchodě za XIV. a XV. století. Toť také jádro práce jeho, třeba že předeslal i dosti obšírný úvod o řemeslech a obchodě za doby nejstarší.

Juritsch vlastně rozebírá dějiny obchodu jen též za stol. XIV. a za počátku XV., předesílaje podobně jako Winter též stručný přehled dějin ze starší doby (str. 1.—15.). Dílo své rozdělil Winter na 3 knihy, z nichž první jest svrchu připomenutý úvod, který opět má celkem pět oddílů: 1. Práce nesvobodná za hospodářství naturálního a nejstarší zprávy obchodní (str. 1.-29.). 2. Nový útvar hospodářský (o vzniku měst, str. 30.—44.). 3. Práce svobodná v městech (str. 45.—69.). 4. Rozmanitost řemeslníků za posledních Přemyslovců (str. 70.—93.). 5. Obchod v první době městské (str. 94.—114.). Juritschův úvod na str. 1.—15.[1]) nalezneme podrobněji u Wintra na str. 21.—29. a 94.—114. Z této části zvláště zajímavý jest výklad o práci řemeslné za nejstarší doby, kdy průmysl byl ještě domácí. Na velkostatku usedlí lidé nesvobodní jsou první řemeslníci, jakož je nalézáme o něco dříve i v říši francké. Osvobození práce řemeslné bylo velice na prospěch rozvoje řemeslnického. Již za doby Přemyslovcův jest jich 40 různých. Při výkladě o vzniku měst přidržuje se Winter theorie tržní (str. 33.). Města považuje za sídlo průmyslu a obchodu. O vlivu jejich založení na rozvoj obchodu poučuje nás věta: „. . . město jest representant emancipace ze středověké odvislosti obchodu a majetku. Do měst soustředila se průmyslná produkce řemeslná z povolání . . ., do měst soustředil se obchod veliký, tu zakotvilo se hospodářství peněžní (str. 31.).“ Naopak klade Juritsch důraz na to, že všechna města nebyla střediska obchodní, nýbrž jen některá, a myslím, že činí tak právem. Nicht der Handel, sondern der Ackerbau, stellenweise die Weinkultur, die Viehzucht, Waldpflege u. Montanbetrieb waren die Haupterwerbzweige der meisten Stadtbürger (str. 10.).[2]) O Praze ovšem platí zase: „Bürger“ = „Kaufmann“. (str. 16.). Jinak ná-

---

[1]) Juritsch nerozděluje své knihy na odstavce, ale s počátku (str. V.—VII.) podal sám stručný přehled obsahu své knihy. Při každém jméně jest jmenována přesně stránka, na které se o něm vykládá. Jest to obsah, kteréhož však nebylo užito na rozdělení knihy. Na konci přidán (str. 117.—126.) rejstřík 1. jmenný a místní, 2. věcný. Užívání knihy jest přes to, že není rozdělena na odstavce, oběma rejstříky a přehledem obsahovým usnadněno velice. Také k Wintrově knize jest přidán rejstřík (str. 963—976.), ale nepříliš obšírný.

[2]) Podrobněji vyložil Juritsch své názory o zaměstnání obyvatelstva městského za první doby ve své knize: Die Deutschen u. ihre Rechte in Böhmen u. Mähren im XIII. u XIV. Jahr., o níž bylo referováno v tomto

zory obou jsou velice stejné, toliko s rozdílem, že Juritsch vyhýbaje se úplnosti podává skizzu jen lehce nahozenou. V knize druhé vykládá Winter o průmysle a obchodě za doby lucemburské (str. 115.—390.). I tuto rozděluje na 5 menších oddělení: 1. Průmyslníci a živnostníci (str. 115.—179.). 2. První cechy (str. 180.—230.). 3. Dvojí návod při práci (str. 231.—244.). 4. Díla průmyslná a umělecká v době lucemburské (str. 245.—302.). 5. Obchod doby lucemburské (str. 303.—389.). S tímto posledním oddílem souhlasí jádro práce Juritschovy (str. 15.—85.). Doba lucemburská jest dobou všeobecného rozvoje řemesl. umění i obchodu v Čechách. V tomto mínění shodují se oba spisovatelé. Vykládaje Juritsch o vlivu Francie za této doby na české země, zachovává při tom (str. 9.) i postup myšlenek takový, jaký máme u Wintra na str. 120. Tento jest ovšem obšírnější.

Juritsch však cituje dílo Wintrovo mezi pomocnými spisy, kterých užil. Jest přirozeno, že jednajíce o témže předmětě také vykládají o těchže věcech. Jen postup a v některých případech i výklad jest různý. Na př.: Winter na str. 312. a násl. vykládá o omezování cizích kupců, Juritsch totéž na str. 17. a násl. Při tom nesprávně posuzuje tento privilej Václava IV. z r. 1393, proti němuž si vyjíždí velice prudce, ačkoli Václavova výsada byla jen potvrzením vydané zásady již r. 1351 za Karla IV. Winter (str. 328.) o vzniku kupeckých domův a krámů, Juritsch lépe na str. 53. Winter (str. 329.) o trzích, Juritsch (str. 28., pak 56.—61.) má více o tržní policii. Winter o trhu ovocném (str. 341.), Juritsch (str. 46.), Winter o trhu dřevném (str. 341.) Juritsch (str. 37., 38.), Winter (str. 341.) o hansgrafovi, Juritsch (str. 21.) atd. Juritsch přidává pak stať o poměru církve k obchodu za středověku. Církev považovala zaměstnání toto vždy za nehodné, ovšem jen theoreticky. Prakticky nebylo lze uskutečniti zásady její. Zajímavý výklad jest o vlivu církve na peněžní obchody jmenovitě židů (na str. 77.—85. u Juritsche, Winter na str. 387.—389.). Rovněž speciálně probírá Juritsch jednotlivé případy z práva obchodního (str. 92.—110.). Pro tuto část byl mu důležitým pramenem i brněnský Schöffenbuch.

časopise (roč. XXX. 1906 na 85.—87. str.), kde Juritsch klade zvláštní důraz na to, že první měšťané byli především rolníci. Jistě nebyli ve všech jen obchodníci a řemeslníci, ale také nebyli ve všech rolníci.

V celku obchod za doby lucemburské rozvinul se znamenitě, stal se více mezinárodním, hlavně zásluhou Karla IV., který postaral se všude o bezpečnou ochranu kupcům českým. Vedle styků s nejbližšími zeměmi přibyly nové s Francií a s Benátkami, kdež soustřeďoval se tenkráte veškeren obchod středomořský. Kupci čeští nalézali v Benátkách útulek vedle německých ve „fondaco dei Tedeschi" (Winter, str. 356. a násl. v obchodě zahraničním, Juritsch, str. 61.—77.).

Pokud se týče řemesla, jest doba lucemburská charakterisována vznikem a vývojem cechův. (Viz svrchu odst. 2. při udání obsahu). Jejich ustanovením Winter věnuje velikou pozornost. První organisace cechovní byl cech krejčích pražských r. 1318. Tito žádali t. r. městské rady pražské o ztvrzení svých statut. Tato byla ve všech městech královských nadřízeným úřadem cechovním. Jelikož však řemeslníci byli dosti četně zastoupeni v ní, nemohlo býti usneseno nic zvláště škodlivého cechům. Cechy za té doby podporovaly rozvoj řemeslný.

S hlediska národního jest nejdůležitější odstavec třetí, (str. 231. - 244.), kdež Winter pokouší se ustanoviti, jak veliká byla účast Čechů ve výrobě průmyslové již za doby lucemburské. Výsledek jeho úvahy jest, že Čechové již za této doby byli zastoupeni skoro ve všech odvětvích řemeslných.

Poněvadž umělci, architekti, sochaři i malíři počítáni byli tenkráte rovněž k řemeslníkům a měli své cechy, máme v díle Wintrově též dějiny umění. Winter hlavně podle soupisu českých památek vydávaného Českou akademií vypočítává nejdůležitější díla umělecká z této doby v Čechách. Jest to přehled velice záslužný. Máme jej nejen pro XIV., nýbrž i pro XV. století. (Viz i níže). V knize třetí (str. 393.—962.) probírá Winter dějiny řemesel a obchodu za XV. stol. Juritsch přidává pro tuto dobu jen krátkou úvahu o obchodě za husitských válek (113—116), a vyslovuje se o následcích jejich příliš nepříznivě. Za této doby již objevili se i Čechové mezi obchodníky (str. 111.). Winter rozděluje tuto část na 13 oddílů: 1. Řemeslo české (str. 393. až 410.). 2. Řemeslo obrábějící suroviny zvířecí a rostlinné (str. 411.—455.). 3. Řemesla od kovů a jiných surovin minerálních (str 456.—501.). 4 Řemesla umělecká a knihotisk (str. 502.—553.). 5. Živnosti osobních služeb a konečné počty úhrnné str. 554. až 572.). 6. Cechy a monopol městské práce (str. 573.—608.).

7. Rozdíly cechů (str. 609.-636.) 8. Autonomie cechů (str. 637. až 681.) 9. Pospolnost mistrů (str. 682.—724.). 10.) Poměr cechu k dělnictvu (str. 725. 769.). 11. Práce umělecké (str. 770. až 844.). 12. Díla všedních potřeb (str. 845.—891.). 13. Obchod v periodě husitské (str. 892.—962.).

Této době, jak patrno z obsahu, věnována jest větší polovička knihy. Prameny jsou čím dále, tím hojnější V odstavci prvém podává Winter obraz řemeslníků dle jejich národnosti. Závěr jest, že řemeslníky mimo výjimky zcela nepatrné (něco Němců, Poláků a j.) jsou samí Čechové. Průmysl za XV. století jest úplně český. Tato změna, která delším vývojem tak jako tak by byla nastala, urychlena byla válkami husitskými. V prvních dobách Němci mizí ze seznamů, teprve později se objevují zase. Také za Jagajlovců přišlo k nám několik Poláků. Řemesla utrpěla válkami, ale nikoli tolik, jak se myslilo dosud. Některá zmizela úplně, jiná však náhradou se rozvila dokonaleji, dle toho, kterých řemeslných výrobků byl potřebí za časů válečných. V druhých oddílech probírá Winter jednotlivá řemesla velice podrobně. Máme tu skoro úplný obraz českého řemesla dle jednotlivých odvětví jeho. Na několika místech jest vložen seznam všech řemeslníků příslušného řemesla, sestavený z pramenů přístupných spisovateli. Vložky však v textu působí rušivě. Mohly býti připomenuty na konci odstavce o řemeslech. Na stránce, k níž příslušejí, stačil stručný odkaz. Kniha v této časti poskytuje velice podrobný názor do vnitřního života v českých městech za XV. století; neboť spisovatel vykládaje o výrobcích jednotlivých řemesel, podává nám zároveň zprávy o tom, jak se tenkráte oblékalo obyvatelstvo městské — částečně i mimoměstské — zdobilo, co jedlo, jakým způsobem byly zřízeny koupele atd. Tyto výklady oživují znamenitě suchý výčet řemeslníkův. Podobně, jako v předešlé části, máme i tu přehled tvorby umělecké za této doby v Čechách, jména i krátké životopisy umělců s mnohými rysy zvláště charakteristickými.[1]) Umění jest počátkem XVI. sto-

---

[1]) Winter na str. 530. vykládaje o Matouši Rejskovi z Prostějova, staviteli Prašné brány v Praze, praví (pozn. 2.), že nelze dokázati, odkud pocházel, zda z Prostějova moravského nebo malé vesničky v Chrudimště Chytil totiž souhlasí s druhým míněním. (Referát v Čes. Čas. Histor. X. (1904) na str. 334., a nejnověji článek v „Památkách archaeologických a místopisných“

letí poněkud pozadu za ostatní Evropou. Byla to známka kacířství Čechům na čelo církví vtištěná, která je zbavovala všech intensivnějších styků s ostatními zeměmi evropskými, především s Italií, kdež už tenkráte bylo umění na vysokém stupni. Teprve koncem XVI. století objevuje se opět čilejší ruch v umění, jmenovitě stavitelském (vladislavský sloh). Při dílech uměleckých, jejichž přehled nám podává opět, jemně Winter rozeznává vlivy cizí a domácí rysy české. Cechy se ustavily za XV. století už úplně. Jen příslušník cechovní může býti mistrem, t. j. samostatně provozovati v městě řemeslo (průmyslový monopol cechů). Probrány tu všechny důležité otázky týkající se cechů, vzájemný poměr jejich v jednotlivých městech, především pražských, poměr cechů téhož řemesla v různých městech atd. Jen jedné otázky, myslím, se nedotkl, totiž v jakém poměru byly k sobě cechy královských měst a sousedních měst panských. Vykládá sice o tom, jak jest úplně správno, že mnohá města panská prostřednictvím svých pánů vypůjčovala si statuty pro své cechy od sousedních měst královských. Mělo pro toto zapůjčení statut město královské nějaký vliv i na pozdější organisaci cechovní v městě panském? Při městech královských vykládá Winter o t. zv. cešich zemských (str. 621.). Snad vyvinula se instituce podobná i v jednotlivých krajích. Na Moravě máme po ní stopy, ovšem až ze XVII. století. Poměr mistrů k tovaryšům byl sice ustanoven pevně statuty cechovními, ale přece vznikají spory mezi oběma. Tovaryši se sdružují do spolků, podnikají stávky, které jako dnes se končí buď dobře nebo špatně (str. 749. i 752. a násl.).

(1906). Proti Chytilovi pokusil se dokázati prof. Koželuha v prostějovském listě „Hlasy z Hané“ (roč. XVI. (1907), č. 8. v příloze), že Rejsek byl z Prostějova moravského. Důvody jeho jsou: Prostějov nazýván byl vždy i v latinských listinách Prostějovem (proti důvodu Chytilovu, že slul latinsky jen Prostanna) do konce XIV. stol. Teprve tu a tam za XV. stol., ač ani tehdy nevždy, vyskytuje se jméno Prostanna dle německého Prostayn, Prostans. Proti tvrzení Chytilovu, že za této doby málo Moravané studovali v Praze, jmenuje z „Liber decanorum facultatis philosophicae univ. Pragensis“, c. 1367 až 1585 (I. a II. část)“ 5 rodáků z Prostějova vedle Rejska, kteří za let 1389. až 1518 studovali v Praze a mimo jediného všichni psáni jsou „de Prostiegow“. Jest zajisté přirozenější, že tito byli z velikého Prostějova moravského, který tenkráte znamenitě se rozšířil založením Nového Prostějova, spíše než z malé vesničky o 20 domech v Chrudimště.

Obchod za periody husitské také s počátku poklesl pro nebezpečí válečná, ale úplně nezanikl nikdy. Také jemu překáželo kacířství české. Ale tak bylo jenom po krátký čas. Opět se zavedením pořádku v Čechách počal znova se rozvíjeti znamenitě. Také objevují se první počátky moderních stykův obchodních, (agenti, faktoři). Kupec už sám nechodí prodávat zboží svého, nýbrž má zástupce. Obchody peněžní se zvelebují také, jsou však většinou jako dříve v rukou židovských (str. 958.). Tvoří se obchodní společnosti (str. 948.).

Co lze říci všeobecně o knize Wintrově? Jest založena na znamenitých studiích archivních, ačkoliv i všecka speciální literatura pečlivě jest registrována. Vedle pražského, který poskytl nejvíce materiálu, neopominul spisovatel užiti i všech archivů venkovských, pokud mu byly přístupny. Se svými prameny zachází velice opatrně, celá úvaha jest střízlivá, bez obsáhlých kombinací, co není doloženo zřejmě a jasně, netvrdí toho nebo výslovně označuje jako svůj domysl. Dalek jest rovněž nějakého autoritativního výkladu. Dalším studiem, jmenovitě až budou nalezeny nové prameny, leccos z toho, o čem vykládá Winter, snad bude opraveno, ale dílo Wintrovo vždy zůstane základním kamenem na studium vnitřních dějin v Čechách. Bylo by si přáti, aby v brzké době napsáno bylo podobné dílo též o Moravě. Spisovatel slibuje, že, dovolí-li mu zdraví, vydá stejné dílo též pro XVI. století. Bylo by jen na škodu české vědě, kdyby mu nebylo dopřáno uskutečniti plán tento.

Sloh Wintrův jest znám již z dřívějších děl jeho, byl proto i napaden nespravedlivě. Jest to sloh zvláštní, kterého nabyl dlouholetým studiem listin českých a pramenů jiných, plný archaických slov i vazeb. Ale tento sloh není na škodu, nýbrž na prospěch knize, přiléhaje velmi dobře k líčení dobovému.[1]) Dílo Wintrovo jest vědecké, opatřené poznámkami, kdežto Juritsch při svém díle spokojil se jen s počátku výčtem pramenův a spisů jednajících o téže době, kterých užil. Dílo jeho pěkně a jasně psané rozšířené do nejnovější doby bylo by pěknou knihou,

---

[1]) Ani nevytýkám nepatrných nesprávností ani nedůsledností při psaní jmen; na př. Hasenburk psáno jednou tak, po druhé správněji Hazmburk, nebo kožešina s prýmy, zvláště aksamitové, kteréž poslední slovo vazbou nehodí se do věty (str. 878.). a j., poněvadž při rozsahu knihy jest jich velice málo, hrubší pak chyby jsou také opraveny.

které by mohl užiti každý vzdělanec na poučení o vnitřních dějinách.

Tato dvě díla, skoro současně vyšlá, kromě jiných uveřejněných různými jazyky, z nichž nad jiné zajímavá a kritikou příznivě přijatá jest kniha Schaubeova: „Handelsgeschichte der romanischen Völker des Mittelmeergebietes bis zum Ende der Kreuzzüge“ (Mnichov, 1906), která též v odstavci V. 2. dílu vykládá o stycích zemí při středozemním moři s krajinami středoevropskými — tedy i českými —, již ovšem ani Winter ani Juritsch již nemohli užiti ve svých pracích, ukazují zřejmě, jak znamenitě stoupá zájem o vnitřní dějiny. *Dr. Ant. Polák.*

Studie Cyrillomethodějské. Napsal František Snopek. Rozšířený otisk z „Hlídky“ 1904—1906. V Brně 1906.

R. 1903 vydal Dr. Václav Vondrák „Studie z oboru církevněslovanského písemnictví.“ Tyto studie Vondrákovy jsou hlavním podnětem Snopkových „Studií Cyrillomethodějských.“ Archivář Snopek, náš moravský odborník v otázce Cyrillomethodějské, souhlase v mnohém s Drem. Vondrákem a po zásluze chvále práci jeho, přičiňuje své poznámky a dokládá, proč se s ním ve všem nemůže shodnouti. Z obšírných odůvodnění Snopkových vznikl celý spis nový, jehož důležitý obsah sledujme.

Snopek, bera se zprvu po stopách Vondrákových, zabývá se pannonskými legendami, tímto důležitým slovanským pramenem dějin našich apoštolů, bez něhož nemůže se obejíti žádný badatel tehdejší doby. Kdo sepsal pannonské legendy? Bezmála všichni učenci západní přejali myšlenku, kterou projevil r. 1843 Alexander Vasiljevič Gorskij, že legendy pannonské psali bezprostřední učenníci světcův; Šafařík určil jména jejich Kliment a Gorazd, jiným byl autorem obou legend jeden z obou. Důvody pro tuto domněnku řečené připouštějí i význam širší. Sbíral je Lavrov, a práci jeho dokonal Dr. Vondrák, jemuž se podařilo ne-li docela dokázati, tedy aspoň učiniti velmi pravděpodobným, že Kliment, biskup slovanský, jest autorem obou životů pannonských. Dr. Vondrák pak po příkladě svého předchůdce vydává Klimenta za učenníka Methodějova a za jednoho ze svatých sedmipočetníkův.

Tu se však rozchází společná cesta Vondrákova a Snopkova. Snopek, který již r. 1886 do Sborníku Historického napsal

článek „Pannonské legendy a mnich Chrabr", rozšiřuje jej a dovozuje znova, že legendy pannonské souvisí co nejúžeji se statí mnicha Chrabra o slovanských písmenech. Obojí spisy sledují cíle praktické. Stať Chrabrova o písmenech vyvrací přímé, skutečné námitky odpůrců písma a písemnosti slovanské a odnáší se k praktické otázce, dovoleno-li užívati o bohoslužbě slovanského jazyka a písma, a dokazuje zákonitost bohoslužby slovanské, a pannonské legendy rozvádějí toto dále a dovozují, že písmo slovanské pochází od Boha, a tak jsou obranou těch, kteří v zemi bulharské napodobovali slovanské věrověsty. Z toho vyplývá, že legendy pannonské úplně závisí na Chrabrově stati o písmenech, která je psána dříve než pannonské legendy, a tedy že Chrabr mnich sám sepsal pannonské legendy, které jsou pokračováním stati jeho o písmenech.[1])

Jak srovnati lze však toto s tvrzením Vondrákovým, že pannonské legendy psal Kliment, biskup slověnský? Zdánlivý odpor zmizí, budeme-li rozeznávati Klimenty dva: 1. učenníka Methodějova, a 2. Klimenta, biskupa slověnského čili velického. Tento Kliment biskup a mnich Chrabr jsou jedna osoba, jest tedy Kliment biskup autorem stati o slovanských písmenech i obou pannonských legend.

Z toho však vysvítá také dále, což má veliký význam v otázce, jaká je hodnověrnost pannonských legend, že autor těchto legend b i s k u p K l i m e n t n e b y l M e t h o d ě j o v ý m u č e n n í k e m. Dokazuje tak Snopek na odpor Dru. Vondrákovi, jenž vydává Klimenta, autora pannonských legend, za jednoho z učenníků slovanských apoštolův a zvláště za společníka Methodějova. Snopek tvrdí, že tomu tak nikterak nemůže býti a že Kliment, učenník Methodějův, byl člověkem zcela jiného rázu, než jakým se jeví ve svých spisech biskup Kliment. Ovšem jsou oba Klimentové sloučeni v jednu osobu v legendě bulharské, ale tato legenda bulharská je z doby pozdější a podává zprávy jednostranné. Biskup Kliment, věrojatně spisovatel pannonských legend, nebyl však učenníkem Methodějovým; vidno to z toho, že, což

---

[1]) Jak ještě všude se vyskytují v otázkách Cyrillomethodějských spory a odpory, patrno z toho, že N. K. G r u n s k i j (Pamjatniki i voprosy drevnoslavjanskoj pismennosti, Jurjev 1904) dovozuje, že spis mnicha Chrabra o abecedě slovanské vznikl teprve za věku 13.—14. (Č. Č. H. 1907, str. 242).

mohl sám dosvědčiti, dokládá svědky jinými, Moravany, že ve stati o písmenech nedovolává se sám Cyrilla ani Methoděje, nýbrž mluví jen, že jsou ještě živi, kteří jsou viděli je, že neužívá ve svých citátech nejstaršího staroslovanského překladu písma svatého, že nesprávně vykládá o působnosti sv. bratří, že ušel mu mnohý důležitý děj na Moravě, o němž by se jako učenník Methodějův nemohl nezmíniti, že — nač klade Snopek nemalou váhu — autor pannonských legend se neshoduje s dogmatickým učením světcův ani jejich učenníkův, jak o tom svědčí authentické listiny. Proto, že spisovatelem pannonských legend nebyl učenník Methodějův, nejsou legendy tyto ve všem spolehlivy a hodnověrny, nýbrž jen pokud prameny jejich byly ryzí a pokud jich spisovatel užil svědomitě. Jinak nemluví spisovatel jejich ústy svatých bratrů, co mluviti mu velela pravda, nýbrž jen co sloužilo úmyslu jeho, jímž bylo naučiti soukmenovce, jak by mohli a měli proti námitkám řeckým brániti slovanské písmo a bohoslužbu. Tak napsal spisy tendenční, z nichž pravdy dohledati se lze jenom s největší opatrností.

Dr. Vondrák důvěřuje však pannonským legendám úplně a zprávy jejich má také za rozhodující pro legendu římskou, neboť dovozuje, že legenda římská je závislá na legendě o Cyrillovi, a odmítá všecky zprávy římské legendy, které nejsou v legendě pannonské. Než v tom zase rozchází se s Vondrákem Snopek v další stati: Několik slov o římské legendě. Jest opět jen důsledkem důkazu, že legendy pannonské napsal biskup Kliment, který neviděl světců našich, když Snopek tvrdí, že nesmíme prostě zavrhovati, čeho nemají pannonské životy, neboť legendy pannonské nevypravují, co se dálo skutečně, nýbrž legenda římská, která tedy nikterak není závislá na legendě pannonské, a o své váze zůstávají vývody Jana Martynova, že římská legenda může býti částkou Gauderikova života sv. Klimenta.

A Snopek poukazuje dále, že nelze na pannonské legendy přes příliš spoléhati a jim plně důvěřovati: zprávy jejich, pokud jsou zjištěny historicky, pocházejí z pramenů jiných, od nich třeba vyloučiti zprávy tendenčně nabarvené, ze kterých dlužno vyloupnouti historické jádro. Jak těžce se v pannonských legendách spisovatel jejich prohřešil na historické pravdě, dokazuje další stať Snopkova: Slovo o pravověrnosti svatého

Methoděje. Snopek proráží tu v historickém badání cestu úplně novou a jediné bezpečnou, používá totiž k vývodům svým církevního práva platného za devátého století, kterého šetřiti musel i Cyrill a Methoděj i jejich představení a kterým říditi se měli i jejich nepřátelé. Za pomocnou vědu Snopek užívaje i dogmatiky, soudí o tehdejších poměrech církevních. I dogmata církevní mají svůj rozvoj, tak rozvíjela se také i nauka o nejsv. Trojici, a zvláště o Duchu svatém, která má nesmírnou důležitost v životě apoštolů slovanských. Snopek dokazuje obšírně a přesvědčivě, že i dřevní církev řecká držela se názoru církve latinské, že Duch sv. vychází od Otce i od Syna. Věta Theodoretova, že Duch sv. vychází z jediného Otce, byla zavržena obecným sněmem chalcedonským r. 553, ale učení toto přece bylo zachováno ve věroučných bludech církve řecké, pěstěno a obhajováno. Nejhorlivějším šiřitelem a obhájcem jeho byl Fotius, po němž nazývá se po výtce učením Fotiovým. V boji proti církvi západní užíval ho Fotius jako přední zbraně. Církev římská věřila a učila vždy a stále, že Duch sv. vychází od Otce i od Syna zároveň, ale papežové neschvalovali doplňování symbola slovem Filioque, když se tak začínalo v Němcích doplňovati, neuznávajíce za vhodné ani za včasné zaváděti novoty, a vědouce, že jim nepřejí Řekové. Totéž hledisko měli sv. Cyrill a Methoděj. Že by byl Cyrill, žák Fotiův, v bludě následoval svého učitele, a že by se mu zavázal jakkoli, nikterak nelze dokázati, a Methoděj se v ničem neuchýlil od církve římské. Pannonské a jiné legendy východní zdají se sice dostatečným dokladem všem pravoslavným a i Dru. Vondrákovi i Dru. Potkańskému, že se Methoděj a učenníci jeho přidržovali nynější církve řecké, tedy vlastně víry Fotiovy, — ale listiny svědčí docela jinak. Authentické listiny praví, že Hadrian II. teprve, když se přesvědčil, že Methoděj se neuchyluje v ničem od víry církve římské, a když se ujistil o tom i písemně, posvětil jej na biskupství. Jan VIII. shledal také Methoděje pravověrným a učení jeho docela souhlasným s věrou církve římské na synodě r. 880. Methoděj podepsal i další výklad víry, který jemu předložil papež, jinými slovy: přijal víru kostela římského za svoji, nebo raději: vyznal, že nevěřil nikdy a neučil ničemu jinému, než kostel římský.

Ale učení Methodějovo žilo i po smrti jeho v učennících jeho, a proto pojednává Snopek v další stati: Učenníci

Methodějovi ždali jináč učili než církev katolická? Bulharská legenda a staroslovanské služby, které se zakládají na pannonských legendách a jiných pozdních památkách vypisují učenníky Methodějovi zrovna jako učitele jejich za zavilé Fotijovce, ale neprávem. Světec vychovával svoje učenníky v pravé víře. Authentickým svědectvím některých učenníků světcových, že zůstali věrni přesvědčení svého mistra, jest pak tropar, jenž jest prototypem legend pannonských; podle něho byli někteří z učenníků Methodějových, kteří vypuzeni jsouce z Moravy novou vlastí zvolili si Bulharsko, spojeni se světcem jednou věrou. Legenda bulharská, která svědčí obšírněji o víře učenníků Methodějových co do východu sv. Ducha ve smyslu Fotiově, je psána zajisté teprve za století dvanáctého a je svědkem pozdním, nespolehlivým. Listiny papežské však dokládají toto: Po smrti Methodějově, jenž vyobcoval Vichinga za pikle jeho nekalé, Viching v Římě dělá mučenníka pravě, že vyobcován byl na potupu katolické víry, a žaluje, že světec oddával se pověrám a že byl svárliv. Papež Štěpán nic nepochybuje o pravověrnosti Methodějově a diví se, slyše o pověrčivosti a svárlivosti jeho; píše o tom a posílá též své vyslance urovnat záležitostí moravských. Při tom však lze souditi, že přece byly nějaké difference mezi učením Methodějovým a naukou papeže Štěpána a kostela římského, o čemž svědčí instrukce Štěpánova legátům do Slovan a list papežův králi Svatoplukovi. Ze všeho lze usuzovati, že skutečně na Moravě poněkud jinak se vykládalo o sv. Duše, a to, že nazýván byl ingenitus. A učenníci Methodějovi také za nedovolené pokládali vsouvati do symbola doplněk Filioque. V této věci však zatím se změnila situace, o čemž nevěděli učenníci Methodějovi. Štěpán VI. dovoloval totiž vsuvku Filioque do symbola, a důvody toho měli oznámiti legátové učenníkům Methodějovým. Co se týče pak nauky učenníků Methodějových o Duchu sv., jest nejvýš pravděpodobno, že slovanští kněží moravští se nedrželi s latinskými užšího smyslu slov ingenitus a genitus, ale berouce je ve smysle širším s řeckými otci nazývali i Syna ingenitum i Ducha sv. genitum i ingenitum. Nestranili však nikterak Fotiovi v nauce o východě Ducha sv. pouze z Otce. Štěpán VI. v listě k Svatoplukovi a v kommonitoriu, kde poučuje učenníky Methodějovy, nepraví, že by nějak smýšleli bludně, že by se vzdalovali pravé víry, netvrdí zejména, že by zavrhovali

Filioque a obsah jeho, nýbrž pouze opravuje jejich názor, jehož až do té doby se držel i Řím, po případě i námitku jejich, jakoby kanony efesskými a chalcedonskými vůbec zapovídalo se doplňovati symbolum, byť jenom vsuvkou Filioque, uznávaje zároveň výslovně, že nauka jejich ostatně souhlasí s naukou kostela římského.

Co do další žaloby Vichingovy, že Methoděj oddával se pověrám a svárům, hájí Snopek svého překladu, že slovo „superstitio“ neznamená tolik jako blud, nýbrž pověru, a dokládá, že v listině Štěpánově je vyjádřena myšlenka žalobců: Methoděj nedával dobrého příkladu podporováním svárův. Z hlavních příčin sváru a nejednoty v církvi moravské bylo (mimo slovanskou bohoslužbu), že Methoděj se svými zpíval za mše sv. nikejsko-cařihradské vyznání víry bez Filioque a doplňku tohoto vzhledem na kanony efesské a chalcedonské nikterak nechtěl připustiti; v tom asi záležela pověra (superstitio), kterou jemu přibájil Viching nebo některý sleda jeho.

Štěpán VI. přece však dal se oklamati a podvésti Vichingem a společníky jeho. Udalť jemu také, že Methoděj r. 880 přísahal na hrob sv. Petra, že se neopováží sloužiti slovansky, a přece sloužil i sám i přidržoval k tomu své duchovenstvo. Pročež papež důvěřuje svému nešlechetnému zpravodaji, zapověděl naprosto slovanské bohoslužby pod trestem vyobcování z církve a dovolil a schválil jenom výklad evangelia a epištoly, pokud který kněz je znalý jazyka slovanského. Rozsudek papežův nebyl však neodvolatelný, co do Methodějova nástupce výslovně připouštěl nápravu. O výpravě legátův apoštolských na Moravu r. 885 nebo 886 nemáme však authentických zpráv, konec konců byl, Svatopluk nepřál slovanské bohoslužbě, Vichingovi byla trnem v očích, a proto byli pěstitelé její vyvedeni za hranice.

V „Dosloví“ přehlíží Snopek výsledky těchto svých studií Cyrillomethodějských a opět se vrací k legendám pannonským, vytýkaje hlavní vadu badatelů našich, kteří vycházejí z domněnky, že pannonské životy jsou prací učenníka (neb učenníků — tak i Jagić —) slovanských apoštolův. Dogmatické učení o sv. Duše, jehož se drželi nejenom naši světcové, nýbrž i jejich žáci, nezbytně však vymáhá, aby věda již jednou opustila tuto domněnku. Pak netřeba se kritice ohlížeti na tendenční mnohdy zprávy legend pannonských, netřeba za čirou pravdu bráti každé slovo

tam napsané, netřeba ani tolikou váhu klásti na rozdíly obou legend. Spisovatel legend nezasluhuje víry leč po přísném zkoumání, neboť i v předůležitých otázkách nepodává pravdy, a záleželo mu také na tom, aby se čtenáři jeho nedověděli pravdy celé.

Ale přece jsou zase místa v pannonských legendách, kterých nelze ani doceniti. Místa tato svědčí, že pisatel legend měl před sebou jakýsi prototyp svého díla. Snopek upozorňuje na to a poukazuje zvláště na výraz z 15. hlavy života Konstantinova-Cyrillova, který svým různočtením má nesmírný dosah. Dovozuje z toho, že počal Konstantin-Cyrill překládati liturgické knihy řecké a přeložil evangelistář z řečtiny, což jest jisto, ale jest také nejvýš pravděpodobno, že na Moravu přišed přijal církevní řád římský, a napřed přeložil z latiny žaltář a vybrané služby a později celý řád bohoslužebný římský ostatní. Takto sv. Cyrill jest otcem slovanské bohoslužby podle obřadu řeckého i římského.[1])

Dochází tedy Snopek ve svých „Studiích“ v podstatě docela jiných výsledků, než jakých dobrali se dosud skoro všichni badatelé z těchže pramenův. Legendy pannonské byly posud považovány za spolehlivé, a Snopek dokazuje, že jsou to spisy tendenční, že autor jejich sice zasluhuje v něčem víry, ale že také přibírá ze svého a jinak přibarvuje pravdu. Legenda římská se podceňuje, a Snopek dovozuje větší její hodnověrnost. Zprávy legendy bulharské se přijímají, a Snopek označuje její jednostrannost a jak jest na odpor listinám. Tak stává se také spis Snopkův kritikou pramenů života sv. Cyrilla a Methoda.

Ale je kritika Snopkova zdůvodněna? Je hledisko jeho správné? Otázka tato zodpoví se nejlépe studiem spisů Snopkových o sv. apoštolech našich. Zdůrazňuji, že třeba studia spisů Snopkových, a studia pilného a vážného, a všecky podrobnosti, jež jenom u Snopka docházejí povšimnutí, byly uváženy a oceněny. Obšírné výklady Snopkovy o jednotlivých slovech, větách,

---

[1]) Se Snopkem souhlasí z nejnovějších spisovatelů také Wlad. Szcześniak (Obrządek słowiański v Polsce pierwotnej, rozważony w świetle dziejopisarstwa polskiego. Warszawa 1904), jenž vyvozuje, že sv. Cyrill a Methoděj konal bohoslužby podle ritu západního, římského, a podle knih přeložených z latiny, nikoli z řečtiny, což dokazuje massa latinismů vyskytujících se v jejich překladech. Ale Stan. Ptaszycki v zářijovém sešitě Žurnala min. nar. prosvěšč. (1906) se obrací proti tomu. (Č. Č. H. 1907, 116).

listech nesmějí zdáti se zbytečnými, rozvláčnými a těžkými, nýbrž třeba je sledovati pozorně, neboť v nich obsažena průkaznost tvrzení Snopkových. Ale ovšem v tom se toho u nás nedostává mnoho, a toho lze opravdu litovati v zájmu vědy a pravdy; Snopek nedochází povšimnutí ani ocenění, důkazy jeho nejsou váženy a posuzovány kriticky, nýbrž jsou ignorovány velkopansky, vždyť autor není ani doktorem ani universitním professorem, nýbrž pouhým knězem a Moravanem. Officiální „věda“ zaujala proti němu hledisko věru pohodlné.

Přehlížíme-li dosavadní práce Snopkovy v otázce Cyrillo-methodějské, shledáme v nich znalost věci, která se dokumentuje v podrobném líčení poměrů politických, a zvláště církevních kde Snopek v oboru práva a dogmatiky razí skutečně nové dráhy a nemá soupeře, a pozorujeme úzkostlivou pozornost k pravdě, která si rozvažuje dobře, oceňuje se všech stran a posuzuje, než si dovolí konečný úsudek. Klidně pak ustanovuje závěry své, opíraje je o důvody závažné, i kdyby se protivily všem obvyklým domněnkám dosavadním i tvrzením. Netkví pak při tom nepřístupně na svém, prokáže-li se mu možnost jiného výkladu, ale nevzdává se hned svého přesvědčení, v němž se utvrdil po zralé úvaze, nesouhlasí-li s ním některá uznávaná autorita, nýbrž chce důkazův a dokladův. Nelze nikterak popříti, že úsudky Snopkovy jsou logické a hodnověrné. Snopek ovládá úplně všecku dávnou dobu, její poměry, vztahy církve římské k řecké, vývoj učení církevního. Proto opakuji znova, že musí se v zájmu vědy a pravdy počítati se Snopkovými spisy a že plnou měrou zasluhují bedlivého a důkladného studia. Bude věci odborníkův, aby uznávali a dokazovali, v čem a pokud má Snopek pravdu, a aby pravda ta i dále se šířila a pronikala na veřejnou známost. Že všecko, co jest záhadno, se neosvětlí nikdy na dobro, toho jest si dobře vědom Snopek, ale přece zajisté spisy jeho objasní mnohé záhady.

Samo sebou obsahují Snopkovy „Studie“ polemické odbočky. Háje hlediska svého nemůže se nezmiňovati, v čem se nesrovnává s jinými badateli. Polemika Snopkova jest však nejvýše delikátní. Rád uznává zásluhy badatelův a pochvalně oceňuje práci jejich, a skromně přičiňuje své poznámky, uváděje důvody, kterýmiž vystupuje proti tvrzení jejich. Tak jedná v celém spise svém s Drem. Vondrákem, tak polemisuje i s jinými, jako

s Hendrichem, Milašem, Bilbasovem, Malyševským, s Lapôtrem, Potkańským i s Jagićem, ano i buršikosní nápady a tvrzení Brücknerova s triviálními jeho vtipy zamítá irenicky a jen poukazuje, že tak dobyl si Brückner pramálo vědeckých vavřínův.

Studie Cyrillomethodějské druží se k jiným spisům Snopkovým, které objasňují otázku Cyrillomethodějskou. Spisů těchto jest již značná řada, a každý z nich má cenu a důležitost, jen že jsou roztroušeny po rozmanitých sbornících a časopisech, tak že se přechází přes ně. Zajisté by si bylo proto přáti, aby archivář Snopek souborně vydal své studie a výzkumy o novém životě sv. Cyrilla a Methoda, v němž by znova probral všecky záhady a sporné otázky s příslušnými odkazy na dosavadní literaturu. Byl by to v pravdě čin záslužný, který by přinesl, jak doufáme pevně, ovoce hojné i dobré, nám i všem pravdy milovným příjemné a vzácné. *Jan Tenora.*

Bohemica v Lipsku. Napsal Dr. J. V. Šimák. Historický archiv České akademie. Č. 29., 1907, str. 117.

V universitní knihovně lipské pracoval již Palacký a pořídil si tam kopie akt, týkajících se věcí českých, zvláště popsal vzácný rukopis kroniky Kosmovy. O sebrání bohemik v Lipsku vůbec pokusil se nyní Šimák, ale jak sám doznává v předmluvě, soustavného popisu lipských bohemik není lze podati ani dosud. A na otázku proč? odpovídá spisovatel: „Mnoho zůstalo nepoznáno, nemáť universitní knihovna dosud odborného katalogu.“ S radostí a vděčně vzpomeneme záslužné práce Truhlářovy, katalogisování rukopisů knihovny Klementinské, kteráž byla také Šimákovi mimo některé odchylky vzorem. Autor probral tu asi 200 svazků, pokud se mu zdálo, že mohou míti vztah k našim zemím. Za to však městská knihovna lipská má výborný tištěný katalog, a z něho prohledl Šimák 21 bohemiku, knihy psané i listiny. Kořist jeho přes to, že nezjistil bohemik všech, jest velmi značná, neboť nejen že objevilo se kolik nových textů ke spisům již známým, nýbrž vyšel též na jevo i slušný počet děl, buď dosud vůbec neznámých (jako Štěpána z Pálče, Matouše ze Zbraslavě, Jana ze Stříbra, Zikmunda Lucemburského, Eneáše Sylvia, císaře Bedřicha III., doktora Albíka a j.), aneb jen titulem známých (Štěpána z Pálče, traktát Rokycanův, traktát Hoffmannův) pro století 14. a 15.

Pokud se týká původu, soudí spisovatel, že největší skupina bohemik přišla do Lipska asi se spisy studentův i professorů, kteří r. 1409 opustivše Prahu odešli do Lipska, druhá větší skupina pochází z knihoven bývalých klášterů saských, které i v Čechách měly statky a jejichž členy byli též mnichové čeští. Šimák poznamenal netoliko spisy původu českého, nýbrž i takové, které mají nějaký vztah k zemím českým.

Celá práce, čítající 98 čísel, rozvržena jest na 3 části: Rukopisy knihovny universitní (78 kusů), rukopisy knihovny městské (20 čísel) a tisky (2). Některá čísla podána jsou ve znění úplném, jinde spokojil se autor prostými poukazy.

Chci zde zvláště vytknouti věci, podle Šimáka dosud nevydané, pokud se týkají dějin moravských. Z rukopisův universitní knihovny vyjímám: Ve formuláři Jana ze Středy bullu papeže Boniface VIII. biskupu olomouckému (č. 938., f. 19b)[1]) a list Anežce, abatyši u sv. Jakuba v Olomouci (tamže, f. 21a), dále listy o volbě Matyáše Uherského za krále českého v Olomouci (č. 1092., f. 301b—302a), v neznámém formuláři „ex gestis Karoli Quarti“ připomíná se biskup olomoucký a markrabí moravský Jan (č. 1249., f. 133a—178a). Příspěvkem pro obraz Moravy ze stol. 17. jest: „Reise und Einzug . . . des Bischoff zu Breszlaw durch Mähren nach Schlesien“ (č. 081., f. 162—171) a pro studium anabaptistů sluší uvésti „Chronica und kurtze Historia“, výňatek z kroniky, pojednávající o příbězích novokřtěnců, zvláště na Moravě, do roku 1648, č. 091., II. f. 39).

Nepoměrně větší žeň skýtá nám knihovna městská, z jejíchž rukopisův připomínám: list arciknížete Matyáše kurfiřtům o tažení ke Znojmu (č. 327., f. 206a—208b), list biskupa olomouckého Matyášovi Uherskému „Oboedienciam debitam“ (č. 195., f. 282a). Zvláště cenné příspěvky do dějin moravských skýtá listář Myllnera z Mylhauzu, zemského sekretáře Rudolfa II., „Commercium epistolicum“, jako: list (originál) Jiřího Zikmunda Prakšického ze Zástřizl na Buchlově císaři, jímž doporučuje svého přítele Paludia (č. 430., list 2.), koncept prelátovi do Olomouce (list 15.), opisy čtyř listů papežského nuncia z r. 1599, týkající se kandidatury Frant. Dietrichsteina za biskupa olomouckého, poslané do Olomouce hejtmanovi, děkanovi, scholastikovi a Honoriovi Huliovi

---

[1]) Cituji tu veskrz signaturu knihovní.

(list 17.—18.), opisy 3 listů biskupa Pavlovského Myllnerovi (list 81.), koncept konfirmace privilegií klášterů kapitule brněnské, v Král. Poli, sv. Anny na Starém Brně, u sv. Michala v Brně a kartusiánů v Olomouci (listy 84.—88.), konfirmace listin kláštera Zábrdovského (list 88.), opisy listů papežových kapitule olomoucké z r. 1598 [3 listy o biskupství a list Dietrichsteinovi] (list 101.), opis listu Myllerova Honoriovi, kanovníkovi olomouckému, (tamže), opis listu císařova kapitule olomoucké (list 103.), žádost (originál) Jana a Tomáše Marci z Moravy Myllnerovi, kde prosí za milost otci svému (list 116.), opis listu císařova z r. 1538, jímž biskupovi vratislavskému dává právo presentovati jednu osobu na kanonikát olomoucký (listy 127.–129.), a tamže opisy formulí expektačních na obročí na Moravě a ve Slezsku, opis presentací na obročí v Olomouci a na Velehradě (list 142.), opisy konfirmace opata v Zábrdovicích a probošta na Velehradě a v Brně (l. 146.), koncept císařského listu, jímž presentuje Zdeňka z Kolovrat na kanovnictví olomoucké (l. 153.), koncept tří listů císařových z r. 1596; stavům moravským, biskupovi olomouckému a nejvyššímu sudímu moravskému (l. 187.), koncept císařských listů z l. 1598 a 1599 kapitule olomoucké (l. 188. a 197.), opis papežských listů z téže doby kapitule olomoucké (l. 189. a 196), opis listu papežova císaři a Dietrichsteinovi (l. 190.), tamže opis 2 reskriptů císařských o biskupství olomouckém, opis dvou instrukcí císařských z r. 1599 k volbě biskupa olomouckého kapitule a moravskému hejtmanovi zemskému (l. 190.), opis listů papežova a kardinála Aldobrandiniho císaři o Dietrichsteinovi (l. 200. a 361.), opis císařského listu papeži o Dietrichsteinovi (l. 202.), opisy císařských listů Dietrichsteinovi (l. 203., 346., 356., 357.), opisy listu probošta brněnského Eliáše císaři (l. 204. a 205.), opis nového listu papežova císaři o Dietrichsteinovi, anonymní list císaři o kanovnictví olomouckém (l. 216.), opis zakládací listiny kolleje jesuitské v Olomouci z r. 1570 (l. 219.—222.), opis kardinálského listu císaři o biskupství olomouckém (l. 224.), opis císařova listu kapitule olomoucké, jímž se přimlouvá císař za volbu Štěpána Bruntálského z Vrbna za kanovníka (l. 266.), koncepty císařských listů z l. 1598 a 1599 (l. 271.), opis nobilitace Jana Hynka, syndika jihlavského (l. 276), opis dlužního úpisu Eliáše Jindřicha z Víškova, probošta brněnského, Myllnerovi (l. 284.), opis rozličných privilegií ka-

pituly olomoucké 14.—15. stol., vydaný 1586 klášterem šternberským (l. 284.), list (originál) o vyhlášení bratra Šimona opatem zábrdovským (l. 327.), opis listiny, jíž se olomoučtí kanovníci r. 1599 ujímají zatím správy biskupskych statků (l. 330.), opis listu Dietrichsteinova císaři z r. 1599 o biskupství vratislavském (l. 347.), neužitý čistopis císařského listu kanovníkům olomouckým, aby sečkali s volbou do příchodu kommissařů jeho (l. 351.), opis císařského listu kardinálovi Spinellimu o volbě biskupské v Olomouci r 1599 (tamže), opis císařského listu, jímž dává Hartmannovi expektaci na kanonikát olomoucký (tamže), opis císařského listu hejtmanovi moravskému (l. 356.), originál listu Stanislava II., biskupa olomouckého, Myllnerovi z r. 1594 (l. 359.), originál žádosti děkana olomouckého Melichara Pirnesia Myllnerovi za protekci u císaře a biskupa olomouckého a za dosažení kanonikátu v Brně (l. 391.) a konečně formulář listů z kanceláře biskupa olomouckého (l. 847).

Ze starých tisků českých nalezl Šimák toliko dva, z nichž „Pijsně Ročnij“ jsou vydáním dosud neznámým. Některé věci z listáře Myllnerova otiskl autor v přílohách (celkem 11 kusů), nikoli právě nejzajímavější a nejdůležitější. Moravy týká se jen příloha 9.: list Bezův z Ženevy Jiřímu Zikmundovi Prakšickému ze Zástřizl na Buchlově, jímž vyjadřuje radost svou ze šťastného návratu jeho do vlasti. Ku konci připojen jest pečlivě sestavený rejstřík, ačkoliv pod heslem „Morava“ mělo býti jmenováno mnohem více věcí nebo aspoň odkázáno k nim jinam. Velmi důležita jest okolnost, že Šimák téměř všude, pokud mu bylo možno zjistiti, ustanovuje přesně, je-li který rukopis již znám a byl-li kde již uveřejněn. Vytknouti však třeba, že poukazy jsou velmi zhusta neúplné, takže čtenář zná sice spisovatele i adresáta. ale obsah listu zůstává mu nadále záhadným, ježto se nedovídá, o čem pojednává dotčený list (jak nejlépe vysvítá z mých výňatků).

Dr. H. Traub.

Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490—1582. Napsal Dr. Karel Chytil. Rozpravy České akademie cís. Frant. Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Tř. I. čís. 36. V Praze 1906, str. 354.

Kniha Chytilova je z části edicí pramenů k dějinám malířství XV. a XVI. století. Rozpadá se na několik částí. Nejdříve pro-

bírá Chytil „pořádek malířů pražských a jeho organisaci“, počínaje r. 1348, část druhá věnována je členstvu a poměrům jeho a) za let 1348—1490, b) za let 1490—1600 a v oddíle c) jmenuje seznam mistrů pořádku staroměstského za let 1490—1600 dle pořadí chronologického. Mistři seřazeni tak, jak po sobě, kde možno udati, vstupovali do cechu. V této části druhé podle jednání cechovního, zápisův o jednotlivých záležitostech, dále ze seznamů členských a záznamův o placení příspěvkův a pokut poznáváme celou řadu jmen a příslušníků malířského cechu. Zprávy o nich doplňuje Chytil z knih městských a bratrských, tak že u jednotlivých členů často se mu podařilo zjistiti, jejich věk a povolání, jejich původ a národnost, ba i jejich poměry rodinné a majetkové. Za prvních dob Vladislava Jagellonského byli mistři cechu malířského vesměs národnosti české a víry podobojí. Neplatí to však již o době následující. V části třetí stejně zajímavé probírá Chytil umělecká díla a jejich autory. Úloha tato, shledati umělecké výtvory, konstatovati autora nebo školu a sestrojiti na tom základě obraz uměleckého vývoje, jest mnohem obtížnější než sebrání jmen a biografických dat. A úloha tato př umění XV. a XVI. století trpí dvojím nedostatkem, a to, že zbytek uměleckých památek malířských a řezbářských za oné doby, speciálně v Praze, jest „žalostně malý“. Byly to především bouře husitské za XV. stol. Dále šíření luterství, počátkem XVII. stol. zavádění kalvinismu, pak protireformace a konečně doba Josefova, jež způsobovaly namnoze zničení vzácných památek jak malířských, tak řezbářských. A pak, co nám zbylo, namnoze o svém původě sděluje velice málo, nebo nic. Značek, monogramů, jména autorů skrývajících, je po řídku, a zápisy v knihách a v materiále listinném jsou málo výmluvny. V této části předvádí Chytil řadu zdařilých reprodukcí umění malířského, několik i sochařského, jež informují dobře. Ve čtvrté části otiskuje Chytil knihu pořádku malířského na Starém městě Pražském z r. 1490—1582 z archivu Společnosti vlasteneckých přátel umění v Praze. Kniha č. 2. (str. 202.—309.). V páté části otiskuje a) Privilegium Rudolfa II. ze dne 27. dubna 1595, b) pořádek umění malířského, sklenářského řemesla a krumplířského ze dne 15. října 1598 (str. 310.—331.). — K důkladné a vzácné knize Chytilově při-

pojen jest podrobný rejstřík jmen osobních, místních a rejstřík věcný. *J. Pk.*

Karel Hynek Mácha. Napsal Jan Voborník. Česká knihovna zábavy a poučení. Vydává Ústřední spolek českých professorů. Nákladem J. Otty v Praze 1907. Cena 1 K 50 hal.

Zdálo se, že literární význam Karla Hynka Máchy jest již dnes určen docela: o žádném spisovateli českém nevyšla taková řada studií, jako o něm. Bylo třeba vykládati kritiky „Máje" Máchových vrstevníkův a ukázati, v čem je vlastně Máchova cena, tehdy neznaná. Stalo se to několikráte, samostatnými knihami nebo články —, a dnes přichází prof. Voborník s novou knihou, v níž ukázal u Máchy tolik nového, že se zdá, že znova a znova jeste se bude vraceti literární historik k této zajímavé postavě básnické.

Kniha p. Voborníkova jest určena hlavně studující mládeži, ale jak řečeno, pro množství nových postřehů má význam mnohem větší. Jest její předností, že se důkladně obírá i Máchovým životem — určení její středním školám však zavinilo asi, že spisovatel velmi málo se zmiňuje o básníkově lásce k Loře, poněvadž prý nebyla jiného druhu než lásky předešlé (str. 70.). Snad; ale prožití její a vše, co cítil za té doby, vše, o čem psal tolik Arbes, mluví přece něco více o Máchově osobnosti, kterou též bylo třeba i zde vyložiti obšírně. A potom význam její pro „Máj", který je zde odbyt větou, že „jeho výkřik o lásce zklamané v „Máji" není básnický výmysl, neboť mu šel opravdu z duše raněné, ale také ne historická pravda", žádá opravdu podrobného vyložení.

Co jest v knize nového, jsou poukazy na Máchovy básnické prvotiny německé a na lyriku jeho. Vším tím, jakož i četnými analogiemi ze světové literatury se Mácha jeví jako syn doby, jako člověk, který nebyl tak vzdálen současnému básnictví českému, jak se zdálo prvním pohledem. Zajímavo jest upozornění na shodu obsahu „Máje" s Hněvkovského „Vnislavem a Bělou". Psal jsem o tom již před rokem v článku „K Máchovu Máji" v Moravské Orlici (ze dne 8. listopadu 1906), uvedl jsem tam i jednu fantasii Patrčkovu, kde i nálada se shoduje s Máchovou náladou v „Máji". Také analogie s Bürgrovou „Des Pfarrers Tochter von Taubenhain" (konec) jest možna. To vše

mne utvrzuje v mínění, jež jsem před rokem vyslovil: látkově je „Mácha“ doma, na půdě ballad, a podivno, že toho neviděli vrstevníci jeho.

Prof. Voborník ukázal také, jak úzce souvicí Mácha velikou částí své tvorby s tehdejší literaturou německou. Zvláště význam Herlošův pro něho třeba zdůrazniti, zajímava je parallela s Byronem, jehož vliv probrán podrobně, kriticky proti dřívějšímu prostému zařazování do množství evropských děl, která by nebylo možna bez Byrona. Jednotlivostí nemožno se dotýkati, jest jich tolik, že v referátě nemožno připomenouti všech; souhlasu jim nelze odepříti. Prof. Voborníkovi bohužel se ještě nepodařilo pevnou rukou je uchovati pohromadě, aby nevypadaly z celkového líčení Máchovy osobnosti, která proto na konec nevystupuje před naše oči zřetelně a plasticky. Snad se mu to podaří později.

Ke studii jest přidán výbor z Máchy. Dle mého názoru zbytečně: dnes, kdy máme dvě výborná vydání úplná, Šťastného mimo to velice laciné, nebylo výboru třeba. Cenu má uvedení bibliografie; nikoli bez významu byl by rejstřík jmenný; přáli bychom si ho místo zmíněného výboru. Přílohy jen zvyšují cenu knížky. *Miloslav Hýsek.*

Zlaté mince s domnělým opisem ΠΕΓΝΑΖΕ. Napsal Jos. Smolík. Rozpravy České akademie císaře Františka Jos. pro vědy, slovesnost a umění. Tř. I. č. 35. V Praze 1906, str. 20.

Skoro nezřízená snaha posunouti počátky kultury našeho národa do „šedé minulosti“ vedla Hanku k pokusu, aby falšoval také mince. O tom v přítomné publikaci rozepisuje se prof. Smolík.

R. 1838 počal Boček popisovati v listě „Moravia“ a r. 1839 v Mittheilunkách mor.-slez. společnosti v Brně „Slavische Goldmünze, wahrscheinlich aus der Zeit des grossmährischen Reiches“, kde připojuje tabulku s vyobrazením 7 zlatých mincí, nestejně zachovalých, rozličného původu, ale dle stejného obrazu na rubu k sobě náležejících. O těchto mincích soudil Boček — „sine studio“ (v opisech těchto mincí viděl písmenka řecká), toto: 1. Mince mají v řeckých písmenkách slovanský nápis „Pegnaze“. 2. Jsou raženy po způsobě makedonském. 3. Vzaly svůj původ na hradě Podivíně mezi dobou příchodu slovanských bratří na

Moravu a smrtí Methodovou. Tedy původ jejich by spadal do doby vlády Rostislavovy a Svatoplukovy. O době vzniku těchto mincí rozvila se polemika mezi Bočkem a kancléřem c. k. zeměděl. společnosti v Brně Braumüllerem. Proti oběma stojí Smolík, který tvrdí, přihlížeje k vyobrazením, že mince ty náležely barbarům, a to keltským Raetům. Špatným čtením pak vznikl nápis Pegnaze, který není v písmenkách řeckých, nýbrž latinských.

Také v Museu král. Českého uloženo je 18 zlatých mincí stejného typu mimo nepatrné odchylky. Nejsou však raženy s náležitou pozorností. Některé odchylky a pak zvláště nápis „PACTHCA“ nutil k opatrnosti. I to bylo podezřelé Smolíkovi, že nikde nebyl jmenován dárce, a pak okolnost, že se o nich nezmiňuje Boček. Teprve korrespondence Hankova vrhla světlo na situaci. Z korrespondence jeho s Osipem Max. Bodjanskim a tohoto s Pogodinem dovídáme se o zlatých monetkách, jež prý Hankovi odevzdal jakýsi muž z okolí Litomyšle. Nejdříve se zmiňuje o 3, později o 35 mincích s nápisem „PACTHCA“. Nález ten našel ohlasu i za hranicemi v Německu a Polsku, kde ještě r. 1895 Piekosiński se dovolává nálezu těchto mincí, popisuje totiž 25 zlatých mincí, nalezených u Gorzova blíže Osvětimě, které připisuje rovněž knížeti Rostislavovi. Ve skutečnosti jsou to mince keltsko-raetské. Na Moravu a do Gorzova k Visle dostaly se patrně z Carnunta obchodníky, kteří spíše stopami než nepřerušenou cestou zásobovali se jantarem od břehu moře Baltského. Monetky Hankovy jsou téhož typu s týmž opisem, jako u mincí popisovaných Bočkem, jen rozšířeny jsou o nový opis PACTHCA. A je-li prokázáno, že mince Bočkovy jsou téměř o 1000 let starší Mojmírovců, tedy že velkomoravská říše neměla svých mincí, patrno, že Hankovy mince jsou p r o s t é p a d ě l k y, a to z druhé pol. r. 1840 nebo s počátku 1841. Tím se vysvětluje, proč Hanka o nich nezpravil veřejnosti. Vzorek na jejich kolky vzal buď s tabulky Bočkovy neb spíše s originálu p. Jana rytíře Neuberka; nápis připomenutý byl přidán. Kdo ryl kolky, nelze říci. Snad dalek toho nebyl Vilém Killian, známý svou činností v padělání českých mincí. *J. Pk.*

Nová díla.

Monumenta vaticana res gestas bohemicas illustrantia. Tomus II. — Acta Innocentii VI. (1352—1363). Vydal Jan Bedřich Novák. Nákladem zemského sněmu českého. V Praze 1907. Stran LI a 652.

Kniha svědomí města Nového Bydžova z let 1311—1470. S výsadami a akty o výkupu svobody. Vydal JUDr. Jan Kapras. S tabulkou světlotiskovou. Nákladem obce Novobydžovské 1907. Stran LXVI a 304.

Vlastivědy Moravské vydán redakcí Dra. Fr. Dvorského Jihlavského kraje okres Bystřický (n. P.). Napsal Jan Tenora. Stran 270 s mapkou okresu od Jana Dostala. Cena 4 K 20 h. Práce velmi pečlivá.

Poslední robotní vzpoura na Moravě r. 1821. Dle původních pramenů napsal Rud. Dvořák. Za podpory zem. sněmu markr. Moravského. V Brně 1907. Stran 287. Cena 4 K. Referát příště.

Moravská jména místní. Výklady filologické. Napsali Fr. Černý a Pavel Váša. Nákladem Mat. Mor. 1907. Stran XIV a 292.

Příspěvky k otázce nekrologu Podlažickéko. Podává Jos. Plaček. Zvl. otisk z Listu filologických. V Praze 1907. Stran 15.

O starších klášterech českomoravských, zvl. řehole benediktinské. Napsal Jos. Plaček. Zvl. otisk z výr. zprávy čes. gymn. v Uh. Hradišti (1906/7). Stran 18.

Pohyb pobřežních čar. Napsal Dr. Fr. Koláček. Zvl. otisk ze Sborníku Čes. Spol. Zeměvědné. Stran 30.

Vývoj jazykové hranice, jazykových ostrovův a menšin na Moravě. Napsal Ant. Boháč. Zvl. otisk čes. vyšš. r. šk. zem. v Uh. Brodě. I. část. Stran 34.

Stručný přehled historické a právně historické literatury maďarské. Podává Dr. Karel Kadlec. Zvl. otisk ze Sbor. věd. práv. a státních. Stran 32.

Filosofa Seneky Rozhovor o duševním klidu. Přeložil, úvodem a výkladem opatřil Dr. Jos. Kratochvíl. Otisk z Vychov. Listů. 1907. Stran 24.

Dec. Magnus Ausonius: Mosella. Přeložil a úvodem opatřil Rud. Neuhöfer. S mapkou. Otisk z výr. zprávy I. čes. gymnasia v Brně. (1906/7). Stran 18.

Časopisy.

Českého Časop. Historického vydán redakcí Jar. Golla a Jos. Pekaře roč. XIII. sešit 3. Nové práce: Jan Gebauer (J. Hanuš). — Bohuslav Rieger (J. Pekař). — Úroční rejstřík kláštera Zlatokorunského z poč. 15. věku (J. Šusta). — Zachování a ochrana hist. a uměl. památek (Zdeněk Wirth). Drobnější článek: Praxinův památník (Sedláček). Četné referáty, výňatky z časopisův a zprávy.

Sborníku České spol. zeměvědné vydána redakcí Jindř. Metelky a Jiřího Daneše ročníku XIII. č. 1.—3. Články: O nejstarší chronologii lidstva (J. Babor). — Pohyb pobřežních čar (Fr. Koláček). — Nová mapa Julských Alp (Dr. Dvorský, J. Čermák).

Českého lidu vydána redakcí Dra. Č. Zíbrta roč. XVII. čís. 9.—10. Nové práce: Úborek. Příspěvek k výkladu spisů Tómy ze Štítného (J. Soukup). — Píseň a tanec „do kolečka" na Chodsku. (Ot. Zich). — K dějinám divadla českého (Dr. Č. Zíbrt). — Pasquilly z posledních let vlády Rudolfa II. (H. Opočenský. — Slovenské hádanky z r. 1720 (Dr. Č. Zíbrt). — Poniky (J. Jahoda). — Reversy pijáků v XVI. a XVIII. století (Václ. Schulz). — J. Beckovský o strašidlech na Radyni (E. Horský). — Stínání berana na Hané r. 1840 (L. Hansmann). — České lidové pověsti v rouše básnickém (Dr. Č. Zíbrt). — Škrábky na Zbraslavsku (J. Zikl). — Pověsti z okolí Jílového (V. Bolech). — Ze starej školy (J. Kalda). — Drobné zprávy.

Zpráv Právnické Jednoty Moravské roč. XVI. vydán redakcí Jos. Boubely, Konst. Löfflera a dr. Fr. Bilovského sešit IV. Články: O vlastním zavinění nepříčetných osob při úrazech železničních (Konst. Löffler). — K zákonu proti maření exekuce (Dr. E. Synek).

Slavorum litterae theologicae vydáno ročníku III. číslo 3. s velmi pestrým obsahem ze všech slov. literatur.

Hlídky vydána redakcí dra. Pavla Vychodila roč. XXIV. č. 7.—9. Nové práce: Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem (J. Tenora). — Četné zprávy.

Vlasti vydána redakcí T. Škrdle roč. XXIII. čís. 10.—11. Z obsahu vyjímáme: Na Bledském jezeře (K. Kolísek). Literatura a zprávy.

Časopisu Mor. Musea zemského vydáno redakcí Fr. J. Rypáčka, Fr. Šujana a E. Bayera roč. VII. čís. 2. Obsah: O Hané, jak bývala (J. Klvaňa). — Rybnikářství na Telecku za doby p. Zachariáše z Hradce (1550—1589) (Jan Tiray). — Z Gallašovy literární pozůstalosti (St. Souček). — Nejst. zřízení zemské na Moravě (Fr. Šujan). — Pohřeb pp. z Pernštejna v kostele Doubravnickém (Fr. Lipka). — Zprávy vědecké a národopisné, zprávy spolkové a literatura.

Sborníku věd právních a státních vydán redakcí Boh. Riegra roč. VII. seš. 4. Články: O zabavení v právu tiskovém (Fr. Storch). — Bolzanův „Nejlepší stát" (C. Horáček). — Stručný přehled hist. a praehist. literatury maďarské (K. Kadlec). — Literatura.

Věstníku čes. professorů vydána redakcí Fr. Bílého a M. Otty roč. XIV. čísla 9. a 10. Obsah: Zkoušení, klassifikace a stanovisko, jak posuzovati vědomosti žáků (Dr. Oldř. Kramář). — Kapitoly o gymnasijním studiu latiny a řečtiny (Fr. Loukotka). — Kterak povznésti úspěchy vyučování jazykům moderním na našich školách středních. (Jos. Stercinger). — Jan Gebauer (V. Ertl). — Drobné zprávy, zprávy spolkové, literatura, hovorna.

Naši Obce vydány redakcí Bohuše Lepaře roč I. sešity 11.—23. Z obsahu zaznamenáváme: Rolnické výměnky. — Dělba pozemků v. — Volební právo do sněmu a význam nového zřízení zemského. — Pokračovací školy kupecké. – Následky národního rozkolu. — Samospráva a stát. — Právo státního dozoru. — Rolnictvo a cukrovary. — O příčinách nedokonalosti naší samosprávy. — Otázka musejní. — Místní archivy. — Ročníku II. sešity 1.—10. Zajímavější práce: Rozložení Němců na Moravě. — Otázka jazyková ve Slezsku. — Náš průplav na Moravě. — Školní okresy moravské. — Různé zprávy. — O vedoucích myšlenkách naší samosprávy (Dr. B. Rieger). — Idey a skutečnosti v samosprávě (Dr. Alb. Bráf).

Kwartalniku historycznégo vydány redakcí Al. Semkowicze ročníku XXI. sešity 2. a 3. Obsah: Państvo polskie w pierwszem siedmdziesięcioleciu XIV. i XV. wieku (Oswald Balzer). — Konfederacya ziemian przeciw duchowieństwu w r. 1407 (Ant. Prochaska). — Napad Husytów na Częstochowę w 1430 r. (Ant. Prochaska). — Sejm grodzieński 1752 roku (Wł. Konopczyński). — Wykopaliska egipskie 1901—1906 (Tad. Smoleński). Miscellanea. Recense. Všeobecná i polská bibliografie. Zprávy.

Druhá výroční zpráva Komise pro přírodovědecké prozkoumání Moravy při Mor. zem. museu Františkově v Brně. Rok 1905—1906 se seznamem prací uveřejněných dosud ve „Zprávách“.

Zeitschriftu des Mähr. Landesmuseums vydán redakcí A. Rzehaka, K. Schirmeisena a E. Soffé VI. roč. svazek 2. Obsah: Die Vogelwelt von Unter-Wisternitz und Umgebung (Fr. Zdobnicky). Die paragenetischen Verhältnisse der Minerale im Amphibolitgebiet von Zöptau (V. Neuwirth). — Beiträge zu einer Dipterenfauna Maehrens. — Die Schalensteine (Opfersteine) im westmaehrischen Granitgebiet (A. Rzehak). — Zprávy a dobrá zdání o sbírkách praehistorických. — Roč. VII. svazek 1. Práce: Die Gehölze und Stauden des Augartens und Franzensberges in Brünn (Fr. Urbanek) — Der Adler des römisch-deutschen Reiches, das Quaternionsystem und die Bogenlaube im Brünner Rathause (Ad. Raab). — Zur Geschichte der Fronablösung in Maehren (Wilh. Fritsch). — Carabus Ménétriesi Fisch., kein Kolonist der mähr. Fauna. (Aug. Burghauser). — Das Winterleben unserer Corviden in der weiteren Umgebung Brünns (Fr. Zdobnicky).

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

